

فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵

"Studies on Azerbaijan and Turk's History" Specialized Journal, year 04, issue 12, Summer 2026

"Azərbaycan və Türk Tarixi Araşdırmalar" ixtisaslaşdırılmış jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026

Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026

فصلنامه تخصصی

مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک

سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵

فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵

صاحب امتیاز، مدیر مسئول و سردبیر: دکتر توحید ملک زاده دیلمقانی

طراح: دکتر مرضیه حسینی

ویراستار: میلاد تیموری، مهدی حسینی

اعضای هیات تحریریه:

دکتر رضا آقایی زاهد، دکتر علی ابوالقاسمی، دکتر عباسعلی احمدوعلو، دکتر اختیار بخشی، دکتر لطفعلی برقی، دکتر شهرام پناهی، دکتر سیامک حسنعلی زاده، دکتر داود کوهی، دکتر آراز محمد سارلی، دکتر علیرضا مقدم

اعضای مشورتی هیات تحریریه:

جمال آیریمی، بهرام اسدی، اسماعیل جعفرزاده (جفرلی)، رضا زرگری، حسین فیض الهی وحید، خلیل مختاری نیا

این مجله به انتشار مقالات علمی-تحقیقی درباره تاریخ، زبان و تاریخ ادبیات آذربایجان در قالب تورکولوژی می پردازد. این مجله هم نگاه بومی-محلی تخصصی به آذربایجان و ترکان ایران دارد و هم نگاه وسیعتر به تاریخ و فرهنگ ترکان در طی تاریخ. این مجله از مقالات سایر محققین کشورهای مختلف درباره موضوعات تخصصی تورکولوژی هم استقبال می کند.

محل انتشار: اورمیه، آذربایجان غربی، ایران

ترتیب انتشار: فصلنامه

نوع مجله: تخصصی تاریخ آذربایجان و ترکان

زبان انتشار: ترکی، فارسی و انگلیسی همراه با خلاصه سه زبانه

نوع داوری: دوسو ناشناس

حق مؤلف (کپی رایت) مقالات: نشریه تابع قوانین بین المللی حق نشر همگانی کرییتیو کامنز (CC BY-NC) است.

شماره مجوز پروانه انتشار وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: ۹۴۲۱۴

تاریخ مجوز: تابستان ۱۴۰۲

۳۰۴۱-۸۶۹۰ شاپا

راه های ارتباط:

Website: <https://www.azerturkhistory.ir/journal/contact.us>

Editor in chief: tohidmelikzade@yahoo.com

Telegram: @tohidmelikzade

"Studies on Azerbaijan and Turk's history "Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026

Director-in-charge, responsible manager, and editor-in-chief: Dr. Tohid Malekzadeh

Designer: Dr. Marziyeh Hoseini

Editor: Milad Teymuri, Mehdi Hasani

Members of the editorial board:

Dr. Reza Aghayari Zahed, Dr. Ali Abolqasmi, Dr. Abbas Ali Ahmadoglu, Dr. Ekhti Bakshi, Dr. Lotfali Barghi, Dr. Shahram Panahi, Dr. Siamak Hasanalizadeh, Dr. Davud Kohi, Dr. Araz Mohammad Sarli, Dr. Alireza Moghadam

Advisory members of the editorial board:

Jamal Ayrimi, Bahram Asadi, Ismail Jafarzadeh (Jaffarli), Reza Zargari, Hossein Feyz ullahi Vahid, Khalil Mokhtarinia.

This magazine publishes scientific-research articles about the history, language and history of literature of Azerbaijan in the form of Turkology. This magazine has both a native- Specialized view on Azerbaijan and the Turks of Iran, and a macro view of the history and culture of the Turks throughout history. This journal also welcomes the articles of other researchers from different countries about specialized topics of Turkology.

Place of publication: Urmia, West Azerbaijan Province, Iran

Order of publication: Quarterly

Type of magazine: Specialized in the history of Azerbaijan and Turks

Publication language: Turkish, Farsi and English with trilingual summary

Type of refereeing: two-way anonymous

Copyright of the articles: The publication is subject to the international laws of Creative Commons copyright (CC BY-NC).

Publication license number of the Ministry of Culture: 94214

License date: Summer 2023

ISSN: 3041-8690

Contact Us:

Website: <https://www.azerturkhistory.ir/journal/contact.us>

Editor in chief: tohidmelikzade@yahoo.com

Telegram: [@tohidmelikzade](https://www.instagram.com/tohidmelikzade)

"Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026

Lisenzia sahibi, məsul menecer və baş redaktor: Dr. Tohid Məlikzadə

Dizayner: Dr. Marziyeh Hoseini

Redaktor: Milad Teymuri, Mehdi Hasani

Redaksiya heyətinin üzvləri:

Dr. Riza Ağayari Zahid, Dr. Əli Abulqasmi, Dr. Abbas Əli Əhmədov, Dr. İxtiyar Bəxşi, Dr. Lütfləli Bərqi, Dr. Şəhram Pənəhi, Dr. Siamək Həsən Əlizadə, Dr. Davud Kuhi, Dr. Araz Məhəmməd Sarlı, Dr. Əliriza Muqəddəm

Redaksiya heyətinin məsləhətçi üzvləri:

Camal Ayrımı, Bəhram Əsədi, İsmayıl Cəfərzadə (Cəfərli), Riza Zərgəri, Hüseyn Feyzullahi Vəhid, Xəlil Moxtarinia.

Bu jurnalda türkologiya əsasında Azərbaycan tarixi, ədəbiyyatının tarixi, dili ilə bağlı elmi-tədqiqat məqalələri dərc olunur. Bu jurnalda həm Azərbaycana və İran türklərinə ixtisaslaşdırılmış baxış, həm də tarix boyu türklərin tarixi və mədəniyyətinə makro baxış var. Bu jurnal həmçinin müxtəlif ölkələrdən olan digər tədqiqatçıların türkologiyanın xüsusi mövzularına dair məqalələrini qəbul edir.

Dərc yeri: Urmiya, Gərbi Azərbaycan Əyaləti, İran

Nəşr qaydası: Üç aylıq

Jurnaldə növü: Azərbaycan və türklər tarixi üzrə ixtisaslaşmış

Nəşr dili: Azərbaycan Türkçəsi, Fars və İngilis üçdilli xülasə ilə

Hakimlik növü: ikitərəfli gizli

Məqalələrin müəllif hüquqları: Müəllifə aiddir. (CC BY-NC) beynəlxalq qanunlarına tabedir.

Mədəniyyət Nazirliyinin nəşr lisenziyasının nömrəsi: 94214

Lisenzia tarixi: Yay 2023

ISSN: 3041-8690

Ünsiyyət yolları:

Veb sayt: <https://www.azerturkhistory.ir/journal/contact.us>

Baş dedactor: tohidmelikzade@yahoo.com

Telegram: [@tohidmelikzade](https://www.instagram.com/tohidmelikzade)

Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026

Lisans sahibi, sorumlu yönetici ve baş editör: Dr. Tohid Melikzade

Tasarımcı: Dr. Marziyeh Hoseini

Editör: Milad Teymuri, Mehdi Hasani

Yayın kurulu üyeleri:

Dr. Riza Ağayari Zahid, Dr. Ali Abolkasmi, Dr. Abbas Ali Ahmadoğlu, Dr. İktiyar Bahşi, Dr. Lütf Ali Bargi, Dr. Şahram Panahi, Dr. Siamak Hasan Alizade, Dr. Davud Kuhi, Dr. Araz Mohammad Sarli, Dr. Alireza Mogaddam

Yayın kurulunun danışman üyeleri:

Jamal Ayrımı, Bahram Asadi, Ismail Cafarzadeh (Caffarli), Riza Zargari, Hüseyin Feyzullahi Vahid, Halil Muhtarinia.

Bu dergide Azerbaycan tarihi, edebiyatının tarihi ve dili ile ilgili Türkoloji bakışlı bilimsel-araştırma makaleleri yayınlanmaktadır. Bu dergide hem yerel yani Azerbaycan ve İran Türklerine özel bakış, hem de Türklerin tarih boyunca tarih ve kültürüne makro bakışa yer verilmektedir. Bu dergide ayrıca farklı ülkelerden araştırmacıların türkoloji konularıyla ilgili makalelerine de yer verilmektedir.

Basım yeri: Urmiye, Batı azerbaycan, İran

Yayınlanma sırası: Üç ayda bir

Dergi türü: Azerbaycan ve Türklerin tarihi konusunda uzmanlaşmış

Yayın dili: Türkçe, Farsça ve İngilizce, üç dilli özet

Hakemlik türü: iki yönlü saklı

Makalelerin telif hakkı: telif haklarının (CC BY-NC) uluslararası yasalarına tabidir.

Kültür Bakanlığı yayın izin numarası: 94214

Lisans tarihi: Yaz 2023

ISSN: 3041-8690

İletişim yolları:

Web sitesi: <https://www.azerturkhistory.ir/journal/contact.us>

Genel Yayın Yönetmeni: tohidmelikzade@yahoo.com

Telegram: [@tohidmelikzade](https://www.instagram.com/tohidmelikzade)

دکتر توحید ملک زاده دیلمقانی

ایمیل:

tohidmelikzade@yahoo.com

وابستگی:

محقق تاریخ و فرهنگ آذربایجان

دیلمقان/ دیلمان مرکز ولایت سلماس دوره قاجاریه

چکیده:

این مقاله به بررسی تاریخی-جغرافیایی شهر دیلمقان (معروف به دیلمان) به عنوان مرکز ولایت سلماس در دوره قاجار می‌پردازد. پس از جنگ‌های صفوی-عثمانی و تخریب سلماس قدیم، منطقه تا اوایل قاجار فاقد شهر بود و ایلک برای تأمین امنیت و توازن جمعیتی به آنجا کوچانده شد. با برقراری امنیت در دوران خوانین دنبلی، قصبه‌ای به نام دیلمقان پدید آمد که در نیمه دوم سده دوازدهم قمری، با تلاش احمدخان دنبلی حصارکشی شده و به مرکز حکومتی سلماس تبدیل گردید.

نام دیلمقان ریشه‌ی ترکی دارد و احتمالاً به معنی «صاحب زبان» یا مترجم است. این شهر دارای حصار مستحکم با پنج دروازه، خندق و برج‌های دیده‌بانی بود و در برابر حملات متعدد (از جمله تهاجم سیمیتقو) نقش دفاعی مهمی ایفا کرد. اقتصاد آن بر پایه‌ی تجارت با کشورهای همسایه (عثمانی و روسیه) و کشاورزی استوار بود و از رونق بالایی برخوردار بود.

نویسنده با استناد به منابع تاریخی، سفرنامه‌ها و شواهد زبانی و باستان‌شناختی، نظریه‌ی یکی‌دانستن کهنه‌شهر امروزی با سلماس قدیم را رد می‌کند و تأکید دارد که دیلمقان مرکز اداری و سیاسی سلماس در دوره قاجار بوده، در حالی که سلماس باستانی شهری دیگر با قدمتی بیش از ۱۷۰۰ سال بوده است.

شهر دیلمقان در زلزله‌ی ویرانگر ۱۳۰۹ شمسی به کلی تخریب شد و پس از آن شهر جدید شاهپور (که بعدها سلماس نامیده شد) در مکانی دیگر ساخته شد. مقاله با استفاده از اسناد عثمانی، خاطرات محلی، گزارش‌های سیاحان خارجی و متون تاریخی، تصویری جامع از جایگاه، هویت و سرنوشت دیلمقان ارائه می‌دهد و بر تمایز آن از سلماس قدیم و کهنه‌شهر امروزی پای می‌فشارد.

کلمات کلیدی: دیلمقان، دیلمان، سلماس، کهنه شهر، تاریخچه

استناد (آپا):

ملک زاده دیلمقانی، ت. دیلمقان/ دیلمان مرکز ولایت سلماس دوره قاجاریه. ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ

آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

Dr. Tohid Malekzadeh

Email:

tohidmelikzade@yahoo.com

Affiliation:

Researcher of Azerbaijani
History and Culture

"Dilmağan, the Center of the Salmas Province during the Qajar Era"

Abstract:

This article examines the historical-geographical status of the town of Dilmağan (also known as Dilman) as the administrative center of the Salmas Province during the Qajar period. Following the destructive Safavid-Ottoman wars and the ruin of Old Salmas, the region lacked any urban settlement until the early Qajar era. The Lak tribe was relocated there to ensure security and demographic balance. With the establishment of stability under the Donboli Khans, a township named Dilmağan emerged. In the second half of the 12th century AH (18th century AD), Ahmad Khan Donboli fortified it with walls and turned it into the governmental seat of Salmas.

The name Dilmağan is of Turkic origin, likely meaning "possessor of language" or "interpreter." The town possessed a strong fortification with five gates, a moat, and watchtowers, playing a crucial defensive role against multiple invasions, including the assaults of Simitqu. Its economy thrived on trade with neighboring states (the Ottoman Empire and Russia) and agriculture.

Citing historical sources, travelogues, linguistic, and archaeological evidence, the author rejects the theory that the modern-day "Kohneh Shahr" (Old Town) is the same as ancient Salmas. He emphasizes that Dilmağan was the Qajar-era administrative and political center of Salmas, whereas ancient Salmas was a distinct city with a history of over 1,700 years.

Dilmağan was completely destroyed by the devastating earthquake of 1930. Subsequently, the new town of Shahpur (later renamed Salmas) was built at another location. Drawing on Ottoman documents, local memoirs, foreign travelers' accounts, and historical texts, the article presents a comprehensive picture of Dilmağan's position, identity, and fate, while firmly distinguishing it from both ancient Salmas and the present-day Kohneh Shahr.

Keywords: Dilmağan, Dilman, Salmas, Kohneh Shahr, History

CITATION (APA):

Malekzadeh, T. "Dilmağan, the Center of the Salmas Province during the Qajar Era". Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

Dr. Tohid Məlikzadə

E-poçt:

tohidmelikzade@yahoo.com

Mənsubiyyət:

Azərbaycan tarixi və
mədəniyyəti tədqiqatçısı

"Dilməqan – Qacarlar Dövründə Səlmas Vilayətinin Mərkəzi"

Xülasə:

Bu məqalə, Dilməqan şəhərinin (Dilman olaraq da tanınır) Qacarlar dövründə Səlmas vilayətinin inzibati mərkəzi kimi tarixi-coğrafi mövqeyini araşdırır. Səfəvi-Osmanlı müharibələrindən və Qədim Səlmasın dağıdılmasından sonra, bölgə Qacarların əvvəllərinə qədər şəhər statusuna malik deyildi. Təhlükəsizlik və əhali tarazlığını təmin etmək üçün Lək eli buraya köçürüldü. Donboli xanları dövründə asayişin bərqərar olması ilə Dilməqan adlı bir qəsəbə meydana gəldi. XII əsrin (Hicri-qəməri) ikinci yarısında Əhməd xan Dünbülü tərəfindən istehlaklaşdırıldı və Səlmasın hökumət mərkəzinə çevrildi.

Dilməqan adı türk mənşəlidir və çox güman ki, "dil sahibi" və ya "tərcümən" mənasını verir. Şəhər beş qapılı, xəndəkli və müşahidə qüllələri olan möhkəm bir qalaya malik idi və Simitqu hücumları da daxil olmaqla, çoxsaylı basqınlara qarşı mühüm müdafiə rolu oynayırdı. İqtisadiyyatı qonşu dövlətlərlə (Osmanlı və Rusiya) ticarət və əkinçilik üzərində qurulmuşdu və yüksək rifah səviyyəsinə malik idi.

Müəllif tarixi mənbələrə, səyahətnamələrə, dil və arxeoloji sübutlara istinad edərək, bugünkü "Köhnə Şəhər" in qədim Səlmasla eyni olması nəzəriyyəsini rədd edir. Vurğulayır ki, Dilməqan Qacarlar dövründə Səlmasın inzibati və siyasi mərkəzi idi, halbuki qədim Səlmas 1700 ildən çox tarixi olan ayrıca bir şəhər idi.

Dilməqan 1930 zəlzələsində tamamilə dağıdıldı. Bundan sonra yeni Şahpur şəhəri (sonradan Səlmas adlandırıldı) başqa bir yerdə inşa edildi. Məqalə Osmanlı sənədləri, yerli xatirələr, xarici səyyahların hesabatları və tarixi mətnlər əsasında Dilməqanın mövqeyi, kimliyi və taleyi haqqında hərtərəfli mənzərə təqdim edir və onu həm qədim Səlmasdan, həm də indiki Köhnə Şəhərdən qəti şəkildə fərqləndirir.

Açar sözlər: Dilməqan, Dilman, Səlmas, Köhnə Şəhər, Tarixçə

CITATION (APA):

Məlikzadə, T. "Dilməqan – Qacarlar Dövründə Səlmas Vilayətinin Mərkəzi". Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Dr. Tohhid Melikzade

E-posta:

tohidmelikzade@yahoo.com

Üyelik:

Azerbaycan Tarihi ve Kültürü
Araştırmacısı

"Dilmakān – Kacar Döneminde Selmas Vilayetinin Merkezi"

Özet:

Bu makale, Dilmakān şehrinin (Dilman olarak da bilinir) Kacar döneminde Selmas vilayetinin idari merkezi olarak tarihî-coğrafi konumunu incelemektedir. Safevî-Osmanlı savaşları ve Eski Selmas'ın yıkılmasının ardından, bölge Kacarların başlarına kadar şehir statüsünden yoksundu. Güvenlik ve nüfus dengesini sağlamak için Lek aşireti buraya iskân edildi. Donboli Hanları döneminde asayişin sağlanmasıyla birlikte Dilmakān adında bir kasaba ortaya çıktı. 19 cu asırda Ahmed Han Donboli tarafından surlarla tahkim edilerek Selmas'ın hükûmet merkezi hâline getirildi.

Dilmakān adı Türkçe kökenlidir ve büyük olasılıkla "dil sahibi" veya "tercüman" anlamına gelir. Şehir, beş kapılı, hendekli ve gözetleme kuleleri olan sağlam bir sur duvarına sahipti ve Simitku saldırıları da dâhil olmak üzere çok sayıda akına karşı önemli bir savunma rolü oynadı. Ekonomisi komşu devletlerle (Osmanlı ve Rusya) ticaret ve tarıma dayanıyordu ve yüksek bir refah düzeyine sahipti.

Yazar, tarihî kaynaklara, seyahatnamelere, dilbilimsel ve arkeolojik kanıtlara dayanarak, günümüzdeki "Köhne Şehir" (Eski Şehir)'in antik Selmas ile aynı olduğu teorisini reddeder. Dilmakān'ın Kacar döneminde Selmas'ın idarî ve siyasî merkezi olduğunu, oysa antik Selmas'ın 1700 yılı aşkın bir geçmişe sahip ayrı bir şehir olduğunu vurgular.

Dilmakān, 1930 yılındaki yıkıcı depremde tamamen harap oldu. Bunun ardından yeni Şahpur şehri (daha sonra Selmas olarak adlandırıldı) başka bir yerde inşa edildi. Makale, Osmanlı belgeleri, yerel hatıralar, yabancı seyyahların raporları ve tarihî metinler ışığında Dilmakān'ın konumu, kimliği ve akıbeti hakkında kapsamlı bir tablo sunmakta ve onu hem antik Selmas'tan hem de günümüzdeki Köhne Şehir'den kesin bir şekilde ayırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Dilmakān, Dilman, Selmas, Köhne Şehir, Tarihçe

CITATION (APA):

Melikzade, T. "Dilmakān – Kacar Döneminde Selmas Vilayetinin Merkezi". Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

در تاریخ ثبت است که پس از جنگهای ویرانگر صفوی- عثمانی در خاک آذربایجان بسیاری از شهرهای قدیمی از جمله سلماس نابود شدند و همچنین شاهدیم که در زمان شاه عباس صفوی پس از رهایی آذربایجان از دست عثمانی ها برای برقراری توازن جمعیتی در سلماس و همچنین استقرار قوای جنگجو در منطقه برای مقابله با ایلات و عشایری که هر از چند گاهی به آذربایجان رخنه کرده و باعث تخریبات فراوان می شدند، ایل لک به سلماس آورده شد و همزمان با آن ایل افشار به اورمیه مهاجرت نمود و در منطقه ساکن شد.^۱

تا اوایل دوره قاجار یعنی قریب یکصدسال ما در منطقه سلماس، شهری نداشتیم و هر کجا در تاریخ قدیم به نام سلماس بر می خوریم منظور منطقه و محال سلماس است نه شهر سلماس، البته در فواصل بین صفوی به بعد. در آن زمان مالیات شهر سلماس از ایل لک و روستاهای سلماس گرفته می شد^۲ نه شهر چونکه مرکز حکومتی در منطقه سلماس وجود نداشت.

دیلماق/ دیلمان مرکز ولایت سلماس

قبل از قاجار، همزمان با پیشرفت اقتصادی و اجتماعی در منطقه همراه با احساس امنیت و پایان جنگهای خونین و خانمان برانداز عثمانی - صفوی به تدریج منطقه جغرافیایی به نام دیلماق/ دیلمان پایه عرصه گذاشت که بعدها در زمان حکومت خوانین دنبلی در منطقه مرکز ولایت سلماس شد. ما در تاریخ برای اولین بار نام دیلماق را در قرن نهم هجری می بینیم آنهم از نام شاعر بزرگ آذربایجان « کشوری دیلماقانی ». کشوری از شعرای بزرگ ادبیات ترکی آذربایجان بود که دیوان حجیم و غنی وی بارها چاپ گردیده و متخصصان فراوانی آنرا تحقیق کرده و رسالات فراوان دکترا از این دیوان سود برده‌اند. در اسناد عثمانی در سالهای اولیه ۱۶۰۰ میلادی دوباره به نام دیلمان برمی خوریم. آذربایجان در زمان سلطنت سلطان محمد سوم (سیزدهمین سلطان عثمانی ۱۵۹۵-۱۶۰۳) به فرمانی برمی خوریم که قریه‌های کلشان و دیلمان از قرای سلماس به قوچی‌بک نام از بیگهای صومای با فرمان همایون سلطان محمد سوم احسان شده بود.^۳ چند سال بعد با به قدرت رسیدن شاه عباس، سلماس و کل آذربایجان از اشغال عثمانی آزاد شد.

در دوره های بعد مثلا در دوران خانات آذربایجان در ذکر جنگهای خانات افشار اورمیه و دنبلی خوی به کرات به نام دیلماق/ دیلمان سلماس برمی خوریم. این قصبه بعد ها با سعی و کوشش خوانین دنبلی در سالهای حکومت احمد خان دنبلی

^۱ ملک زاده دیلماقانی، توحید، تاریخ ده هزار ساله سلماس و غرب آذربایجان، انتشارات ائلدار تبریز، ۱۳۸۴، فصل هشتم

^۲ همان

^۳ درویش پاشا، لایحه تحدید حدود ایران و عثمانی، ترجمه از ترکی عثمانی: میرزا جهانگیرخان ناظم‌الملک مرندی یکانلو، تصحیح و پژوهش: دکتر

نصرالله صالحی، تهران انتشارات طهوری، ۱۳۹۷، ص: ۱۲۱

(۱۲۰۰ - ۱۱۶۷) قمری حصار کشی شده و عمارات و دكاكين در آن باز شده و مركز حكومت ولايت سلماس گردید. در اين باره زنوزی از نویسندگان آذربایجانی ان دوره می نویسد:

« در این سنوات که قریب چهل سال است به واسطه تسلط و عدل و داد حکام دنبلی ولایت سلماس دایر و آباد بلکه فخرالبلاد و اهالی همیشه بر الوار و اکراد غلبه تمام دارند و اکثر مردمش متمول و صاحب ثروتند و خدیو شهید سعید احمد خان قریه دیلمقان را باوری عظیمی کشیده و آنجا را شهرچه ای ساخته و دكاكين و حمامات و مساجد و رباطات و عمارات عالیه در آنجا بنا نموده و اولادش هم در آبادی آنجا کوشیدند. « مقدمه استیصال خوی آنجا هم بالمره خراب و پایمال و اهلش دریدر و فراری شدند و در این اوقات مردمش یکایک جمع می شوند » آیت الله محمد امین خویی صدرالاسلام در توضیح استیصال خوی آمدن عثمانی ها به سال ۱۱۳۷ ق در عهد سلطان حسین صفوی و شورش افغانه می داند.^۴

گفتنی است احمد خان دنبلی یکی از بزرگترین و نامدارترین امرای دنبلی بود که در سایه تدبیر و شایستگی و خردمندی و عدالت به صورت فرمانروایی مردمی درآمد و آذربایجان را بصورت اداره می کرد. روسها و عثمانی ها طی نامه هایی با وی ، اورا « صاحب اختیار ممالک آذربایجان » می نامیدند. فرانسوی ها نیز از احمد خان در مقابل آغا محمدخان قاجار حمایت می کردند. فریزر سفیر فرانسه که در سال ۱۷۸۵ م به فرانسه بازگشت ضمن گزارشی از اوضاع ژئوپولیتیک آذربایجان، پیشنهاد تماس با احمد خان دنبلی و تقویت او در برابر آغامحمد خان قاجار که به استنباط او مورد حمایت روسها بود را تقدیم کرد.

احمد خان پسر کوچک مرتضی قلی خان بود که در سال ۱۱۶۷ ق به حکومت رسید . به نوشته نادر میرزا در کتاب تاریخ و جغرافی دارالسلطنه تبریز شهرهای خوی، مرند، تبریز، سلماس و قراجه داغ نیز تابع حکم او بودند در آن زمان آذربایجان به خان نشینهای افشار اورمیه، خوی، شروان، گنجه، ایروان. قره باغ و مراغه تقسیم شده بود و هر یک ضمن همکاری با همدیگر با استقلال به حکومت خود ادامه می دادند. با توجه به گزارشات فانی که قریب چهل سال است ولایت سلماس دایر و آباد شده و با عنایت به تحریر کتاب درسال ۱۲۱۶ ق در زمان حسین قلی خان پسر احمد خان می توان دریافت دیلمقان در حدود سالهای ۱۱۷۶ ق حصار کشی شده و دیلمقان (و نه شهر سلماس) توسط دنبلی ها مرکز ولایت سلماس انتخاب شد.

اتیمولوژی دیلمقان/ دیلمان

اهالی منطقه، شهر دیلمقانی را که در اکثر نوشته های تاریخی دوره قاجار دیده می شود را دیلمان Dilman تلفظ می کنند و در پاره ای نقشه های روسی و عثمانی نیز دیلمان بجای دیلمقان نوشته می شود. با توجه به تلفظ دو کلمه دیلمان

^۴ گنجینه شهاب، مجموعه رساله ها و مقاله های علمی در پاسداشت حضرت آیت الله نجفی، دفتر سوم، زیر نظر سید محمود نجفی مرعشی، چاپ اول، قم، ص: ۱۲۰-۱۲۴، دانشمندان گمنام خوی و سلماس، تحقیق علی رفیعی، غلام رودشتی، ص: ۱۲۴

و دیلمقان به نظر می رسد تلفظ دیلمقان در اصل Dilmqan بوده که براساس یک اصل مشهور زبانشناسی ترکی «ق» آن حذف شده و به شکل دیلمان درآمده است. این نکته در شکل قدیم بعضی کلمات بسیار قدیمی ترکی هم دیده می شود مانند توشقان که به دووشان/ داوشان تبدیل شده و یا سیچقان که به سیچان تبدیل شده است. با توجه به این توضیحات می توان دیلمان را مشتق از کلمه دیل ترکی به معنی زبان دانست با پسوند من/ مان که به معنی مرد و صاحب می باشد. می توان دیلمان را صاحب زبان و یا با تقریباتی دیلمانج یعنی مترجم دانست.

حصار و دروازه های دیلمقان

این حصار دارای عرض تقریبی ۳ الی ۵ متر و ارتفاع ۱۰ متر بوده و به راحتی می توانست چندین توپ را در دیوار تحمل کرده و به آسانی می شد توپها را در دور شهر به حرکت در آورد. حصار مزبور از سنگ و آجر و خشت و گل ساخته شده بود و به وسیله پنج قالاآپی (دروازه): اهروان، صدقیان، قلعه سر، کهنه شهر و هفتوان با خارج ارتباط داشت.

هریک از پنج دروازه نیز از چوبها و الوارهای محکم ساخته شده بود که شکستن آنها محال بلکه تقریباً غیر ممکن بود. در دو طرف این دروازه ها و همچنین در فواصلی، برجهایی دو یا سه طبقه بنا شده بود و در دیوارهای این برجها سوراخهایی برای تیر اندازی و نگهبانی افراد مسلح تعبیه شده بود. طبقه اول برج مخصوص اصطبل و انبار مهمات بود ولی طبقات دوم و سوم مخصوص تیر اندازی بود. در سال ۱۳۰۶ یا ۱۳۰۷ خندقی نیز که در مواقع جنگ پر از آب می شد در اطراف قلعه کنده شده بود. عمق این خندق سه متر و نیم و عرض حدود چهار متر داشت.

این دیوار و خندق در جنگهای مشروطیت، جیلولوق، کوردلوق در محافظت مردم سلماس به کرات مورد استفاده قرار گرفت و آخرین بار در سال ۱۳۰۵ شمسی به هنگام آخرین تهاجمات سیمیتقو به سلماس مورد استفاده مردم قرار گرفت و هنگ سلماس مستقر در دیلمقان سیمیتقو را شکست داد. حصار دیلمقان در اردیبهشت سال ۱۳۰۹ در اثر زلزله ویرانگر سلماس تخریب شد و به مرور زمان به کلی منهدم شد. تا ده سال قبل بقایای دیوار دیلمقان و دو برج باقیمانده از قلعه دیلمقان در جنوب شرق قبرستان سلماس موجود بود که بعدها تخریب شد.

آیا کهنه شهر امروزی همان سلماس قدیم (قلعه سلماس) می باشد؟

برای اولین بار حبیب زاهدی در کتاب «شاهپور آذربایجان» چاپ ۱۳۵۵ با اشاره به گفته های ادوارد براون و درویشی از خوی مدعی شد که سلماس قدیم همان کهنه شهر بوده که متروک شده نام سلماس از دهانها افتاده و نام شهر از سلماس به کهنه شهر تبدیل شده است و این تئوری به مذاق پاره ای خوش آمده و در هر فرصتی بر این تئوری استناد کرده و آنرا قطعی

فرض نموده اند. نگارنده ضمن احترام به اهالی محترم کهنه شهر، فرضیه یکی بودن کهنه شهر با سلماس قدیم را درست نمی داند زیرا:

۱- براساس نوشته های تاریخ نگاران و سیاحانی که از سلماس دیدن کرده اند سلماس قدیم شهری مستحکم و دارای برج و باوری سنگی بوده و در جنگهای مختلف صفوی - عثمانی از قلاع مستحکم منطقه شمرده می شد. با مراجعه به خاطرات افراد کهنسال منطقه، کهنه شهر قبل از زلزله فاقد این استحکامات بوده است.

۲- در نقشه قدیمی کهنه شهر مندرج در کتاب شهر من آقای جلیلی، هسته اولیه کهنه شهر امام زاده مشهور شهر می باشد. این بنا بر اثر انتقال شهر پس از زلزله ۱۳۰۹ به سمت شرق در حاشیه شهر واقع شده است. شهر قدیمی سلماس با قدمت شهریتی حداقل ۱۷۰۰ ساله نمی تواند در اطراف امامزاده بنا شود. در هیچ منبع تاریخی نیز به وجود امامزاده در مرکز شهر اشاره ای نشده است.

۳- شهر قدیم سلماس شهری مسلمان نشین بوده و بنا به استندات تاریخی در داخل قلعه شهر اقلیت مسیحی یا یهودی وجود نداشته که کلیسا یا کنیسه ای هم در داخل شهر موجود باشد. عکس این مطلب در کهنه شهر قدیم دیده می شود که در شهر ترک نشین مسلمان، مسیحیان و یهودیانی نیز می زیستند.

۴- لهجه اهالی محترم کهنه شهر دارای ویژگیهای منحصر به فرد در زبان ترکی آذربایجان محال غرب آذربایجان است و حتی در میان ترکی مردم شهرستان سلماس کاملاً مشخص و مجزاست. با فرض اینکه سلماس قدیم، کهنه شهر بوده باید لهجه اکثریت اهالی سلماس لهجه کهنه شهری امروزی می بود نه اینکه لهجه اهالی کهنه شهر در میان اهالی سلماس امروزی جزیره ای زبانی باشد.

۵- سنت دیرپای عاشیقی از سنن غیر قابل انکار ترکان و اهالی آذربایجان می باشد. این سنت در میان اهالی امروزی کهنه شهر دیده نمی شود.

۶- قبرستان بزرگ واقع در شمالغرب شهر کهنه شهر مربوط به بقایای قبرستان سلماس قدیم می باشد که در جنگهای صفوی - عثمانی نابود شد که در غرب قبرستان شهر واقع بود.

- در نوشته هایی که این جانب از آرشیوهای عثمانی بدست آورده و قسمتی از آنها را در اختیار دوستان قرار داده ام سلماس و کهنه شهر یکی دانسته شده است. این اسناد مربوط به جنگ جهانی اول بوده و اشتباه نویسندگان ارتش عثمانی در این نقشه ها کاملاً محرز است چراکه در جنگ جهانی اول که شاهدین این جنگ در منطقه هنوز هم کم نیستند هیچ زمان کهنه شهر، سلماس نامیده نمی شد. مطالعات اینجانب در آرشیوهای عثمانی نشان می دهد که کارمندان قدیم آرشیوها موقع تهیه گزارشهای جدید به تواریخ مختلف منطقه که در سالهای قبل نوشته شده رجوع می کردند. با مراجعه به تاریخ آذربایجان و احراز وجود

شهر سلماس در زمانهای گذشته و کلمه کهنه شهر در حال حاضر، آنان نیز به اشتباه افتاده اند که کهنه شهر امروزی همان سلماس قدیم میباشد. این اشتباهات در میان جغرافیدانان به کرات دیده شده است.

۸- آذربایجان در سلسله های مختلف معمولاً نقش هسته اولیه دولتها را بازی می کرد در دوره قاجاریه نیز آذربایجان از این امر مستثنی نبوده است. سلماس هم از شهر های معتبر آذربایجان و در سر حد آن قرار داشت. به فرض انتقال مرکزیت شهر از سلماس قدیم به دیلمقان، منابع تاریخی دوره قاجار که کم هم نیستند و یا کتب تاریخی دولتی مختلف که در تبریز، اورمیه و حتی خوی نوشته شده اند اطلاعی در این مورد به ما می دادند که در اینباره هیچ نوشته رسمی و دولتی و حتی غیر دولتی در دست نداریم.

به نظر می رسد همزمان با تشکیل قصبه دیلمقان آبادی کهنه شهر نیز در کنار اراضی شهر سلماس مخروبه شکل گرفت که هسته مرکزی آن امامزاده امروزی کهنه شهر بود. مراودات اهالی و روستاهای غرب سلماس با این مجموعه باعث پیشرفت اقتصادی منطقه شده و کهنه شهر توانست به تدریج موقعیت ممتازی در بین آبادیهای سلماس داشته باشد.

دیلمقان قدیم به مدد همسایگی با عثمانی و روسیه، به تدریج وارد جریان اقتصاد جهانی شد و تجار سلماسی در شهرهای ممالک دور و نزدیک نظیر استانبول، باکو، تفلیس، طرابوزان و حتی وان به تجارت مشغول بودند. میرزا موسی خان طباطبایی انصاری در کتاب «زبدہ الوقایع» در سال ۱۳۰۰ قمری / ۱۸۸۲ از حضور تجاری چون «حاجی احمد سلماسی» «آقا باقر تاجر سلماسی» که در «عجم خانی»^۵ پنهانی به تجارت اسلحه مارتینی مشغول بوده و قاچاقی سلاح به سلماس می فرستادند نام می برد.^۶

میرزا یحیی دولت آبادی صاحب کتاب خوب تاریخی «حیات یحیی» نیز درباره حضور ایرانیان در استانبول می نویسد: «ایرانیان استانبول بیشتر اهل آذربایجان و ترک زبانند. از ولایات دیگر ایران کمتر کسی مقیم آنجاست. من چون زبان ترکی نمی دانم در زحمت هستم که با غیر از ایرانیان آمد و رفت کنم و حال اینکه دوست دارم با ترکان جوان و مشروطه خواهان عثمانی الفت و آمیزش نموده از افکار آنها استفاده نمایم...»^۷

^۵ خان در ترکی استانبولی به معنای کاروانسرا می باشد و عجم خانی یعنی کاروانسرای که محل اقامت عجم ها یعنی ترکهای آذربایجان می باشد.

^۶ طباطبایی انصاری، میرزا موسی خان، زبدہ الوقایع، نشر تاریخ ایران، تهران ۱۳۹۸، ص: ۵۲۵-۵۲۶

^۷ دولت آبادی، یحیی، حیات یحیی، کتابخانه ابن سینا ۱۳۳۰، جلد سوم، ص: ۲۴

با افزایش مهاجرین آذربایجانی به استانبول لزوم تأسیس مسجد و قبرستانی برای اهالی آذربایجان احساس شد تا اینکه در سال ۱۸۷۳ میلادی قبرستان خان والده توسط حاجی عبدالکریم دیلمقانی خریداری و وقف شد.^۸ غسالخانه این قبرستان توسط حاج حسینعلی تاجر خویی وقف شده است. آثار خطاطی از حمید ابن عبدالسلام اهرنجانی در مسجد این قبرستان دیده می شود.^۹

دیلمقان و کهنه شهر قدیم از منظر خاطرات و نوشته های قدیمی

الف) نظر آیت الله محمدامین خویی صدرالاسلام درباره دیلمقان و کهنه شهر:

آیت الله محمدامین خویی صدرالاسلام در رساله دانشمندان گمنام خوی و سلماس در ذکر احمد بن جعفرالسلماسی الخوئی البغدادی (متوفای ۵۵۸ ق) که در دربار خلیفه عباسی المقتضی بالله در بغداد از ارکان دولت بود درباره سلماس و دیلمقان می نویسد:^{۱۰} «سلماس اول و آخر با سین بی نقطه و بینهما لام و میم و الف یا دیلمقان ک در محاوره «دلما» هم گفته می شود مخفف دیلمقان، قصبه یا شهر کوچکی است که در جنوب شهر خوی به فاصله شش فرسخ (۳۶ کیلومتر) واقع شده و شهر مزبور، ممتاز است به لطافت هوا و گوارایی و خوبی آب که از نهر معروف به نهر «زولا» مشروب می شود و سکنه آن از مرد و زن، نوعاً سفیدپوست و سرخ گونه و خوش صورت و قوی هیکل و صیحه المزاج می باشند و هوا و خاک آن طرب انگیز و خرمی آور است و لذا مردمان آن هم نوعاً خرم و طرب دوست هستند و غالباً به خوش گذرانی می گذرانند و مشروبات خمریه آنجا، به واسطه زیاد بودن آرامنه و مسیحی، در حومه و نواحی شهر مزبور، معروف است، به خوبی و زیادی و نزد کسانی که عادت به شرب خمر دارند از تحف محسوب می شود و شهر مزبور، نسبت به محیط خود از بلاد با ثروت محسوب می شد؛ زیرا که اهالی آنجا اکثراً عادت داشتند به مسافرت اسلامبول و بلاد قفقازیه، اول بهار مسافرت می کردند و اول زمستان، برمی گشتند و نتیجه زحمات چند ماهه را با خود می آوردند و بدین واسطه، در تمدن و تجمل هم، نسبت به محیط خود، تقریباً پیش بودند و در اخلاق و تربیت زندگانی هم از اقران خود جلوتر بودند.

شهر مزبور، دارای حکومت مخصوص و ادارات دولتی مخصوص به خود می باشد، از قبیل تلگرافخانه و پستخانه و نظمیه و بلدیه و مالیه و غیرها که از طرف حکومت خوی و ادارات متبوعه دیگر، شهر مزبور، تعیین و اعزام می شود و عده سکنه شهر مزبور ...^{۱۱} و دارای عمارات مرتفعه و ابنیه عالیه و جوامع و مساجد خانات و حمامها و بازار و دکانین، به قدر کافی می باشد و از ابنیه

^۸ در این گورستان مشهور به قبرستان ایرانی لار، محقق مشهور تصوف: عبدالباقی گولپینارلی Gölpinarlı و خواننده مشهور ترکیه جم کاراجا که اصالتاً از اهالی آذربایجان بود در این قبرستان مدفونند.

^۹ ساسانی، خان ملک، یادبودهای سفارت استانبول، چاپ دوم تهران، تابستان ۱۳۵۴، ص: ۹۴

^{۱۰} گنجینه شهاب، مجموعه رساله ها و مقاله های علمی در پاسداشت حضرت آیت الله نجفی، دفتر سوم، زیر نظر سید محمود نجفی مرعشی، چاپ اول، قم، ص: ۱۲۰-۱۲۴

^{۱۱} - در اصل: سفید است و چیزی نوشته نشده است.

تاریخی شهر مزبور، مسجد جامعی است معروف به «مسجد امام حسن» و در السنه چنین معروف است که حضرت [امام] حسن مجتبی [ع] سبط اول، موقعی که در عهد خلافت عمر بن الخطاب، به ریاست قشون اسلام به آن حدود آمده، بعد از فتح، مسجد مزبور را بنا نموده، با یک نفر دیگر، به اسم آن حضرت بنا نموده است.

مسجد مزبور، بنای خیلی عالی و مرتفعی است که قابل تقدیر است و در داخل مسجد، اطراف محراب و پاره‌ای نقاط دیگر آن، کاشی‌های خیلی اعلا، به کار رفته و اطراف محراب آن روی کاشی‌ها، به خط کوفی خیلی درشت، بعضی آیات قرآنی و نحو آن نوشته شده و نگارنده در حدود ۱۳۱۹ (قمری)^{۱۲} که مسجد مزبور را دیدم، بالخصوص در نظر دارم که حدیث نبوی معروف، در اطراف محراب، به خط کوفی جلی و بسیار خوش خط نوشته شده بود: «قال رسول الله (ع): المؤمن فی المسجد کالسمک فی الماء، الکافر فی المسجد کالطیر فی النفس و المؤمن فی الدنیا کالطیر فی القفس و الکافر فی الدنیا کالسمک فی الماء».

و از جمله بناهای تاریخی شهر مزبور، تکیه‌ای است (خانقاه) که تقریباً صد سال پیش از این ساخته شده، یک نفر درویش به نام ابراهیم معروف به «ابراهیم افندی» آنجا را ساخته و خودش هم، همانجا دفن شده و تولیت آن با اولاد ایشان است. در تاریخ مذکور فوق، دو نفر نوّه‌بانی مزبور که بزرگشان سمی جدّ خود و معروف بود به «ابراهیم افندی» متصدی امور آنجا بودند. تکیه مزبور موقوفاتی هم گویا دارد که برای آنجا باید صرف شود و همیشه چند نفر از درویش در آنجا منزل دارند و پذیرایی می‌شوند. و در یک فرسخی شهر مزبور، قصبه دیگری است کوچکتر از سلماس، به اسم «کهنه شهر» و قصبه مزبور، از سلماس هم خوش‌هوا و نیکوتر است و آثار قدمت و کهنگی، در آن پیدا و هویداست و نقطه بسیار بانزهدت است و در السنه و افواه معروف است که قصبه مزبوره، همان شهر صباست که بلقیس در آن بوده و ذکرش در قرآن وارد شده و شهر مزبور، فواکه و میوه‌جات ممتاز دارد و بالخصوص سیب آنجا شاید کمتر در جای دیگر نظیر داشته باشد، به راستی نشانه‌ای است از میوه‌های بهشتی و در قصبه مزبور، امام زاده‌ای است که دارای حرم و رواق و گنبد و صحن وسیع و حجرات است و امام‌زاده مزبور نه تنها نزد سکنه آن شهر و بلکه نزد قاطبه اهالی آن سامان محترم و مورد نذورات است و تزیینات مختصری هم در داخل حرم هست و متولی مخصوصی دارد. و نزدیک آبادی قصبه مزبور، قبرستانی است خیلی عتیق و کهنه و نگارنده در سال ۱۳۱۹ تقریباً که آنجا را دیدم، در نظر دارم، سنگ قبری را ملاحظه کردم که یک تخته‌سنگ مرمر سفید رنگی بود و در روی آن به فارسی نوشته بود که این قبر، قبر عبدالله انصاری است و از جمله هفتصد نفر شهید است که در روز جمعه، در مسجد، در نماز جمعه، شهید شدند و تاریخ آن در آن وقت که حساب کردم، قریب به هفتصد سال بود؛ متأسفانه که عین کلمات تاریخ آن را (نگارنده) یادداشت نکردم و نیز مابین سلماس

^{۱۲} مصحح به اشتباه قمری را شمسی نوشته است. دیلمان در سال ۱۳۰۹ با زلزله بزرگ کلا نابود شد.

^{۱۳} توضیح فوق

و کهنه شهر، برجی است که از آثار تاریخی است. برج مزبور مانند یک قلعه کوچکی می ماند که به بلندی ده متر تخمینی و قطر دایره آن به عرض شش متر تخمینی مدور و بی ضلع، ساخته شده و دیوار آن که از زمین بلند شده، به عرض یک متر و نیم می رسد. این بنا از سنگ و آجر و آهک ساخته شده و به قدری محکم ساخته شده که پس از صدها سال که در آن بیابان، برف و باران خورده، امروزه کندن یک آجر از آن به آسانی هرگز ممکن نمی شود و داخل این بنا از کاشی های ریز به شکل مربع که هر یک از آنها به قطر دو- سه سانت، بیش نیست، مانند خاتم کاری تزیین شده و معروف است که اینجا قبر دختر یکی از سلاطین است.

و در اطراف شهر سلماس، به فاصله یک فرسخ، بعضی دهات است که از طرف جمعیت خیریه آمریکا، در آنجاها، دارالایام و کلیسا و مدرسه، ساخته شده و خالی از تماشا نیست. مانند ده خسروآباد و هفتوان و غیرهما. و چیزی که در اینجا قابل ذکر است، زلزله ای است که در شب هفده اردیبهشت ۱۳۰۹ خورشیدی، مطابق هشتم ذی حجه سنه ۱۳۴۸ هلالی، شبانه در شهر سلماس و اطراف آن، واقع شد که شهر و دهات اطراف شهر را طوری خراب کرد که نظیر آن تا به حال کسی نشان نداده [است]. تحقیقاً در شهر مزبور، خانه ای نماند که ویران نشده باشد، مگر خیل کم که آنها هم، صدمه مهمی خورده بودند. به تواتر نقل شده وقتی که شخصی از کناری به شهر نگاه می کرده، بی اختیار موجب وحشت و اضطراب بوده [است]؛ زیرا که به جز بیابان وحشت انگیز مملو از تل های خاک، چیز دیگر، ابداً به نظر نمی رسیده و جماعت زیادی از مردم و عدد زیادی از مواشی نیز، در آن شب تلف شدند و در بعضی دهات به تواتر، زمین به قدر دو ذرع خسف شده بود و اگر نبود دو فقره زلزله نسبتاً خفیف تر که روزانه، روز هفتم ذی حجه، ابتدا واقع شده بود و در اثر آن اکثری از سکنه شهر شب را از خانه های خود دور شده بودند، هر آینه تلفات واقعه، خیلی بیشتر می شده و جنازه های مه دومین، بعضی ها تا چند ماه زیر خاک بود تا کم کم درآوردند و در نتیجه این حادثه، آقا میرزا علی خان منصورالملک (علی منصور) که در آن موقع والی آذربایجان بود، به امر دولت جای آبادی شهر را عوض کردند و به تصویب مهندسین، جای آبادی را از مکان اولی، قریب دو کیلومتر، به طرف مغرب کشیدند و از زمین های قریه اهرنجان که در نیم فرسخی شهر است، زمینی مربع به مساحت ده هزار ذرع در ده هزار ذرع، برای آبادی شهر، معین کردند و آنجا ساختمان نمودند و فعلاً شهر قدیم به کلی خالی از سکنه و شهر جدید، دایر شده و اسم آن را «شاپور» گذاشتند و از آن تاریخ به بعد، شهر مزبور را منحصراً «شاپور» می خوانند و می نویسند.^{۱۴}

۱۴ - شاهپور یا سلماس، از شهرستان های آذربایجان غربی که در شمال دریاچه ارومیه و جنوب غربی خوی واقع شده است و این فقیه در سده سوم قمری از آن نام برده و مقدسی، بازارها و مسجد سنگی آن را ستوده است. در زمان یاقوت حموی، بیشتر شهر ویران بوده؛ ولی در دوه غازان خان به قول مستوفی، ترمیم و تعمیر شده است. در مآخذ دوره قاجاریه، مرکز ولایت سلماس شهر دیلمقان ذکر شده و در اردیبهشت ماه ۱۳۰۹، زلزله شدیدی در سلماس و اطراف آن واقع شد که بیشتر آبادی های آن ویران گردید و مرکز شهر شاهپور یا سلماس بعد از این زلزله، به جای دیلمقان ساخته شد (نک: سخنوران آذربایجان، ۹۵/۳).

ب) دیلمقان در نوشته های جلیل بخشی پور^{۱۵}

ج) سلماس جلگه ای است خیلی قشنگ در طرف شرقی دریاچه اورمیه و در جنوب خوی و در شمال شهر اورمیه واقع شده است کوههای صومای از طرف مغرب و کوههای شکرپازی و برگشاد از طرف شمال و مشرق و کوههای عیان از طرف شمال و مغرب این جلگه را احاطه نموده و صد بار بیشتر به زیبایی منازل طبیعی اش افزوده است از سلماس تا اورمیه ۱۲ و تا خوی ۶ پاسخ معمولی حساب می شود شهر دیلمقان حاکم نشین آنجاست.

قبل از انقلاب ارامنه و جلو ها جمعیت آنها با اطراف و دهاتش بالغ بر ۶۰ هزار نفر بود. آب و هوای این شهر به اندازه ای لطیف و مطبوع است که اثرات آن از سیما و صورت سکنه اش هویداست و انسان های خوب و قوی البنیه ای را میرساند. اکثر اهالی این شهر به شغل زراعت گندم و جو مشهور می شوند و در عین حال تجارت عمده با ممالک خارجه و داخله نیز می کردند. این جلگه به قدری حاصلخیز است که عمل زراعت هر سال مبالغ هنگفت بر منافع تجارتي مردمانش می افزود و در سایه این دو شغل عمده تمام اهالی متمول و دولتمند گشته بودند.

اطراف این شهر قلعه بند و دارای ۵ دروازه می باشد. داخل شهر خیلی آباد و اهالی آنجا مزایای علیحده را داشتند. از وسط شهر یک رودخانه وسیع موسوم به رودخانه زولا جاری و باعث فراوانی آب در شهر و محلات آن است. خانواده های نامدار و جلیل القدر از مسلمانان از قدیم الایام در این ولایات سکنا داشته و عمارات عالی مخصوص آنها بود. درختهای بید در کوچه ها و کنار جویبارها به راهروهای مردم سایه افکنده شده و یک منظره دلربا و نشاط آوری را تشکیل می داد در این شهر آن وقت به قدر یک وجب خاک خرابه مشهود نبود. آبادی و عمران و نظافت آنجا به حد اکمل رسیده بود و چون یک قسمت از اهالی به مناسبت تجارت عمده که در ممالک خارجه و روسیه و ترکیه داشتند در وقت مراجعات شان سوای مشاهدات نظری و تجارب علمی و عملی پول زیاد و ثروت بیشماری جلب و وارد آنجا می ساختند. لهذا ترتیبات جدیدی در ساختمان ابنیه و عمارات و مغازه ها به طرز اروپا اتخاذ کرده بودند که نتیجه سعی و عمل آنها همه در اثر انقلاب ارامنه و جلو ها معدوم گشت و آنهمه آبادی و ترکیات عمده ناگاه رو به انهدام و انحطاط گذاشت که حالا جز صدای جغد از خرابه های آن آباد خانه ها آواز دیگر شنیده نمی شود و جز استخوان بندی و اسکلت پری پیکر آن از زیر تل خاکستر آنها چیز غیر خارج نمی گردد.

خدایا چه جفای جانسوز و ظلم های طاقت شکنی بود که آن وقت همه در حق اهالی آن سرزمین متوجه شده است.

تجارت دیلمقان

^{۱۵} فصلنامه مطالعات تاریخی، سال اول شماره سوم، تابستان ۱۳۸۳، سرگذشت خونین من یا سلماس در محاربه عالم سوز

تجارت و اقتصاد اوضاع اقتصادی این شهر کوچک نسبت به سایر ولایات کوچک آذربایجان از همه جهت برتری و رجحان داشت. اهالی این ولایت در نتیجه تجربیات علمی و نظری که در ممالک خارجه تحصیل کرده بودند در عمل تجارت آنقدر جدی و ماهر هستند که این جدیت و مهارت ایشان در همه جا ورد زبان مردمان داخلی و خارجی می باشد. تاجرهای مشهور و معتبر و درستکار از خود اهالی آنجا در آن شهر مقیم و همه جور امتعه و حبوبات وطنی را به ممالک خارجه حمل و در مقابل قند و شکر و نفت و مال التجاره فطوره و خرازی و اقسام چینی و بلور وارد می کردند از این رو هر سال بیشتر از این ثروت مردم افزود.

اخلاق

اخلاق اهالی این شهر به قدری مذهب و آداب معاشرت ایشان چنان مستم چنان مستحسن و به همدیگر رئوف و مهربان بودند که گویی همه از صلب یک پدر و از بطن یک مادرند. در امورات خیر و شر همه متفق الرای و متحدالکلام بودند و در حق یکدیگر از هیچگونه مساعدت و معاضدت دریغ نداشتند. در وطن دوستی و آزادی خواهی از عهده امتحانات خود خوب درآمده و گوی سبقت را در سال ۱۳۲۴ (اول اعلام مشروطیت) با چوگان مجاهدت رو بوده اند چنانچه در همان سال حریت افکار و مشروطیت از طرف مظفرالدین شاه قاجار به مردم ایران واگذار گردید، سلماس و سلماسیان بودند که دو اسبه اطراف آن دویدند و هنوز در هیچ نقطه ایران شروع به اقدامات نموده و از معنی کلمه مشروطه اطلاع نداشتند که سلماس پیش قدمی خود را به تهران نشان داد و یک سر اهالی آنجا از تاجر تا کفش دوز مجاهد فی سبیل الله گردیدند. اولین انجمن مجاهدین در تحت ریاست مرحوم حاجی پیشنماز آقا سلماسی در آنجا تشکیل و شروع به اقدامات گردید. سلماسیان بودند که در مقابل محاصره آنجا توسط قوای استبداد ماکو که در تحت ریاست عزت الله خان سالار بود مجاهدت و جانفشانی را به خرج داده و بعد از یک ماه متوالی جنگ شدید آنها را منهدم کردند پارلمان تهران در زمان تلگراف آتکه به اطراف مخابره نموده بود چندین بار اقدامات مجدانه سلماسی آن را تحسین و تقدیر کرده و اشاره داده بود: اینگونه اقدامات سلماسیان باید سرمشق عموم ایرانیان باشد و در یکی علیحده: « سلماس، در میان ایران مثل ستاره درخشانی است» گفته بود.

و یکی از اخلاق پسندیده اهالی آنجا این بود که دستگیری فقرا و مساکین را بر همه چیز ترجیح می داده و رضای دل هرگز بر مسکنت اهل وطن نمی دادند و هنوز در هیچ یک از شهرهای عمده ایران به تأسیس دارالعجزه و جمع آوری فقرا اقدام نشده بود که سلماس و اهالی غیور آنجا در این خصوص هم به جلو افتاده و پیشرو گردید. از حسن نظر و همت علوی طلبانه مرحوم حاج میرزا جلیل آقا پیشنماز سلماسی که یکی از عناصر مقدس و متدین و دارای جنبه تجددطلبی و ترقی خواه وطن بود. اولین دارالعجزه در دیلمقان تأسیس گردید هرچند که آن زمان فقرا و مساکین آنجا خیلی کم بود ولی مقصود از تأسیس آن اعاشه فقرای اطراف و تامین رفاه حالشان بود که هر قدر از ولایات وارد شهر می شدند بدون اینکه فرصت گشودن دست سوال به آنها

داده شود فوراً دارالعهزه جلب و جای معین و خورد و خوراک شان را تهیه می کردند بعضی از ایشان اگر صحت مزاج داشت در سرکاری می گذاشتند. بودجه این دارالعهزه سالی قریب به ۵ هزار تومان بوده و به موجب مقررات کمیسیون اعاشه فقرا از دو عشر حاصلات گندم و جو و وجوه فطره و پوست قربانی هایی که در عید اضحی ذبح می گردید و اعانه های نقدی که به واسطه صندوقهای صدقه ای که به محل های مخصوص نصب کرده بودند اداره می شد و حصه و اسهام سادات هم به وسیله همین عایدات و صورت علیحده تهیه و به خودشان سپرده می شد و حسابات و امورات داخلی آنها توسط کمیسیون مزبور که اشخاص آن به اکثریت آرا از خود معتبر ترین شهر و بدون اخذ حقوق انتخاب گردیده بودند به جریان افتاد

بانی محترم آنجا مرحوم حاجی میرزا جلیل آقا سلماسی در اثر انقلاب ارامنه و جلوها در سال ۱۳۳۶ در خوی به رحمت ایزدی پیوسته است که نام نیکش هنوز در دل دوستدارانش جاوید و زنده است. یکی از رفقای حاضر بعد از قتل و غارت سلماس که بقیه السیوف و اسرای آنجا با سوء حال وارد خوی می گردیدند و خود رفیق محترم هم در جز آن ها به خوی آمده بود، در موقعی که مرحوم حاجی میرزا جلیل آقا در بستر ناخوشی خوابیده بود به عیادتش رفته و از این پیشامدهای ناگوار تسلیتش می داد. آن مرحوم در حالت نزع و رمق که آخرین نفس حیات خود را میکشید چشم را یک دفعه باز کرده و گفته بود: « بعد از قتل و غارت سلماس و مشاهده اوضاع جگر خراش اسرای آنجا راستی از این مرگ که گریبانم را گرفته است خیلی ممنون و دلخوشم» مرحوم این جمله را بگفت و جان به جان آفرین تسلیم کرد.

ج) خاطرات مرحوم اسدالله متولی زاده

« دیلمقان شهری زیبا و سراهای متعدد و تجار سرمایه داری داشته و در هر خانه برای استفاده آب چاه داشته و از آب آن چاه استفاده می کردند. در اطراف کهنه شهر نه دیوار و درب داشته و اگر دشمن می خواست آب کهریز را از بالای کهنه شهر قطع نماید ساکنین کهنه شهر بی آب ماندند. ولی دیلمقان با دیوارهای بلند و ضخیم و محصور شده و دربهای قلعه محکم داشته و اگر تمام دربهای قلعه را قفل می کردند احدی نمی توانست به شهر دیلمقان وارد شود و در فاصله های دیوار فضا برای دفاع از شهر تعمیر کرده بودند که در هر یکی از آنها چند نفر مسلح می شد جابجا کرد.»^{۱۶}

د) سفرنامه جکسون آمریکایی

جکسون سیاح آمریکایی که در اوایل مشروطیت به دیلمان سفر کرده است اطلاعات نه چندان خوب و حتی نجسب از دیلمانی می دهد که سایرین از آن به نیکی صحبت کرده اند: وی پس از ترک تبریز از مسیر گونئی به سلماس نزدیک می شود... « طی

^{۱۶} خاطرات اسدالله متولی زاده، تایپی، ص: ۱۸-۱۹

منازل تا دیلمان واقع در دشت سلماس، شمالغربی دریاچه اورمیه، به کندی صورت می گرفت و بطور متوسط از روزی چهل الی چهل و هشت کیلومتر تجاوز نمی کرد. دو شب هم در دهات بین راه یعنی دیزه خلیل و تسوج بیتوته کردیم و بعد از ظهر روز یکشنبه ۲۲ مارس به دیلمان رسیدیم. این آبادی یکی از بزرگترین قصبات دشت سلماس است اما منزل آن پناهگاهی بیش نبود. مرا دعوت کردند که از قهوه‌خانه مجاور دیدن کنم، اما به این کار رغبت نکردم و بعدها دانستم که آن قهوه‌خانه کانون ترپاکیه‌است. در نهری که از میان شهر جاری است لاشه اسبی افتاده بود و این خود زبان حال آن سامان بود! اما چنین می نمود که مردم دیلمان غریب نوازند. آثار عید در چهره ایشان خوانده می شد زیرا برای برگزاری مراسم نوروز و شرکت در یکشنبه بازار بهترین جامه های خود را دربر کرده بودند. باید دانست که معمولا در اسلام روز تعطیل آدینه^{۱۷} است.^{۱۸} اطلاعات سرسری و بسیار سطحی جکسن از شهر و مردمان دیلمان و برعکس شرح دقیق همراه با جزئیات وی از موجودیت مسیحیان ارمنی و آشوری و حتی سنگ نبشته ای به اصطلاح پارسی و کوروش و غیره نشاندهنده آغاز تلاش برای حذف فرهنگ و ادب و بلکه موجودیت عنصر ترک در آذربایجان می باشد.

و) گزارش مامور ترکیه

سال ۱۹۲۷ م/۱۳۰۶ ش دقیقا ۳ سال قبل از زلزله بزرگ سلماس و تخریب دیلمقان و کهنه شهر، یک مامور ترکیه در گزارشی به ارتش ترکیه ضمن بیان شهرها و تقسیمات کشوری آذربایجان، دیلمان با جمعیت ۸۰۰۰ نفر را حاکم نشین سلماس معرفی و مناطق مهم محال سلماس را چنین معرفی کرد: کهنه شهر، خسروآباد، صدقیان و چهری.^{۱۹} در این گزارش پادگان دیلمان دارای ۵۰۰ سرباز و ۲۰۰ اسب گزارش شده است.^{۲۰}

ه) دیلمان در سفرنامه اوژن اوین

اوژن اوین فرانسوی در سفرنامه خود گرچه به تفصیل از حال و روز سیاسی سلماس صحبت می کند ولی درباره شهر و قصبه محال سلماس صحبتی نمی کند. اطلاعات اوژن اوین درباره دیلمان بسیار ناچیز است: « دیلمان مرکز ولایت مسلمان نشین و شهر کوچکی است که با دیواره هایی محصور شده و ۴۰۰۰ نفر جمعیت دارد. میان اهالی ساکن آن شهر اکثریت با شیعیان است

^{۱۷} روز جمعه

^{۱۸} جکسون، ویلیامز، سفرنامه جکسون (ایران در گذشته و حال)، ترجمه منوچهر امیری و فریدون بدره ای، انتشارت علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۸۷، ص: ۹۵

^{۱۹} آذربایجان در اوایل دوره پهلوی (براساس گزارش محرمانه سال ۱۹۲۷ به ارتش ترکیه)، ترجمه دکتر توحید ملک زاده، نشر اختر، تبریز ۱۳۸۸، ص: ۶۳
^{۲۰} همان، ص: ۱۱۶

و آنان از اعقاب گروهی از ایل لک اند که توسط عباس میرزا از جنوب کشور به این منطقه کوچانیده شده اند...^{۲۱} که البته جمله آخر نادرست می باشد و ایل لک به دستور شاه عباس به سلماس مهاجرت کرده اند.^{۲۲} در این سفرنامه اوژن ابین از لفظ دهکده برای کهنه شهر استفاده می کند.^{۲۳}

ی) دیلمان در کتاب وزین قاموس الاعلام شمس الدین سامی

شمس الدین سامی از نویسندگان برجسته عثمانی که مدتی در تهران سفیر کبیر عثمانی بود در کتاب وزین قاموس الاعلام درباره دیلمان می نویسد: «دیلمان: ایرانیان آذربایجان خطه سینده و تبریزین ۱۲۵ کیلومتره غربینده الاراق اورمیه گولونه توکولن بیر چایی اوزرینده واقع قضا مرکزی بیر قصبه اولوب ۵۰۰۰ اهالیسی واردیر».^{۲۴} ترجمه: دیلمان، در خطه آذربایجان ایران و در کنار دریایچه اورمیه واقع است. این شهر که مرکز ولایت است در کنار رودی قرار دارد و حدود ۵۰۰۰ نفر نفوس دارد.

ک) دیلمان در خاطرات شرف الدین میرزا قهرمانی

شرف الدین میرزا قهرمانی که فرماندهی دسته ای از قشون مرکز برای سرکوب سیمیتقو برعهده داشت روز ۲۵ اسد ۱۳۰۱ وارد دیلمقان شده و شهر را چنین توصیف می نماید: «دیلمقان شهر بزرگ و خوب و رشک بهشت برین بوده و «اسلامبول» دوم نامیده شده است. دیلمقان حکومت نشین محال سلماس و همان شهر سلماس است».^{۲۵} می گویند به دیلمقان خسارات و خرابی های فوق العاده وارد آمده است...^{۲۶}

نابودی دیلمقان:

شهر دیلمقان مرکز ولایت سلماس دوران قاجاریه، قصبه کهنه شهر و اکثر آثار باستانی دشت سلماس شب سه شنبه ۱۷ اردیبهشت ۱۳۰۹ در اثر زلزله بزرگ ۷/۲ ریشتری با خاک نابود شد و یک ماه بعد به درخواست اهالی، کلنگ شهر جدید شاهپور در یک کیلومتری خرابه های دیلمقان به زمین زده شد. نام شاهپور در دوران حکومت ملی آذربایجان در سال ۱۳۲۴ الی ۱۳۲۵ به سلماس تبدیل و سپس دوباره شاهپور گردید. اهالی شاهپور، در سال ۱۳۵۷ طی انقلاب نام شهر را به سلماس تبدیل کردند و براساس مصوبه هیئت دولت جمهوری اسلامی ایران از سال ۱۳۵۸ نام شهر به سلماس تغییر یافت.

^{۲۱} اوژن ابین، ایران امروز ۱۹۰۶-۱۹۰۷، ترجمه سعیدی، کتابفروشی زوار ۱۳۶۲، ص: ۹۰

^{۲۲} برای اطلاع بیشتر از کوچاندن ایل لک مراجعه شود به کتاب: ملک زاده دیلمقانی، توحید، تاریخ ده هزار ساله سلماس و غرب آذربایجان، تبریز، انتشارات، ۱۳۸۵

^{۲۳} اوژن ابین، ص: ۹۱

^{۲۴} سامی، شمس الدین، قاموس الاعلام، اوچونجو جلد، استانبول، ۱۳۰۸ ق، ص: ۲۲۱۵

^{۲۵} البته مستحضرید که دیلمقان سلماس قدیم نمی باشد بلکه همانطوریکه اشاره رفت دیلمقان مرکز محال سلماس می باشد.

^{۲۶} قهرمانی، شرف الدین میرزا، ختم غائله سمیتکو، به کوشش میرهاشم محدث، انتشارات پردیس دانش تهران، ۱۳۹۲، ص: ۷۰

یکان و سولدوزون «دورگه Dürg» کندی

بهرام اسدی

ایمیل:

Bahram.asadi65@gmail.com

چکیده:

وابستگی:

پژوهشگر در ادبیات و فولکلور
آذربایجان

این مقاله به بررسی ریشه‌شناسی و معنای دو نام جغرافیایی در آذربایجان می‌پردازد: «یکان» (از توابع مرند در آذربایجان شرقی) و «دورگه» (از توابع سولدوز در جنوب دریاچه ارومیه).

نویسنده ابتدا این دیدگاه را که «یکان» ریشه‌ای فارسی دارد و جمع «یک» است، به دلایل تاریخی رد می‌کند؛ چراکه در این منطقه هیچ‌گاه فارسی‌زبانان سکونت نداشته‌اند. سپس با استناد به زبان‌شناسی تاریخی ترکی، دو معنا برای «یکان» ارائه می‌دهد:

معنای اول: «یک/یئگ» در ترکی به معنای «خوب» است و «ان» پسوند جمع باستانی در زبان‌های ترکی می‌باشد. بنابراین «یئکان = یئگ + ان» به معنای «خوبان» یا «مکان خوبان» است. نویسنده برای اثبات این معنا به اشعار مولانا فضولی، نسیمی و کاربرد «یئگ» در متون کلاسیک ترکی اشاره می‌کند.

معنای دوم: «کان/کن/گن» در ترکی باستان به معنای «کند»، «آبادانی» و «سکونت‌گاه» است. بنابراین «یئکان = یئ (خوب) + کان (کند)» به معنای «کند خوب» یا «آبادی نیک» خواهد بود. نویسنده با ذکر نمونه‌هایی چون «خاساوان»، «باشاوان»، «ائیوان»، «یئکاوا» و «گییان‌تپه» این قاعده را در توپونیمی آذربایجان اثبات می‌کند.

در بخش دوم، به ریشه‌یابی نام «دورگه» می‌پردازد. نویسنده با اشاره به بیتی از آشیق قوربانی (شاعر و عاشیق قرن دهم/شانزدهم میلادی):

غواص اولان گیرر درینده گزر / بیر درین وار بیر دورگه وار بیر دایاز

نتیجه می‌گیرد که «دورگه» به معنای «میان آب»، «محل نه عمیق نه کم‌عمق» است. با توجه به موقعیت جغرافیایی این کند بین دو آبادی «گؤل» و «آدا» در کنار دریاچه ارومیه، چنین برمی‌آید که زمانی آب دریاچه تا این منطقه می‌رسیده و با پس‌نشینی آب، «دورگه» به عنوان منطقه‌ای با عمق متوسط شکل گرفته و نامگذاری شده است.

کلمات کلیدی: یکان، دورگه، سولدوز، توپونیم

استناد (آپا):

اسدی، ب. یکان و سولدوزون دورگه «Dürg» کندی سؤزونه بیر آچیقلاما، ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات

تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵-۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

Bahram Asadi

Email:

Bahram.asadi65@gmail.com

Affiliation:

Researcher in Azerbaijani
Literature and Folklore

"A Study of the Meanings of the Geographical Names Yekan and Dürğə"

Abstract:

This article examines the etymology and meaning of two geographical names in Azerbaijan: "Yekan" (a village in the Marand district of East Azerbaijan) and "Dürğə" (a village in the Sulduz district, south of Lake Urmia).

The author first rejects the view that "Yekan" has Persian roots and is the plural of "Yek" (one), citing historical evidence that Persian-speaking peoples never lived in this region. Then, drawing on historical Turkic linguistics, he presents two meanings for "Yekan":

First Meaning: "Yek/Yeg" in Turkic means "good," and "-an" is an ancient plural suffix in Turkic languages. Thus, "Yekan = Yeg + an" means "the good ones" or "place of the good ones."

Second Meaning: "Kan/Ken/Gan" in ancient Turkic means "village," "settlement," or "habitation." Therefore, "Yekan = Ye (good) + Kan (village)" means "good village" or "fine settlement."

In the second part, he traces the root of the name "Dürğə." Referring to a couplet by Ashig Gurbani (a 16th-century Azerbaijani poet and ashug):

"The diver goes deep and roams / There is a deep, a Dürğə, and a shallow"

He concludes that "Dürğə" means "mid-water," a place that is neither deep nor shallow. Given the geographical location of this village between two settlements called "Göl" (Lake) and "Ada" (Island) near Lake Urmia, it appears that the lake's waters once reached this area. As the waters receded, "Dürğə" emerged as a zone of medium depth and was named accordingly.

Keywords: Yekan, Dürğə, Soldoz, Toponym, Etymology

CITATION (APA):

Asadi, B. "A Study of the Meanings of the Geographical Names Yekan and Dürğə". Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

Bəhram Əsədi

E-poçt:

Bahram.asadi65@gmail.com

Mənsubiyyət:

Azərbaycan Ədəbiyyatı və
Folkloru Tədqiqatçısı

"Yekan və Dürgə coğrafi adlarının mənalarının araşdırılması"

Xülasə:

Bu məqalə Azərbaycanda iki coğrafi adın – "Yekan" (Şərqi Azərbaycanın Mərənd şəhərinin yaxınlığında kənd) və "Dürgə" (Urmiya gölünün cənubunda, Sulduz bölgəsində kənd) – etimologiyasını və mənasını araşdırır.

Müəllif əvvəlcə "Yekan" sözünün fars mənşəli olması və "yek" (bir) sözünün cəmi olduğu fikrini tarixi səbəblərlə rədd edir; çünki bu bölgədə heç vaxt farsdilli xalqlar yaşamamışdır. Sonra isə tarixi türk dilçiliyinə əsasən "Yekan" üçün iki mənə təqdim edir:

Birinci Məna: Türk dillərində "yek/yeg" "yaxşı" deməkdir və "-an" qədim türk dillərində cəm şəkilçisidir. Beləliklə, "Yekan = Yeg + an" "yaxşılar" və ya "yaxşılar məkanı" mənasını verir.

İkinci Məna: Qədim türkcədə "kan/ken/gen" "kənd", "abadlıq" və "yaşayış yeri" mənasındadır. Buna görə "Yekan = Ye (yaxşı) + kan (kənd)" "yaxşı kənd" və ya "gözəl abadlıq" deməkdir.

İkinci hissədə "Dürgə" adının kökünü araşdırır. Müəllif Aşıq Qurbaninin (XVI əsr Azərbaycan şairi və aşığı) bir beytinə istinad edir:

"Qvvas olan girer dərinə gəzər / Bir dərin var bir Dürgə var bir dayaz"

Belə nəticəyə gəlir ki, "Dürgə" "orta su", nə dərin nə də dayaz yer mənasındadır. Bu kəndin Urmiya gölü yaxınlığında "Göl" və "Ada" adlı iki yaşayış məntəqəsi arasında yerləşməsinə nəzərə alsaq, belə görünür ki, gölün suları bir zamanlar bu əraziyə çatırmış. Sular çəkildikcə, "Dürgə" orta dərinlikdə bir zona kimi formalaşmış və bu adla adlandırılmışdır.

Açar sözlər: Yekan, Dürgə, Sulduz, Toponim, Etimologiya

CITATION (APA):

Əsədi, B. "Yekan və Dürgə coğrafi adlarının mənalarının araşdırılması". Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Bahram Esedi

E-posta:

Bahram.asadi65@gmail.com

Üyelik:

Azerbaycan Edebiyatı ve
Folkloru Araştırmacısı

"Yekan ve Dürğə coğrafi adlarının anlamlarının incelenmesi"

Özet:

Bu makale, Azerbaycan'daki iki coğrafi adın – "Yekan" (Doğu Azerbaycan'ın Merend ilçesine bağlı bir köy) ve "Dürğə" (Urmiye Gölü'nün güneyinde, Sulduz bölgesinde bir köy) – etimolojisini ve anlamını incelemektedir.

Yazar öncelikle "Yekan"ın Farsça kökenli olduğu ve "yek" (bir) kelimesinin çoğulu olduğu görüşünü tarihsel gerekçelerle reddeder; çünkü bu bölgede hiçbir zaman Farsça konuşan halklar yaşamamıştır. Ardından tarihî Türk dilbilimine dayanarak "Yekan" için iki anlam sunar:

Birinci Anlam: Türk dillerinde "yek/yeg" "iyi" demektir ve "-an" eski Türk dillerinde çoğul ekidir. Dolayısıyla "Yekan = Yeg + an" "iyiler" veya "iyiler mekânı" anlamına gelir.

İkinci Anlam: Eski Türkçede "kan/ken/gen" "köy", "yerleşim" ve "meskûn mahal" anlamındadır. Buna göre "Yekan = Ye (iyi) + kan (köy)" "iyi köy" veya "güzel yerleşim" demektir.

İkinci bölümde "Dürğə" adının kökenini araştırır. Yazar, Âşık Gurbani'nin (16. yüzyıl Azerbaycan şairi ve âşığı) bir beytine atıfta bulunur:

"Dalğış olan girer derine gezer / Bir derin var bir Dürğə var bir sığ"

Buradan "Dürğə"nin "orta su", ne derin ne de sığ yer anlamına geldiği sonucuna varır. Bu köyün Urmiye Gölü yakınında "Göl" ve "Ada" adlı iki yerleşim arasında bulunduğu dikkate alındığında, göl sularının bir zamanlar bu bölgeye ulaştığı anlaşılmaktadır. Sular çekildikçe, "Dürğə" orta derinlikte bir bölge olarak ortaya çıkmış ve bu adla anılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yekan, Dürğə, Sulduz, Toponim, Etimoloji

CITATION (APA):

Esedi, B. "Yekan ve Dürğə coğrafi adlarının anlamlarının incelenmesi". Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

آذربایجانیمیزین غیرتلی انسانلار بسله‌دیگی بؤلگه‌لریندن بیرى اولان یکانات ماحالی و یکان آدی داشییان نئچه پارا کندیدیر. بو کندلر، تقسیمات بؤلومونده شرقی آذربایجان و مرند شهرینین اوستونده ساییلیرلار. یکان یاخود یئکن بؤلگه‌سینین جغرافیایی بؤلوملر و تاریخی کئچمیشیندن دانیشماغی بو ایشین اختصاصچیلارینا بوراخیب بو یازیدا آنجاق «یکان» سؤزونون آراشدیرماسینا یئر وئره‌جگم.

ایلیک باخیشدا و آلدیغیمیز فارس دیللی تحصیلاتا باخاراق «یکان» سؤزونون بیر فارس سؤزو و دئمه‌لی «یک» سؤزونون جمعی اولدوغو گؤزه وورور و بیر عده ده بونو اصل توتوب و «یکان» سؤزون معنالاندیرمیشلار. آنجاق بو بؤلگه‌ده هئچ زامان فارس دیللی خلقلر یاشامامیشلار و بو سؤز بیر فارس سؤزو اولانماز.

بئله‌لیکله «یکان» سؤزونه باشقا بیر باخیشلا باخمالی و اونو فرقلی معنالاندیرمالی ییق. بو ساحه‌ده «یکان» سؤزون بؤلمه‌لی و اونون بؤلوملرینین معناسین چیخارماق بویونوموزا دوشور. بیز بیر جغرافیایی آدی آراشدیراندا ایلیک اؤنجه او یئرین تاریخین بیلمه‌لی و اورایا وئریلن آدین نه زاماندا اولدوغون باشا دوشمه‌لی و اونا وئریلن آدین معناسین او زامانکی دیلدن آختارمالی و چیخارمالی ییق. مثال اوچون بیر یئرین آدی اشکانیلر زامانی قویولوبسا اونون معناسین اشکانی دیلیندن آختارمالی و معنالاندیرمالی ییق و سلجوق دؤورونده قویولان آدی سلجوق دیلیندن چیخارمالی اولوروق.

بو حساباتلا «یکان» سؤزون یکانین تاریخینه باغلاماق داها یئرلیدیر. آنجاق من بورادا تاریخی بیر آراشدیرمایا ال وورماق و یکان سؤزونون نه زاماندا بورادا یایقین اولدوغون ثبوت ایتتیرمک ایسته‌مه‌دیم. منیم گؤردوگوم ایش بو سؤزون اؤزونون آراشدیرماسی و بوگونکو و بیر نئچه یوزایل بوندان اؤنجه‌کی دیلیمیزین قایدالارینا اویغون معنالاندیرماغی اولموشدور.

«یک» یاخود «یئک-یئگ» سؤزو دیلیمیزده «یاخشی» معناسی داشی‌ییر و بو سؤز بیزیم دیوان شعریمیز و خلقیمیزین آراسیندا دا یایقین بیر سؤز اولموشدور. بو سؤز مولانا فضولینین بیر غزلینین ردیفیدیر:

داغ هجران ایله یانماقدان جگر قان اولسا یئگ

مولک دل غم منزلی اولونجا ویران اولسا یئگ

یاری اغیار ایله گۆرمک عاشقه دشوار اولور

بۇيله گۆرمکدن اسیر دردِ هجران اولسا یئگ.....

و باشقا بیر یئرده:

یئگدیر آندان کیم، سالیر جانین غمِ هجرانینا

عشق رسمین عاشق اویرنمک گرک پروانه دن

و بؤیوک شاعریمیز نسیمی بیر غزلینده یازیر:

جفالری نه قدر آجی ایسه، یئگرک دیر،

آنین آجیسی رقیبین یاغ ایله بالیندان

البته دیلیمیزین زامان بویو گلیشمه سی و «گ» حرفینین یوموشانماسی بو سؤزو بوگونکو دیلیمیزده «ئی» سؤزونه دگیشمیشدیر. خلقیمیزین دیلینده اولان «سیزدن یئی اولماسین» و «بیزدن یئی لر» دئییملری بو سؤزوموزه ثبوتدور. همین سؤز بوگونکو تورکیه دیلینده «ای=iy» و «ای=iyi» فورماسیندا چوخ ایشلنن سؤزلردن بیریدیر.

بو مقدمه ایله گلیریک «یکان» سؤزونون آچیقلاماسینا:

اسگی دیلریمیزده «ان» بیر جمع علامتی کیمی ایشلنمیشدیر. بو اسگی جمع علامتیندن بوگونکو دیلیمیزده بوراخیلیب قالان «اوغلان» سؤزونه اشاره ائتمک اولار. «اوغلان» سؤزو حقیقتده «اوغول» سؤزونون جمعیدیر. اوغول+ان=اوغولان=اوغلان. اوغلان سؤزونون دیلیمیزده مفرد بیر سؤز کیمی ایشلنمه سی اونون چوخ تکرار اولدوغوندان آسیلیدیر. بئله لیکله «یکان» سؤزو «یئک» سؤزونون جمعی اولاییلر و بو دا «یاخشیلار» معناسی وئرر. دئمه لی «یکان» یاخشی انسانلار یاشایان یئردیر.

باشقا بیر آچیدان دا بو سؤزه باخماق اولار: «کان» اسگی دیلیمیزده بوگونکو «کند» سؤزودور. اونون مختلف دئییملری اولموشدور. «کان، کن، گن، جان، قان، یان، وان و ...» بو سؤزون مختلف دئییملریندن ساییلیر و هامیسی «کند» و آوادانلیق معناسیندادیر و مختلف توپونیملریمیزده بو سؤزلر دفعه لرله ایشلنن و تکرار اولوبلار: آذربایجان، گوگان، توفارقان، کرگن، جلدیان، خاساوان و

بونلاری دا گؤز اؤنونه آلا رکن «یکان» سؤزون «ئی+کان» فورموندا بؤلکم اولار. بئله لیکله «ئی» بیرداها «یئک» سؤزونون باشقا دئییمی و «کان» یاخود «کن» آبادلیق و آوادانلیق معناسی وئریر و بو معنادا «یئکن»، یاخشی کند معناسی داشی ییر. بو معنادا اولان مختلف کندلریمیز اولموشدور: باشوان=یاخشی آوادانلیق(ساققیزدا کند آدی)

خاساوان= یاخشی کند (اورمو گۆلونون گون چیخانیندا آوادانلیق)

ائیوان= یاخشی آبادلیق (جولفادا کند آدی)

یئکاوا= یاخشی آوادانلیق (سالماسدا کند آدی)

گییان تپه= گئی، یئگ سۆزونون باشقا فورمودور (نهایندده تاریخی یئر)

کئیوان= عینی معنادا، کئی، یئگ سۆزونون باشقا فورمودور. (قاراداغدا کند و قالا آدی)

و ...

بونونلا دا بو قناعته گلمک اولار کی یاخشی آوادانلیق و یاخشی کند معناسی بیزیم توپونیملریمیزده و داغ، دره، کند و شهرلریمیزین آد قویملاریندا اونلاردان فایدالانماق چوخ یایقین بیر ایش اولموشدور و «یئکان» سۆزون ده بو معنادا آنلاییب باشا دوشمگیمیز داها یئرلی اولاجاقدیر.

سولدوزون «دورگه» کندی

اورمو گۆلونون جنوب بؤلگه لرینده یئرلشن و محمدیار اوچ یولو آیریمینا یاخین، سولدوز ماحالینین «دورگه=Dürgə» کندی یئرلشیر.

اوتوز ایلجه بوندان اۆل بو کندین آدین گۆررکن اۆز-اۆزومه دوشونموشدوم: «دورگه» نه دئمکدیر؟ بیر نئچه سیندن ده سورارکن عاغیلا باتان بیر جواب آلتامامیشدیم:

۱- بورادا تورک و کورد یاشادیغینا گۆره بو یئر «دو رگه» یعنی «ایکی سویلو» آدلانیبدیر و فارس سۆزودور.

۲- بو آد «دور گل» سۆزونون قیسادیلیمیشیدیر.

بونجا نظرلر و رأیلر منی قاندیرمادی. یئنه آختاردیم و آرادیم. نهایت چوخ اتفاقی اولاراق شاه اسماعیل ختایی نین مخصوص آشیقی اولان آشیق قورباننن دئیوانین اوخویارکن بو مصرعا راست گلدیم:

غواص اولان گیرر درینده گزر

بیر درین وار بیر دورگه وار بیر دایاز

بو مصراع تام شرحسیز «دورگه» سؤزونون معناسین اوزه چیخارتدی. دئمک درین و دایاز سؤزلرینین آراسیندا اولان بیر سؤزدور بو و بئله سؤزلره تورک دیلیمیزده باشقا یئرلرده ده راست گلمک اولور. نجه کی اشاره علامتلی اولان «بو» و «او» سؤزلرینین آراسیندا دا بیر «شو» علامتی گؤرسنمکده دیر و «شو» نه یاخین و نه اوزاق و اونلارین ایکیسینین آراسیندا اولان بیر مسافه یه اشاره ائدیر:

مفتی اویله، عبد بؤیله، هم خدیجه شؤیله دیر

ایشته اویله، ایشته بؤیله، ایشته شؤیله والسلام

(صابر)

و اما بو کنده نیه بو آد قویولموشدور؟ بیز جغرافی آدلارا دوشوندده اونلارین یارانما تاریخین و بو آدین نه زمان بو جغرافی آدا اختصاص تاپماسین آراییب و اوزه چیخارمالی ییق.

من شخصاً بو کنده تاریخ و کنجیشیندن چوخ درین معلوماتیم یوخدور آنجاق قونشو کندلری ده گؤزدن کئچیره رک بیر گومانلار ائتمک اولار. بو کنده بیر قونشوسو «گؤل» و آیری قونشوسو «آدا» آدلانان کندلر دیر. گؤل و آدا ایکسی ده سو ایله باغلی آدلار دیر. اورمو گؤلونون کئچن ۲۰ ایله کی دورومونا باخاراق چوخ راحت دئییه بیلرک بو گؤلون سولاری بیر زمان بو کنده ده اوستونده دالغالانیرمیش. سولار گئری چکیلرکن بیر یاندا «آدا» دیگر یاندا ایسه «گؤل» کندلری ظهور ائدیر و آباد اولور. گؤلون و آدانین آراسیندا قالان «یاریم درین» یئر ایسه «دورگه» اولور و تام معناسین الدهه ائدیر. ایندی بو حادثه نه زمان و هانسی ایللره توخونور اؤزو بیر آراشدیرما موضوعو اولاییلر.

سؤزومو ۵۰۰ ایل بوندان قاباق یاشاییب یارادان و دیوانی الیمیزده اولان بیرینجی آذربایجان آشیغی، دیریلی آشیق قوربانین بیر مصراعسین اوستده گتیردیگیم جناس قوشماسینین گتیرمه سی ایله بیتیریم.

اورمو، بهرام اسدی ۱۳۹۵/۵/۲۴

بیر ده یاز

گنجه-گوندوز بولود کئچر هاوالار

بئله گئتمز البت گلر بیر ده یاز

اوخویور بولبوللر موغام، هاوالار

رضا همراز

ایمیل:

R_hamraz@yahoo.com

وابستگی:

نویسنده و محقق تاریخ و ادبیات
آذربایجان

نامم عاشق حسین جوان است

چکیده:

این نوشتار، مروری بر زندگی، آثار و جایگاه فرهنگی-تاریخی عاشیق حسین جوان، از مشاهیر و چهره‌های شاخص ادبیات شفاهی و عاشیق‌خوانی آذربایجان در سده بیستم میلادی است. عاشیق حسین جوان در سال ۱۲۹۵ شمسی (۱۹۱۶ میلادی) در روستای «اوتو» از توابع قره‌داغ (آذربایجان شرقی) زاده شد و از نوجوانی با تکیه بر استعداد ذاتی و عشق به موسیقی و شعر، به جرگه عاشیق‌ها پیوست. او در دوران حکومت ملی آذربایجان (۱۹۴۵-۱۹۴۶) از چهره‌های فعال فرهنگی و هنری بود و با ایجاد گروه‌های ساز و آواز در تبریز، نقش مهمی در اعتلای فرهنگ عاشیقی ایفا کرد.

عاشیق حسین جوان، افزون بر اجرای بداهه‌پردازی‌های ناب، سراینده ده‌ها داستان منظوم، تصنیف و ترانه‌های اجتماعی، میهنی و عاشقانه است که در میان مردم رواج یافته‌اند. از آثار برجسته او می‌توان به منظومه «ستارخان»، داستان‌های «قره‌داغ سفری»، «کلبه‌جر خاطیرلری» و «عاشیق حسین جوان و سرو ناز» اشاره کرد.

وی در شعرهای خود، با زبانی ساده، پرشور و تأثیرگذار، به دفاع از آزادی، عدالت، وطن‌پرستی و نقد ظلم و استبداد پرداخته و به‌عنوان «خالق آرتیستی» (هنرمند خلق) شناخته شده است. پس از سقوط حکومت خودمختار، بارها مورد تعقیب و آزار قرار گرفت و بخشی از آثارش در یورش به خانه‌اش نابود شد. حسین جوان سرانجام در سال ۱۳۶۵ شمسی در گنجه (جمهوری آذربایجان) درگذشت و در همانجا به خاک سپرده شد.

میراث ادبی او همچنان الهام‌بخش نسل‌های بعدی عاشیق‌ها و نمونه برجسته‌ای از پیوند ناگسستنی هنر عاشیقی با هویت ملی و مبارزات مردمی است.

کلمات کلیدی: عاشیق حسین جوان، ادبیات شفاهی آذربایجان، عاشیق‌خوانی، قره‌داغ، ستارخان، حکومت خودمختار آذربایجان.

استناد (آپا):

همراز، ر. نامم عاشق حسین جوان است. ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲،

تابستان ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

Rza Hamraz

Email:

r_hamraz@yahoo.com

Affiliation:

Researcher of Azerbaijani
literature and history

My name is Ashig Hossein Javan

Abstract:

This writing provides an overview of the life, works, and cultural-historical significance of Ashig Hossein Javan, one of the prominent figures of Azerbaijani oral literature and ashig tradition in the 20th century. Ashig Hossein Javan was born in 1916 (1295 SH) in the village of "Otu" in the Qaradagh region (East Azerbaijan). From adolescence, relying on his innate talent and love for music and poetry, he joined the ranks of ashigs. During the period of the National Government of Azerbaijan (1945–1946), he was an active cultural and artistic figure, and through establishing music and vocal ensembles in Tabriz, he played a significant role in elevating ashig culture.

Ashig Hossein Javan, in addition to his masterful improvisations, composed dozens of poetic epics, ballads, and social, patriotic, and romantic songs that became popular among the people. Among his notable works are the epic "Sattar Khan," the stories "Qaradagh Safari," "Kolbejar Khatirleri," and "Ashig Hossein Javan and Sarvenaz."

In his poetry, with simple, passionate, and impactful language, he defended freedom, justice, and patriotism while criticizing oppression and tyranny, earning him the title "Khalq Artist" (People's Artist). Following the fall of the autonomous government, he was repeatedly persecuted, and a portion of his works was destroyed during a raid on his home. Hossein Javan passed away in 1986 (1365 SH) in Ganja (Republic of Azerbaijan), where he was laid to rest.

His literary legacy continues to inspire subsequent generations of ashigs and stands as a remarkable example of the unbreakable bond between ashig art, national identity, and popular struggles.

Keywords: Ashig Hossein Javan, Azerbaijani oral literature, ashig tradition, Qaradagh, Sattar Khan, Autonomous Government of Azerbaijan

CITATION (APA):

Hamraz, R. My name is Ashig Hossein Javan. Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

Rza Həmraz

E-poçt:

r_hamraz@yahoo.com

Mənsubiyyət:

Azərbaycan tarixi və
ədəbiyyatı tədqiqatçısı

Adım Aşıq Hüseyn Cavanlır

Xülasə:

Bu yazı, XX əsrdə Azərbaycan şifahi ədəbiyyatı və aşıq ənənəsinin görkəmli simalarından olan Aşıq Hüseyn Cavanın həyatına, yaradıcılığına və mədəni-tarixi mövqeyinə ümumi bir baxış təqdim edir. Aşıq Hüseyn Cavan 1916-cı ildə (1295-ci il şəmsi) Qaradağ bölgəsinin (Şərqi Azərbaycan) "Otu" kəndində anadan olmuşdur. Yeniyetməlik dövründən fitri istedadına və musiqi ilə şəirə olan sevgisinə güvənərək aşıqlar sırasına qoşulmuşdur. Azərbaycan Milli Hökuməti dövründə (1945–1946) fəal mədəniyyət və sənət xadimi olmuş, Təbrizdə musiqi və vokal qrupları yaratmaqla aşıq mədəniyyətinin yüksəlməsində mühüm rol oynamışdır.

Aşıq Hüseyn Cavan, ustadanə bədahətən ifaları ilə yanaşı, xalq arasında yayılmış onlarla mənзум dastan, balad və sosial, vətənpərvərlik və sevgi mahnılarının da müəllifidir. Onun seçilmiş əsərləri arasında "Səttarxan" dastanı, "Qaradağ səfəri", "Kəlbəcər xatirələri" və "Aşıq Hüseyn Cavan və Sərnaz" hekayələri qeyd oluna bilər.

Şeirlərində sadə, coşqun və təsirli dillə azadlıq, ədalət və vətənpərvərliyi müdafiə etmiş, zülm və istibdadı tənqid etmiş və buna görə "Xalq Artisti" adına layiq görülmüşdür. Muxtar hökumətin süqutundan sonra dəfələrlə təqib edilmiş, evinə basqın zamanı əsərlərinin bir hissəsi məhv edilmişdir. Hüseyn Cavan 1986-cı ildə (1365-ci il şəmsi) Gəncədə (Azərbaycan Respublikası) vəfat etmiş və orada dəfn edilmişdir.

Onun ədəbi mirası sonrakı aşıq nəsilərinə ilham verməkdə davam edir və aşıq sənətinin milli kimlik və xalq mübarizəsi ilə olan ayrılmaz bağının əlamətdar nümunəsini təşkil edir.

Açar sözlər: Aşıq Hüseyn Cavan, Azərbaycan şifahi ədəbiyyatı, aşıq ənənəsi, Qaradağ, Səttarxan, Azərbaycan Milli Hökuməti

CITATION (APA):

Həmraz, R. Adım Aşıq Hüseyn Cavanlır. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Adım Aşık Hüseyin Cevan'dır

Rıza Hemraz

E-posta:

r_hamraz@yahoo.com

Üyelik:

Azerbaycan edebiyatı ve tarihi
araştırmacısı

Özet:

Bu yazı, 20. yüzyılda Azerbaycan sözlü edebiyatı ve aşık geleneğinin önde gelen isimlerinden Aşık Hüseyin Cevan'ın hayatına, eserlerine ve kültürel-tarihsel konumuna genel bir bakış sunmaktadır. Aşık Hüseyin Cevan, 1916'da (1295 Hicri-Şemsi) Karadağ bölgesine bağlı (Doğu Azerbaycan) "Otu" köyünde doğdu. Ergenlik döneminden itibaren doğuştan gelen yeteneği ve müzik ile şiire olan sevgisiyle aşıklar arasına katıldı. Azerbaycan Milli Hükümeti döneminde (1945–1946) aktif bir kültür ve sanat figürüydü ve Tebriz'de müzik ve vokal toplulukları kurarak aşık kültürünün yükselmesinde önemli bir rol oynadı.

Aşık Hüseyin Cevan, ustaca doğaçlamalarının yanı sıra, halk arasında yaygınlaşan onlarca manzum destan, balad ve sosyal, vatansever ve aşk şarkılarının da bestecisidir. Öne çıkan eserleri arasında "Settar Han" destanı, "Karadağ Seferi", "Kelbecer Hatıraları" ve "Aşık Hüseyin Cevan ve Servenaz" hikâyeleri sayılabilir.

Şiirlerinde sade, coşkulu ve etkili bir dille özgürlük, adalet ve vatanseverliği savunmuş, zulüm ve baskıyı eleştirmiş ve bu nedenle "Halk Sanatçısı" unvanını kazanmıştır. Özerk hükümetin düşmesinden sonra defalarca takibe uğramış ve evine yapılan baskında eserlerinin bir kısmı yok edilmiştir. Hüseyin Cevan, 1986'da (1365 Hicri-Şemsi) Gence'de (Azerbaycan Cumhuriyeti) vefat etmiş ve orada toprağa verilmiştir.

Edebi mirası, sonraki aşık nesillerine ilham vermeye devam etmekte ve aşık sanatının ulusal kimlik ve halk mücadelesiyle olan kopmaz bağının seçkin bir örneğini oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Aşık Hüseyin Cevan, Azerbaycan sözlü edebiyatı, aşıklık geleneği, Karadağ, Settar Han, Azerbaycan Milli Hükümeti

CITATION (APA):

Hemraz, R. Adım Aşık Hüseyin Cevan'dır. Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

منیم آدیم عاشیق حسین جوان دی

میللی وارلیغیمیزین قوروقچولاری آدلانان ، توی- دیونلریمیزین بزهیی و گؤرکمی اولان عاشیقلارین صنعت کوکوبیر ایل یوخ ، ایکی ایل یوخ، اوچ ایل یوخ، بلکه ان آزی بئش- آلتی مین ایله گئدیپ چاتیر. بونلار تاریخ بویو خالقیمیزلا چین به چین خوش گونلرده شن لیک قورونولاریندا و کدر گؤنلرینده ایسه یاس تۆره نلرینده اشتراک اندیب اؤزلرین خالقیمیزدان قیراغا چکمه میس و اولدوقجا محبوبیت قازانمیشلار. آله اولان یازیلی قاینالار اساس، بو گون دده قورقود بلکه عاشیق یا اوزانلارین اولو باباسی آدلانیر. دده قورقوددان سونرا ائله تاریخ بویو آدلی - سائلی و اینتگین سازل - سؤزلو شاعیرلریمیز اولوب کی اونلارین داها تانینمیشلاری، عاشیق قوربانلی، عاشیق غریب ، توفارقانلی، عاشیق عابباس، دده شمشیر، عاشیق علی عسگر، آرافلی میکائیل، جاوان حسین و ... گؤسترمک اولارکی، هره سی بیر جور شیفاهی ادبیاتیمیزین اساس قولو اولان عاشیق ادبیاتی نین چیچکله نمه سینده و ایره لی گئتمه سینده اؤنملی روللاری اولموشدور. بو آرا گومان کی قارداغین پایی هامیدان چوخ اولموشدور. چاغداش عاشیق پوئزیمیزدا حاقلی اولاراق خالق آرتئستی لقبی ایله آدلانان و عاشیق شعریمیزده بیر چوخ میللی یؤنلره اونم و دقت یئتیرن عاشیق حسین جاوان حله بو گؤنه کیمی افتخار لا ۱۴ مین ایل لیک تاریخی بیزه آیدین اولان ایران آذربایجانیندا قارداغ بؤلگه سینین «وتو» کندینده ۱۹۱۹ (۱۲۹۵ شمسی) نجی ایله زهرا آدلی مهربان آنانین قوجاغینا بویا-باشا چاتیر. گنج حسین اثرکن چاغلاریندا حایات یوللاریندا آتاسین ایتیریر! عاشیقین دوغولدوغو همین اوتو کند کی قارداغین ان اسکی کندلریندن دی . اوتو سوزونه حله گیلگمیش ناغیلیندا کی مدنیتین ایلکین ناغیل لاریندان دیر راستلاشیریق . اوندان علاوه خالق ایچره ده بیر سیرا شعرلرین گوروروگ کی دیلده - دیشده گزیر . اورنگ اولاراق بو بیر بایاتی یه باخین

اوچ باجیم اوچ قارداشیم

عزیزیم اوچ قارداشیم

قراوول اوچ قارداشیم.

اوتو دن گوزون چکمز

او ، آتاسین گؤرمه دیی ایچون آناسینا داها آرتیق محبت بسله میس و دئدییمیز کیمی اونون شیرین دلی و سینه سینده اولان قالاق - قالاق شیرین شعرلری ، حکمتلی سؤزلری . اؤیودلری و نه بیلیم نه لری ایله تانیس اولور و چوخ چکمه دن یعنی ۱۶ یاشار عاشیق لیک صنعتینه رغبت گوستریر. میکائیل اوغلو و بنیت نووه سی عاشیق حسین جاوان آنادان اولوب اولان گوندن چتین لیک له ال بایاها اولور. حله حسین آنادان اولارکن دئدییمیز کیمی آتاسی دا وفات اندیر. آنجاق عائله چتین لیلی بو دونه آناسی نین چینینه دوشور. جنوبی آذربایجاندا باش وئرن تیف خسته لیگی زهرا خانیمین ایکی قیزینی الیندن آلیر. بالاجا حسیننی ایتیره جه ییندن قورخان آناگویا همین ایل آغدامین شرف خانلی کندینده یاشایان خالاسی اری موسی یا پناه گتیریر. او ایکی ایل اورادا قالیر . لاکین احتیاج منگنه سی گئدیگجه داریسقال لاشیب اونو داها آرتیق سیخیر. قوهوملارینین گوستریش لری ایله زهرا خانیم

۱۹۱۸ ینجی ایله دهلی ممدلی کندینه کوچهیه مجبور قالیر. کندین آغ ساققالی مشدی آدی گۆزل عائله یه حیه‌طینده ،سیغیناجاق وئریر.مشهدی آدی گۆزل بالاجا حسینین بویوبوب عرصه‌یه چاتماسی ایچون الیندن گلنه‌نی اسیرگه‌مه‌ییر. او گنج ایکن کندین چوبانی اولور.حسین بو زامان کندین خیر و یاداها دوغروسو توی- دویونونه گلن قوناقلاری و عاشیق‌لاری ماراقلا دینله ییو وگتدیکجه اونداه عاشیق لیغا هوسی قات-قات آرتیر.عاشیق لیغا اولان هوسینی گۆرن مشهدی آدی گۆزل واخت دان فایدالانیب کندین توی- دویونونه گلن عاشیق لاردان خواهیش ائدیر کی، اونون نووه سی «مشهدی حسیننه نوه،حسین ایسه گویا مشهدی یه بابا دئییرمیش»ایچون گوچه گولو هواسی چالسین لار، حسین ده ممد لی یه تئز تئز گلن عاشیق پاشا، قاراجی اوغلو ابراهیم، شاعیر محمد و باشقالارینی یانسیلانمایا باشلاییر.او، قویون -قوزونو کویشندن گتیردکن سونرا یار- یولداشینی باشینا ییغیب و دگه نگینی سازکیمی باغیرینا باسیب اوخویور.گنج حسین دئمک علی عسگر اوجاغینا داها بورجلو اولموشدور. نییه کی اونون ایلکین و بیرسیرا سونرا کی اوستادلاری ائله علی عسگر عائله سینه منسوب اولموشلار. خالقیندان و ائلیندن اوزونو قیراقدایلمه ین عاشیق دونه، دونه خالقین آلقیش لامیشدیر.

ائلیم دن اوپامدان من الهام آلدیم

یوردومون قدرتین داستانا سالدیم

صنعتیم له شهرت تاپیپ اوجالدیم

خالقیم دا کی اعتبارا اوجالدیم

گویا عاشیق حسین گونش ایلی ۱۳۱۹ ینجی ایلدن اساس اعتباری ایله یارادیجیلیغا باشلامیش و ایلک شعرلرین «فرمان» و سونرالار، «جاوان» امضاء سی ایله یازمیشدیر.

جاوان حسین واختی ایله میلادی ۱۹۴۵ ینجی ایل لر عرفه سینده تبریزده میلی حوکومتین تشبثی ایله یارادیلان شاعیرلر مجلسینی فعال و گؤرکملی اشتراکچی لاریندان ایدی.او بو مجلس ده اؤزوندن قاباقجیل و اوستاد شاعیرلرین شعر و یارادیجیلیق لاریندان قیدالانمیش و بیلدیک لرین گنج لرین و نئجه دئییرلر تایی- توش لرینین اختیاریندا قویور.آپاردیغیمیز تحقیق لر اساسیندا او میلی حوکومتین یگانه و آدلی- سانلی خالق عاشیقی ایدی کی شعرلری ماراقلا دوورونون مطبوعاتیندا شکیل لری ایله برابر قئید اولونوب و اوخوجو کوتله سینین رغبتین کسب ائدیردی.عاشیق حله دیر ی و گنج ایکن بویوک سینما و تیاتر آرتیستی رحمتلی صمد صباحی و بویوک شاعیره‌میز مدینه خانیم گولگون ده باشقالاری کیمی دقت لرین جلب ائدیپ . او داهی‌لر- عاشیقین یارادیجیلیغی و پؤنزیاسینا دایر بلکه ده ایلکین و مفصل مقاله‌لرین مولفلری اولموشلار.دئدیک لره گؤره خالق آرتیستی عاشیق پؤنزیاسیندا ایلک دفعه اولاراق «جیغالی- گرایلی» شعر نووونون یارادیجیسی اولموشدور.بو گؤنلر عاشیق اوچون نفس

چکمه لی گوئلر ایدی. ۱۹۴۵ ینجی ایلده تبریزده دولت فیلامونیاسینین آچیلماسی ایران اجتماعی ،تاریخینده مثل سیز نائلیت ایدی.عاشیق ایلک دفعه اولاراق بو فیلامونیاستده ۱۶ نفر عاشیق دان عیبارت کور آنسامبلی یاراتدی. او ، بو آنسامبولو ایله یاناشی فیلامونیادا ۱۰ نفر دن عیبارت سازچی قیزلار آنسامبلسین نودا تشکیل ائده بیلیمیشدیر.او بو بویوک ایش لرله یاناشی دموکرات فرقه سینین بلکه ده گورسسی کیمی تانینیب بیر چوخ قورولتایلاردا علمی ادبی و سیاسی ییغینجاقدلاردا اشتراک ائدیپ، اوتورانلاری اؤزوندن و ان اسکی بیر تمدونه باغلی اولان ائلیدن راضی سالماغا چالشمیشدیر.و نئجه دئییرلر موفق ده اولور. جاوان حسین ایکی آذربایجاندا یعنی همی شمالدا و همی قوزی ده باش وئرن حادثه لرده اوزون قیراغا چکمه دن خالق ایله چین به چین ده گئدیر و خالق گولنده گولور خالق آغلایاندا ایسه آغلاییر. بئله بیر سایغی لارا گوره عاشیق حله گنج چاغلاریندا او گونون بویوک اودولو اولان ۲۱آذر میدالی ایله تلطیف اولونوب و خالق آرتتستی آدی ایله شرف لنمیشدی .عاشیغین سازین هئچ زامان توز باسماپیر. آنجاق بعضی وخت لار ائله غم — کدر هاوالاریندا کوکله نیر. بوزامان عاشیق اونا خیطاب دئییر.

دوغماوطنیندن قان قارداشیندان

بلکه آیری لیسان اوز سیرداشیندان

دانش تئلی سازیم دانش سن دانش

اودورمو داغیلیب هوشون باشیندان

...

عاشیق حسین جوانین ادبی ارشی:

عاشیغین علمی- ادبی میراثیندان دانشماق نه قدر راحت دیرسا بیر او قدر ده چتین دیر.باخین کی بو عاشیق نه اینجه طبعه مالیک ایدی.

گوزلرین حکم ائيله بیر قتلیمه فرمان قارا گوز

گوزلرینه جان صداغا دئمیشه م قوربان قارا گوز

خسته یم جان وئیره م سن یئتیر درمان قارا گوز

جان گئدیب جسد قالب جان گیلن اینان قارا گوز

یا باشقا بیر یئرده دئییر:

نرگیز

آلا گوز اوستونده قارا قاشلارین چاتیلیب یای کیمی آراسی نرگیز

گوزل اینان طبیعت دن قاتیلیب وسمه سی سورمه سی قاراسی نرگیز

اوزونه باخنین خیالی چاشیر محبتین کمندینه دولاشیر

خومار گۆزون هانسی گوزه ساتاشیر
 تاپیلیمیر دردینین چاراسی نرگیز
 عشق اهلی سن جاوان حسین قیناما
 هئج کیم دوزمز بو غوصه یه بو غمه
 محبتین اوخون ووردون سینه مه
 چوخدور عاشقی نین یاراسی نرگیز.

تاسفلر اولسون کی ، سازلی- سؤزلو شاعیرین ادبی میراثی بیر نئچه دونه اجنبی لر طرفیندن یغمایه اوغرامیشدیر. حتی بیردونه آذربایجاندا میلی حوکومت دئوریلدیکن سونرا ارتجاع قوه لری اونون ائوینه هجوم چکیب بیر نئچه دفعه آتش آچدیقدان سونرا ائوه داخل اولوب آختاریش آپاریرلار، آنجاق ائودن تاپیلان قزنت ، ژورنال و بوتون ال یازمالاری توپلاییب نامردجه سینه اودویریب یاندیریرلار. بو مناسبته گوره شاعیر علی توده تبریز عاشقی عنوانی ایله نه گؤزل سؤیله میش دیر:

سنین هر بایاتین قوشمان گرایلین
 ستارلارین دیلینده دوداغیندا دیر
 اؤزون او گؤزلردن اوزاق اولسان دا
 شکیلین کونولر اوطاغیندا دیر
 دئیرلر ائولری آختاردی دشمن
 مین قالین کیتابا اود ویردی دشمن
 فقط او بیلمه دی سنین هر نغمه ن
 دیوان اورکلرین واراغیندادیر
 حله لیک تبریزده ایتسه ده سسین
 یانیقلی- یانیقلی اوتسه ده سسین
 دیاردان — دیارا گئتسه ده سسین
 یئنه آذربایجان توپراغیندادیر.

اونا نفرت گوستره ن لر حتی هیرص له رین ساخلایا بیلمه دن اونون امکدashi زیاد اوغلو عاشیق حسینی ده بونون یترنه توتوب چوخلو ایشکنجه لردن سونرا شهادته نایل اندیرلر. بئلنجی بیر ایرنج صحنه نی ائشیدن عاشیق حسین جوان صنعت یولداشینی اولدورن جلادا گورون نه خطاب یازیر:

آزادلیق مشعلی سونرمی جلاد؟
 حقی سئون حقدن دونرمی جلاد؟
 قورتولوش بایراغی ائنرمی جلاد ؟
 اوندان الهام آلیر هر قوجا، جوان

اونون ستارخان داستانی ، میلی سردارا یازیلان حتی ساییس بارماقلار قدری ده اولمایان داستا نلارین گورکملی لریندن بیرسی دیر کی ۱۹۵۰ ینجی ایلهده بیرسیراسی آزادلیق ماهنی لاری کیتابلاریندا چاپ اولموش و هامان یتردن بویوک و بیلگین ادیب و فولکلور شوناس پاشا افندی یثف بیر حیصه لرین اؤز کیتابیندا ماراقلا گتیرمیشدیر. عاشیق بوداستاندان علاوه ۳۰ حدودوندا داستانلاری دا یارادمیشدیر. اورنک اولاراق قاراداغ سفری، کلبه جر خاطیرلری ، عاشیق حسین جوان و سروناز، باکی قیزلاری و

باشقالاری. او ستارخان دستانی ۱۹۴۰ ینجی ایللر عرفه سینده یارادا بیلیمشیدیر. عاشیق حسین جوان ایفاچی لیق و یارادجلیق ده یرلندیرمک ایچون ۵۰، ۵۵ و ۶۰ ایللی چوخ طنطنه ایله، باکیدا قورولموش دور. بونلاردان علاوه اونون حاضیر جواب لیغی دا شاعیرلر ایچره ضرب المثل کیمی ایدی. او اؤزو مظفر فیروزلا بیر گؤروشونون خاطیره سین چوخ گؤزل جه قئید ائدیپ کی اؤزلویونده مارقلی اولموشدور. «قوام السلطنه نین بیرنجی معاونی مظفر فیروز باشدا اولماقلا تهراندان گلیمیش سرهنگ لر سلطانلار ملی حوکومتله دانیشیق آپارماق ایچون تبریزده ایدیلر. اونلارین گلیمیشی مناسبتیه تبریزده کی شیر و خورشید سالونوندا کنسرت تشکیل اولونموشدو. منده اوز عاشیق آنسامبولیمله همین کنسرت ده دعوت اولونموشدو م. س. ج. پیشه وری ایله مظفر فیروز یان یانا اوتورموشدو، من:

...بیر کیمسه دن قوخوموز یوخ

هامیمیز بیر جان کمی

الده سیلاح دایانمیشیق

ایگید ستارخان کیمی

چونکی بیزه تربیتی او مرد قهرمان وئریب

...ایندی بیزیم اولکه میزده

سونسوز قدرتمیز وار

هر کیم بیزه کج باخارسا

اونا نفرتمیز وار

شرق ائلینه ایشیق سالان

ملی دولتمیز وار

وطن بیزی بو دولتین یولوندا قوربان وئریب

جاوان حسین، یاتماگیلن

گنجه گوندو بازگیلن

او قان ایچن جلدلارین

مزارینی قازگیلن

چیینینده ساز، الدهه تفنگ

دوشمن باشینی از گیلن

وطنینی تعریف ائله

او شرفه تکان وئریب

شعریمی اوخودوم. کنسرت قوتاردیقدا سونرا س.ج.پیشه وری منی یانینا چاغیریب سوروشدو.

- عاشیق حسین سیز هارالی سیز؟ بو سوال گوزله نیلمز اولسادا:

- قاراداغ ماحالینین اوتو کندیندنم - دئدی که مظفر فیروز تعجبو نو گیزله ده بیلمه دی او:

- سیز جنوبی آذربایجانین اوتو uto کندیندن سیز؟

- بلی آقای مظفر فیروز.

سونرا او حیلله گر جه سینه گولوشه رک الیمی سیخیب: «یاخشی اوخودوغوز ایچون منتدارم» دئدی.

ناظر معانی نین حیلله - سینی آلت - اوست ائدن پیشه وری مظفر فیروزا دئدی کی، سیز نه ایچون آذربایجانا اینانمیرسیز؟ بو

توپراقدا یوزلرله حسین کیمی اوغوللار یاشییر. افسوسلار اولسون کی، سیز اونلارین دیلینی لال قولقلارین کار، گوزونو کور

ائتمیسیز.

ایندی ایسه اوزونوزو اینامینیز اولمادیقی حالدا اونو عصیانچی، شورویلرین تبلیغاتچیسی دئییه دامغالاییرسنیز.

عاشیغین شعرینده تبریز:

جاوان حسین آزادلیق بشیگی اولان اوجا و قوجا تبریزی آذربایجانین باشقا شهرلریندن گومان کی چوخ سئویب و بو مدنیت

اوجاغی اولان یئره، یئرلی یئرینده شعرلرده حصر ائدیر. او تاریخ بویلو تبریزه خطاب ائدره ک اوندا آخان حاق سیز جاسینا قانلاری

و گوستریلن حاق سیز لیقلاری تنقید آتشینه توتور. کیم نه بیلیر کی بلکه ده او تبریز محیطینده بویوک - بویوک نائلیت لر کسب

ائندیینه گؤره تبریزی بیر بئله آلقیشلاییر.

ای انسان جلادی قودورموش یاغی ناحقندن باتیرما قانا تبریزی

انتقام گونلری گلر یئتیشر بس دیر گتیرمه سن جانا تبریزی

قورخوتماز ایگیدی نه اولوم نه دار اوندادیر عظمت متانت وقار

اوبیلیر دونیادا حق عدالت وار قویماریق اودلارا یانا تبریزی

اونون سينه سينده بير چراغ يانير

بوبر حقيقت دير هامی اينانير

دشمن لر تبریزی ياخشی تانيير

اگه بيلمز هئچ زامانا تبریزی

اوقاربولودلار اسن طوفانلار

بيرزمان تبريزين گؤجونو آنلار

آزادليق اوغروندا توكولن قانلار

دونده ره جك گولوستانا تبریزی

عزمی اراده سی بير بويوك داغ دير

تاريخ ياشاداجاق هميشه ساغ دير

اونون آلنی آچيق اوزوده آغ دير

آپار سالار هر ديوانا تبریزی

حسينم اود يانسا يارالانماز او

قيلنج لا كسه لر يارالانماز او

خلقيدن ال چكمز آرالانماز او

بيلير آذربايجان، آنا تبریزی.

حسين جاوان ميللی حوكومت دئوريلديكده بوتای دا قالا بيلمه ييب اوشاق ليق چاغلارين اوتای آذربايجاندا كئچيرديی يوردا

دوندوكده كوره ك اوره یی سيخيليب داريخير و حزين حزين بئله ترنم ائدير:

من جاوان حسينم سازيم دوشومده

ياغی لار تاب ائتمز مرد دوگوشومده

تبريزده دوستلارلا ايلك گؤروشومده

سازچاليب اوخوماق آرزولاريم دير

نه يازيق كی، بو آرزولار اونون گؤزونده قالير. آنجاق ائله عومور بويو وطن، وطن دئيپ تبريزه بير خيلي شعرلر حصراندير. باخين:

ساريليب بوينونا بيركوره ساياق

دويونجا حوسنونه باخئيديم تبريز

سن اولايدين بيرداغ منده بير بولاق

شيرها-شير كؤكسوندن آخئيديم تبريز

كسئيديم ظاليمين عومور باغيني

كوكسونه چكئيديم هيجران داغيني

خايين گؤزله سنه باخان ياغيني

يانديريپ اودلار ياخئيديم تبريز

غصه نين، كده رين كسيب هاييني

قورتارايديم خالقين آهي-واييني

ظولم اوجاغی اولان قان سارايني

بوتون يئر اؤزوندن ييخيديم تبريز

سنده توللايدين هيجران يوكونو

خالق بايرام ائتدی اوعزيز گؤنو

خايين اؤره كلره پولاد سونگونو

انتقام عشقی ايله چاخئيديم تبريز

جاوان حسین گنجہ – گۆندوز انتظار
 یارالی قلبینده مین بیر آرزو وار
 قوینوندا قورئیدیم خزان سیزباهار
 منده اؤزبورجودمان چیخیدیم تبریز.
 البته او آنادان اولدوغو بولکه نی ده سئویب گووه نیر و بیر سیرا شعرلر تقدیم ائدیر. اؤرنک اولاراق قاراداغ، باشلیقلی شعرینین داد-
 دوزو داها آرتیق اولموشدور باخین:

دولیا قرار توتوب ساکین اولاندان
 چوخ بلالر چکیب باشین قاراداغ
 آلینیدا کی هرایز بیر قرینه دیر
 بیلینمیر تاریخین یاشین قاراداغ
 اؤرکدن چکدیگین فریاددی آهدی
 دیله یین، ایسته یین خالقا آگاهدی
 هر قایان دؤیوشده بیر قرارگاهدی
 سویله ییر تورپاغین داشین قاراداغ
 تبریز بیرآنا دیر سنده اوغوسان
 ائل بیلیر اورکدن اونا باغلیسان
 ستارخان گوچه لی سینه داغلی سان
 اودورکی آغاریب باشین قاراداغ
 سنین له اوجالار ائلترین سسی
 دایانیب آرخادا اودلار اولکه سی
 سارابین اورمونون گلیر نعره سی
 کوردستان تک وار، قارداشین قاراداغ
 ائلیوین بیر زامان اوجالارسی
 اوخونار یوردومدا ظفر نغمه سی
 اویپه نده گونشین ایستی نفسی
 اوپه نده گونشین ایستی نفسی
 کیزینار گدیین قاشین قارداغ
 گولر هر بیر داشین هر بیر اویلاغین
 سردارلار یئتیره ر آنا توپراغین
 جاوان حسین الدهه توتاریاغین
 قوخماز دولیا اولسا قوشون قاراداغ.

البته او قاراداغی موفته سیننه سئومیر. نییه کی اورادان ستارخان کیمی دولیا شهرتلی بیر قهرمان، شهاب الدین اهرلی کیمی
 فیلسوف، نباتی اهرلی سالک عندلیب و طوطی کیمی اینجه طبعه مالیک اولان شاعیرلر باش قالدیرمیشلار. حسین جاوان
 اونلارین هامی سین سئویب، حورمت بسله ییر، آنجاق میلی سردار لقبی ایله داها آرتیق تانیش اولدوغوموز ستارخان دیلیندن و
 اورینندن سالما ییر و اونا عایید بئله دئییر:

آذر اولکه سینین قهرمان اوغلو
 آزادلیق یولونون قوربانی اولدون
 آند ایچدین وطنه، ایگید ستارخان
 یوردومون ایلقاری ایمانی اولدون
 یاغی دوشمن لرله ائيله دین جنگی
 آت سالدین میدانا چکدین اوزنگی
 چوخونون قورخودان سارالدى رنگی
 اونلارین قتلینین فرمانی اولدون
 سن ایدین سرکرده آذربایجانا
 ووروش میدانیندا دوردون مردانا

قودوزجلادلاری بویادین قانا اوز آنا یوردونون سلطانی اولدون
 سن یاراتماق اوچون گؤزل چاغلاری گونش توتسون – دئدین اوجا داغلاری
 قیزیل گوللر آچدی تبریز باغلاری او آزاد باغلارین باغبانی اولدون
 شعله سی سن اولدون باغلی گوزلرین قوووتی سن اولدون محکم دیزلرین
 گونشی سن اولدون گولر اوزلرین تمیز اوره کلرین وجدانی اولدون.
 بو شعرلردن داها آیدین اولورکی او "خالق شاعیری" عنوانین بوشونا آلماییب و ائلی نین قوللوقوندا اولماغی و ائلینه – یوردونا
 شعر سویله مه یی فخر بیلیر و دئییر:
 مقدس وطنه، عزیز گونلره سوز یازیب اوخوماق افتخاریم دیر
 آذربایجان آدی آذرکلمه سی اولو بابالاردان یادیگاریم دیر
 من ائل عاشیقی یم ائل دیر قدرتیم بو ائللین آدی ایله آرتیب شهرتیم
 بودورکورپه لیکدن آرزیم نیتیم ائل ایله یاشاماق ایلک قراریم دیر
 بس یئرسیز دئییل قلبینده وطن و خلقینه آزادلیق و دموکراتیا یا سونسوز محبت بسلهین عاشیق حسین جاوان یازدیغی آلاولی
 شعرلری ایله دوروموزون مبارز شاعیرلرین سیراسینا کئچمه یه موفق اولور.
 خالق شاعیری عومرونون یئتمیشینجی پله سین آرخادا قویارکن گونش ایلی ۱۳۶۵ ینجی ایله گنجه نین قاسیم اووا رایونوندا
 وفات ائدیپ قلمین و سازین یئره قویوب اورادا باسدیریلیر. دئدیکلره اساس گون اولماز کی شاعیر و عاشیغین مزارینه زیارت گئدن
 اولماسین، روحو شاد مزاری نورایله اولسون دئییه ۴ پارچا شعرلریندن بیرگه اوخویاق.
 تبریز ۳۰/۳/۲۰۰۷
 دانیش تئلی سازیم..

ندیر دردین سویله نییه سوسموسان؟
 دانیش تئلی سازیم دانیش سن دانیش
 کیمنده ن اینجیمیسه ن، کیمن کوسموسن؟
 دانیش تئلی سازیم دانیش سن دانیش
 سن کی دیل بیلیرسن، سوز آنلایرسان
 شیرین آرزولاری تئز آنلایرسان

عاريف سن ، اشاره گوز آنلايرسان
دانش تئلی سازيم دانش سن دانش
بلکه آيريلييسان اؤز سيرداشيندان
دوغما وطنينده ن، قان قارداشيندان
اودورمو داغليب هوشون باشيندان؟
دانش تئلی سازيم دانش سن دانش
سنده می وطنی غملى گؤرورسن؟
ديلى باغلى چوخ سيتملى گؤرورسن؟
منتظر گؤزلری نملی گؤرورسن
دانش تئلی سازيم دانش سن دانش
سؤيله، گؤرورسنمی ناحاق قانلاری؟
ظولمودن اود توتان خانمالاری
گناهسيز آسيلان قهرمانلاری..
دانش تئلی سازيم دانش سن دانش
ندير ايسته دين ، آرزون ، ديله يين؟
قوش کیمی چيرپينير وورور اوره يين
گونشدن پارلاقدير خوش گله جه يين
دانش تئلی سازيم دانش سن دانش
جوشا گل غصه نی پرده لرده ن آت!
سسینی ائشيتسين بوتون کاینات
سن ده مورادينا ، اؤز آرزونا چات
دانش تئلی سازيم دانش سن دانش
نقده ر حیات وار سن ده زينده سن
صنعت عاشيغينين سينه سينده سن
اوجالت سسين پرده — پرده گونده سن

دانش تئلی سازییم دانش سن دانش

وفاسیز دوست کیمی اونوتما منی

کونلومون سیرداشی، یاخین همدمی

دولان قاریش-قاریش دوغما وطنی

دانش تئلی سازییم دانش سن دانش

اوتوزبئش ایل سینه م اوسته چاغلادین

اوره ییمی تئلرینه باغلادین

خالقیمین دردینه سن ده آغلادین

دانش تئلی سازییم دانش سن دانش

اون دورد پرده ن ، دوققوز گوموش تئلین وار

کونوللره ، اوره کلره یولون وار

میلیون نغمه ن ، یئتمیش ایکی دیلین وار

دانش تئلی سازییم دانش سن دانش

منیم آدیم عاشیق «حسین جاواندی»

سنین کیمی او دا شیرین زباندی

سؤزلریم خالقیمایر بیر ارمغاندی

دانش تئلی سازییم دانش سن دانش.

«یاوانجی اولور»

امه یی، زحمتی سئومییه ن انسان

همیشه یادلارا یاوانجی اولور

لقماندا دردینه تاپانمیر درمان

همدمسیر اوتاقدارینجی اولور

هر انسان قلبینده مین آرزو یاتیر

زحمت سایه سینده مورادا چاتیر

کیملر کی ترینی تورپاغا قاتیر

امه یین بهره سی، سئوینجی اولور

وطنین سئومیه ن واخت سیز قوجالار

کونول روبابینده «وای» نفس چالار

خالقین سئوه ن، خالق الی ایله اوجالار

قولوندا قدره تلی ائل گوجو اولور

گوز گودور انسانا صنعت دونیاسی

او آینا گوستریر لکنی، پاسی

سؤکولمور، داغیلیمیر هنر قالاسی

هر تمیز اوره کده بیر بورجو اولور

«جاوان حسین» سؤزو اوره کده بیشیر

چی سؤز یاشاماییر، قیمتدن دوشور

سنین ده بئنینده گوؤهر یئتیشیر

دوداغیندان دوشن سؤز اینجی اولور.

«ناکام اؤلمه ره م»

دؤیوشلرده برکیمیشم، بیشمیشم

قورخو ندیر، اؤلوم ندیر، بیلمه ره م

آنامین سودونه من آند ایچمیشم

وطن آدین اوره یمده ن سیلمه ره م

آزادلیق اوغروندا قانیم تۆکولسه

مزاریمین اوستن یول لار چکیلسه

ساجلاریم آغارسا، بئلیم بوکولسه

دوشمنه باش اییب سجده قیلما رام

شیرین آرزولاریم یئرین آلماسا

وطنیم دلتدن آزاد اولماسا
خالقیم سئوینمه سه ، ائلیم گولمه سه
اورکدن شاد اولوب منده گولمه سه
شفق اولوب اورکلره توکوللم
چنار اولوب یول لار اوسته اکیللم
بوداغ اولوب یارپاغلار بوکوللم
شهرت جبه سیننه من بوگولمه ره م
چیخیب ساوالانا یوردونا باخسام
تبریزین کؤکسونه اولدوزلار تاخسام
ظفر نغمه سیننی زیلده ن اوخوسام
من « جاوان حسینم » ناکام اؤلمه ره م
«دونیادا»

چیرپینما اوره ییم، دویونمه قلبیم
کیچیلمه دوشمنه ، اییلمه یادا
اودلار اؤلکه سینین اوجالیب باشی
دئییلیر شهرتی بوتون دونیادا
آه چکمه ، غم یئمه ، چوخ باخما یولا
آغلما ، سیزلما ، ائیله مه نالا
چوخ چکمز یئته رسن یئنه وصالا
دردین آرتیب اولوب حددهن زیادا
پارچالانما اوره ک، یارانماسن
تزه بوتؤولندین ، پارالانما سن
وفالی دوستوندان آرالانما سن
دولان آرخاسینا ، دولان پیادا
چتیندیر اولومده ن یامان آیریلیق

ائيله دی قدیمی کامان آیریلیق

سیخسادا «حسینی» زامان، آیریلیق

دوستوندان ال چکمز دؤنمز نبادا .

قاینقلار:

- ۱- جنوبی آذربایجان یازیچیلارینین ادبی مجموعه سی- آذربایجان روزنامه سی نین نشریاتی - تاریخ سیز- باکی
- ۲- تاریخی - ادبی مجموعه، نومره ۱۳۶۱، عاشیق شاعر، فدائی مقاله سی- مرسل حکیم
- ۳- قوشلار اوپانیر- عاشیق حسین جاوانین سئچیلیمیش شعرلری- توپلایان پرویز همت جو- اون سوز ، رضا همراز- چاپ ایل ۱۳۷۸ - یاز آیی - شانلی انتشاراتی- تبریز
- ۴- آذربایجان گونده لی- تبریز ۱۳۲۵- ۲۵۱-۲۵۰-۲۴۹ ینجی سای لار - مقاله- خالق آرتیستی عاشیق حسین جوان - صمد صباحی
- ۵- عاشیق حسین جوان - علیرضا صرافی - وارلیق ژورنالی- ۱۲۳ ینجی سای- تهران
- ۶- احرار هفته لی- خط سوم آدلی اؤزل سای - عاشیق حسین جاوانین حیاتی و ادبی ارثینه بیر باخیش مقاله سی - پرویز همت جو - تبریز ۱۳۸۱
- ۷- 21 آذر نشریه سی - ایکینجی نومره
- ۸- شخصی یادداشتلار

بررسی چگونگی و علل وقوع جنگ تحمیلی نقده در ۳۱ فروردین ۱۳۵۸

عیسی یگانه

ایمیل:

isayegane@yahoo.com

چکیده:

وابستگی:

محقق تاریخ و فرهنگ آذربایجان

ایمیل:

وابستگی:

حزب دمکرات کردستان ایران در روز جمعه ۳۱ فروردین ماه سال ۱۳۵۸ با اعلام و آمادگی قبلی برگزاری میتینگ مسلحانه در نقده و فراخوانی هواداران خود (با وجود مخالفت قبلی کتبی و شفاهی اهالی نقده) اقدام به انجام آن در محل استادیوم ورزشی (واقع در منطقه ترک‌نشین نقده) نمود و در حین برگزاری، ناگهان صدای تیراندازی در منزلی واقع در جنوب استادیوم شنیده شد و نیز مدتی بعد صدای تیری از خارج، اجتماع هزاران کرد مسلح حاضر در استادیوم ورزشی را متشنج نمود و اینان با تیراندازی هوایی، سراسیمه محل یاد شده را ترک نمودند و در ابتدای امر، عوامل مسلح کردی در خیابان‌های اطراف استادیوم، عده‌ای از کسبه دوره‌گرد و از اهالی شهر نقده را کشته و نیز جمعی را در محل بازار هفتگی (جمعه بازار) و سایر محله‌ها به گروگان گرفتند و با آنکه ترک‌ها با بلندگوها تا ساعت ۲ بعد از ظهر اعلام نمودند که برای پرهیز از جنگ و برادرکشی، افراد مسلح، شهر را ترک کنند و در نتیجه آن دسته از کردهایی که برای جنگ نیامده بودند شهر را ترک کردند و با وجود آنکه معتمدین نقده از سران حزب دمکرات خواستند برای اجتناب از درگیری، بقیه افراد مسلح نیز شهر را ترک نمایند، سران این حزب این امر را نپذیرفته و تسلیم شدن ترک‌ها را درخواست نمودند و در نتیجه ساعت ۵ بعد از ظهر، درگیری رسماً آغاز شد و بعد از سه روز کشمکش و جنگ خونین، در سحرگاه روز دوشنبه ۱۳۵۸/۲/۳ افراد مسلح مهاجم، مجبور به فرار از نقده شده و جنگ پایان یافت.

کلمات کلیدی: جنگ نقده، ۳۱ فروردین، ۱۳۵۸

استناد (آپا):

یگانه، ع. بررسی چگونگی و علل وقوع جنگ تحمیلی نقده در ۳۱ فروردین ۱۳۵۸. ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ

آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

Isa Yegane

E-posta:

isayegane@yahoo.com

Üyelik:

An Examination of the Causes and Circumstances of the Imposed War of Naqadeh on April 20, 1979

Abstract:

On Friday, April 20, 1979, the Democratic Party of Iranian Kurdistan, with prior announcement and preparation, held an armed rally in Naqadeh and summoned its supporters (despite the prior written and verbal opposition of the Naqadeh residents). The rally took place at the sports stadium (located in the Turk-populated area of Naqadeh). During the event, gunfire was suddenly heard from a house south of the stadium, and shortly after, a shot from outside further agitated the thousands of armed Kurds present at the stadium. They fired into the air and hastily left the venue. Initially, armed Kurdish elements in the streets surrounding the stadium killed a number of shopkeepers and local residents of Naqadeh, and also took hostages at the weekly market (Friday Bazaar) and other neighborhoods. Although the Turks, using loudspeakers, announced until 2:00 PM that armed individuals should leave the city to avoid war and fratricide—leading those Kurds who had not come for war to depart—and despite the fact that Naqadeh elders requested the leaders of the Democratic Party to have the remaining armed elements also leave the city to prevent conflict, the party leaders refused and instead demanded the surrender of the Turks. Consequently, at 5:00 PM, the clashes officially began. After three days of bloody conflict, at dawn on Monday, April 23, 1979, the invading armed elements were forced to flee Naqadeh, and the war came to an end.

Keywords: Naqadeh War, April 20, 1979

CITATION (APA):

Yegane, I. An Examination of the Causes and Circumstances of the Imposed War of Naqadeh on April 20, 1979. Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

İsa Yegane

E-poçt:

isayegane@yahoo.com

Nəqədə Müharibəsinin 20 Aprel 1979-cu İldə Baş Vermə Səbəbləri və Şəklinin Tədqiqi

Mənsubiyyət:

Azərbaycan tarixi və
mədəniyyəti üzrə tədqiqatçı

Xülasə:

20 Aprel 1979-cu il Cümə günü, İran Kürdüstan Demokrat Partiyası, əvvəlcədən elan və hazırlıq edərək Nəqədədə silahlı mitinq keçirdi və tərəfdarlarını çağırdı (Nəqədə sakinlərinin əvvəlcədən yazılı və şifahi etirazlarına baxmayaraq). Mitinq idman stadionunda (Nəqədənin türk məskunlaşma ərazisində yerləşən) keçirildi. Mitinq zamanı stadionun cənubundakı bir evdən birdən silah səsləri eşidildi və qısa müddət sonra xaricdən gələn bir atəş səsi stadionda olan minlərlə silahlı kürdü təşvişə saldı. Onlar havaya atəş açaraq tələsik yeri tərk etdilər. Əvvəlcə, stadion ətrafındakı küçələrdə silahlı kürd elementlər bir qrup dükan sahibini və Nəqədə şəhər sakinlərini öldürdü və həftəlik bazarda (Cümə Bazarı) və digər məhəllələrdə bəzi şəxsləri girov götürdü. Türklər, saat 14:00-dək səsucaldanlarla müharibə və qardaş qırğınından qaçmaq üçün silahlı şəxslərin şəhəri tərk etməsi lazım olduğunu elan etdi və bunun nəticəsində müharibə üçün gəlməmiş kürdlər şəhəri tərk etdi. Nəqədənin ağsaqqalları Demokrat Partiya rəhbərlərindən toqquşmanın qarşısını almaq üçün qalan silahlı elementlərin də şəhəri tərk etməsini tələb etsə də, partiya rəhbərləri bunu qəbul etmədi və türklərin təslim olmasını tələb etdi. Bunun üzərinə saat 17:00-da toqquşmalar rəsmi olaraq başladı. Üç gün davam edən qanlı toqquşmadan sonra, 23 Aprel 1979-cu il Bazar ertəsi günü sübh çağ, hücum edən silahlı elementlər Nəqədədən qaçmağa məcbur oldu və müharibə sona çatdı.

Açar sözlər: Nəqədə Müharibəsi, 20 Aprel, 1979

CITATION (APA):

Yeganə, İ. Nəqədə Müharibəsinin 20 Aprel 1979-cu İldə Baş Vermə Səbəbləri və Şəklinin Tədqiqi. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Isa Yegane

Email:

isayegane@yahoo.com

Affiliation:

Researcher of history and culture of Azerbaijan

Nakadeh Savaşı'nın 20 Nisan 1979 Tarihinde Meydana Gelme Nedenleri ve Şeklinin İncelenmesi

Özet:

Özet: 20 Nisan 1979 Cuma günü, İran Kürdistan Demokrat Partisi, önceden duyuru ve hazırlık yaparak Nakadeh'de silahlı bir miting düzenledi ve taraftarlarını çağırdı (Nakadeh halkının önceden yazılı ve sözlü itirazlarına rağmen). Miting, spor stadyumunda (Nakadeh'in Türk yerleşim bölgesinde bulunan) gerçekleştirildi. Miting sırasında, stadyumun güneyindeki bir evden aniden silah sesleri duyuldu ve kısa bir süre sonra dışarıdan gelen bir ateş sesi, stadyumda bulunan binlerce silahlı Kürdü tedirgin etti. Bunlar havaya ateş ederek aceleyle mekanı terk etti. Başlangıçta, stadyum çevresindeki sokaklarda silahlı Kürt unsurlar, bir grup esnaf ve Nakadeh

مقدمه: با آغاز اعتراضات و تظاهرات علیه نظام شاهنشاهی در ایران، فعالیت‌های ضد این رژیم به شکل‌های مختلف در غرب آذربایجان نیز به تدریج شروع شد و با توجه به بافت قومی - مذهبی مناطق جنوبی آذربایجان غربی و همچنین همجواری آن با مرز کشورهای عراق و ترکیه، اوضاع شهرهای این منطقه به تدریج متشنج می‌گشت؛ احزاب و گروه‌های مختلف شکل گرفته و می‌گرفت. فعالان سیاسی و قومی کرد هم بار دیگر در مناطق کردنشین به جنبش درآمدند.

در این اوضاع و احوال، حزب دمکرات کردستان ایران بعد از ۳۲ سال در ماه‌های اواخر سال ۱۳۵۷ اعلام موجودیت مجدد کرده و شروع به فعالیت آشکار نموده بود.

در تاریخ ۱۳۵۷/۱۱/۲۳ عده زیادی از اهالی مهاباد با رهبری و هدایت پشت پرده‌ی افراد صاحب نفوذ، اقدام به محاصره پادگان ارتش، مستقر در این شهر کرده و در تاریخ ۱۳۵۷/۱۱/۳۰ (در حالی که تنها ۸ روز از پیروزی انقلاب اسلامی می‌گذشت) با هجوم به این پادگان و تصرف آنجا، در نتیجه بسیاری از اهالی این شهر، اطراف آن و نیز هواداران احزاب و عوامل کردی، مسلح و مجهز به سلاح‌های سبک و سنگین موجود این پادگان شدند.^{۲۷}

فراخوانی بیش از ۸ هزار نفر افراد مسلح و غیرمسلح از اکراد و هواداران این حزب از شهرها، روستاها و مناطق دور و نزدیک داخل کشور و نیز از کشورهای ترکیه و عراق جهت شرکت در میتینگ مسلحانه و نظامی در شهر نقده، - که اکثریت قریب به اتفاق آنرا ترکان تشکیل می‌دادند - خواسته یا ناخواسته موجب شعله‌ور شدن جنگی شد که پیامدهای بسیار سوء و تلخی برای طرفین درگیر در آن به دنبال داشت و به ویژه، موجب تیرگی روابط میان ترک‌ها و کردهای ساکن در منطقه شد که حال با وجود گذشت بیش از سه دهه، هنوز هم برخی از اثرات سوء سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آن همچون سایه‌ی شومی بر فضای منطقه سنگینی می‌کند و بدگمانی‌های میان دو قوم به طور کامل رفع نشده است.

در مقاله حاضر ابتدا موقعیت جغرافیای تاریخی - سیاسی شهرستان نقده مرور شده و سپس به برخی از زوایای جنگ نقده - که در روز ۳۱ فروردین ماه سال ۱۳۵۸ در اثر تهاجم هواداران مسلح حزب دمکرات کردستان روی داد- پرداخته می‌شود.

موقعیت جغرافیای تاریخی - سیاسی شهرستان نقده (سولدوز)

منطقه سولدوز (شهرستان نقده) با سابقه تاریخی ۹۰۰۰ ساله، یکی از اماکن اولیه زیست انسان و مناطق مهم باستانی در غرب آذربایجان به شمار می‌آید. کشف آثار مربوط به عصر نوسنگی و عصر آهن به ترتیب در تپه‌های حاجی فیروز و حسنلو، اهمیت باستانی و سابقه سکونت انسان در آن را نشان می‌دهد ... این منطقه بنا به موقعیت خود در ادوار تاریخی محل سکونت و گذرگاه اقوام مختلفی چون: ماننا، هورری، گلیزان، لولوبی و ... محسوب می‌شد و تاریخ باستانی آن با توجه به جاذبه‌ها و موقعیت خاص منطقه، گویای تهاجم مکرر آشوری‌ها و اورارتوها به مانناها و سایر اقوام ساکن آن در هزاره‌های قبل از میلاد می‌باشد و بعد از اسلام علاوه بر ترکان بومی، مورد سکونت ایلخانیان و دیگر طوایف ترک و نیز محل تصادمات سیاسی و نظامی حکومت‌های محلی و دول عثمانی و صفوی در طول تاریخ بوده است ...

یکی از ریشه‌های تاریخی این تصادمات به جنگ دهشتناک چالدران در سال ۱۵۱۴ میلادی (۸۹۳ شمسی) میان امپراطوری (خلافت اسلامی) عثمانی (سنی) و دولت تازه تأسیس صفوی (شیعی) در محل چالدران (منطقه شمال غرب آذربایجان) بازمی‌گردد

^{۲۷}- حمله به پادگان مهاباد و دیگر پاسگاه‌های ارتش و گروهان‌های ژاندارمری مناطق کردنشین و مسلح شدن به سلاح‌های این اماکن نظامی در همان اوان پیروزی انقلاب در سال ۱۳۵۷، نشانگر آن بود که رهبران احزاب گردی از همان ابتدای کار، برای رسیدن به مطالبات و اهداف خود، راه مسلحانه و تکیه بر سلاح را برگزیده‌اند.

و با شکست شاه اسماعیل صفوی در این جنگ، مناطق غرب آذربایجان از دیاربکر تا تبریز تحت اشغال عثمانی‌ها درآمد و در نتیجه ادامه‌ی اختلافات مذهبی و با اعمال سیاست «زمین سوخته» شاهان صفوی در مناطق غرب آذربایجان^{۲۸} و نیز هجوم و مهاجرت مکرر افراد از خاک عثمانی به این نواحی^{۲۹} بسیاری از اهالی بومی و محلی که اغلب از ترکان آذربایجانی بودند از اوشنویه گرفته تا ساری‌دش (سردشت)، سولدوز و ساوجبلاغ (مهاباد) و بی‌کند (بوکان) و روستاهای اطراف آن مجبور به مهاجرت به سوی همدان و مناطق شرق آذربایجان و حتی به مناطقی در شمال رود ارس (جمهوری آذربایجان فعلی) شدند و همچنین بخشی هم به اجبار در زمان شاهان صفوی به خراسان و دیگر مناطق کوچانده شدند و از جمعیت ترکان در محل به شدت کاسته شد.^{۳۰} در مقابل، طوایف کرد سنی مذهب چون: مامش، زرزا، هرکی، سادات، شکاک، منگور، اتحادیه بلباس و بعدها طایفه پیران و ... مستقر در مناطق مرزی امپراطوری عثمانی از دوره صفوی تا زمان رضاشاه رو به سوی مناطق غرب آذربایجان نهادند^{۳۱} و در این مناطق ساکن شدند و این طوایف کرد بعدها گاهی با قتل و غارت اهالی بومی^{۳۲} و یا ازدیاد جمعیتی (و نیز سرانجام با آسیمیله بقایای برخی از ترکان سنی مذهب ساکن منطقه در میان طوایف کرد)، به تدریج بر اهالی بومی آن غلبه کردند و مناطق و روستاهای جنوب غرب و غرب آذربایجان از اختیار ایلات و طوایفی چون: آختاچی، چوبقلو، سلدوزیان (ایل سلدوز)، جیغاتی، چاپیقلو، ایل تیمور، باران‌لی، افشارها، مقدم‌ها، حیدرانلو، اتحادیه ایلات شاهسون و ... خارج شده و در اختیار افراد قرار گرفت. همچنین بررسی تاریخ مختصر یادشده و نیز رویدادهای ابتدای دوره قاجار (در ۱۹۰ سال گذشته)، چون هجوم، قتل و غارت‌ها و نسل‌کشی‌های ترکان غرب آذربایجان توسط شیخ عبداللّه شمزینی، اسماعیل سمیتقو و حوادث شهریور ۱۳۲۰ و

^{۲۸} - بر اساس گزارش سیاح ایتالیایی «وینچنتو دالساندری» در زمان شاه طهماسب صفوی با دستور او، روستاهای غرب آذربایجان واقع در مرز ایران و عثمانی به مسافت ۶ روز راه ویران شدند و دژهای موجود آن تخریب گشت تا مورد تصرف و استفاده‌ی عثمانی‌ها واقع نشود.
سفرنامه‌های ونیزیان در ایران (شش سفرنامه)، زمان اوزون حسن آق قویونلو اوایل صفویه، ترجمه منوچهر امیری، تهران، انتشارات شرکت سهامی خوارزمی، چاپ دوم، ۱۳۸۱، صفحه ۴۷۸.

به جرأت می‌توان گفت تا عصر شاه عباس اول در ناحیه غرب آذربایجان کشت و زرع صورت نمی‌گرفت. تنها برای جبران خرابی‌های محل، بعدها ایل افشار به دستور شاه عباس اول وارد جلگه اورمیه شدند.

همچنین اجرای سیاست زمین سوخته توسط شاه عباس، در جلد هفتم **تاریخ ایران** (مجموعه تاریخ کمبریج) این گونه منعکس شده است: «شاه عباس به عملی اقدام کرد که پیشینیان او، شاه اسماعیل (۱۵۰۱-۱۵۲۴/۸۸۰-۹۰۳ ه.ش) و شاه طهماسب یکم (۱۵۲۴-۱۵۷۶/۹۰۳-۹۵۵) نیز آن را انجام می‌دادند و آن عبارت بود از اینکه وقتی با تهدید از دو سو مواجه می‌شد، همزمان به مستحکم کردن یک مرز و اجرای سیاست زمین سوخته در مرز دیگر می‌پرداخت. مرزهای آذربایجان را از وجود کشاورزان پاک کرد تا پیشرفت دشمن را دشوارتر سازد، و مرزهای خراسان را با طوایفی که از آذربایجان کوچ داد مستحکم ساخت.»

تاریخ ایران (از مجموعه تاریخ کمبریج/ دوره افشار، زندیه و قاجار)، پتر آوری و دیگران، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران، سال ۱۳۸۷، صفحات ۱۵-۱۴.

^{۲۹} - در این میان از هجوم مکرر میرواندوز به این صفحات گزارش‌های تاریخی در دست می‌باشد.

^{۳۰} - در کتاب **تاریخ جهانگشای نادری**، از «کوچانیدن سه هزار خانوار افشاریه اورومی ابتدا به مناطق جنوب آذربایجان (صایین قالا) و سپس روانه کردن آنان به خراسان» (منبع، استرآبادی، میرزا مهدی: **تاریخ جهانگشای نادری**، تهران، ناشر دنیای کتاب، چاپ اول، سال ۱۳۶۸، صفحه ۳۰۰). توسط نادر میرزا (نادر شاه افشار در آن موقع سردار شاه طهماسب صفوی بود) در رویدادهای ماه صفر سال ۱۱۴۷ هجری قمری سخن به میان آمده است و به دنبال آن روستاهای محل سکونت ترک‌ها توسط افراد اشغال گردید و گواه این امر اسامی ترکی روستاهای این منطقه است که اغلب روستاها، کوه‌ها، چشمه‌ها، رودخانه‌ها، دره‌ها و تپه‌های آن هنوز هم اسامی ترکی خود را حفظ کرده‌اند.

^{۳۱} - از دوره صفوی تا سلطنت رضا شاه، به تدریج طوایف مکرری به ریاست سیفال‌الدین نامی از شهر زور و اتحادیه بلباس از دیاربکر (به ساوجبلاغ) و طایفه شکاک از اطراف حلب (سوریه) به روستاهای اطراف سلماس و اورمیه، ایل جلایر به اطراف ماکو و هرکی نیز از سوریه و ترکیه، پیران‌ها از عثمانی به مناطق و شهرهای مرزی ایران کوچیده و یا کوچانده شده‌اند.

^{۳۲} - در این خصوص گزارش‌های دهشتناک زیادی در روستاهای اطراف صایین قالا از وقایع جانگداز «گلین بوغدو» (یعنی خانواده‌های ترک که به دفعات زنان و دختران خود را به اجبار به آب انداخته‌اند تا به دست افراد مهاجم نیفتند) وجود دارد.

جریان ظهور فرقه دمکرات آذربایجان و به تبع آن حرکات مربوط به قاضی محمد در مهاباد (کردستان آذربایجان) که حداقل در طی آن با هدایت افسران آذربایجانی ارتش سرخ (شوروی) مناسبات و همکاری خوبی میان تورک‌ها و کوردهای آذربایجانی برقرار شد تا مسایل مربوط به حضور بارزانی‌ها در سولدوز و سپس درگیری بارزانی‌ها با ارتش شاه و اخراج آنان از منطقه، موقعیت خاص جغرافیای تاریخی و سیاسی منطقه، تنش‌ها و رویدادهای آن را می‌نمایاند ...

باید اشاره داشت منطقه یاد شده در اسناد، کتب تاریخی و تقسیمات کشوری که از آن به ترتیب: از سال ۷۰۳ هجری قمری به نام محال و ولایت سولدوز، بلوک سولدوز و بخش سولدوز یاد می‌شود و در نهایت «در تاریخ ۱۳۳۷/۷/۶ طبق تصویب‌نامه شماره ۱۵۲۵۰ دولت، بخش سولدوز با تغییر نام به شهرستان نقده تبدیل شد.»^{۳۳}

موقعیت ویژه جغرافیای سیاسی و نظامی شهرستان نقده در جنوب آذربایجان غربی از عوامل مهم توجه حزب دمکرات کردستان نسبت به تصرف و یا کنترل این منطقه بوده و در نتیجه عامل به وجود آمدن جنگ ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸ می‌باشد و در صورت کنترل آن، محدوده‌ای به شعاع ۸۰ کیلومتر تا مرکز استان (اورمیه) در اختیار و مانور این حزب قرار می‌گرفت ولی با شکست آنان در جنگ نقده توسط قوای مردمی، دولت مرکزی توانست علاوه بر تأمین بخشی از نیروی انسانی، جنگی و رزمنده مورد نیاز خود از این محل، از موقعیت تدارکاتی سولدوز در مناقشات و درگیری‌های نظامی خود با حزب دمکرات در مناطق کردنشین و نیز در طول ۸ سال جنگ ایران و عراق به نفع سیاست‌هایش به خوبی استفاده نماید.

چگونگی و علل وقوع جنگ تحمیلی در نقده

حزب دمکرات در سطح گسترده‌ای طی پخش اعلامیه در شهرها و روستاهای کردنشین به بهانه‌ی «افتتاح دفتر حزب دمکرات کردستان در شهر نقده» فراخوان داده و از کردها دعوت کرده بود که در این میتینگ شرکت نمایند.

قبل از شروع میتینگ مسلحانه اکراد در نقده، شایعات نگران کننده نیز منتشر شده و زمینه‌سازی‌هایی در میان مردم صورت گرفته بود؛ از جمله برخی از کردهای نقده (عمدتاً بازاریان کرد شهر) به اهالی ترک آن می‌گفتند: «بهتر است نقده را ترک کنید و بروید چون که منطقه مال ماست و به زودی همچون گذشته ملک و اموال تان به دست ما خواهد افتاد.»

این گونه تبلیغات سوء، واقعاً بستر و شرایط را از نظر روانی برای انجام یک جنگ تمام عیار میان کورد و تورک (کورد و عجم دعواسی) آماده ساخته بود. وجود این گونه تبلیغات منفی، همچنین تدارک و آمادگی‌هایی چون تهیه ارزاق، پخت نان و ... که از چندین روز قبل از برگزاری میتینگ در نقده و در میان خانواده‌های محلات کردنشین آغاز شده بود، زمینه‌های تشویش و

^{۳۳} - فریدی مجید، فاطمه و همکاران: *سرگذشت تقسیمات کشوری ایران*، جلد اول، تهران، ناشر: بنیاد ایران شناسی، چاپ اول، سال ۱۳۸۸، صفحه‌ی ۵۸.

نگرانی در بین اهالی ترک زبان را دو چندان می‌کرد. با اینکه برخی از تدارکات چندان محسوس نبود و عده‌ای به آن زیاد حساسیت نشان نمی‌دادند و تنها بعد از اتمام جنگ نقده بود که گوشه‌ای از این موارد با دقت بررسی و مشخص گردید.^{۳۴}

حتی دو روز قبل از برپایی میتینگ نظامی حزب دمکرات کردستان در نقده، عوامل و هواداران آن در شهر، بارها راه‌پیمایی مسلحانه به عمل آورده و با تیراندازی‌های هوایی موجب سلب آرامش عمومی اهالی شهر و بیماران بیمارستان نقده - که در خیابان اصلی [پهلوی سابق] واقع بود - شده بودند. از سویی، خبر وارد شدن هواداران مسلح حزب دمکرات در دو روز آینده به شدت بر تشویش و اضطراب مردم می‌افزود.

دلایل انتخاب نقده برای انجام میتینگ مسلحانه در این شهر

این سؤال همواره ذهن بسیاری را به خود معطوف ساخته است که دلیل انتخاب و اصرار بیش از حد انجام میتینگ مسلحانه از سوی سران حزب دمکرات کردستان، در نقده چه بود؟

پاسخ: همان‌طور که در صفحات قبل نیز اشاره شد کردها بارها مسلحانه به پادگان‌های جلدیان و پسوه جهت تصرف هجوم برده بودند. آنان یکی از عوامل عدم توفیق خود را وجود اهالی ترک‌زبان نقده و پشتیبانی انسانی و نظامی اینان از این پادگان‌ها می‌دانستند و به این نحو می‌خواستند ضرب شستی به آنان نشان دهند.^{۳۵}

- دلایلی که قدرت‌نمایی و یا کنترل نقده توسط حزب دمکرات کردستان را توجیه می‌نمود:
- ۱- از نظر سوق الجیشی و استراتژیکی نقده دارای موقعیت خاص نظامی می‌باشد.
 - ۲- نقده محل تدارکات و پشتیبانی پرسنل ارتش مستقر در پادگان‌های جلدیان، پسوه و حتی خانا (پیرانشهر) محسوب می‌شد، باید این مانع به نوعی از سر راه برداشته می‌شد.
 - ۳- نقده ترک‌نشین پل ارتباطی و استراتژیک میان شهرهای کردنشین اوشنویه در غرب، خانا (پیرانشهر) در جنوب غرب، مهاباد در جنوب نقده با اورمیه مرکز استان محسوب می‌شد.
 - ۴- ایجاد رعب و وحشت در میان مردم نقده جهت ترک این شهر.

^{۳۴} - از جمله این موارد، بعد از فرار مهاجمین از نقده، از سنگ‌های و مقرهای آنان مقادیر زیادی آذوقه شامل کیسه‌های بیسکویت، کشک و ... به دست آمده بود و نیز گزارش‌هایی از ذخیره‌سازی مهمات و ادوات نظامی توسط عوامل حزب دمکرات در کوه‌های جنوبی سولطان یعقوب و یتددی‌گوز داغی مشرف به شهر نقده خود مزید بر علت بود.

در این رابطه، خبرگزاری پارس این‌گونه گزارش می‌دهد: «عده‌ای از اهالی نقده با مراجعه به خبرگزاری پارس در ارومیه اعلام کردند که واقعه نقده با نیت قبلی بوده، زیرا چند روز قبل از این واقعه، جنگ افزارهای غارت شده از پادگان مهاباد و دیگر پاسگاه‌ها به دست کردها، در کوه‌های جنوب نقده مانند سلطان یعقوب و هفت چشمه [یتددی‌گوز] متمرکز شده بود.»

نخعی، هادی - یکتا، حسین: پیدایش نظام جدید، جلد اول، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چاپ اول، سال ۱۳۷۵، صفحات ۷۷۸-۷۷۹، [ارجاع: نشریه‌ی ویژه خبرگزاری پارس، ۵۸/۲/۶، ص ۱].

^{۳۵} - در فروردین سال ۱۳۵۸ جمعیت شهر نقده ۱۹ هزار نفر برآورد می‌شد که ۱۶ هزار نفر آن ترک و ۳ هزار نفر دیگر کرد بودند و بسیاری از خانواده‌های ترک‌ها در محله‌ی کردها منزل، کسب و کار داشتند.

۵- از نظر تاریخی نیز در دوره تحركات آزادیخواهانه فرقه دموکرات آذربایجان در سالهای ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵

کردهای مهباد به رهبری قاضی محمد خواهان الحاق منطقه سولدوز به مهباد بودند که در آن موقع این مناقشه با مذاکره طرفین حل و فصل شد و در نتیجه سولدوز جزو منطقه دولت پیشه‌وری اعلام گردید.

۶- و ...

اگر نقده به تصرف حزب دمکرات کردستان در می‌آمد، این حزب امکان و قدرت مانور سیاسی و نظامی بیشتری در مقابل دولت ایران می‌یافت و هدف بعدی نیز تهدید شهر اورمیه بود و در صورت موفقیت برای تصرف شهر نقده، این حزب می‌توانست در صحنه‌ی سیاسی داخلی و بین‌المللی، برخی امتیازات را در آن شرایط بحرانی کشور کسب نماید.^{۳۶}

^{۳۶} - در خصوص آمادگی و برنامه‌ریزی‌های قبلی حزب دمکرات کردستان و نیز اهداف توسعه طلبانه ارضی این حزب به بند ۶ سندی - که در تاریخ اسفند ماه سال ۱۳۵۷ از سفارتخانه آمریکا بدست آمده- مراجعه می‌کنیم:

«سند شماره‌ی ۲۷۲۷

تاریخ: ۶ مارس ۷۹-۱۵ اسفند ۵۷

از سفارت آمریکا، تهران

به وزارت امور خارجه، واشنگتن، دی. سی. فوری

طبقه‌بندی: خیلی محرمانه

موضوع: فعالیت کردها

۱- تمام متن خیلی محرمانه

سقوط دولت بختیار و ضعف جاری در تهران به احیاء احساسات هویت طلبی در میان کردهای ایران منجر شده است. در حال حاضر رهبری کردها محتاطانه پیش می‌رود و روی این مسئله پافشاری می‌کنند که تقاضای آنها فقط خودمختاری در میان ملت ایران است. با این حال، رهبری کردها مشخص کرده است که در مورد اهداف خود جدی است و اگر ضروری باشد، کردهای ایران جهت تحقق آن خواهند جنگید. در یک نمایش بزرگ قدرت در ۲ مارس ۲۰۰۰۰ نفر در مهباد راهپیمایی کردند. دولت از یک سیاست تردیدآمیزی پیروی کرده است که هم عدم توانایی فعلیش جهت اعمال حاکمیت در کردستان وهم ترسش را از اینکه ممکن است جنبش نتایج غیر قابل کنترلی داشته باشد، منعکس می‌کند.

پایان خلاصه.

۲- سقوط دولت بختیار بلافاصله از طریق یک احیاء احساسات هویت طلبی در ناحیه‌ی بزرگی در امتداد مرزهای ایران و عراق بوسیله‌ی ۳/۵ میلیون سکنه‌ی اقلیت نیرومند کردهای ایران دنبال گردید.

۳- گزارشاتی از آشوب در ناحیه، دولت مهدی بازرگان و آیت ا... خمینی را وادار کرد، که هیئتی را به ریاست داریوش فروهر، وزیر کار و امور اجتماعی و دکتر محمد مکرری را به کردستان بفرستند تا به نمایندگی از طرف آنها منابع آشوب را شناسایی کرده و در حد امکان آن را در نطفه خفه کنند. به هر حال، مشکل هر دو، دولت موقت و خمینی، این است که کردها به زیرکی و هوشیاری دیده‌اند که اضمحلال ارتش و سستی سازمانهای مجری قانون به این معنی است که در حال حاضر تهران به ندرت می‌تواند به تقاضای خود مختاری کردها رسیدگی کرده و یا بطور بالفعل از انجام بعضی جنبه‌های برنامه‌ی آنها جلوگیری کند.

۴- اما علی‌رغم قدرت نسبی موقعیت جاریشان، به نظر می‌رسد رهبران کردها مایلند محتاطانه عمل کنند. گروه اصلی، شامل حزب دموکرات کردستان و پیروان شیخ عزالدین حسینی، امام جمعه‌ی مهباد، این خط را اتخاذ کرده‌اند که کردها فقط خودمختاری تحت لوای دولت ایران را می‌خواهند. ۱۰ اسفند، عبدالرحمن قاسملو، دبیر کل حزب دموکرات کردستان، ادعا نمود که صحبت از یک جنبش جدایی طلب بوسیله‌ی عناصری شروع شده که می‌خواهند از اوضاع آشفته‌ی جاری ایران استفاده کنند و با بعضی کشورهای بیگانه که نام برده نشدند تماس دارند، قاسملو گفت که حزب دموکرات کردستان معتقد است که در روابط خارجی، دفاع ملی، امور مالی و برنامه‌ریزیهای درازمدت اقتصادی بایستی مستقیماً در اختیار دولت مرکزی باشد. وی افزود که با وجود این، امور ایالتی بایستی به ایالت‌ها واگذار شود، و مشخصاً ذکر گردیده که سیاستهای مربوط به مدیریت محلی، فرهنگ و آموزش در این مقوله می‌باشند.

۵- حسینی خطی شبیه به این اتخاذ کرده، و در ۱۳ اسفند او گفت که معتقد است که اگر به کردها آن نوع خودمختاری را که می‌خواستند داده شود، استقلال ایران تقویت می‌گردد چون «دشمنان ملت نمی‌توانستند تحت نام خلق کرد توطئه‌چینی کنند» با وجود این، حسینی چندین بار شک خود را اظهار داشته نسبت به اینکه دولت مرکزی، سیاست لازم برای حل مسئله را از خود نشان دهد. در ۱۳ اسفند حسینی ترس خود را، از اینکه ممکن است اطرافیان خمینی نگذارند او از آنچه در کردستان می‌گذرد بطور کامل آگاه شود، بیان نمود. او گفت که مطمئن بود آیت ا... آماده خواهد بود تا حقوق کردها را به رسمیت بشناسد، ولی در ادامه اخطار کرد که اگر دولت بازرگان یا هر دولت دیگری که به جای آن بیاید، به خواست‌های خلق کرد اعتنا نکند، دچار مشکلاتی خواهد گشت. او قول داد که پیروانش کوشش خواهند کرد که از راههای صلح‌آمیز به اهداف خود برسند. اما امکان جنگ مسلحانه را هم رد نکرد. بعنوان محرکی برای اینکه دولت روش مسالمت‌آمیزتری در پیش بگیرد، حزب دموکرات کردستان نیز، این امکان را مطرح کرده است که تن در ندادن به توافق سیاسی از جانب تهران صرفاً منجر به این خواهد شد که رهبری جنبش کردها بدست رادیکال‌های جوان سپرده شود.

۶- در راهپیمایی بزرگ ۱۱ اسفند مهباد، حزب دموکرات کردستان قطعنامه‌ای صادر کرد که یک جمع بندی از موقعیت کردها بود. قطعنامه نکات زیر را در بر داشت: مرزهای کردستان بایستی توسط خلق کرد و با توجه به شرایط تاریخی، اقتصادی و جغرافیایی تعیین شود. اظهار نظر: کلمه‌ی آخر بدین معنی است که کردها

از این رو در آن شرایط بحرانی به قضیه‌ی برگزاری میتینگ مسلحانه حزب دمکرات در نقده، از سوی صاحب‌نظران و مردم تورک آن کاملاً به صورت شبهه‌آمیز و تهدید کننده نگریسته می‌شد و برگزاری آن را در اصل توطئه و نقشه‌ای برای تصرف شهر خود تحلیل و تلقی می‌کردند.

با این وجود، قبل از شروع جنگ نقده، اهالی شهر خیلی خویشتنداری می‌کردند که درگیری و جنگی پیش نیاید و به هر وسیله ممکن، سعی در جلوگیری از وقوع جنگ می‌نمودند که موفق نشدند و موقع مواجهه با آن ناچار در مقابل تهاجم دشمن، به دفاع مشروع و طبیعی پرداختند، همان طوری که هر موجودی در مواقع احساس خطر برای حفظ موجودیت خویش در مقابل عامل تهاجمی خارجی به چنین دفاعی مبادرت می‌نماید.

قبل از انجام میتینگ در نقده، معتمدین ترک و شیعه، از برخی معتمدین کرد ساکن نقده به نام‌های ابراهیم ساوجبلاغی، حاج سید مصطفی حسینی، رحمان معروفی و اسماعیل امامی خواهش کرده بودند که اینان به مهاباد رفته و از قاسملو و شیخ عزالدین حسینی تقاضا کنند که میتینگ در نقده برگزار نشود. آقای معبودی در مصاحبه خود با نگارنده در این رابطه نقل می‌کند: «در این دیدار، حتی حاج مصطفی حسینی با خود قرآن برده و شیخ عزالدین را به قرآن سوگند داده بود که آنان میتینگ را در نقده برگزار نکنند که از سوی رهبران کرد در مهاباد این درخواست پذیرفته نشده بود.»^{۳۷}

«درخواست‌های مکرر مردم و ریش‌سفیدان نقده، از سران حزب برای تغییر محل مراسم در منطقه‌ی ترک‌نشین کارگر نمی‌افتد.»^{۳۸}

آقای محرر نیز دلیل اصرار بیش از حد حزب دمکرات مبنی بر برگزاری آن در نقده را در مصاحبه خویش این گونه بیان می‌کند: «بعدها افشا شد که حضور حزب دمکرات در نقده بر اساس یک طرح از پیش برنامه‌ریزی شده صورت گرفته بود. به

مدعی ناحیه‌ای خیلی بزرگتر از خود استان کردستان هستند. سرزمین‌های کردنشین شامل آن استان، کرمانشاه، ایلام و بخش جنوبی آذربایجان غربی، ناحیه‌ای به وسعت ۱۴۰۰۰۰ کیلومتر مربع و جمعیتی حدود ۳ میلیون نفر می‌باشد. پایان اظهار نظر بایستی یک پارلمان کردی، از طریق انتخابات عمومی، بوجود آید که بالاترین قدرت قانونی در استان را داشته باشد.

تمام ادارات دولتی در ناحیه بایستی بطور محلی اداره شوند. بایستی یک ارتش خلقی وجود داشته باشد، اما پلیس و ژاندارمری بایستی منسوخ شده و یک گارد ملی جانشین آن گردد. عوامل اجرای قانون در کردستان بایستی تحت کنترل محلی باشند. زبان کردی بایستی زبان رسمی ادارات دولتی استان و مدارس متوسطه باشد. زبان فارسی می‌تواند به عنوان زبان رسمی دوم باقی بماند. آزادی بیان و آزادی مطبوعات، حقوق اتحادیه‌ها و سازمان اتحادیه‌های صنفی تضمین شوند، و خلق کرد بایستی آزادانه قادر به مسافرت و انتخاب شغل خود باشند. تقریباً ۲۰۰۰۰۰ نفر برای راهپیمایی بیرون آمدند، که برای تاکید برای تحقق خواسته‌هایشان، خیلی‌ها بطور وضوح مسلح بودند.

۷ - دولت موقت بر سر یک دو راهی نامطلوب قرار گرفته: در یک طرف، سخنگویان متعددی، به منظور آرام کردن کردهای که آنها (سخنگویان) می‌دانند تا وقتی که فلج تقریبی موجود در مرکز حکمفرماست، قابل مهار نیستند، بیانات آشتی جویانه صادر می‌کنند. از طرف دیگر، همین سخنگویان همچنین در باره‌ی یکپارچه بودن کشور ایران بالحن خشن صحبت کرده‌اند، صحبتی که رهبری کرد را نسبت به اشتیاق دولت در مورد پذیرش تمام خواسته‌هایشان بدبین می‌کند، اما صحبتی است که دولت بطور واضح امیدوار است که از رشد تمایلات هویت‌طلبانه در بین سایر اقلیت‌ها، و همچنین بین خود کردها جلوگیری کند. اعدام سالار جاف، یک عضو کرد مجلس سابق، در ۱۴ اسفند که ظاهراً بدلیل کوشش‌های او در پشتیبانی شاه بود، استعداد آن را دارد که در کردستان بعنوان عملی تلقی شود که انگیزه‌ی شوم‌تری داشته است. نتیجه‌ی پایانی ممکن است، که رادیکال شدن روز افزون جنبش کردها و در نهایت مواجهه‌ی خشونت بار با دولت مرکزی باشد.»

۳۷ - برگرفته از نوار مصاحبه نگارنده با مرحوم عظیم معبودی در تاریخ ۱۳۷۸/۴/۱۴.

۳۸ - ایزدی، مصطفی: *تاریخ بیست ساله‌ی پاسداری از انقلاب اسلامی در غرب کشور*، تهران، دانشگاه امام حسین (ع)، سال ۱۳۸۶، صفحه‌ی ۲۱۳.

سران این حزب از سوی برخی قدرتهای خارجی وعده داده شده بود در صورت تصرف نقده و حاکمیت بر آنجا، اگر اعلام استقلال بکنید ما نیز از شما حمایت بین‌المللی خواهیم کرد.» [۳۹]

دیدگاه صاحب‌نظران کرد در مورد برگزاری میتینگ مسلحانه حزب دمکرات در نقده

زمانی که در میان مردم نقده افشا شد که حزب دمکرات درصدد برگزاری میتینگ مسلحانه در استادیوم ورزشی شهر نقده می‌باشد معتمدین نقده علاوه بر ملاقات حضوری با برخی از سران کرد، با ارسال نامه از سران این حزب درخواست کردند تا در نقده چنین برنامه‌ی صورت نگیرد و نگرانی خود را در این خصوص به آنان اعلام داشتند، علاوه بر مخالفت معتمدین تورک نقده با برگزاری میتینگ مسلحانه حزب دمکرات در نقده، حتی عده‌ای از صاحب‌نظران کرد و فعالان حزب دمکرات نیز مخالف و نگران برگزاری آن به شکل مسلحانه در نقده بودند ولی بر خلاف این نگرانی‌ها، برخی از سران حزب دمکرات در سر خود اهداف دیگری را می‌پروراندند. عبدالله ابریشمی در این خصوص نوشته است:

«برخی از آدمهای محترم و روحانیون تورک آمدند پا درمیانی کردند، با دفتر حزب تماس گرفتند بلکه این مراسم مسلحانه برگزار نشود. ثانیاً در منطقه کردنشین برگزار شود.»^{۴۰}

همچنین غنی بلوریان^{۴۱} نیز در کتاب «ناله کوک» نیز بر این امر صحنه می‌گذارد:

«دکتر قاسملو، به کمیته حزبی در شهر «نقده» اعلام کرده بود که خودش را برای انجام مراسم آماده کند. کمیته نقده برنامه این مراسم را تدارک می‌بیند و می‌خواهد مثل مه‌باد در میدان ورزشی این شهر مراسم را برگزار کند. چون میدان ورزشی شهر نقده در منطقه ترک‌نشین واقع شده بود، ترک‌های نقده با انجام این مراسم مخالفت می‌کنند. کمیته ترک‌های نقده نامه‌ای به حزب می‌فرستد و می‌گویند: ترک‌های نقده از این اقدام شما ناراضی‌اند و نمی‌خواهند شما به صورت مسلحانه در منطقه آنها اقدام به برگزاری مراسم بکنید و پیشنهاد می‌کنند که این مراسم در کنار شهر برگزار شود. در برابر موضع ترک‌های نقده گفته می‌شد، آنها از یک طرف از نیروی مسلح شرکت کننده در مراسم می‌ترسند و از طرف دیگر نیز نسبت به این مراسم حسادت

[۳۹] - از دلایل اصرار بیش از حد برگزاری میتینگ مسلحانه در نقده، همچنین ... از دیگر مطلعین نقل می‌کند: «چند روز قبل از ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸ برخی از سران حزب دمکرات کردستان ایران از جمله مصطفی هجری و رحمان حاجی احمدی با جلال طالبانی و مسعود بارزانی در روستای تیرکش (مابین خانه و سردشت) با هم ملاقات نموده و در خصوص نحوه برگزاری میتینگ مسلحانه نقده هماهنگ شده و در باره اهداف و نتایج آن تصمیماتی اتخاذ کرده بودند و حتی جلال طالبانی قول داده بود در صورت تصرف نقده حمایت‌های بین‌المللی از حزب دمکرات کردستان ایران جلب نماید.

این موضوع حایز اهمیت بوده و لازم است در خصوص جزئیات این جلسه تحقیق و بررسی بیشتری صورت گیرد. [۴۰] - ابریشمی، عبدالله: مسأله کرد در خاورمیانه، **نشریه چشم‌انداز ایران** (ویژه نامه‌ی کردستان همیشه قابل کشف)، مدیر مسئول: لطف اله میثمی، فروردین سال

۱۳۸۲، صفحه ۲۳.

[۴۱] - از اعضای کادر مرکزی و از اعضای بریده حزب دمکرات کردستان و کسی که دارای سابقه مبارزاتی علیه رژیم شاه بود.

می‌ورزند، به هر نحوی که بود می‌بایست برای انجام آن موضوع، هوشیارانه و با وسعت نظر بررسی شود. ولی متأسفانه کُردها دچار احساسات شدید قومی شدند و نتوانستند به دقت به بررسی موضوع بپردازند.^{۴۲}

غنی بلوریان اشاره می‌کند: «ترس ترک‌ها از برگزاری این مراسم به صورت مسلحانه‌ی آن بود» و واقعاً ترک‌ها با توجه به سابقه درگیری‌ها میان کرد و ترک در منطقه، نسبت به مسئله حساس بودند و پیش کشیدن قضیه‌ی حسادت ترک‌ها نسبت به موضوع از سوی بلوریان، واقعاً یک تحلیل غیرواقعی از سوی افراد حزب دمکرات محسوب می‌شود و از سویی اعتراف بلوریان به اینکه در برگزاری مسلحانه مراسم در نقده «متأسفانه کُردها دچار احساسات شدید قومی شدند و نتوانستند به دقت به بررسی موضوع بپردازند.» جای تعمق می‌باشد.

یکی دیگر از صاحب‌نظران کرد در این خصوص نوشته است:

«حزب دموکرات بدون عنایت به جوانب کار در نقده (که دو سوم شهر را ترک‌ها تشکیل می‌دادند) بدون توجه به شرایط شکننده و پر خطر منطقه، برگزاری تظاهراتی را در میدان ورزشی شهر تدارک دید. اگر چه خیرخواهانی در نقده به آنان توصیه کرده بودند که دست‌های پنهانی در کار است تا بین ترک و کرد خونریزی و دشمنی پدید آورند معهدا، حزب و کمیته‌ی نقده توجه نکردند آنان، خود و ساکنان کرد منطقه را به دام انداختند در نتیجه هزاران نفر [۴۳] کشته شدند و ساکنان کرد نقده آواره گشتند و اموالشان به غارت رفت.»^{۴۴}

هشدار برخی از اکراد نسبت به عواقب شوم حضور مسلحانه در نقده:

«آقای رحیم خرازی که از مطلعین است، از آقای حاج میرزا ابراهیم محرر، از محترمین و روحانی شیعه‌ی نقده نقل می‌کنند: که چند بار به کمیته‌ی حزب دموکرات سفارش کرده بود که به مصلحت نیست در این شهر به ویژه بخش ترک‌نشین، دمکرات‌ها تظاهرات و مراسم برپا کنند چون دست‌های پنهانی در کارند تا آشوب برپا نمایند.

آقای رحیم خرازی از کردهای مهابادی که تا چند سال بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، دارای کوره آجرپزی (کارخانه) در نقده بود، از آگاهان به مسایل و موقعیت نقده و سولدوز بود که با توصیه و سفارش حجت الاسلام حاج میرزا ابراهیم محرر، به دفتر کمیته‌ی حزب دمکرات در نقده خطرات احتمالی را بیان و آن را مورد تأیید قرار داده بود.

^{۴۲} - بلوریان، غنی: **تاله کوک**، (برگ سبز)، ترجمه خیری‌مطلق، رضا، نشر رسا، چاپ دوم، سال ۱۳۸۴، صفحه‌ی ۳۶۸ - ۳۶۹.

^{۴۳} - این رقم اغراق‌آمیز بوده و صحیح نیست چون که آمار کل کشته‌های طرفین در جنگ نقده به ۲۰۰ نفر نمی‌رسید.

^{۴۴} - برگرفته از مقاله‌ی منتشره در وبلاگ اینترنتی: [Http://jange.Naqade.blogfa.com](http://jange.Naqade.blogfa.com)، از صادق سعیدی.

معروف شیخ‌آقایی از اکراد مهابادی و از فعالان سیاسی مخالف رژیم ستم‌شاهی اظهار می‌کند: حتی دفتر و شاخه‌ی خود

حزب در نقده نیز حساسیت مسأله را یادآوری می‌کند اما این اندازها نشنیده می‌ماند.^{۴۵}

دعوت از کردهای مناطق مختلف برای شرکت در میتینگ مسلحانه در نقده

حزب دمکرات برای برپایی میتینگ مسلحانه در شهر نقده در روز جمعه ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸ یک فراخوان و دعوت گسترده‌ای از کردها نموده بود و به قول اعضای کادر مرکزی این حزب در مصاحبه‌های بعدی خود، این فراخوانی و دعوت با استقبال گسترده‌ای هم مواجه گردید. در طی این فراخوانی علاوه بر کردهای شهرهای کردنشین آذربایجان غربی و استان کردستان ایران، حتی از کردهای عراق، ترکیه و ... نیز در آن حضور داشتند. با وجود آنکه آقای قاسملو در مصاحبه‌های خود در مطبوعات و رسانه‌ها در سال ۱۳۵۸ آن را کتمان و تکذیب می‌کرد، بنا به گزارش‌های مردمی در روزهای بعد از اتمام درگیری در نقده، برخی از اجساد کردهای غیرایرانی از مرز خارج گردید. قاسملو در پاسخ به سؤال خبرنگار کیهان در خصوص اینکه: «اخیراً شایعاتی در مورد حضور کردهای غیرایرانی در کردستان و نیز شرکت کردهای عراق در حوادث کردستان شنیده می‌شود، در مورد این شایعات چه پاسخی دارید؟ [چنین می‌گوید]:

ما وجود رابطه بین حزب دمکرات کردستان را با کردهای غیرایرانی به شدت تکذیب می‌کنیم و این یکی از اتهامات ناروایی است که به ما وارد شده است. ما رابطه سیاسی با هیچ سازمان کرد خارج از ایران نداریم.^{۴۶}

مخالفت اهالی نقده با برگزاری میتینگ مسلحانه در شهر خود

از همان ابتدای پخش خبر برگزاری میتینگ مسلحانه حزب دمکرات در نقده، اهالی این شهر نگرانی و مخالفت خود را با آن ابراز کردند و به سران حزب نامه نوشتند. اشخاص محترم کرد را به عنوان سفیر نزد سران حزب دمکرات به مهاباد فرستادند ولی نتیجه‌ای در بر نداشت.

میرزا ابراهیم محرر می‌گوید: «قبل از برگزاری میتینگ بارها با ملاصاح تماس گرفتیم. او در ابتدا مخالف انجام میتینگ در نقده بود، اما بعد موافق انجام آن شد متأسفانه او تحت تأثیر پسرانش بود و پسرانش هم با کومه و دمکرات ارتباط داشتند.»

^{۴۵} - برگرفته از مقاله‌ی منتشره در وبلاگ اینترنتی. [Http://jange Naqade blogfa.com](http://jange Naqade blogfa.com)

^{۴۶} - روزنامه‌ی کیهان، پنج‌شنبه ۲۰ اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۸، شماره ۱۰۷۰۳، صفحه‌ی ۶.
بر خلاف تکذیبیه آقای قاسملو، برخی از اعضای کادر مرکزی حزب دمکرات بعدها در مصاحبه خود در نشریه‌ی «چشم‌انداز ایران» (ویژه‌نامه‌ی کردستان) همیشه قابل کشف، به حضور اکراد غیر ایرانی در جریان میتینگ نقده اعتراف نمودند و حتی بعدها برخی از اکراد بارزانی عراقی - که در جریان جنگ ایران و عراق به صورت پناهنده وارد شهر نقده شده بودند - می‌گفتند: نقده نسبت به حضور آنان در سال ۱۳۵۸ در جریان جنگ نقده، خیلی بزرگ‌تر شده است! علاوه بر این برخی از کردهای ساکن نقده از حضور اکراد بیگانه با لباس و لهجه نامأنوس کردی در روز ۳۱ فروردین ۱۳۵۸ گزارش می‌دهند که باعث تعجب آنان نیز شده بود.

مرحوم محرر می‌افزاید: «یک بار با ملاصلاح تماس گرفتم و گفتم حاج آقا من و تو مسئول این شهر هستیم، اگر موقع انجام میتینگ مشکلی پیش بیاید هر دوی ما مسئول خواهیم بود، بهتر است که میتینگ در استادیوم نقده برگزار نشود. وی در پاسخ گفت: مگر میدان مال شماست؟! کردها می‌خواهند نمایشی بدهند و قدرت‌نمایی کنند! بنابراین از او مأیوس شدم. به ناچار فردای آن روز [روز برگزاری میتینگ] به چند نفر از معاریف ترک نقده توصیه کردم که در میدان حضور پیدا کنند و از دکتر قاسملو استقبال نمایند و بعد از انجام سخنرانی او را مشایعت بکنند تا بعداً حرف و گلایه‌ای پیش نیاید. در روز انجام میتینگ، ملایان و روحانیون کرد بسیاری از شهرهای کردنشین از جمله جلدیان، پسوه و آنهایی که من می‌شناختم در صف اول حاضر بودند.»

میرزا ابراهیم محرر کسانی را که در استادیوم روز ۳۱ فروردین حاضر شده بودند بیش از ۲۰ هزار نفر تخمین می‌زند و آنان را در ۳ گروه قرار می‌دهد:

- ۱- یک عده از روی تعصب زبانی و قومی به نقده آمده بودند.
- ۲- یک عده هم از روی گذشته و تاریخ منطقه صرفاً برای قتل و غارت عجم‌ها آمده بودند. چون اینان شنیده بودند که در نقده خبرهایی خواهد بود و برای اینکه بی‌نصیب نمانند به طمع غارت با تراکتور و کامیونت آمده بودند.
- ۳- یک عده حزبی بودند و از روی سیاست آمده بودند.^{۴۷}

آمادگی حزب دمکرات کردستان برای تصرف نقده

حضور خیل عظیم نیروی مسلح کورد در نقده، شهری با اکثریت تورک‌نشین خود آشکارا گویای آن بود که سران حزب دمکرات نسبت به موضوع، از پیش دارای برنامه‌ریزی، طرح و نقشه می‌باشند و برگزاری میتینگ در ظاهر بهانه است و در اصل می‌خواستند نقده را به تصرف و کنترل خود درآورند، در این خصوص مهدی رضوی در کتاب خود این گونه نوشته است: «تحلیلی که از رادیو بی بی سی شنیده می‌شد، چنین بود: ارومیه و سولدوز مزاحم آرمان کردستان هستند و به راستی بی بی سی کشته شدن برادران مسلمان به دست یکدیگر را جشن گرفته بود.»^{۴۸}

در تأیید وجود طرح قبلی تصرف نقده، نشریه خبرگزاری فارس در این خصوص آورده است: «اقدام حزب دمکرات کردستان در گسترش مناطق تحت نفوذ خود و در واقع تعیین حدود و ثغور قلمرو «کردستان خود مختار»، در نتیجه عدم تمکین مردم (ترکهای) شهر نقده، به درگیری مسلحانه منجر شد.»^{۴۹}

^{۴۷} - مصاحبه نگارنده و مرحوم رضا جعفری با شیخ ابراهیم محرر در تاریخ ۱۳۷۸/۴/۸.

^{۴۸} - رضوی، مهدی: *ایل قاراپاچی*، ناشر مؤلف، چاپ اول، سال ۱۳۷۰، صفحه‌ی ۲۲۸.

^{۴۹} - نشریه ویژه خبرگزاری پارس، ۱۳۵۸/۲/۲، صفحات ۱-۲.

از این رو جمع کثیری از افراد مسلح^{۵۰} کرد و حتی غیرکرد از احزاب و گروه‌های فعال سیاسی داخل و خارج از کشور، یک روز قبل یعنی از روز پنج‌شنبه ۳۰ فروردین در نقده حضور یافته و عده زیادی نیز در روز ۳۱ فروردین به نقده وارد شدند که در حدود ۱۲ الی ۱۵ هزار نفر تخمین زده می‌شد و در استادیوم ورزشی - که در قلب منطقه تورکنشین نقده^{۵۱} قرار داشت - تجمع نمودند.

در این روز علاوه بر مردها و جوانان کرد، حتی برخی دختران مسلح کرد نیز با حمل سلاح، در خیابان‌های شهر نقده و در صف‌های منظم رژه می‌رفتند. نوع سلاح‌های هر دسته با هم یکسان بود و با سلاح‌های دسته دیگر تفاوت داشت. این صف‌ها را چاودارچی (چاوداران / انتظامات) که بازوبند سرخی به بازو بسته بودند کنترل می‌کردند و به راستی یک نمایش و رژه قدرت برای ترساندن تورک‌زبانان شهر نقده محسوب می‌شد. اینان از مبادی ورودی شهر در صفوف منظم شعارهایی به زبان کوردی و فارسی می‌دادند و تورک‌زبانان شهر را به نوعی در شهر خودشان تهدید و تحریک می‌کردند. کردهای مسلح در روز ۳۱ فروردین در خیابان‌های نقده این شعارها می‌دادند:

«کی دالا کورد مورده‌وا کورد زنده‌وا ...»

این شعار از سوی یکی از کردهای ساکن نقده داده می‌شد: «ژسه به ژسه، برنو به برنو/ توفنگ به شانای آوا/ ده‌چین به میدان آوا/ دوژمنکوم تی دکوم به چالای آوا» و یا شعارهای فارسی:

تشکل توده‌ها ایجاد باید گردد حماسه ویتنام تکرار باید گردد

^{۵۰} - البته در برخی از منابع با احتساب افراد غیرمسلح، حاضرین را تا ۲۰ هزار نفر هم ذکر کرده‌اند و حتی حزب دمکرات کردستان در یکی از اعلامیه‌های خود رقم ۱۰۰ هزار نفر را نیز اعلام کرده است: «در روز ۳۱ فروردین ماه نزدیک به صد هزار نفر از هواداران حزب در استادیوم ورزشی شهر اجتماع کرده و منتظر شروع برنامه و استماع بیانات و پیام‌های حزب بودند.» که بی شک این ارقام بسیار اغراق‌آمیز است.

نخعی، هادی - یکتا، حسین: **پیدایش نظام جدید**، جلد اول، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چاپ اول، سال ۱۳۷۵، صفحه ۸۰۷، [ارجاع: سند شماره ۲۰۹۹۰۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: اعلامیه کمیته مرکزی حزب دمکرات کردستان، ۱۳۵۸/۲/۸].

البته رقم ۱۰۰ هزار نفر مورد اشاره توسط حزب دمکرات کردستان اغراق‌آمیز بوده و صحت ندارد و به هر حال جای سؤال است: حضور این همه جمعیت (آن هم مسلح) در تاریخ ۳۱ فروردین در شهر ۱۸ هزار نفری نقده چه معنا و توجیهی داشت؟!

همچنین در باره حضور جمع کثیر افراد مسلح کرد در جریان میتینگ نقده، ملا عبدالله حسن‌زاده دبیر کل سابق حزب دموکرات کردستان ایران طی مصاحبه‌ای که به زبان کردی با رادیو حزب دمکرات در آذرماه ۱۳۸۲ انجام داده و متن آن به صورت سی‌دی ارایه شده و گویا کمیسیون انتشارات حزب آن را (به صورت چاپی نیز) پخش نموده و متن مصاحبه توسط فاروق کیخسروی به زبان فارسی ترجمه شده و در نشریه چشم انداز ایران ویژه‌نامه کردستان پاییز ۱۳۸۴ هم چاپ شده در صفحه ۱۲۷ این ویژه‌نامه درباره تعداد افراد حاضر در میتینگ نقده، اشاره می‌کند: «... حال اگر از میتینگ نقده صحبت شود در آن زمان مردم از هر طرف اسلحه تهیه کرده بودند و در میتینگ نقده هزاران نفر مسلح بودند اما در میتینگ مهاباد جمع افراد مسلح به ۳۰ نفر نمی‌رسید و بر این گفته خودم تأکید می‌کنم.»

^{۵۱} - در آن زمان نیروی مسلح کورد در اطراف و پشت‌بام‌های منازل منتهی به استادیوم، پست‌های نگهبانی قرار داده بودند و در معدودی از پشت‌بام‌ها نیز عده‌ای از تورک‌های مسلح اوضاع داخل استادیوم را زیر نظر داشتند.

«حسینی، حسینی، حسینی عزیزیم بگو که خون بریزم!» منظور از حسینی هم، شیخ عزالدین حسینی از سران کردها بود

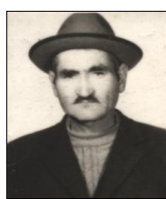
و

جمعی از اینان وقتی به مقابل کمیته شماره ۱ واقع در خیابان فعلی امام (شهربانی سابق) و ساختمان دخانیات می‌رسیدند شعارهای خود را تحریک‌آمیزتر سر داده و موجب تحریک حاضرین یعنی افراد مسلح ترک این کمیته می‌شدند. در حقیقت نوع شعارها و آرایش نظامی و تشکل آنها صرفاً برای مرعوب ساختن ترک‌ها تلقی می‌شد و آگاهانه و یا ناآگاهانه نوعی میدان‌خوانی و مبارزطلبی محسوب می‌شد. طول صفوف این مهمانان ناخوانده و افراد مسلح کرد، از خیابان بالیقچی در جنوب شهر گرفته تا داخل استادیوم ورزشی امتداد داشت و هر لحظه نیز با کامیونت، تراکتور، جیب و سایر وسایل نقلیه بر تعدادشان افزوده می‌گشت.

نحوه‌ی آغاز جنگ نقده در ۳۱ فروردین

رژه مهمانان ناخوانده مسلح در خیابان‌های نقده که از ساعت ۸/۳۰ صبح آغاز شده بود تا ساعت ۱۰ ادامه یافت و تجمع آنان در استادیوم ورزشی شکل گرفت. زمانی که گویا عبدالرحمن قاسملو آماده سخنرانی می‌شد. ناگهان صدای تیرهایی از کوچه‌ی جنوبی مجاور استادیوم به گوش رسید چون که نگهبانان مسلح کورد روی پشت‌بام منزل مجاور استادیوم، دو تن از اعضای یک خانواده‌ی تورک به نام‌های عباسعلی آبیاری ۵۸ ساله و پسر ۲۲ ساله او عوض آبیاری را (در داخل حیاط منزل متعلق به نامبرده) به قتل رساندند.

مدتی بعد صدای تیری نیز از سطح شهر به گوش رسید. با شنیده شدن صدای این تیر، وضع میدان ورزشی به شدت متلاطم شد و تیراندازی‌های هوایی پشت سر هم توسط مسلحین داخل استادیوم شروع گشته و شدت گرفت، سپس تخلیه‌ی دسته‌جمعی آنان با آن وضع آشفته از محوطه‌ی میدان آغاز گردید. فشار و ازدحام و تعجیل برای خروج از میدان از سوی افراد مسلح حاضر خیلی زیاد بود و درب‌های خروجی استادیوم ورزشی گنجایش تخلیه‌ی همه‌ی آن‌ها را نداشت.

عباسعلی آبیاری و عوض آبیاری از اهالی نقده، اولین شهدای جنگ ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸

در آن روز اغلب مردم ساکن نقده، در منازل خود مانده و تنها برخی در پشت سنگرهای پشت‌بام‌ها پناه گرفته و نگران وضع بودند. چند تن میوه‌فروش دوره‌گرد با ارابه‌های خود در خیابان اصلی شهر و یا خیابان منتهی به رودخانه‌ی گادارچای در تردد بودند که در همان ابتدای کار، مورد هدف مسلحین کرد قرار گرفته و کشته شدند. علاوه بر این موارد، متواریان مسلح از خیابان استادیوم ورزشی، رگباری به سوی منزل حاج عظیم معبودی (منزل نامبرده در کوچه‌ی روبروی خیابان منتهی به استادیوم ورزشی و مجاور خیابان اصلی و و روبروی پارک شهر نقده قرار دارد). گشودند که در نتیجه آن شخصی به نام رحمت

قاسمی در دم کشته شد و نیز آثار این رگبار هنوز هم بر روی دیوار و نرده فلزی آن مشاهده می‌شود. همچنین صبح روز جمعه عده زیادی از روستاییان منطقه در محل جمعه بازار (ضلع شمالی ورودی به شهر و در نزدیکی پل گادارچای) این شهر تجمع کرده و به خرید و فروش مشغول بودند که جمعی از آنان در همان ابتدای کار توسط افراد مسلح کردی به گروگان گرفته شدند این گروگان‌گیری دارای معنای خاصی بوده و به نوعی آمادگی قبلی کردها را در مواجهه با پیشامد چنین اوضاعی در نقده می‌رساند اگر جنگی در پیش نبود گروگان‌گیری عده‌ای از روستاییان در آن شرایط چه توجیهی می‌تواند داشته باشد؟

خبرگزاری پارس چگونگی آغاز درگیری در نقده را این گونه گزارش کرده است: «بنا به گزارش خبرگزاری پارس اعضای حزب دمکرات کردستان (متشکل از کردهای شهرستان‌های پیرانشهر، سقز، مهاباد، سردشت، اشنویه، بانه، نقده، بوکان و سایر مناطق کردنشین) از روز ۳۰ اردیبهشت ۱۳۵۸ برای گشایش دفتری به نقده آمده بودند و علی رغم درخواست اعضای شورای انقلاب شهر از رهبران حزب مبنی بر برگزاری میتینگ و گشایش دفتر بدون حضور افراد مسلح، [در روز ۵۸/۲/۳۱] با سلاح در استادیوم ورزشی شهر نقده اجتماع کردند. بر اساس همین گزارش، در همین حال تیری، از طرف جنوب استادیوم به هوا شلیک می‌شود؛ شلیک این تیر بهانه‌ای برای درگیری دو طرف ایجاد می‌کند و زد و خورد آغاز می‌شود.»^{۵۲}

درباره نحوه‌ی آشفته و سر در گم خروج مسلحین از محوطه‌ی استادیوم، آقای عظیم معبودی در مصاحبه خود این گونه اشاره می‌کند: «به لحاظ اینکه کردهایی که از شهرها و مناطق دیگر آمده بودند اغلب غریبه بودند و نقده را نمی‌شناختند، توسط ترک‌ها با بلندگو آنان به سوی محله‌ی کردنشین و مبادی خروجی شهر راهنمایی شدند تا شاید از آنجا شهر را ترک نمایند.» عظیم معبودی در این خصوص اضافه می‌کند: «بعد از اتمام جنگ نقده، از روی کارت شناسایی و شناسنامه‌های کشته‌های جنگ متوجه شدیم که برخی از جنازه‌ها متعلق به اکرادی از دیگر شهرهای کردنشین ایران و همچنین از کردهای ترکیه، عراق و نیروهای جلال طالبانی هستند. برخی نیز از نوع فرم لباس کردی معلوم می‌شد که متعلق به کدام ناحیه‌ی کردنشین می‌باشند.» اغلب مصاحبه شونده‌گان در خصوص جنگ نقده، از افرادی هم صحبت می‌کردند که گویا از گنبد کاووس به نقده آمده بودند.

باید اشاره داشت: در ساعت حضور کردها در استادیوم، اغلب ترک‌ها در خانه‌های خود بودند و برخی نیز در پشت بام‌های منازل خود سنگر گرفته و اوضاع را زیر نظر داشتند، غلام بناوند در این رابطه آورده است: «بزرگان گفته‌اند: احتیاط شرط عقل است و کار از محکم‌کاری عیب نمی‌کند. بنابراین وجود مردان مسلح در پشت‌بام‌ها حقیقت داشت و غیرقابل انکار. آری در تمام نقاط حساس و در پشت‌بام ساختمان‌های بلند شهر، افراد مسلح، تمام تحرکات و رفت و آمدها را کاملاً زیر نظر داشته و در

آمادگی کامل برای مقابله و مدافعه با هر بحران و حادثه‌ای غیرمترقبه‌ای بودند؛ به خصوص از وقتی که رگبار شدید گلوله‌ها شنیده شد، بیشتر آنهایی که اسلحه داشتند، بر پشت‌بام ساختمان‌ها قرار گرفتند تا در صورت حمله و بروز درگیری از ناحیه‌ی کردها، از خود، خانواده‌ها، عزت و شرف، شهر و دیار و به طور کلی از هستی و زندگی‌شان دفاع نمایند. اگر کردها جای ترک‌ها بودند، در آن شرایط و موقعیت چه کار می‌کردند؟ درب‌ها را بسته و با خیال راحت در خانه‌ها می‌نشستند و یا اینکه اقدامات احتیاطی را به مراتب خیلی بیشتر از ترک‌ها انجام نمی‌دادند؟»^{۵۳}

بعد از تخلیه استادیوم ورزشی، رهبران حزب از جمله قاسملو و حسینی به جای ترک نقده در منزل ملاصلاح رحیمی مستقر شدند و از آنجا به عنوان مقر رهبری حزب دمکرات استفاده نمودند.

میرزا ابراهیم محرر می‌گوید: «قبل از ظهر آن روز با ملاصلاح صحبت کرده و یادآور شدم با وجود آنکه ۱۷ نفر از تورک‌ها در همان ابتدای کار کشته شده‌اند به جهنم، خواهش می‌کنیم کردهای دیگر شهرهای حاضر در نقده، جهت جلوگیری از درگیری خونین بین تورک و کورد، شهر را ترک نمایند. به دکتر قاسملو از طرف من بگو: تو مرد سیاسی هستی و برای تو برادرکشی مناسبت ندارد.

ملاصلاح گفت: نیم ساعت به من فرصت دهید تا با رهبران حزب صحبت کنم و نتیجه را بگویم.

بعد از نیم ساعت، ملاصلاح پاسخ داد: عجم‌ها باید کلاً خلع سلاح شوند و گرنه جنگ اجتناب‌ناپذیر است. راه دیگر آن است که عجم‌ها تماماً از سنگرهای خود خارج شوند و از طریق محمدیار و عجملی منطقه را ترک کنند!

یکی از سنگرهای مقاومت مردم نقده در جنگ ۳۱ فروردین سال ۱۳۵۸

در پاسخ گفتم: آنانی که از بیرون آمده‌اند از طریق مه‌باد و بالیقچی بروند، اینها سنگر را ترک نخواهند کرد.

ملاصلاح گفت: اگر از سنگر بیرون نیایند، دو و سه ساعته خاک و سنگرتان را بر سرتان خاکستر خواهیم کرد.

^{۵۳} - برگرفته از مطلب غلام بناوند نقده از سایت اینترنتی.

این گونه بود که جنگ تحمیلی نقده شروع شد ولی مردم سولدوز این بار ایستادگی کردند، چون جان، مال و ناموسشان در خطر بود.»

آقای محرر می‌افزاید: «با ملاصلاح رحیمی دوستی ۳۰ ساله داشتم. قبل از جنگ، روزی مهمانم بود. خطاب به من گفت: می‌دانم اسلحه می‌خرید و باز هم بخرید. ما هم می‌خریم ولی بزودی همه سلاح‌ها را از دستتان خواهیم گرفت. گفتم: ملتچی شده‌ای!

گفت: بله در هر کس این حس ملیت‌چی و تعصب وجود دارد.»^{۵۴}

از ساعت ۱۱ تا فاصله ساعت ۵ بعد از ظهر درگیری پراکنده ادامه در سطح شهر ادامه داشت و جنگ هنوز رسماً آغاز نشده بود، در این فاصله بلندگوهای مساجد شیعیان از گروه‌های مسلح کرد متوالیاً درخواست می‌کردند برای اجتناب از برادرکشی شهر را ترک نمایند و حتی بسیاری از مسلحین کرد وقت ناهار در برخی از محلات به عنوان مهمان وارد خانه‌های ترک‌ها شده بودند و بعد از صرف ناهار خارج شدند و ساعت ۵ بعد از ظهر گویا با تصمیم‌گیری قاطع از سوی سران حزب دمکرات کردستان جنگ آغاز شد.

در زمانی که شهر نقده آستان حوادث خونینی بود، مسئولان استانی و کشوری غیرمسئولانه و بدون داشتن ابتکار عمل در این جریان، فقط تماشاگران وقوع آن بودند. تنها در حوالی ساعت ۱۲/۳۰ دقیقه ظهر ۳۱ فروردین، پرواز جت‌های جنگی بر فراز آسمان شهر گزارش شده است.

گروهی از مردم نقده بعد از حوادث سال ۱۳۵۸

همزمان با آغاز جنگ در شب جمعه ۳۱ فروردین باران شدیدی نیز شروع به باریدن کرد. روز شنبه اول اردیبهشت سال ۱۳۵۸ علی‌رغم بارش باران شدید، جنگ به شدت ادامه داشت و جدیت و شدت درگیری بیشتر در کناره گادار چایی ضلع شمالی شهر، پل مبادی ورودی از اوشنویه به نقده (بازار یئری)، اطراف روستای کوویل، محله‌ی

^{۵۴} - مصاحبه با میرزا ابراهیم محرر در تاریخ ۱۳۷۸/۴/۸.

فرود آباد و در اطراف قالاباشی نقده آشکار بود، مهاجمین از هر طرف آنجا را به زیر آتش خود گرفته بودند^{۵۵} و در تصرف آن سعی زیادی می کردند. تصرف این محل سوق الجیشی از اهداف مهم دسته های مسلح مهاجم به نقده بود.^{۵۶} اغلب مصاحبه شوندگان و یا کسانی که به نوعی درگیر مسائل جنگ نقده در ۳۱ فروردین ماه سال ۱۳۵۸ بودند بر این نکته تأکید می کنند که مهاجمین نهایت تلاش و فشار خود را به کار می بردند که قالاباشی را تصرف نمایند و جنگ به شکل تن به تن نیز انجامیده بود ولی با وجود آنکه مهاجمین چندین منزل مسکونی اطراف را تصرف کرده بودند و با سوراخ کردن دیوارهای خانه ها می خواستند کل منطقه ی قالاباشی را بگیرند و بر شهر مسلط شوند اما با مقاومت سرسختانه مدافعین موفق نشدند.^{۵۷}

بعد از ظهر دومین روز جنگ به اندازه بار یک فیات ۱۳۱ حدود ۲۰ هزار فشنگ در قبال امضای دریافت ۴۰ هزار فشنگ^{۵۸} از سوی کمیته ی اورمیه، توسط بهروز معبودی از پسران حاج عظیم معبودی در آن شرایط بحرانی که گلوله های مدافعین رو به اتمام بود، به آنان رسید و توانستند به مقاومت خود ادامه دهند. در این روز سیاوش زمانی به همراه عده ای دیگر توانستند محل استقرار کردها واقع در گروهان ژاندارمری نقده (کمیته ی شماره ۲) را تصرف کنند.

آقای عظیم معبودی همچنین نقل می کند: «با رسیدن این گلوله ها، توانستیم یکی از انبارهای مرحوم نقی خان بزچلو را که به تصرف قوای مهاجم درآمده بود، پس بگیریم و از محل یاد شده نیز مقادیر زیادی مهمات مهاجمین به دست مدافعین افتاد.

در دومین روز جنگ، تهاجم بزرگی از سوی مهاجمین در محل شعبه چغندرکاری کارخانه پیرانشهر واقع در خیابان فعلی سردار روحی نقده صورت گرفت و در نتیجه آن ۱۵ نفر از مدافعین و اهالی نقده در آنجا شهید شدند ولی با سازمان دهی مجدد

^{۵۵} - قالاباشی تپه ی مرتفع وسط شهر نقده می باشد و با تسلط مهاجمین بر این قسمت، تصرف بقیه ی نقاط شهر برای آنان آسان می شد. در سال ۱۳۵۸ در این قسمت شهر منازل مسکونی با کوچه های تنگ و پیچ در پیچ وجود داشت، هنوز هم روی دیوارهای این قسمت شهر بقایای گلوله ها باقی مانده و یادآور آن روزهای تلخ می باشد. بعد از جنگ نقده، ساختمان های این قسمت تخریب و به پارک تبدیل شد.

در حال حاضر **قالاباشی** سمبل مقاومت مردم نقده محسوب می شود.

^{۵۶} - برخی از شاهدان وقایع جنگ سال ۱۳۵۸ نقده نقل می کنند: «در طول روزهای نخست ادامه ی جنگ، رادیو مهاباد بارها صدای ملاصلح رحیمی را پخش می کرد که به کردهای مسلح درگیر در جنگ نقده این گونه توصیه و رهنمود می داد: «گردی بگیرین» یعنی تپه مرتفع وسط شهر (قالاباشی) را تصرف کنید.

^{۵۷} - خداوردی پیشار از اهالی نقده نقل می کند: «در دومین روز جنگ از سوراخ هایی که در دیوارهای منازل اطراف قالاباشی به خاطر دفاع ایجاد شده بود جهت کمک به مدافعین وارد یکی از منازل شدیم مشاهده کردم تعدادی از زنان و دختران یکی از منازل که در حدود ۲۰ نفر می شدند و با هم قوم و خویش و یا همسایه بودند در یکی از اتاق ها جمع شده اند بیشتر آنها در دستشان شیشه ها و لیوان هایی گرفته اند کنجکاو شدم و از یکی از خانم های مسن دلیل و علت این کار را پرسیدم او پاسخ داد: پسر در این شیشه ها سم وجود دارد در صورت شکست شما جوانان ما مجبوریم این سم ها سر بکشیم ... هنوز هم صدای زنگدار و لحن پر معنای این بانوی محترم در ذهنم سنگینی می کند.»

^{۵۸} - یونس معبودی از پسران مرحوم معبودی در مصاحبه خود با نگارنده در این خصوص اظهار داشت: «در آن شرایط ۲۰ هزار فشنگ دیگر توسط پاشایی مسئول وقت اورموی کمیته انقلاب بالا کشیده شد!»

لیکن تلخ تر اینکه در شرایطی که مردم نقده در دفاع از جان، مال و ناموس خود گرفتار جنگ خانمانسوزی بودند برخی از همکیشان و همزبانان به اصطلاح انقلابی آنان در کمیته اورمیه حتی در آن گیرودار ادامه ی جنگ در نقده از فروش مهمات به مهاجمین خودداری نکرده و تنها به فکر بستن بار و بندیل خود و پر کردن کیسه و جیب خود بودند.

نیروهای مجاهد (جوانمرد) و مردمی، مدافعین توانستند آنان را به عقب برانند. دوباره از این مقر نیرو و سایر محل‌های عقب‌نشینی مهاجمین، مقادیر زیادی فشنگ به دست مدافعین شهر افتاد.^{۵۹}

روزنامه کیهان در خصوص دومین روز جنگ نقده چنین گزارش کرده است:

«درگیری‌های مسلحانه به روستاهای اطراف نقده سرایت کرده که از جمله روستاهای آخچزیله [آغ‌ج‌زئوه]، گهور [کوویل]، بعین قلعه [بیگم قلعه] به دست افراد مهاجم غارت و تعدادی خانه به آتش کشیده شده است. در گوشه‌هایی از شهر نقده شعله‌های آتش دیده می‌شود، ولی تعیین محل آن به علت تیراندازی امکان‌پذیر نیست. تلفات بین هفتاد تا هشتاد تن و تعداد مجروحان تیر خورده نیز چهل و سه تن است و حدود دوازده مجروح دیگر در وسط کوچه و خیابان مشاهده می‌شوند که ادامه تیراندازی انتقال این عده به بیمارستانها را ناممکن کرده است. کمیته پاکسازی در ارومیه در مورد اوضاع نقده گزارش داد که دو طرف درگیری، شهر نقده را به دو قسمت مجزا تقسیم کرده اند به نحوی که کمیته شماره ۲ متعلق به کردها بوده و تپه شهر نقده در اختیار مجاهدان و اعضای کمیته شماره ۱ است.»^{۵۹}

اما گزارش روزنامه اطلاعات در رابطه با دومین روز جنگ نقده به نفع مهاجمین هواداران تنظیم شده و در آن به دروغ خبر از تصرف بیشتر نقاط شهر به دست مهاجمین می‌دهد: «وضع شهر نقده همچنان ناآرام است و کردهای مسلح به سلاحهای سنگین نظیر بازوکا و نارنجک اکثر نقاط شهر را تصرف کرده‌اند.»^{۶۰}

«عباسی استاندار از اعضاء و هواداران حزب دمکرات که برای شرکت در میتینگ حزب دمکرات از شهرهای دیگر به نقده آمده‌اند، خواست که نقده را ترک کنند تا غائله ختم شود.»^{۶۱}

زمزمه‌های دخالت ارتش و مخالفت سران مهاجمین با آن

در حالی که جنگ با ابتکار حزب دمکرات کردستان در نقده صورت گرفته و ادامه داشت، شرایط و فضایی که علیه ارتش توسط برخی از احزاب و سازمان‌ها در پایتخت و منطقه ایجاد شده بود، هر گونه ابتکار عمل و قاطعیت را از مسئولین و سران ارتش در این رابطه گرفته بود و کسی در این خصوص نمی‌خواست از خود هزینه کند اما با این وجود زمزمه‌های دخالت ارتش در قضیه نقده، اهالی شهر را امیدوار می‌ساخت که بالاخره از سوی دولت به کمک آنان خواهند آمد و از ادامه‌ی کشت و کشتار جلوگیری خواهد شد، روزنامه کیهان در صفحه ۴ خود در خصوص امکان دخالت ارتش در جنگ نقده این گونه آورده است:

^{۵۹} - روزنامه کیهان، یکشنبه، ۲ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۰۶۸۹، صفحه ۷.

^{۶۰} - روزنامه اطلاعات، یکشنبه، ۲ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۵۸۳۶، صفحه ۲.

^{۶۱} - روزنامه کیهان، یکشنبه، ۲ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۰۶۸۹، صفحه ۲.

«در پی تشدید درگیریها در نقده، ارتش دستور یافت که قبل از انقضای مهلت داده شده، عازم این شهر شود. عباس امیر انتظام (معاون نخست وزیر و سخنگوی دولت) امروز اعلام کرد که به علت شدت درگیری در نقده، ارتش ملی به دستور دولت از نزدیکترین پادگانها به این منطقه حرکت کرده و با اینکه قبلاً اعلام شده بود تا ساعت چهار بعد از ظهر وارد شهر خواهد شد، قبل از ساعت چهار (حدود ظهر) وارد شهر می شود تا از ادامه درگیری جلوگیری کند.»

پخش اخبار دخالت ارتش در جنگ نقده، سران احزاب را خیلی آشفته و نگران ساخته بود و اینان سعی می کردند تا زمان حصول نتیجه مطلوب خود در جنگ، به نوعی از حضور ارتش در نقده جلوگیری نمایند.

روزنامه اطلاعات که در آن زمان جانبدارانه دیدگاه های احزاب مخالف را منعکس می ساخت، نوشته است: «عزالدین حسینی با اظهار نگرانی از حضور ارتش در نقده گفت: مردم نگران دخالت ارتش هستند که رهسپار نقده است.»^{۶۲} اما حسینی مشخص نمی نماید منظورش از مردم کدام مردم هستند اگر منظور وی اهالی نقده هستند اینان که مصرأ خواستار حضور ارتش حتی در همان روز اول شروع جنگ بودند تا شهر و سرنوشتشان پایمال حوادث نشود.

همچنین غنی بلوریان (عضو دفتر سیاسی حزب دمکرات) در نامه ای به آیتاله طالقانی از ایشان خواست مانع رفتن افراد مسلح به نقده شود. وی ادعا کرد: «رفتن افراد مسلح به نقده ممکن است موجب تحریک شود و به آتش دامن بزند.»^{۶۳}

«عبدالرحمن قاسملو (دبیر کل حزب دمکرات) نیز ضمن مخالفت با اعزام ارتش به نقده، هشدار داد: من توصیه می کنم دولت از اعزام ارتش به نقده خودداری کند.»^{۶۴}

خبرگزاری فرانسه در این باره گزارش داد: «حزب دمکرات کردستان اعزام نیروهای کمکی به نقده را موجب تعمیم مناقشه و بسط آن به سایر مناطق دانسته و اخطار کرده است که این کار ممکن است این ماجرا را به یک مناقشه مذهبی بین مسلمانان سنی و شیعه در منطقه تبدیل کند.»^{۶۵}

سؤال اینجاست راستی چرا حزب دمکرات مانع و مخالف دخالت ارتش در قضیه نقده بود؟ هدف آنها از ادامه یافتن جنگ چه بود؟!

وقایع یکشنبه ۱۳۵۸/۲/۲ سومین روز ادامه جنگ

^{۶۲} - روزنامه اطلاعات، دوشنبه، ۳ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۵۸۳۷، صفحه ۲.

^{۶۳} - روزنامه آیندگان، دوشنبه، ۳ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، صفحه ۳.

^{۶۴} - روزنامه اطلاعات، یکشنبه، ۲ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۵۸۳۶، صفحه ۲.

^{۶۵} - روزنامه اطلاعات، ۳ اردیبهشت، سال ۱۳۵۸، شماره ۱۵۸۳۷، صفحه ۲.

اما علی‌رغم کش و قوس‌های سیاسی خارج از نقده، جنگ در شهر به شدت ادامه داشت و به تدریج آثار شکست در مهاجمین آشکارتر می‌شد، در ابتدای جنگ، گروه‌های مسلح کردی به ادامه‌ی آن مصر بودند و هدفشان تصرف نقده بود. ترک‌ها به ناچار دست به سلاح برده و از جان، مال و ناموس خود دفاع می‌کردند تلاش و حملات مکرر عناصر مسلح کردی برای تصرف قالاباشی عملاً راه به جایی نمی‌برد. عناصر مسلح کردی در این روز برای تحریک جنگجویان خود با بلندگو اعلام می‌کردند: «مهمات ترک‌ها به اتمام رسیده نترسید پیشروی کنید.» و حتی نقطه‌ی تلاقی آتش بیشتر در خط تماس محله کردنشین و ترک‌نشین جنوب نقده متمرکز شده بود و تا این زمان کردها موفق به تصرف هیچ یک از محلات ترک‌نشین نشده بودند. مهاجمین که از شب یکشنبه شکست خود را در جنگ حس کرده بودند از این رو در شب یکشنبه شروع به تخلیه‌ی خانواده‌های خود از شهر نموده بودند و در سومین روز جنگ، از سوی شیخ عزالدین حسینی درخواست آتش‌بس شد.^{۶۶}

اکثر کسانی که از مهاجمین کشته شده بودند کردهای غریبه‌ای بودند که از دیگر جاها آمده بودند و از کردهای نقده، تعداد کمی کشته شده بودند. کل آمار کشته‌های طرفین نیز ۲۰۰ نفر بود.

آقای معبودی درباره علت مقاومت و عامل اصلی پیروزی مردم نقده افزود:

«واقعاً خداوند متعال سبب‌ساز بود و گرنه ما کوچکتر از آن هستیم، اراده و مشیت خداوند بر این بود که حتی کوچکترین وسیله، اسباب و سبب‌ساز آن شود که مردم نقده بتوانند در مقابل آن دریای بزرگ و هجوم گسترده‌ی دشمن از خود جانانه دفاع نمایند و موفق هم شوند.

واقعاً آن کسانی که می‌جنگیدند، در دلشان واهمه و ترسی حس نمی‌کردند و شجاعانه و داوطلبانه در هر درگیری حاضر می‌شدند.»^{۶۷}

در شب سومین روز ادامه‌ی جنگ نقده، خبر ورود ملاحسنی با ۱۱ نفر نیروی کمکی و دو نفربر ارتشی به منطقه، باعث تشدید روحیه‌ی مدافعین و تضعیف روحیه‌ی مهاجمین شد. افراد ملاحسنی با خود مقادیری فشنگ هم آورده بودند. این نیرو در آغاز سومین روز جنگ، یعنی روز یکشنبه (۱۳۵۸/۲/۲) به شهر نقده وارد شدند. یکی از نفربرها در همان ابتدای کار در حوالی گروهان ژاندارمری نقده از کار افتاد و دیگری در خیابان امام مسیری را طی کرد. در واقع جنگ اصلی را مردم نقده قهرمانانه انجام داده بودند و جنگ به نوعی پایان یافته بود و تنها در نقاطی از شهر مقاومت‌های محدودی از سوی مهاجمین صورت می‌گرفت.

^{۶۶} - شیخ عزالدین حسینی در دومین روز جنگ نقده با پخش اطلاعیه از طریق رادیو مهاباد و ارسال چندین تلگرام به مقامات و نیز مراجع شیعه خواستار توقف جنگ شده بود و بر لزوم برادری میان ترک و گویا در برخی مسایل، وی با قاسملو و حزب دمکرات کردستان دچار اختلاف نظر بود.
^{۶۷} - مصاحبه با مرحوم معبودی در مورخه ۱۳۷۸/۴/۱۴.

ارتش هم در آن موقع مأذون به دخالت در جنگ نقده نبود و نقل می‌شود: تنها نیروهای از ارتش - که بیشترشان از اهالی بومی نقده بودند - به صورت کماندویی در صحنه درگیری حاضر و به کمک اهالی شتافته بودند. دیگر افراد ارتش در چمن‌های روستای تازه قلعه واقع در ۴ کیلومتری شرق نقده موضع گرفته و به فکر اجرای طرح محاصره نقده از محورهای مختلف بودند و در صورت دریافت امریه برای دخالت در ماجرا، ارتش می‌توانست از همان روز شروع جنگ وارد عمل شود که چنین امری مانند مثل: «نوشداروی بعد از مرگ سهراب» برای اهالی نقده عمل کرد، چون که سیاستمداران تازه‌کار تهرانی زیاد بر اوضاع و احوال مسلط نبودند و در ابتدا آن را یک جنگ قومی میان ترک و کرد قلمداد کرده و بیشتر تحت تأثیر نفوذ تبلیغات احزاب، گروه‌های چپ‌گرا، حزب دمکرات و سازمان کومله بودند و تنها پس از پایان جنگ و در حوالی غروب روز سه‌شنبه (۱۳۵۸/۲/۴) تانک‌ها و نیروهای ارتش ناگزیر و صرفاً برای تأمین امنیت منطقه، در میان استقبال وصف‌ناپذیر اهالی، وارد نقده شد و این در حالی بود که در آن روز، تمام مهاجمین از شهر فرار کرده و بعضاً در کوه‌های جنوب شهر نقده موضع گرفته بودند و در طی یکی از درگیری‌های خارج از شهر، یکی از درجه‌داران ارتش به شهادت رسید و دیگر آنکه پرسنل ارتش با اطلاع از اینکه حدود ۴۰۰ نفر از اهالی نقده (عموماً زن و بچه) در طی روزهای جنگ توسط مهاجمین به گروگان گرفته شده‌اند با دخالت در موضوع و با محاصره محل گروگان‌گیری، گروگان‌ها از اسارت مهاجمین فراری نجات یافتند.

ریشه شناسی و وجه تسمیه خوی

چکیده:

شهر خوی، یکی از کهن ترین شهرهای ترک نشین آذربایجان غربی، به دلیل استقرار در منطقه‌ای پست، «خوی چوخور» نیز نامیده می‌شود. این شهر از جایگاه ویژه‌ای در تاریخ ترکیه، جهان ترک و مذهب علوی-قرلباشی برخوردار بوده و نام آن با رویدادهای مهم تاریخی همچون لشکرکشی سلجوقیان به بیزانس، ظهور شخصیت‌هایی چون عبدالموسی (بانی طریقت بکتاشیه)، احی اورن (بنیان‌گذار اخوت)، و نیز شاعران و عارفانی همچون پیرسلطان عبدال و جهان‌شاه قراقویونلو پیوند خورده است. همچنین نخستین لغت‌نامه منظوم ترکی آذربایجانی، تحفه حسام، توسط حسام خوبی در این شهر نوشته شده است.

از نظر ریشه‌شناسی، نام «خوی» ریشه‌ای ترکی دارد و با واژگان کهن ترکی چون «قوی» (به معنی دره، بستر وادی، جای پست) و «قویو» (چاه، گودال) هم‌خانواده است. این نام همچنین با «قویاق» (وادی بزرگ میان کوه‌ها)، «قویتو» (جای خلوت و سایه‌گون) و «قویون» (آغوش، گودال) مرتبط است. در زبان‌های ترکی شمال شرقی، صورتهایی چون «کوی» (غار) و «خوی» (ته دره) دیده می‌شود. برخی پژوهشگران این واژه را با نام‌های کهن منطقه مانند «ولخو»، «حویه‌وه» و «حویله» در متون آشوری و کتاب مقدس مرتبط دانسته‌اند.

تفسیرهای نادرست دولتی که نام خوی را فارسی (مشتق از «خی» به معنی عرق)، کردی (به معنی نم‌کار) یا ارمنی (به معنی قوچ) دانسته‌اند، فاقد پشتوانه علمی است؛ چرا که مردم آذربایجان هرگز به این زبان‌ها تکلم نکرده‌اند و این نام‌گذاری‌ها با واقعیت‌های تاریخی، زبانی و فرهنگی منطقه همخوانی ندارد. در نتیجه، «خوی» واژه‌ای اصیل ترکی به معنای «وادی پست» یا «جایگاه حفاظت‌شده از باد» است که با شرایط طبیعی منطقه (محصور در کوه‌های مرتفع و قرارگیری در جلگه‌ای کم‌ارتفاع) کاملاً مطابقت دارد.

کلمات کلیدی: خوی، ریشه‌شناسی، وجه تسمیه، ترکی آذربایجانی، قوی، چوخور، تاریخ آذربایجان

استناد (آپا):

بهاری، م. ریشه شناسی و وجه تسمیه خوی. ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

Mehran Bahari

Affiliation:

Researcher of Turkish History
and Literature

Etymology and Naming Origin of Khoy

Abstract:

The city of Khoy, one of the oldest Turkic cities in West Azerbaijan, is also called "Khoy Chokhuru" due to its location in a low-lying plain. Khoy holds exceptional significance in the history of Turkey, the Turkic world, and the Alevi-Qizilbash faith. Its name is closely linked to major historical events such as the Seljuk campaigns against Byzantium, and to prominent figures like Abdal Musa (founder of the Bektashi order), Akhi Evren (founder of the Akhi brotherhood), and poets such as Pir Sultan Abdal and Jahan Shah Qaraqoyunlu. Additionally, the first Azerbaijani Turkish poetic dictionary, Tohfe-ye Hosam, was written by Hosam Khoyi in this city.

Etymologically, the name "Khoy" is of Turkic origin, related to ancient Turkic words such as "Qoy/Quy" (meaning valley, lowland, depression) and "Quyu" (well, pit). It is also connected to "Qoyaq" (deep valley between mountains), "Qoytu" (secluded, shaded place), and "Qoyun" (lap, bosom). In Northeastern Turkic languages, forms like "Kuy" (cave) and "Xuy" (bottom of a valley) appear. Some scholars associate the name with ancient toponyms mentioned in Assyrian and biblical texts, such as "Olkhu," "Huyehveh," and "Huyileh."

Official and incorrect interpretations that derive Khoy from Persian (from "Khay" meaning sweat), Kurdish (meaning salt marsh), or Armenian (meaning ram) lack scientific basis, as the people of Azerbaijan have never spoken these languages, and such claims contradict historical, linguistic, and cultural realities. Consequently, "Khoy" is an authentic Turkic word meaning "low-lying valley" or "wind-sheltered place," which perfectly corresponds to the region's natural geography—surrounded by high mountains and situated in a low-altitude plain.

Keywords: Khoy, etymology, naming origin, Azerbaijani Turkish, Qoy, Chokhur, history of Azerbaijan

CITATION (APA):

Bahari, M. Etymology and Naming Origin of Khoy. Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

Mehran Bahari

"Xoy" Sözü'nün Etimologiyası və Adlanma Səbəbi

Mənsubiyyət:

Türk Tarixi və Ədəbiyyatı
Tədqiqatçısı

Xülasə:

Xoy şəhəri, Qərbi Azərbaycanın ən qədim türk şəhərlərindən biri olub, alçaq ərazidə yerləşdiyinə görə "Xoy Çuxuru" da adlanır. Bu şəhər Türkiyə tarixində, türk dünyasında və Ələvi-Qızılbaş məzhəbində müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Xoy adı Səlcuqların Bizansa yürüşləri, Əbdal Musa (Bəktəşi təriqətinin qurucusu), Axı Evrən (Axılıq təşkilatının banisi), Pir Sultan Əbdal və Cahanşah Qaraqoyunlu kimi şəxsiyyətlərlə bağlıdır. Həmçinin, ilk Azərbaycan türkcəsi mənzum lüğət olan Töhfeyi-Həsam, Həsam Xoyi tərəfindən məhz bu şəhərdə yazılmışdır.

Etimoloji baxımdan "Xoy" sözü türk mənşəli olub, qədim türk sözləri olan "Qoy/Quy" (vadi, çuxur, alçaq yer) və "Quyu" (quyu, çuxur) ilə eyni kökdəndir. Bu söz həmçinin "Qoyaq" (dağlar arasındakı vadi), "Qoytu" (gizli, kölgəlik yer) və "Qoyun" (qucaq, çuxur) sözləri ilə də bağlıdır. Şimal-şərqi türk dillərində "Kuy" (mağara) və "Xuy" (vadinin dibi) formalarına rast gəlinir. Bəzi tədqiqatçılar bu adı Assur mənbələrində və Tövratda qeyd olunan "Olxu," "Huyəhvə" və "Huyilə" kimi qədim toponimlərlə əlaqələndirirlər.

Rəsmi dairələrin Xoy adını farsca ("Xəy" – tər), kürdə (duzluq) və ya ermənicə (qoç) mənasında şərh etmələri elmi əsasdan məhrumdur; çünki Azərbaycan xalqı heç vaxt bu dillərdə danışmamışdır və bu iddialar tarixi, linqvistik və mədəni realitetlə uyğun gəlmir. Nəticədə, "Xoy" türk mənşəli orijinal söz olub "alçaq vadi" və ya "küləkdən qorunan yer" mənasını verir və bu mənə bölgənin təbii coğrafiyası – hündür dağlarla əhatə olunmuş və alçaq düzənlikdə yerləşməsi ilə tam uyğundur.

Açar sözlər: Xoy, etimologiya, adlanma səbəbi, Azərbaycan türkcəsi, Qoy, Çuxur, Azərbaycan tarixi

CITATION (APA):

Bahari, M. "Xoy" Sözü'nün Etimologiyası və Adlanma Səbəbi. Urmia: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Mehran Bahari

Üyelik:

Türk Tarihi ve Edebiyatı
Araştırmacısı

"Hoy" Sözü'nün Etimolojisi ve Adlandırılma Sebebi

Özet:

Hoy şehri, Batı Azerbaycan'ın en eski Türk şehirlerinden biri olup, alçak bir bölgede yer alması nedeniyle "Hoy Çukuru" olarak da anılır. Bu şehir, Türkiye tarihinde, Türk dünyasında ve Alevi-Kızılbaş inancında ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Hoy adı, Selçukluların Bizans'a seferleri, Abdal Musa (Bektaşî tarikatının kurucusu), Ahi Evren (Ahilik teşkilatının banisi), Pir Sultan Abdal ve Cihanşah Karakoyunlu gibi şahsiyetlerle doğrudan bağlantılıdır. Ayrıca, ilk Azerbaycan Türkçesi manzum sözlük olan Töhf-e Hisam, Hisam Hoyi tarafından bu şehirde yazılmıştır.

Etimolojik açıdan "Hoy" sözü Türk kökenli olup, eski Türkçedeki "Koy/Kuy" (vadi, çukur, alçak yer) ve "Kuyu" (kuyu, çukur) sözcükleriyle aynı köktendir. Bu söz ayrıca "Koyak" (dağlar arası derin vadi), "Koytu" (gizli, gölgelik yer) ve "Koyun" (kucak, çukur) sözcükleriyle de ilişkilidir. Kuzeydoğu Türk dillerinde "Kuy" (mağara) ve "Huy" (vadi dibi) biçimlerine rastlanır. Bazı araştırmacılar bu adı Asur kaynaklarında ve Tevrat'ta geçen "Olhu," "Huyeve" ve "Huyile" gibi eski toponimlerle ilişkilendirmektedir.

Resmi makamların Hoy adını Farsça ("Hay" – ter), Kürtçe (tuzluk) veya Ermenice (koç) anlamında yorumlamaları bilimsel dayanaktan yoksundur; çünkü Azerbaycan halkı hiçbir zaman bu dillerde konuşmamıştır ve bu iddialar tarihî, dilbilimsel ve kültürel gerçeklerle uyuşmamaktadır. Sonuç olarak, "Hoy" Türk kökenli özgün bir sözcük olup "alçak vadi" veya "rüzgârdan korunan yer" anlamına gelir ve bu anlam, bölgenin doğal coğrafyası – yüksek dağlarla çevrili ve alçak bir ovada yer alması – ile tamamen uyumludur.

Anahtar Kelimeler: Hoy, etimoloji, adlandırılma sebebi, Azerbaycan Türkçesi, Koy, Çukur, Azerbaycan tarihi

CITATION (APA):

Bahari, M. "Hoy" Sözü'nün Etimolojisi ve Adlandırılma Sebebi. Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

شهر خوی یکی از شهرهای استان آذربایجان غربی و مرکز شهرستانی به همین نام است. شهر خوی را به علت استقرار در محلی پست "خوی چوخورو" نیز می نامند. شهرستان خوی در دشتی وسیع واقع شده و از شمال به شهرستان ماکو و از جنوب به شهرستان سلماس و از خاور به شهرستان مرند و از باختر با کشور ترکیه همسایه و هم مرز می باشد. خوی که امروزه مهمترین شهر استان آذربایجان غربی بعد از اورمیه می باشد از اهمیت نظامی و تجاری ویژه ای برخوردار بوده و دارای آثار تاریخی متعددی است. خوی در قرن سیزدهم به علت زیبایی شهر و وجود باغات سبز و روح افزا و کثرت مناظر دلبرها و چمنها به لقب دارالصفاء و بعد از آن به دارالمؤمنین مشهور بوده است. شهر خوی از قدیمترین و یکی از اولین شهرهای ترکی شده آذربایجان است و بدین سبب در متون تاریخی سلجوقی بنام ترکستان ایران نامیده شده است. "حمدالله مستوفی" در نزهت القلوب در باره خوی میگوید: "مردمش سفید چهره و ختای نژاد و خوب صورتند و بدین سبب خوی را ترکستان ایران خوانند". این شهر از زمان قدیم مورد توجه بوده است. پیش از اسلام شعبه ای از بزرگراه معروف ابریشم که شهرهای آباد و پر نعمت ترکستان و چین در شرق را به غرب و به اروپا متصل می نمود، از این شهر آذربایجانی می گذشته است. در صدر اسلام نیز راهی که بلاد جزیره العرب را به مرکز آذربایجان و ماورای خزر وصل می کرد، از خوی می گذشت .

خوی علاوه بر آذربایجان در تاریخ ترکیه، جهان تورک و مذهب ترکی علوی قزلباشی نیز از اهمیت استثنائی برخوردار است. بسیاری از جریانات فکری و فرهنگی تاریخی که مهر خود را در شکل گیری هویت ملی خلق ترک در ترکیه زده اند بلاواسطه با نام شهر خوی آذربایجان پیوسته اند. این شهر پایگاه ارتشهای ترکی برای تهاجم به بیزانس و فتح آسیای صغیر توسط ترکان بوده است. "آلب ارسلان" در سال ۱۰۷۱ خوی را مرکز تجمع سپاهیان ترک برای حمله به بیزانس-روم (ترکیه امروزی) قرار داده بود. "آبدال موسا" مؤسس طریقت بکتاشی و "اخی ائوره-ن" بانی جریان اخوت در آسیای صغیر هر دو از شهر آذربایجان خوی برخاسته اند. "پیر سولطان آبدال" شاعر و قهرمان خلقی-ملی ترکیه اصلاً، و "جهانشاه قارا قویونلو" شاه زندیق-شاعر علوی قرن ۱۵ نیز به روایتی اهل خوی است. مزار "شمس تبریز" بنا به بروایتی در خوی آذربایجان (و بنا بر روایات دیگری در شهر قونیه ترکیه) قرار دارد. زمره "جاولاقلار" از قزلباشان بلاواسطه با خوی در ارتباط است. جاولاقلیک از نخستین تشکیلات قلندریه بوده و در قرن ۱۳ در خوی آذربایجان ایجاد شده است. در تاریخ لکسیوگرافی ترکی آذربایجانی، اولین لغت منظوم بدین زبان بنام تحفه حسام توسط "حسام خویی" نگاشته شده است.

ریشه شناسی:

کسانی که دنبال ریشه شناسی نام خوی با استفاده زبانهای هند و ایرانی بوده اند ادعا می کنند که معنی واژه "خوی" و ریشه این نام روشن نیست. این بسیار طبیعی است، زیرا ریشه شناسی این نام و وجه تسمیه آن می باید بر اساس زبانها اورال-آلتائیک

و در راس آنها ترکی و در ارتباط با زبانهای التصاقی باستانی مطرح در منطقه و در راس آنها زبان پروتورک سومری انجام پذیرد. بر این اساس، نام شهر خوی، کلمه ای ترکی است. در زیر به برخی از نظریه های گوناگونی که در ریشه شناسی این نام ترکی مطرح شده اند اشاره می گردد:

۱- کلمه "خوی" فرم باستانی کلمه "قوی" Qoy, Qoy در ترکی قدیم است که مفهوم "چوخور" (سرزمین پست) را می رساند. در دیوان لغات ترک، "قوی" به معنی دره، بستر و بخش مسطح دره، وادی بزرگ و گود بین دو کوه و ته آمده است. هم‌ریشه با کلمات "قویتو" Quytu و "قویاق" Qoyaq.

-قویاق: Qoyak به معنی وادی بزرگ و گود بین دو کوه، گودی طبیعی ایجاد شده بین کوهها و صخره ها، گودی طولی که در دشتها توسط برکه های آب ایجاد می شود است.

-قویتو: Quytu در کلمه باستانی ترکی "خوی-قوی" را در واژه "قویتو" Qoytu - Quytu که مرکب از کلمه "قوی" به علاوه پسوند "-تو" می باشد نیز می توان مشاهده نمود. در لغتنامه ائتیمولوژیک ترکی در مقابل کلمه قویتو Kuytu گفته می شود: "چوخور یئر çukur yer، گونه ش آلمایان یئر، کؤلگه (ترجمه: جای پست، محلی که آفتاب نمی گیرد، سایه). کلمه کویتو Kuytu در ترکی عثمانی و ترکی مدرن ترکیه به معنی جای خلوت، محلی دور از چشم، محافظه شده از باد، است. ظاهراً این کلمه با واژه "قویتو" مغولی به معنی پشت، عقب، شمال و واژه "کوز" Küz ترکی به معنی محلی که آفتاب نمی گیرد در ارتباط است. پسوند -تی، -تو، پسوند اسم ساز از اسم بوده و در ترکی آناتولیایی قدیم به شکل -دو موجود است) ائلتی Elti، قویتو Koytu، تورتو Tortu، اکتی Ekti، پیرتی Pırtı، پینتی (Pinti این پسوند تصغیر و تخفیف در ترکیب با واژگان تقلیدی که به -یر، -ور، -یل، -ول و ... ختم می شوند بسیار فعال است: فیسلیتی، زونقولتو، فیشیرتی، اینیلیتی (ترکی آناتولیایی قدیم).

۲- نام شهر خوی از کلمه "خوی" Xuy، "قوی" Quy که در ترکی باستان بسیار رایج بوده و به معنی نقطه و مکان تجرید شده می باشد گرفته شده است. کلاوسن در لغتنامه ریشه شناسی ترکی پیش از قرن ۱۳ میلادی، این کلمه ترکی را مشتق از واژه چینی Kuei که در آغاز به معنی اقامتگاه زنان، بخش خصوصی یک مسکن بوده دانسته است. وی کلمه "کویتو" Kuytu به معنی جای خلوت و محافظه شده از باد در ترکی عثمانی و ترکی مدرن ترکیه را نیز مشتق از این کلمه می شمارد. کلمه "خوی-قوی" امروز نیز در بسیاری از زبانهای ترکی شمال شرقی به شکل "کوی" Kuy و به معنی غار و در ترکی خاقاسی به شکل "خوی" Xuy بکار می رود. در ترکی خاقانی، "کوی" به معنی انتهای یک دره است (کاشغری): "تاغیغ آتیپ اوغراسا، اؤزو کویی بیر تیلور" Tağığ Atıp Uğrasa Özü Kuyi Yırtilur هنگامی که به کوهی تیر بیاندازد، مرکز و دره هایش پاره می شوند).

۳- در ترکی باستان دو کلمه به شکل "قوی" Qoy به معنی محل پائین آوردن و گذاشتن (هر چیز) و "قویو" Qoyu به معنی پائین گزارده شده، واقع شده در پائین وجود دارد. ظاهراً این کلمات از ریشه مصدر "قویماق" Qoymaq به معنی گذاشتن، پائین گذاشتن، پائین آوردن می باشند. کلمه "قویو" Qoyu را در ترکیب "اوزو قویولو" Üzü Qoyulu به معنی شخص دراز کشیده رو به پائین (بر روی شکم) نیز می توان مشاهده کرد. زبانشناسان این کلمات را هم‌ریشه با "قویون" Qoyun به معنی آغوش، "قودغورماق" Qodğurmaq به معنی به پائین چیزی رفتن و "قویروق" Quyruq به معنی دم، بن) مرتبط با قودورغا Kudurğa مغولی، کفل اسب (دانسته اند.

۴- در زبان ترکی کلمه مشابه دیگری به شکل "قویو" Quyu و به معنی چاه، گودی عمیق کنده در خاک وجود دارد. این کلمه اصلاً از مصدر "قودماق-قویماق" به معنی آبی که بیرون می ریزد است. فرمهای گوناگون آن در زبانهای تورکی: قویی، قودوق، قودوغ، قویوق، قویوغ، قودوق، قوداغ،.... هم‌ریشه با "Kut" مجاری به معنی چاه، قوددوغ Qudduğ، قوددوق Qudug، خودوق Xuduq، خوداق Xudaq در زبانهای مختلف مغولی به معنی چاه و گودال آب، و قوتوغور Qotuğur به معنی گودی و گودال (احتمالاً نام منطقه سرحدی "قوتور" در شهرستان خوی مرتبط با این کلمه است).

۵- در کتاب "سیمای خوی" (صدراپی خوبی) کلمه خوی مأخوذ از کلمه "قویون- قوی" ترکی به معنی میش و گوسفند دانسته شده است.

۶- محمدامین ریاحی نویسنده‌ی کتاب تاریخ خوی بر این باور است که شاید واژه‌ی خوی با جزء آخر نام شهر "اولخو" که دو هزار و ۱۰۰ سال پیش در همین جا قرار داشته است بی‌ارتباط نباشد. نامهای مکانهای چون "اولخو" و "حویه‌وه" در سال‌نوشته‌های آشوری، نیز "حویه" در کتاب مقدس که محل آنها ظاهراً مطابقت تقریبی با شهر و منطقه خوی دارد، محتاج ریشه یابی های دقیق از سوی لغتشناسان و زباندانان بی طرف می باشند. گرچه واژه "حویه‌وه" (حوی+وه) فوق می تواند مرتبط با "خوی اووا" (وادی پست)، واژه "حویه" مرتبط با "قویلو" (دشت پائین) و واژه "اولخو" نیز مرتبط با "اؤل خوی" (وادی مرطوب) شمرده شوند.

۷- ادعا شده است که "در زبان سومری که از سوی برخی از صاحب‌نظران زبانی پروتوتورک محسوب می شود واژه ای مشابه "خوی" وجود دارد که به معنی سرزمین و دشت کم ارتفاع و پست است. اقوام سومری از آسیای میانه (ترکستان) با گذر از سرزمین آذربایجان به منطقه بین‌النهرین رفته اند و در طول این مهاجرت، سالها در آذربایجان رحل اقامت افکنده اند و گروههایی از آنها نیز برای همیشه در آذربایجان ماندگار شده‌اند. با توجه به این واقعیت که منطقه تمدن خیز "آراتا" ذکر شده در کتیبه

های سومری عموماً با منطقه خوی و کلا غرب آذربایجان و شرق آناتولی منطبق می شود، احتمال اینکه نام "خوی" یک کلمه سومری به معنی سرزمین و دشت کم ارتفاع و پست باشد زیاد است". با اینهمه در لغتنامه های سومری بررسی شده از سوی اینجانب، به همچو کلمه ای برخورد نشد.

نامهای مشابه :

۱-نامهای روستاهائی مانند "قویجوق"، "قویجوق خان"، "قویجاق" و ... و نامهایی چون "قویلار دره سی" مرتبط با ریشه "قوی" به معنی بستر دره می باشند (جوق و -جاق پسوندهای تصغیراند).

۲-در آذربایجان و ترکستان با دو نام دیگر ظاهراً مرتبط به اسم خوی برخورد می شود: "خیوو"، نام قدمی شهر "پیشگین" (مشکین شهر) و دیگری "خیوه"، شهری در ترکستان - ازبکستان.

۳-در آذربایجان شمالی شهری بنام قوبا Qubal وجود دارد. اگر نام این شهر مرتبط با "خوی" نبوده باشد (در شکل قوی+اوبا) احتمالاً مشتق از کلمه ترکی قوبا به معنی خاکستری رنگ پریده، زرد رنگ پریده است. فرمهای گوناگون این کلمه در زبانهای ترکی چنین است: قوبا (قاراخانی)، قو Ko (ساری اویغور)، قووا Quwa (تاتار)، قیو QiW (تاتار)، قی Qi (قیرقیز، آلتائی)، قوو Quw (قزاق، نوقای، قوموق، قاراقالپاق، ازبک)، خی Xi (خاقاسی)، خووا Xuva (تووا-توفالار)، قو Qu (آلتائی). این کلمه به زبان مغولی نیز وارد شده است. قووا Quwa (مانچو)، هوپو Hu-p`o چینی).

وجه تسمیه:

در وجه تسمیه خوی که از قرن ششم میلادی و به همین شکل فعلی در سفرنامه ها بمیان آمده، می بایست به دو مساله کلیدی یعنی نامگذاری مردمی "خوی چوخورو" و شرایط طبیعی آن بویژه محصور شدن آن توسط کوههای پیرامونی توجه نمود:

۱ -خوی کلمه ای ترکی به معنی وادی پست است. این با صفتی که مردم برای نامیدن این منطقه به کار می برند همخوانی کامل دارد. خوبی ها شهر خود را "خوی چوخورو" Xoy çuxuru می نامند و معنی آن دشتی است که از مناطق همجوار پایین تر است. شهر خوی در سرزمین نسبتاً پستی قرار گرفته است، ارتفاع متوسط جلگه ای که خوی در آن واقع شده در حدود ۱۱۰۰ متر می باشد که از همه جلگه های مجاور حتی از دریاچه اورمیه نیز پستتر است. پستی جلگه مزبور و دور بودن آن از دریاها بزرگ سبب تغییرات ناگهانی در هوای آن می گردد. مقدار باران شهرستان خوی نسبت به سایر نقاط آذربایجان بعد از اورمیه در درجه دوم قرار گرفته و هوای شهرستان خوی اغلب مه آلود می باشد. (هوای قسمتهای کوهستانی و مرزی شهرستان خوی سردسیری و قسمتهای داخلی و جلگه ای آن معتدل و مالاریایی است) .

۲-خوی کلمه ای ترکی به معنی مکان جدا و محل حفاظت شده از باد است و این با طبیعت آن یعنی کوهپایه‌ای که حصاروار این شهرستان را فراگرفته اند همخوانی کامل دارد. کوهپایه‌های مهم شهرستان خوی که بخط مستقیم در امتداد قله باشکوه و پربرف آغری داغ (آارات) قرار دارند عبارت است از قله آدرین، کوهپایه‌های مرزی قطور بنام سلطان سورا، قوچ داغ، کهیر، هران و کوه چله خانه. وجود کوهپایه‌های حصار مانند فوق مانع نفوذ بادهای سرد زمستانی است و بالنتیجه هوای شهر خوی نسبت به بعضی از شهرستانهای آذربایجان چون تبریز و اورمیه در تابستان گرمتر و در زمستان معتدل تر است. یکی از علل بارانی بودن شهرستان خوی، وجود کوهپایه‌های بلند مذکور است که در مقابل بادهای رطوبی قرار گرفته و با سرد کردن هوای مجاور و تمرکز بخار آب، شرایط اشباع شدن را فراهم می سازند.

ریشه شناسی و وجه تسمیه های نادرست و دولتی

نهادهای رسمی دولتی ایران ریشه کلمه خوی را در زبانهای پهلوی، فارسی، کردی و یا ارمنی جستجو کرده اند :

۱-گویا در زبانهای فارسی و پهلوی کلمه ای به شکل "خی" و به معنی عرق و عرق تن موجود بوده است) در پهلوی Xvai و در شاهنامه فردوسی خی (Xay) عده ای از ناسیونالیستهای فارس و فارسگرایان نام شهر خوی را مشتق از این کلمه دانسته اند. حال آنکه صرف وجود کلمه ای مشابه "خوی" در زبان پهلوی و یا فارسی دلیل بر ریشه گرفتن نام شهر خوی از آن کلمه نمی باشد. بلکه این واقعیت می باید با دیگر واقعیتهای و خصوصیات تاریخی، فرهنگی و زبانی منطقه نیز همخوانی داشته باشد. درست است که زبان فارسی از قرون پنجم و ششم در آذربایجان و در کنار زبان عربی به عنوان زبانی ادبی به کار گرفته شده است، ولی مردم آذربایجان هرگز به زبان فارسی و یا یکی از منشعبات آن سخن نگفته اند و قوم فارس نیز در هیچ برهه ای از تاریخ، نه در خوی و نه در هیچ منطقه دیگری از آذربایجان سکونت نداشته است. علاوه بر آن در تاریخ سنتی مانند کاربرد زبانهای خارجی از طرف خلق ترک برای نامیدن اماکن جغرافیائی خود وجود نداشته است. از اینرو، ریشه شناسی نامهای جغرافیائی آذربایجان بر اساس زبان فارسی و یا دیگر زبانهای ایرانی معاصر و یا باستانی، از اساس بی پایه، غیرمنطقی و نامعقول است.

۲-مراکز رسمی و دولتی جمهوری اسلامی و عده ای از ناسیونالیستهای افراطی کرد مطرح می کنند که "واژه خوی در زبان کردی به معنای نمک و نمکزار است و شهر خوی به واسطه وجود معادن نمک غنی متعددی در این منطقه، به خوی معروف شده است، ... از آنجا که کردان بازمانده‌ی مادها بوده‌اند و یا این‌که به گفته خودشان مادها از آنها هستند و تاکنون زبان باستانی خود را که گونه‌ای از زبان پارسی باستان است، حفظ کرده‌اند، می‌توان گفت که ساکنان کنونی خوی از مادها بوده‌اند و آنها مسکن خود را به‌دلیل وجود معادن نمک در این ناحیه ساخته‌اند."

این ادعا که کردان بازمانده مادها هستند و یا مادها از کردان، ادعائی تماماً بی پایه و غیرعلمی است و با حقایق تاریخی همخوانی ندارد. انتساب مادها به اقوام ایرانی زبان و یا آریایی نژاد و ارتباط برقرار کردن بین زبان کردی و پارسی باستان آنهم با زبان مادان که از آن حتی یک نوشته و یک سطر در دست نمی باشد نیز، پایه و بنیان درستی ندارد. وانگاه مادها و پارسی باستان و کردی و چه ربطی به نامهای جغرافیای سرزمین آذربایجان که در چند هزاره اخیر مسکن اقوام ترک و آلتائی و پیش از آن هیتی‌ها، هورری‌ها، قوتتی‌ها، لولوبی‌ها، اورارتوها و مانناها و سومرها و... بوده است دارد؟

۳-ارامنه که بر بخشهایی از سرزمین آذربایجان ادعاهای ارضی داشته و دارند، برای خوی نیز مانند بسیاری از اسامی جغرافیایی آذربایجان، ریشه شناسی ای ارمنی ایجاد کرده و آنرا کلمه‌ای ارمنی به معنی قوچ دانسته اند. حال آنکه ارامنه، در طول تاریخ هرگز این شهر آذربایجانی را خوی نخوانده و به جای آن همواره نام "هیر" را بکار برده اند.

نتیجه:

خوی نام شهر و شهرستانی در آذربایجان است. این نام بسیار قدیمی از ریشه قوی Qoy, Quy به معنی وادی پست و یا قوی Quy به معنی منطقه تجرید شده و به احتمال کمتری از ریشه قوی Qoy به معنی در پائین واقع شده می باشد.

دکتر سیف الدین آلتایلی

ایمیل:

altayli_s@yahoo.com

چکیده:

ترجمه: آی ناز ملک زاده

وابستگی:

دانشگاه باکو اوراسیا، استاد و پژوهشگر
ارشد مرکز ترکشناسی

شماره آرکاید: ۰۰۰۰-۰۰۰۲-۱۲۸۳-
۴۴۸۹

ترکان مردمی هستند که از پیچ رودخانه ساری (زرد) تا سواحل آدریاتیک، از دشتهای قبیچاق تا سبیری و آفریقای شمالی، و حتی برخی مناطق آمریکای شمالی پراکنده شده اند. قدمت ترکان همپای تاریخ آغاز شده است. این اندیشه صرفاً احساسی برخاسته از ذهن نیست؛ بلکه کاوشهای باستانشناسی، قومشناسی و فرهنگ عامه آن را به اثبات رسانده اند. این که ترکان با پیروزی ملازگرد در سال ۱۰۷۱ میلادی به آناتولی آمده و در آنجا ساکن شده اند، اندیشه ای است که غریبها و حوزه تأثیر آنان ساخته اند. ترکان به عنوان یک ملت، از اعصار ناشناخته تاریخ، آناتولی و سرزمین همجوار آن یعنی آذربایجان را وطن خود ساخته اند.

آتاتورک در دوران جنگ استقلال و پس از آن، به عنوان یک نابغه سیاسی و نظامی، کوشید تا به ملت خویش روحیه ای بلند عطا کند و این کار را در ابعاد نظامی، سیاسی و فرهنگی به انجام رساند. آیا «ترک خوب» که از آن به عنوان قومیت یاد میشود، تنها شامل ساکنان آناتولی است و آتاتورک در ارتباط با ملت ترک، تنها میخواست پیامهایی برای دمیدن روحی تازه به آنان بدهد؟ یا ترکان آناتولی جمعیتی مستقل هستند و خویشاوندان نزدیکی دارند؟ آیا با آذربایجان همجوار، پیوندی قومی و فرهنگی دارند؟ تاکنون پژوهشهای بسیاری در این باره انجام شده و نظرات گوناگونی مطرح گردیده است؛ اما عبارت «آذربایجان» به چه معناست، این نام از کجا ریشه گرفته و چه کسی آن را نهاده است؟ البته دانشمندان مختلفی در این زمینه پژوهش کرده و نظریات خود را بیان داشته اند، اما به یک جمعبندی مشترک دست نیافته اند. در این مقاله، درباره ریشه های وحدت قومی-فرهنگی ترکان آذربایجان، آناتولی و آسیا و نیز خاستگاه نام آذربایجان، با استناد به پژوهشها و حقایق علمی بحث شده است.

کلمات کلیدی: آتاتورک، ترک، آذربایجان، آناتولی، پیام.

استناد (آپا):

آلتایلی، س. ترجمه: ملک زاده، آن. موضوع نام آذربایجان (نظریه اوغوز). ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

Dr. Seyfettin ALTAYLI

Email:

altayli_s@yahoo.com

Affiliation:

Bakı Avrasiya Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-1283-4489

THE NAME OF AZERBAIJAN IS THE SUBJECT

(the Oghuz Theory)

Abstract:

The Turks are a people who have spread across a vast geographical area, extending from the bend of the Yellow River to the shores of the Adriatic, from the Kipchak steppes to Siberia and North Africa, and even to certain regions of North America. The antiquity of the Turks dates back to the earliest periods of recorded history. This is not merely an emotional assertion but a fact supported by research in archaeology, ethnology, and folklore. The view, often attributed to Western scholarship, that the Turks came to Anatolia and settled there only after the Battle of Manzikert in 1071 is regarded by some scholars as a constructed interpretation. According to these perspectives, the Turks as a people had already adopted Anatolia and the neighboring geography of Azerbaijan as their homeland since the unknown periods of early history.

During and after the Turkish War of Independence, Atatürk, as a political and military genius, sought to instill a strong sense of spirit and identity in the nation to which he belonged, and he succeeded in doing so in military, political, and cultural spheres. In this context, several important questions arise: Did the ethnic group known as the Turks consist only of those living in Anatolia, such that Atatürk aimed solely to glorify them in his messages regarding the Turkish nation? Or is Anatolian Turkishness a unique phenomenon, or does it have close relatives? Has there been an ethnic and cultural connection with neighboring Azerbaijan? Numerous studies have been conducted on these issues and various interpretations have been proposed. However, the meaning of "Azerbaijan" as a geographical term, the origin of this name, and who first gave it remain subjects of scholarly debate, and no common consensus has yet been reached. This article focuses on the origins of the ethnic and cultural unity among the Turks of Azerbaijan, Anatolia, and Asia, as well as on the etymology of the name "Azerbaijan".

Keywords: Atatürk, Turk, Azerbaijan, Anatolia, message.

CITATION (APA):

ALTAYLI, S. THE NAME OF AZERBAIJAN IS THE SUBJECT (the Oghuz Theory) .Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

AZƏRBAYCANIN ADI MÖVZUSU (OĞUZ TEORİSİ)

Doç. Dr. Seyfettin
ALTAYLI

E-poçt:

altayli_s@yahoo.com

Mənsubiyyət:

Bakı Avrasiya Universiteti,
Müəllimi və Türkoloji
Mərkəzin Baş Elmi İşçisi

ORCID: 0000-0002-1283-
4489

Xülasə:

Türklər Sarı çayın döngəsindən Adriyatik sahillərinə, Qıpçak bozqırlarından Sibirə və şimali Afrikaya, hətta şimali Amerikanın bəzi bölgələrinə kimi yayılmış bir millətdir. Türklərin yaşı tarixlə yanaşı başlamışdır. Bu fikir sadəcə olaraq hissiyyatla irəli sürülmüş bir düşüncə deyildir. Bunu arxeoloji qazıntılar, etnologiya və folklor sübut etmişdir. Türklərin 1071-ci ildə Malazgirt zəfəri ilə Anadoluya gəlib məskunlaşdıqları qərblilərin və onların təsir dairəsindəkilərin uydurduğu bir fikirdir. Türklər millət olaraq tarixin bilinməyən çağlarından etibarən Anadolu və qonşuluğundakı Azərbaycan coğrafiyasını özünə yurd etmişdir.

Atatürk Azadlıq hərbi zamanında və sonrasındakı siyasi, hərbi bir dühə olaraq mənsubu olduğu millətə yüksək bir ruh bəxş etmək istəmiş və bunu həm hərbi, həm siyasi, həm də mədəni mənada başarmış bir şəxsiyyətdir. Yaxşı türk deyilən etnik xalq yalnızca Anadoluda yaşayanlardan ibarətdir və ya Anadolu türklüyü özünə məxsus bir ictimaiyyətdirmi, yaxın qohumları varmı? Qonşuluğundakı Azərbaycan ilə etnik və mədəni bir rabitəsi varmı? İndiyə kimi bu haqda bir çox araşdırmalar aparılmış və müxtəlif fikirlər irəli sürülmüşdür, ancaq Azərbaycan termini nə deməkdir, bu ad nədən mənəblənmişdir, bu adı kim vermişdir? Əlbəttə bu mövzuda müxtəlif alimlər araşdırmalar apararaq öz fikirlərini irəli sürmüşdür, ancaq ortaq bir məxrəcə çatıla bilməmişdir. Bu məqalədə Azərbaycan, Anadolu və Asiya türklüyünün etno-mədəni birliyinin kökləri və Azərbaycan adının mənşəyi mövzusu haqda araşdırmalar aparılaraq elmi faktlar irəli sürülmüşdür.

Açar sözlər: Atatürk, Türk, Azərbaycan, Anadolu, mesaj.

CITATION (APA):

ALTAYLI, S. AZƏRBAYCANIN ADI MÖVZUSU (OĞUZ TEORİSİ). Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Doç. Dr. Seyfettin
ALTAYLI

E-posta:

altayli_s@yahoo.com

Üyelik:

Bakü Avrasya Üniversitesi,
Öğretim Üyesi ve Türkoloji
Merkezi Baş Araştırmacısı

ORCID: 0000-0002-1283-
4489

AZERBAYCAN'IN ADI KONUSU (OĞUZ TEORİSİ)

Özet:

Türkler, Sarı Irmak'ın kıvrımından Adriyatik kıyılarına, Kıpçak bozkırlarından Sibirya'ya ve Kuzey Afrika'ya, hatta Kuzey Amerika'nın bazı bölgelerine kadar yayılmış bir millettir. Türklerin yaşı tarihle birlikte başlamıştır. Bu düşünce yalnızca duygusal olarak öne sürülmüş bir fikir değildir; arkeolojik kazılar, etnoloji ve folklor bunu kanıtlamıştır. Türklerin 1071'deki Malazgirt Zaferi ile Anadolu'ya gelip yerleştikleri, Batılıların ve onların etki alanındakilerin uydurduğu bir fikirdir. Türkler, millet olarak tarihin bilinmeyen çağlarından itibaren Anadolu'yu ve onun komşusundaki Azerbaycan coğrafyasını kendilerine yurt edinmiştir.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında siyasi ve askerî bir dâhi olarak mensup olduğu millete yüksek bir ruh bahşetmek istemiş ve bunu hem askerî, hem siyasi, hem de kültürel anlamda başarmış bir şahsiyettir. İyi Türk denilen etnik halk yalnızca Anadolu'da yaşayanlardan mı ibarettir? Atatürk, Türk milletiyle ilgili olarak yalnızca onlara yeni bir ruh aşılayacak mesajlar mı vermek istedi? Yoksa Anadolu Türklüğü kendine özgü bir topluluk mudur, yakın akrabaları var mıdır? Komşusundaki Azerbaycan ile etnik ve kültürel bir bağı var mıdır? Bugüne kadar bu konuda birçok araştırma yapılmış ve çeşitli görüşler ileri sürülmüştür; ancak Azerbaycan terimi ne anlama gelir, bu ad nereden kaynaklanmıştır, bu adı kim vermiştir? Elbette bu konuda çeşitli bilim insanları araştırmalar yaparak kendi fikirlerini öne sürmüşlerdir, ancak ortak bir paydada buluşulamamıştır. Bu makalede, Azerbaycan, Anadolu ve Asya Türklüğünün etno-kültürel birliğinin kökleri ve Azerbaycan adının kökeni konusunda araştırmalar yapılarak bilimsel gerçekler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Türk, Azerbaycan, Anadolu, mesaj.

CITATION (APA):

ALTAYLI, S. AZERBAYCAN'IN ADI KONUSU (OĞUZ TEORİSİ). Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

Giriş

Bakı Türkoloji qurultayında arxeologiyadan danışılmış və terminlərin vahidləşməsinin vacibliyi vurğulanmışdır. Bu məqalədə Azərbaycan termininin yaranması məsələsi üstündə dayanılacaq və aparılan araşdırmaların nəticəsi elmi faktlarla dilə gətiriləcəkdir.

İnsan yaranıb dünyaya gəldiyindən bəri qarşılaşdığı müşəxxəs obyektlərin və zehində canlandığı mücərrəd olan hər bir şeyin nəyə işarət etdiyinə öz etnik anlayışına görə ad vermiş və bu anlayış tarix boyu davam etmişdir. Bu vəziyyət də hər bir dilin möhtəşəm bir söz xəzinəsinə malik olduğunun dəlilidir.

Türklər millət olaraq adını Göytürk dövlətini quran Aşinaoğullarına mənsub "Türk" boyunun adından almış və bu ad "qüdrətli, güclü, qüvvətli, gözəl, törə sahibi, inkişaf etmiş" mənalarındadır (Kafesoğlu, 1998: 43-45).

Ulu Öndər Atatürk Türk millətini təsvir edərkən, "Bu məmləkət, dünyanın bəkləmədiyi, asla umut etmədiyi bir müstəsna məvcudiyətin yüksək təcəllisinə səhnə oldu. Bu səhnə 7 min sənəlik, ən aşağı, bir Türk bəşığıdir. Bəşik təbiətin rüzgarları ilə sallandı; bəşikin içindəki çocuk təbiətin yağmurları ilə yıkandı. O çocuk təbiətin şimşəklərindən, yıldırımlarından, kasırgalarından əvvəla korkar kimi oldu; sonra onlara alıştı, onları təbiətin babası tanıdı, onların oğlu oldu. Bir gün o təbiət çocuğu təbiət oldu, şimşək, yıldırım, günəş oldu; Türk oldu. Türk budur. Yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan günəştir." demiştir.

Kaşqarlı Mahmud "Divanû Lûgati't Türk" adlı əsərində türkün kim olduğunu bu sətrlərlə vurğulamışdır:

"Türklər əslində iyirmi boydur. Onların tamamı Tanrı razı olsun Yalavac Nuh oğlu Yafəs, Yafəs oğlu Türkə kimi gedib çıxır. Onlar Tanrı razı olsun Yalavac İbrahim oğlu İsaq, İsaq oğlu İysu, İysu oğlu Rum kimidir. Onlardan hər bir boyun bir çox oymaqları var ki, sayını ancaq Ulu Tanrı bilir. Mən onların kökünü və əsas boylarını saydım;

oymaqlara toxunmadım. Ancaq hamı bilsin deyə əsas olanı, Oğuz qollarını və heyvanlarına vurulan damğalarını yazdım" (Mahmud-I, 1985: 28).

Fəzlullah Həmədəni də Nuhun dünyanı oğulları arasında bölüşdürərkən Yafəsə şərq ellərini, Türküstanı verdiyini, Türklərin Yafəsə Olcay xan dediyini, Olcayın köçəri yaşadığını, yaylaqla qışlağının Türküstanda, paytaxdının Qaydu deyilən yerdə, Dib Yabqu adında oğlu olub, özünün böyük bir xaqan və Qara xan, Or xan, Kür xan, Küz xan adlı dörd oğlu olduğunu, Oğuzun da vəliəhd Kür xanın oğlu olduğunu qeyd etmişdir (Togan, 1982: 17).

Oğuz xaqan dastanı da türk epik sənətinin başda dayanan əsərlərindən biridir. Dastan Orta əsrdə yazıya köçürülsə də türk tarixinin müəyyən dövrlərini əhatə etmiş, yarandığı gündən bəri müəyyən tarixdə sona çatdırılmayaraq axıb gedən bir çay kimi davam etmiş (Ercilasun, 2019: 34), türklərin kosmik anlayışını, dövlət gələcəyini, sosial nizamını, idarə tərzini əsas prinsiplərini cəmləmişdir.

Türk dastanları fəvqəladə vəsflərə malik qəhrəmanlara malikdir və xalqın könlündəki ideal tipləri təmsil edərək müəyyən simvollarla dilə gətirmişdir (Duymaz, 2007: 50).

Yaxşı Oğuz və oğuzlar kimdir, Tanrı, insan və yaradılışla bağlı düşüncələri, inamları nələrdir, haralarda yaşamışlar, tarixinin hansı mərhələlərində özlərini göstərmişlər, Anadolu və Azərbaycan türklüyü ilə əlaqələri varmı, adət və ənənələri nələrdir, qurduqları dövlətlərin vəsfi necədir, nələrə önəm vermişlər və s. suallar yaranır.

Bu mövzuda ilk həll ediləsi vacib məsələ Oğuz xaqanın kimliyidir. Türk tarixində belə bir tarixi şəxsiyyət doğrudan da yaşayıbmı, peyğəmbərdimi, mifoloji bir ünsürdürmü və ya bir dastan qəhrəmanından ibarətdirmi?

Bu mövzuda Vambəry Oğuz sözünü Yunan mənbələrindəki oxus ilə birləşdirmiş, oğ, ak və uz'dan (İnan, 1936: 23) ibarət olduğunu, Marquart isə ok+uz hecalarından yarandığını (Hamilton, 1997: 188), Gyula Nemeth Oğuz sözünün ok+z boylar, uruqlardan yarandığını irəli sürmüş (Yüksekkaya, 2020: 238; Sümer, 1972: 1; Süme, 2018: 264), İbrahim Kafesoğlu da bu fikri dəstəkləmişdir (Kafesoğlu, 1998: 150-151; Korkmaz, 2010: 4). Digərlərinə baxdıqda Nemethin fikri mövzunun aydınlaşdırılması yönündən daha ağılabatandır.

Louis Bazin buna müxalifət etmiş (Bazin, 2015: 33-34), Berezin isə oğuz sözünün heyvanın ilk südü olduğunu irəli sürmüş (Pelliot, 1995: 15), Pelliot da Berezini dəstəkləmişdir. Oğuzun buğa anlamına gəldiyini ilk dəfə Franz Erdmann irəli sürmüş (Sinor, 1950: 6), Kononov bu kəlmənin ilk hecası olan oğ morfemini ög/ög, oğul, oğuş (qohum) kimi sözlərin başındakı og ünsürü ilə əlaqələndirmiş (Nalbant, 2010: 50), N.A. Baskakov da oğuz, ogur/ögür etnoniminin ö- (düşünmək) kökündən ög/öy "ağıl"+-ğuz/güz, -uz/üz, ğur/ğür, -ur/-ür feilindən ad yaratma şəklişi ö-güz/ög-üz, ö-gür/ögür/ög-gür "bilgə" anlamlarına gəldiyini (Baskakov, 1986: 35-37), J.R. Hamilton isə Oğur boylarında -z'nin -r'ya çevrilməsini qəbul etməyərək adın uyğurdan törədiyini (Hamilton, 1997: 214), Macar alimi Laszlo Rasony bu fikrə müxalifət edib oqurların bozqırın qərb ucunda yaşadıklarını və onların yetirməsi olan çuvaşları digər türk boylarından ayıran xüsusiyyətlərdən birinin də "z" hərfi yerinə "r" hərfini işlətmələrini göstərmişdir (Rasony, 1971: 14; Tekin, 1987: 63-65). Qumilyov, Oğuz adının

əslini og "boy, qəbilə" təşkil etdiyini, bunun eyni zamanda qədim türklərdəki "o", "ana" sözüylə birbaşa əlaqəli olduğunu, "Oğuz" öncə mücərrəd olaraq "qəbilə", "qəbilələr birliyi" anlamında ikən sonralar müəyyən edici anlam qazanaraq xalqın etnik adı olduğunu, zamanla əsl anlamını itirərək türkmənlərin əfsanəvi atası Oğuzun adı olmuşdur (Gumilöv, 1999: 115) deyərək fikrini bildirmişdir. Bu mövzuda bir çox alim öz fikrini bildirmişdir. Sadəttin Göməç isə Hun xaqanı Tanrıqut Baqaturun (Metə) Oğuz ilə eyni şəxs ola biləcəyini vurğulamışdır (Gömeç, 2004: 114-115).

Aydın olduğu kimi bir çox alim Oğuz adı və Oğuznamələrlə əlaqəli olaraq öz fikrini bildirmiş və qəti olaraq bir nəticəyə çatılmamışdır, ancaq ən ağla batan Macar alimi Gyula Nemethin fikirləridir.

Oğuzla bağlı irəli sürülən fikirlərlə birlikdə Uyğurca Oğuznamənin girişində, (Bang-Rahmeti, 1936: 10) deyilərək vəhşi buğa rəsminin Bos primigenius çəkilməsi Oğuzun adı ilə vəhşi buğa/öküz arasında məcazi bir rabitənin olduğu vurğulanmışdır, ancaq bu mübahisəlidir. Çatalhöyükdəki evlərdə vəhşi buğa başlarının evlərin oturub-durulan hissənin iç tərəfində divara quraşdırılması, o dövrlərdə güc və qüvvət simvolu olaraq vəhşi buğaya hiss edilən hörmətə işarə edərək Asiya türklüyü ilə Çatalhöyük xalqı arasında həm etnik, həm də anlayış yönündən eyniliyi vurğulayır.

Oğuz dastanı türk epik sənətinin və türk dövlət gələcəyinin özülünü qoyanların arkətipi, Oğuz da türk dastan qəhrəmanlarının proto-tipidir. Oğuz xaqan tarixi şəxsiyyətdir və bəzi elm adamlarının Hun xaqanı Tanrıqut Baqaturun (Metə) Oğuz olduğunu irəli sürməsi kimi Oğuz bu tarixi şəxsiyyətdir deyə fikir bildirməsi də ümumi olaraq qəbul edilməmiş və bilinməzliyini davam etdirmişdir, ancaq həqiqət budur ki: Oğuz xaqan adlı şəxsiyyət tarixdə yaşamamış olsaydı onunla bağlı dastanlar yaradıla bilməzdi. Bu şəxsiyyət yazının ixtira edildiyi dövrlərdə yaşasaydı mütləq surətdə sənədlərdə qeyd edilərdi, belə bir şey olmadığına görə yazının tapılmasından minlərlə il əvvəllərdə yaşamış və kimliyi ilə həyatı da dastanılaşdırılaraq şifahi mənbələrdə yaşadılmışdır.

Yazının ilk dəfə şumerlər tərəfindən e.ö 3300-3100-cü illər arasında Uruk şəhərində ilahə İnannanın məbədinin olduğu Eannada gil lövhələrə yazıldığı (Adalı-Görgü, 2024: V) məlumdur.

İşarət edilən bilinməzlik yalnızca Oğuz xaqanla məhdudlaşmamış, türklərin doğma yurdunun harası olduğu da eyni biçimdə mübahisə mövzusu olmuşdur. Hal belə ikən tarixi türk yurdu Azərbaycanın adının mənşəyi haradandır, bu adı kim qoymuşdur sualı indiyə kimi bir çox

alimin araşdırmalar aparmasına, fikirlər irəli sürməsinə səbəb olmuş, ancaq ortaq bir məxrəcə çatıla bilməmişdir. Z.V. Toqan, Azərbaycanın adının bu bölgəni Makedoniyalı İskəndərin hakimiyyətini qəbul edən və Medianın bəzi bölgələrini onun adına idarə edən Əhəməni generalı Atropatesin adından mənəbləndiyini (Togan, 1979: 93) irəli sürmüşdür. M.Ə. Rəsulzadə və Əhməd Cəfəroğlu da eyni fikri bölüşmüş və "Azərbaycan milli ensiklopediyası" adlı əsərdə də eyni fikir irəli sürülmüş, Azərbaycan termininin e.ö IV yüzillikdə "Adurbadaqan" biçimində anıldığı qeyd edilmişdir (AME, 2007: 99). Şamil Cəməşidov bu adın şumerçədə "Mate" biçimində qeyd edildiyini, ölkənin adının "Oderpatekan"dan gəldiyini irəli sürmüş, Firudin Ağasioğlu bu fikirdən müxalifət etmişdir (Ağasioğlu, 2014: 369). Tofiq Hacıyev, "Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi" adlı əsərinin 85-ci səhifəsində "Məkəz (Naxçıvanda kənd)=Mək/mak=Maklar; əz/az azların, az/türk etnosunun adı (Hacıyev, 2012: 85) biçimində qeyd edərək "Azların" türk olduğunu vurğulamış; "Az"ın bir türk boyu, "ər"in igid, "bay"ın varlıqlı, "can<qan"ın isə məkan anlamındaki sözlərin birləşməsindən "Azərbaycan" termininin yarandığını irəli sürmüşdür. Mirəli Seyidov da bu terminin türk tayfası "Az"dan yarandığını, "ər"in türklərin boy adlarının şəkilsiz olduğu, "boy başqanı, zəngin, hakim" anlamındaki "bay" ilə "qan" sifət-feil şəkilsizinin birləşməsindən ibarət "insanın güclü atası və ya mübarək, güclü" anlamına gəldiyini bildirmişdir (Seyidov, 1989: 11-24; Firudin Ağasioğlu da Azərbaycanın adının "Az" tayfa adından gəldiyini, bu adın "as/az/kas/xaz/kaz" biçimlərinin olduğunu "ər" şəkilsizinin bu sözlərə qoşulduqda Azərbaycan adını yaratdığını qeyd etmişdir (Ağasioğlu, 2014: 370-371). Qısaca olaraq Z.V. Togandan T. Hacıyevə, M.Ə. Rəsulzadədən M. Seyidova və F. Ağasioğluna kimi olan siyasət və elm xadimləri Azərbaycanın adını ya Əhəməni generalı Atropates və ya Ari irqə mənsub As/Az xalqı ilə əlaqələndirmişdir.

"As/Az" xalqının adı Köl Tigin abidəsinin şərq üzündə bu cür qeyd edilmişdir“ ;

(Tekin, 2006: 12-13).

Tonyukuk abidəsinin şimal üzündə isə "Az" termininin qeyd edildiyi mətn:

Bələdçi istədim. Bozqırdakı Azlardan bir adam tapdım. (Ondan belə) eşitdim: "Az ölkəsinin (yolu Anı çayı boyunca) imiş. (Ancaq) bir atın keçə biləcəyi kimi imiş. (Özü?) o yoldan (bir kərə) getmiş. Ondan soruşub "Bir atlı getmiş olduğuna görə o yoldan gedə bilərik" dedim. Fikirləşdim. (Tekin, 1994: 11).

Mənəblər belə deyir. Əslində mərhum Seyidovdan, Tofiq Hacıyevə, Firidun Ağasioğluna kimi olan alimlərlə 1968-ci ildə Ramazan Qurban adlı şəxs "Azərbaycan Elmlər

Akademiyaşının Xəbərləri" adlı mənbədə "Azəri, Atropaten, Azərbaycan Sözləri Haqqında" adlı məqaləsində irəli sürdüyü iddia ilə eynidir.

Ramazan Qurban Azərbaycan termininin əslini "azər" sözünün təşkil etdiyini və bunun da bir çox boyu birləşdirən xalqın adı olduğunu irəli sürmüş, "Azəri" terminini keçmiş bir türk xalqının adı olub "Az" kişisi anlamını daşdığını vurğulamış və bu fikrini sübut üçün də "Əski türk xalqlarından Ağanlar özlərini "Ağaç+əri", Azlar da "Az+əri" biçimində adlandırmışdır deyə fikrini yekunlaşdırmışdır (Qurban, 1968: 82).

Mərhum Qurban yazısının irəlindəki sətirlərində Tonyukuk abidəsinə işarət edərək, "Bu əhvalat həmin mənbənin 24-cü bölməsində belə təsvir olunur: ...çu tedim, Kögmən yolu bir ermiş tumuş teyin eşidib, bu yolın yarısar yaramaçı tedim... Yerçi tiledim, çelgi Az əri bultım..." Tərcüməsi: (Biz Qırğızlara qarşı yürüşə çıxmaq istəyirdik. Kögməni keçmək üçün yalnız bir keçidin olduğunu və onun da 'ilin bu vaxtı' bağlı olmasını bilib, bu yolla getməyin vacib olduğunu söylədim. Bir bələdçi axtarmağa başladım və o ölkəni bilən bir Az əri buldum...) (Qurban, 1968: 83).

R. Qurban eyni səhifədə, "Radlof və Thomsən mətnin tərcüməsində böyük bir təhrifə yol vermişdir. Onların hər ikisi azəri sözünü Orxon mənbələrində oxuyarkən sözün ikinci, yəni -əri hissəsini atmış yalnız birinci, yəni az hissəsini saxlamışlar. Onların tərcüməsi belə olmalıdır: Mən uzaq ölkədən bir azəri buldum kimi tərcümə olunmalıdır" (Qurban, 1968. 83) deyərək Radlof və Thomsənin tərcüməsini qəbul etməmişdir. Radlofun bu əsərindən götürülən hissə:

.(۱۳

Tonyukuk abidəsinin şimal üzü:

)Radloff,1899:

)Tekin, 1994:

.(۱۱

Həm Radlof, həm də Talat Tekin "çölgi Az əri bultum" şəklində oxumuşdur.

Mərhum Qurban bu məqaləsində, "Azərilərin" türklərin bir boyu olduğu iddiasını sübut üçün bir çox fikirlər irəli sürmüş və hətta "Divanu Lûgati't Türk"də də "az" termininin xoşbəxt, bacarıqlı anlamlarında olduğunu da iddia etmişdir (Qurban, 1968. 83).

(Mahmut-I, 1985: 80)

Ancaq "Divanu Lûgati't Türk"də "az" termini, yuxarıdakı kimi əşya olaraq az, heyvan olaraq kakım (*Mustela erminea*) biçimində açıqlanmışdır. Qurbanın bu fikri "Az" xalqı ilə bağlı olaraq irəli sürdüyü iddia kimi tutarlı deyildir.

Bir digər nöqtə isə Talat Tekin, Radlof və Thomsen o mətnləri eyni biçimdə oxuyub-yazmış, hətta Ramazan Qurban da həmin mətndə "Az" sözünü ayrı "ər"i ayrı yazmış, ancaq daha sonra bunları birləşdirərək "Azər", "Azəri" etmişdir, bu sözləri nəyə, hansı elmi əsasa və fikrə görə birləşdirmiş başa düşmək çətindir. İranda da Rza Pəhləvi şah olduqdan sonra öncə Mahmud Avşar sonra da Əhməd Kəsrəvi Güney Azərbaycan Türkləri ilə bağlı belə bir iddia ilə çıxış etdilər: "Siz azəri idiniz monqollar gəlib sizi türkləşdirdilər."

Tatar alimi Mir Fatih Zəkiyev də Azərbaycan türklərinin atalarının Ar/İr, As/Az, Bi/Pi/Bəy, Sün/San/Şan vb. adlarını daşıyan xalqların yaşadığını, Azər, Bəylər, Sünlər kimi xalqların qarışmasıyla Az-Ər-Bi-Can Azərbaycan adını alan yeni bir etnik biçimi yaratdığını iddia etmişdir (Zekiye, 2002: 626).

As/Az xalqının türk olmasıyla bağlı bütün bu iddialara ən gözəl cavabı Çin salnaməsi "Han-shu" vermişdir. Çin dövlətinin Ban Biao adlı tarixçisi, "Shi Ji" adlı 12 cildlik Çin salnaməsinin davamı olan 65 hissəlik "Hou Zhuan"ı yazmış, miladi 54-cü ildə öldükdə, oğlu Ban-Qu atasının yazdığı "Hou Zhuan" adlı salnaməni kifayətli detallı görməyib yenidən nizama salmış və tərtiblədiyi bu əsər "Han Shu"nun özülü olmuşdur. Çin salnaməsi "Shi-Ji"nin önəmli bir hissəsi olan "Han Shu" e.ö 206-miladi 23 illər arasını əhatə etmişdir (Orsoy, 2014: 554). "Han Shu" adlı salnamədə As/Az xalqının geyimləri və ənənələri ilə Ari irqə mənsub və Soğd xalqıyla yaxın qohum olduğu, əhali saylarının %10-ində monqol qarışığı olduğu və qonşuları Hunlarla uzun müddət bir arada yaşadıklarından onların bir çox ənənəsini mənimsədikləri qeyd edilmişdir (Yatsenko, 2014: 775). Elmi mənbələr bunu deyirsə türklər öz yurdlarına Ari irqə mənsub bir xalqın adını vərə bildiyini fikirləşmək və belə bir iddianın irəli sürülə bilməsi düşündürücü olduğu qədər də elmi əsaslara uyğun gəlmir.

Asya qitəsində Sarı çayın döngəsinə kimi olan bölgələrdə yaşayan bir çox türk tayfasının tarixin müxtəlif dövrlərində bəzi tarixi, siyasi, təbii səbəblərdən asılı olaraq yaşadıkları bölgələri tərk edərək qərbə üz tutub yeni coğrafiyalara gedib məskunlaşdığı və öncə yaşadıkları coğrafiyaların adlarını buralardakı çeşidli yerlərə verdikləri bilinməkdədir. Buna nümunə kimi "Dağlıq Altay Yer Adları" adlı əsərin 9-cu cildindən bir neçə yer adı: Ak Suu (Çertikova-Orsulova, 2023: 41), Ak Taş (Çertikova-Orsulova, 2023: 51), Kök Köl (Çertikova-Orsulova,

, (۲۰۲۳: ۶۲) Kızıl Kaya (Çertikova-Orsulova, 2023: 62), Sarı Yalman (Çertikova-Orsulova, 2023:72), Çadırlı (Çertikova-Orsulova, 2023: 82). Bu adlar Azərbaycanda və Türkiyədə də vardır.

Yuxarıda anılan alimlər tərəfindən dilə gətirilən fikirlərdə Azərbaycanın adının "Az/As"ların adının müəyyən şəkilçilər alaraq yaranması mövzusunun irəli sürülməsi zorlama etimoloji yozum və fərziyyə xarakteri daşmasından özgə şey deyil və elmi prinsiplərə də uymamaqdadır. Bu düşüncəyə mənfi yaxınlaşılmasının səbəbi də türklərin coğrafi yerlərə ad vermə gələnəyi ilə bağlıdır. Türklərin tarix boyu yaşadıkları coğrafiyalara baxıldığı zaman yer adlarının türkün öz anlayışına görə və yer adı elminə uyğun biçimdə, müəyyən prinsiplər nəzərə alınaraq verildiyi aydın olur. Bu prinsiplər bunlardır: Boy, şəxs, məslək, dini anlayış, yerin xüsusiyyətləri, yerin özgə yerlərə görə tutduğu məkan, iqlim və ya fauna xüsusiyyətləri, su, sayı, bölgədə yaşayan və ya bəslənən heyvanlar, rəng və yön, qala-bürc, viranə kimi xüsusiyyətlərdir (Süme, 2018: 268; Önal-Şenel, 2016: 64-73; Kurgun, 2007: 740-742). Bunları təsnif etdiyimizdə boy adına görə Bayat, Dodurqa, Qarkın; şəxs adına görə Alpaqut, Oğuz, Barakobası; dini anlayışa görə Pirəhmədli, Seyidli, Sofular; peşə ilə bağlı olaraq Çarıqçı, Yayı, Dəmirçi, Dülğərli; olduğu yerin xüsusiyyətinə görə Quruçay, Daş Salahlı, Yumruqaya, Qaracadağ, Daşlıçay, Çuxuroba; yerin özgə bir yerin tutduğu məkana görə Yuxarı Çamurlu, Ortaköy, Aşağı Sofular; iqlim və faunasına görə Qaraqışlaq, Qarlıova, Ağcaqovaq, Almalı, Qozlu; su ilə bağlı olaraq Ağbulaq, Daşbulaq, Qurucadərə, Bulanıq; sayı ilə bağlı olanlar Beşdağ, Üçkilisə, Beşbalıq, Beşoba; heyvan adlarıyla bağlı olanlar Ceyranlı, İlanlı, Keçiqıran, Alayundlu, Keçilioba; rəng və yönərlə bağlı olanlar Ağdərə, Ağsu, Göyçə, Qaracadağ; örən yerlərlə bağlı olanlar Virancıq, Qaracaviran, Viranşəhər; qala və bürc ilə bağlı olanlar Cingözqala, Qala Kəndi, Qoşaqaala kimi nümunələr göstərilə bilər. Azərbaycanın adı "Az/As" xalqının adından gəlmiş olsa və Azlar da Türk olsa idi bura Azyurd, Azeli, Azlu, Azoba kimi bir ad verilə bilərdi. Bu əsaslar da adın "Az/As" adlı Ari irqə mənsub xalq ilə əlaqəli olmadığını sübut edir.

"Şəcərə-i Tərkimə"yə görə Oğuz ömrünün son vaxtlarında qərbə etdiyi Suriya və Misir səfərində bugünkü Azərbaycan coğrafiyasını da özünə tabe etmişdir (Bahadır Han, 1996: 242; Bahadır Han, 1977: 39). Oğuznamədə də "Oğuz tamamət İran və Turan və Şam və Misir və Rum və qeyri vilayətləri tutdı və andan sonra ki, cümləsin müsəxxər itmişdi" (Ali, 2017: 17; Togan 1972 39-46; Ercilasun 2019: 230) şəklində həm Əbülqazi Bahadır xanın topladığı

Oğuznamədə, həm Rəşidəddin Fəzlullah Həmədaninin Oğuznaməsində, həm də Uyğurca Oğuznamədə bölgənin Oğuz tərəfindən alındığı tarixi bir həqiqət kimi qeyd edilmişdir.

Güney Hindistanda yaradılan Qütbüşahilər dövlətinin sultanı Abdullah adına (Demiroğlu, 1992: 432) Məhəmməd Hüseyn bin Xələf Təbrizî tərəfindən 1652-ci ildə yazılan "Burxan-ı Katı" adlı lüğətin I cildində "Azərbaycan/Azərbaycan" maddəsində verilən məlumatlarda deyilir: Oğuz xan Suriya səfəri əsnasında rəhbərliyindəki orduyla "Ocan/Ucan" çölünü -Bu bölgə Təbrizin 50 km qədər şərqindədir və indiki adı "Bostanabad"dır- alaraq özünə tabe etmiş, Oğuz bölgəni çox sevmiş və əsgərlərinə əmr edərək bölgədə süni bir təpə yaradılmasını istəmiş, ən əvvəl özü ələyinə biraz torpaq alıb aparıb ora tökmüş və əmrindəki on minləri ötən ordusu tərəfindən yaradılan bu böyük təpəyə "Azərbaycan" adını vermiş, bölgənin məşhur olması üçün də əlindən gələn heçbir şeyi əsirgəməmiş, 28 il bölgədə yaşamışdır. "Azər" qədim türkcədə "yüksək, təpə; yüksəklik, təpəlik", "baygan" isə "möhtəşəmlər, hörmətliyə, böyük" anlamındadır. Daha sonra bura ad olaraq qoyulan "Azərbaycan" sözü ərəbcədə "g" səsi olmadığından və "g" səsi "c" ilə əvəz edildiyinə görə "Azərbaycan" şəklinə düşmüşdür. Yenə eyni yerdəki məlumata görə Təbrizin böyük bir bölgə və mərkəzinin də Təbriz şəhəri olduğu vurğulanmışdır (Təbrizî, 2009: 35; Rəisniya-I, 1989: 98-99).

Həmin mövzu mərhum Z.V. Toganın "Oğuznamə" adlı əsərində də Fəzlullah Həmədaniyə istinadən eynilə qeyd edilərək deyilib ki, Oğuz Hindistan, Garcistan və Buxara, Xarəzm, Başqırd, İdil boyları, Dərbənd, Şirvan, Arran, Muğan, Savalan Dağı, Azərbaycanı almış və Ucan çölündə özünün də ələyinə torpaq doldurub aparıb tökərək bura "Azərbaycan" demiş, buradan Bağdad, Diyarbəkir, Gürcistan, Şam, Ərbil, Mosuldan sonra Antakiyaya getmiş və bir il vuruşmuş, Misiri, Frənk ölkəsini, Bağdad, Bəsrə, Fars və Kirmanı tutmuşdur" (Togan, 1982: 21-47) deyərək qeyd edilmişdir. Ancaq buna baxmayaraq mərhum Toganın, Azərbaycanın adını nəyə görə Atropaten ilə əlaqələndirdiyi başa düşülməməkdədir.

Oğuz, yazının tapıldığı dövrlərdə və ya dərhal sonrasındakı yaşamış olsaydı Şumer, Akkad, Hitit, Asur, Urartu mətnlərində adı anılardı, çünki Oğuz onların hakim olduqları yerləri özünə tabe etmişdir. İlk və Orta əsrlərdə yaşamış olsaydı Çin salnamələri, Bizans və Roma mənbələri ondan bəhs edərdi. Bütün bu mənbələrdə anılmadığına görə Oğuz e.ö 3200-cü ildən minlərlə il öncə yaşamış və yaşadığı bölgə ilə türklərin ilk ata yurdunun Cənubi Sibir bölgəsi olması daha məntiqlidir, çünki bu bölgədə tapılan türklərə məxsus dəfn adəti e.ö 22 000 ilinə gedib çıxmaqdadır. Türklər bu bölgədən hərəkət edərək Azərbaycan, Anadolu, Qıpçaq çölləri və Orta

Avropaya kimi olan yerləri də özlərinə vətən tutmuş, ancaq bir çox yer tarixin müəyyən dövrlərində əldən çıxmışdır.

Böyük Hun imperiyasının sərhədləri Xəzərin şimalına kimi çatmış, onların davamçısı Göytürk imperiyası dövründə də aşağıdakı xəritədə görüldüyü kimi Azərbaycan bölgəsi bu dövlətə tabe olmuşdur. Bundan hərəkət edərək Azərbaycanın adının Məhəmməd Hüseyn bin Xələf Təbrizi tərəfindən 1652-ci ildə Fars dilində hazırlanıb çap etdirilən və mərhum Asim Əfəndi tərəfindən Tıbyân-ı Nâf'î də Tərcümə-i Burhân-ı Katı adıyla türkçəyə tərcümə edilən "Burhan-ı Katı" adlı lüğətdə, Oğuznamədə də əks etdirilən və Oğuz xaqan tərəfindən əsgərləriylə birlikdə ətəyində torpaq daşıyaraq yaradılan təpəyə verilən "Azərbaycan" adından törədiyi elmi əsaslara da uyğundur.

"Azər", "Azəri" və "Azəricə" terminlərinə gəldikdə Belazori, Yəqubi, İbn Havkal, Məsudi və Müqəddəsi, Azərbaycan bölgəsində yaşayan Ari irqə mənsub xalqın xüsusi ləhcəsi olduğunu, onlara "azəri" deyildiyini və bu ləhcəni ora xalqından özgə heç kəsin başa düşmədiyini irəli sürmüşdür (Köprülü, 1979: 119). Bunların içində xüsusilə Yəqubi IX yüzillikdə bu terminin Azərbaycan bölgəsində yaşayan Ari köklü xalqların adı olduğuna işarə etmişdir (Köprülü, 1981: 118). Bunların tamamı haqlıdır, çünki "Azəri" deyə anılan xalq bugün Fars adlı irqin bir qoludur və Xalxal bölgəsində qalıqları yaşamaqdadır, bunlar tarix boyu "qədim Fars" dilində danışmış və Məcusi inamında, atəşpərəstdilər. Bunların bir qismi X yüzillikdən etibarən Farslar, bir hissəsi də Güney Azərbaycan türkləri arasında asimilyasiyaya uğramışdır. Azəri xalqının bugünkü əhali sayı isə təqribən 30 000 qədərdir (Altaylı-I, 2018: 296-297).

"Az/As" tərimindən hərəkətlə yaradılan "Azər", "Azər xalqı", "Azəri" və "Azəricə" teminləri arxeoloji, etnoloji və mədəni dəlillərə görə ziddiyyətlidir (Altaylı-I, 2018: 296-297). Minbaşı rütbəsindəki Rza Pəhləvinin 1924-cü ildə ingilislərin oyunu ilə şah düzəldilməsindən və İranın Pəhləvi xanədanının caynağına keçməsindən sonra öncə Mahmud Avşar Yəzdi vasitəsilə bir nəzəriyyə irəli sürülmüşdür. Bu nəzəriyyəyə görə Güney Azərbaycan Türklərinə deyilmişdir; "Siz Azəri idiniz, Səlcuqlar və Monqollar gəlib sizləri Türkləşdirdi". Bu nəzəriyyəyə görə monqollar Ari irqə mənsub Azərilərə türkcəni öyrətməsi hansı elmi əsasa uyğundur? Bu suala indiyə kimi heç bir cavab verilə bilməmişdir, çünki bu iddia imperialist təbliğat mexanizminin əsəridir. Daha sonralar müəyyən məqsədlərlə irəli sürülən bu nəzəriyyənin Seyid Əhməd Kəsrəviyə də təsdiqləndirməsinin adi bir fikir, təsadüfi bir düşüncə olmadığı aydındır. Rza Pəhləvinin oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvi tərəfindən atasının siyasətinin eynən həyata

keçirilməsi və onu devirərək idarəni ələ keçirənlərin də bu siyasəti eynilə davam etdirməsi mövzunun altında yatan şeytani siyasətin həqiqi yönüylə başa düşülməsinin türk milləti və dövlətləri üçün yararlı olacağı açıqdır.

Ruslar 1722-ci ildə Dərbəndi keçib Bakı yaxınlığına kimi gəlmiş, Səfəvilər Əfqanıstanın işğalı ilə məşğul ikən üzlərini Bakı tərəfinə çevirə bilməmiş və yetişilən sazişlə Bakı, Dərbənd, Mazəndəran, Gilan bölgələri Ruslara buraxılmış, Osmanlı dövləti də buna səsini çıxarda bilməmiş, Nadir Şahın 1736-cı ildə hakimiyyətə gəlməsi ilə (Kırca, 2021: 3) İranda Avşarlar dövrü başlamışdır. Nadir, Osmanlı və Rus qüvvələrini bölgədən çıxarsa da 1747-ci ildə vəfatı və Osmanlının da tənəzzül dövrünə üt tutmasıyla güc təkrar Rusların xeyrinə dəyişmiş, Azərbaycanda xanlıqlar dövrü başlamış, 19-cu yüzilliyin başlarından etibarən Ruslar Azərbaycan xanlıqlarını işğala başlamış, Gülüstan və Türkmənçay sazişləri ilə Azərbaycan ikiye bölünərək şimalını ruslar işğal etmiş, güney də hakimiyyətə gələn Qacarlara buraxılmış, bu tarixdən sonra Şimali Azərbaycanda daimi inkişaf xətti izləyən millətçilər 28 May 1918-ci ildə Məmməd Əmin Rəsulzadənin rəhbərliyində və Qafqaz İslam Ordusunun köməyi ilə Azərbaycan Cümhuriyyətini yaratmış, ancaq 27 aprel 1920-ci ildə "Qızılordu" tərəfindən təkrar işğal edilmiş, müəyyən dövrlərdə soyqırım xarakterli qırğınlarla üzləşilmiş, xüsusilə ziyalılar Bolşevik hakimiyyəti altında qırılmış, Cümhuriyyətdə 1937-ci ilə kimi pasportlarda etnik köklə bağlı olaraq "türk" yazılmış, eyni il Stalinin əmri ilə türk adı götürülərək özləri tərəfindən uydurulan qondarma "Azərbaycanlı?!" termini yazılmış və o gündən bəri bu ad dəyişməmişdir (Altaylı, 2012: <http://www.adalat-az.com>).

Bu gerçəklikdən hərəkət edərək Türkiyədə xüsusilə ziyalı təbəqənin, siyasətçilərin və mətbuat-nəşriyyat orqanlarında işləyənlərin, mövzunun mahiyyətinin dərinliklərinə enmədən, bu terminin altındakı şeytani niyyətləri başa düşmədən Azərbaycan Türkləri üçün "Azəri", danışdıqları dilə də "Azəricə" deyilməsi olduqca qərəzli, təhlükəli və narahat edicidir.

NƏTİCƏ

İndiyə kimi əldə edilən arxeoloji, etnoloji və mədəni sənədlər türklərin ilk çıxış yerinin Cənubi Sibir və xüsusilə Baykal bölgəsi olduğuna və son buzlaq çağından sonra öncə Altay bölgəsinə, oradan da müxtəlif yerlərə yayıldığına işarət etməkdədir.

Təqribən 70.000 il öncə başlayan və 18.000-20.000 il öncə ən yüksək zirvəsinə çatan Würm buzlağı günümüzədən təqribən 12 000 öncə sona çatdıqdan və yüz illərlə yüksələn suların çəkilməsi ilə Cənubi Sibir bölgəsindən Altaya, oradan da Asiyanın müxtəlif yerlərinə dağılmağa başlayan türk tayfaları mifik çağlardan etibarən Qafqazya, Qaradənizin şimal

bölgələri, Qıpçaq çölləri, Azərbaycan, Anadolu, Ön Asiya və Aralıq dənizinin şimal bölgələrinə Misir və Yəmənə kimi hakim olmuş və anılan coğrafiyaları hər kəsdən öncə vətən eləmişdir. Türklər Anadolu və Azərbaycana sonradan gəlməmiş, onların bu coğrafiyalarda yaşadıkları və buraları vətən elədikləri dövrlərdə Hind-Avropa köklü xalqların bəziləri indiki coğrafiyalarına çox sonralar kiçik icmalar biçimində gələrək məskunlaşmışlar. Qərblilər öz mədəniyyətlərinin Yunan mədəniyyəti özümlü üstündə yüksəldiyini daimi olaraq dilə gətirmişdir, ancaq yunan mədəniyyəti Makedoniyalı İskəndərin e.ö 4-cü yüzillikdən etibarən bölgədə hakim olmasından sonra özünü göstərmiş və buranın yerli xalqı olan Turkan türklərini deportasiya edərək öz hakimiyyətlərini qurmuşdur, eynilə bugün Fars adıyla anılan xalqın adsız və kimliksiz biçimdə Hindistandan gəlib uzun illər Elam dövlətinə sığınaraq çobanlıq və xidmətçilik elədikdən və bu dövlətin zəifləməsindən sonra üsyan edərək onların yurdunu caynaqlarına keçirdikləri kimi.

Azərbaycanın adı türk dövlət gələniyinin özümlü qoyan mifik dastan qəhrəmanı Oğuz xaqan tərəfindən verilmişdir. Bu adın hardan bəhrələndiyini özge yerlərdə axtarmaq və özülsüz fərziyyələr irəli sürmək çəkilən əməklərin hədəf olmasından ibarətdir. Oğuz xaqanın vərdiyi adı həm dastanlar, həm də yer adı elmi təsdiqləyir. Azərbaycanın adının Atropatenin adıyla əlaqəli olduğunu və ya Ari irqə mənsub As/Az xalqından törədiyini irəli sürən şəxsiyyətlər, yuxarıda da elmi dəlillərdən hərəkət edərək vurğulandığı kimi yanlışlığa düşmüşlər.

Türklərin arxeoloji yayılımı və Azərbaycanın adı mövzusunun "Oğuz Teorisi" olaraq anılması, Oğuzun şəxsiyyəti ətrafında biçimləndirilməsi və Azərbaycanın adının onun tərəfindən verilməsi olayı, əfsanəvi və böyük tarixi türk şəxsiyyətinə duyulan vəfa borcunun ödənməsi kimi düşünülməkdədir.

KAYNAKLAR

1. Adalı, Selim F.-Görgü, Ali T., Babil Yaratılış Destanı -Enuma Eliş-, XIV. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
2. Ağasioğlu, Firudin. (2022). İslamöncəsi Türk Tarixi, Bitik III, Palmali Group of Companies. İstanbul: Qrifli nəşr
3. Altaylı, Seyfəddin-Hüseynova, Nigar. (2018). Türk Xalqları Ədəbiyyatı (Ali məktəb tələbələri üçün dərs vəsaiti). Bakı: Əlm və Təhsil
4. Altaylı, Seyfəddin. (2012). "Biz Azəriyik?!" 02. 30. 2010: <http://www.adalat-az.com>
5. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. (2007). Bakı: AME Elmi Mərkəzi

6. Bahadır Han, Ebülğazi. (1977). Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü), (Haz: Muharrem Ergin), 1001 Temel Eser. İstanbul: Kervan Kitapçılık A.Ş
7. Bahadır Han, Ebülğazi. (1996). Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü), (Haz: Zuhâl Kargı Ölmez). Ankara: Şafak Matbaacılık
8. Bang. W-Arat, G.R., (1936). Oğuz xaqan Dastanı, İstanbul: Burhaneddin Basımevi
9. Baskakov, N.A. (1986). Oğuz, Oğuz-qağan Etimolojisi Üzerine, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, cilt 24, s. 35-37
10. Bazin, Louis. (2015). "Oğuz" ve "Türk" Sözləri Üzerine Notlar, çev. Ebru Kabakçı, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 39, s. 33-40
11. Çertikova, M.D-Orsulova, T.E. (2023). (İnceleyiciler), Toponomika Respubliki Altay, C 9, Ulaqanskiy Rayon, S.S. Surazakova Adına Altaistik araştırma Enstitüsü
12. Demiroğlu, Ayla. (1992). Burhân-ı Kâtı, TDV İslam Ansiklopedisi, C 6. Ankara: TDV Yayınları
13. Duymaz, Ali. (2007). Oğuz xaqan Dastanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler, Milli Folklor, il 19, sayı 76, s. 50-58
14. Ercilasun, A. Bican. (2019). Nehir Destan Oğuzname (Oğuz Bitig), İstanbul: Dergâh Yayınları
15. Hacıyev, Tofiq. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. (I hissə) Ali Məktəblər Üçün Dərslik, Bakı: Elm
16. Hamilton, J.R. (1997). Tokuz-Oğuz ve On Uygur, Çev. Yunus Koç-İsmet Birkan, Türk Dilleri araştırmaları 7, Ankara: Simurg Yayınları, 187-232
17. İnan, Abdülkadir. (1936). Güneş Dil Teorisi Üzerine Ders Notları. İstanbul: Devlet basımevi
18. Kafesoğlu, İbrahim. (1998). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Yayınevi
19. Kırca, Umut. (2021). Nadir Şah Dönemi Afşarlı Tarihi'nin Ana Kaynakları, İRTAD, SAYI 6, s. 1-15
20. Korkmaz, Zeynep. (2010). Oğuz Türkçesinin tarixî Gelişme Süreçleri, Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/1 Winter
21. Köprülü, M. Fuat. (1981). Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Ötüken Yayınevi

22. Köprülü, M. Fuat. (1989). Azerî maddesi, İslam Ansiklopedisi, C 2. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
23. Kurgun, Levent. (2007). Türk Yer Adlarının Sistematigi, A.Ü. Fen-Ed.Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, 25-27 Nisan, Bildiriler Kitabı-2, Erzurum
24. Mahmut, Kaşgarlı. (1985). Divanü Lûgati't Türk Tercümesi, (Terc: Besim Atalay). Ankara: TDK Yayınları
25. Nalbant, Bilge Özkan. (2010). "Oğuz" Sözcüğünün Kökeni Üzerine Yeni Düşünceler, Türkbilig, sayı 20, s. 47-59
26. Orsoy, Sema. (2014). Çin'in Resmi Hanedanlık Kayıtlarında Türk Kavimlerine mexsus Monografiler, Türkler Ansiklopedisi, C I. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.554-572
27. Önal, Aysun Gündüz-Şenel, Mustafa. (2016). Yer Adları (Toponim) Açısından Divanü Lûgati't-Türk, KARADENİZ(۳۲) ,
28. Pelliot, P. (1995). Uygur Yazısıyla Yazılmış Uğuz Han Dastanı Üzerine, (çev. Vedat Köken). Ankara, TDK Yayınları
29. Qurban, Ramazan. (1968). Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası. Bakı: Azərbaycan SSR El Nəşriyyatı
30. Radloff, W. (1899). Alttürkischen Inschriften der Mongolei, Die Inschrift des Tonjukuk, St. Petersburg.
31. Rasonyi, Laszlo. (1971). Tarihte Türklük. Ankara: TKAE Yayınları
32. Rəisniya, Rəhim. (1989). Azərbaycan Dər Seyri Tarixi İran, C I. Təbriz: Nima nəşriyyatı.
33. Seyidov, Mirəli. (1989). Azərbaycan Xalqının Soykökünü Düşünərkən, Bakı: Yazıçı
34. Sinor, Denis. (1950). Oğuz xaqan Dastanı Üzerine bezi Mülâhazalar, İ.Ü, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, IV/1-2. (Çev. Ahmet Ateş). İstanbul, s 1-13
35. Süme, Mehmet. (2018). Türklerde Yer Adı Verme Geleneği ve Oğuz Boylarının Bolu'daki İzleri, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 18, Sayı 1, Bolu
36. Sümer, Faruk. (1972). Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, İkinci Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
37. Şenel, Mustafa-Yavuz, Serdar. (2013). Yer Adları (Toponim) Teminleri Sözlüğü, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8 Summer

38. Tebrizi, Muhammed Hüseyin bin Halef. (2009). Burhan'ı Katı, (Çev: Mürsel Öztürk). Ankara: TDK Yayınları
39. Tekin, Talat. (1987). Tuna Bulgarları ve Dilleri. Ankara: TDK Yayınları
40. Tekin, Talat. (1994). Tunyukuk Yazıtı. İstanbul: Özener Matbaacılık Limited Şirketi
41. Tekin, Talat. (2006). Orhon Yazıtları. Ankara: TDK Yayınları
42. Togan, Z. Velidi. (1979). Azerbaycan Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, C 2. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
43. Togan, Zeki Velidi. (1982). Oğuz Dastanı (Reşideddin Oğuznâmesi, (Tercüme ve tahlili), 2. Baskı. İstanbul: Enderun Yayınları
44. Yatsenko, Sergei. (2002). Vusunlar, Türkler. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.776-781
45. Yüksekaya, Güliden Sağol. (2020). Çok Tartışılan Bir Ad: Oğuz, Tonyukuk Kitabı, (Haz: Kürşat Yıldırım). İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayını
46. Zekiyev, Mir Fatih. (2002). Ön ve Orta Asya, Kafkasya, Karadeniz'in Şimalı, İdil-Ural ve Batı Sibirya'daki Eski Türkler, Türkler Ansiklopedisi, C I. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 424-431

****موضوع نام آذربایجان (نظریه اوغوز)****

****دانشیار دکتر سیفال‌الدین آلتایلی****

دانشگاه باکو اوراسیا، استاد و پژوهشگر ارشد مرکز ترک‌شناسی

شماره آرکید: ۴۴۸۹-۱۲۸۳-۰۰۰۲-۰۰۰۰

چکیده:

ترکان، قومی هستند که از پیچ رود زرد (ساری) تا سواحل آدریاتیک، از دشت‌های قبیچاق تا سیبری و آفریقای شمالی، و حتی تا برخی مناطق آمریکای شمالی پراکنده شده‌اند. قدمت ترکان به اندازه تاریخ است. این سخن، صرفاً ادعایی احساسی نیست، بلکه کاوش‌های باستان‌شناسی، مردم‌شناسی و فرهنگ عامه آن را اثبات کرده‌اند. این باور که ترکان تنها پس از پیروزی ملازگرد در سال ۱۰۷۱ میلادی به آناتولی آمده و در آنجا ساکن شدند، افسانه‌ای است که غربی‌ها و حوزه نفوذ آنان ساخته‌اند. ترکان به عنوان یک ملت، از اعصار ناشناخته تاریخ، آناتولی و سرزمین همسایه‌اش، آذربایجان، را وطن خود ساخته بودند.

آتاتورک در دوران جنگ استقلال و پس از آن، به عنوان یک نابغه سیاسی و نظامی، در پی آن بود تا روحی والا به ملت خویش بدمد و در هر سه عرصه نظامی، سیاسی و فرهنگی به این مهم دست یافت. آیا «ترک خوب» که از آن به عنوان یک گروه قومی یاد می‌شود، تنها به ساکنان آناتولی اطلاق می‌شود و آتاتورک در پیام‌های خود درباره ملت ترک، تنها می‌خواست به آنان روحیه‌ای تازه ببخشد؟ یا ترکان آناتولی جمعیتی مستقل هستند و خویشاوندان نزدیکی دارند؟ آیا با آذربایجان همسایه، پیوندی قومی و فرهنگی دارند؟ تاکنون پژوهش‌های بسیاری درباره این مسائل انجام شده و دیدگاه‌های گوناگونی مطرح گردیده است؛ اما اینکه عبارت «آذربایجان» به چه معناست، ریشه این نام از کجاست و چه کسی آن را وضع کرده، همچنان محل بحث است و به اجماع نرسیده. این مقاله، به ریشه‌های وحدت قومی-فرهنگی ترکان آذربایجان، آناتولی و آسیا و نیز خاستگاه نام «آذربایجان» با تکیه بر پژوهش‌ها و شواهد علمی می‌پردازد.

واژگان کلیدی: آتاتورک، ترک، آذربایجان، آناتولی، پیام.

مقدمه:

در کنگره ترک‌شناسی باکو، بر اهمیت باستان‌شناسی و یکسان‌سازی اصطلاحات تأکید شد. این مقاله به مسئله شکل‌گیری اصطلاح «آذربایجان» پرداخته و نتایج پژوهش‌ها را با استناد به حقایق علمی بیان می‌کند. انسان از آغاز شکل‌گیری خود، به هر پدیده عینی و انتزاعی، بر اساس درک قومی خود، نامی نهاده و این سنت در طول تاریخ تداوم یافته است. این خود، گواهی بر گنجینه واژگان عظیم هر زبان است. ترکان به عنوان یک ملت، نام خود را از قبیله «ترک» که از نسل آشینا (بنیانگذاران دولت گؤک ترک) بودند، گرفته‌اند. این نام به معنای «توانا، نیرومند، قوی، زیبا، صاحب‌تورا (قانون)، و پیشرفته» است (کافس اوغلو، ۱۹۹۸: ۴۵-۴۳). آتاتورک، رهبر بزرگ، در توصیف ملت ترک می‌گوید:

«این سرزمین، صحنه‌ی تجلی والای وجودی بی‌نظیر بوده که جهان انتظارش را نداشت و هرگز به آن امید نمی‌بست. این صحنه، گهواره‌ی ترکی است با دست‌کم هفت هزار سال قدمت. گهواره با بادهای طبیعت به لرزه درآمد؛ کودک درون گهواره با باران‌های طبیعت شسته شد. آن کودک، ابتدا از صاعقه‌ها، آذرخش‌ها و طوفان‌های طبیعت هراسان شد؛ سپس به آن‌ها خو گرفت، آن‌ها را پدر طبیعت دانست و فرزند آن‌ها شد. روزی، آن کودک طبیعت، خود طبیعت شد؛ صاعقه، آذرخش و خورشید شد؛ ترک شد. ترک همین است. صاعقه است، طوفان است، خورشیدی که جهان را روشن می‌کند.»

محمود کاشغری در اثر خود، «دیوان لغات الترک»، هویت ترک را چنین به تصویر کشیده است:

« ترکان در اصل بیست قبیله‌اند. همگی به حضرت نوح (ع) پسر یافث و یافث پسر ترک می‌رسند. آن‌ها مانند حضرت ابراهیم (ع) پسر اسحاق، اسحاق پسر عیصو و عیصو پسر روم هستند. هر یک از این قبایل، تیره‌های بسیار دارند که شمارشان را فقط خدای بزرگ می‌داند. من ریشه و قبایل اصلی آنان را برشمرده و به تیره‌ها نپرداخته‌ام، اما برای آگاهی همگان، قبایل اصلی، شاخه‌های اوغوز و نشانه‌های (دام‌های) آنان را نوشته‌ام» (محمود کاشغری، ۱۹۸۵، جلد ۱، ص ۲۸).

فضل‌الله همدانی نیز روایت کرده که نوح (ع) جهان را میان پسرانش تقسیم کرد و سرزمین‌های شرق و ترکستان را به یافث داد. ترکان به یافث، «اولجای خان» می‌گویند. اولجای کوچ‌نشین بود و ییلاق و قشلاقش در ترکستان و پایتختش در محلی به نام «قایدو» قرار داشت. او صاحب پسری به نام «دیب یابغو» بود و خود چهار پسر به نام‌های قره‌خان، اورخان، کورخان و کوزخان داشت و اوغوز، پسر کورخان (ولی‌عهد) بود (طوغان، ۱۹۸۲، ص ۱۷).

داستان اوغوزخان، یکی از برجسته‌ترین آثار حماسی ترکان است. اگرچه این داستان در قرون وسطی به نگارش درآمد، اما دوره‌های مشخصی از تاریخ ترک را دربرگرفته و از زمان پیدایش تاکنون، همچون رودی جاری، ادامه یافته است (ارجیلاسون، ۲۰۱۹، ص ۳۴). این اثر، مفاهیم کیهان‌شناختی ترکان، سنت دولت‌داری، نظم اجتماعی و اصول اساسی حکمرانی آنان را در خود جای داده است.

حماسه‌های ترکی، دارای قهرمانانی با توصیفات فراطبیعی هستند و آرمان‌های نهفته در دل مردم را با نمادهایی خاص به تصویر کشیده‌اند (دویماز، ۲۰۰۷، ص ۵۰).

پرسش‌هایی مطرح می‌شود: اوغوز خوب و اوغوزان چه کسانی هستند؟ اندیشه‌ها و باورهای آنان درباره خدا، انسان و آفرینش چیست؟ در کجا می‌زیستند؟ در چه برهه‌هایی از تاریخ ظهور کردند؟ آیا با ترکان آناتولی و آذربایجان پیوند دارند؟ آداب و رسوم و سنت‌هایشان چیست؟ دولت‌های آنان چگونه توصیف شده‌اند و به چه چیزهایی اهمیت می‌دادند؟

اولین و مهم‌ترین مسئله در این زمینه، هویت اوغوزخان است. آیا اوغوزخان واقعاً شخصیتی تاریخی بوده است؟ پیامبر بوده؟ عنصری اساطیری است یا صرفاً یک قهرمان حماسی؟

در این باره، وامبری، واژه «اوغوز» را با واژه یونانی «اوکسوس» (Oxus) پیوند داده و آن را مرکب از «اُغ، آک و اوز» دانسته است (اینان، ۱۹۳۶، ص ۲۳). مارکوارت آن را از هجاهای «اوک+اوز» (Hamilton, 1997, p. 188) و دیولا نیت، دانشمند مجارستانی، معتقد است که واژه «اوغوز» از «اوک+اوز» به معنای «قبایل، خویشاوندان» ساخته شده است (یوکسیک‌کایا، ۲۰۲۰، ص ۲۳۸؛ سومر، ۱۹۷۲، ص ۱؛ سومه، ۲۰۱۸، ص ۲۶۴). ابراهیم قفس اوغلو نیز این دیدگاه را تأیید کرده است (قفس اوغلو،

۱۹۹۸، صص ۱۵۱-۱۵۰؛ کورکماز، ۲۰۱۰، ص ۴). از میان دیدگاه‌های مطرح شده، نظر نمت برای روشن شدن موضوع، منطقی‌تر به نظر می‌رسد.

لوئی بازن با این نظر مخالفت کرده است (بازن، ۲۰۱۵، صص ۳۴-۳۳). برزین، واژه «اوغوز» را به معنای «شیر نخستین حیوان» دانسته (پلیو، ۱۹۹۵، ص ۱۵) و پلیو نیز از او حمایت کرده است. فرانتس اردمان نخستین کسی بود که «اوغوز» را به معنای «گاو نر» (بوکا) دانست (سینور، ۱۹۵۰، ص ۶). کُنفوف، بخش نخست این واژه یعنی «اوغ» را با عنصر «اوغ/اوغ» در ابتدای واژگانی چون اوغول (پسر)، اوغوش (خویشاوند) مرتبط دانسته است (نالبانت، ۲۰۱۰، ص ۵۰). ن. آ. باسکاکوف نیز معتقد است که ریشه قوم‌نام‌های «اوغوز» و «اوغور/اوغور» از ریشه «أ-» (اندیشیدن) و پسوندهای اسم‌ساز گرفته شده و به معنای «خردمند» است (باسکاکوف، ۱۹۸۶، صص ۳۷-۳۵). جی. آر. همیلتون، بدون پذیرش تبدیل «ز» به «ر» در قبایل اوغور، این نام را مشتق از «ویغور» دانسته است (همیلتون، ۱۹۹۷، ص ۲۱۴). لاسلو راشنی، مورخ مجارستانی، با این دیدگاه مخالفت کرده و به زندگی اوغورها در غرب استپ و استفاده آنان از «ر» به جای «ز» (که چوواش‌ها را از دیگر قبایل ترک متمایز می‌کند) اشاره کرده است (راشنی، ۱۹۷۱، ص ۱۴؛ تِکین، ۱۹۸۷، صص ۶۵-۶۳). گومیلوف، ریشه نام اوغوز را «اوغ» به معنای «قبیله، تیره» می‌داند و آن را با واژه باستانی ترکی «أو» به معنای «مادر» مرتبط می‌داند. به عقیده او، «اوغوز» ابتدا مفهومی انتزاعی به معنای «قبیله» یا «اتحادیه قبایل» داشته، سپس به نام قومی و در نهایت به نام اسطوره‌ای نیای ترکمن‌ها (اوغوز) تبدیل شده است (گومیلوف، ۱۹۹۹، ص ۱۱۵). صادقین گومچ نیز احتمال داده است که اوغوز با تانری‌قوت بهادور (مته/مُدو)، خاقان هون، یکی باشد (گومچ، ۲۰۰۴، صص ۱۱۴-۱۱۵).

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، بسیاری از محققان درباره نام اوغوز و اوغوزنامه‌ها نظرات خود را بیان کرده‌اند، اما به نتیجه‌ای قطعی نرسیده‌اند؛ با این حال، منطقی‌ترین دیدگاه، متعلق به دیولا نمت مجارستانی است.

در کنار نظرات گوناگون درباره اوغوز، در مقدمه اوغوزنامه اویغوری (بنگ-رحمتی، ۱۹۳۶، ص ۱۰)، به نقشِ گاو کوهی وحشی (*Bos primigenius) اشاره شده و این گونه القا شده است که میان نام اوغوز و گاو نر وحشی/گاو، پیوندی استعاری وجود دارد، اما این موضوع جای بحث دارد. نصب سر گاوهای نر وحشی بر دیوارهای داخلی بخش نشیمن خانه‌ها در چاتال‌هویوک، نشان‌دهنده احترامی است که در آن دوران به گاو نر وحشی به عنوان نماد قدرت و نیرو می‌گذاشته‌اند و این امر، پیوندی قومی و مفهومی میان ترکان آسیا و مردم چاتال‌هویوک را آشکار می‌سازد.

< [در اینجا تصویر شماره ۵ در نسخه اصلی آمده است]

حماسه اوغوز، کهن‌الگوی بنیان‌گذاران سنت حماسی و دولت‌داری ترک است و خود اوغوز نیز، نمونه اولیه قهرمانان حماسی ترک به شمار می‌رود. اوغوزخان شخصیتی تاریخی است و گرچه برخی محققان مانند گومچ، او را با تانری‌قوت بهادور (مته) یکی دانسته‌اند، اما این دیدگاه به طور کلی پذیرفته نشده است. با این حال، حقیقت این است که اگر شخصیتی به نام اوغوزخان در تاریخ می‌زیسته، حماسه‌هایی درباره او ساخته نمی‌شد. اگر او در دوران اختراع خط می‌زیست، قطعاً در اسناد ثبت می‌شد؛ از آنجا که چنین نیست، پس او هزاران سال پیش از ابداع خط می‌زیسته و زندگی و هویتش، در قالب حماسه و به صورت شفاهی، در خاطره‌ها باقی مانده است.

می‌دانیم که خط برای نخستین بار توسط سومریان، در فاصله سال‌های ۳۳۰۰ تا ۳۱۰۰ پیش از میلاد، در شهر اوروک، در محوطه معبد الهه اینانا (ای-آنا)، بر لوح‌های گلی نوشته شده است (آدالی-گورگو، ۲۰۲۴، ص ۷).

این ناشناختگی، تنها به اوغوزخان محدود نمی‌شود؛ بلکه خاستگاه نخستین ترکان نیز به همین شکل، محل مناقشه بوده است. در این میان، پرسش از خاستگاه نام «آذربایجان» (سرزمین تاریخی ترکان) و اینکه این نام را چه کسی بر آن نهاده، تاکنون باعث شده بسیاری از محققان به پژوهش بپردازند و نظرات خود را بیان کنند، اما به اجماع نرسیده‌اند.

ز. و. طوغان، معتقد است که نام آذربایجان از نام «آتروپات» (Atropates)، سردار هخامنشی که حکومت بخش‌هایی از ماد را از سوی اسکندر مقدونی اداره می‌کرد، ریشه گرفته است (طوغان، ۱۹۷۹، ص ۹۳). م. ا. رسول‌زاده و احمد جعفر اوغلو نیز همین نظر را دارند و در دانشنامه ملی آذربایجان نیز همین دیدگاه مطرح شده و اشاره شده که اصطلاح آذربایجان در قرن چهارم پیش از میلاد به شکل «آدورباداقان» (Adurbadaqan) به کار می‌رفته است (دانشنامه ملی آذربایجان، ۲۰۰۷، ص ۹۹). شامیل جمشیدف، این نام را به شکل «ماته» (Mate) در زبان سومری دانسته و ریشه آن را «اودرپاتکان» (Oderpatekan) گفته است. فیروودین آغاسی‌اوغلو با این نظر مخالفت کرده است (آغاسی‌اوغلو، ۲۰۱۴، ص ۳۶۹). توفیق حاجی‌اف، در کتاب «تاریخ زبان ادبی آذربایجان» (ص ۸۵)، با اشاره به اینکه «مک» (روستایی در نخجوان) به معنای مک‌ها/مادهاست و «آز»، نام قومیت ترک است، بر ترکی بودن «آزها» تأکید ورزیده و معتقد است که نام «آذربایجان» از ترکیب «آز» (یک قبیله ترک) + «آر» (دلاور) + «بای» (ثروتمند) + «جان > قان» (به معنای مکان) شکل گرفته است. میرعلی سیداف نیز بر این باور است که این نام از قبیله «آز» و با پسوند «آر» (که در نام قبایل ترک به کار می‌رفته) و ترکیب آن با «بای» (به معنای رئیس، ثروتمند، حاکم) و پسوند «قان» ساخته شده و به معنای «پدر قوی انسان» یا «مبارک و توانا» است (سیداف، ۱۹۸۹، صص ۲۴-۱۱). فیروودین آغاسی‌اوغلو نیز، نام آذربایجان را برگرفته از نام قبیله «آز» و با پسوند «آر» دانسته و اشکال دیگری چون «آس/آز/کاس/خاز/کاز» را نیز برای آن ذکر کرده است (آغاسی‌اوغلو، ۲۰۱۴، صص ۳۷۱-۳۷۰). به طور خلاصه، از طوغان و

رسول زاده تا حاجی اف، سیداف و آغاسی اوغلو، همگی ریشه نام آذربایجان را یا به آتروپات هخامنشی و یا به قوم آس/آز (از نژاد آریایی) مرتبط دانسته‌اند.

نام قوم «آس/آز» در رویه شرقی سنگ‌نبشته کول تیگین به این شکل ثبت شده است:

در اینجا تصویر شماره ۶ در نسخه اصلی آمده است

(تکین، ۲۰۰۶، صص ۱۲-۱۳)

در رویه شمالی سنگ‌نبشته تونیوکوک، واژه «آز» چنین آمده است:

«... من راهنما خواستم. از بیابان، مردی از آزاها یافتم. از او شنیدم که راه سرزمین آزا، از کنار رودخانه آنی می‌گذرد، ولی به سختی و فقط برای یک اسب قابل عبور است. (گفت که خودش) از آن راه رفته است. از او پرسیدم و گفتم چون یک سوار از آن راه رفته، ما هم می‌توانیم برویم. اندیشیدم...» (تکین، ۱۹۹۴، ص ۱۱).

منابع چنین می‌گویند. در واقع، دیدگاه دانشمندانی چون زنده‌یاد سیداف، توفیق حاجی اف و فیروالدین آغاسی اوغلو، با ادعایی که در سال ۱۹۶۸ میلادی توسط رمضان قربان در مقاله‌ای با عنوان «درباره واژگان آذری، آتروپاتن، آذربایجان» در «خبرهای آکادمی علوم آذربایجان شوروی» مطرح شد، یکسان است.

رمضان قربان، ریشه اصطلاح «آذربایجان» را واژه «آذر» دانسته و آن را نام قومی می‌داند که قبایل بسیاری را متحد می‌کرده است. او تأکید کرده که اصطلاح «آذری» نام یک قوم کهن ترکی بوده و به معنای «مرد آزا» است. برای اثبات این ادعا، به این نکته اشاره کرده که اقوام کهن ترکی، خود را به صورت «آغاچ‌آری» (مرد جنگل) و «آزا‌آری» (مرد آزا) نام‌گذاری می‌کرده‌اند (قربان، ۱۹۶۸، ص ۸۲).

زنده‌یاد قربان، در سطرهای پیشین مقاله، به سنگ‌نبشته تونیوکوک اشاره کرده و بخشی از آن را چنین ترجمه کرده است: «... چو تدیم، کوگمن یولی بیر ارمیش توموش تیین ائشیدیب، بو یولین یاریسار یاراماچی تدیم... یئرچی تیلدیم، چلگی آزا آری بولتوم...» (ترجمه: «... ما قصد لشکرکشی به قرقیزها را داشتیم. دانستیم که گذر از کوگمن فقط از یک راه ممکن است و آن هم در این فصل بسته است، گفتم که باید از این راه برویم. به جستجوی راهنما پرداختم و مردی از آزاها را یافتم که آن سرزمین را می‌شناخت...») (قربان، ۱۹۶۸، ص ۸۳).

ر. قربان در همان صفحه، چنین نتیجه گرفته است: «رادلف و تامسن در ترجمه این متن، تحریف بزرگی کرده‌اند. هر دو، هنگام خواندن واژه "آذری" در منابع اورخون، بخش دوم آن یعنی "آری" را حذف و تنها بخش "آز" را حفظ کرده‌اند. ترجمه صحیح باید این باشد: من از سرزمینی دور، یک "آذری" یافتم» (قربان، ۱۹۶۸، ص ۸۳). متن مورد استناد از اثر رادلف:

< [در اینجا تصویر شماره ۷ در نسخه اصلی آمده است] (رادلف، ۱۸۹۹، ص ۱۳).

رویه شمالی سنگ‌نبشته تونیوکوک:

< [در اینجا تصویر شماره ۸ در نسخه اصلی آمده است] (تکین، ۱۹۹۴، ص ۱۱).

هم رادلف و هم تالات تکین، این عبارت را به شکل «چلگی آز آری بلتوم» خوانده‌اند. زنده‌یاد قربان در این مقاله، برای اثبات ادعای خود مبنی بر اینکه «آذری‌ها» قبیله‌ای از ترکان بوده‌اند، نظرات متعددی مطرح کرده و حتی مدعی شده که در «دیوان لغات الترك» نیز واژه «آز» به معنای «خوشبخت و توانا» آمده است (قربان، ۱۹۶۸، ص ۸۳).

< در اینجا تصویر شماره ۹ در نسخه اصلی آمده است

(محمود کاشغری، ۱۹۸۵، ج ۱، ص ۸۰)

اما در «دیوان لغات الترك»، واژه «آز» به معنای «اندک» (برای اشیا) و «راسو» (*Mustela erminea*) (برای حیوان) معنی شده است. بنابراین، ادعای قربان در این باره چندان معتبر نیست.

نکته دیگر اینکه، تالات تکین، رادلف و تامسن، آن متون را به یک شکل خوانده و نوشته‌اند؛ حتی خود رمضان قربان نیز در آن متن، «آز» را جدا و «آر» را جدا نوشته، اما سپس با ترکیب آن‌ها به «آذر» و «آذری» رسیده است. این که بر چه اساس و با چه استدلالی این واژگان را ترکیب کرده، قابل درک نیست. در ایران نیز، پس از به قدرت رسیدن رضا پهلوی، ابتدا محمود افشار و سپس احمد کسروی، با چنین ادعایی درباره ترکان آذربایجان جنوب ارس مطرح کردند که: «شما آذری بودید که مغولان آمدند و شما را ترک کردند!»

میرفتاح ذکی‌اف، محقق تاتار، نیز مدعی شده است که نیاکان ترکان آذربایجان، مردمانی با نام‌های «آر/ایر، آس/آز، بی/پی/ای، سون/سان/شان» بوده‌اند و با آمیزش اقوامی چون «آذر، بیلر، سونلر»، قومیت جدیدی به نام «آذربایجان» (از ترکیب آز-آر-بی-جان) شکل گرفته است (ذکی‌اف، ۲۰۰۲، ص ۶۲۶).

بهترین پاسخ به همه این ادعاها درباره ترکی بودن قوم «آس/آز»، سالنامه چینی «هان شو» (Han-shu) است. تاریخ‌نگار چینی، بان بیاو (Ban Biao)، ادامه سالنامه ۱۲ جلدی «شی جی» (Shi Ji) را با عنوان «هو ژوان» (Hou Zhuan) در ۶۵ بخش نوشت. پس از مرگش در سال ۵۴ میلادی، پسرش بان گو (Ban Gu) آن را بازنویسی کرد و این اثر، مبنای «هان شو» قرار گرفت. «هان شو» که بخش مهمی از «شی جی» است، دوره ۲۰۶ پیش از میلاد تا ۲۳ میلادی را پوشش می‌دهد (آرسوی، ۲۰۱۴، ص ۵۵۴). در سالنامه «هان شو»، درباره قوم «آس/آز» آمده است که پوشش و آداب آنان به نژاد آریایی تعلق داشته و با مردم سغد خویشاوندی نزدیک داشته‌اند، حدود ۱۰ درصد از جمعیت آنان با مغول‌ها آمیخته بوده و به دلیل همسایگی طولانی با هون‌ها، بسیاری از سنت‌های آنان را پذیرفته‌اند (یاتسنکو، ۲۰۱۴، ص ۷۷۵). اگر منابع علمی چنین می‌گویند، این تصور که ترکان، سرزمین خود را به نام قومی از نژاد آریایی نام‌گذاری کرده باشند، نه تنها دور از ذهن، بلکه با اصول علمی نیز سازگار نیست.

بسیاری از قبایل ترک که در گستره وسیعی از آسیا تا پیچ رود زرد می‌زیستند، به دلایل تاریخی، سیاسی و طبیعی، در دوره‌های مختلف، سرزمین‌های خود را ترک کرده و به سوی غرب کوچیده و در جغرافیای جدید ساکن شده‌اند و نام مکان‌های پیشین خود را به مناطق جدید منتقل کرده‌اند. برای نمونه، در جلد نهم کتاب «نام‌های مکان در آلتای کوهستانی» می‌توان به نام‌هایی چون: آق‌سو (چرتیکوا-اورسولوا، ۲۰۲۳، ص ۴۱)، آق‌تاش (ص ۵۱)، کؤک‌کؤل (ص ۵۲)، قیزیل‌قایا (ص ۶۲)، ساری‌یالمان (ص ۷۲)، چادیرلی (ص ۸۲) اشاره کرد که همگی در آذربایجان و ترکیه نیز وجود دارند.

نظرات دانشمندانی که در بالا از آنان یاد شد، مبنی بر اینکه نام «آذربایجان» از نام قوم «آز/آس» با افزودن پسوندی شکل گرفته است، چیزی جز تفسیرهای اجباری و فرضیه‌هایی بی‌پایه و غیرعلمی نیست. دلیل نگرش منفی به این اندیشه، به سنت دیرینه ترکان در نام‌گذاری جغرافیایی بازمی‌گردد. بررسی نام‌های مکان در طول تاریخ نشان می‌دهد که ترکان، بر اساس جهان‌بینی خود و اصول علم نام‌گذاری (توپونیمی)، اسامی را با رعایت ضوابط خاصی وضع می‌کرده‌اند. این اصول عبارتند از: * نام قبیله، نام شخص، پیشه، باورهای دینی، ویژگی‌های طبیعی مکان، موقعیت مکانی نسبت به دیگر نقاط، ویژگی‌های اقلیمی و جانوری، آب، شمار، حیوانات ساکن یا پرورش‌یافته در منطقه، رنگ و جهت، قلعه و بارو، و خرابه‌ها (سومه، ۲۰۱۸، ص ۲۶۸؛ اونال-شنل، ۲۰۱۶، صص ۷۳-۶۴؛ کورگون، ۲۰۰۷، صص ۷۴۲-۷۴۰). برای نمونه، بر اساس نام قبیله: بایات، دودورغا، قارقین؛ نام شخص: آلیاقوت، اوغوز، باراک اوباسی؛ باور دینی: پیراحمدلی، سیدلی، صوفولار؛ پیشه: چاریقچی، یایچی، دمیرچی، دؤولگری؛ ویژگی مکان: *قوروچای، داش‌صلاحلی، یومروقایا، قاراجاداغ، داشلی‌چای، چوخورابا؛ موقعیت مکانی: یوخاری چامورلو، اورتاکوی، آشاغی صوفولار؛ اقلیم و جانوران: قاراقیشلاق، قارلی‌اوا، آعجاگواق، آلمالی، قوزلو؛ آب: آغ‌بولاق، داش‌بولاق، قوروچادره، بولانغیق؛

شمار: بش داغ، اوچ کیلیسه، بش بالیق، بش اوبا؛ نام حیوانات: جیران لی، ایلان لی، کچی قیران، آلا یوندلو، کچیلی اوبا؛ رنگ و جهت: آغ دره، آغ سو، گۆی چه، قاراجاداغ؛ خرابه ها: ویرانجیق، قاراجاویران، ویرانشهر؛ قلعه و بارو: جینگؤز قلعه، قلعه کندی، قوشاقلا (سومه، ۲۰۱۸، ص ۲۶۸؛ اونا-شنل، ۲۰۱۶، صص ۷۳-۶۴؛ کورگون، ۲۰۰۷، صص ۷۴۲-۷۴۰). اگر نام آذربایجان از نام قوم «آز/آس» می آمد و آن قوم نیز ترک بودند، انتظار می رفت نامی چون آزیورد، آزلی، آزلو، آزاوبا بر آن نهاده شود. این اصول، خود گواهی بر بی ربطی نام آذربایجان با قوم «آس/آز» (از نژاد آریایی) است.

بر اساس «شجره تراکمه» (تبارنامه ترکمنان)، اوغوز در اواخر عمر، در جریان لشکرکشی به غرب (سوریه و مصر)، سرزمین کنونی آذربایجان را نیز مطیع خود ساخت (بهادرخان، ۱۹۹۶، ص ۲۴۲؛ بهادرخان، ۱۹۷۷، ص ۳۹). در اوغوزنامه نیز آمده است: «اوغوز، همه ایران و توران و شام و مصر و روم و دیگر ولایات را گرفت و پس از آن، همه را مسخر کرده بود» (علی، ۲۰۱۷، ص ۱۷؛ طوغان، ۱۹۷۲، صص ۴۶-۳۹؛ ارجیلاسون، ۲۰۱۹، ص ۲۳۰). این واقعه، هم در اوغوزنامه گردآوری شده توسط ابوالغازی بهادرخان، هم در اوغوزنامه رشیدالدین فضل الله همدانی و هم در اوغوزنامه اوغوری، به عنوان یک حقیقت تاریخی ثبت شده است.

در جلد نخست فرهنگ لغت «برهان قاطع» که در سال ۱۶۵۲ میلادی توسط محمدحسین بن خلف تبریزی، به نام سلطان عبدالله (از سلسله قطبشاهیان در جنوب هند) تألیف شد (دمیراوغلو، ۱۹۹۲، ص ۴۳۲)، در مدخل «آذربایگان/آذربادگان» آمده است: اوغوزخان، در جریان لشکرکشی به شام، با سپاهیان خود به دشت «اوجان/اوجان» (که در ۵۰ کیلومتری شرق تبریز است و امروز «بستان آباد» نام دارد) رسید و آن را فتح کرد. اوغوز بسیار به این سرزمین علاقه مند شد و به سربازان خود فرمان داد تا تپه ای مصنوعی در آنجا ایجاد کنند. نخست خود او، مقداری خاک در دامن خود ریخت و به آنجا برد و ریخت. این تپه عظیم که توسط سپاهیان ده ها هزار نفری او ساخته شد، «آذربایگان» نام گرفت. او برای آبادانی و شهرت این سرزمین، هیچ کوششی فروگذار نکرد و ۲۸ سال در آنجا زیست. «آذر» در زبان ترکی باستان به معنای «بلند، تپه؛ بلندی، تپه ای» و «بایگان» به معنای «بزرگواران، محترمان، عظمت یافتگان» است. سپس، نام «آذربایگان» که بر این منطقه نهاده شده بود، به دلیل نبود حرف «گ» در زبان عربی و تبدیل آن به «ج»، به شکل «آذربایجان» درآمد. در همین منبع، بر بزرگی منطقه تبریز و مرکزیت آن تأکید شده است (تبریزی، ۲۰۰۹، ص ۳۵؛ رئیس نیا، ۱۹۸۹، صص ۹۸-۹۹).

زنده یاد ز. و. طوغان نیز در کتاب «اوغوزنامه» خود، با استناد به فضل الله همدانی، همین ماجرا را نقل کرده است: اوغوز، هندوستان، گرجستان، بخارا، خوارزم، باشقیرد، نواحی ولگا، دربند، شروان، اران، موغان، کوه ساوالان و آذربایجان را گشود و در دشت اوجان، با ریختن خاک در دامن خود، تپه ای ساخت و آن را «آذرباینان» نامید. از آنجا به بغداد، دیاربکر، گرجستان، شام، اربیل، موصل

و سپس انطاکیه رفت و یک سال جنگید و مصر، سرزمین فرنگ، بغداد، بصره، فارس و کرمان را نیز فتح کرد (طوغان، ۱۹۸۲، صص ۴۷-۲۱). با این حال، مشخص نیست که چرا خود طوغان، نام آذربایجان را به آتروپاتن نسبت داده است.

اگر اوغوز در دوران اختراع خط یا بلافاصله پس از آن می‌زیست، نامش در متون سومری، اکدی، هیتی، آشوری و اورارتویی ذکر می‌شد، چرا که او سرزمین‌های آنان را نیز تصرف کرده بود. اگر در قرون نخست و میانه اسلامی می‌زیست، سالنامه‌های چین و منابع بیزانس و روم از او یاد می‌کردند. از آنجا که در هیچ‌یک از این منابع نامی از او نیست، پس اوغوز هزاران سال پیش از ۳۲۰۰ پیش از میلاد می‌زیسته است و با توجه به یافته‌های باستان‌شناسی (آداب تدفین متعلق به ترکان در سیبری جنوبی که قدمت آن به ۲۲۰۰۰۰ سال پیش می‌رسد)، منطقی‌تر است که خاستگاه نخستین ترکان، سیبری جنوبی باشد. ترکان از این منطقه حرکت کرده و آذربایجان، آناتولی، دشت‌های قفقاز و اروپای مرکزی را نیز به وطن خود تبدیل کردند، هرچند بسیاری از این سرزمین‌ها در مقاطع مختلف تاریخ از دستشان خارج شد.

در اینجا تصویر نقشه امپراتوری گوک‌ترک در نسخه اصلی آمده است

مرزهای امپراتوری بزرگ هون تا شمال خزر می‌رسید. در دوران جانشین آن، یعنی امپراتوری گوک‌ترک نیز، چنان که در نقشه زیر مشخص است، منطقه آذربایجان تابع این دولت بوده است. با استناد به این شواهد، این دیدگاه که نام آذربایجان از «آذربایگان» (نام تپه‌ای که به فرمان اوغوزخان ساخته شد و در اوغوزنامه و فرهنگ «برهان قاطع» (تألیف محمدحسین بن خلف تبریزی در ۱۶۵۲ میلادی، به فارسی و ترجمه ترکی توسط عاصم افندی با عنوان «تبیان نافع در ترجمه برهان قاطع») منعکس شده) ریشه گرفته است، با اصول علمی نیز همخوانی دارد.

در مورد اصطلاحات «آذر»، «آذری» و «آذریجه» (زبان آذری)، بلاذری، یعقوبی، ابن حوقل، مسعودی و مقدسی، همگی بر این باور بوده‌اند که مردمانی از نژاد آریایی در منطقه آذربایجان می‌زیسته‌اند که گویش ویژه‌ای داشته‌اند و به آنان «آذری» می‌گفته‌اند و این گویش را کسی جز خودشان نمی‌فهمیده است (کوپرولو، ۱۹۷۹، ص ۱۱۹). به ویژه یعقوبی در قرن نهم میلادی، به این نکته اشاره کرده است که این اصطلاح، نام مردمان آریایی تبار ساکن آذربایجان است (کوپرولو، ۱۹۸۱، ص ۱۱۸). تمامی این سخنان درست است، چرا که مردمی که امروزه «آذری» خوانده می‌شوند، شاخه‌ای از نژاد فارس هستند و بازماندگان آنان در منطقه خلخال زندگی می‌کنند. این مردمان در طول تاریخ به زبان فارسی کهن سخن می‌گفته‌اند و آیین زرتشتی (آتش‌پرستی) داشته‌اند. بخشی از آنان از قرن دهم میلادی به بعد در میان فارس‌ها و بخشی دیگر نیز در میان ترکان آذربایجان جنوبی، جذب و همسان شده‌اند. جمعیت کنونی این قوم، حدود ۳۰۰۰۰۰ نفر تخمین زده می‌شود (آلتایلی-۱، ۲۰۱۸، صص ۲۹۶-۲۹۷).

اصطلاحات «آذر»، «قوم آذر»، «آذری» و «آذریجه» که از ریشه «آز/آس» ساخته شده‌اند، با شواهد باستان‌شناختی، مردم‌شناختی و فرهنگی در تضاد هستند (آلتایلی-۱، ۲۰۱۸، صص ۲۹۷-۲۹۶). پس از آنکه رضاخان در سال ۱۹۲۴ میلادی، با بازی انگلیسی‌ها به شاهنشاهی ایران رسید و این کشور در چنگال دودمان پهلوی افتاد، نخست محمود افشار یزدی نظریه‌ای را مطرح کرد که بر اساس آن به ترکان آذربایجان جنوبی گفته می‌شد: «شما آذری بودید، سلجوقیان و مغولان آمدند و شما را ترک کردند!» این نظریه بر چه مبنای علمی استوار است که مغولان توانستند زبان ترکی را به آذری‌های آریایی تبار بیاموزند؟ تاکنون هیچ پاسخی به این پرسش داده نشده است، چرا که این ادعا، محصول دستگاه تبلیغاتی امپریالیستی است. این نظریه که بعدها با اهداف خاصی مطرح شد و سید احمد کسروی نیز آن را تأیید کرد، به روشنی یک نقشه سیاسی بوده است، نه یک اندیشه عادی یا تصادفی. تداوم این سیاست توسط محمدرضا پهلوی (پسر رضاشاه) و سپس توسط کسانی که او را سرنگون کردند، نشان می‌دهد که درک ماهیت شوم این سیاست برای ملت‌ها و دولت‌های ترک، بسیار سودمند خواهد بود.

روسیه در سال ۱۷۲۲ میلادی، از دربند گذشته و تا نزدیکی باکو پیش آمد. صفویان که درگیر جنگ با افغان‌ها بودند، نتوانستند به سوی باکو روی آورند و با عهدنامه‌ای، باکو، دربند، مازندران و گیلان به روس‌ها واگذار شد و دولت عثمانی نیز نتوانست مخالفتی کند. با به قدرت رسیدن نادرشاه در سال ۱۷۳۶ میلادی (قیرجا، ۲۰۲۱، ص ۳)، دوره افشاریان در ایران آغاز شد. نادر، نیروهای عثمانی و روس را از منطقه بیرون راند، اما با مرگ او در ۱۷۴۷ و ورود عثمانی به دوره افول، توازن قوا دوباره به نفع روس‌ها تغییر کرد و دوره خانات در آذربایجان آغاز شد. از ابتدای قرن نوزدهم، روس‌ها به تدریج خانات آذربایجان را اشغال کردند و با عهدنامه‌های گلستان و ترکمنچای، آذربایجان به دو بخش شمالی و جنوبی تقسیم شد. شمال به روسیه و جنوب به قاجارها (که به تازگی به قدرت رسیده بودند) واگذار گردید. پس از این تاریخ، در آذربایجان شمالی، ملی‌گرایانی که روندی رو به رشد داشتند، در ۲۸ مه ۱۹۱۸، به رهبری محمدامین رسول‌زاده و با کمک ارتش اسلام قفقاز، جمهوری آذربایجان را تأسیس کردند، اما در ۲۷ آوریل ۱۹۲۰، توسط «ارتش سرخ» دوباره اشغال شد و در دوره‌هایی با کشتارهایی با ماهیت نسل‌کشی مواجه گشتند، به ویژه روشنفکران در زیر چکمه بلشویک‌ها نابود شدند. در جمهوری یادشده، تا سال ۱۹۳۷، در پاسپورت‌ها، «ترک» به عنوان قومیت درج می‌شد، اما در همان سال، با دستور استالین، واژه «ترک» حذف و اصطلاح ساختگی «آذربایجانی» (آذربایجانی؟! که خودشان ساخته بودند، جایگزین شد و از آن روز تاکنون این نام تغییر نکرده است (آلتایلی، ۲۰۱۲، <http://www.adalet-az.com>).

بر این اساس، در ترکیه، به ویژه قشر روشنفکر، سیاستمداران و اهالی رسانه، بدون تعمق در ماهیت موضوع و بدون درک نیت شوم پشت این اصطلاح، خطاب به ترکان آذربایجان از واژه «آذری» و برای زبانشان از «آذریجه» استفاده می‌کنند که کاری بسیار مغرضانه، خطرناک و نگران‌کننده است.

نتیجه گیری:

مدارک باستان‌شناسی، مردم‌شناسی و فرهنگی که تاکنون به دست آمده، همگی نشان می‌دهند که خاستگاه نخستین ترکان، سیبری جنوبی و به ویژه منطقه بایکال بوده و پس از آخرین عصر یخبندان، ابتدا به منطقه آلتای و سپس به نقاط مختلف پراکنده شده‌اند.

پس از پایان یخبندان وورم (Würm) که حدود ۷۰,۰۰۰ سال پیش آغاز و حدود ۲۰,۰۰۰ تا ۱۸,۰۰۰ سال پیش به اوج خود رسید و نزدیک به ۱۲,۰۰۰ سال پیش پایان یافت، با پسروی آب‌های چندین متر بالا آمده، قبایل ترک از سیبری جنوبی به آلتای و از آنجا به نقاط مختلف آسیا پراکنده شدند. آنان از دوران اساطیری، بر قفقاز، نواحی شمال دریای سیاه، دشت‌های قفقاز، آذربایجان، آناتولی، آسیای صغیر و نواحی شمالی دریای مدیترانه تا مصر و یمن، حکومت کرده و این سرزمین‌ها را پیش از هر قوم دیگری، وطن خود ساخته‌اند. ترکان به آناتولی و آذربایجان دیر نیامده‌اند؛ بلکه در زمانی که این سرزمین‌ها را وطن خود کرده بودند، برخی از اقوام هندواروپایی، به صورت جوامع کوچک، بسیار دیرتر به سرزمین‌های کنونی خود کوچیده و ساکن شده‌اند. غربی‌ها همواره بر این نکته پای می‌فشارند که تمدن آنان بر پایه تمدن یونان استوار است، اما تمدن یونان، پس از تسلط اسکندر مقدونی در قرن چهارم پیش از میلاد، خود را نشان داد و او با تبعید ترکان بومی تُرکان (Turkan) منطقه، حکومت خود را برقرار کرد، درست همان گونه که اقوام امروزی موسوم به فارس، بی‌نام و نشان از هندوستان آمده و سال‌ها در پناه دولت عیلام به چوپانی و خدمتگری پرداختند و پس از تضعیف این دولت، قیام کرده و سرزمین آنان را به چنگ آوردند.

نام آذربایجان، توسط اوغوزخان، قهرمان اساطیری و بنیان‌گذار سنت دولت‌داری ترک، نهاده شده است. جستجوی ریشه این نام در جای دیگر و طرح فرضیه‌های بی‌اساس، هدر دادن تلاش‌هاست. نامی که اوغوزخان نهاد، هم توسط حماسه‌ها و هم توسط علم نام‌شناسی جغرافیایی (توپونیمی) تأیید می‌شود. کسانی که نام آذربایجان را به آتروپاتن یا قوم «آس/آز» (از نژاد آریایی) مرتبط می‌دانند، همان گونه که با استناد به شواهد علمی پیشتر گفته شد، دچار اشتباه شده‌اند.

گسترش باستان‌شناختی ترکان و نام‌گذاری موضوع «نام آذربایجان» به عنوان «نظریه اوغوز»، بازشناسی این موضوع حول محور شخصیت اوغوز و انتساب نام آذربایجان به او، ادای دینی به این شخصیت اسطوره‌ای و بزرگ تاریخی ترک به شمار می‌رود.

منابع:

1. Adalı, Selim F.-Görgü, Ali T., Babil Yaratılış Destanı -Enuma Eliş-, XIV. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
2. Ağasıoğlu, Firudin. (2022). İslamöncesi Türk Tarixi, Bitik III, Palmali Group of Companies. İstanbul: Qrifli nəşr

3. Altaylı, Seyfəddin-Hüseynova, Nigar. (2018). Türk Xalqları Ədəbiyyatı (Ali məktəb tələbələri üçün dərs vəsaiti). Bakı: Əlm və Təhsil
4. Altaylı, Seyfəddin. (2012). "Biz Azəriyik?!" 02. 30. 2010: <http://www.adalat-az.com>
5. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. (2007). Bakı: AME Elmi Mərkəzi
6. Bahadır Han, Ebülqazi. (1977). Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü), (Haz: Muharrem Ergin), 1001 Temel Eser. İstanbul: Kervan Kitapçılık A.Ş
7. Bahadır Han, Ebülqazi. (1996). Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü), (Haz: Zuhul Kargı Ölmez). Ankara: Şafak Matbaacılık
8. Bang. W-Arat, G.R., (1936). Oğuz xaqan Dastanı, İstanbul: Burhaneddin Basımevi
9. Baskakov, N.A. (1986). Oğuz, Oğuz-Çağan Etimolojisi Üzerine, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, cilt 24, s. 35-37
10. Bazin, Louis. (2015). "Oğuz" ve "Türk" Sözləri Üzerine Notlar, çev. Ebru Kabakçı, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 39, s. 33-40
11. Çertikova, M.D-Orsulova, T.E. (2023). (İnceleyiciler), Toponomika Respubliki Altay, C 9, Ulaqanskiy Rayon, S.S. Surazakova Adına Altaistik araştırma Enstitüsü
12. Demiroğlu, Ayla. (1992). Burhân-ı Kâtı, TDV İslam Ansiklopedisi, C 6. Ankara: TDV Yayınları
13. Duymaz, Ali. (2007). Oğuz xaqan Dastanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler, Milli Folklor, il 19, sayı 76, s. 50-58
14. Ercilasun, A. Bican. (2019). Nehir Destan Oğuzname (Oğuz Bitig), İstanbul: Dergâh Yayınları
15. Hacıyev, Tofiq. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. (I hissə) Ali Məktəblər Üçün Dərslik, Bakı: Elm
16. Hamilton, J.R. (1997). Tokuz-Oğuz ve On Uygur, Çev. Yunus Koç-İsmet Birkan, Türk Dilleri araştırmaları 7, Ankara: Simurg Yayınları, 187-232
17. İnan, Abdülkadir. (1936). Güneş Dil Teorisi Üzerine Ders Notları. İstanbul: Devlet basımevi
18. Kafesoğlu, İbrahim. (1998). Türk Milli Kültürü. İstanbul: Ötüken Yayınevi

"اورمی جگر گوشه آذربایجان ... دریای آتش و خون":

نگاهی اجمالی بر گزارشاتِ جریدهٔ تجدد از تهاجم مسیحیان به غربِ آذربایجان

دکتر شهرام پناهی خیای

ایمیل:

panahi@post.com

چکیده:

وابستگی:

دکتری تاریخ و عضو هیأت علمی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهریارک

این مقاله به بررسی تهاجم مسیحیان (ارامنه، آشوریان و جیلوها) به غرب آذربایجان در آغاز قرن بیستم میلادی، بر اساس گزارش‌های روزنامه تجدد (۱۳۳۵-۱۳۳۶ قمری / ۱۹۱۷-۱۹۱۸ میلادی) می‌پردازد. پس از انقلاب ۱۹۱۷ روسیه و خروج نیروهای تزاری از آذربایجان، گروه‌های مسلح مسیحی با حمایت آشکار و پنهان دول غربی (به‌ویژه فرانسه، انگلیس و آمریکا) و مبلغان مذهبی، دست به تهاجم گسترده‌ای به شهرهای غربی آذربایجان از جمله اورمیه، سلماس، خوی و مرند زدند. هدف آن‌ها تصرف اراضی، ایجاد حکومت مستقل مسیحی، و در نهایت مسیحی‌سازی منطقه بود. روزنامه تجدد، به‌عنوان ارگان مطبوعاتی دموکرات‌های تبریز به رهبری شیخ محمد خیابانی، به‌طور مستمر جنایات مهاجمان را افشا می‌کرد. بر اساس گزارش‌ها، مسیحیان با یونیفرم‌های نظامی، خانه‌ها را آتش می‌زدند، اموال را غارت می‌کردند و دست به قتل عام جمعی می‌زدند. در یک گزارش، آمده است که شش هزار و یکصد ترک آذربایجانی به‌طور وحشیانه به قتل رسیدند. دولت مرکزی ایران در تهران نسبت به این فجایع بی‌تفاوت و ناتوان بود و والیان اعزامی نیز کاری از پیش نمی‌بردند. این ناکارآمدی، زمینه‌ساز قیام شیخ محمد خیابانی در آوریل ۱۹۲۰ شد. دموکرات‌های تبریز بارها از حکومت مرکزی درخواست کمک کردند، اما پاسخی دریافت نکردند. سرانجام، با ورود نیروهای عثمانی در می‌۱۹۱۸، مهاجمان شکست خورده و به شمال آذربایجان عقب رانده شدند. با این حال، نویسنده تأکید می‌کند که دشمنی مسیحیان و حامیان غربی‌شان با آذربایجان پایان نیافته و نمونه آن را می‌توان در اشغال قره‌باغ توسط ارمنستان (۱۹۸۸-۱۹۹۴) و جنایت خوجالی (۱۹۹۲) مشاهده کرد. مقاله نتیجه می‌گیرد که مطالعه دقیق تاریخ، تقویت حافظه جمعی و اتحاد ملی، تنها راه مقابله با تهدیدات تاریخی و کنونی علیه آذربایجان است.

کلمات کلیدی: آذربایجان، اورمیه، جریده تجدد، جنگ جهانی اول

استناد (آپا):

پناهی خیای، ش. "اورمی جگر گوشه آذربایجان ... دریای آتش و خون": نگاهی اجمالی بر گزارشاتِ جریدهٔ تجدد از تهاجم مسیحیان به غربِ آذربایجان. ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

"Urmia, the Heart of Azerbaijan... Sea of Fire and Blood"

Dr.Shahram Panahi Kheiavi

Email:

panahi@post.com

Affiliation:

İslamic Azad University, Shahr
Babak Branch

Associated prof.Dr in History

A Brief Look at the Reports of the Tajaddod Newspaper on the Christian Invasion of Western Azerbaijan

Abstract:

This article examines the invasion of Christians (Armenians, Assyrians, and Jelus) into western Azerbaijan at the beginning of the 20th century, based on reports from the newspaper *Tajaddod* (1917–1918 AD / 1335–1336 AH).

Following the 1917 Russian Revolution and the withdrawal of Tsarist forces from Azerbaijan, armed Christian groups, with overt and covert support from Western powers (especially France, Britain, and the United States) and missionaries, launched a widespread offensive against the western cities of Azerbaijan, including Urmia, Salmas, Khoy, and Marand. Their goal was to seize territory, establish an independent Christian government, and ultimately Christianize the region.

The newspaper *Tajaddod*, as the press organ of the Tabriz Democrats led by Sheikh Mohammad Khiyabani, continuously exposed the crimes of the invaders. According to reports, Christians, dressed in military uniforms, set homes on fire, looted property, and carried out mass killings. One report states that six thousand one hundred Turkic Azerbaijanis were brutally murdered.

The central government in Tehran was indifferent and powerless toward these tragedies, and the appointed governors could not manage the situation. This incompetence laid the groundwork for Sheikh Mohammad Khiyabani's uprising in April 1920. The Democrats of Tabriz repeatedly requested help from the central government but received no response.

Finally, with the arrival of Ottoman forces in May 1918, the invaders were defeated and driven back to northern Azerbaijan. However, the author emphasizes that the hostility of Christians and their Western supporters toward Azerbaijan did not end; evidence can be seen in Armenia's occupation of Karabakh (1988–1994) and the Khojaly massacre (1992). The article concludes that a thorough study of history, strengthening collective memory, and national unity are the only ways to confront historical and current threats against Azerbaijan.

Keywords: Azerbaijan, Urmia, Tajaddod Newspaper, World War I

CITATION (APA):

Panahi Kheiavi, Sh. "Urmia, the Heart of Azerbaijan... Sea of Fire and Blood" A Brief Look at the Reports of the Tajaddod Newspaper on the Christian Invasion of Western Azerbaijan. Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

Urmiya, Azərbaycanın Ciyərparçası... Od və Qan Dənizi":

Təcəddüd Qəzetinin Xristianların Qərbi Azərbaycana Hücumu Haqqında Məruzələrinə Qısa Bir Baxış

Dr.Şəhram Pənəhi Xiyavi

E-poçt:

panahi@post.com

Mənsubiyyət:

Tarix Doktoru

Islamic Azad University,
Shahrbabak Branch/IRAN

Xülasə:

Bu məqalə, *Təcəddüd* qəzetinin (1917–1918-ci illər / 1335–1336-cı il) məruzələrinə əsasən, 20-ci əsrin əvvəllərində xristianların (ermənilər, assuriyalılar və celular) qərbi Azərbaycana hücumunu araşdırır.

1917-ci il Rusiya İnqilabı və çar qüvvələrinin Azərbaycandan çıxarılmasından sonra, silahlı xristian qrupları Qərb dövlətlərinin (xüsusilə Fransa, İngiltərə və Amerika) və missionerlərin açıq və gizli dəstəyi ilə Azərbaycanın qərb şəhərlərinə - Urmiya, Səlmas, Xoy və Mərəndə geniş hücum keçdilər. Məqsədləri torpaqları ələ keçirmək, müstəqil xristian hökuməti qurmaq və nəticədə bölgəni xristianlaşdırmaq idi.

Şeyx Məhəmməd Xiyabani rəhbərliyindəki Təbriz Demokratlarının mətbuat orqanı olan *Təcəddüd* qəzeti, işğalçıların cinayətlərini davamlı olaraq ifşa edirdi. Məruzələrə görə, xristianlar hərbi geyimdə evləri yandırır, malları qarət edir və kütləvi qırğınlar törədirdilər. Bir məruzədə deyilir ki, altı min bir yüz türk azərbaycanlı qəddarcasına öldürülmüşdür.

Tehrandakı mərkəzi hökumət bu faciələrə qarşı biganə və aciz idi, təyin edilən valilər də vəziyyəti idarə edə bilmirdi. Bu bacarıqsızlıq, 1920-ci ilin aprelində Şeyx Məhəmməd Xiyabaninin üsyanına zəmin yaratdı. Təbriz Demokratları dəfələrlə mərkəzi hökumətdən kömək istədilər, lakin cavab almadılar.

Nəhayət, 1918-ci ilin mayında Osmanlı qüvvələrinin gəlişi ilə işğalçılar məğlub edildi və şimali Azərbaycana geri oturtuldu. Buna baxmayaraq, müəllif vurğulayır ki, xristianların və qərbli dəstəkçilərinin Azərbaycana düşmənliyi sona çatmayıb; bunu Ermənistanın Qarabağı işğalı (1988–1994) və Xocalı soyqırımı (1992) sübut edir. Məqalə belə nəticəyə gəlir ki, tarixin dərinədən öyrənilməsi, kollektiv yaddaşın gücləndirilməsi və milli birlik, Azərbaycana qarşı tarixi və cari təhdidlərlə mübarizənin yeganə yoludur.

Açar sözlər: Azərbaycan, Urmiya, Təcəddüd Qəzeti, Birinci Dünya Müharibəsi

CITATION (APA):

Pənəhi Xiyavi, Ş. Urmiya, Azərbaycanın Ciyərparçası... Od və Qan Dənizi": Təcəddüd Qəzetinin Xristianların Qərbi Azərbaycana Hücumu Haqqında Məruzələrinə Qısa Bir Baxış. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

"Urmiye, Azerbaycan'ın Ciğerparesi... Ateş ve Kan Denizi":

Dr. Şehram Panahi Kheiavi

E-posta:

panahi@post.com

Üyelik:

Hiyavi.Öğr. Üyesi, Islamic
Azad University, Shahrabak
Branch/IRAN.

Tecddüd Gazetesi'nin Hristiyanların Batı Azerbaycan'a Saldırısına İlişkin Raporlarına Kısa Bir Bakış

Özet:

Bu makale, *Tecddüd* gazetesinin (1917–1918 / 1335–1336) raporlarına dayanarak, 20. yüzyılın başlarında Hristiyanların (Ermeniler, Süryaniler ve Celular) batı Azerbaycan'a istilasını incelemektedir.

1917 Rus Devrimi ve Çarlık kuvvetlerinin Azerbaycan'dan çekilmesinin ardından, silahlı Hristiyan gruplar, Batılı devletlerin (özellikle Fransa, İngiltere ve Amerika) ve misyonerlerin açık ve gizli desteğiyle Azerbaycan'ın batı şehirleri olan Urmiye, Salmas, Hoy ve Merend'e karşı geniş çaplı bir saldırı başlattı. Amaçları toprakları ele geçirmek, bağımsız bir Hristiyan hükümeti kurmak ve nihayetinde bölgeyi Hristiyanlaştırmaktı.

Şeyh Muhammed Hiyabani liderliğindeki Tebriz Demokratları'nın basın organı olan *Tecddüd* gazetesi, işgalcilerin suçlarını sürekli olarak ifşa ediyordu. Raporlara göre, Hristiyanlar askeri üniformalarla evleri ateşe veriyor, malları yağmalıyor ve toplu katliamlar gerçekleştiriyorlardı. Bir raporda, altı bin yüz Türk Azerbaycanlının vahşice öldürüldüğü belirtilmektedir.

Tahran'daki merkezi hükümet bu trajedilere karşı kayıtsız ve acizdi, atanan valiler de durumu kontrol edemiyordu. Bu beceriksizlik, Nisan 1920'de Şeyh Muhammed Hiyabani'nin ayaklanmasına zemin hazırladı. Tebriz Demokratları defalarca merkezi hükümetten yardım istedi, ancak yanıt alamadılar.

Nihayet, Mayıs 1918'de Osmanlı kuvvetlerinin gelişiyle işgalciler yenildi ve kuzey Azerbaycan'a geri püskürtüldü. Bununla birlikte, yazar Hristiyanların ve batılı destekçilerinin Azerbaycan'a düşmanlığının sona ermediğini vurguluyor; bunun kanıtı Ermenistan'ın Karabağ'ı işgali (1988–1994) ve Hocalı katliamıdır (1992). Makale, tarihin derinlemesine incelenmesi, kolektif hafızanın güçlendirilmesi ve ulusal birliğin, Azerbaycan'a karşı tarihsel ve güncel tehditlerle mücadelenin tek yolu olduğu sonucuna varmaktadır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, Urmiye, Tecddüd Gazetesi, I. Dünya Savaşı

CITATION (APA):

Panahi Kheiavi, Ş. "Urmiye, Azerbaycan'ın Ciğerparesi... Ateş ve Kan Denizi": Tecddüd Gazetesi'nin Hristiyanların Batı Azerbaycan'a Saldırısına İlişkin Raporlarına Kısa Bir Bakış. Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

مقدمه:

تهاجم مسیحیان و اکراد به غرب آذربایجان در آغاز قرن بیستم میلادی نقطه عطفی در تاریخ معاصر ما محسوب می‌گردد. در تمامی موارد، هدف اصلی مهاجمان بیگانه حول به وحشت افکندن و قتل عام ترکان آذربایجان و سپس کوچاندن اقوام یاغی خود با قصد تصاحب این سرزمین بوده است. گرچه در دوران یاد شده، مهاجمان با شجاعت آذربایجانی‌ها و نیروهای رهایی‌بخش عثمانی شکست خوردند، ولی اغراض کشورهای غربی در ایجاد مناطق مورد منازعه بین ملت‌ها و رواج تروریسم، موجب شده که از یک قرن گذشته تا کنون همچنان مخاطرات به اشکال گوناگون ادامه یابند. حتی، امروزه هم‌دلی ارامنه ایران با ارمنستان اشغالگر و اقدامات تروریستی و ادعاهای ارضی مهاجران کرد در غرب آذربایجان به تحلیل‌گر تاریخی گوشزد می‌کند که شرایط کنونی در دهه اول قرن بیست و یکم تفاوت چندانی با وقایع اوایل قرن بیستم میلادی ندارد و مخمصه‌ها در موضوع امنیت اجتماعی و ملی آذربایجان به قوه خود باقی‌است و لذا برای مقابله با آن همواره می‌بایست که چاره‌اندیشی گردد.

بدین‌نهیج، کنش‌های برانگیخته در مورد رفتار این مهاجمان و مهاجران مدعی، نا امنی‌های اجتماعی و بحران‌های ملی را برمی‌انگیزاند و در صورت بی‌تفاوتی این خطرناک‌ترین عامل برای افول جوامع است. در فاصله سال‌های ۱۹۸۸ لغایت ۱۹۹۴ میلادی (عمدتاً پس از فروپاشی شوروی)، کشور ارمنستان بخشی از سرزمین جمهوری آذربایجان را با فجایع هولناک اشغال کرد و در تمامی سال‌های اشغالگری تا لحظه شکست تحقیرآمیزشان از نیروهای نظامی آذربایجان در پاییز ۲۰۲۰ میلادی، با بی‌شرمی بین مردم ارمنستان و ملل دنیا جوری وانمود می‌کردند که گویا خود صاحبان سرزمین‌های اشغالی هستند. در این میان، به نشانه قدردانی از اشغال آذربایجان توسط ارمنستان، اقلیت ارامنه ایران نیز از خوشحالی در پوست خود نمی‌گنجیدند؛ به طور نمادین موزه کلیسای جامع وانک در محله جلفای شهر اصفهان طی سال‌ها نقشه‌ای از ارمنستان بزرگ را به نمایش عموم گذاشته است که در آن علاوه بر عراق و سوریه و ترکیه، بخش‌هایی از آذربایجان ایران نیز در قلمروی ادعایی کشور ارمنستان قلمداد می‌شود و در خروجی موزه دفترچه‌ای قرار دارد که تا بازدیدکنندگان بنا بر میل خود، لابد بعد از دیدن آن جغرافیای پهناور مشعوف شده و یادداشتی مبنی بر ستایش این نقشه تجزیه‌طلبانه بنویسند. این نقشه و آرمان‌های سیاسی مترتب بر آن به ما می‌گوید که فجایع تهاجم مسیحیان به اراضی غربی آذربایجان در دهه دوم قرن بیستم میلادی تا چه حد حاد و خطرناک بوده و مسبب چه حوادث مخاطره‌آمیزی در حال حاضر و آینده این خطه خواهد شد.

در اینجا، ملاحظه تاریخ سهم عظیمی در پاسخ به سؤال‌های همیشه تکرارشونده درباره جایگاه و موقعیت ما در موضوعات و وظایف ملی ما ایفا می‌کند: «ریشه‌های تاریخی بحران در کجا نهفته است؟»؛ «تهدیدات حوزه امنیت ملی آذربایجان شامل چه مسائلی است؟» و «در حال انجام چه کاری باید باشیم؟»؛ لذا، مقاله حاضر به ایجاز و اختصار هرچه تمام، صرفاً تلاش دارد که در آیام اشاره شده نامنی‌های اجتماعی و ملی آذربایجان در نتیجه تهاجم مسیحیان به غرب آذربایجان و سیاست دول غربی را در

این رابطه توضیح دهد و از تمام آذربایجانی‌ها به جد تقاضا دارد که بیشتر از هر چیز به مثابه مایه هشدار به این مقوله بنگرند و مؤکداً از خود بپرسند که دلایل تهاجم مسیحیان به غرب آذربایجان در آغاز قرن بیستم میلادی چه بوده است؟ چه تأثیر و تأثراتی در سرنوشت فعلی آذربایجان برجای گذارده؟ و برای حل مشکلات امنیتی در آینده چه اقداماتی باید صورت پذیرد؟ در اینجا، مسلماً تلاشی برای ارائه پژوهش جامعی در این باره نداشته‌ام، بلکه همان‌گونه که گفته شد هدف اصلی تنها معرفی اجمالی حوادث آن دوران برای آگاهی خوانندگان محترم می‌باشد.

«مصیبت اورمی، جگرگوشه آذربایجان»^{۶۸}

تحلیل جنبش خیابانی؛ حوادث و رخدادها

ایالت آذربایجان نقش عمده‌ای در عمیق‌تر شدن جنبش مشروطه‌خواهی داشت و از این رو یک دوره تجربه انقلابی را پشت سر گذاشت. پس از پیروزی مشروطه و در جریان کودتای محمدعلی‌شاه، این منطقه به صحنه مبارزه تمام عیاری برای اعاده مشروطه تبدیل شد. تنها شهر تبریز در پی این ماجرا ۱۱ ماه (۲۳ ژوئن ۱۹۰۸ الی ۲۹ آوریل ۱۹۰۹ میلادی) در محاصره تمام کودتاگران قرار داشت. این محاصره با ورود نیروهای روسی به آذربایجان در هم شکست، لیکن حتی بیش از گذشته حضور روس‌ها بحران سیاسی اجتماعی را گسترش داد. مضافاً، طی سال‌های ۱۹۰۸ الی ۱۹۱۱ میلادی، شورش‌های کم‌وبیشی اعم از ایلات و عشایر، سلطنت‌طلبها و یا عناصر ضد مشروطه در بیشتر ولایات آذربایجان در جریان بود. پس از واقعه اولتیماتوم ۱۳۲۹ هجری / ۱۹۱۱ میلادی روسیه به ایران، آذربایجان به خاطر مقاومت سرسختانه در برابر اولتیماتوم بهای سنگینی را پرداخت: در محرم ۱۳۳۰ هجری / دسامبر ۱۹۱۱ میلادی روس‌ها پس از اشغال آذربایجان، عامل سرسپرده خود، یعنی صمدخان شجاع‌الدوله را حاکم ایالت کردند. شخص اخیر برای سرکوب مشروطه‌خواهان، فضای امنیتی شدیدی را برقرار ساخت و گسترش این وضعیت حتی به قلمرو عمومی و خصوصی مردم شهری و روستایی نیز کشیده شد.

با آغاز جنگ اول جهانی (۱۹۱۸-۱۹۱۴ میلادی)، آذربایجان به دلیل موقعیت استراتژیکیش به صحنه نبرد مداومی برای نیروهای دول متحارب در جنگ تبدیل شد. نتایج اقتصادی و اجتماعی این جنگ جهانی برای آذربایجان فاجعه‌بار بود. بعد از آن، در فاصله وقوع انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ میلادی در روسیه تا خروج نیروهای نظامی‌شان از آذربایجان تا جمادی الاول ۱۳۳۶ هجری / مارس ۱۹۱۸ میلادی، سربازان روسی سبوعانه به غارت شهرها و روستاها و دزدیدن اموال مردم پرداختند تا دست خالی به کشور

۶۸. عنوان مذکور را از تیتراژ یکی از سرمقاله‌های مهم جریده تجدد برگزیدم که گزارش مبسوطی را در موضوع جنایات مسیحیان در جمادی‌الاول ۱۳۳۶ ق/ مارس ۱۹۱۸ میلادی در اورمیه منتشر کرده است. برای آگاهی، نک. تجدد، سال اول، ش ۸۰ (۲۲ جمادی‌الاول ۱۳۳۶ ق)، ص ۱.

خود بازنگردند.^{۶۹} در این بزنگاه تاریخی و آیام بسیار سخت و بحرانی بود که ناگهان دو تهاجم ویران ساز توسط بیگانگان به غرب آذربایجان به وقوع پیوست: یکی، هجوم مسیحیان (ارامنه، آشوریها و جلوها) و دیگری، حمله اکراد به سرکردگی اسماعیل سیمیتقو (یک جنایتکار بی تمدن و یاغی).

اما، از خطرناکترین بحران های فوق الذکر در حوزه امنیت ملی که با مقاصد قدرت های اروپائی نیز در آمیخته بود، تهاجم دسته های مسلح مسیحی به غرب آذربایجان است، زمینه آن نیز در اوائل جنگ جهانی به سیاست روس ها مبنی بر تسلیح و استقرار واحدهای شبه نظامی مسیحی در مرزهای ایران و ترکیه برای ضربه زدن به منافع ترکیه عثمانی باز می گردد.^{۷۰} لیکن، وقتی نظامیان روسیه تزاری پس وقوع انقلاب ۱۹۱۷ مجبور به تخلیه آذربایجان شدند، بی درنگ خیل وسیعی از «ارامنه، آشوریان (آسوریان) و جیلوهای (جلو) مسیحی» در مناطق غربی آذربایجان به هم پیوسته و تهاجمات ناگهانی خود را به منظور تصرف اراضی این سرزمین و کسب حکومت مستقل آغاز نمودند. اولین شبیخون مسیحیان به شهر مرند در ۸ شوال ۱۳۳۵ هجری/۲۸ ژوئیه ۱۹۱۷ میلادی، گزارش شد^{۷۱} و به تدریج به حملات افزوده شد تا اینکه تا جمادی الآخر ۱۳۳۶ هجری/مارس ۱۹۱۸ میلادی به اکثر شهرهای غربی آذربایجان (اورمیه، خوی، سلماس و سایر) مسلط شدند.^{۷۲} در این تاخت و تازهای وحشیانه، مسیحیان با یونیرم های نظامی در انظار ظاهر شده و با ایجاد رعب و وحشت از قبیل آتش زدن منازل، تاراج اموال و کشتار دسته جمعی مردم، زمینه کوچ اجباری اهالی بومی و سپس اسکان اقوام رمنده خود را فراهم می کردند.^{۷۳}

وقایع گفته شده مصادف است با آغاز «جنبش شیخ محمد خیابانی در آذربایجان» و به روایت «سیداحمد کسروی» (تاریخ نگار مشروطه و آذربایجان) در اوان این وقایع هولناک، حزب (= فرقه) دموکرات آذربایجان به رهبری خیابانی جز فشار آوردن به «حاجی محتشم السلطنه» پیشکار ولیعهد (محمدحسن میرزا) و والی آذربایجان کار چندانی از دستشان بر نمی آمد و او

۳. برای مباحث اشاره شده، نک. شهرام پناهی خیای، «بررسی ماهیت سیاسی اجتماعی جنبش شیخ محمد خیابانی»، پایان نامه دکتری تخصصی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۸۸، فصل اول، ص ۱۱۷-۱۱۵. گزارشات روزنامه تجدد طی سال های اشاره، بیانگر تداوم بی وقفه غارتگری روستاها و شهرهای آذربایجان توسط سربازان روسی می باشد. برای نمونه، مراجعه کنید به: تجدد، سال اول، ش ۳۶ (۱۶ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)، ص ۲؛ ش ۵۵، (۱۹ صفر ۱۳۳۶ ق)، ص ۳ و همان، سال اول، ش ۷۸ (۱۵ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)، ص ۳.

3. Simon Vartzian, Armenia and the Armenian Question, Boston, Hairenik 1943, P. 34

۴. تجدد، سال اول، ش ۲۹ (۱۸ شوال ۱۳۳۵ ق)، ص ۳؛ ش ۳۳ (۲ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)، ص ۲ و ش ۳۴ (۴ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)، ص ۱.
۵. همان، سال اول، ش ۸۵ (۵ جمادی الآخر ۱۳۳۶ ق)، ص ۲ و سیداحمد کسروی، قیام شیخ محمد خیابانی، ویرایش و مقدمه محمدعلی همایون کاتوزیان، ج ۲ (تهران: نشر مرکز، ۱۳۷۸)، ص ۱۰۹.

۶. برای آگاهی بیشتر، بنگرید: تجدد، سال اول، ش ۳۶، ص ۳؛ ش ۴۰ (۳۰ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)، ص ۳؛ ش ۴۳ (ذی حجة ۱۳۳۵ ق)، ص ۳؛ ش ۴۹ (۲۱ محرم ۱۳۳۶ ق)، ص ۳؛ ش ۵۰ (۲۴ محرم ۱۳۳۶ ق)، ص ۳؛ همان، سال اول، ش ۵۱ (۲۸ محرم ۱۳۳۶ ق)، ص ۳؛ همان، سال اول، ش ۵۲ (۳ صفر ۱۳۳۶ ق)، ص ۲؛ همان، سال اول، ش ۵۷ (۲۶ صفر ۱۳۳۶ ق)، ص ۲؛ همان، سال اول، ش ۶۱ (۴ ربیع الاول ۱۳۳۶ ق)، ص ۱؛ ش ۶۲ (۱۸ ربیع الاول ۱۳۳۶ ق)، ص ۲؛ ش ۶۴ (۲۵ ربیع الاول ۱۳۳۶ ق)، ص ۱؛ ش ۷۱ (۱۹ ربیع الثاني ۱۳۳۶ ق)، ص ۲؛ ش ۷۸ (۱۵ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)، ص ۲ و ضمناً به یک منبع تازه یاب در خصوص جنایات وحشیانه مسیحیان در آذربایجان توجه شود: خاطرات غلام خان حشمت اورمیه ای، مویه های شهر غریب (اورمیه: انتشارات یاز، ۱۳۷۸).

نیز با کمال بی‌کفایتی تعداد کمی از قزاق‌ها را برای مقابله با مهاجمان اوباش گسیل داشت، ولی ایشان کاری از پیش نبرده و شکست خوردند.^{۷۴} با این حال، دموکرات‌های تبریز دست‌بردار نبودند و رشته‌ای از درخواست‌های خود در موضوع «نامنی آذربایجان» در خلال سال‌های ۱۳۳۸-۱۳۳۵ هجری / ۱۹۲۰-۱۹۱۷ میلادی را به تهران مخابره کرده و آن‌ها را به اعزام نیرو برای ریشه‌کنی نابسامانی‌ها در آذربایجان فراخواندند. هم‌چنین، والیان گوناگونی که از تهران اعزام می‌شدند یا نخواستند یا نتوانستند بر شرایط وهم‌انگیز فوق‌الذکر مسلط شوند. این سوءمدیریت که دیگر قابل تحمل نبود، دموکرات‌های تحت رهبری خیابانی را بر آن داشت که با اشاره به اهم این اوضاع خطیر در بیانیه ۱۸ رجب ۱۳۳۸ هجری / ۷ آوریل ۱۹۲۰ میلادی، خود تصمیم به اعاده نظم و امنیت در آذربایجان بگیرند.^{۷۵}

چنانچه گفته شد، تهاجم مسیحیان به آذربایجان مورد حمایت آشکار و نهان میسونرها و دیپلمات‌های سیاسی انگلیس، آمریکا و به‌خصوص فرانسوی‌ها بود.^{۷۶} در واکنش به این شرایط، روزنامه تجدد در سال ۱۳۳۶ هجری / ۱۹۱۷ میلادی، به طور مرتب شواهد مربوط به اغراض و مقاصد اروپائیان و تهییج و تشویق مسیحیان طغیانگر برای جداسازی مناطق غرب آذربایجان را

منتشر نمود. هم‌چنین، فرانسه زودتر از بقیه دول غربی سعی داشت تا تشکیلات سیاسی - نظامی خود را در آذربایجان غربی سازمان‌دهی کند، بنابراین به‌ناگاه سرو کله تعداد زیادی از صاحب‌منصبان و نظامیان آن‌ها در اینجا و آنجا مشاهده گردید. در ۵ ربیع‌الثانی ۱۳۳۶ هجری / ۱۹ ژانویه ۱۹۱۸ میلادی روزنامه تجدد این پرسش را با کلامی مشحون از مواخذه و اعتراض مطرح کرد که: «ما این کلمات (صاحب‌منصبان فرانسه) و (تشکیلات) را نمی‌فهمیم، فرانسه‌ها در اورمی‌ه چکار می‌کنند؟».^{۷۷} در ادامه، تجدد تلاش داشت تا مدارکی مستدل‌تری دال بر سوءنیت فرانسوی‌ها در آذربایجان غربی و تلاش مشترکشان با انگلیش و آمریکایی‌ها در ایجاد تشکیلات پلیس غرب و کمک به مسیحیان برای ایجاد آشوب و نا امنی ارائه کند. در انتهای یکی از این

۷. کسروی، قیام شیخ محمد خیابانی، ص ۱۱۰.

۷۵. دموکرات‌ها در عمل نیز نشان دادند که مصمم هستند که به اوضاع آشوب‌زده آذربایجان پایان بخشند. از همان ابتدای قیام اقدامات همه‌جانبه‌ای برای برقراری امنیت در تبریز صورت گرفت. هم‌چنین، خیابانی نیرویی را برای مهار هرج‌ومرج شاهسون‌ها در شوال ۱۳۳۸ هجری / ژوئیه ۱۹۲۰ میلادی، به قره‌داغ گسیل داشت که عملیاتشان با موفقیت توأم بود. برای آگاهی بیشتر، نک. سیداحمد کسروی، تاریخ هیجده‌ساله آذربایجان، بازمانده تاریخ مشروطیت ایران، ج ۱۲ (تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۸)، ص ۸۵۲. برای تأکید خیابانی در خصوص برقراری امنیت در کل آذربایجان و سپس تعمیم آن به سراسر ایران، نک. تجدد، ش ۵۷، نمره مسلسل ۱۹۳ (۵ شوال ۱۳۳۸)، ص ۳-۲.

۱۰. برای اطلاع از نیت تهاجم مسیحیان به آذربایجان غربی با هدف کسب حکومت مستقل و حمایت کشورهای اروپائی در این رابطه، نک. کسروی، قیام شیخ‌محمدخیابانی، ص ۱۰۹-۱۰۸ و ۱۱۹؛ کسروی، تاریخ هیجده‌ساله...، ص ۶۲۰-۶۱۹ و ۶۹۸ و ۶۸۵-۶۸۴ و ۷۰۸ و ۷۱۲-۷۱۱ و ۷۵۱ و ۷۴۸-۷۴۷ و ۷۴۶ و ۷۵۷ و ۸۴۱-۸۳۹ و برای فعالیت میسونرها در اروپائی طی سال‌های ۱۹۲۶-۱۹۱۷ میلادی در زمینه‌های فرهنگی و سیاسی بین مسیحیان منطقه و تلاششان برای سازمان‌دهی آنها در آذربایجان، رجوع کنید به: سازمان کتابخانه و اسناد ملی ایران، سندهای شماره ۲۹۰۰۰۲۹۹۷ و ۲۹۰۰۰۲۹۹۸ و ۲۹۰۰۰۳۶۰۷ و ۲۹۷۰۱۹۸۷۰ و ۳۱۰۰۰۱۱۷۷ و ۷۷. تجدد، سال اول، ش ۶۷ (۵ ربیع‌الثانی ۱۳۳۶)، ص ۲.

گزارش‌ها، بی‌تفاوتی و بی‌عملی و یا درماندگی حکومت مرکزی مورد سرزنش قرار گرفت و در آمادگی تمام برای مبارزه و صیانت از مرزهای آذربایجان تاریخی قاطعانه گفته شد که:

«بغیرت مجرب آذربایجانیان قسم، - قسم بروان پاک شهیدان این خطه قهرمان‌پرور، ...»

که دیگر تحمل نخواهیم داشت، ... پس است.»^{۷۸}

هم‌چنین، مطرح شد که در صورت ناآگاهی، سرنوشت چه دام‌های بی‌رحمانه‌ای پیش‌روی ملت‌ها می‌گذارد؛ زمانی که بزرگ‌منشی و مهمان‌نوازی ترک‌های آذربایجان که خصلت برجسته آن‌هاست، باعث شد که مسیحیان خائن، درمانده و گرسنه و کردهای کوچنشین و مستأصل به این خطه پناه آورند و در کنف رحمت و یاری مردم شرافتمند قرار گیرند، ولی همان‌ها با گستاخی و رذالت بازیچه اغراض دول غربی شده و بر ساکنان بومی ترک آذربایجان شوریدند و هم اینکه نیت مخرب استعمارگران نیز تمامی ندارد، مگر با تشکیل و گسترش نیروی نظامی ملی و ژاندارمری که دل‌سوزانه بتواند امنیت را در ایالت معظم آذربایجان برقرار کند و نیز سوال اصلی این است که با توجه این تجربه تاریخی وظیفه ما چه خواهد بود؟:

«بعد از آنچه بنام مهمانی و مهمان‌نوازی بگردن ما گذاشته اند، ... (مهمان) دیگر نمی‌خواهیم... پلیس جنوب، پلیس غرب، پلیس شمال اینها یک‌عده تشویقات و رجزخوانیها (Provocations) است که برای ایفاظ و تنبیه ما خوب خدمت خواهند کرد. عجالتاً ژاندارم می‌خواهیم...»^{۷۹}

بلافاصله پس از نگرانی‌های یاد شده، دموکرات‌ها در ۱۱ جمادی‌الاول ۱۳۳۶ هجری/ ۲۳ فوریه ۱۹۱۸ میلادی، ضمن تلگرافی «فعالیت اجانب را در حدود غرب، خاصه اورمیه» را به اطلاع به هیئت وزرا در تهران گزارش کردند، منتها و طبق معمول پاسخ درخوری دریافت نکردند.^{۸۰} در این میان، شرارت مسیحیان روزبه‌روز گسترده شد و در جریان آن شهرها و روستاها را به‌خصوص در اورمیه و سلماس اشغال و پس از قتل‌عام بی‌رحمانه مردم (= همانا نسل‌کشی) و غارت اموالشان خود جایگزین ساکنین بومی می‌شدند. تجدد در تاریخ ۲۵ جمادی‌الاول ۱۳۳۶ هجری/ ۹ مارس ۱۹۱۸ میلادی در گزارشی با عنوان: «شش هزار و یکصد نفر» ترک آذربایجانی «مقتول»، وقایع جان‌گداز غرب آذربایجان و نقش عوامل اروپایی در این وقایع را این گونه شرح می‌دهد:

«امروز، انگلیسی‌ها، آمریکایی‌ها، فرانسوی‌ها، که سرگنهار خود را افکنده، در پیش منظره خونین شش هزار و یکصد نفر... که قربانیان معصوم آتوریه‌های ایشان شده‌اند، - و توده‌های خاک و خاکستر اورمی، - یارای تلفظ یک کلمه تکذیب، و

۷۸. همان، سال اول، ش ۷۵ (۴ جمادی‌الاول ۱۳۳۶ق)، ص ۱.

۷۹. همان.

۸۰. بیانیهای مستقل «کمیته ایالتی آذربایجان در مورد فعالیت اجانب در تحریک مسیحیان»، همان، سال اول، ش ۷۷ (۱۱ جمادی‌الاول ۱۳۳۶ق)، ص ۱.

قدرت اظهار یک حبه تأسف را، در خود نمی‌بینند، - بلی امروز انگلیسیها، آمریکائیها و و فرانسویهای تمدن‌مآب،
میتوانند شاد شد: آثوریها، با اسلحه و پول و رهنمائی، و تشویق ایشان شش‌هزار و یکصد نفر زن و بچه و مرد بی
سلاح... را ضرب و قتل، احراق، و ریزو ریز کرده‌اند!⁸¹

ادامه شرح حال مذکور ذیل عنوان: «آثوری در اورمی حکومت می‌کند»، به طور خلاصه، سه کشور انگلیس و آمریکا و فرانسه
و مسیونرهای اروپایی برای حمایت از مسیحیان در «تهاجم به غرب آذربایجان و مسیحی‌سازی آن مناطق» را مستقیماً و صراحتاً
مسئول می‌داند و این‌که مسیحیان منطقه که حتی فهم و شعورشان باعث مزاح و مسخره خود آن کشورهاست، تا چه حد بازیچه
دول غربی هستند:

«آثوریها، که نمایندگان انگلیس و آمریکا و فرانسه آن‌ها را: «احمق، وحشی، نادان، متعصب و... و .
می‌نامند، ولی هنوز در تقویت و حمایت آن‌ها کوتاهی نمی‌ورزند؛ چه می‌گوئیم، از جانب آن‌ها شرائط
بمیان می‌آورند؛ - امروز در اورمی حکم می‌رانند:

می‌گویند:

- باید ... [ترکهای آذربایجان] - که اسلحه ندارند - اسلحه خودشان را تسلیم کنند !
 - باید حاکم اورمی از آثوریها باشد !
 - باید قوه نظامی از آثوریها تشکیل داد !
- با صد ادعای دیگر که بیش از این به تحریر و تکرار آن تحمل نداریم
- باید در خیال خوی و سلماس باشیم !
- سیل خونین و آتشین که از روی اورمی گذشته، آن ولایت بیگانه را بالمره خراب و ویران ساخت، با دستهایی
فراهم آورده شده و با نقشه و ترتیباتی تهیه گشته است که برای توسیع دایره تخریبات خودش نقصانی ندارد:
- انبار اصلحه آن‌ها مملو؛
 - ارکان حرب متشکل از نظامیان فرانسه، آماده؛
 - پول آمریکائی حاضر؛

- آذوقه کافی و بلکه زائد در مخزنهای مسیونرها موجود؛ و . . . اولین تدبیر که حس دفاع از

جان، بکمترین مخلوق زنده، الهام می نماید، عبارت از تحدید تسلط « بلیه و مصیبت است. دولت

باید بدون نظیره تراشی، بسامحات معمولی خودش، در فکر سلماس و خوی باشد».^{۸۲}

در این هنگامه و پس از گذشت چند هفته از حوادث دلخراش، مردم آذربایجان به سرعت متوجه شدند، توطئه بزرگتری در راه است و نیز دریافتند که دولت بریتانیا و سرویس های مخفی اش در حال برنامه ریزی و تجهیز و تسلیح مسیحیان بر علیه ترکیه است که در صورت موفقیت و به عنوان «پاداش خیانت» «دولت مستقل مسیحی در بخش هایی از ترکیه و غرب آذربایجان» تشکیل خواهد شد، دموکرات های تبریز به زعامت خیابانی که با دقت هرچه تمام مسائل غرب آذربایجان را زیر نظر داشتند، به اسنادی دست یافتند که یکی از آن ها در سرمقاله تیتراژ اول روزنامه تجدد در تاریخ ۳ جمادی الاخری ۱۳۳۶ هجری/ ۱۶ مارس ۱۹۱۸ میلادی با عنوان: «**ثوریها و مشوقین آنها**» برای آگاهی حکومت مرکزی و تنویر افکار عمومی، منتشر گردید. این سند همانا مکتوبی از عوامل دست اندکار در انتظام تروریسم مسیحی در منطقه بود و آشکارا در آن مشخص می گردید که ایده تشکیل پلیس غرب در آذربایجان نوعی تشکیلات نظامی، سیاسی و مخفی است و هدف اصلی اش نیز تبدیل آذربایجان به مثابه پایگاهی برای حمایت از مسیحیان مهاجم به این سرزمین است و همچنین سازمان دهی آن ها تا جایی پیش خواهد رفت که با نسل کشی ترک های آذربایجان، نهایتاً حکومت مستقل مسیحی در این خطه تأسیس گردد و به طبع آن، تدریجاً اروپایی ها از آن برای تحت فشار قرار دادن ترکیه و اهداف سیاسی شان در قفقاز بهره جویی کنند.^{۸۳}

هر آنچه که از این پستی و بی شرمی در تاریخ معاصر باید بفهمیم این است که تهاجم برنامه ریزی شده مسیحیان حکایت از ابعاد وخیم این غائله در بحث امنیت ملی آذربایجان دارد. حکومت مرکزی که بسیار بی تفاوت و ناتوان درباره رخدادهای گفته شده رفتار می کرد - که گویی هیچ اتفاقی نیوفتاده - خشم ترک های آذربایجان را برانگیخت.^{۸۴} اوضاع بگونه ای اسفبار بود که برای نمونه «فرقه دموکرات مترقیون ایران» در تفلیس تصمیم به جمع آوری اعانه برای مردم فلاکت زده آذربایجان ایران نمود.^{۸۵} مطبوعات تبریز، از همان آغاز این وقایع دست به افشاگری زدند و گاه عاجزانه از حکومت مرکزی در تهران خواستند که به کمک آذربایجان بشتابند.^{۸۶}

۸۲. همان، ص ۳-۴.

۸۳. همان، س ۱، ش ۸۴ (۳ جمادی الاخر ۱۳۳۶ ق)، ص ۱.

۱۸. آشوب طلبی مسیحیان در آذربایجان تا سال ۱۳۳۸ هجری/ ۱۹۲۰ میلادی، ادامه داشته است. برای آگاهی: پناهی خیای، «بررسی ماهیت سیاسی اجتماعی جنبش شیخ محمد خیابانی، ف اول. مضافاً، توجه شود به سندی با عنوان: «ترجمه رئیس گمرکات زنگنه مورخه ۲۸ سرطان ۱۲۹۹ شمسی» در خصوص ناتوانی آن اداره برای ثبت نام افراد و اموال آوارگان آذربایجانی که معروض حملات ارامنه قرار گرفته بودند: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، شماره سند ۲۴۰۰۰۱۱۲۸.

۱۹. تجدد، سال اول، ش ۳۵ (۱۰ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)، ص ۱-۲.

۲۰. «غارت شدگان گروس»، همان، سال اول، ش ۴۸ (۱۴ ذی حجة ۱۳۳۵ ق) ص ۱؛ «آشوریها و جلوها»، ش ۷۹ (۱۸ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)، ص ۱؛ «مصیبت: ارومی، جگر گوشه آذربایجان» ارومی در میان آتشها»، همان، سال اول، ش ۸۰ (۲۲ جمادی الاول ۱۳۳۶ ه ق)، ص ۱-۲، «آشوری در ارومی حکومت می کند»، همان، سال اول،

جریدهٔ تجدد به نقل از نامهٔ یک آذربایجانی به روزنامه «آچیق سوز» باکو در موضوع مردم آذربایجان غربی، به طور پرسش انگیزی از این مسئله شکوه می‌نماید که چگونه آوارگان در مراجعه به سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور، مورد بی‌مهری دیپلمات‌های هم‌وطن ایرانی خود قرار می‌گیرند:

«واقعاً شرم‌آور است که یکنفر ایرانی در یک جریده خارجی داد بزند و ناله نماید که آژانهای مأمور حفظ حقوق آنان به حالت رقت آور آن مصیبت زدگان اعتنایی ندارند و باین وسیله اهالی بومی و برادران اسلامی آذربایجان قفقاز را به استمداد و استعانت خود دعوت نمایند تمام بلیات و صدمات ناشی از یک هرج و مرج فوق العاده است که در مرکز مملکت و در وزارت خارجه حکمفرما بود».^{۸۷}

همان‌گونه که چندین بار در ذیل مفهوم امنیت ملی در مقاله حاضر به آن تأکید کردیم، تمامی مشخصه‌های این مفهوم در پی تهاجم مسیحیان به آذربایجان دیده می‌شود که عبارت است از: کوتاهی حکومت در برقراری امنیت؛ کردار غیرقانونی جمعی

گروهی و ترس مردم در از دست دادن بخشی از جمعیت یا خاک سرزمین خود. «روزنامه تبریز» به شیوه معنی‌داری در روز آغاز قیام خیابانی، در اشاره به اعمال مسیحیان و اکراد در غرب آذربایجان این سؤال را مطرح می‌کند: «باید دید که دولت متبوع و ملت محبوب کدامین فکر اساسی را در اصلاحات این ایالت بلا دیده به موقع اجرا خواهند گذاشت؟».^{۸۸} در حقیقت، این پرسش به صورت غیرمستقیم به منشاء اجتماعی قیام خیابانی در آذربایجان اشاره داشت و از چشم انداز روزنامه‌ای که حتی مدیر مسئول آن کربلایی آقاحسین فشنگچی در جناح مخالف خیابانی و از حامیان دولت و ثوق‌الدوله نخست‌وزیر وقت بود، ارزیابی نسبتاً مهمی از اوضاع مخاطره‌آمیز به حساب می‌آمد.

به فرجام، تهاجم و طغیان وحشیانهٔ مسیحیان با ورود نیروهای نجات‌بخش ترکیه عثمانی به آذربایجان ایران در اواخر شعبان ۱۳۳۶ هجری / می ۱۹۱۸ میلادی و عقب راندن آن‌ها به قسمت‌های شمالی آذربایجان که تحت کنترل روسیه بود، پایان یافت. در این جریان کسروی، شادمانی و استقبال مردم آذربایجان از ارتش عثمانی را اینگونه به تصویر کشیده است:

ش ۸۲ (۲۷ جمادی الاول ۱۳۳۶ هـ ق) ص ۱؛ «فریاد الم»، ش ۸۵ (۵ جمادی‌الآخر ۱۳۳۶ ق) و «بیچاره آذربایجان... بدبخت آذربایجان»، تبریز، سال دهم، ش ۸ (۳ صفر ۱۳۳۸ ق)، ص ۱-۲.

۲۱. تجدد سال اول، ش ۷۳ (۲۶ ربیع الثانی ۱۳۳۶ ق)، ص ۴.

۲۲. تبریز، سال یازدهم، ش ۴۷، (۱۸ رجب ۱۳۳۸ ق)، ص ۳-۴.

«بیچاره مردم پس از شش ماه گرفتاری خود را آزاد دیدند، زنان و مردان بیرون ریخته و از عثمانیها پیشنواز

کردند. بسیاری از ایشان نیمه جانی می داشتند و خود نمی دانستند گریه کنند یا شادی کنند».^{۸۹}

نهایتاً، وقایع تلخ گفته شده با نجات «آذربایجان ایران»، ولی با تأسیس کشور ارمنستان در اراضی تاریخی «شمال آذربایجان» به پایان رسید، لیکن دشمنی و عناد ابدی آن ها و حامیان غربی شان، همچون فرانسه با سرزمین آذربایجان پایان نپذیرفت. تاریخ به ما می گوید که آنان نگاه تاریکی به انسانیت دارند و صرفاً کافی است که جنایات شنیع آن ها در شهر خوجالی (۲۵ و ۲۶ فوریه ۱۹۹۲) و سایر شهرهای قره باغ جمهوری آذربایجان را در منتهی الیه قرن بیستم میلادی به خاطر آوریم و هرگز فراموش نکنیم و موکداً باید تصریح کنم که مسئله مسیحیان و حمایت دول غربی و نگرش استعماری از آن ها همچنان چشم انداز مهمی را در بررسی حوادث دوران معاصر و بحث امنیت ملی آذربایجان تشکیل می دهد و تنها وظیفه باقی مانده برای ما عبارت خواهد بود از: مطالعه دقیق تاریخ، تقویت حافظه جمعی و اتحاد و وفاق ملی در برابر دشمنان این سرزمین.

منابع و مأخذ:

۱. «ترجمه رئیس گمرکات زنگنه مورخه ۲۸ سرطان ۱۲۹۹ ق». در خصوص ناتوانی آن اداره برای ثبت نام اشخاص و اموال آوارگان آذربایجانی که معروض حملات ارامنه قرار گرفته بودند. نک. سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، شماره سند ۲۴۰۰۰۱۱۲۸.
۲. سازمان کتابخانه و اسناد ملی ایران، سندهای شماره ۲۹۰۰۰۲۹۹۷ و ۲۹۰۰۰۲۹۹۸ و ۲۹۰۰۰۳۶۰۷ و ۲۹۷۰۱۹۸۷۰ و ۳۱۰۰۰۱۱۷۷.
۳. پناهی خیاوی، شهرام. «بررسی ماهیت سیاسی اجتماعی جنبش شیخ محمد خیابانی». پایان نامه دکتری تخصصی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۸۸.
۴. کسروی، سیداحمد. تاریخ هیجده ساله آذربایجان، بازمانده تاریخ مشروطیت ایران، چ ۱۲، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۸.
۵. قیام شیخ محمد خیابانی، ویرایش و مقدمه محمدعلی همایون کاتوزیان، چ ۲، تهران: نشر مرکز، ۱۳۷۸.
۶. خاطرات غلام خان حشمت اورمیه ای: مویه های شهر غریب. اورمیه: انتشارات یاز، ۱۳۷۸.

۷. تجدد، سال اول، ش ۲۹ (۱۸ شوال ۱۳۳۵ق)؛ ش ۳۳ (۲ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)؛ ش ۳۴ (۴ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)؛ ش ۳۵ (۱۰ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)؛ ش ۳۶ (۱۶ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)؛ ش ۴۰ (۳۰ ذی قعدة ۱۳۳۵ ق)؛ ش ۴۳ (ذی حجة ۱۳۳۵ ق)؛ ش ۴۸ (۱۴ ذی حجة ۱۳۳۵ ق)؛ ش ۴۹ (۲۱ محرم ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۵۰ (۲۴ محرم ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۵۱ (۲۸ محرم ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۵۲ (۳ صفر ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۵۵ (۱۹ صفر ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۵۷ (۲۶ صفر ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۶۱ (۴ ربیع الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۶۲ (۱۸ ربیع الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۶۴ (۲۵ ربیع الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۶۷ (۵ ربیع الثاني ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۷۱ (۱۹ ربیع الثاني ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۷۳ (۲۶ ربیع الثاني ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۷۵ (۴ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۷۷ (۱۱ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۷۸ (۱۵ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۷۹ (۱۸ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۸۰ (۲۲ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۸۱ (۲۵ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۸۲ (۲۷ جمادی الاول ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۸۵ (۵ جمادی الآخر ۱۳۳۶ ق)؛ ش ۸۴ (۳ جمادی الآخر ۱۳۳۶ ق) و ش ۵۷، نمره مسلسل ۱۹۳ (۵ شوال ۱۳۳۸ ق).
۸. «بیچاره آذربایجان... بدبخت آذربایجان»، تبریز، سال دهم، ش ۸ (۳ صفر ۱۳۳۸ ق) و همان، سال یازدهم، ش ۴۷ (۱۸ رجب ۱۳۳۸ ق).

Vartzian, Simon. Armenia and the Armenian Question, Boston, Hairenik 1943.

جای ادوار

چاپان : مجید
 حوالی : مکرانی
 تیریز : - مجید
 حرات : ۱۷۱
 مدیر و سردبیر : تکی
 نام : خللات ، مکتوب ، به - حد : حوالی : تحریر و مستند
 مه : ادوار ، ترس : کرده و دو : حوالی : صورت : مستند
 مجید .

جای روزنامه

ترتیب : موقتی : ۴۰۰
 ۱ : ۶
 ۲ : ۷
 ۳ : ۸
 ۴ : ۹
 ۵ : ۱۰
 ۶ : ۱۱
 ۷ : ۱۲
 ۸ : ۱۳
 ۹ : ۱۴
 ۱۰ : ۱۵
 ۱۱ : ۱۶
 ۱۲ : ۱۷
 ۱۳ : ۱۸
 ۱۴ : ۱۹
 ۱۵ : ۲۰
 ۱۶ : ۲۱
 ۱۷ : ۲۲
 ۱۸ : ۲۳
 ۱۹ : ۲۴
 ۲۰ : ۲۵
 ۲۱ : ۲۶
 ۲۲ : ۲۷
 ۲۳ : ۲۸
 ۲۴ : ۲۹
 ۲۵ : ۳۰
 ۲۶ : ۳۱
 ۲۷ : ۱
 ۲۸ : ۲
 ۲۹ : ۳
 ۳۰ : ۴
 ۳۱ : ۵
 ۱ : ۶
 ۲ : ۷
 ۳ : ۸
 ۴ : ۹
 ۵ : ۱۰
 ۶ : ۱۱
 ۷ : ۱۲
 ۸ : ۱۳
 ۹ : ۱۴
 ۱۰ : ۱۵
 ۱۱ : ۱۶
 ۱۲ : ۱۷
 ۱۳ : ۱۸
 ۱۴ : ۱۹
 ۱۵ : ۲۰
 ۱۶ : ۲۱
 ۱۷ : ۲۲
 ۱۸ : ۲۳
 ۱۹ : ۲۴
 ۲۰ : ۲۵
 ۲۱ : ۲۶
 ۲۲ : ۲۷
 ۲۳ : ۲۸
 ۲۴ : ۲۹
 ۲۵ : ۳۰
 ۲۶ : ۳۱
 ۲۷ : ۱
 ۲۸ : ۲
 ۲۹ : ۳
 ۳۰ : ۴
 ۳۱ : ۵

سال اول : شماره ۸۴ - شنبه ۲۵ حرات نبلان ۱۳۹۶ - ۳ جادی الاخری ۱۳۳۶ - ۱۶ مارس ، ۳ فرور ۱۹۱۸

آثوریها و مشوقین آنها

وقتی که یک شه پرا - که یک شهر محبوب و مسوژی در شهر حدی وطن مانت ، وسکت آن را در آن و شهرمان گرای ما ، بی وقتی که یک شهر شمری و بدعت و حداث آتی ، در مشوق آتش و خون ، عرق می بیند ، و فیکه می بیند چه ترنایی پیش گرفته شده و از روی چه شفته بیخوشانه ایرانیان مسافتانی آذربایجان را ، Croisés های عصر ستم (۱۰۰۰) ادما و نبود که - و آثار آن فکلی خودمان را ، در هر - مجموع داشته ، همه به تصویر و حکایت دایره و سامری مسکتان میوزیم - که به یکس این پلاتهای وحده - این سؤقهدهای چاپته را بر طبع ملت ایران ، تحویل و قدرش ندوده بدون افق و وقت بیوقه شیرا میگذارد ، از تصویر - عوش آید ، جرات حمل میکنه و پیرفتنیت خود میفریند ، و بیخوشانه ارثه را نیز به طوطا و آثوریها شریک و همکار شدن بدنه . . . هر که این یک Defi ، یک Parti pris است ، ما بدون اشک ، به سبب عوان ، عجلت و عداوت آفتابان را بکلی میفریاد نمود ، و مکتب نمونیم شد که احصاست موقتی مدین و اصابت از آنها بطور برسد ، ما مدالان را ، از مردیج حرکت و حسیقه آثوری ، از (پیرلریت Pierre l'Ermitte) های این Croisade حید ۱۰۰۰ رولای مسکوس - که سکت نیفرانه افق یک لیل و ششود مشرق دبی را هم به خود قرار ده - ، امید نمونیم کرد .

ایک یک و فیکه می دای که در یک لڑدهات مسطهر عربی ، باقی و تعاق ، بدست پیرلرین و سبب است ، با کتکان ایسی موقتی و انتظاری - نتر میگیرم ، که ، اسکر قبل تکلیب است ، در میدان خودشن تکلیب نباید ، و اگر نیست ، عجلت عجلین خودشن را نشا نمیده . . .

- از حرفی دیگر لید و ارم که دولت ، نیز در این سرحد ، با خبر مدن نکرسته ، تبه بدلیک چیری شفته مهم مسافتان غرب را بکلی شمت حذف خود قرار داده اند آفتا خود شده ، و دو صده امتداد قنایر بخوانده آمد ، و هر که لازم هم بیاید که اروپا را از شورت جواد - عیس مسکتان افق ترنایی بری حسیقت مسلمی و خوی و سواقی پندگ آن ولایت نمیشد حرکتی بر خود روا خوانده داشت . . . و سرعت عمل و دهنده را از کتایمی پیرلر نیفرانه شمره ذرا که :

- بیش تر از این که دانتن افکار عوام ، در افکار ، ممکن نموده شد :

- هیچ کسی نیفرانه سوغه بخورد که این فصل و تکیلی مانت ، روزی پایان نموده رسیده :

- چون یکده شش هزار و یکسده نفر خنجرین اروپا ، با فریده های سبک شاک ، حضور و استراحت را ، از عود هموطنان ایشان سلف سود و هبه بیادند که آذربایجان شیده جزه ست . . .

مکتوب یکنفر از عاملین پیشنهاد کنندگان پلیس عرب :

X Feb. 13 , 1918 .

X . . . X . . . X . . . X . . .

I do not know this man who is bringing this letter for me , so I will not say very much . But I can tell you that we are not forgetting (sic) you (sic) people . X has come here from Urmia and will go on the X in a few days . He is expecting Mar Shimmon to come to Salmas he will not wait for him . I do not know what day you can expect him . I think by Monday or Tuesday , if not before then . He wants to unders trand about conditions in S . . . before we go ahead with plans for moving the people . We all think that is the maslahat I hope you received my letter , wich I sent by the horsemen . X . . . X . . . will probably wait and come with Xs . X . . .

Things are quiet here , and we hope they are also in X . . . the we have heard about there being a fight with Armenians . I trust it has not made any trouble for you . The Moslems here seem to be afraid .

Please give my salams to all your circle and also to B . . . X . . .

Sincerely :

X . . . X . . .

I shall tell this man that you will give him six Krans - I am giving him some money here also .

۱۳ فرور ۱۹۱۸

.

این شخص را که حامل مکتوب - است ، نمی دانم ، لید مکتوب زدی اظهار نمونیم کرد ، ولی بنوام بشا لید داشت که ما ، ملت شاد را فرسوق نمی گیریم - - - - - بزرگو و وارد بنیج شده است ، و بی چه روزی عزم خوانده گفت . مکتوب است که منشیسون وارد سلس شود ، ولی بیعت او نشتر نموده کرد . ندانم ، چه روزی چه مکتوب او بشود ، در هر صورت ، هر که ، رود تر باشد ، روز دوشنبه به شایه اظهار و را ببرد . او میفرانده را ببرد و ضعیفات س اطلاعات تممیل نباید ، قبل از آنکه ما نقش های تحریک ملت را مکتوب یاندازیم .

بنفره ما ، « مسطرت » دای است . لید واره مکتوب چسکه نمود ، فرستاده رسید است . محفل است تأثیر کرده با عزت ندید .

چیز ها در اینجا بطور دلخواه است و لید واره در نیز همین بند .

اینرا نیز نشاید که در آنجا حزبی باارمله شده است ، و گمان بچرم که صدمه بر شاد وارد نکند است . در اینجا مسلمانان متوحش بنظر میبرند .

نظام سلامی مرا به رفقای خودتان و به برسانید .

بصمیمیت :

.

بجمل مکتوب شش فران ددیم . من هم در اینجا و جوی یو پرداخته ام .

بهای روزنامه

تاریخ موقت تا نیم سال اول:

نمبر	تیریز	ایران	خارج
۱	۶	۷	۸
۳۰	۱۳	۱۷	۲۰

اعلانات

اعلانات در صفحه اول این هفته نیست
 صفحه ۲ و ۳ ۳ سطر ۲۰۰
 (اداره از مضمون اعلانات مسئول نیست)

جای اداره

خیابان - مجیدیه
 عنوان نشراتی
 تیریز - مجیدیه
 شماره تلفن: ۱۷۱
 مدیر و سردبیر: تقی
 تمام مقالات و مکاتبات باید با خط خوانا تحریر و مستقیماً
 به اسم اداره ارسال گردد و در هیچ صورت مسترد
 نمیشود.

هفته دو بار نشر میشود.

سال اول : شماره ۸۰ - چهارشنبه ۱۵ خرداد ۱۳۹۶ - ۲۲ جمادی الاولی ۱۳۹۶ - ۵ مارس ۲۱ فروردین ۱۳۹۶

مقصیت

ارومی ، جگر گوشه آذربایجان

تیریز میداند ، ارومی درجه حالت است ،
 در مرکز آذربایجان کسی را پیدا نمی توان نمود
 صفت تمیز جگر گوشه ارومی ، آن شهر
 وژگون بخت را ، تحقیق نموده ، و از
 اول الی آخر ، تمیز واقع اخیر را شنیده
 شد ، همه ، تیریزبان ، همه برادران داغ
 دیده هوشداران مغول ارومی عزیز ، امروز
 فقط یک خیال ، یک اندیشه در سر دارند و
 آن خیال ، آن اندیشه عبارت از (ارومی)
 است .

و تمام آذربایجان ، یک تکلیف ، فقط
 یک تکلف فوری را ، برعهده هوشداران و برادران
 خودی وارد میداند :

تخلیص ارومی !
 فقط یک کینه ، در دل خود میبرد :

کینه « مروچین تشکیلات غرب ! »
 آتوری ، جلو ، میسجی ، — و
 (پروکاور) ها ، متوفین رنگارنگ از قبل
 میسجی ، دستگیر نظامی یا صاحب منصب ،
 انگلیس ، آمریکایی ، فرانسوی و غیره تمام
 ایله ، یکسری ، درونی این موده است :

« تشکیلات غرب ! »

این آتوریهای خون آشام ، این جلوه های
 مردم خوار ، این (بابام) های تشنگ برده و
 و معطع فرانسوی ، این (آپانی) های دست
 پرورده میسجیهای آمریکایی (این و آن) های
 صفت میسجی ، ایله ها افراد با نظم و دیسپلین
« تشکیلات غرب » میباشند ، که سفارت
 های متفقین در تهران به حکومت ایران پیشنهاد
 میکردند ، و علی رغم دولت ایران از قسوم
 قتل آوردند ؛ ایجاد کردند ؛ و به بهانه اینکه
 از (کرد) دفاع خواهند کرد ، بجای ایرانیان
 مسلط گردانیدند .

باشد ، ما این نفعه انگلیسی ، این هدیه
 آمریکاییها ، اولین آورد خویش فرانسویهای تمدن
 ناب را با کمال امتنان و خورسندی قبول میکنیم ،
 علی ، اگر نیک آن به دولت قوی شو ،
 که ، اگر مقصود انسایت پرورانه آن به

محبوبه کاتبی آتوریا بقتل عام و احراق
 شهر ، سوار اسب شده ، برای اعلام موقوفه ،
 راه تیریز را پیش گرفته اند ، از قرار اشتهار
 رات آراسه غر جوان ، ماجرای خسروین
 ارومی از قرار ذیل بوده است .

بهانه آتوریا

پنج غر آتوری مسلح ، یکتنه (فرداش)
 نام ، از سواره های ایرانی بر خورده در سدد
 می آیند که تشنگ سواره را از دست او بگیرند ،
 سوار ایرانی ، از دادن سلاح خود امتناع
 میبوزد ، آتوریا تهدید میکند ، پنج غر ،
 متأسفاً ، سواره بکه و تنهای ایرانی را از هر
 طرف اسلحه و توفیق می نیابند . (فرداش)
 یک حرکت دایره خود را از مضمون آتور ،
 دی خلاص کرده اند ، در عقب یک دیوار
 کین میکنند ، و به آتوریا میگویند که اگر
 پیش نیابند خودی را مدافعه خواهند نمود ،
 به غر از آتوریا ، برای ترصد حرکات
 سوار ایرانی ، در همان جا ایستاده ، دو غر
 دیگر ، برای دعوت هوشداران خودشان بمرکز
 جلوه ها عازم میشوند .

عبودم جلوه ها بشهر

جلوه ها که در داخل شهر ارومی هستند ،
 عبارت دولتی اداره کرک را تصرف نموده
 و مر میگز خود قرار داده اند ، عده عده
 جلوه ها در اطراف شهر و مخصوصاً در قریه های
 (چار باش) و (سکرخان) میباشند ، همین
 که دو غر جلو ، که با (فرداش) منازعه
 کرده و از نصب تشنگ او توفیق شده بودند ،
 یکسرگرسیده ، برادران خودشان را خبردار
 میکنند ، دسته های غرور و مغرور جلوه ها ،
 که منتظر و مترصد فرصت و بهانه بوده اند ،
 از هر طرف شهر حمله برده ، ایرانیان را در
 هر کجا که معادف میشوند ، قتل میکنند ،
 در مقابل هجوم و حشانه آتوریا ، چیزی یاری
 مقاومت ندارد ، مرد ، زن ، پجسه ، هر چه
 پیش شان یابد ، بدون یک ذره ملاحظه ، در
 میان سدی بی فاصله تشنگها که از هر طرف
 علی الاصل حال شده ، در کوچهای ارومی
 خون ایرانی را جاری میکند ، آواز مسلسل
 چند غراده مترالیوز هم شنیده میشود که
 داس فولاین کاسوله های زهرپوش فراوان

Farhad Javadi Yekan Sadi
(Abdollah Oghlu)

Email:

ferhadcavadi@yahoo.com

ferhadcavadiyekansadi@gmail.com

Affiliation:

Linguist and Azerbaijani
Folklore Researcher

The Etymology of the Village of Balu (Balo / Balov / Bəlov), a Subordinate of Urmia City

A Study in Toponymy, Mythology, and Historical Etymology

Abstract:

This article examines the etymology and origin of the name of the village of Balu (Balo / Balov / Bəlov), located in the Rozheh-Chai district of Urmia County, based on the mythology of the ancient Turks, the religious beliefs of the ancient Near Eastern peoples, and comparative etymological analysis. Through a comparative analysis of historical, mythological, and linguistic sources, the author proposes the hypothesis that the toponym *Balo (Balo / Balov)* is a mythological compound name, formed by combining the name of the god *Ba'al (Bəəl / Bəl / Bə'el / Bel / Bal)* — who held a prominent place in the Phoenician, Canaanite, and Ugaritic mythological systems — with the component *-ov / -of* from the ancient Turkish language.

In this study, in addition to examining the etymology of the village name, the historical background of this ancient settlement, the connection of its name to the mythological traditions of the ancient Near East, as well as examples and evidence found in written sources, are analyzed and evaluated through a comparative approach.

Keywords: Balu, Balo, Balov, Bəlov, Ba'al (Bəəl / Bə'əl), Bel, Phoenicians, Ugarit, Canaan, Ancient Turks, Mythology, Etymology, Urmia, Orumieh, Toponymy.

CITATION (APA):

Javadi Yekan Sadi, F. The Etymology of the Village of Balu (Balo / Balov / Bəlov), a Subordinate of Urmia City, A Study in Toponymy, Mythology, and Historical Etymology. Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

Fərhad Cavadi Yekan Sədi

(Abdulla Oğlu)

E-poçt:

ferhadcavadi@yahoo.com

ferhadcavadiyekansadi@gmail.com

Mənsubiyyət:

Dilçi və Azərbaycan folkloru
tədqiqatçısı

Urmiya şəhərinin Balov//Bəlov kənd adının etimologiyası: Toponimik, mifoloji və tarixi-etimoloji tədqiqat

Xülasə:

Bu məqalədə Urmiya şəhərinin Rövzəçay inzibati bölgəsinə daxil olan Balo / Balov / Bəlov kənd adının etimologiyası və mənşəyi qədim türk mifologiyası, Ön Asiya xalqlarının dini təsəvvürləri və müqayisəli etimoloji təhlil əsasında araşdırılır. Müxtəlif tarixi, mifoloji və linqvistik mənbələrin müqayisəli təhlili nəticəsində müəllif belə bir hipotez irəli sürür ki, Balo // Balov toponimi qədim Finikiya–Kən'an (Kün'an) –Uqarit mifoloji sistemində mühüm yer tutan Baal (Bəəl (Bə'əl) /Bəl/Bal) tanrı adı ilə qədim türk dilində işlənmiş ov/of komponentinin birləşməsindən formalaşmış mürəkkəb mifoloji addır. Məqalədə həmçinin kəndin qədim yaşayış məskəni olması, onun adının Ön Asiya mifoloji ənənələri ilə əlaqəsi və müxtəlif yazılı mənbələrdə rast gəlinən paralellər müqayisəli şəkildə təhlil edilir.

Açar sözlər: Balo, Balov, Bəlov, Baal, Bəl, Finikiyalılar, Uqarit, Kən'an (Kün'an), qədim türklər, mifologiya, etimologiya, Urmiya, toponimika.

CITATION (APA):

Cavadi Yekan Sədi, F. Urmiya şəhərinin Balov//Bəlov kənd adının etimologiyası: Toponimik, mifoloji və tarixi-etimoloji tədqiqat. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Ferhat Cevadi Yekan Sadi
(Abdullah Oğlu)

E-posta:

ferhadcavadi@yahoo.com

ferhadcavadiyekansadi@gmail.com

Üyelik:

Dilbilimci ve Azerbaycan
folkloru araştırmacısı

Urmiye Kentine Bağlı Balov Köy Adının Etimolojisi: Toponimik, Mitolojik ve Tarihsel-Etimolojik Bir Araştırma

Özet:

Bu makalede, Urmiye kentinin Revzeçay idari bölgesinde yer alan Balo/Balov/Belov köy adının etimolojisi ve kökeni, eski Türk mitolojisi, Ön Asya halklarının dinî tasavvurları ve karşılaştırmalı etimolojik çözümleme temelinde incelenmektedir. Tarihi, mitolojik ve dilbilimsel kaynakların karşılaştırmalı değerlendirilmesi sonucunda yazar, Balo/Balov toponiminin, eski Fenike–Ken‘an–Ugarit mitolojik sisteminde önemli bir yere sahip olan Baal (Be‘el/Bel/Bal) teonimi ile Eski Türkçede kullanılan ov/of unsurunun birleşmesiyle oluşmuş bileşik bir mitolojik ad olduğu yönünde bir hipotez ileri sürmektedir.

Makalede ayrıca köyün eski bir yerleşim merkezi olduğu, adının Ön Asya'nın mitolojik gelenekleriyle ilişkisi ve çeşitli yazılı kaynaklarda rastlanan paralellikler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Balu, Balo, Balov, Belov, Baal, Bel, Fenikeliler, Ugarit, Ken‘an, Eski Türkler, mitoloji, etimoloji, Urmiye, toponimi.

CITATION (APA):

Cevadi Yekan Sadi, F. Urmiye Kentine Bağlı Balov Köy Adının Etimolojisi: Toponimik, Mitolojik ve Tarihsel-Etimolojik Bir Araştırma. Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

مقدمه

اهمیت و ضرورت پژوهش

توپونیم‌ها از مهم‌ترین منابع علمی برای مطالعه تاریخ کهن، ترکیب قومی، زبان، جهان‌بینی دینی - اسطوره‌ای و مراحل تحول فرهنگی هر ملت به‌شمار می‌آیند. به‌ویژه نام سکونتگاه‌هایی که طی هزاران سال تداوم حیات داشته‌اند، از آن جهت که لایه‌های کهن زبانی و باورهای اسطوره‌ای را در خود حفظ کرده‌اند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. روستای بالو / Balo بالوو Balov واقع در حوزه ارومیه نیز یکی از همین سکونتگاه‌های کهن محسوب می‌شود.

با وجود این، منشأ و ریشه‌شناسی توپونیم بالو / Balo بالوو Balov تاکنون به صورت نظام‌مند مورد بررسی قرار نگرفته و پژوهش‌های موجود عمدتاً به ویژگی‌های آوایی و واژگانی آن محدود مانده‌اند. همچنین، پیوندهای احتمالی این نام با اسطوره شناسی خاور نزدیک باستان، نظام‌های دینی و لایه‌های تاریخی - ریشه‌شناختی آن، تاکنون موضوع پژوهشی مستقل قرار نگرفته است.

پژوهش حاضر با هدف پر کردن بخشی از این خلأ علمی تدوین شده و می‌کوشد با بهره‌گیری از روش تطبیقی و استناد به منابع تاریخی، اسطوره‌شناختی و زبان‌شناختی، منشأ و تحول تاریخی این توپونیم را مورد بررسی قرار دهد.

هدف پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، بررسی ریشه‌شناسی نام روستای بالو / Balo بالوو Balov واقع در بخش روضه‌چای شهرستان ارومیه از منظر تاریخی، ریشه‌شناسی تطبیقی و اسطوره‌شناختی، تحلیل دیدگاه‌های علمی موجود و تبیین فرضیه ریشه‌شناختی ارائه شده از سوی نگارنده بر پایه منابع و شواهد تاریخی کهن است.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش‌های تاریخی - تطبیقی، تحلیل ریشه‌شناختی، تحلیل معناشناختی، مقایسه توپونیمیک، مطالعه تطبیقی بن‌مایه‌های اسطوره‌ای و تحلیل منابع مکتوب کهن بهره گرفته شده است. در جریان تحقیق، منابع مربوط به اساطیر بین‌النهرین باستان، فنیقی، کنعانی، اوگاریتی و مصر باستان، همچنین آثار علمی معاصر در حوزه‌های تاریخ، قوم‌شناسی و توپونیمیا، به صورت تطبیقی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند. شایان ذکر است که برخی از بازسازی‌های ریشه‌شناختی و نتایج تاریخی ارائه‌شده در این مقاله، به‌عنوان فرضیه‌های علمی نگارنده مبتنی بر تحلیل‌های تطبیقی مطرح شده‌اند.

نواوری پژوهش

نواوری‌های علمی این پژوهش را می‌توان در محورهای زیر خلاصه کرد:

- برای نخستین بار، توپونیم بالو / Balo / بالو / Balov / بالوو Bəlov به صورت جامع در چارچوب نظام اسطوره‌ای فنیقی - کنعانی - اوگاریتی مورد بررسی تطبیقی قرار گرفته است.
- اجزای تشکیل‌دهنده این توپونیم، یعنی «بال / Bal / بل / Bel / بعل » Bə`əl و «اوو / ov / اوف » of، به طور مستقل از منظر ریشه شناختی و معناشناختی تحلیل شده‌اند.
- پیوندهای احتمالی این توپونیم با اساطیر سومر و مصر باستان بر اساس رویکرد تطبیقی مورد مطالعه قرار گرفته است.
- برخلاف دیدگاه‌های موجود، فرضیه‌ای جدید درباره منشأ و ریشه شناسی این نام از سوی نگارنده ارائه و با استناد به منابع تاریخی و اسطوره شناختی گوناگون تبیین و مستند شده است.

بیان مسئله

نام روستای بالو / Balo / بالوو Balov تاکنون عمدتاً در پژوهش‌های محلی مورد اشاره قرار گرفته و ریشه شناسی آن تنها به صورت محدود بررسی شده است. در ادبیات موجود، بیشترین توجه به دیدگاه حمید شافعی درباره ارتباط این نام با واژه ترکی «بالیغ / Balıĝ / بالوغ «Baluĝ معطوف بوده است. همچنین، هرچند در برخی منابع از نام کهن این روستا با صورت «پالو (Palu) یاد شده، اما درباره پیشینه تاریخی و مبانی ریشه‌شناختی این نام، توضیح جامع و مستندی ارائه نشده است. در مقابل، مقاله‌ی حاضر این موضوع را در چارچوبی گسترده‌تر و با رویکردی تاریخی - تطبیقی مورد بررسی قرار می‌دهد و با استناد به داده‌های اسطوره شناختی و تاریخی، فرضیه‌ای نوین را مطرح می‌سازد که بر اساس آن، منشأ این توپونیم با نظام‌های اسطوره‌ای فنیقی، کنعانی، اوگاریتی، سومری و مصر باستان ارتباط داده می‌شود.

۱. ویژگی‌های جغرافیایی و پیشینه تاریخی روستای بالو / Balo / بالوو Balov

روستای بالو / Balo / بالوو Balov از توابع بخش روضه‌چای شهرستان ارومیه، از دیرباز یکی از کهن‌ترین، بزرگ‌ترین و شناخته‌شده‌ترین سکونتگاه‌های این شهرستان به‌شمار می‌رود. بر اساس منابع تاریخی و اطلاعات محلی، این روستا طی دهه‌های متمادی اخیر یکی از مراکز مهم جمعیتی و زیستی منطقه ارومیه بوده است. این روستا در حدود ۶ کیلومتری شمال غربی شهر ارومیه و در فاصله ۱ کیلومتری غرب جاده ارومیه-سلماس، در منطقه‌ای هموار با اقلیمی معتدل واقع شده است. موقعیت جغرافیایی مناسب، اراضی حاصلخیز و منابع آبی کافی، از مهم‌ترین عوامل تداوم استقرار و پایداری سکونت در این منطقه به‌شمار می‌آیند. ساکنان روستای بالوو Balov از گذشته‌های دور پیرو مذهب سنی بوده و زبان رایج آنان ترکی آذربایجانی بوده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، در پی مهاجرت شماری از خانواده‌های کرد به این روستا، جمعیت آن به‌طور قابل‌توجهی افزایش

یافت. در حال حاضر، علاوه بر ترک‌های بومی که ساکنان اصلی و اولیه روستا محسوب می‌شوند، خانواده‌های کردی که بعدها (پس از انقلاب ۵۷) در این منطقه ساکن شده‌اند نیز در کنار آنان زندگی می‌کنند.

بر اساس آخرین آمارهای رسمی، جمعیت روستای بالو / Balov بالوو Balov از ۱۶ هزار نفر فراتر رفته است؛ از این‌رو، این روستا را می‌توان یکی از بزرگ‌ترین سکونتگاه‌های روستایی ایران به‌شمار آورد.

منابع

- ۱- مرکز آمار ایران. (Statistical Center of Iran) آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن (برای آمار جمعیت).
- ۲- شافعی، حمید؛ آیریمی، جمال. بالوولو مسکین. صص. ۲۱-۲۲.
- ۳- مجله اینترنتی ارومیه. (منبع الکترونیکی).

۲. پیشینه پژوهش درباره توپونیم بالو

ریشه‌شناسی توپونیم بالوو / Balov بالوو Bəlov تاکنون موضوع پژوهش‌های گسترده و نظام‌مند علمی قرار نگرفته است. بررسی منابع موجود نشان می‌دهد که مهم‌ترین پژوهشگرانی که در این زمینه دیدگاهی مشخص ارائه کرده‌اند، حمید شافعی است. وی در کتاب «بالوولو مسکین»، منشأ این توپونیم را با واژه کهن ترکی «بالیغ / Balıĝ بالوغ Baluĝ به معنای «شهر» مرتبط دانسته و معتقد است که نام بالوو Balov در اصل صورت دگرگون‌شده و تحول‌یافته همین واژه کهن ترکی است.^۱

حمید شافعی در تأیید این دیدگاه، نام روستای بالوو Balov را با برخی از توپونیم‌های کهن ترکی، از جمله «خان بالیغ-Xan» «balıĝ, «بئش بالیغ Beş-balıĝ» و «یئنگی بالیغ Yengi-balıĝ» مقایسه می‌کند. به اعتقاد وی، همان‌گونه که این نام‌ها در زبان‌های ترکی به معنای «شهر» به‌کار رفته‌اند، نام بالوو Balov نیز می‌تواند از همان ریشه مشتق شده باشد. وی همچنین وجود آبادی‌ای به نام «بَلَو» Bəlov در ترکستان شرقی را نیز مؤیدی بر این فرضیه می‌داند.

نویسنده در ادامه (ص. ۲۲) می‌افزاید که امروزه نیز در منطقه آرغو، واقع میان شهرهای بالاساغون و طراز در ترکستان، آبادی‌ای به نام «بَلَو» Bəlov وجود دارد. وی با استناد به این واقعیت تاریخی که بخشی از طوایف و قبایل ترک در حدود ۴۵۰۰ تا ۵۰۰۰ سال پیش از میلاد از آسیای مرکزی و ترکستان به آذربایجان مهاجرت کرده و سپس از آذربایجان به بین‌النهرین و مناطق غربی و جنوبی ایران کوچیده‌اند، نتیجه می‌گیرد که نام‌های «بالوو» Balov و «بَلَو» Bəlov نیز می‌توانند متعلق به همان اقوام ترک‌تبار باشند. بر همین اساس، وی احتمال می‌دهد که نام روستای بالوو / Balov بالوو Bəlov نیز صورت دگرگون‌شده واژه «بالیغ Balıĝ» یا «بالوغ Baluĝ» باشد.^۲

با این حال، از دیدگاه نگارنده این مقاله، ریشه‌شناسی توپونیم بالوو Balov را نمی‌توان صرفاً به واژه کهن ترکی «بالیغ» محدود ساخت. ساختار آوایی این نام، همانندی‌های آن با برخی عناصر موجود در نظام‌های اسطوره‌ای باستان و نیز پیوندهای تاریخی و فرهنگی آن، این احتمال را مطرح می‌سازد که این توپونیم دارای لایه‌های معنایی و تاریخی بسیار کهن‌تری نیز باشد. بی‌تردید، تبیین ریشه شناختی ارائه شده از سوی حمید شافعی، با توجه به وجود واژه «بالیغ Balıḡ» در زبان‌های کهن ترکی، دیدگاهی قابل تأمل و شایان توجه است؛ با این وجود، این دیدگاه به بررسی ابعاد اسطوره‌ای و دینی احتمالی این توپونیم نپرداخته است. از این رو، این احتمال که نام بالوو Balov دارای مؤلفه‌های معنایی و اسطوره‌ای کهن‌تری باشد، نیازمند پژوهشی مستقل و تحلیلی گسترده تر است.

بررسی تطبیقی منابع تاریخی، اسطوره‌شناختی و زبان‌شناختی، نگارنده را به طرح فرضیه‌ای متفاوت درباره منشأ توپونیم بالوو Balov رهنمون ساخته است. این فرضیه بر مطالعه تطبیقی منابع اسطوره‌ای فنیقی، کنعانی، اوگاریتی، سومری و مصری استوار است.

بر همین اساس، در بخش‌های بعدی این مقاله، توپونیم بالوو Balov در پرتو داده‌ها و شواهد برگرفته از اساطیر و سنت‌های دینی فنیقی، کنعانی، اوگاریتی، سومری و مصر باستان، به‌صورت تطبیقی مورد بررسی و تحلیل قرار خواهد گرفت.

۳. تحلیل ریشه شناختی توپونیم بالوو Balov

تحلیل ریشه شناختی این توپونیم نشان می‌دهد که نام «بالوو» Balov را نمی‌توان صرفاً از منظر آوایی مورد بررسی قرار داد، بلکه این نام باید از دیدگاه‌های معناشناختی، اسطوره شناختی و تاریخی نیز تحلیل شود. تبیین توپونیم‌ها تنها بر پایه دگرگونی‌های آوایی، در بسیاری از موارد برای آشکار ساختن لایه‌های کهن معنایی و تاریخی آنها کافی نیست. از این رو، در پژوهش حاضر، نام «بالوو» Balov با بهره‌گیری از روش تاریخی - تطبیقی و در پرتو اساطیر خاور نزدیک باستان، واژگان کهن ترکی و اصطلاحات دینی و آیینی باستان، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

۴. مبانی نظری پژوهش

این پژوهش در نقطه تلاقی توپونیمیای تاریخی، زبان‌شناسی تاریخی - تطبیقی، مطالعات اسطوره شناختی و تاریخ خاور نزدیک باستان انجام گرفته است. در این تحقیق، اصل اساسی آن بوده است که در مطالعه توپونیم‌ها، تنها به دگرگونی‌های آوایی اکتفا نشود، بلکه لایه‌های معنایی، اسطوره‌ای و دینی آنها نیز مورد توجه قرار گیرد؛ زیرا در بسیاری از موارد، این لایه‌ها با وجود تحولات آوایی، همچنان در ساختار نام‌های جغرافیایی حفظ شده‌اند.

در چارچوب تحلیل‌های تطبیقی، منابع مربوط به تمدن‌ها و فرهنگ‌های سومر، آکد، فنیقی، کنعانی، اوگاریت و مصر باستان با یکدیگر مقابله و مقایسه شده و داده‌های توپونیمیک، اسطوره‌شناختی و تاریخی آنها به صورت منظم و نظام‌مند مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند.

۵. روش‌های مورد استفاده

در این پژوهش از روش‌های زیر استفاده شده است:

- روش تاریخی - تطبیقی؛
- تحلیل ریشه‌شناختی؛
- تحلیل معناشناختی؛
- مقایسه توپونیمیک؛
- مطالعه تطبیقی اساطیر؛
- تحلیل تطبیقی منابع تاریخی؛
- بررسی تطبیقی آنترپونیم‌ها (نام‌های اشخاص) و تئونیم‌ها (نام‌های ایزدان).

تحلیل تاریخی - تطبیقی توپونیم بالوو Balov

بررسی منشأ نام روستای بالوو / Balov بَلُو Balov نشان می‌دهد که ریشه‌شناسی این توپونیم را نمی‌توان صرفاً بر پایه همانندی‌های آوایی تبیین کرد. شکل‌گیری توپونیم‌ها در بسیاری از موارد، ارتباطی تنگاتنگ با زبان، جهان‌بینی دینی، باورهای اسطوره‌ای و فرایندهای تاریخی مهاجرت اقوام باستانی داشته است. از این رو، در تبیین منشأ توپونیم بالو / Balo بالوو Balov، افزون بر داده‌های زبان‌شناختی، تحلیل تطبیقی منابع اسطوره‌ای و تاریخی خاور نزدیک باستان نیز ضرورتی انکارناپذیر دارد. بررسی منابع موجود نشان می‌دهد که تنها دیدگاه نظام‌مند درباره ریشه‌شناسی نام بالوو / Balov بَلُو Balov عمدتاً در پژوهش‌های حمید شافعی ارائه شده است. وی در کتاب بالوولو مسکین، این نام را با واژه کهن ترکی «بالوغ / بالوغ» به معنای «شهر» مرتبط دانسته و بر همین اساس، تبیینی ریشه‌شناختی برای آن پیشنهاد کرده است.¹⁻²

این دیدگاه، از منظر توپونیمیای تاریخی زبان‌های ترکی، نظریه‌ای قابل توجه و شایسته بررسی به‌شمار می‌آید.

با این حال، از دیدگاه نگارنده این مقاله، منشأ توپونیم بالو / Balo بالوو Balov لزوماً به این تبیین محدود نمی‌شود. ساختار آوایی این نام، همانندی‌های آن با برخی نام‌ها و مفاهیم موجود در منابع مکتوب باستان و نیز مشابهت‌های مشاهده شده در نظام‌های اسطوره‌ای گوناگون، این احتمال را مطرح می‌سازد که این توپونیم دارای لایه‌های معنایی و تاریخی کهن‌تری نیز باشد.

بر همین اساس، در این پژوهش، داده‌های مربوط به سنت‌های اسطوره‌ای فنیقی، کنعانی، اوگاریتی، سومری و همچنین مصر باستان، با رویکردی تطبیقی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند.

در خصوص ریشه‌شناسی نام این روستا، باید یادآور شد که بر پایه پژوهش‌های گسترده انجام شده از سوی نگارنده، منشأ این نام به اساطیر ترکان باستان بازمی‌گردد. نام این روستا در گویش و محاوره مردم محل به صورت‌های «بالوو» Balov و «بلوو» Bəlov تلفظ می‌شود و در زبان فارسی به صورت «بالو» Balo نوشته می‌شود. نتایج تحقیقات نگارنده نشان می‌دهد که وجود این نام در میان ترکان فنیقی، کنعانی و اوگاریتی امری تصادفی نبوده، بلکه با پیشینه تاریخی، میراث اسطوره‌ای و سنت‌های فرهنگی ترکان سومری ساکن آذربایجان باستان ارتباط دارد.

در مجله اینترنتی ارومیه، از نام کهن این روستا با صورت «پالو» (Palu / Palo) یاد شده است؛ با این حال، درباره ریشه‌شناسی و منشأ تاریخی این نام، هیچ‌گونه توضیح یا تحلیل تکمیلی ارائه نشده است.^۳ با وجود این، همین گزارش، احتمال وجود صورت‌های کهن‌تر آوایی این توپونیم را مطرح می‌سازد و ضرورت بررسی آن را در چارچوبی گسترده‌تر و از منظر تاریخی و ریشه‌شناختی بیش از پیش آشکار می‌کند.

بر اساس پژوهش‌های تطبیقی انجام شده از سوی نگارنده، یکی از نکات قابل توجه، وجود همانندی احتمالی میان نام بالو Balo / بالوو Balov / بلوو Bəlov و نام «بعلو» Bəlu، بعلی Bəli (Bēlu / Ba'li) است که در شمار آنتروپونیم‌های فرمانروایان فنیقی دیده می‌شود. ساباتینو موسکاتی با استناد به سالنامه‌های اسرحدون (Esarhaddon)، از فرمانروای شهر صور (Thur / Sur) با نام "بالو" Balu/ "بعلو" Bəlu یاد می‌کند.^۴ این گزارش نشان می‌دهد که صورت «بالو»، «بیلو» / «بعلو» در خاور نزدیک باستان، افزون بر آنکه به عنوان یک نام شخصی به کار می‌رفته، با ساختار قدرت و فرمانروایی سیاسی نیز پیوند داشته است. با این همه، باید تأکید کرد که این همانندی را نمی‌توان دلیلی قطعی بر وجود ارتباط مستقیم تاریخی میان این نام و توپونیم بالوو Balov / بلوو Bəlov دانست؛ بلکه این قرینه، صرفاً فرضیه‌ای است که می‌تواند مبنایی برای بررسی‌ها و مطالعات تطبیقی بیشتر فراهم آورد.

افزون بر این، در منابع علمی زیر نیز اطلاعات ارزشمندی درباره کیش بعل (Baal/Bəal)، اساطیر فنیقی و اوگاریتی و نیز فرمانروایی با نام بعلو (Ba'lu) در روزگار اسرحدون ارائه شده است:

- Sabatino Moscati, The Phoenicians, London: Weidenfeld & Nicolson, 1968 (و چاپ‌های بعدی): دربردارنده اطلاعات مربوط به فرمانروایان فنیقی و پادشاهان شهر صور. (Tyre / Sur)
- Mark S. Smith, The Ugaritic Baal Cycle, Brill, 1994–2009: از مهم‌ترین پژوهش‌های علمی درباره

آیین و اسطوره بعل در اوگاریت.

رقیه بهزادی، قوم‌های کهن در قفقاز، ماورای قفقاز و بین‌النهرین، ص. ۲۷۱: شامل مباحث مربوط به جایگاه، کارکردها و نمادپردازی ایزد بعل در اساطیر کنعانی.

بر همین اساس، نگارنده در این مقاله، توپونیم بالوو / Balov / بالو Bəlov را در چارچوب نظام‌های اسطوره‌ای باستان مورد تحلیل قرار داده و ساختار معنایی آن را بر پایه دو مؤلفه اصلی «بال / Bal / بل / Bel / بَل / Bəl / بَعْل / Bəʿal» و «وو / Ov / اَوْف / Of» بررسی می‌کند. در بخش‌های بعدی، هر یک از این دو مؤلفه، به‌طور مستقل و با استناد به منابع کهن و پژوهش‌های علمی موجود، از منظر ریشه‌شناختی، معناشناختی و اسطوره‌شناختی تحلیل خواهند شد.

تحلیل اسطوره‌شناختی و ریشه‌شناختی مؤلفه «بَل (Bal / Bəl / Ba'al)»

بر پایه پژوهش‌های تطبیقی انجام‌شده از سوی نگارنده، مؤلفه نخست توپونیم بالوو / Bəlov / بالوو Balov، یعنی «بال / بَل / بَعْل / Bal / Bəl / Bəʿal»، با تئونیم «بَعْل (Ba'al / Bəʿal)»، که جایگاهی برجسته در سنت‌های دینی و اسطوره‌ای اقوام فنیقی، کنعانی و اوگاریتی با ریشه ترکی/آذربایجانی داشته است، ارتباط داده می‌شود. بر اساس فرضیه نگارنده، این نام ایزدی کهن، می‌تواند هسته اصلی و بنیاد معنایی این توپونیم را تشکیل داده باشد.

در منابع باستانی فنیقی و کنعانی، بَعْل (Bəʿal) از مقتدرترین موجودات الهی و یکی از مهم‌ترین ایزدان به‌شمار می‌رفت. رقیه بهزادی در کتاب "قوم‌های کهن در قفقاز، ماورای قفقاز و بین‌النهرین" می‌نویسد که در جهان‌بینی دینی کنعانیان، بَعْل Bəʿal به‌عنوان ایزد نگهبان نظم، خدای توفان، باران و باروری شناخته می‌شد. کارکردها و ویژگی‌های این ایزد، از جهاتی با خدایانی چون انلیل، آداد، مردوک و آشور در پانتئون بین‌النهرین شباهت دارد. نماد اصلی بَعْل، گاو نر بود و این حیوان، مظهر قدرت، باروری و فرمانروایی محسوب می‌شد.

رقیه بهزادی در صفحه ۲۷۱ کتاب قوم‌های کهن چنین می‌نویسد:

«در کنعان، بَعْل ایزد نگهبان نظم در برابر بی‌نظمی و آشوب به‌شمار می‌رفت. بَعْل، همانند خدایان بین‌النهرین، یعنی انلیل، آداد، مردوک و آشور، خدای توفان و مجری دادگاه آسمانی بود. حیوان نمادین این ایزد، همانند انلیل و آداد، گاو نر بود و در آیین‌های نیایشی از آن استفاده می‌شد. شاخ‌های این گاو به‌عنوان نماد «بَعْل» بر روی کلاه‌خودها نصب می‌شد. در نقش‌برجسته‌ها و پیکره‌ها، بَعْل به‌صورت جنگاوری با دامن کوتاه، خنجر بر کمر و در حالت آماده‌نبرد به تصویر کشیده شده است. در یک دست گرز و در دست دیگر نیزه‌ای دارد که دسته آن به شکل شاخه‌ها و برگ‌های درخت تصویر شده است. قلمرو فعالیت بَعْل به گستردگی قلمرو انلیل نبود و بیشتر به پدیده‌های طبیعی محدود می‌شد. بَعْل با گیاهانی که تحت حمایت او بودند شناخته می‌شد و لقب «پسر داگان» نیز مؤید همین معناست؛ زیرا داگان، ایزد غلات و فراورده‌های کشاورزی به‌شمار می‌رفت.»^۵

بر پایه دیدگاه مطرح شده از سوی نگارنده، در باورهای دینی فنیقیان ترک تبار یا با ریشه ترکی، نیروهای الهی غالباً با نماد گاو
نر پیوند داشته‌اند. از منظر این تفسیر، این امر تصادفی نبوده است؛ زیرا در فرهنگ فنیقی و کنعانی، مفاهیمی چون قدرت،
باروری و فرمانروایی به گونه‌ای نمادین در پیکره گاو نر تجسم می‌یافت. از این رو، حضور این نماد در شمایل‌نگاری ایزد بعل را
می‌توان از ویژگی‌های برجسته سنت‌های دینی و اسطوره‌ای آن فرهنگ‌ها دانست.

بر اساس فرضیه نگارنده، بِل / بال / بعل در اساطیر فنیقی، از لحاظ قدمت، حتی کهن‌تر از ایزد ال (El) به‌شمار می‌رفته است.
به‌طور کلی، ایزدان کنعانی غالباً با عنوان «بعل» شناخته می‌شدند. از این رو، می‌توان چنین برداشت کرد که «بعل» در اصل نام
خاص نبوده، بلکه عنوان یا لقبی دینی بوده است که نام حقیقی و مقدس ایزد یا ایزدان در پس آن پنهان می‌مانده است. بنا بر
دیدگاه نگارنده، فنیقیان، کنعانیان و اوگاریتی‌های ترک تبار از بر زبان آوردن نام واقعی خدای خویش خودداری می‌کردند؛ زیرا
بر این باور بودند که اگر بیگانگان نام حقیقی آن ایزد را بدانند و او را به نام فرا بخوانند، ممکن است از برکات و مواهب وی
بهره‌مند شوند یا حتی سبب شوند که آن ایزد از قوم و پیروان برگزیده خود روی برگرداند.

منابع موجود نشان می‌دهد که کیش بعل به یک شهر یا مرکز خاص محدود نبوده است. برعکس، در دولت‌شهرهای گوناگون
فنیقی، هر شهر بعل ویژه خود را داشته است. از همین رو، شماری از پژوهشگران بر این باورند که واژه «بعل» بیش از آنکه نام
یک ایزد مشخص باشد، عنوانی دینی یا صفتی آیینی بوده که برای ایزدان مختلف به کار می‌رفته است. بر این اساس، مؤلفه
«بعل» در مناطق گوناگون می‌توانسته بر موجودات الهی متفاوتی دلالت داشته باشد.

در منابع اسطوره شناختی، ایزد بعل با نام هَدَد یا حاداد (Hadad) نیز شناخته می‌شود. هَدَد / حاداد، ایزد هوا، رعد و برق، باران
و توفان به‌شمار می‌رفت. در شمایل‌نگاری‌های مربوط به او، معمولاً تاجی آراسته به شاخ‌های گاو نر بر سر دارد، در دست خود
نیزه‌ای در دست گرفته که یادآور صاعقه است و در پشت سر وی نیز تصویر گاو نر، به‌عنوان حیوان نمادین او، دیده می‌شود. این
ویژگی‌ها در آثار هنری آشوری و هیتی و نیز بر روی مهرهای استوانه‌ای نگهداری‌شده در موزه بوستون به‌روشنی قابل مشاهده
است.⁶

در دوره سلطه هیتی‌ها بر شمال سوریه نیز، هَدَد / حاداد همواره با تاجی مزین به شاخ‌های گاو نر به تصویر کشیده می‌شود که
این امر، جایگاه ویژه گاو نر را در نمادپردازی دینی و اسطوره‌ای این ایزد، بیش از پیش آشکار می‌سازد.
او نیزه خود را به سوی زمین فرومی‌افکند و دسته آن به گونه‌ای ساخته شده است که شکل شکسته و زیگزاگی آذرخش آسمانی
را تداعی می‌کند.

افزون بر این، بر یکی از مهرهای استوانه‌ای که امروزه در موزه بوستون نگهداری می‌شود، تصویر بَعل - هَدَد Bael-Hadad نقش شده است. در این نقش، او با نیزه خود مردی را مغلوب ساخته و در پشت سر وی، حیوان نمادینش، یعنی گاو نر (وَرزا)، به تصویر کشیده شده است.⁶

به نظر نگارنده، چنین نمادپردازی‌هایی بخشی جدایی‌ناپذیر از سنت‌های دینی و اسطوره‌ای ترکان فنیقی، کنعانی و اوگاریتی بوده است.

بر پایه باورهای دینی فنیقیان، خدایان نیز همانند انسان‌ها، موجوداتی فانی و مرگ‌پذیر به‌شمار می‌آمدند و برای ادامه حیات به خوراک و نوشیدنی نیاز داشتند. از همین‌رو، برای آنان قربانی‌های فراوانی تقدیم می‌شد.

روی ویلیس (Roy Willis)، یکی از نویسندگان کتاب «اساطیر جهان (World Mythology)» که با ویراست علمی ویلیام داتی (William Doty) منتشر شده است، در صفحه ۳۱ می‌نویسد:

«بر اساس روایت کنعانی، بَعل، ایزد توفان، با مار کیهانی یا اژدهایی به نام یام (Yam) که گفته می‌شود از دریا سر برآورده بود، وارد نبردی سخت می‌شود. بَعل با بهره‌گیری از سلاح‌های جادویی که صنعتگران آسمانی برای او ساخته بودند، اژدهای کیهانی را نابود کرده و بقایای آن را در همه‌جا پراکنده می‌سازد. سپس با موت (Mot)، ایزد مرگ، خشکسالی و مظهر زمین، وارد نبردی خونین می‌شود. در آغاز، موت موفق می‌شود بَعل را وادار سازد که برای نیمی از سال به جهان زیرین فرود آید و بدین ترتیب، خشکسالی تابستانی هر سال پدید می‌آید. اما ایزد برتر، ال (El)، فرمان می‌دهد که نبرد میان بَعل و موت برای همیشه ادامه داشته باشد. اگر بَعل پیروز شود، هفت سال فراوانی و برکت پدید خواهد آمد و اگر موت پیروز گردد، هفت سال خشکسالی و قحطی در پی خواهد داشت.»⁷

بر پایه این گزارش روی ویلیس، می‌توان چنین برداشت کرد که اسطوره بَعل یا بال در میان ترکان فنیقی، کنعانی و اوگاریتی، از نظر ساختار روایی، شباهت‌هایی با روایت نبرد کیهانی مردوک و تیامت در اساطیر ترکان سومری دارد. از این منظر، در نظام اعتقادی این اقوام، بَعل در اصل به‌عنوان ایزد هوا، باد و توفان شناخته می‌شده است.⁷

یادداشت: اصطلاحات «ترکان فنیقی»، «ترکان کنعانی»، «ترکان اوگاریتی» و «ترکان سومری» که در این مقاله به‌کار رفته‌اند، بیانگر فرضیه علمی نگارنده هستند. در تاریخ‌نگاری و پژوهش‌های رایج بین‌المللی، فنیقیان، کنعانیان و اوگاریتیان عموماً در زمره اقوام سامی شمال‌غربی طبقه‌بندی می‌شوند.

بر پایه این روایت، می‌توان چنین نتیجه گرفت که در اسطوره کنعانی نقل‌شده توسط روی ویلیس، بَعل با یام (Yam)، که تجسم نیروهای آشوبناک و کیهانی دریا است، وارد نبرد می‌شود و با یاری سلاح‌های الهی بر او پیروز می‌گردد. سپس با موت (Mot)، ایزد مرگ و خشکسالی، رویارویی می‌کند. بر اساس ساختار این روایت اسطوره‌ای، چیرگی متناوب بَعل و موت، به‌عنوان الگویی

کیهان‌شناختی (Cosmogonic Model)، برای تبیین چرخه‌های باروری، فراوانی، خشکسالی و قحطی در طبیعت ارائه شده است.⁷

تأیید علمی

بخش عمده مطالب مطرح‌شده در این بخش، با نتایج پژوهش‌های معاصر درباره ادیان خاور نزدیک باستان و اساطیر اوگاریتی - کنعانی همخوانی دارد. به ویژه آثار زیر، برخی از دیدگاه‌های مطرح‌شده از سوی نگارنده را از منظر جایگاه و کارکرد اسطوره‌ای بعل تأیید یا پشتیبانی می‌کنند:

۱. Mark S. Smith, The Ugaritic Baal Cycle, Vol. I, Leiden: Brill, 1994, pp. 1-80.

در این اثر، جایگاه بعل به‌عنوان ایزد توفان، رعد و برق، باروری و فرمانروایی، همچنین نبردهای او با یام و موت به‌تفصیل تحلیل شده است.

۲. Mark S. Smith, The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel, 2nd ed., Grand Rapids: Eerdmans, 2002, pp. 81-110.

این کتاب جایگاه آیین بعل را در نظام دینی کنعان و اوگاریت و نسبت آن را با دیگر ایزدان منطقه بررسی می‌کند.

۳. Sabatino Moscati, The Phoenicians, London: Weidenfeld and Nicolson, 1968, pp. 90-110.

نویسنده در این اثر به باورهای دینی فنیقیان، کیش بعل و نظام ایزد - شهرهای فنیقی پرداخته است.

۴. John Gray, The Canaanites, London: Thames and Hudson, 1964, pp. 66-93.

در این پژوهش، ساختار دین کنعانی و نقش و کارکرد ایزدان بعل و ال (El) بر پایه منابع تاریخی و اسطوره‌ای تبیین شده است.

۵. Roy Willis (ed.), World Mythology: The Illustrated Guide, London: Duncan Baird Publishers, 1993, pp. 31-33.

در این کتاب، روایت نبرد بعل با یام و موت در چارچوب اسطوره‌شناسی تطبیقی جهان مورد بررسی قرار گرفته است.

بر اساس گزارش غلامرضا معصومی، نویسنده دایرةالمعارف اساطیر و آیین‌های باستانی جهان، بالوا (Balua / Balu / Balova) نام یکی از سکونتگاه‌های باستانی منطقه "موآب (Moab)"، واقع در جنوب دریای مرده (بحرالمتّی)، بوده است. در این محل، سنگ‌نوشته‌ای (استل) متعلق به ایزد بعل (Ba'al) / ایزدانو عَنات / آنات (Anat) و یکی از فرمانروایان موآب کشف شده است.⁸

به اعتقاد نگارنده، این مضامین اسطوره‌ای بخشی از سنت مشترک اسطوره‌ای اقوام خاور نزدیک باستان بوده‌اند؛ سنتی که در آن، مفاهیمی چون زندگی، مرگ، باروری و پدیده‌های طبیعی در قالب روایت‌های دینی و اسطوره‌ای تبیین می‌شدند. از این منظر، شخصیت بعل را نمی‌توان صرفاً در چارچوب نظام اعتقادی یک قوم خاص بررسی کرد، بلکه باید آن را در بستر گسترده‌تر اندیشه اسطوره‌ای سراسر خاور نزدیک باستان مورد ارزیابی قرار داد.

اگر مؤلفه نخست توپونیم بَلُو / Bəlov / بالو Balov واقعاً با تئونیم «بال / بَل / بَل / بَل» Bal/Bəl/Bəəl «ارتباط داشته باشد، در آن صورت می‌توان این احتمال را نیز مطرح کرد که این نام، افزون بر همانندی آوایی، حامل نوعی بار معنایی دینی و اسطوره‌ای نیز باشد. با این همه، چنین پیوندی نباید به‌عنوان یک واقعیت تاریخی قطعی تلقی شود، بلکه مناسب‌تر آن است که به‌عنوان فرضیه علمی نگارنده، مبتنی بر تحلیل تطبیقی منابع موجود، ارزیابی گردد.

تحلیل ریشه شناختی و اسطوره شناختی مؤلفه «اُوو / Ov / اُوف» Of

بر اساس فرضیه ریشه‌شناختی مطرح‌شده از سوی نگارنده، مؤلفه دوم توپونیم بَلُو / Bəlov / بالو Balov با واژه «اُوو (ov)» یا صورت آوایی آن «اُوف (of)» «در زبان‌های کهن ترکی ارتباط دارد. در این دیدگاه، این مؤلفه تنها یک واحد واژگانی تلقی نمی‌شود، بلکه به‌عنوان عنصری کهن با بار معنایی، اسطوره‌ای و فرهنگی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در زبان‌های ترکی، واژه «اُوو (ov)» «عمدتاً در معانی «شکار»، «شکار کردن»، «صید»، «کشتن» و «نابود کردن» به‌کار رفته است. با توجه به این حوزه معنایی، نگارنده این احتمال را مطرح می‌کند که توپونیم بَلُو / Bəlov / بالو Balov بتواند مفاهیمی چون «ایزد شکار»، «خدای نگهبان شکار» یا «نیروی الهی حاکم بر مرگ» را در خود بازتاب دهد.

از سوی دیگر، اگر مؤلفه «اُوو / Ov / اُوف» OF بر پایه همانندی آوایی با واژه ترکی «او (ev)» «به معنای خانه یا پرستشگاه تفسیر شود، در آن صورت این توپونیم می‌تواند مفاهیمی نظیر «خانه بعل»، «معبد بعل» یا «جایگاه نیایش بعل» را نیز القا کند.

به اعتقاد نگارنده، واژه «اُوو / اُوف» در زبان‌های ترکی تنها به این معانی محدود نبوده، بلکه از جمله مفاهیم متعلق به واژگان اسطوره‌ای ترکان باستان نیز به‌شمار می‌رفته است. بر پایه این فرضیه، در نتیجه مهاجرت ترکان باستان، به‌ویژه ترکان فنیقی، اوگاریتی و کنعانی، از آذربایجان به سواحل دریای مدیترانه، این واژه به مصر نیز راه یافته و بازتاب آن را می‌توان در اساطیر مصر باستان مشاهده کرد.

در ادامه، نگارنده پیشنهاد می‌کند که مؤلفه «اُوو / اُوف» با مفهوم «اُوف» (Auf / Of) در اساطیر مصر باستان نیز به‌صورت تطبیقی مورد بررسی قرار گیرد. از این منظر، «اُوو Ov» «یا صورت آوایی آن «اُوف Of» «در اساطیر مصر باستان، در معانی «خورشید - خدای مرده»، «خورشید - خدای در حال احتضار»، «خورشید - خدای جهان زیرین»، «خورشید غروب‌کرده»،

«غروب خورشید» و «مرگ خورشید» به کار رفته و در ترکیب‌هایی چون «اَوو - رَع» (Ov-Ra / Ov-Rə) یا «اَوْف - رَع» (Of-Rə) شناخته شده است.

به باور نگارنده، این مقایسه از منظر بررسی انتقال، گسترش و تأثیر متقابل مضامین اسطوره‌ای میان اقوام خاور نزدیک باستان، شایان توجه و دارای اهمیت پژوهشی است.

ورونیکا آیونز (Veronica Ions)، از پژوهشگران برجسته اسطوره‌شناسی مصر باستان، بیان می‌کند که ایزد خورشید، رَع (Ra)، در جریان سفر شبانه خود به جهان زیرین، با نام آوف - رَع (Auf-Ra) شناخته می‌شد. در این مرحله، او دیگر خورشیدِ پیروزمند و فرمانروای آسمان در روز نبود، بلکه به صورت موجودی الهی تصور می‌شد که مرحله مرگ، دگرگونی و تولد دوباره را می‌گذراند. ورونیکا آیونز در کتاب Egyptian Mythology (اساطیر مصر) می‌نویسد که آیین پرستش رَع، احتمالاً از جزایر دریای مدیترانه یا قفقاز به مصر راه یافته است.⁹

به اعتقاد نگارنده، دیدگاه ورونیکا آیونز را می‌توان یکی از قرائنی دانست که از فرضیه ارتباط سنت‌های اسطوره‌ای مصر باستان با قفقاز و سرزمین آذربایجان پشتیبانی می‌کند. همچنین، از منظر فرضیه مطرح‌شده در این مقاله، این دیدگاه می‌تواند با نظریه‌ای که گسترش برخی از سنت‌های اسطوره‌ای مصر و شمال آفریقا را نتیجه مهاجرت ترکان فنیقی، اوگاریت و کنعانی ساکن آذربایجان به سواحل مدیترانه می‌داند، قابل مقایسه و بررسی باشد.

بر اساس گزارش آیونز، رَع در طول سفر شبانه خود با قایق شبانه «مسکت» (Mesektet) «در سراسر دوات» (Duat)، یعنی جهان زیرین، حرکت می‌کند و در این مسیر با خطرهای گوناگون، به‌ویژه مار عظیم آپوفیس (Apophis)، روبه‌رو می‌شود. او با یاری دیگر ایزدان و ایزدبانوان بر این موانع چیره می‌گردد و پس از گذر از دوازده ساعت شب، بار دیگر زاده شده و در سپیده دم به صورت خورشید بامدادی بر افق پدیدار می‌شود.¹⁰

به‌منظور روشن‌تر ساختن معنای مؤلفه دوم نام بالوو / Bəlov / بلوو Bəlov، یعنی «اَوو / اَوْف» (ov / of)، نگارنده با استناد به مطالب ارائه‌شده از سوی ورونیکا آیونز یادآور می‌شود که رَع هر بامداد همچون کودکی تازه متولد می‌شود، در هنگام نیمروز به اوج کمال و توانایی خود می‌رسد و در شامگاه، به هیئت پیرمردی خمیده، وارد مرحله مرگ می‌شود.

در جریان این سفر شبانه، رَع با نام آوف - رَع (Auf-Ra / Auf-Rə) یا به اختصار آوف / اَوْف (Auf / Of) شناخته می‌شد؛ نامی که در این روایت، مفهوم «جسد»، «جنازه» یا «جسد مرده» و «پیکر بی‌جان» را القا می‌کند.

در اساطیر مصر باستان، جهان زیرین و قلمروهایی که رَع در طول سفر شبانه خود از آنها عبور می‌کرد، جایگاه نیروهای اهریمنی، ارواح مردگان و موجودات هولناکی دانسته می‌شد که ارواح را تهدید می‌کردند. این جهان، آکنده از مارهای عظیم، مارهای دوسر

و موجودات دهشتناکی بود که در متون اسطوره‌ای با عنوان «روح‌خواران» شناخته می‌شوند و در شمار خطرناک‌ترین ساکنان دوات Duat (= جهان زیرین) به‌شمار می‌رفتند.

یکی از مهم‌ترین وظایف آوف (Auf / Of) در جهان زیرین، راهنمایی ارواح مردگان به‌شمار می‌رفت. نور او مسیر حرکت ارواح را روشن می‌ساخت و هنگامی که ارواح از یک پرتگاه به پرتگاهی دیگر عبور می‌کردند، ساکنان جهان زیرین با شوق و انتظار، پرتو نور او را استقبال می‌کردند. پس از عبور هر روح، جهان زیرین بار دیگر در تاریکی ژرف و هراس‌انگیز فرو می‌رفت. از دیدگاه نویسنده، محتوای اسطوره‌ای مؤلفه «اوو/اوف (ov/of)» که در زبان‌های ترکی باستان به کار رفته است، تنها به توپونیم «بالوو/بلوو (Balov/Bəlov)» واقع در منطقه ارومیه محدود نمی‌شود.

از منظر ریشه‌شناسی تطبیقی، این مؤلفه کهن را می‌توان با نام شهر «اوف (Of)» در ساحل دریای سیاه ترکیه و نیز با اویکونیم «اوورا (Ovra)» در شهرستان یاردیملی جمهوری آذربایجان نیز در ارتباط دانست. پژوهش‌های پیشین نویسنده که به ریشه‌شناسی توپونیم «اوورا Ovra» اختصاص یافته‌اند نیز بر همین مبنای تحلیل تطبیقی انجام شده‌اند. بر اساس فرضیه نویسنده، اقوام ترک‌تبار یا دارای ریشه ترکی (طوایف و قبایل ترک باستان) که در روزگار باستان در آناتولی، آذربایجان و قفقاز جنوبی می‌زیسته‌اند، نام‌های «اوف Of» و «اوورا Ovra» را به صورت تصادفی برگزیده‌اند، بلکه این نام‌ها را به عنوان نام‌هایی با بار معنایی کهن که از جهان‌بینی دینی - اسطوره‌ای باستان سرچشمه می‌گرفته است، حفظ و تداوم بخشیده‌اند.

از این منظر، هر دو توپونیم «اوف Of» و «اوورا Ovra» را می‌توان به صورت تطبیقی با مفهوم «آوف/اُوف (Auf/Of)» در اسطوره‌شناسی مصر باستان، که با جهان زیرین، مرگ و اندیشه تولد دوباره پیوند دارد، مورد بررسی قرار داد. به اعتقاد نویسنده، مطالعه تطبیقی توپونیم‌های «بالوو Balov»، «اوف Of» و «اوورا Ovra» در چارچوب یک نظام مشترک اسطوره‌ای - معنایی، از نظر بررسی بازتاب‌های توپونیمی روابط فرهنگی و دینی میان خاور نزدیک باستان، آناتولی، قفقاز جنوبی و آذربایجان، دارای اهمیت علمی ویژه‌ای است.

مؤلفه «اوف/اوو (of/ov)» که در این توپونیم‌ها حفظ شده است، می‌تواند به عنوان بازمانده‌ای کهن از اصطلاحات دینی و جهان‌بینی اسطوره‌ای اقوام و اتنیک‌های باستان (چون فنیقی‌ها، کنعانی‌ها و اوگاریت‌های مهاجرت نموده از سرزمین آذربایجان به اقصی نقاط جهان به ویژه سوریه، اردن، لبنان، فلسطین، مصر و سواحل دریای مدیترانه و ...) ارزیابی شود.

به باور نگارنده، افزون بر این، این احتمال نیز وجود دارد که میان تنونیم «بعل (Ba'al)» و مفهوم «آوف (Auf/Of)» که در اسطوره‌شناسی مصر باستان مشاهده می‌شود، نوعی پیوند اسطوره‌ای - معنایی برقرار بوده باشد و بازتاب این پیوند در دوره‌های بعد، به صورت بقایای کهن در برخی نام‌های جغرافیایی، از جمله بالوو (Balov)، اوف (Of) و اوورا (Ovra)، حفظ شده باشد.

این رویکرد، واقعیتی پذیرفته شده در ادبیات علمی موجود به شمار نمی رود، بلکه فرضیه ای علمی است که نگارنده بر پایه تحلیل های تطبیقی ریشه شناسی و اسطوره شناسی مطرح کرده است که در حال حاضر، این دیدگاه در تاریخ نگاری، زبان شناسی تاریخی و دانش توپونیمیای بین المللی به عنوان نظریه ای مورد پذیرش عمومی شناخته نمی شود. این تفسیر که در چارچوب فرضیه علمی نویسنده ارائه شده، لازم است در آینده با پژوهش های بیشتر باستان شناسی، تاریخی - زبان شناسی و توپونیمیای تطبیقی مورد آزمون و ارزیابی قرار گیرد. پژوهش هایی که می توانند با بهره گیری از داده های این علوم، درستی یا نادرستی این فرضیه را با دقت بیشتری بررسی کنند.

تأیید علمی

اطلاعات مربوط به اسطوره شناسی مصر باستان که در این بخش ارائه شده است، عمدتاً با یافته های پژوهش های بنیادین زیر همخوانی دارد:

۱. Veronica Ions, Egyptian Mythology, London: Paul Hamlyn, 1968. به ویژه صص. ۲۴-۴۷ و ۹۱-۱۰۸.

این اثر به بررسی رع (Ra)، آتوم (Atum)، خپری (Khepri)، دوات (Duat)، قایق مسکت (Mesektet)، آپوفیس (Apophis) و سفر شبانه خورشید می پردازد.

۲. Erik Hornung, The Ancient Egyptian Books of the Afterlife, Cornell University Press, 1999. صص. ۱۹-۵۴.

نویسنده ساختار دوات و مراحل سفر شبانه ایزد خورشید را بر پایه متون تدفینی مصر باستان تحلیل کرده است.

۳. E. A. Wallis Budge, The Gods of the Egyptians, Vols. I-II, London, 1904.

این اثر اطلاعات گسترده ای درباره رع، آوف - رع (Auf-Ra)، آپوفیس و کیهان شناسی مصر باستان ارائه می دهد.

۴. Jan Assmann, Death and Salvation in Ancient Egypt, Cornell University Press, 2005. صص. ۱۴۸-۱۹۰.

در این کتاب، چرخه شبانه خورشید و نقش آن در رستگاری و هدایت ارواح مردگان از دیدگاه باورهای دینی مصر باستان بررسی شده است.

یادداشت: دیدگاه های مطرح شده در این مقاله درباره ای منشأ ترکی بودن واژه «اُوف» OV/اُوف و «OF» و هم ریشه بودن آن با مفهوم «Auf» در اساطیر مصر باستان، همچنین فرضیه مربوط به خاستگاه قفقازی و آذربایجانی اساطیر مصر، بیانگر فرضیه

علمی نگارنده است. این دیدگاه‌ها در مطالعات رایج بین‌المللی مصرشناسی و زبان‌شناسی تاریخی به‌عنوان نظریه‌ای پذیرفته‌شده شناخته نمی‌شوند؛ ازاین‌رو، در این مقاله صرفاً به‌عنوان دیدگاه و فرضیه پژوهشی نویسنده ارائه شده‌اند.

این الگوی اسطوره‌ای، در کیهان‌شناسی مصر باستان، یکی از مهم‌ترین نمودهای اندیشه مرگ و تولد دوباره به‌شمار می‌رود. به اعتقاد نگارنده، ارتباط شخصیت آوف (Auf) با مفاهیمی چون جهان زیرین، مرگ و رستاخیز این احتمال را مطرح می‌سازد که مؤلفه «اُوف / اوُف» (ov / of) «تنها به واژگان رایج و روزمره تعلق نداشته، بلکه با لایه‌های کهن واژگان و اصطلاحات اسطوره‌ای نیز پیوند داشته باشد.

در اینجا باید تأکید شود که وجود رابطه مستقیم ریشه‌شناختی میان «اُوف / اوُف» و «آوف» (Auf) در اساطیر مصر باستان، تاکنون در ادبیات علمی به‌عنوان یک واقعیت پذیرفته‌شده شناخته نشده است. ازاین‌رو، دیدگاه مطرح‌شده از سوی نگارنده باید به‌عنوان فرضیه‌ای علمی تلقی شود که بر پایه همسانی آوایی، شباهت‌های معنایی و تحلیل تطبیقی داده‌های اسطوره‌شناختی ارائه شده است.

در ادامه پژوهش درباره نام بالوو / Balov بَلَوو Bəlov، می‌توان ردپای این نام را در اسطوره‌ها و روایات بین‌النهرین، به‌ویژه در اساطیر ترکان سومری، نیز جست‌وجو کرد. به اعتقاد نگارنده، این احتمال وجود دارد که نام این روستا با «بالیح» (Balih)، فرزند و جانشین اتانا (Etana) در اساطیر سومری، ارتباط داشته باشد. به بیان دیگر، ممکن است این توپونیم بازتاب‌دهنده و یادگار نام آن فرمانروای سومری باشد.

غلامرضا معصومی، مؤلف دایرةالمعارف اساطیر و آیین‌های باستانی جهان، می‌نویسد که بالیح (Balih) فرزند و جانشین اتانا بوده و بر اساس فهرست شاهان سومر، پس از طوفان بزرگ به پادشاهی شهر کیش رسیده است. بر پایه این روایت، او صاحب فرزندی نمی‌شد. شَماش (Šamaš)، ایزد خورشید، به او سفارش می‌کند که برای دستیابی به فرزند، باید «گیاه زایش» را بیابد و برای این منظور از یاری عقاب بهره گیرد؛ زیرا تنها آن عقاب می‌توانست راه رسیدن به این گیاه را به اتانا نشان دهد. از آنجا که در روایت‌های اسطوره‌ای، بالیح به‌عنوان فرزند اتانا معرفی شده است، نگارنده چنین نتیجه می‌گیرد که سرانجام اتانا موفق شده است «گیاه زایش» را بیابد و به هدف خود دست یابد.¹¹ لازم به توضیح است که منظور از «گیاه زایش» در این روایت، در حقیقت گیاه باروری، زایش و نوزایی است.

بر پایه مطالب ارائه‌شده و منابع مورد استفاده، نگارنده به این نتیجه می‌رسد که ریشه‌شناسی نام روستای بالو (Balo) از توابع شهرستان ارومیه، با سنت‌های اسطوره‌ای و باورهای دینی ترکان فنیقی، کنعانی و اوگاریتی (شاخه فین-اوغور) که در گستره‌ای وسیع از قفقاز تا شمال سوریه کنونی و در قلمرو آذربایجان بزرگ سکونت داشته‌اند، ارتباطی نزدیک دارد.

این دیدگاه با فرضیه گسترده‌تر نگارنده نیز همخوانی دارد. بر اساس این فرضیه، ریشه‌های قومی و فرهنگی اقوام باستانی فنیقی، کنعانی و اوگاریتی با ساکنان کهن آذربایجان بزرگ پیوند داشته و در نتیجه مهاجرت‌های بعدی، باورهای دینی، سنت‌های اسطوره‌ای و تئونیسم‌های آنان به حوزه دریای مدیترانه، از جمله شمال سوریه، فلسطین، لبنان، اردن و مصر انتقال یافته و گسترش یافته است. به عنوان نمونه، نگارنده بر این باور است که پس از این مهاجرت‌ها، باورهای اسطوره‌ای و ایزدان متعلق به فنیقیان، از جمله آیین و سنت‌های مرتبط با بعل و همچنین مفهوم اوو/اوف (Ov/Of)، در میان دیگر ملت‌ها، از جمله در مصر نیز رواج یافته است.

باید تأکید کرد که بازسازی ریشه‌شناختی و پیوندهای تاریخی - فرهنگی ارائه‌شده در این پژوهش، بر پایه تحلیل‌های تطبیقی - تاریخی، ریشه‌شناختی و اسطوره‌شناختی نگارنده استوار بوده و در حکم یک فرضیه علمی تلقی می‌شود. این دیدگاه در حال حاضر در تاریخ‌نگاری بین‌المللی، زبان‌شناسی تاریخی و علم توپونیمی به عنوان نظریه‌ای پذیرفته‌شده شناخته نمی‌شود و برای ارزیابی نهایی، نیازمند بررسی‌های تکمیلی براساس داده‌های باستان‌شناختی، کتیبه‌شناختی، زبان‌شناسی تاریخی و پژوهش‌های تطبیقی در حوزه نام‌های جغرافیایی است.

نگارنده بر این باور است که می‌توان ساختار اسطوره‌ای تئونیسم بعل را بر پایه صورت بازسازی‌شده بعل (Ba.El = Ba + El) تبیین کرد. در این بازسازی، مؤلفه‌های ال (El) و ایل (il) به عنوان گونه‌های آوایی نام خدای باستانی «ال» در نظر گرفته می‌شوند.

به اعتقاد نگارنده، مؤلفه بعل / با (Ba / Ba) نیز نام یکی از دو روح انسان بوده است. این روح هنگام مرگ، بدن را ترک می‌کند، اما در مرحله‌ای دیگر دوباره باز می‌گردد و با جسم پیوند می‌یابد. بر این اساس، نگارنده چنین نتیجه می‌گیرد که نام خدای جامعه فنیقی که از آذربایجان مهاجرت کرده بود، یعنی بعل (Ba.El) یا بایل (Ba.El)، از نظر معنایی می‌تواند مفهوم «خدای روح بعل (با)» را بیان کند.

در جهان‌بینی اسطوره‌ای اقوام باستان، روح انسان غالباً به صورت پرنده تصور می‌شد. اندیشه ترک کردن جسم توسط روح در هنگام مرگ و پرواز آن همانند پرنده به سوی آسمان، در سنت‌های اسطوره‌ای مصر باستان، بین النهرین و دیگر فرهنگ‌های خاور نزدیک باستان به‌طور گسترده مشاهده می‌شود. به‌ویژه در باورهای دینی مصر باستان، روح انسان که «با (Ba)» نامیده می‌شد، به صورت پرنده‌ای با سر انسان تصویر می‌گردید. بر اساس این باور، روح «با» هنگام مرگ، بدن را ترک می‌کرد، اما پس از مدتی دوباره به جسم خود باز می‌گشت. از این‌رو، از دیدگاه اسطوره‌شناختی می‌توان روح «با» را «پرنده با» نیز نامید. بر پایه فرضیه نگارنده، این تصور اسطوره‌ای امکان ارائه یکی از تفسیرهای معنایی جایگزین برای نام تئونیسم فنیقی «بعل/باعال» (Ba'el / Ba'al) را نیز فراهم می‌آورد. اگر جزء «با (Ba)» به عنوان مفهومی اسطوره‌ای دال بر روح پذیرفته شود، در این

صورت ساختار معنایی نام «بایل (Ba.El / Ba'al)» را می‌توان به صورت «خدای روح با» یا «موجود الهی مرتبط با روح با» تفسیر کرد. در چارچوب این دیدگاه، نگارنده احتمال می‌دهد که تعبیری چون «پرنده با» یا «پرنده بَع» نیز در همین مجموعه اسطوره‌ای قابل ارزیابی باشند. نگارنده سپس توجه خود را به نام پرنده «بایقوش (Bayquş)» که در زبان ترکی آذربایجانی و ترکی اغوز، و در برخی گویش‌ها به صورت «بَیقوش (Bəyquş)» نیز به کار می‌رود، معطوف می‌کند. بر اساس فرضیه وی، ممکن است در لایه‌های معنایی کهن این واژه، بازمانده‌هایی از تصور اسطوره‌ای «پرنده با» یا «پرنده بَع» حفظ شده باشد. اگر این احتمال در آینده از طریق پژوهش‌های تطبیقی زبان‌شناختی و تاریخی تأیید شود، در آن صورت می‌توان باور رایج در میان آذربایجانیان و دیگر اقوام ترک مبنی بر ارتباط جغد با مرگ، تنهایی، نحوست و بدیمنی را نیز بازتابی دوردست از همان سنت‌های اسطوره‌ای کهن دانست. با این همه، باید تأکید کرد که ارتباط میان «با (Ba)»، «بَعَل (Ba'al/Bə'al)» و «بایقوش (Bayquş)» که در اینجا مطرح شده است، فرضیه‌ای علمی است که از سوی نگارنده بر پایه همانندی‌های آوایی، داده‌های اسطوره‌شناسی تطبیقی و موازنه‌های معنایی ارائه شده است. این تبیین ریشه‌شناختی در حال حاضر در زبان‌شناسی تاریخی، مصرشناسی و مطالعات سامی‌شناسی بین‌المللی به عنوان نظریه‌ای پذیرفته‌شده شناخته نمی‌شود و لازم است در آینده با پژوهش‌های تطبیقی ریشه‌شناختی، زبان‌شناختی تاریخی و اسطوره‌شناختی مورد آزمون و ارزیابی بیشتر قرار گیرد.

به اعتقاد مؤلف، جزء نخست نام روستای بالوو (Balov) در شهرستان ارومیه، یعنی «بال** (Bal)»، در اصل صورت ساده‌شده و از نظر آوایی کوتاه شدهٔ تئونیم «بَعَل (Bə'al)»، «بَعَال (Bə.El)»، «بایل (Ba.El)»، «**بایل» / «بائیل (Ba.il)» است (Bail) است که در اسطوره‌شناسی فنیقی وجود داشته است.

بر اساس فرضیهٔ مؤلف، تفسیر تئونیم «بَعَل (Bə'al)» به صورت «بَع + اِل (Bə + El)» یا «با + اِل** (Ba + El)»، رویکردی است که بر مبنای تحلیل تطبیقی ریشه‌شناختی و اسطوره‌شناختی از سوی مؤلف ارائه شده است. این بازسازی ریشه‌شناختی در حال حاضر در ادبیات علمی بین‌المللی به عنوان نظریه‌ای پذیرفته‌شده شناخته نمی‌شود و باید به منزلهٔ فرضیهٔ علمی مطرح‌شده از سوی مؤلف ارزیابی گردد.

به منظور تبیین فرضیهٔ مطرح‌شده از سوی مؤلف دربارهٔ اسطورهٔ بَعَل و گسترش این تئونیم از آذربایجان به شمال سوریه، اردن، فلسطین و دیگر سرزمین‌های دوردست، و نیز در راستای استدلال فرضیهٔ مربوط به منشأ ترکی و آذربایجانی اقوام فنیقی، اوگاریتی و کنعانی، شایسته است یادآوری شود که امروزه نیز یکی از محله‌ها و نواحی تاریخی شهر باکو**، پایتخت جمهوری آذربایجان، با نام **بائیل (Bayıl / Bail) شناخته می‌شود. بائیل افزون بر آنکه یک منطقهٔ تاریخی است، بخشی از منطقهٔ سَبائیل (Səbail) شهر باکو نیز به شمار می‌رود و این نام تا امروز همچنان حفظ شده است. بخشی از این ناحیه که در ساحل

دریای خزر قرار دارد، «دماغه باییل (Bayıl burnu)» نامیده می‌شود و دژ تاریخی واقع در آن نیز با نام «قلعه باییل (Bayıl qalası)» شناخته می‌شود.

از دیدگاه مؤلف، جزء «بال» در توپونیم بالوو در منطقه ارومیه نیز می‌تواند صورت ساده‌شده آوایی همان تئونیم کهن تلقی شود. یکی از مبانی تطبیقی این فرضیه، نام محله تاریخی باییل (Bail) در شهر باکو است. مؤلف بر این باور است که توپونیم باییل نیز می‌تواند در چارچوب همان نظام اسطوره‌ای - معنایی مورد بررسی قرار گیرد و از این منظر، یکی از توپونیم‌هایی به شمار آید که بقایای کهن الگوی Ba-El / Ba-Il را در قلمرو آذربایجان حفظ کرده است.

این دیدگاه با فرضیه گسترده‌تر مؤلف نیز هماهنگ است. بر اساس این فرضیه، ریشه‌های قومی و فرهنگی اقوام باستانی فنیقی، کنعانی و اوگاریتی با جمعیت‌های کهن آذربایجان بزرگ مرتبط بوده و در پی فرایندهای مهاجرتی بعدی، باورهای دینی - اسطوره‌ای و تئونیم‌های آنان به حوزه دریای مدیترانه، از جمله شمال سوریه، فلسطین، لبنان، اردن و مصر انتقال یافته و گسترش پیدا کرده است.

به اعتقاد مؤلف، جزء دوم نام روستای «بالوو (Balov)» را واژه کهن ترکی «اوو (Ov)» یا گونه آوایی آن «اوف (Of)» تشکیل می‌دهد. از دیدگاه مؤلف، این جزء با مفاهیمی چون مرگ، تولد دوباره، جهان زیرین، مردن و دوباره زنده شدن (رستاخیز) ارتباط دارد.

به باور مؤلف، روند شکل‌گیری اسطوره‌ای نام روستای «بالوو / بلوو (Balov / Bəlov)» «در شهرستان ارومیه را می‌توان به صورت زیر تبیین کرد:

$Bə'əl \rightarrow Bəl \rightarrow Bal + Of // Ov \rightarrow Balov$

$Bə'əl + Of \rightarrow Bəlof \rightarrow Bəlov \rightarrow Balov$

بر اساس فرضیه مؤلف، نام روستای بالوو / بلوو در ارومیه، نام خدای «بعل» فنیقیانی را که از سرزمین آذربایجان به حوزه دریای مدیترانه مهاجرت کرده و در آنجا گسترش یافته‌اند، در خود حفظ کرده است و این نام روستا به افتخار و یادبود خدای بعل بر آن نهاده شده است.

بعل // بَل «خدای روح Ba»، «خدای Ba (خدای روح)» = نیرومندترین و مقتدرترین خدای فنیقیان

اوو // Ov اوف Of = شکار شدن، شکار بودن یا شکار کردن، مردن، کشتن، جان و روح دادن، جان و روح گرفتن، خاموش شدن و خاموش کردن، نابود شدن و نیستی

بعل Bə'əl (تئونیم) + اوو Ov مرگ، فنا، مرده، جهان زیرین ② (در اثر حذف یکی از دو واژه همسان متوالی) = بلوو بَل

$Bəlov + Ov = بلوو Bəlov$

بَعْل <--- Bə'al باعال Ba'al (تئونیم) + اوو = Ov مرگ، فنا، مرده، جهان زیرین ۲ (در اثر حذف یکی از دو واژه همسان متوالی) بال Bal + اوو = Ov بالوو Balov

بر پایه این تبیین ریشه‌شناختی، نام روستای بالوو در شهرستان ارومیه می‌تواند معانی زیر را افاده کند: «خدای روح Ba در لحظه مرگ»، «ایزد (یا خدای) روح Ba در جهان زیرین»، «خدای روح Ba در روز رستاخیز»، و یا دیگر مفاهیم اسطوره‌ای که از نظر معنایی با این برداشتها قرابت و هم‌پوشانی دارند.

لازم به تأکید است که تبیین ریشه‌شناختی و اسطوره‌شناختی فوق، بر پایه تحلیل‌های تطبیقی تاریخی، زبان‌شناختی و اسطوره‌شناختی مؤلف ارائه شده و در چارچوب یک فرضیه علمی مطرح می‌شود. این دیدگاه در حال حاضر در تاریخ‌نگاری، زبان‌شناسی تاریخی و ریشه‌شناسی بین‌المللی، نظریه‌ای پذیرفته‌شده و اجماعی به شمار نمی‌رود و اعتبار آن نیازمند بررسی‌های بیشتر از طریق پژوهش‌های باستان‌شناختی، زبان‌شناختی، کتیبه‌شناختی و مطالعات تطبیقی آتی است.

بر اساس این تبیین ریشه‌شناختی، نام روستای بالوو (Balov) از توابع شهرستان ارومیه می‌تواند معانی زیر را بیان کند: «خدای روح Ba در لحظه مرگ»، «ایزد (یا خدای) روح Ba در جهان زیرین»، «خدای روح Ba در روز رستاخیز (قیامت)»، «خدای جهان زیرین و مردگان»، یا دیگر معانی اسطوره‌ای که از نظر معنایی با این مفاهیم هم‌خوانی و نزدیکی دارند. از دیدگاه نگارنده، تبیین‌های ریشه‌شناختی یادشده و نیز ارتباط دادن نام روستای بالو / Balo بالوو / Balov با نظام دینی و اسطوره‌ای ترکان فنیقی، کنعانی و اوگاریتی، این احتمال را مطرح می‌کند که پیشینه شکل‌گیری این سکونتگاه به ادواری بسیار کهن بازگردد.

حمید شافعی (یکی از دو مؤلف کتاب بالوولو مسکین) Balovlu Miskin در صفحه ۲۲ این اثر، درباره قدمت روستای بالو / Balo بالوو Balov چنین می‌نویسد:

«اگر این واقعیت تاریخی را بپذیریم که بخشی از طوایف و قبایل ترک در حدود ۴۵۰۰ تا ۵۰۰۰ سال پیش از میلاد از آسیای مرکزی و ترکستان به آذربایجان مهاجرت کرده و سپس از آذربایجان به بین‌النهرین و نواحی غربی و جنوبی ایران گسترش یافته‌اند، در آن صورت می‌توان نتیجه گرفت که نام‌های «بالوو» Balov و «بلوو» Bəlov نیز به همان اقوام ترک‌تبار تعلق داشته‌اند.»¹²

درباره پیشینه تاریخی این روستا، در وبسایت مجله اینترنتی ارومیه نیز چنین آمده است:

«بر اساس قطعات سفال کشف‌شده در محدوده روستای بالوو Balov، پیشینه این سکونتگاه از هزاره پنجم پیش از میلاد تا هزاره نخست پیش از میلاد امتداد دارد. از دیگر یافته‌های تاریخی این منطقه، سکه‌ای متعلق به دوره اشکانیان است. بررسی‌های انجام‌شده نشان داده است که این سکه به دوران مهرداد ششم، یکی از شاهان اشکانی، تعلق دارد.»¹³

کشف سفالینه‌های متعلق به هزاره پنجم تا هزاره نخست پیش از میلاد و نیز سکه‌هایی مربوط به دوره اشکانی، می‌تواند بیانگر پیشینه بسیار کهن این محل سکونت باشد. باید یادآور شد که نویسنده مقاله یادشده درباره این موضوع، برای ادعاهای خود هیچ ارجاع علمی یا منبع مشخصی ارائه نکرده است؛ از این رو، روشن نیست که این مطالب بر پایه کدام منابع تاریخی یا پژوهشی تدوین شده‌اند.

با این حال، برای اثبات اینکه نام بالوو / Balov / بَلَوو Bəlov از همان دوره بدون تغییر تا امروز حفظ شده است، به شواهد باستان‌شناختی، کتیبه‌شناختی (اپیگرافیک) و زبان‌شناختی - تاریخی بیشتری نیاز است.

تأیید علمی:

بخشی از دیدگاه‌های مطرح‌شده در این قسمت، با یافته‌های پژوهش‌های مربوط به اساطیر و باستان‌شناسی خاور نزدیک باستان همخوانی دارد؛ با این حال، شماری از نتایج و ارتباط‌هایی که در این مقاله ارائه شده‌اند، فرضیه علمی نگارنده محسوب می‌شوند. درباره اتانا و بالیخ:

Jeremy A. Black & Anthony Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, British Museum Press, 1992, pp. 74–76. —
اسطوره‌های سومر.

Samuel Noah Kramer, The Sumerians: Their History, Culture and Character, University of Chicago Press, 1963, pp. 328–331. —
روایت اسطوره اتانا و جایگاه او در تاریخ و سنت پادشاهی سومر.

Thorkild Jacobsen, The Sumerian King List, University of Chicago Press, 1939. —
مهم‌ترین منابع درباره فهرست شاهان سومر، فرمانروایان کیش و شخصیت اتانا.

درباره قدمت روستای بالو: Balo

ریچارد کاوندیش (Richard Cavendish)، اسطوره‌شناس و پژوهشگر برجسته ادیان، در کتاب «The Myths of the World's Religions» (اساطیر و ادیان مشهور جهان) درباره کنعانیان ساکن اوگاریت در شمال سوریه می‌نویسد که اوگاریت یکی از مهم‌ترین مراکز دینی - سیاسی جهان باستان به‌شمار می‌رفت و در فاصله تقریبی ۱۵۰۰ تا ۱۰۰۰ پیش از میلاد دوران شکوفایی و رونق چشمگیری را تجربه کرد. به گفته وی، در میان لوح‌های میخی فراوانی که از این منطقه به دست آمده، هرچند بسیاری از آنها آسیب‌دیده و شکسته‌اند، بَعْل (Baal) به‌عنوان ایزد باران، باروری و فرمانروای ابرها ستوده شده است. در این متون، نام این ایزد غالباً به صورت هَدَد (Hadad)، یعنی ایزد توفان، آمده است.¹⁴

ل. دلاپورت (L. Delaporte) نیز در بخش مربوط به اساطیر فنیقی کتاب «اساطیر آشور و بابل (Mythology of Assyria and Babylonia)» می‌نویسد:

«در حال حاضر، منابع اصلی ما درباره فنیقیان از چهار گروه اسناد و متون مکتوب تشکیل شده است. کهن‌ترین این منابع به نخستین دوره‌های شکل‌گیری دولت مصر باستان، یعنی آغاز هزاره سوم پیش از میلاد، بازمی‌گردند.»¹⁵

با در نظر گرفتن دیدگاه‌های ریچارد کاوندیش و ل. دلاپورت درباره قدمت فنیقیان، کنعانیان و اوگاریتیان، می‌توان نتیجه گرفت که ارزیابی حمید شافعی و نیز مجله اینترنتی ارومیه درباره دیرینگی روستای بالوو (Balov)، عراق‌آمیز به نظر نمی‌رسد؛ بلکه از دیدگاه نگارنده، حتی بیانگر تمامی قدمت واقعی این روستا نیز نیست. زیرا به اعتقاد وی، پیدایش روستای بالوو (Balov) به دوره‌ای پیش از آغاز هزاره سوم پیش از میلاد، یعنی بیش از پنج هزار سال پیش، بازمی‌گردد.

در خصوص ادعای قدمت بیش از پنج‌هزارساله این روستا نیز باید یادآور شد که چنین تاریخی می‌تواند با یافته‌های باستان‌شناختی به‌دست‌آمده از جُبیل (Byblos) و فلسطین همخوانی داشته باشد. با این حال، بر اساس فرضیه نگارنده، ترکان فنیقی، کنعانی و اوگاریتی بسیار پیش‌تر از این تاریخ، در بخش‌های مختلف آذربایجان بزرگ — از قفقاز تا دامنه‌های زاگرس، از شمال سوریه تا آناتولی شرقی و شمال عراق — استقرار یافته بودند و سپس از این سرزمین‌ها به سواحل دریای مدیترانه، از جمله لبنان، فلسطین، اسرائیل و اردن، و نیز به شمال آفریقا و مصر مهاجرت کرده‌اند.

تأیید علمی

برخی از داده‌های تاریخی و اسطوره‌شناختی به‌کاررفته در بخش پایانی این مقاله، با نتایج پژوهش‌های علمی زیر تا اندازه‌ای همخوانی دارند:

- Richard Cavendish, *The Myths of the World's Religions*, London: Orbis Publishing, 1984, pp. 78–85. — (Baal) و هَدَد (Hadad)
- L. Delaporte, *Mesopotamian Mythology* (ترجمه انگلیسی La Mésopotamie / (نسخه فرانسوی)، بخش مربوط به اساطیر فنیقی — درباره کهن‌ترین منابع مکتوب مربوط به فنیقیان.
- Mark S. Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, Vols. I–II, Leiden: Brill, 1994–2009. — درباره جایگاه تاریخی و کارکردهای دینی آیین بعل در اوگاریت.
- Glenn E. Markoe, *Phoenicians*, University of California Press, 2000, pp. 25–68. — درباره منشأ، شهرها و تاریخ آغازین فنیقیان.

پیچیده قرار داد. بررسی تطبیقی منابع مکتوب، داده‌های اسطوره‌شناختی خاور نزدیک باستان و همانندی‌های توپونیمیک نشان می‌دهد که تبیین منشأ این نام صرفاً بر پایه یک عامل زبانی، برای روشن ساختن همه ابعاد آن کافی نیست.

در این مقاله، نخست دیدگاه ریشه‌شناختی حمید شافعی که نام بالو / Balo / بالوو Balov را با واژه باستانی ترکی بالیغ / بالوغ به معنای «شهر» مرتبط می‌داند، بررسی شد. هرچند این تبیین از منظر توپونیمی زبان‌های ترکی اهمیت ویژه‌ای دارد، اما نگارنده بر این باور است که بار معنایی توپونیم بالوو Balov تنها به این تفسیر محدود نمی‌شود و ممکن است لایه‌های اسطوره‌ای کهن‌تری نیز در آن نهفته باشد.

بر پایه فرضیه ارائه‌شده از سوی نگارنده، جزء نخست این نام، یعنی Bə'əl / Bəl / Bal، می‌تواند با تئونیم بَعْل (Bə'əl) که جایگاهی برجسته در نظام‌های دینی و اسطوره‌ای فنیقی، کنعانی و اوگاریتی دارد، مرتبط باشد. همچنین جزء دوم، یعنی / ov of، بر اساس واژگان کهن ترکی و تحلیل تطبیقی نویسنده، می‌تواند با مفهوم Auf در اسطوره‌شناسی مصر باستان قابل مقایسه باشد. این تبیین نه تنها بر شباهت‌های آوایی، بلکه بر همسانی‌های معنایی و مقایسه ساختارهای اسطوره‌ای استوار است. در نتیجه مقایسه منابع اسطوره‌شناختی فنیقی، کنعانی، اوگاریتی، سومری و مصری، نگارنده به این نتیجه می‌رسد که توپونیم بالو / Balo / بالوو Balov می‌تواند از جمله نام‌های کهنی باشد که بازتاب‌دهنده بقایای جهان‌بینی دینی و اسطوره‌ای باستان است. با این حال، وی تأکید می‌کند که این نتایج نباید به‌عنوان واقعیت‌های قطعی تاریخی تلقی شوند، بلکه باید آن‌ها را فرضیه‌ای علمی دانست که بر پایه تحلیل تطبیقی منابع موجود و شواهد ریشه‌شناختی و اسطوره‌شناختی شکل گرفته است.

همچنین، این مقاله نشان می‌دهد که مطالعه پیوندهای سرزمین آذربایجان باستان با تمدن‌ها و فرهنگ‌های گوناگون خاور نزدیک از طریق بررسی توپونیم‌ها، می‌تواند افق‌های تازه‌ای را برای پژوهش‌های آینده بگشاید. به اعتقاد نگارنده، مطالعه جامع و میان‌رشته‌ای نام‌های جغرافیایی کهن، می‌تواند در شناخت عمیق‌تر تاریخ قومی، دینی و فرهنگی سرزمین آذربایجان سهمی ارزشمند داشته باشد.

در مجموع، پژوهش حاضر با ارائه فرضیه‌ای نوین درباره ریشه‌شناسی توپونیم بالوو / Balo / بالوو Bəlov، کوشیده است زمینه‌ای برای مطالعات بعدی فراهم آورد و نشان دهد که این فرضیه در آینده، با اتکا به یافته‌های جدید باستان‌شناسی، کشف منابع مکتوب کهن و پژوهش‌های تطبیقی در حوزه زبان‌شناسی تاریخی، قابلیت بررسی، تکمیل و ارزیابی دقیق‌تر را خواهد داشت. تأیید علمی و منابع تکمیلی:

۱. درباره آیین بَعْل (Baal / Bə'əl)

Mark S. Smith, The Ugaritic Baal Cycle. Volume I: Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU 1.1–1.2, Leiden: Brill, 1994, به‌ویژه صص. ۴۰–۱.

در این اثر، جایگاه بعل به عنوان ایزد بزرگ، خدای طوفان، باران، باروری و فرمانروایی در اسطوره‌شناسی اوگاریت، همراه با چرخه اسطوره‌ای او و نقش وی در نظام دینی کنعانی، به صورت مبسوط و بر پایه متون اصلی اوگاریتی بررسی و تحلیل شده است.

Mark S. Smith. The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel. Grand Rapids: Eerdmans, 2002, pp. 81–110.

در این اثر، جایگاه بعل (Baal) در نظام دینی کنعان و اوگاریت و نیز نقش آن در تحول باورهای دینی اسرائیل باستان، بر پایه متون تاریخی و اسطوره‌ای، به صورت علمی و تحلیلی بررسی شده است.

۲. فنیقیان و نام Ba'lu (بعلو / بلو)

Sabatino Moscati. The Phoenicians. London: Weidenfeld and Nicolson, 1968, pp. 45–56, 95–101.

این کتاب اطلاعات ارزشمندی درباره فرمانروایان شهر صور (Tyre) در دوره اسرحدون (Esarhaddon) و همچنین درباره پادشاهی به نام بعلو (Ba'lu) ارائه می‌دهد.

J. B. Pritchard (ed.). Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament (ANET). Princeton University Press, 1969, pp. 291–294.

در سالنامه‌های اسرحدون از فرمانروای شهر صور با نام بعلو (Ba'lu / Baal I) یاد شده است.

۳. منابع آشوری

A. Kirk Grayson. Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858–745 BC). University of Toronto Press, 1996.

Simo Parpola. The Correspondence of Sargon II. Helsinki University Press.

منابع آشوری یادشده اطلاعات ارزشمندی درباره نام‌ها، مناسبات سیاسی و جایگاه فرمانروایان فنیقی در سده نخست پیش از میلاد ارائه می‌کنند و از مهم‌ترین منابع اولیه برای مطالعه تاریخ فنیقیه به‌شمار می‌روند.

۴. معنای واژه Baal / Bəal (بعل)

The Encyclopedia of Religion. Edited by Mircea Eliade. New York: Macmillan, 1987.

"Baal".

در این مدخل، مفهوم واژه بعل، منشأ آن، جایگاهش در ادیان سامی باستان و نقش آن در سنت‌های دینی خاور نزدیک باستان به‌طور جامع بررسی شده است.

The Anchor Bible Dictionary. Vol. I. New York: Doubleday, 1992, pp. 545–549.

"Baal".

این مدخل، تحلیل زبان‌شناختی، تاریخی و دینی واژه بَعل را ارائه کرده و جایگاه آن را در فرهنگ‌ها و ادیان فنیقی، کنعانی و دیگر تمدن‌های خاور نزدیک باستان بررسی می‌کند.

تأیید علمی و چشم‌اندازهای پژوهشی

مباحث ریشه‌شناختی و اسطوره‌شناختی مطرح‌شده در این پژوهش، عمدتاً بر پایه منابع مکتوب باستانی، آثار معتبر پژوهشگران معاصر و به‌کارگیری روش تطبیقی - تاریخی تدوین شده است. برخی از نتایج و برداشت‌های ارائه‌شده از سوی نگارنده ممکن است با دیدگاه‌های رایج و مورد اجماع در پژوهش‌های کنونی همخوانی کامل نداشته باشند؛ از این‌رو، این موارد باید در چارچوب فرضیه‌های علمی نویسنده ارزیابی شوند، نه به‌عنوان واقعیت‌های قطعی و اثبات‌شده.

با این حال، اصل وجود تعاملات فرهنگی، دینی و اسطوره‌ای میان تمدن‌های گوناگون خاور نزدیک باستان، از جمله میان بین النهرین، فنیقیه، کنعان، اوگاریت و مصر، در پژوهش‌های معاصر به‌طور گسترده پذیرفته شده است. از این‌رو، داده‌ها و مقایسه‌های ارائه‌شده در این مقاله می‌توانند زمینه‌ای مناسب برای بررسی دوباره منشأ و تحول توپونیم بالو / Balo / بالوو / Balov بَلوو و Bəlov و نیز مطالعه لایه‌های تاریخی، زبانی و اسطوره‌ای آن فراهم آورند.

نگارنده امیدوار است که این پژوهش بتواند زمینه‌ساز تحقیقات گسترده‌تر در حوزه‌های توپونیمی تاریخی، زبان‌شناسی تطبیقی، اسطوره‌شناسی، باستان‌شناسی و تاریخ فرهنگی آذربایجان و خاور نزدیک باستان باشد و در آینده، با اتکا به کشفیات جدید باستان‌شناختی، اسناد مکتوب تازه و پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، امکان ارزیابی و تکمیل دقیق‌تر فرضیه‌های مطرح‌شده فراهم گردد.

پایان

نویسنده: فرهاد جوادی یکان سعدی (عبدالله‌اوغلو) - اورمیه ۲۴/۰۸/۲۰۲۰

منابع و مآخذ

(منابع اصلی مورد استفاده)

۱. شافعی، حمید؛ آیریمی، جمال. بالوولو مسکین. ارومیه، ص. ۲۱.
۲. شافعی، حمید؛ آیریمی، جمال. بالوولو مسکین. ارومیه، ص. ۲۲.
۳. مجله اینترنتی ارومیه. «روستای بالو». (منبع الکترونیکی).
۴. Moscati, Sabatino. فنیقیان. ترجمه فارسی: رقیه بهزادی. تهران: نشر پژوهنده، ۱۳۷۸، ص. ۴۲.
۵. بهزادی، رقیه. اقوام باستانی قفقاز، ماوراءقفقاز و بین‌النهرین. تهران: نشر نی، ۱۳۸۲، ص. ۲۷۱.

۶. Guirand, Félix; Lacau, Georges; Delaporte, Louis. فرهنگ اساطیر آشور و بابل. ترجمه فارسی: ابوالقاسم اسماعیل پور. تهران: انتشارات فکر روز، ۱۳۷۵، صص. ۱۵۶-۱۵۷.
۷. Doty, William G. (ed.). اساطیر جهان. ترجمه فارسی: ابوالقاسم اسماعیل پور. تهران: انتشارات اسطوره، ۱۳۹۲، ص. ۳۱.
۸. معصومی، غلامرضا. دایرةالمعارف اساطیر و آیین‌های باستانی جهان. جلد سوم. تهران: انتشارات سوره مهر، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۹۱.
۹. Ions, Veronica. اساطیر مصر. ترجمه فارسی: باجلان فرخی. چاپ دوم. تهران: انتشارات اساطیر، ۱۳۸۵، ص. ۱۴.
۱۰. Ions, Veronica. اساطیر مصر. ترجمه فارسی: باجلان فرخی. چاپ دوم. تهران: انتشارات اساطیر، ۱۳۸۵، صص. ۶۰-۶۱.
۱۱. معصومی، غلامرضا. دایرةالمعارف اساطیر و آیین‌های باستانی جهان. جلد سوم. تهران: انتشارات سوره مهر، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۹۱.
۱۲. شافعی، حمید؛ آیریمی، جمال. بالوولو مسکین. ارومیه، ص. ۲۲.
۱۳. مجله اینترنتی ارومیه. «تاریخ روستای بالو». (منبع الکترونیکی).
۱۴. Cavendish, Richard. اساطیر و ادیان مشهور جهان. ترجمه فارسی: رقیه بهزادی. تهران: انتشارات علم، چاپ دوم، ۱۳۹۰، ص. ۱۱۹.
۱۵. Guirand, Félix; Lacau, Georges; Delaporte, Louis. فرهنگ اساطیر آشور و بابل. ترجمه فارسی: ابوالقاسم اسماعیل پور. تهران: انتشارات فکر روز، ۱۳۷۵، ص. ۱۵۱.

منابع و مآخذ

(منابع تکمیلی برای تبیین مبانی نظری پژوهش)

- Black, Jeremy; Green, Anthony. Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary. London: British Museum Press, 1992.
- Bottéro, Jean. Religion in Ancient Mesopotamia. Chicago: University of Chicago Press, 2001.
- Dalley, Stephanie. Myths from Mesopotamia: Creation, the Flood, Gilgamesh and Others. Revised Edition. Oxford: Oxford University Press, 2008.

- Eliade, Mircea. A History of Religious Ideas. Vols. I–III. Chicago: University of Chicago Press.
- Hornung, Erik. Conceptions of God in Ancient Egypt: The One and the Many. Ithaca: Cornell University Press, 1982.
- Jacobsen, Thorkild. The Treasures of Darkness: A History of Mesopotamian Religion. New Haven: Yale University Press, 1976.
- Leick, Gwendolyn. A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology. London: Routledge, 1998.
- Lipiński, Edward. The Aramaeans: Their Ancient History, Culture, Religion. Leuven: Peeters Publishers, 2000.
- Markoe, Glenn E. Phoenicians. London: British Museum Press, 2000.
- Moscati, Sabatino. The World of the Phoenicians. London: Weidenfeld and Nicolson, 1968.

III منابع و مأخذ

(آوانویسی لاتین منابع و آثار منتشرشده به زبان فارسی)

- Shafei, Hamid; Ayrimi, Jamal. Balovolü Miskin. Urmia.
- Moscati, Sabatino. Feniқиhā. Tarjome-ye Roqayyeh Behzadi. Tehran: Nashr-e Pazhuhandeh, 1378.
- Behzadi, Roqayyeh. Qowmhā-ye Kohan dar Qafqāz, Māvārā-ye Qafqāz va Beyn al-Nahrayn. Tehran: Nashr-e Ney, 1382.
- Guirand, Félix; Lacau, Georges; Delaporte, Louis. Farhang-e Asātir-e Āshur va Bābel. Tarjome-ye Abolqasem Esmailpour. Tehran: Nashr-e Fekr-e Rooz, 1375.
- Doty, William G. (ed.). Asātir-e Jahān. Tarjome-ye Abolqasem Esmailpour. Tehran: Nashr-e Asātir, 1392.
- Masoumi, Gholamreza. Dāyerat al-Ma'āref-e Asātir va Āyin-hā-ye Bāstāni-ye Jahān. Vol. III. Tehran: Sure-ye Mehr, 1388.
- Ions, Veronica. Asātir-e Mesr. Tarjome-ye Bajelan Farrukhi. Tehran: Nashr-e Asātir, 1385.
- Cavendish, Richard. Asātir va Adyān-e Mashhur-e Jahān. Tarjome-ye Roqayyeh Behzadi. Tehran: Enteshārāt-e Elm, 1390.

GİRİŞ

Araştırmannın Önemi

Toponimler, bir halkın eski tarihi, etnik yapısı, dili, dinî-mitolojik dünya görüşü ve kültürel gelişim evrelerinin incelenmesinde başvuru en önemli bilimsel kaynaklardan biridir. Özellikle binlerce yıl boyunca kesintisiz biçimde varlığını sürdüren yerleşim yerlerinin adları, eski dil katmanlarını ve mitolojik tasavvurları günümüze kadar muhafaza etmiş olmaları bakımından özel bir önem taşımaktadır. Urmiye havzasında bulunan Balo/Balov köyü de bu nitelikteki eski yerleşim merkezlerinden biridir.

Buna rağmen, Balo/Balov toponiminin kökeni bugüne kadar sistemli biçimde incelenmemiş; mevcut araştırmalar daha çok onun fonetik ve leksik özellikleri üzerinde durmuşlardır. Toponimin Eski Yakın Doğu mitolojisi, dinî sistemleri ve tarihsel-etimolojik katmanları ise müstakil bir bilimsel araştırma konusu hâline getirilmemiştir.

Bu çalışma, söz konusu boşluğu belirli ölçüde doldurmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Urmiye kentinin Revzeçay bölgesinde bulunan Balo/Balov köyünün etimolojisini tarihsel, karşılaştırmalı-etimolojik ve mitolojik açıdan incelemek; mevcut bilimsel yaklaşımları değerlendirmek ve yazar tarafından ileri sürülen etimolojik hipotezi eski kaynaklar ışığında temellendirmektir.

Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmada karşılaştırmalı tarihsel yöntem, etimolojik çözümleme, semantik analiz, toponimik karşılaştırma, mitolojik motiflerin karşılaştırmalı incelenmesi ve eski yazılı kaynakların analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında Eski Mezopotamya, Fenike, Ken'an, Ugarit ve Mısır mitolojisine ilişkin kaynaklar ile tarih, etnoloji ve toponimi alanındaki çağdaş bilimsel literatür karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Makalede sunulan bazı etimolojik rekonstrüksiyonlar ve tarihsel sonuçlar, yazarın karşılaştırmalı çözümlemeler temelinde geliştirdiği bilimsel hipotezler olarak değerlendirilmelidir.

Bilimsel Yenilik

Bu araştırmanın bilimsel yenilikleri şunlardır:

- Balu/Balo/Balov toponimi ilk kez eski Fenike–Ken'an–Ugarit mitolojik sistemiyle bütüncül biçimde karşılaştırılmaktadır.
- Toponimin Bal/Be/Be'el ile ov/of bileşenleri ayrı ayrı etimolojik ve semantik incelemeye tabi tutulmaktadır.

- Toponimin Eski Sümer ve Mısır mitolojisiyle olası paralellikleri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.
- Mevcut açıklamalardan farklı olarak yazar tarafından yeni bir etimolojik hipotez ileri sürülmekte ve çeşitli tarihsel-mitolojik kaynaklar temelinde temellendirilmektedir.

Problemin Ortaya Konuluşu

Balo/Balov köyünün adı bugüne kadar daha çok yerel nitelikli araştırmalarda anılmış, etimolojik açıklaması ise sınırlı biçimde ele alınmıştır. Mevcut literatürde ağırlıklı olarak Hamid Şafei'nin ileri sürdüğü balığ/baluğ etimolojisi üzerinde durulmuştur. Bunun yanında köyün eski adının Palu olduğu belirtilmiş olmakla birlikte, bu adın tarihsel ve etimolojik temelleri ayrıntılı biçimde açıklanmamıştır.

Bu makalede ise konu daha geniş bir tarihsel-karşılaştırmalı bağlam içinde incelenmekte; yazar tarafından eski Fenike, Ken'an, Ugarit, Sümer ve Mısır mitolojik sistemleriyle ilişkilendirilen yeni bir etimolojik yaklaşım ortaya konulmaktadır.

1. BALOV KÖYÜNÜN COĞRAFİ VE TARİHİ ÖZELLİKLERİ

Balo/Balov Köyü, Urmiye kentinin Revzeçay bölgesine bağlı en eski ve en tanınmış yerleşim yerlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tarihî kaynaklar ve yerel bilgiler, bu köyün yüzyıllar boyunca Urmiye bölgesinin önemli yerleşim merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Köy, Urmiye kent merkezinin yaklaşık 6 km kuzeybatısında, Urmiye–Selmas karayolunun 1,5 km batısında, düz bir topoğrafyaya ve ılıman iklim koşullarına sahip bir alanda yer almaktadır. Elverişli coğrafi konumu, verimli tarım arazileri ve su kaynakları, yerleşimin sürekliliğinde önemli rol oynamıştır.

Balov köyünün halkı tarih boyunca Şii ve Sünni mezheplerine mensup olmuş; günlük yaşamda Azerbaycan Türkçesi konuşmuştur. İran İslam Devrimi'nden sonra bölgeye Kürt ailelerinin göç etmesi sonucunda köyün nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Günümüzde köyde yerli Azerbaycan Türklerinin yanı sıra sonradan yerleşen Kürt aileleri de yaşamaktadır.

Resmî istatistiklere göre nüfusunun 16 bin kişiyi aşması, Balu köyünün İran'ın en büyük kırsal yerleşimlerinden biri olarak değerlendirilmesine imkân vermektedir.

Kaynaklar:

- İran İstatistik Merkezi (Statistical Center of Iran), son nüfus sayımı verileri (nüfus bilgileri için).
- Hamid Şafei ve Cemal Ayrımı, Balovolu Miskin, s. 21–22.

- Urmiye İnternet Dergisi.

2. TOPONİMİN ARAŞTIRILMA TARİHİ

Balov toponiminin etimolojisi bugüne kadar kapsamlı bir bilimsel araştırmanın konusu olmamıştır. Mevcut literatürün incelenmesi, bu konuda sistemli bir görüş ortaya koyan başlıca araştırmacının Hamid Şafei olduğunu göstermektedir. Şafei, Balovlu Miskin adlı eserinde toponimin Eski Türkçedeki balıĝ/baluĝ ("şehir") sözcüğüyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Yazara göre Balov adı, bu eski sözcüğün fonetik değişime uğramış biçimi olarak açıklanabilir.¹ Hamid Şafei bu görüşünü, Eski Türk toponimleri olan Han Balıĝ, Beş Balıĝ ve Yengi Balıĝ gibi şehir adlarıyla karşılaştırarak temellendirmeye çalışmıştır. Ayrıca Doğu Türkistan'da Belov adlı bir yerleşim yerinin bulunmasını da bu ihtimali destekleyen bir kanıt olarak göstermiştir. Daha sonra (s. 22) günümüzde de Türkistan'da Balasagun ile Taraz şehirleri arasında yer alan Argu bölgesinde Belov adlı bir yerleşim yerinin bulunduğunu belirtmektedir. Türk boy ve kabilelerinin bir bölümünün MÖ yaklaşık 4500–5000 yıllarında Orta Asya ve Türkistan'dan Azerbaycan'a göç ettiği, daha sonra ise Azerbaycan'dan Mezopotamya'ya ve İran'ın batı ile güney bölgelerine yayıldığı yönündeki tarihsel görüş esas alındığında, Balov ve Belov adlarının da bu Türk kökenli topluluklara ait olduğu sonucuna varmak mümkündür. Aynı mantık çerçevesinde Balov/Belov köy adının da balıĝ ya da baluĝ sözcüğünün küçük fonetik değişikliklere uğramış bir biçimi olduğu düşünülebilir.²

Ancak bu makalenin yazarına göre Balov toponiminin etimolojisi yalnızca Eski Türkçedeki balıĝ sözcüğüyle açıklanamaz. Toponimin fonetik yapısı, eski mitolojik sistemlerde görülen paralellikler ve tarihî-kültürel ilişkiler, onun daha eski semantik katmanlara sahip olabileceğini düşündürmektedir.

Hamid Şafei'nin ortaya koyduğu etimolojik açıklama, Eski Türkçede balıĝ sözcüğünün varlığını esas alan dikkat çekici bir yaklaşımdır. Bununla birlikte, söz konusu açıklama toponimin olası mitolojik ve dinî katmanlarını ayrıca incelememektedir. Bu nedenle Balov adının daha eski semantik bileşenler taşıma ihtimali ayrıca araştırılmalıdır.

Mevcut verilerin karşılaştırmalı analizi, yazara Balov toponiminin kökeni hakkında farklı bir etimolojik hipotez geliştirme imkânı vermektedir. Bu hipotez, eski Fenike, Ken'an, Ugarit, Sümer ve Mısır mitolojik kaynaklarının karşılaştırmalı incelenmesine dayanmaktadır.

Bu çerçevede aşağıda sunulan karşılaştırmalı çözümlemede Balov toponimi, Fenike, Ken'an, Ugarit, Sümer ve Mısır mitolojik malzemesi ışığında incelenmektedir.

3. BALOV TOPONİMİNİN ETİMOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Toponimin etimolojik çözümlemesi, Balov adının yalnızca fonetik açıdan değil, aynı zamanda semantik, mitolojik ve tarihsel yönleriyle de incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Toponimlerin yalnızca ses değişimleri esas alınarak açıklanması, çoğu durumda onların eski semantik katmanlarını ortaya çıkarmaya yeterli değildir. Bu nedenle bu araştırmada Balov adı, karşılaştırmalı-tarihsel yöntem temelinde Eski Yakın Doğu mitolojisi, Eski Türk söz varlığı ve arkaik dinî terminoloji çerçevesinde değerlendirilmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELLERİ

Bu araştırma, tarihsel toponimi, karşılaştırmalı tarihsel dilbilim, mitoloji araştırmaları ve Eski Yakın Doğu tarihi disiplinlerinin kesişim noktasında yürütülmüştür. Araştırmada, toponimlerin yalnızca fonetik değişimleri değil, aynı zamanda semantik, mitolojik ve dinî katmanlarını koruma ilkesi de esas alınmıştır.

Karşılaştırmalı çözümlemeler sırasında Sümer, Akad, Fenike, Ken'an, Ugarit ve Mısır kaynakları karşılaştırılmış; bunlarda yer alan toponimik ve mitolojik veriler sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

5. KULLANILAN YÖNTEMLER

Araştırmada aşağıdaki yöntemlerden

yararlanılmıştır:

- Karşılaştırmalı-tarihsel yöntem;
- Etimolojik çözümleme;
- Semantik analiz;
- Toponimik karşılaştırma;
- Mitolojik karşılaştırma;
- Tarihî kaynakların karşılaştırmalı analizi;
- Antroponim ve teonimlerin karşılaştırmalı incelenmesi.

BALOV TOPONİMİNİN KARŞILAŞTIRMALI-TARİHSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Balov/Belov köy adının kökeninin araştırılması, bu toponimin etimolojisinin yalnızca fonetik benzerlikler temelinde açıklanamayacağını göstermektedir. Toponimlerin oluşumu çoğu zaman eski toplumların dili, dinî dünya görüşü, mitolojik tasavvurları ve tarihî göç süreçleriyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle Balo/Balov toponiminin açıklanmasında yalnızca dilsel veriler değil, aynı zamanda Eski Yakın Doğu'nun mitolojik ve tarihî kaynaklarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi de zorunludur.

Mevcut literatürün incelenmesi, Balo/Balov/Belov köy adı hakkında sistemli etimolojik görüşlerin esas olarak Hamid Şafei'nin araştırmalarında ortaya konulduğunu göstermektedir. Şafei, Balovolu Miskin adlı eserinde bu adı Eski Türkçede "şehir" anlamında kullanılan balığ/baluğ sözcüğüyle ilişkilendirerek dikkat çekici bir etimolojik açıklama ileri sürmüştür.¹–

² Bu yaklaşım, Eski Türk toponimisi açısından önem taşımaktadır.

Ancak bu makalenin yazarına göre Balo/Balov toponimi yalnızca bu açıklamayla sınırlandırılmaz. Toponimin fonetik yapısı, eski yazılı kaynaklarda görülen paralellikler ve farklı mitolojik sistemlerde gözlemlenen benzerlikler, onun daha eski semantik katmanlara sahip olabileceği ihtimalini de gündeme getirmektedir. Bu nedenle araştırmada Türk kökenli Fenike, Ken'an ve Ugarit topluluklarının yanı sıra Sümer ve Mısır mitolojik malzemeleri de karşılaştırmalı biçimde incelenmektedir.

Bu köy adının etimolojisi hakkında yürüttüğümüz kapsamlı araştırmalar sonucunda, kökeninin eski Türk mitolojisine kadar uzandığı kanaatine varılmıştır. Köyün adı halk arasında Balov ve Belov biçimlerinde telaffuz edilmekte, Farsçada ise Balo şeklinde yazılmaktadır.

Yazar tarafından gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde, bu adın eski Fenike, Ken'an ve Ugarit Türkleri arasında da mevcut olduğu; bunun tesadüfi olmayıp eski çağlarda Azerbaycan'da yaşamış Sümer Türklerinin tarihî, mitolojik mirası ve gelenekleriyle bağlantılı bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Urmiye İnternet Dergisi'nde köyün eski adının Palu (Palo) olduğu belirtilmekle birlikte, bu adın etimolojisi ve tarihî kökeni hakkında herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.³ Bu bilgi ise, toponimin eski fonetik biçimlerinin var olabileceği ihtimalini gündeme getirmekte ve onun daha geniş tarihsel bağlam içerisinde incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Yazar tarafından gerçekleştirilen karşılaştırmalı araştırmalar sonucunda Balo // Balov // Bəlov adının, eski Fenike hükümdarlarının antroponimleri arasında yer alan Bəlu (Ba'lu) adıyla olası paralellikler gösterdiği dikkat çekmektedir. Sabatino Moscati, Asur kralı Esarhaddon'un yıllıklarına dayanarak Sur (Tyre) kralı Bəlu'dan söz etmektedir.⁴ Bu durum, "Bəlu" biçiminin Eski Yakın Doğu'da hem bir kişi adı hem de siyasi iktidarla bağlantılı bir hükümdar adı olarak kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, bu benzerliğin Balov // Bəlov köyünün adıyla doğrudan tarihî bir bağlantıyı kanıtladığı değil, yalnızca karşılaştırmalı araştırmaya temel oluşturan bir olasılık olduğu özellikle vurgulanmalıdır.

Bunun yanı sıra aşağıdaki kaynaklarda Ba'al kültü, Fenike ve Ugarit mitolojisi ile Esarhaddon döneminde yaşamış Ba'lu adlı hükümdar hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır:

Sabatino Moscati, The Phoenicians, London: Weidenfeld & Nicolson, 1968 — Fenike hükümdarları ve Sur kralları hakkında.

Mark S. Smith, The Ugaritic Ba'al Cycle, Brill, 1994–2009 — Ugarit'teki Ba'al kültü üzerine temel bilimsel çalışmalardan biri.

Rüqəyyə Behzadi, Kadim Halklar, s. 271 — Ken'an mitolojisinde Ba'al tanrısının görevleri ve sembolizmi hakkında.

Bu nedenle yazar, Balov // Bəlov toponimini eski mitolojik sistemler çerçevesinde inceleyerek onun semantik yapısını iki ana unsur üzerinden değerlendirmektedir:

Bal / Bəl / Baal ve ov / of.

Makalenin sonraki bölümlerinde bu iki unsurun her biri eski yazılı kaynaklar ve çağdaş bilimsel literatür ışığında ayrı ayrı incelenecektir.

BAAL (BAL/BEL) BİLEŞENİNİN MİTOLOJİK VE ETİMOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Yazar tarafından gerçekleştirilen karşılaştırmalı araştırmalar sonucunda, Belov/Balov toponiminin ilk bileşeni olan Bal/Bel/Be'el unsurunun, eski Fenike, Ken'an ve Ugarit Türk kökenli topluluklarının dinî-mitolojik geleneklerinde önemli bir yere sahip olan Baal (Ba'al) teonimiyle ilişkili olduğu ileri sürülmektedir. Yazarın hipotezine göre, toponimin semantik temelini esas itibarıyla bu eski ilahî ad oluşturmuş olabilir.

Eski Fenike ve Ken'an kaynaklarında Baal (Ba'al) en güçlü ilahî varlıklardan biri olarak kabul edilmiştir. Rüqayye Behzadi, Kadim Halklar adlı eserinde, Ken'an dinî dünya görüşünde Ba'al'ın düzenin koruyucusu, fırtına, yağmur ve bereket tanrısı olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Onun işlevleri, Mezopotamya panteonundaki Enlil, Adad, Marduk ve Aşşur gibi tanrılarla belirli benzerlikler göstermektedir. Ba'al'ın temel sembolü boğadır ve bu hayvan güç, bereket ve egemenliğin simgesi olarak kabul edilmiştir.

Rüqayye Behzadi, Kadim Halklar adlı eserinin 271. sayfasında şu bilgileri vermektedir:

"Ken'an'da Ba'al, düzensizlik ve kaos karşısında düzeni koruyan tanrı olarak kabul edilirdi. Ba'al, Mezopotamya tanrıları Enlil, Adad, Marduk ve Aşşur gibi fırtına tanrısı ve göksel mahkemenin uygulayıcısıydı. Bu tanrının sembol hayvanı, Enlil ve Adad'da olduğu gibi boğaydı ve ibadet törenlerinde kullanılırdı. Boğa boynuzları, 'Ba'al' sembolü olarak miğferlerin üzerine yerleştirilirdi. Taş kabartmalarda ve heykellerde Ba'al, kısa etekli, belinde hançer taşıyan ve savaşa hazır bir savaşçı olarak tasvir edilmiştir. Bir elinde topuz, diğer elinde ise sapı dal ve yapraklarla betimlenmiş ağaç biçiminde bir mızrak bulunmaktadır. Ba'al'ın etkinlik alanı Enlil kadar geniş olmayıp daha çok tabiat olaylarıyla sınırlıdır. Ba'al, koruyucusu olduğu

bitkilerle tanınmaktadır. 'Dagan'ın oğlu' unvanı da bunu göstermektedir; çünkü Dagan tahıl tanrısı olarak kabul edilirdi."⁵

Türk kökenli veya Türk soylu Fenikelilerin dinî tasavvurlarına göre ilahî güçler çoğu zaman boğa sembolüyle ilişkilendirilmiştir. Bu durum tesadüfî değildir. Çünkü Fenike ve Ken'an toplumlarında fizikî güç, bereket ve hâkimiyet kavramları sembolik olarak boğa figürüyle temsil edilmiştir. Bu nedenle Ba'al tasvirlerinde boğa sembolünün önemli bir yer tutması, eski dinî geleneğin karakteristik özelliklerinden biri sayılmaktadır.

Bel/Bal/Baal, Fenike mitolojisinde El tanrısından bile daha eski kabul edilmektedir. Genel olarak Ken'an panteonunun tanrıları da Ba'al adıyla anılmıştır. Bu sebeple Ba'al adının belirli bir özel isimden ziyade, gerçek tanrının veya tanrıların adını gizleyen bir unvan ya da dinî hitap biçimi olduğu söylenebilir. Çünkü Fenike, Ken'an ve Ugarit toplulukları tanrılarının gerçek adını telaffuz etmekten kaçınmışlardır. Bunun nedeni ise yabancı halkların tanrılarının gerçek adını öğrenerek onu çağırımları ve onun nimetlerinden yararlanmaları ya da tanrının kendi seçilmiş topluluğundan yüz çevirmesini önleme düşüncesidir.

Mevcut kaynaklar, Ba'al kültünün yalnızca tek bir şehirle sınırlı olmadığını göstermektedir. Aksine, Fenike şehir devletlerinin hemen her birinin kendine özgü bir Ba'al kültü bulunmaktaydı. Bu nedenle birçok araştırmacı, Ba'al sözcüğünün belirli bir kişi adı değil, ilahî bir unvan veya dinî bir epitet olarak kullanıldığı görüşünü benimsemektedir. Bu açıdan Ba'al bileşeni farklı bölgelerde farklı ilahî varlıkları ifade etmiş olabilir.

Kaynaklarda Ba'al tanrısının aynı zamanda Hadad adıyla da anıldığı görülmektedir. Hadad, hava, yıldırım, yağmur ve fırtına tanrısı olarak kabul edilmektedir. Tasvirlerinde başındaki boynuzlu taç, elindeki yıldırımı simgeleyen mızrak ve arkasında yer alan boğa figürü dikkat çekmektedir. Asur ve Hitit sanat eserlerinde olduğu gibi Boston Müzesi'nde muhafaza edilen silindir mühürlerde de Hadad'ın bu özellikleri açık biçimde görülmektedir.⁶

Hititlerin Kuzey Suriye'ye hâkim oldukları döneme ait tasvirlerde Hadad, başında boğa boynuzlarıyla süslenmiş bir taç taşımaktadır. Mızrağını yere saplamakta, mızrağın sapı ise gökyüzündeki kırık yıldırım çizgilerini andıracak biçimde betimlenmektedir.

Ayrıca bugün Boston Müzesi'nde korunan silindir mühürlerden birinde de Ba'al-Hadad tasviri yer almaktadır. Bu sahnede Ba'al-Hadad, mızrağıyla bir insanı mağlup etmiş şekilde gösterilmiş; arkasına ise kutsal sembolü olan boğa işlenmiştir.⁶

Bu tür sembolik tasvirler, Fenike, Ken'an ve Ugarit toplumlarının eski dinî geleneğinin ayrılmaz unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Finikelilerin inancına göre tanrılar da

insanlar gibi ölümlü ve fanidir; beslenmeye ve su içmeye ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle onlara çok sayıda kurban sunulurdu.

Roy Willis, William Doty'nin bilimsel editörlüğünde yayımlanan World Mythology adlı eserde şu bilgileri vermektedir:

"Ken'an mitine göre fırtına tanrısı Ba'al, denizden çıktığı söylenen kozmik yılan ya da Yam adlı ejderhayla şiddetli bir savaşa girişir. Göksel zanaatkârların onun için hazırladığı büyüleri silahların yardımıyla Ba'al kozmik ejderhayı öldürür ve kalıntıları dört bir yana saçar. Daha sonra Ba'al, ölüm ve kuraklık tanrısı, aynı zamanda yeryüzünün kişileştirilmiş biçimi kabul edilen Mot ile kanlı bir mücadeleye başlar. İlk aşamada Mot, Ba'al'ı yılan yarısı boyunca yeraltı dünyasına inmeye zorlar ve bunun sonucunda her yıl yaz kuraklığı yaşanır. Ancak yüce tanrı El, Ba'al ile Mot arasındaki mücadelenin sonsuza kadar sürmesini emreder. Eğer Ba'al üstün gelirse yedi yıllık bolluk ve bereket dönemi başlayacak; Mot üstün gelirse bunun sonucu yedi yıllık kuraklık ve kıtlık olacaktır."⁷

Roy Willis'in aktardığı bu bilgilerden hareketle, Fenike–Ken'an–Ugarit Türklerinin Ba'al (Bal) tanrısına ilişkin mitinin, özünde Sümer mitolojisindeki Marduk ile Tiamat arasındaki yıkıcı kozmik mücadele motifine benzeyen bir anlatıyı yansıttığı sonucuna varılabilir. Bu açıdan Fenike–Ken'an–Ugarit Türklerinin inanç sisteminde Ba'al, hava, rüzgâr ve fırtına tanrısı olarak merkezi bir konuma sahiptir.⁷

Not: Bu metinde kullanılan "Fenike Türkleri", "Ken'an Türkleri", "Ugarit Türkleri" ve "Sümer Türkleri" ifadeleri yazarın bilimsel hipotezini yansıtmaktadır. Günümüz uluslararası tarih yazımında Fenikeliler, Ken'anlılar ve Ugaritliler genel olarak Kuzeybatı Sami halkları içerisinde sınıflandırılmaktadır.

Bu kaynaktan anlaşıldığı üzere, Roy Willis'in aktardığı Ken'an mitine göre Ba'al, kozmik deniz gücünü temsil eden Yam adlı ejderhayla savaşmakta ve ilahî silahların yardımıyla ona üstün gelmektedir. Daha sonra ise ölüm ve kuraklık tanrısı Mot ile karşı karşıya gelmektedir. Mitolojik anlatıya göre Ba'al ile Mot'un dönüşümlü üstünlüğü, doğadaki bereket ve kuraklık dönemlerini açıklayan kozmogonik bir model olarak sunulmaktadır.⁷

Bilimsel Değerlendirme

Yukarıda sunulan bilgilerin önemli bir bölümü, Eski Yakın Doğu dinleri ile Ugarit–Ken'an mitolojisine ilişkin çağdaş bilimsel araştırmalarla uyumludur. Özellikle aşağıdaki çalışmalar, yazarın bazı değerlendirmelerini desteklemektedir:

1. Mark S. Smith, The Ugaritic Ba'al Cycle, Cilt I, Leiden: Brill, 1994, s. 1–80. — Ba'al'ın fırtına, yıldırım, bereket ve egemenlik tanrısı olması ile Yam ve Mot'la mücadelesi ayrıntılı biçimde incelenmektedir.
2. Mark S. Smith, The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel, 2. baskı, Grand Rapids: Eerdmans, 2002, s. 81–110. — Ba'al kültürünün Ken'an ve Ugarit dinî sistemi içerisindeki yeri ele alınmaktadır.
3. Sabatino Moscati, The Phoenicians, London: Weidenfeld and Nicolson, 1968, s. 90–110. — Fenikelilerin dinî inançları, Ba'al kültü ve şehir tanrısı sistemi hakkında bilgi verilmektedir.
4. John Gray, The Canaanites, London: Thames and Hudson, 1964, s. 66–93. — Ken'an dini ile Ba'al ve El tanrılarının işlevleri bilimsel temelde açıklanmaktadır.
5. Roy Willis (ed.), World Mythology: The Illustrated Guide, London: Duncan Baird Publishers, 1993, s. 31–33. — Ba'al'ın Yam ve Mot ile mücadelesi dünya mitolojisi bağlamında ele alınmaktadır.

Mitoloji ansiklopedicisi Gulamrza Masumi'nin verdiği bilgiye göre Balua (Balu/Balova), Moab (Ölü Deniz'in güneyinde yer alan eski bölge) sınırları içinde bulunan bir yerleşim merkezinin adıdır. Söz konusu bölgede Ba'al (Ba'al) tanrısına, Anat tanrıçasına ve Moab kralına ait bir stel (taş kitabe) bulunmuştur.⁸

Yazara göre bu mitolojik motifler, Eski Yakın Doğu halklarının dinî düşüncesinde hayat, ölüm, bereket ve tabiat olaylarını açıklayan ortak mitolojik geleneğin parçalarıdır. Bu bakımdan Ba'al figürü yalnızca tek bir halkın dinî sistemi içinde değil, bütün Eski Yakın Doğu'nun mitolojik düşüncesi çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Eğer Belov/Balov toponiminin ilk bileşeni gerçekten de Bal/Bel/Baal teonimiyle ilişkiliyse, bu adın yalnızca fonetik bir benzerliği değil, aynı zamanda belirli bir dinî-mitolojik anlam katmanını da yansıtır olabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte, böyle bir ilişkinin kesin tarihsel bir olgu olarak değil; mevcut kaynakların karşılaştırmalı değerlendirilmesine dayanan yazarın bilimsel hipotezi olarak ele alınması daha isabetli olacaktır.

"OV/OF" BİLEŞENİNİN ETİMOLOJİK VE MİTOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Yazarın ortaya koyduğu etimolojik hipoteze göre, Belov/Balov toponiminin ikinci bileşeni, Eski Türkçede kullanılan "ov" ya da onun fonetik varyantı olan "of" sözcüğüyle ilişkilidir. Yazar bu bileşeni yalnızca sözlüksel bir unsur olarak değil, aynı zamanda eski mitolojik dünya görüşünü yansıtan arkaik bir semantik öge olarak değerlendirmektedir.

Türk dillerinde ov sözcüğü başlıca "av", "avlanma", "avcılık", "av yapmak", "öldürmek" ve "yok etmek" anlamlarında kullanılmaktadır. Bu semantik çerçeve dikkate alındığında, yazar Belov/Balov toponiminin "Avin Tanrısı", "Avin Koruyucu Tanrısı (veya Tanrıçası)" ya da "Ölüm Üzerinde Egemen Olan İlahi Güç" şeklinde yorumlanabileceğini ileri sürmektedir.

Öte yandan, ov/of bileşeni Eski Türkçedeki ev (ev, mabet) sözcüğüyle fonetik yakınlık temelinde değerlendirilirse, bu durumda toponimin "Baal'ın Evi", "Baal'ın Mabedi" veya "Baal'a Tapınılan Yer" anlamını taşıma ihtimali de göz önünde bulundurulabilir.

Türkçedeki ov/of sözcüğü yalnızca bu anlamları ifade etmemekte, aynı zamanda eski Türk mitolojik söz varlığının önemli kavramlarından biri olarak da değerlendirilmektedir. Yazara göre eski Türklerin, özellikle Fenike–Ugarit–Ken'an Türklerinin Akdeniz kıyılarına göç etmeleri sonucunda bu sözcük Mısır'a da taşınmış ve Eski Mısır mitolojisinde iz bırakmıştır.

Yazar bununla da yetinmeyerek, ov/of bileşeninin Eski Mısır mitolojisinde görülen Auf (Of) kavramıyla karşılaştırmalı olarak incelenmesini önermektedir.

Bu bağlamda ov ya da onun fonetik varyantı olan of, Eski Mısır mitolojisinde "ölmüş Güneş Tanrısı", "ölmek üzere olan Güneş Tanrısı", "yeraltı dünyasının Güneş Tanrısı", "batmış güneş", "güneşin batışı" ve "güneşin ölümü" anlamlarında kullanılmış; Ov-Ra (Ov-Re) veya Of-Ra (Of-Re) adlarıyla anılmıştır.

Yazarın görüşüne göre bu karşılaştırma, Eski Yakın Doğu halkları arasında mitolojik motiflerin yayılması ve karşılıklı etkileşimi bakımından dikkat çekicidir.

Mısır mitolojisinin önde gelen araştırmacılarından Veronica Ions, güneş tanrısı Ra'nın gece saatlerinde yeraltı dünyasında yaptığı yolculuk sırasında Auf-Ra adıyla tanındığını belirtmektedir. Bu evrede Ra artık gündüzün muzaffer güneş tanrısı değil, ölüm ve yeniden doğuş sürecini yaşayan ilahî bir varlık olarak tasavvur edilmektedir.

Veronica Ions, Egyptian Mythology adlı eserinde, Ra kültürünün muhtemelen Akdeniz adalarından veya Kafkasya'dan Mısır'a geçtiğini ifade etmektedir.⁹

Yazara göre Veronica Ions'un bu değerlendirmesi, Eski Mısır mitolojisinin Kafkasya ve Azerbaycan coğrafyasıyla bağlantılı olduğu; ayrıca bu mitolojik geleneklerin Azerbaycan ve Ugarit'te yaşamış Fenike ve Ken'an Türklerinin Akdeniz kıyılarına göç etmeleri sonucunda Mısır ve Kuzey Afrika'ya yayıldığı yönünde ileri sürülen teoriyi destekleyen kanıtlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Ions'un aktardığı bilgilere göre Ra, gece yolculuğu sırasında Mesektet adı verilen gece kayığıyla Duat (yeraltı dünyası) boyunca ilerlemekte; bu yolculuk esnasında özellikle dev yılan

Apophis olmak üzere birçok tehlikeyle karşılaşmakta ve diğer ilahların yardımıyla bu sınavları aşmaktadır. On iki gece saatini tamamladıktan sonra ise yeniden doğarak sabah güneşi olarak ufukta görünmektedir.¹⁰

Urmiye kentindeki Balov/Belov köy adının ikinci bileşeni olan ov/of sözcüğünün anlamını daha açık biçimde ortaya koymak amacıyla Veronica Ions'un verdiği bilgiler dikkate alındığında, Güneş Tanrısı Ra'nın her sabah bir çocuk olarak yeniden doğduğu, öğle vakti olgunluk dönemine ulaştığı, akşam ise beli bükülmüş yaşlı bir kişi olarak öldüğü anlaşılmaktadır.

Ra, gece yolculuğu sırasında Auf-Ra (Auf-Re) ya da kısaca Auf (Of) adıyla anılmakta; bu ad "ceset" veya "ölü beden" anlamını taşımaktadır.

Yeraltı dünyası ve Ra'nın gece boyunca geçtiği âlemler, dev iblislerin ve ölülerin ruhlarını tehdit eden korkunç varlıkların yaşadığı mekânlar olarak kabul edilmiştir. Yeraltı dünyası; iki başlı yılanlar, dev sürüngenler ve "Ruhları Yiyenler" olarak adlandırılan korkunç yaratıklar da dâhil olmak üzere çok sayıda iblis ve doğaüstü varlıkla doludur.

Ofun yeraltı âlemdeki temel görevlerinden biri ölülerin ruhlarına yol göstermekti. Onun nuru ölülerin ruhlarına ışık saçar, ruhlar bir uçurumdan diğerine geçerken yeraltı dünyasının sakinleri o ışık ışınını büyük bir hayranlık ve sabırsızlıkla karşılardı. Her bir ruh geçip gittikten sonra ise yeraltı dünyası yeniden derin ve ürkütücü bir karanlığa gömülürdü.

Bu bağlamda, yazara göre Karadeniz kıyısında yer alan Türkiye'nin Of ilçesinin adı da aynı mitolojik gelenekle ilişkilendirilebilir. Yazara göre bu ad yalnızca coğrafi veya yerel bir yer adı olmayıp, Eski Anadolu'da yaşayan Türk soylu ya da Türk kökenli topluluklar tarafından seçilmiş ve yaşatılmış kadim bir mitolojik ad niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşıma göre "Of / Ov" unsuru; ölüm, yeraltı âlemi, batan güneş ve yeniden doğuş gibi mitolojik kavramlarla bağlantılı arkaik bir anlam katmanını korumuş olabilir. Dolayısıyla Of adı da, Balov/Belov toponimi gibi, eski mitolojik adlandırma geleneğinin günümüze ulaşmış örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Yazar ayrıca bu görüşü daha önce yayımladığı toponimik araştırmalarında da dile getirdiğini belirtmektedir. Özellikle Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Yardımlı ilçesinde bulunan Ovra köy adının etimolojisini incelerken, bu toponimi Eski Mısır mitolojisindeki "Auf-Ra (Of-Ra)" mitiyle ilişkilendirmiştir. Bu nedenle yazara göre Anadolu'daki Of, Azerbaycan'daki Ovra ve Urmiye bölgesindeki Balov / Belov adları, aynı mitolojik geleneğin izlerini taşıması muhtemel toponimler olarak karşılaştırmalı biçimde ele alınabilir.

Bununla birlikte, bu yorumun yazarın bilimsel hipotezini yansıttığı özellikle vurgulanmalıdır. Günümüz tarihsel dilbilimi, etimoloji ve toponimi araştırmalarında bu görüş genel kabul görmüş bir yaklaşım değildir. Bu nedenle söz konusu değerlendirme, gelecekte dilbilimsel, mitolojik, tarihsel ve arkeolojik veriler ışığında sınanması gereken karşılaştırmalı bir araştırma önerisi olarak değerlendirilmelidir.

Bilimsel doğrulama :

Bu bölümde Eski Mısır mitolojisine ilişkin bilgiler başlıca aşağıdaki temel bilimsel eserlerle uyumludur:

Veronica Ions, Egyptian Mythology, London: Paul Hamlyn, 1968; özellikle s. 24–47, 91–108. — Ra, Atum, Khepri, Duat, Mesektet kayığı, Apophis ve gece yolculuğu hakkında.

Erik Hornung, The Ancient Egyptian Books of the Afterlife, Cornell University Press, 1999, s. 19–54. — Güneş tanrısının gece yolculuğu ve Duat'ın yapısı.

E. A. Wallis Budge, The Gods of the Egyptians, Cilt I–II, London, 1904. — Ra, Auf-Ra, Apophis ve Mısır kozmogonisi hakkında kapsamlı bilgiler.

Jan Assmann, Death and Salvation in Ancient Egypt, Cornell University Press, 2005, s. 148–190. — Güneş tanrısının gece döngüsü ve ölümlerin ruhlarının kurtuluşu.

Not: Metinde yer alan "ov/of" kelimesinin eski Türkçe kökenli olduğu, Mısır mitolojisindeki "Auf" kavramıyla aynı kökten geldiği ve ayrıca Mısır mitolojisinin Azerbaycan ile Kafkasya kökenli olduğu yönündeki görüşler yazarın bilimsel hipotezidir. Bu değerlendirmeler günümüz uluslararası Mısırbilimi ve tarihî dilbiliminde genel kabul görmüş teoriler arasında yer almamaktadır. Bu nedenle makalede yazarın görüşü olarak sunulmaktadır.

Bu mitolojik modelin değerlendirilmesi

Bu mitolojik model, Eski Mısır kozmogonisi içerisinde ölüm ve yeniden diriliş düşüncesinin en temel ifadelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yazara göre Auf figürünün yeraltı dünyası, ölüm ve yeniden doğuş kavramlarıyla ilişkilendirilmesi, ov/of unsurunun yalnızca gündelik dilde kullanılan bir sözcük olmayıp aynı zamanda eski mitolojik terminolojiyle bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir.

Burada özellikle vurgulanmalıdır ki, ov/of ile Mısır mitolojisindeki Auf arasında doğrudan etimolojik bir ilişkinin bulunduğu görüşü günümüz bilimsel literatüründe genel kabul görmüş bir olgu değildir. Yazar tarafından ileri sürülen bu yaklaşım; fonetik benzerlik, semantik yakınlık ve karşılaştırmalı mitolojik veriler temelinde oluşturulmuş bilimsel bir hipotez olarak değerlendirilmelidir.

Balov/Bəlov (Belov) adı üzerinde yürütülen araştırmaların devamında, bu adın izlerine Mezopotamya mit ve efsanelerinde, özellikle de Sümer mitolojisinde rastlamak mümkündür. Büyük bir olasılıkla bu köyün adı, Sümer mitolojisinde Etana'nın oğlu ve halefi Balih (Balih) ile ilişkilidir. Başka bir ifadeyle, bu yerleşim adının söz konusu Sümer hükümdarının adını yaşatan bir toponim olması mümkündür.

Mitoloji ve inançlar ansiklopedisinin yazarı Qulamrza Masumi'nin verdiği bilgiye göre Balih, Etana'nın oğludur ve onun halefi kabul edilir. Sümer Kral Listesi'nde Büyük Tufan'dan sonra Kiş şehrinin hükümdarı olarak yer almaktadır.

Rivayete göre Etana'nın çocuğu olmamaktadır. Güneş tanrısı Şamaş, ona çocuk sahibi olabilmesi için "Doğum Bitkisi"ni (Bitki-i Doğuş) bulmasını tavsiye eder ve bu amaçla bir kartalın yardımına başvurması gerektiğini bildirir. Çünkü söz konusu kartal, Etana'yı Doğum Bitkisi'ne götürebilecek tek varlıktır.

Balih'in Etana'nın oğlu olarak gösterilmesi dikkate alındığında, mantıksal olarak Etana'nın sonunda Doğum Bitkisi'ni bulmayı başardığı sonucuna varılabilir.¹¹

Burada belirtmelidir ki, "Doğum Bitkisi" ifadesiyle aslında yeniden doğuşu, bereketi ve soyun devamını sağlayan kutsal bitki kastedilmektedir.

Yukarıda belirtilen bilgiler ve yabancı kaynaklar esas alındığında, Urmiye iline bağlı Balu köyünün adının etimolojisinin, eski Azerbaycan coğrafyasında, Kafkasya'dan günümüz Kuzey Suriye'sine kadar uzanan geniş bir bölgede yaşamış Fenike–Ken'an–Ugarit Türklerinin (Fin–Uygur kolu) mitolojisi ve dinî inançlarıyla bağlantılı olduğu sonucuna varılabilir.

Bu toplulukların Akdeniz kıyılarına göç etmeleri sonucunda Fenike mitolojisi ve tanrıları, özellikle de Ba'al ve Of kültü, diğer halklar arasında ve Mısır'da da yayılmıştır.

Yukarıda sunulan etimolojik açıklamalar ile Balu köy adının Fenike–Ken'an–Ugarit Türklerinin mitolojisi ve dinî sistemiyle ilişkilendirilmesi, bu yerleşim yerinin kuruluş tarihinin oldukça eski dönemlere uzanabileceğini düşündürmektedir.

Eski halkların mitolojik dünya görüşünde insan ruhu çoğu zaman kuş imgesi ile tasavvur edilmiştir. Ölüm anında ruhun bedeni terk ederek kuş gibi göğe uçuşu fikri Mısır, Mezopotamya ve diğer eski Yakın Doğu kültürlerinin mitolojik geleneklerinde yaygın olarak yer almıştır. Özellikle eski Mısır dini tasavvurlarında insanın Ba adlı ruhu insan başlı kuş şeklinde tasvir edilir. Bu ruhun ölüm sırasında bedeni terk ettiği, ancak sonradan yeniden kendi cismini bulduğu kabul edilirdi. Böylelikle Ba ruhu mitolojik bakımdan aynı zamanda «Ba kuşu» olarak da nitelendirilebilir.

Yazarın hipotezine göre, bu mitolojik tasavvur eski Fenike teonimi olan Ba'al (Ba'al) adının alternatif semantik yorumlarından birinin oluşmasına da imkân verir. Eğer Ba bileşeni ruhu ifade eden mitolojik bir kavram olarak kabul edilirse, o zaman Ba.el (Ba'al) adının semantik yapısı «Ba ruhunun tanrısı» ya da «Ba ruhu ile bağlantılı ilahi varlık» şeklinde yorumlanabilir. Bu yaklaşım çerçevesinde yazar, şartlı olarak «Ba kuşu» veya «Be kuşu» ifadelerinin de aynı mitolojik kompleks içinde değerlendirilebileceğini ihtimal eder.

Yazar daha sonra dikkatini Azerbaycan ve Oğuz Türkçesinde kullanılan baykuş (bazı lehçelerde beykuş) zoonimine yöneltir. Onun hipotezine göre, bu sözcüğün ilk semantik katmanlarında «Ba kuşu» veya «Be kuşu» tipindeki arkaik mitolojik tasavvurların izleri korunmuş olabilir. Eğer bu ihtimal gelecek karşılaştırmalı tarihî-dilbilimsel araştırmalarla doğrulanırsa, o zaman Azerbaycan ve diğer Türk halklarının folklorunda baykuşun ölüm, yalnızlık, uğursuzluk ve nahoşlukla ilişkilendirilmesi de o eski mitolojik geleneklerin uzak yankısı olarak açıklanabilir.

Bununla birlikte vurgulanmalıdır ki, Ba, Baal (Ba'al) ve baykuş sözcükleri arasında burada ileri sürülen bağlantılar, yazar tarafından fonetik yakınlık, karşılaştırmalı mitolojik malzeme ve semantik paraleller temelinde ortaya konmuş bilimsel bir hipotezdir. Hâlihazırda bu etimolojik açıklama, uluslararası tarihî dilbilim, Mısırbilim ve Semitoloji alanlarında genel kabul görmüş bir teori sayılmaz ve gelecekteki karşılaştırmalı etimolojik, tarihî-dilbilimsel ve mitolojik araştırmalarla ayrıca doğrulanmalıdır.

Yazarın kanaatine göre, Urmiye şehrinin Balov köyünün birinci bileşeni olan Bal sözcüğü, eski Fenike mitolojisinde mevcut olmuş Ba'al (Ba.El), Ba.El, Ba.Îl veya Bayıl (Ba.il) teoniminin fonetik bakımdan sadeleşmiş ve kısaltılmış biçimi olarak açıklanabilir.

Yazarın hipotezine dayanarak, Baal (Ba'al) teoniminin «Ba + El» (veya «Be + El») modeli temelinde yeniden kurgulanması, karşılaştırmalı etimolojik ve mitolojik analize dayanan yazar yaklaşımıdır. Bu etimolojik rekonstrüksiyon, hâlihazırda uluslararası tarih yazımı, tarihî dilbilim ve dinler tarihi alanlarındaki bilimsel literatürde genel kabul görmüş bir teori sayılmaz ve yazar tarafından ileri sürülmüş bilimsel bir hipotez olarak değerlendirilmelidir.

Yazar tarafından ileri sürülen, Ba'al teoniminin ve onunla bağlantılı mitolojik geleneğin Azerbaycan'dan Kuzey Suriye'ye, Filistin'e, Ürdün'e ve diğer Yakın Doğu bölgelerine yayılması, ayrıca Fenike, Ugarit ve Ken'an halklarının Türk soylu ya da Türk kökenli etnik birliklerle ve Azerbaycan'la bağlantılı olduğu hakkındaki hipotezin karşılaştırmalı temellendirilmesi amacıyla dikkatlere sunulur ki, bugün de Azerbaycan'ın başkenti Bakü

şehrinde Bayıl adıyla bilinen eski tarihî yerleşim alanı mevcuttur. Bayıl hem tarihî mahalle, hem de Bakü şehrinin Sebail ilçesinin bir parçası olarak günümüze kadar adını korumuştur. Hazar Denizi kıyısında yer alan o bölgenin bir kısmı Bayıl burnu, burada bulunan tarihî kale ise Bayıl Kalesi adıyla tanınır.

Yazarın düşüncesine göre, Urmiye bölgesindeki Balov toponiminin Bal bileşeni de aynı eski teonimin fonetik bakımdan sadeleşmiş biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu hipotezin karşılaştırmalı delillerinden biri olarak Bakü'nün tarihî Bayıl (Bail) toponimi de dikkatlere sunulur. Yazar, Bayıl adının da aynı mitolojik-semantik sistem çerçevesinde incelenebileceğini ve bu bakımdan Azerbaycan topraklarında Ba-El modelinin arkaik izlerini korumuş toponimlerden biri sayılabileceğini düşünmektedir.

Bu yaklaşım, yazarın daha geniş kavramsal hipoteziyle de uyuşur. O hipoteze göre, eski Fenike, Ken'an ve Ugarit halklarının etnik ve kültürel kökleri Büyük Azerbaycan'ın eski nüfusuyla bağlantılı olmuş, sonraki göç süreçleri sonucunda onların dinî-mitolojik tasavvurları, teonimleri ve kült gelenekleri Akdeniz havzasına, bu arada Kuzey Suriye, Filistin, Lübnan, Ürdün ve Mısır'a yayılmıştır. Yazarın kanaatine göre, Ba'al teonimi ve onunla bağlantılı mitolojik gelenek de o kültürel-dinî yayılma sürecinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Yazarın düşüncesine göre, Balov köy adının ikinci bileşenini ise eski Türk dillerinde kullanılmış Ov, yahut onun fonetik varyantı olan Of oluşturur. Bu bileşen, yazar tarafından ölüm, yeniden doğuş, yeraltı âlemi, ölüp-dirilme ve diriliş (kıyamet) kavramlarıyla ilişkilendirilir.

Yazara göre, Urmiye şehrinin Balov//Belov köy adının mitolojik oluşum süreci şu şekilde açıklanabilir:

Ba'al → Bel → Bal + Of // Ov → Balov

Ba'al + Of → Belof → Belov → Balov

Yazarın hipotezine göre Urmiye'nin Balov / Belov köyünün adı, o Azerbaycan topraklarından Akdeniz havzasına göç edip yayılan Fenikelilerin Baal (Ba'al) tanrısının adını taşır ve oykonim, Baal (Ba'al) tanrısının şerefine konulmuş bir addır.

BA'AL // BE'EL // BEL = "Ba" ruhu tanrısı, "Ba" tanrı (ruh tanrısı); Fenikelilerin en güçlü ve iktidarlı tanrısı

OV // OF = avlamak, avlanmak, şikar olmak ya da etmek, ölmek, öldürmek, ruh ve can vermek, ruh ve can almak, sönmek ve söndürmek, yok olma, yokluk

Baal //Ba'al (teonim) + Ov (ölüm, fena, ölü, yeraltı dünyası) > (ardışık gelen iki aynı ünlüden birinin düşmesiyle) Bel + Ov > Belov

Ba'al (teonim) + Ov (ölüm, fena, ölü, yeraltı dünya) > (ardışık gelen iki aynı ünlüden birinin düşmesiyle) Bal + Ov > Balov

Bu etimolojik açıklamaya dayanarak, Urmiye şehrinin Balov köy adı aşağıdaki anlamları ifade edebilir: «Ölüm anındaki Be (Ba) ruhunun tanrısı», «Yeraltı âlemde Be (Ba) ruhunun ilahı (ya da tanrısı)», «Diriliş (kıyamet) gününde Be (Ba) ruhunun tanrısı», yahut bunlara semantik bakımdan yakın olan diğer mitolojik anlamlar.

Bu etimolojik açıklamaya dayanarak, Urmiye şehrinin Balov köy adı aşağıdaki anlamları ifade edebilir: «Ölüm anındaki Be (Ba) ruhunun tanrısı», «Yeraltı âlemde Be (Ba) ruhunun ilahı (ya da tanrısı)», «Diriliş (kıyamet) gününde Be (Ba) ruhunun tanrısı», «Yeraltı âlemin ve ölülerin tanrısı» yahut bunlara semantik bakımdan yakın olan diğer mitolojik anlamlar.

Belirtilmelidir ki, sunulan etimolojik ve mitolojik açıklamalar, yazar tarafından ileri sürülmüş karşılaştırmalı-tarihî, etimolojik ve mitolojik analizlere dayanan bilimsel bir hipotezdir.

Bu yaklaşım, hâlihazırda uluslararası tarih yazımı, tarihî dilbilim, toponimi ve eski Yakın Doğu araştırmalarında genel kabul görmüş bir teori sayılmaz ve gelecekteki arkeolojik, epigrafik, tarihî-dilbilimsel ve karşılaştırmalı toponimik incelemelerle ayrıca doğrulanmaya ihtiyaç duyar.

Hamid Şafii (Balovolı Miskin adlı eserin iki yazarından biri), söz konusu kitabın 22. sayfasında Balu köyünün eski tarihi hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Eğer Türk boy ve kabilelerinin bir bölümünün MÖ 4500–5000 yıllarında Orta Asya ve Türkistan'dan Azerbaycan'a göç ettiği, daha sonra da Azerbaycan'dan Mezopotamya ile İran'ın batı ve güney bölgelerine yayıldığı kabul edilirse, o hâlde 'Balovu' ve 'Bəlovu' adlarının da bu Türk kökenli topluluklarla ilişkili olduğu sonucuna varmak mümkündür."¹²

Köyün eski tarihi hakkında Urmiye İnternet Dergisi'nde de şu bilgiler verilmektedir:

"Balov köyü sınırları içerisinde bulunan seramik kalıntılarına dayanılarak bu yerleşim yerinin tarihinin MÖ V. binyıldan MÖ I. binyıla kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Burada ortaya çıkarılan diğer önemli tarihî buluntulardan biri Part dönemine ait bir sikkedir. Yapılan araştırmalar sonucunda bu sikkenin Part hükümdarlarından VI. Mithridates dönemine ait olduğu tespit edilmiştir."¹³

Bilimsel doğrulama

Bu bölümde yazarın ileri sürdüğü bazı görüşler, Eski Yakın Doğu mitolojisi ve arkeolojisine ilişkin kaynaklarla kısmen örtüşmekle birlikte, ulaşılan bazı sonuçlar yazarın kendi bilimsel hipotezini oluşturmaktadır.

Etana ve Balih hakkında Jeremy A. Black, Anthony Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, British Museum Press, 1992, s. 74–76 — Etana efsanesi ve Sümer geleneğindeki yeri.

Samuel Noah Kramer, The Sumerians: Their History, Culture and Character, University of Chicago Press, 1963, s. 328–331 — Etana efsanesi ve Sümer kralları.

Thorkild Jacobsen, The Sumerian King List, University of Chicago Press, 1939 — Kış kralları ve Etana hakkında temel kaynak.

Balu/Balo/Balov/Belov köyünün eski tarihi hakkında Bölgede MÖ V.–I. binyıllara ait seramik örneklerinin bulunmuş olması ve Part dönemine ait sikkelerin ele geçirilmesi, yerleşim yerinin oldukça eski bir geçmişe sahip olduğunu gösterebilir. Ancak köy adının o dönemden günümüze kadar değişmeden korunduğunu kanıtlayabilmek için ilave arkeolojik, epigrafik ve tarihî-dilbilimsel kanıtlara ihtiyaç vardır.

Ayrıca belirtmelidir ki, adı geçen makalenin yazarı bu konuyla ilgili ileri sürdüğü görüşler için herhangi bir bilimsel kaynak veya dipnot göstermemiştir. Bu nedenle hangi kaynaklara dayandığı bilinmemektedir.

Ünlü mitolog ve din tarihçisi Richard Cavendish, The Myths of the World's Religions adlı eserinde, Kuzey Suriye'deki Ugarit bölgesinde yaşamış Ken'anlılar hakkında şu bilgileri vermektedir:

Ugarit, dinî ve siyasî bir merkez olarak kabul edilmekteydi ve yaklaşık MÖ 1500–1000 yılları arasında büyük bir gelişme ve parlaklık dönemi yaşamıştır. Bölgede ele geçirilen çok sayıda, ancak büyük ölçüde kırılmış ve tahrip olmuş çivi yazılı tabletlerde Ba'al, yağmurun, bereketin ve bulutların hâkimi olan tanrı olarak övülmektedir. Bu metinlerde onun adı çoğu zaman Hadad, yani fırtına tanrısı olarak geçmektedir.¹⁴

L. Delaporte ise "Asur ve Babil Mitolojisi" adlı eserinin Fenike mitolojisine ayrılmış bölümünde şöyle yazmaktadır:

"Bugün Fenikelilere ilişkin temel kaynaklarımız dört grup yazılı belgeden oluşmaktadır. Bunların en eskileri Eski Mısır devletinin ilk dönemlerine, yani MÖ III. binyılın başlarına kadar uzanmaktadır."¹⁵

Richard Cavendish ile L. Delaporte'un Fenikelilerin, Ken'anlıların ve Ugaritlilerin eski tarihi hakkında ortaya koydukları görüşler dikkate alındığında, Hamid Şafii ile Urmiye İnternet Dergisinin Balu köyünün eski tarihi konusunda yaptıkları değerlendirmenin abartılı olmadığı; aksine köyün gerçek tarihî geçmişini tam olarak yansıtmadığı sonucuna varılabilir.

Çünkü yazara göre Balu köyünün kuruluşu, MÖ III. binyılın başlangıcından da daha eski dönemlere, yani beş bin yıldan daha eski bir tarihe uzanmaktadır.

Köyün tarihinin beş bin yıldan daha eski olduğu yönündeki iddiaya gelince; bunun Cübeyl (Byblos) ve Filistin topraklarında ortaya çıkarılan arkeolojik buluntularla uyum gösterebileceği söylenebilir.

Bununla birlikte yazarın kanaatine göre Fenike–Ken'an–Ugarit Türkleri, bu tarihten çok daha önce Büyük Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde; Kafkasya'dan Zagros Dağları'nın eteklerine, Kuzey Suriye'den Doğu Anadolu'ya ve Kuzey Irak'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada yaşamış, daha sonra ise Akdeniz kıyılarına (Lübnan, Filistin, İsrail ve Ürdün) ayrıca Kuzey Afrika ile Mısır'a göç etmişlerdir.

Yazara göre Urmiye şehrine bağlı Balov/Bəlov (=Belov) köy adının mitolojik oluşum süreci şu şekilde açıklanabilir:

Bə'al (Be'el) → Bəl (Bel) → Bal + Of / Ov → Balov

Bə'al (Be'el) + Of → Bəlof (Belof) → Bəlov (Belov) → Balov

Bu etimolojik zincire göre Balov adı, "Yeraltı Dünyasının Güneş Tanrısı" ve "Yeraltı Âleminin ve Ölülerin Tanrısı" anlamlarını ifade etmektedir.

Bilimsel Değerlendirme :

Metnin bu son bölümünde yer verilen bazı tarihî ve mitolojik bilgiler, aşağıdaki bilimsel kaynaklarla kısmen uyumluluk göstermektedir:

- Richard Cavendish, The Myths of the World's Religions. London: Orbis Publishing, 1984, s. 78–85. — Ugarit, Ba'al ve Hadad kültü hakkında.
- L. Delaporte, Mesopotamian Mythology (İngilizce çevirisi) veya Fransızca La Mésopotamie, Fenike mitolojisine ayrılan bölüm. — Eski Fenike'ye ait yazılı kaynakların eskiliği hakkında.
- Mark S. Smith, The Ugaritic Ba'al Cycle, Cilt I–II. Brill, 1994–2009. — Ba'al kültünün Ugarit'teki tarihî gelişimi ve dinî işlevleri hakkında.
- Glenn E. Markoe, Phoenicians. University of California Press, 2000, s. 25–68. — Fenikelilerin kökeni, şehirleri ve erken dönem tarihleri hakkında.

- Maria Eugenia Aubet, The Phoenicians and the West. Cambridge University Press, 2001, s. 9–42. — Fenikelilerin oluşumu ve Akdeniz'e yayılış süreçleri hakkında.

Bu çerçevede yazar, Bal + ov (of) modelinin yalnızca fonetik bir birleşme olmadığını, aynı zamanda eski dinî ve mitolojik tasavvurların izlerini taşıyan karmaşık bir toponimik yapı olabileceğini ileri sürmektedir. Bu durumda Balo // Balov // Bəlov (Belov) toponimi, eski mitolojik geleneklerde ilahi güç, ölüm, yeraltı âlemi ve yeniden doğuş sembolizmiyle ilişkili çok katmanlı bir semantik anlam taşıyan bir ad olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmada fonetik benzerlikler bağımsız bir kanıt olarak değil, karşılaştırmalı etimolojik ve mitolojik çözümlemeye başlangıç oluşturan veriler olarak değerlendirilmiştir. Yazarın ortaya koyduğu sonuçlar, mevcut kaynakların karşılaştırmalı analizine dayanan bilimsel hipotez niteliği taşımaktadır.

SONUÇ

Yapılan karşılaştırmalı tarihsel, etimolojik ve mitolojik incelemeler, Urmiye bölgesinin en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Balu / Balo/Balov/Belov köy adının, karmaşık tarihî ve anlamsal yapıya sahip eski toponimler arasında değerlendirilebileceğini göstermektedir. Yazılı kaynakların, Eski Yakın Doğu mitolojik verilerinin ve toponimik paralelliklerin karşılaştırmalı analizi, bu toponimin kökeninin yalnızca tek bir dilsel unsurla açıklanmasının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Makalede öncelikle Hamid Şafei tarafından ileri sürülen ve Belov / Balov adını Eski Türkçede "şehir" anlamına gelen balıĝ / baluĝ sözcüğüyle ilişkilendiren etimolojik yaklaşım ele alınmıştır. Bu açıklama Eski Türk toponimisi bakımından önemli olmakla birlikte, yazar Balov toponiminin anlamsal içeriğinin bununla sınırlı olmadığını ve daha eski mitolojik katmanlar da barındırabileceğini ileri sürmektedir.

Yazarın ortaya koyduğu hipoteze göre, Bal / Bel / Ba'al unsuru Eski Fenike, Ken'an ve Ugarit dinî sistemlerinde önemli bir yere sahip olan Ba'al teonimiyle; ov / of unsuru ise Eski Türk söz varlığı ile, ayrıca yazarın karşılaştırmalı incelemesine göre Eski Mısır mitolojisindeki Auf kavramıyla ilişkilendirilebilir. Bu yaklaşım yalnızca fonetik benzerliğe değil; aynı zamanda anlamsal paralelliklere ve mitolojik motiflerin karşılaştırılmasına dayanmaktadır.

Fenike, Ken'an, Ugarit, Sümer ve Mısır mitolojik kaynaklarının karşılaştırılması sonucunda yazar, Balo / Balov toponiminin eski dinî dünya görüşünün izlerini günümüze kadar korumuş arkaik adlardan biri olabileceği sonucuna ulaşmaktadır. Bununla birlikte, bu değerlendirmelerin kesin tarihî gerçekler olarak değil, mevcut kaynakların karşılaştırmalı

çözümlemesine dayanan bilimsel bir hipotez olarak ele alınmasının daha doğru olacağını özellikle vurgulamaktadır.

Ayrıca makalede, eski Azerbaycan coğrafyasının Eski Yakın Doğu'nun çeşitli kültürleriyle olan ilişkilerinin toponimler aracılığıyla araştırılmasının gelecekte yapılacak çalışmalar açısından yeni araştırma alanları açabileceği ifade edilmektedir. Yazara göre eski yer adlarının disiplinlerarası bir yaklaşımla incelenmesi, Azerbaycan coğrafyasının etnik, dinî ve kültürel tarihinin daha derin biçimde aydınlatılmasına önemli katkılar sağlayabilir.

Sonuç olarak bu çalışma, Balov / Belov toponiminin etimolojisine ilişkin yeni bir bilimsel hipotez ortaya koymakta ve bu hipotezin gelecekte yapılacak arkeolojik kazılar, yeni yazılı belgelerin ortaya çıkarılması ve karşılaştırmalı tarihî dilbilim araştırmalarıyla daha ayrıntılı biçimde sınanabileceğini göstermektedir.

Bilimsel Doğrulama ve Ek Kaynaklar

1. Ba'al (Bel) kültü üzerine Mark S. Smith. The Ugaritic Ba'al Cycle. Volume I: Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU 1.1–1.2. Leiden: Brill, 1994, özellikle s. 1–40.

Bu eserde Ugarit mitolojisinde Baal'ın baş tanrı, fırtına ve bereket tanrısı olarak konumu ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

Mark S. Smith. The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel. Grand Rapids: Eerdmans, 2002, s. 81–110.

Ba'al kültürünün Ken'an–Ugarit dinî sistemi içindeki yeri bilimsel yöntemlerle incelenmektedir.

2. Fenikeliler ve Ba'lu adı Sabatino Moscati. The Phoenicians. London: Weidenfeld and Nicolson, 1968, s. 45–56; 95–101.

Esarhaddon döneminde Sur (Tyre) kralları ile Ba'lu adlı hükümdar hakkında bilgiler verilmektedir.

J. B. Pritchard (ed.). Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament (ANET). Princeton University Press, 1969, s. 291–294.

Esarhaddon yıllıklarında Ba'lu (Baal I) adlı Sur kralından söz edilmektedir.

3. Asur kaynakları A. Kirk Grayson. Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858–745 BC). University of Toronto Press, 1996.

Simo Parpola. The Correspondence of Sargon II. Helsinki University Press.

Bu eserlerde Asur kaynaklarında geçen Fenikeli hükümdar adları hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

4. Ba'al sözcüğünün anlamı The Encyclopedia of Religion. Edited by Mircea Eliade. Macmillan, 1987. "Ba'al" maddesi.

The Anchor Bible Dictionary. Vol. I. New York: Doubleday, 1992. "Ba'al", s. 545–549.

BİLİMSEL DEĞERLENDİRME VE GELECEK PERSPEKTİFLER

Bu araştırmada ileri sürülen etimolojik ve mitolojik değerlendirmeler, esas olarak antik yazılı kaynakların, çağdaş bilimsel literatürün ve karşılaştırmalı-tarihsel yöntemin uygulanmasına dayanmaktadır. Yazar tarafından ortaya konulan bazı sonuçlar, mevcut bilimsel literatürde genel kabul gören görüşlerle tam olarak örtüşmeyebilir. Bu nedenle söz konusu değerlendirmelerin, yazarın bilimsel hipotezleri olarak ele alınması gerekmektedir.

Bununla birlikte, Antik Yakın Doğu halkları arasında kültürel ve dinsel etkileşimlerin varlığı, günümüz bilimsel araştırmalarında geniş ölçüde kabul edilen bir olgudur. Bu çerçevede, çalışmada sunulan karşılaştırmalı veriler, Balu // Balo//Balov toponiminin kökenine ilişkin gelecekte gerçekleştirilecek disiplinlerarası araştırmalar için yeni değerlendirme alanları ve araştırma perspektifleri ortaya koymaktadır.

Bu araştırmada ileri sürülen hipotezin doğrulanabilmesi veya yeniden değerlendirilmesi için özellikle arkeoloji, epigrafi, tarihsel dilbilim, karşılaştırmalı mitoloji ve tarihî toponimi alanlarında yapılacak yeni çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Gelecekte ortaya çıkarılabilecek yeni arkeolojik buluntular, yazıtlar, epigrafik belgeler ve henüz yayımlanmamış antik metinler, Balov/Belov toponiminin kökeni ve tarihsel gelişim sürecinin daha sağlam bilimsel veriler ışığında yeniden değerlendirilmesine katkı sağlayabilir.

Dolayısıyla bu çalışma, kesin hükümler ortaya koymayı amaçlamaktan ziyade, mevcut kaynakların karşılaştırmalı analizi temelinde geliştirilmiş yeni bir bilimsel hipotez önermekte; aynı zamanda Antik Yakın Doğu'nun kültürel tarihi ile Türk toponimisi arasındaki olası ilişkilerin araştırılması bakımından yeni tartışma alanları açmayı hedeflemektedir.

Son

Yazar: Ferhad Cavadi Yekan Sedi (Abdulla oğlu)

Urmiye, 24.08.2020

ferhadcavadiyekansadi@gmail.com

ferhadcavadi@yahoo.com

KAYNAKÇA I

(Araştırmada Kullanılan Temel Kaynaklar)

۱. Şafii, Hamid; Ayrımi, Cemal. Balovolü Miskin. Urmiye, s. 21.

۲. Şafii, Hamid; Ayrımi, Cemal. Balovolı Miskin. Urmiye, s. 22.
۳. Urmiye İnternet Dergisi. "Balov Köyü" hakkında makale. (Elektronik kaynak).
۴. Moscati, Sabatino. Fenikeliler. Farsçaya çeviren: Roqayye Behzadi. Tahran: Neşr-e Pejûhede, 1378, s. 42.
۵. Behzadi, Roqayye. Kafkasya, Transkafkasya ve Mezopotamya'nın Eski Halkları. Tahran: Neşr-e Ney, 1382, s. 271.
۶. Guirand, F.; Lacau, G.; Delaporte, L. Asur ve Babil Mitolojisi Sözlüğü. Farsçaya çeviren: Ebulkasım İsmailpur. Tahran: Fekr-e Rûz Yayınları, 1375, s. 156–157.
۷. Doty, William G. (ed.). Dünya Mitolojisi. Farsçaya çeviren: Ebulkasım İsmailpur. Tahran: Esâtir Yayınları, 1392, s. 31.
۸. Masumi, Gulamrıza. Dünya Eski Mitolojileri ve İnançları Ansiklopedisi. Cilt III. Tahran: Sûre-yi Mihr, 1388, s. 1191.
۹. Ions, Veronica. Mısır Mitolojisi. Farsçaya çeviren: Bajelan Ferruhi. 2. baskı. Tahran: Esâtir Yayınları, 1385, s. 14.
۱۰. Ions, Veronica. Mısır Mitolojisi. Farsçaya çeviren: Bajelan Ferruhi. 2. baskı. Tahran: Esâtir Yayınları, 1385, s. 60–61.
۱۱. Masumi, Gulamrıza. Dünya Eski Mitolojileri ve İnançları Ansiklopedisi. Cilt III. Tahran: Sûre-yi Mihr, 1388, s. 1191.
۱۲. Şafii, Hamid; Ayrımi, Cemal. Balovolı Miskin. Urmiye, s. 22.
۱۳. Urmiye İnternet Dergisi. "Balov Köyünün Tarihi" hakkında makale. (Elektronik kaynak).
۱۴. Cavendish, Richard. Dünya Mitolojileri ve Dinleri. Farsçaya çeviren: Roqayye Behzadi. Tahran: İlm Yayınları, 2. baskı, 1390, s. 119.
۱۵. Guirand, F.; Lacau, G.; Delaporte, L. Asur ve Babil Mitolojisi Sözlüğü. Farsçaya çeviren: Ebulkasım İsmailpur. Tahran: Fekr-e Rûz Yayınları, 1375, s. 151.

KAYNAKÇA II

(Konunun Kuramsal Temellendirilmesi İçin Yararlanılan Ek Bilimsel Literatür)

- .Black, Jeremy; Green, Anthony. Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia. London: British Museum Press, 1992.
- .Bottéro, Jean. Religion in Ancient Mesopotamia. Chicago: University of Chicago Press, 2001.
- .Dalley, Stephanie. Myths from Mesopotamia: Creation, the Flood, Gilgamesh and Others. Oxford: Oxford University Press, 2008.

- .Eliade, Mircea. A History of Religious Ideas. Cilt I–III. Chicago: University of Chicago Press.
- .Hornung, Erik. Conceptions of God in Ancient Egypt: The One and the Many. Ithaca: Cornell University Press, 1982.
- .Jacobsen, Thorkild. The Treasures of Darkness: A History of Mesopotamian Religion. New Haven: Yale University Press, 1976.
- .Leick, Gwendolyn. A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology. London: Routledge, 1998.
- .Lipiński, Edward. The Aramaeans: Their Ancient History, Culture and Religion. Leuven: Peeters Publishers, 2000.
- .Markoe, Glenn E. Phoenicians. London: British Museum Press, 2000.
- .Moscati, Sabatino. The World of the Phoenicians. London: Weidenfeld and Nicolson, 1968.

KAYNAKÇA III

(Farsça Yayınların Latin Harfli Transliterasyonu)

- .Shafii, Hamid; Ayrimi, Jamal. Balovolü Miskin. Urmia.
- .Moscati, Sabatino. Feniқиhā. Tarjome-ye Roqayyeh Behzadi. Tehran: Nashr-e Pazhuhandeh, 1378.
- .Behzadi, Roqayyeh. Qowmhā-ye Kohan dar Qafqāz, Māvārā-ye Qafqāz va Beyn al-Nahrayn. Tehran: Nashr-e Ney, 1382.
- .Guirand, F.; Lacau, G.; Delaporte, L. Farhang-e Asātir-e Āshur va Bābel. Tarjome-ye Abolqasem Esmailpour. Tehran: Fekr-e Rooz, 1375.
- .Dotty, William G. (ed.). Asātir-e Jahān. Tarjome-ye Abolqasem Esmailpour. Tehran: Asātir, 1392.
- .Masoumi, Gholamreza. Dāyerat al-Maʿāref-e Asātir va Āyin-hā-ye Bāstāni-ye Jahān. Cilt III. Tehran: Sure-ye Mehr, 1388.
- .Ions, Veronica. Asātir-e Mesr. Tarjome-ye Bajelan Farrukhi. 2. baskı. Tehran: Asātir, 1385.
- .Cavendish, Richard. Asātir va Adyān-e Mashhur-e Jahān. Tarjome-ye Roqayyeh Behzadi. Tehran: Elm, 1390.

GİRİŞ

Tədqiqatın aktuallığı: Toponimlər hər bir xalqın qədim tarixi, etnik tərkibi, dili, dini-mifoloji dünyagörüşü və mədəni inkişaf mərhələlərinin öyrənilməsində mühüm elmi mənbələrdən hesab olunur. Xüsusilə minilliklər boyu yaşayışını davam etdirən yaşayış məntəqələrinin adları

qədim dil qatlarını və mifoloji təsəvvürləri özündə qoruyub saxlaması baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Urmiya hövzəsində yerləşən Balo /Balov kəndi də bu qəbildən olan qədim yaşayış məskənlərindən biridir.

Buna baxmayaraq, Balo/Balov toponiminin mənşəyi indiyədək sistemli şəkildə araşdırılmamış, mövcud tədqiqatlarda əsasən onun fonetik və leksik xüsusiyyətləri üzərində dayanılmışdır. Toponimin qədim Yaxın Şərq mifologiyası, dini sistemləri və tarixi-etimoloji qatları isə ayrıca elmi tədqiqat obyektı olmamışdır.

Təqdim olunan araşdırma həmin boşluğu müəyyən qədər doldurmağı qarşıya məqsəd qoyur.

Tədqiqatın məqsədi :

Bu araşdırmanın əsas məqsədi Urmiya şəhərinin Rövzəçay bölgəsində yerləşən Balo/Balov kəndinin adının etimologiyasını tarixi, müqayisəli-etimoloji və mifoloji baxımdan araşdırmaq, mövcud elmi baxışları təhlil etmək və müəllif tərəfindən irəli sürülən etimoloji hipotezi qədim mənbələr əsasında əsaslandırmaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası :

Araşdırmada müqayisəli-tarixi metod, etimoloji təhlil, semantik analiz, toponimik müqayisə, mifoloji motivlərin müqayisəli öyrənilməsi və qədim yazılı mənbələrin təhlili metodlarından istifadə edilmişdir. Tədqiqat zamanı qədim Mesopotamiya, Finikiya, Kən'an (Kün'an) , Uqarit və Misir mifologiyasına dair mənbələr, eləcə də müasir tarix, etnologiya və toponimika üzrə elmi ədəbiyyat müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirilmişdir. Məqalədə təqdim olunan bəzi etimoloji rekonstruksiyalar və tarixi nəticələr müəllifin müqayisəli təhlillər əsasında irəli sürdüyü elmi hipotezlər kimi qiymətləndirilməlidir.

Elmi yenilik :

Bu tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir :

Balu/Balo/Balov toponimi ilk dəfə olaraq qədim Finikiya–Kən'an (Kün'an) –Uqarit mifoloji sistemi ilə kompleks şəkildə müqayisə edilir.

Toponimin "Bal/Bəl/Bəəl (Bə'əl) " və "ov/of" komponentləri ayrıca etimoloji və semantik təhlilə cəlb olunur.

Toponimin qədim Şumer və Misir mifologiyası ilə mümkün paralelləri müqayisəli şəkildə araşdırılır.

Mövcud izahlardan fərqli olaraq müəllif tərəfindən yeni etimoloji hipotez irəli sürülür və müxtəlif tarixi-mifoloji mənbələr əsasında əsaslandırılır.

Problemin qoyuluşu :

Balo/Balov kəndinin adı indiyədək əsasən lokal xarakterli araşdırmalarda qeyd edilmiş, onun etimoloji izahı isə məhdud şəkildə şərh olunmuşdur. Mövcud ədəbiyyatda əsas diqqət Həmid Şafeinin irəli sürdüyü "balığ/baluğ" etimologiyasına yönəlmişdir. Bununla yanaşı, kəndin qədim adının "Palu" olması haqqında məlumat verilsə də, həmin adın tarixi və etimoloji əsasları geniş izah edilməmişdir.

Bu məqalədə isə məsələ daha geniş tarixi-müqayisəli kontekstdə araşdırılır və müəllif tərəfindən qədim Finikiya, Kən'an (Kün'an) , Uqarit, Şumer və Misir mifoloji sistemləri ilə əlaqələndirilən yeni etimoloji yanaşma irəli sürülür.

1. BALU KƏNDİNİN COĞRAFİ VƏ TARİXİ SƏCİYYƏSİ

Balo/Balov kəndi Urmiya şəhərinin Rövzəçay bölgəsinə daxil olan ən qədim və ən tanınmış yaşayış məntəqələrindən biri hesab olunur. Tarixi mənbələrə və yerli məlumatlara əsasən, bu kənd uzun əsrlər boyu Urmiya bölgəsinin mühüm yaşayış mərkəzlərindən biri olmuşdur.

Kənd Urmiya şəhərinin təxminən 6 km şimal-qərbində, Urmiya–Səlməs avtomobil yolunun 1,5 km qərbində, düzənlik relyefə və mülayim iqlim şəraitinə malik ərazidə yerləşir. Əlverişli coğrafi mövqeyi, münbit torpaqları və su ehtiyatları yaşayışın davamlılığında mühüm rol oynamışdır.

Balov kəndinin əhalisi tarixən şiə və sünni məzhəblərinə mənsub olmuş, gündəlik ünsiyyətdə Azərbaycan türkcəsində danışmışdır. İran İslam İnqilabından sonra bölgəyə kürd ailələrinin köçməsi nəticəsində kəndin əhali sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Hazırda kənddə yerli Azərbaycan türkləri ilə yanaşı, sonradan məskunlaşmış kürd ailələri də yaşayırlar.

Rəsmi statistik məlumatlara görə, əhalisinin sayının 16 min nəfəri ötməsi Balu kəndini İranın ən böyük kənd yaşayış məntəqələrindən biri kimi səciyyələndirməyə imkan verir.

. İran Statistika Mərkəzinin (Statistical Center of Iran) son siyahıyaalma məlumatları (əhali sayı üçün).

. Həmid Şafei və Camal Ayrımi, Balovlu Miskin, s. 21–22.

. Urmiya İnternet Jurnalı.

2. TOPONİMİN ÖYRƏNİLMƏ TARİXİ

Balov toponiminin etimologiyası indiyədək geniş elmi araşdırma mövzusu olmamışdır. Mövcud ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, bu barədə sistemli fikir irəli sürən əsas müəllif Həmid Şəfeidir. O, "Balovlu Miskin" əsərində toponimin qədim türk "balığ/baluğ" ("şəhər") sözü ilə

bağlı olduğunu qeyd etmişdir. Müəllifə görə, "Balov" adı həmin qədim sözün fonetik dəyişmiş forması kimi izah oluna bilər.¹

Həmid Şafei bu fikrini qədim türk toponimləri – "Xan Balıq", "Beş Balıq" və "Yengi Balıq" kimi şəhər adları ilə müqayisə etməklə əsaslandırmağa çalışmışdır. O, həmçinin Şərqi Türküstanda "Bəlov" adlı yaşayış məntəqəsinin mövcudluğunu da bu ehtimalın lehinə dəlil kimi göstərmişdir. Müəllif daha sonra (s. 22) əlavə edir ki, hazırda da Türküstanda Balasağun və Taraz şəhərləri arasında yerləşən Arğu bölgəsində «Bəlov» adlı bir yaşayış məntəqəsi mövcuddur. Tarixi reallıq nəzərə alınarsa ki, türk tayfa və qəbilələrinin bir hissəsi e.ə. təxminən 4500–5000-ci illərdə Orta Asiya və Türküstandan Azərbaycana köç etmiş, daha sonra isə Azərbaycandan Mesopotamiyaya, eləcə də İranın qərb və cənub bölgələrinə yayılmışlar, bu halda « Balov» və «Bəlov» adlarının da həmin türk mənşəli xalqlara aid olduğu qənaətinə gəlmək mümkündür. Eyni məntiqə əsasən, Balov // Bəlov kəndinin adı da «balıq» və ya «Bəluğ // Baloğ» sözünün cüzi fonetik dəyişikliyə uğramış forması hesab oluna bilər.²

Lakin bu məqalə müəllifinin qənaətinə görə, Balov toponiminin etimologiyası yalnız qədim türk "balıq" sözü ilə məhdudlaşmır. Toponimin fonetik quruluşu, qədim mifoloji sistemlərdə rast gəlinən paralellər və tarixi-mədəni əlaqələr onun daha qədim semantik qatlara malik ola biləcəyini ehtimal etməyə əsas verir. Həmid Şafeinin irəli sürdüyü etimoloji izah qədim türk dillərində "balıq" sözünün mövcudluğunu nəzərə alan maraqlı yanaşmadır. Bununla belə, həmin izah toponimin mümkün mifoloji və dini qatlarını ayrıca təhlil etmir. Bu səbəbdən Balov adının daha qədim semantik komponentlərə malik olması ehtimalı ayrıca araşdırılmalıdır.

Mövcud materialların müqayisəli təhlili müəllifə Balov toponiminin mənşəyi haqqında fərqli etimoloji hipotez irəli sürməyə imkan verir. Bu hipotez qədim Finikiya, Kən'an (Kün'an) , Uqarit, Şumer və Misir mifoloji mənbələrinin müqayisəli öyrənilməsinə əsaslanır.

Bu baxımdan aşağıda təqdim olunan müqayisəli təhlildə Balov toponimi Finikiya, Kən'an (Kün'an) , Uqarit, Şumer və Misir mifoloji materialları fonunda araşdırılır.

3. BALOV TOPONİMİNİN ETİMOLOJİ TƏHLİLİ

Toponimin etimoloji təhlili göstərir ki, "Balov" adı yalnız fonetik baxımdan deyil, eyni zamanda semantik, mifoloji və tarixi aspektlərdən də araşdırılmalıdır. Toponimlərin yalnız səs dəyişmələri əsasında izahı bir çox hallarda onların qədim semantik qatlarını üzə çıxarmağa kifayət etmir. Buna görə də təqdim olunan araşdırmada "Balov" adı müqayisəli-tarixi metod əsasında qədim Yaxın Şərq mifologiyası, qədim türk leksikası və arxaik dini terminologiya fonunda təhlil edilir.

4. TƏDQİQATIN NƏZƏRİ ƏSASLARI :

Bu araşdırma tarixi toponimikanın, müqayisəli tarixi dilçiliyin, mifoloji tədqiqatların və qədim Yaxın Şərq tarixinin kəsişməsində aparılmışdır. Tədqiqat zamanı toponimlərin yalnız fonetik dəyişmələri deyil, həm də onların semantik, mifoloji və dini qatlarının qorunması prinsipi əsas götürülmüşdür. Müqayisəli təhlillər zamanı qədim Şumer, Akkad, Finikiya, Kən'an (Kün'an) , Uqarit və Misir mənbələri qarşılaşdırılmış, onların toponimik və mifoloji məlumatları sistemli şəkildə qiymətləndirilmişdir.

5. İSTİFADƏ EDİLƏN METODLAR :

Araşdırmada aşağıdakı metodlardan istifadə edilmişdir:

- müqayisəli-tarixi metod;
- etimoloji analiz;
- semantik analiz;
- toponimik müqayisə;
- mifoloji müqayisə;
- tarixi mənbələrin müqayisəli təhlili;
- antroponim və teonimlərin müqayisəli araşdırılması.

BALOV TOPONİMİNİN MÜQAYİSƏLİ-TARİXİ TƏHLİLİ

Balov // Bəlov kəndinin adının mənşəyinin araşdırılması göstərir ki, bu toponimin etimologiyası yalnız fonetik oxşarlıqlar əsasında izah edilə bilməz. Toponimlərin formalaşması çox vaxt qədim xalqların dili, dini dünyagörüşü, mifoloji təsəvvürləri və tarixi köç prosesləri ilə sıx bağlı olmuşdur. Buna görə də Balo // Balov toponiminin izahında yalnız dil faktları deyil, həm də qədim Yaxın Şərqin mifoloji və tarixi mənbələrinin müqayisəli təhlili zəruridir. Mövcud ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, Balo // Balov//Bəlov kəndinin adı haqqında sistemli etimoloji fikir əsasən Həmid Şafei'nin araşdırmalarında verilmişdir. Müəllif "Balovlu Miskin" əsərində bu adı qədim türk dillərində "şəhər" mənasında işlənmiş balıq / Baluğ sözü ilə əlaqələndirərək maraqlı etimoloji izah irəli sürmüşdür.¹⁻² Bu yanaşma qədim türk toponimiyası baxımından diqqətəlayiqdir.

Lakin bu məqalə müəllifinin qənaətinə görə, Balo // Balov toponimi yalnız həmin izahla məhdudlaşmaya da bilər. Toponimin fonetik quruluşu, qədim yazılı mənbələrdə rast gəlinən paralellər və müxtəlif mifoloji sistemlərdə müşahidə olunan oxşarlıqlar onun daha qədim semantik qatlara malik olması ehtimalını da nəzərdən keçirməyə imkan verir. Bu səbəbdən

araşdırmada türksoylu Finikiya, Kən'an (Kün'an) , Uqarit, Şumer xalqlarının və eyni halda Misir mifoloji materialları müqayisəli şəkildə təhlil olunur.

Bu kəndin adının etimologiyası barədə qeyd edilməlidir ki, apardığımız geniş araşdırmalar əsasında onun mənşəyinin qədim türk mifologiyasına gedib çıxdığı qənaətinə gəlirik. Bu kəndin adı xalq danışiq dilində Balov və Bəlov formalarında tələffüz edilir, fars dilində isə Balo şəklində yazılır. Müəllif tərəfindən aparılmış araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, bu adın qədim Finikiya, Kən'an (Kün'an) və Uqarit türkləri arasında mövcud olması təsadüfi olmayıb, həmin qədim Azərbaycanda məskun olmuş Şumer türklərinin tarixi və mifoloji irsi və ənənələri ilə bağlıdır.

Urmiya İnternet Jurnalında kəndin qədim adının Palu (Palo) olduğu qeyd edilsə də, həmin adın etimologiyası və tarixi mənşəyi barədə əlavə izah verilməmişdir.³ Bu məlumatın özü isə toponimin qədim fonetik variantlarının mövcudluğu ehtimalını gündəmə gətirir və onun daha geniş tarixi kontekstdə araşdırılmasını zəruri edir.

Müəllif tərəfindən aparılmış müqayisəli araşdırmalar nəticəsində Balo // Balov//Bəlov adının qədim Finikiya hökmdarlarının antroponimləri sırasında rast gəlinən Bəlu (Bə'li) adı ilə mümkün paralelləri diqqəti cəlb edir. Sabatino Moscati, Assuriya hökmdarı Esarhaddonun salnamələrinə istinad edərək Bəlu adlı Thur//Sur hökmdarını qeyd edir.⁴ Bu fakt göstərir ki, "Bəlu" forması qədim Yaxın Şərqdə həm şəxs adı, həm də siyasi hakimiyyətlə əlaqəli antroponim kimi işlənmişdir. Lakin bu paralelin Balov // Bəlov kəndinin adı ilə birbaşa tarixi əlaqəni sübut etdiyini deyil, müqayisəli araşdırmaya əsas verən ehtimal olduğunu vurğulamaq vacibdir.

Bununla yanaşı, aşağıdakı mənbələrdə Bəəl (Bə'əl) (Baal) kultu, Finikiya və Uqarit mifologiyası, eləcə də Esarhaddon dövründə Bəlu (Ba'lu) adlı hökmdar haqqında məlumatlar mövcuddur:

- Sabatino Moscati, The Phoenicians, London: Weidenfeld & Nicolson, 1968 (müxtəlif nəşrlər) – Finikiya hökmdarları və Thur//Sur şəhərinin hökmdarları haqqında.
- Mark S. Smith, The Ugaritic Baal Cycle, Brill, 1994–2009 – Uqariddə Baal kultunun əsas elmi tədqiqatlarından biri.
- Rüqəyyə Behzadi, Qədim xalqlar, s. 271 – Kən'an (Kün'an) mifologiyasında Bəəl (Bə'əl) tanrısının funksiyaları və simvolizmi haqqında.

Məhz bu baxımdan müəllif Balov // Bəlov toponimini qədim mifoloji sistemlər kontekstində təhlil edərək onun semantik quruluşunu iki əsas komponent – Bal/Bəl/Bəəl (Bə'əl) və ov/of

hissələri üzrə araşdırır. Sonrakı bölmələrdə bu komponentlərin hər biri qədim mənbələr və mövcud elmi ədəbiyyat əsasında ayrıca təhlil ediləcəkdir.

BƏƏL (BAL/BƏL) KOMPONENTİNİN MİFOLOJİ VƏ ETİMOLOJİ TƏHLİLİ

Müəllif tərəfindən aparılmış müqayisəli araşdırmalar nəticəsində Bəlov // Balov toponiminin birinci komponenti olan Bal/Bəl/Bəəl (Bə'əl) qədim Finikiya, Kən'an (Kün'an) və Uqarit türksöylü (türk kökənli) xalqlarının dini-mifoloji ənənələrində xüsusi yer tutan Bəəl (Bə'əl) teonimi ilə əlaqələndirilir. Müəllifin hipotezinə görə, toponimin semantik əsasını məhz bu qədim ilahi ad təşkil etmiş ola bilər.

Qədim Finikiya və Kən'an (Kün'an) mənbələrində Bəəl (Bə'əl) ən qüdrətli ilahi varlıqlardan biri hesab olunurdu. Rüqəyyə Behzadi «Qədim xalqlar» əsərində qeyd edir ki, Kən'an (Kün'an) dini dünyagörüşündə Bəəl (Bə'əl) nizamın qoruyucusu, tufan, yağış və məhsuldarlıq tanrısı kimi qəbul edilirdi. Onun funksiyaları Mesopotamiya panteonundakı Enlil, Adad, Marduk və Aşşur kimi tanrılarla müəyyən oxşarlıqlar göstərir. Bəəlin əsas simvolu öküz idi və bu heyvan qüdrət, məhsuldarlıq və hakimiyyət rəmzi hesab edilirdi. Rüqəyyə Behzadi «Qədim xalqlar» adlı əsərinin 271-ci səhifəsində yazır:

«Kən'anda Bəəl (Bə'əl) nizamsızlıq və qarışıqlıq qarşısında nizamın qoruyucu tanrısı hesab olunurdu. Bəəl (Bə'əl) Mesopotamiya tanrıları olan Enlil, Adad, Marduk və Aşşur kimi tufan tanrısı və səmavi məhkəmənin icraçısı idi. Bu tanrının rəmzi heyvanı Enlil və Adadda olduğu kimi öküz idi və ibadət mərasimlərində ondan istifadə olunurdu. Həmin öküzün buynuzları "Bəəl (Bə'əl)" rəmzi kimi dəbilqələrin üzərinə yerləşdirilirdi. Daş relyeflərdə və heykəllərdə Bəəl (Bə'əl) qısa ətkli, belində xəncər daşıyan və döyüşə hazır vəziyyətdə təsvir edilmiş döyüşçü-atlı kimi göstərilir. Onun bir əlində toppuz, digər əlində isə sapı budaq və yarpaqlarla təsvir olunmuş ağac formasında nizə vardır. Bəəlin fəaliyyət dairəsi Enlilinki qədər geniş deyildi və əsasən təbiət hadisələri ilə məhdudlaşdı. Bəəl (Bə'əl) himayədarı olduğu bitkilərlə tanınırdı. Onun "Daqanın oğlu" ləqəbi də bunu göstərir; Daqan taxıl tanrısı hesab olunurdu.»⁵

Türksöylü və yaxud türk kökənli Finikilərin dini təsəvvürlərinə görə, ilahi qüvvələr çox vaxt öküz simvolu ilə əlaqələndirilirdi. Bu, təsadüfi deyildi. Çünki Finikiya və Kən'an (Kün'an) türksöylü cəmiyyətlərində fiziki güc, məhsuldarlıq və hakimiyyət anlayışları simvolik şəkildə məhz öküz obrazında təcəssüm etdirilmişdir. Buna görə də Bəəlin təsvirlərində bu simvolun mühüm yer tutması qədim dini ənənələrin xarakterik xüsusiyyətlərindən biri hesab edilir. Bəl / Bal / Bəəl (Bə'əl) Finikiya mifologiyasında El tanrısından da daha qədim hesab olunur. Ümumiyyətlə, Kən'an (Kün'an) panteonunun tanrıları Bəəl (Bə'əl) adı ilə adlandırılırdı. Buna

görə də demək olar ki, Bəəl (Bə'əl) xüsusi şəxs adı deyil, əsl tanrının və ya tanrıların həqiqi adını gizlədən bir titul və ya adlandırma forması olmuşdur. Çünki Finikiya, Kən'an (Kün'an) və Uqarit türkləri öz tanrılarının həqiqi adını dilə gətirməkdən çəkinirdilər. Bunun səbəbi isə yad xalqların onların tanrısını tanıyaraq adını çağırmaqla onun nemətlərindən faydalanmasının və ya tanrının öz seçilmiş ümmətindən və ardıcılardan üz döndərməsinin qarşısını almaq idi. Əldə olan mənbələr göstərir ki, Bəəl (Bə'əl) kultu yalnız bir şəhərlə məhdudlaşmamışdır. Əksinə, Finiki türklərin müxtəlif şəhər-dövlətlərində hər şəhərin öz Bəəli mövcud olmuşdur. Bu səbəbdən bir sıra tədqiqatçılar "Bəəl (Bə'əl) " sözünün konkret şəxs adı deyil, müəyyən ilahi titul və ya dini epitet kimi işlədildiyini qəbul edirlər. Bu baxımdan "Bəəl (Bə'əl) " komponenti müxtəlif bölgələrdə fərqli ilahi varlıqları ifadə etmiş ola bilər.

Mənbələrdə Bəəl (Bə'əl) tanrısı eyni zamanda Hadad adı ilə də tanınır. Hadad hava, ildırım, yağış və tufan tanrısı hesab edilir. Onun təsvirlərində başındakı buynuzlu tac, əlində ildırım xatırladan nizə və arxasında dayanmış öküz təsviri diqqəti cəlb edir. Assuriya və Het sənət nümunələrində, eləcə də Boston Muzeyində qorunan silindrik möhürlərdə Hadadın bu xüsusiyyətləri aydın şəkildə əks olunmuşdur.⁶

Hetlərin Suriyanın şimal bölgəsində hökmranlıq etdikləri dövrdə Hadad başında vərzə buynuzları ilə bəzədilmiş tac daşıyan şəkildə təsvir olunur. O, nizəsini yerə sancır və həmin nizənin sapı səmadakı ildırımın qırıq-qırıq formasını əks etdirir.

Bundan əlavə, hazırda Boston Muzeyində qorunan silindrik möhürlərin birində də Bəəl-Hadad təsvir edilmişdir. Bu səhnədə o, nizəsi ilə bir insanı məğlub etmiş vəziyyətdə göstərilmiş, arxasında isə onun rəmzi heyvanı olan vərzə (erkək öküz) həkk olunmuşdur.⁶

Belə simvolik təsvirlər Finikiya, Kən'an (Kün'an) və Uqarit türkləri arasında qədim dini ənənənin ayrılmaz hissəsini təşkil etmişdir.

Finikiyalıların inancına görə, tanrılar da adi insanlar kimi ölümlü və fani hesab olunur, qidalanmağa və su içməyə ehtiyac duyurdular. Buna görə də onlar üçün çoxlu qurbanlar təqdim edilirdi.

Roy Willis, William Dotynin elmi redaktəsi ilə nəşr olunmuş «Dünya mifologiyaları» (World Mythology) adlı kitabın müəlliflərindən biri kimi əsərin 31-ci səhifəsində yazır:

«Kən'an (Kün'an) rəvayətinə görə, tufan tanrısı Bəəl (Bə'əl) , dənizdən çıxdığı deyilən kosmik ilan və ya Yam adlı əjdaha ilə ağır döyüşə girir. Səməvi sənətkarların onun üçün hazırladıqları sehrlili silahların köməyi ilə Bəəl (Bə'əl) kosmik əjdahanı məhv edir və onun qalıqlarını hər tərəfə səpələyir. Bundan sonra Bəəl (Bə'əl) ölüm və quraqlıq tanrısı, yerin

təcəssümü sayılan Mot ilə qanlı mübarizəyə başlayır. Əvvəlcə Mot Bəəl ilin yarısı üçün yeraltı aləmə enməyə məcbur edir və bunun nəticəsində hər il yay quraqlığı baş verir. Lakin ali tanrı El əmr edir ki, Bəəl (Bə'əl) ilə Mot arasındakı mübarizə əbədi davam etməlidir. Əgər Bəəl (Bə'əl) qalib gələrsə, yeddi illik bolluq və bərəkət dövrü başlayacaq, əgər Mot qalib gələrsə, bunun nəticəsi yeddi illik quraqlıq və aclıq olacaqdır.»

Roy Willisin bu məlumatına əsasən belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, Finikiya–Kən'an (Kün'an) –Uqarit türklərinin Bəəl (Bə'əl) və ya Bal tanrısı haqqında mif, mahiyyət etibarilə Şumer mifologiyasındakı Marduk ilə Tiamat arasındakı dağıdıcı kosmik mübarizə motivinə bənzər bir süjeti əks etdirir. Bu baxımdan, Finikiya–Kən'an (Kün'an) –Uqarit türklərinin Bəəl (Bə'əl) tanrısı onların əsas etiqaad sistemində hava, külək və tufan tanrısı kimi çıxış etmişdir.⁷ Qeyd: Mətnimizdə işlədilən «Finikiya türkləri», «Kən'an (Kün'an) türkləri», «Uqarit türkləri» və «Şumer türkləri» ifadələri müəllifin elmi hipotezini əks etdirir. Müasir beynəlxalq tarixşünaslıqda Finikiyalılar, Kən'an (Kün'an) lılar və Uqaritlilər ümumiyyətlə Şimal-Qərbi semit xalqları kimi təsnif edilir.

Bu istinaddan belə nəticə alınır ki Roy Willisin təqdim etdiyi Kən'an (Kün'an) mifinə görə, Bəəl (Bə'əl) kosmik dəniz qüvvəsini təcəssüm etdirən Yam adlı əjdaha ilə mübarizə aparır və ilahi silahların köməyi ilə ona qalib gəlir. Daha sonra isə ölüm və quraqlıq tanrısı Mot ilə qarşıdurmaya girir. Mifoloji süjetə əsasən, Bəəlin və Motun növbəli üstünlüyü təbiətdə məhsuldarlıq və quraqlıq dövrlərini izah edən kosmoqonik model kimi təqdim edilir.⁷

Elmi təsdiq

Yuxarıda təqdim olunan məlumatların böyük hissəsi qədim Yaxın Şərq dinləri və Uqarit–Kən'an (Kün'an) mifologiyasına dair müasir elmi araşdırmalarla uyğunluq təşkil edir. Xüsusilə aşağıdakı mənbələr müəllifin bəzi mülahizələrini dəstəkləyir:

۱. Mark S. Smith, The Ugaritic Baal Cycle. Volume I, Leiden: Brill, 1994, s. 1–80. — Baalın tufan, ildırım, məhsuldarlıq və hakimiyyət tanrısı olması, Yam və Mot ilə mübarizəsi geniş şəkildə təhlil edilir.
۲. Mark S. Smith, The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel, 2-ci nəşr, Grand Rapids: Eerdmans, 2002, s. 81–110. — Baal kultunun Kən'an (Kün'an) və Uqarit dini sistemindəki mövqeyi araşdırılır.
۳. Sabatino Moscati, The Phoenicians, London: Weidenfeld and Nicolson, 1968, s. 90–110. — Finikiyalıların dini inancları, Baal kultu və şəhər-tanrı sistemi haqqında məlumat verilir.

۴. John Gray, The Canaanites, London: Thames and Hudson, 1964, s. 66–93. — Kən'an (Kün'an) dini, Baal və El tanrılarının funksiyaları elmi əsaslarla izah edilir.

۵. Roy Willis (ed.), World Mythology: The Illustrated Guide, London: Duncan Baird Publishers, 1993, s. 31–33. — Baalın Yam və Mot ilə mübarizəsi ümumdünya mifoloji kontekstində təqdim olunur.

Mifologiya ensiklopediyaçısı Qulamrza Məsuminin verdiyi məlumata görə, Balua (Balu // Balova) Moab (Ölü dənizin cənubunda yerləşən qədim ərazi) bölgəsində yerləşən bir yaşayış məntəqəsinin adıdır. Həmin ərazidə Bəəl (Bə'əl) tanrısına, Anat ilahəsinə və Moab hökmdarına aid stel (daş kitabə) aşkar edilmişdir.⁸

Müəllifin qənaətinə görə, bu mifoloji motivlər qədim Yaxın Şərq xalqlarının dini təsəvvürlərində həyat, ölüm, məhsuldarlıq və təbiət hadisələrinin izahı ilə bağlı ümumi mifoloji ənənənin tərkib hissəsi olmuşdur. Bu baxımdan Bəəl (Bə'əl) obrazı yalnız bir xalqın dini sistemi çərçivəsində deyil, bütövlükdə qədim Yaxın Şərqin mifoloji düşüncəsi daxilində qiymətləndirilməlidir.

Əgər Bəlov // Balov toponiminin ilk komponenti həqiqətən də Bal/Bəl/Bəəl (Bə'əl) teonimi ilə bağlıdırsa, onda bu adın sadəcə fonetik uyğunluq deyil, müəyyən dini-mifoloji semantikanı da özündə əks etdirməsi ehtimalı nəzərdən keçirilə bilər. Bununla belə, belə bir əlaqənin qəti tarixi fakt kimi deyil, mövcud mənbələrin müqayisəli təhlili əsasında irəli sürülmüş müəllif hipotezi kimi qiymətləndirilməsi daha məqsədəuyğundur.

"OV/OF" KOMPONENTİNİN ETİMOLOJİ VƏ MİFOLOJİ TƏHLİLİ

Müəllifin irəli sürdüyü etimoloji hipotezə əsasən, Bəlov // Balov toponiminin ikinci komponenti qədim türk dillərində işlənən "ov" və ya onun fonetik variantı olan "of" sözü ilə əlaqədardır. Müəllif bu komponenti yalnız leksik vahid kimi deyil, eyni zamanda qədim mifoloji dünyagörüşünün daşıyıcısı olan arxaik semantik element kimi qiymətləndirir.

Türk dillərində "ov" sözü əsasən "ov", "ovlama", "şikar", "ov etmək", «öldürmək» və «məhv etmək» mənalarında işlənmişdir. Bu semantik mənə nəzərə alındıqda, müəllif Bəlov // Balov toponiminin "Ovun tanrısı", "Şikarın himayədar ilahəsi (və ya tanrısı)" və ya "ölüm üzərində hakim olan ilahi qüvvə" kimi izah edilə biləcəyini ehtimal edir. Digər tərəfdən, əgər ov/of komponenti qədim türk dillərindəki ev (ev, məbəd) sözü ilə fonetik yaxınlıq əsasında qiymətləndirilsə, bu halda toponimin "Bəəlin evi", "Bəəlin məbədi" və ya "Bəələ sitayiş edilən yer" mənasını ifadə etməsi ehtimalı da nəzərdən keçirilə bilər.

Türk dilindəki ov/of sözü yalnız bu mənaları ifadə etmir; eyni zamanda qədim türk mifoloji leksikonuna aid anlayışlardan biri hesab olunur. Müəllifin qənaətinə görə, qədim türklərin, xüsusilə Finikiya–Uqarit -Kən'an (Kün'an) i türklərinin Azərbaycandan Aralıq dənizi sahillərinə köçləri nəticəsində bu söz Misirə də yayılmış və qədim Misir mifologiyasında öz əksini tapmışdır.

Müəllif bununla kifayətlənməyərək, ov/of komponentinin qədim Misir mifologiyasında müşahidə olunan Auf (Of) anlayışı ilə müqayisəli şəkildə araşdırılmasını da təklif edir.

Bu baxımdan ov və ya onun fonetik variantı olan of qədim Misir mifologiyasında «ölmüş Günəş tanrısı», «ölüm ayağında olan Günəş tanrısı», «yeraltı dünyanın Günəş tanrısı», «qürub etmiş Günəş», «Günəşin batması» və «Günəşin ölümü» mənalarında işlədilmiş və Ov-Ra (Ov-Rə) və ya Of-Ra (Of-Rə) adları ilə tanınmışdır.

Bu müqayisə müəllifin fikrincə, qədim Yaxın Şərq xalqları arasında mifoloji motivlərin yayılması və qarşılıqlı təsiri baxımından diqqətəlayiqdir.

Misir mifologiyasının tanınmış tədqiqatçısı Veronika Ayons qeyd edir ki, günəş tanrısı Ra gecə saatlarında yeraltı aləmə səyahət edərkən Auf-Ra adı ilə tanınırdı. Bu mərhələdə o, artıq gündüzün qalib günəş tanrısı deyil, ölüm və yenidən doğuluş mərhələsini yaşayan ilahi varlıq kimi təsəvvür edilirdi. Veronica Ions özünün «Egyptian Mythology» (Misir mifologiyası) adlı əsərində qeyd edir ki, Ra – Günəş tanrısının kultu, ehtimal ki, Aralıq dənizi adalarından və ya Qafqazdan Misirə keçmişdir.⁹

Müəllifə görə, Veronica Ionsun bu fikri qədim Misir mifologiyasının Qafqaz və Azərbaycan ərazisi ilə bağlı olması, eləcə də həmin mifoloji ənənələrin Azərbaycanda və Uqariddə yaşamış Finikiya və Kən'an (Kün'an) türklərinin Aralıq dənizi sahillərinə köçləri nəticəsində Misirə və Şimali Afrikaya yayılması haqqında irəli sürülən nəzəriyyəni təsdiqləyən dəlillərdən biri kimi qiymətləndirilə bilər.

Ayonsun verdiyi məlumata görə, Ra gecə səfəri zamanı Mesektet adlanan gecə qayığı ilə Duat (yeraltı aləm) boyunca hərəkət edir, müxtəlif təhlükələrlə, xüsusilə nəhəng ilan Apofis ilə qarşılaşır və digər ilahələrin köməyi ilə bu sınaqlardan keçir. On iki gecə saatını tamamladıqdan sonra isə yenidən doğularaq səhər günəşi kimi üfüqdə görünür.¹⁰

Urmiya şəhərinin Balov // Bəlov kənd adının ikinci komponenti olan ov/of sözünün mənasını daha aydın izah etmək məqsədilə Veronica Ionsun verdiyi məlumatlara əsasən belə məlum olur ki, Günəş tanrısı Ra / Rə hər səhər uşaq kimi yenidən doğulur, günorta çağında kamillik dövrünə çatır, axşam isə belə bükülmüş qoca kimi ölür.

Ra gecə səyahəti zamanı Auf-Ra (Auf-Rə) və ya qısaca Auf (Of) adı ilə tanınırdı ki, bu ad «meyit», «cəsəd», «cənazə» mənasını ifadə edirdi.

Yeraltı dünya və Ra'nın gecə keçdiyi aləmlər nəhəng ibislərin və ölümlərin ruhlarını təhdid edən qorxunc varlıqların məskəni hesab olunurdu. Yeraltı dünya iki başlı ilanlar, nəhəng ilanlar və «Ruhları yeyən» adlanan qorxunc məxluqlar da daxil olmaqla çoxsaylı iblis və varlıqlarla dolu idi.

Ofun yeraltı aləmdəki əsas vəzifələrindən biri ölümlərin ruhlarına yol göstərmək idi. Onun nuru ölümlərin ruhlarına işıq saçır, ruhlar bir uçurumdan digərinə keçərkən yeraltı dünyanın sakinləri həmin işıq şüasını böyük heyranlıq və səbirsizliklə qarşılayırdılar. Hər bir ruh keçib getdikdən sonra isə yeraltı dünya yenidən dərin və vahiməli qaranlığa qərq olurdu.

Müəllifin qənaətinə görə, qədim türk dillərində işlənmiş ov/of komponentinin mifoloji məzmunu yalnız Urmiya bölgəsində yerləşən Balov/Bəlov toponimi ilə məhdudlaşmır. Müqayisəli-etimoloji baxımdan bu arxaik komponentin Türkiyənin Qara dəniz sahilində yerləşən Of şəhərinin adı ilə, eləcə də Azərbaycanın Yardımlı rayonundakı Ovra oykonimi ilə də əlaqəli şəkildə qiymətləndirilməsi mümkündür. Müəllif tərəfindən daha əvvəl Ovra toponiminin etimologiyasına həsr olunmuş araşdırmalarda irəli sürülən müqayisəli təhlillər də bu istiqamətdə aparılmışdır.

Müəllifin hipotezinə əsasən, Anadoluda, Azərbaycanda və Cənubi Qafqazda qədim dövrlərdə yaşayan türk kökənli etniklər (tayfalar və qəbilələr) Of və Ovra adlarını təsadüfi şəkildə seçməmiş, onları qədim dini-mifoloji dünyagörüşündən qaynaqlanan arxaik semantik mənə daşıyan adlar kimi yaşatmışlar. Bu baxımdan həm Of, həm də Ovra toponimləri qədim Misir mifologiyasında yeraltı aləm, ölüm və yenidən doğuluş ideyaları ilə əlaqələndirilən Auf (Of) anlayışı ilə müqayisəli şəkildə araşdırıla bilər.

Müəllifin fikrincə, Balov, Of və Ovra toponimlərinin eyni mifoloji-semantik sistem çərçivəsində müqayisəli şəkildə öyrənilməsi qədim Yaxın Şərq, Anadolu və Cənubi Qafqaz, Azərbaycan arasında mövcud olmuş mədəni və dini əlaqələrin toponimik izlərini araşdırmaq baxımından xüsusi elmi əhəmiyyət daşıyır. Bu toponimlərdə qorunub saxlanılmış of/ov komponenti qədim dini terminologiyanın və mifoloji dünyagörüşünün arxaik qalığı kimi qiymətləndirilə bilər.

Müəllif bununla yanaşı ehtimal edir ki, Bəəl (Bə'əl) teonimi ilə qədim Misir mifologiyasında müşahidə olunan Auf (Of) anlayışı arasında müəyyən mifoloji-semantik əlaqələr mövcud olmuş və bu əlaqələr sonrakı dövrlərdə bəzi toponimlərdə, o cümlədən Balov, Of və Ovra

adlarında arxaik izlər şəklində qorunub saxlanılmış ola bilər. Bu yanaşma mövcud elmi ədəbiyyatda qəbul edilmiş fakt deyil və vurğulanmalıdır ki, burada təqdim olunan mülahizələr müəllif tərəfindən aparılmış müqayisəli-etimoloji və mifoloji təhlillərə əsaslanan elmi hipotezdir. Hazırda bu yanaşma beynəlxalq tarixşünaslıq, tarixi dilçilik və toponimika elmində ümumi qəbul olunmuş nəzəriyyə hesab edilmir və gələcək arxeoloji, tarixi-linqvistik və müqayisəli toponimik tədqiqatlarla əlavə şəkildə yoxlanılmalıdır.

Elmi təsdiq:

Bu hissədə Misir mifologiyasına dair məlumatlar əsasən aşağıdakı fundamental elmi əsərlərlə uyğunluq təşkil edir:

۱. Veronica Ions, *Egyptian Mythology*, London: Paul Hamlyn, 1968, xüsusilə s. 24–47, 91–108 — Ra, Atum, Khepri, Duat, Mesektet qayığı, Apophis və gecə səfəri haqqında.
۲. Erik Hornung, *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife*, Cornell University Press, 1999, s. 19–54 — Günəş tanrısının gecə səfəri və Duatın quruluşu.
۳. E. A. Wallis Budge, *The Gods of the Egyptians*, Vol. I–II, London, 1904 — Ra, Auf-Ra, Apophis və Misir kosmoqoniyası haqqında geniş məlumat.
۴. Jan Assmann, *Death and Salvation in Ancient Egypt*, Cornell University Press, 2005, s. 148–190 — Günəş tanrısının gecə dövrü və ölümlərin ruhlarının xilasası.

Qeyd: Mətnin «ov/of» sözünün qədim türk mənşəli olub Misir mifologiyasındakı «Auf» anlayışı ilə eyni kökdən gəlməsi, eləcə də Misir mifologiyasının Azərbaycan və Qafqaz mənşəli olması barədə fikirlər müəllifin elmi hipotezidir. Bu mülahizələr müasir beynəlxalq misirşünaslıq və tarixi dilçilikdə ümumi qəbul olunmuş nəzəriyyə hesab edilmir və bu səbəbdən məqalədə müəllif baxışı kimi təqdim olunur.

Bu mifoloji model qədim Misir kosmoqoniyasında ölüm və dirilmə ideyasının əsas ifadələrindən biri hesab edilir. Müəllifin qənaətinə görə, Auf obrazının yeraltı aləm, ölüm və yenidən doğuluş anlayışları ilə əlaqələndirilməsi, ov/of komponentinin yalnız məişət leksikası deyil, eyni zamanda qədim mifoloji terminologiya ilə bağlı ola biləcəyini ehtimal etməyə imkan verir.

Burada vurğulamaq lazımdır ki, ov/of ilə Misir mifologiyasındakı Auf arasında birbaşa etimoloji əlaqə bu gün elmi ədəbiyyatda ümumi qəbul edilmiş fakt deyildir. Müəllif tərəfindən irəli sürülən bu yanaşma fonetik uyğunluq, semantik oxşarlıq və müqayisəli mifoloji materiallar əsasında formalaşdırılmış elmi hipotez kimi qiymətləndirilməlidir.

Balov/Bəlov adı üzərində aparılan araşdırmaların davamı zamanı bu adın izlərinə Mesopotamiya mif və əfsanələrində, xüsusilə də Şumer mifologiyasında rast gəlmək mümkündür. Böyük ehtimalla, bu kəndin adı Şumer mifologiyasında Etananın (Etana) oğlu və varisi olan Balih (Balih) adı ilə əlaqədardır. Başqa sözlə, bu kəndin adı həmin Şumer hökmdarının adını yaşadan və əks etdirən bir toponim ola bilər.

Qədim mifologiya və inanclar ensiklopediyasının müəllifi Qulamrza Məsuminin verdiyi məlumata görə, Balih (Balih) Etananın oğludur və onun varisi hesab edilir. O, Şumer hökmdarları siyahısında Böyük Daşqından sonra Kiş şəhərinin hökmdarı olmuşdur. Rəvayətə görə, onun övladı olmurdu. Günəş tanrısı Şamaş ona övlad sahibi olmaq üçün «Doğuluş bitkisi»ni tapmağı tövsiyə edir və bildirir ki, bu məqsədlə bir qartalın köməyindən istifadə etməlidir. Həmin qartal «Doğuluş bitkisi»nə aparan yolu Etanaya göstərə biləcək yeganə varlıq idi. Buna görə də Balih Etananın oğlu kimi təqdim edildiyindən, məntiqi olaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, Etana nəhayət «Doğuluş bitkisi»ni tapmağa nail olmuşdur.¹¹

Yuxarıda təqdim olunan məlumatlar və istifadə edilmiş mənbələr əsasında müəllif belə bir nəticəyə gəlir ki, Urmiya şəhərinə tabe olan Balu (Balo) kənd adının etimologiyası, Böyük Azərbaycanın hüduqları daxilində Qafqazdan başlayaraq indiki Şimali Suriyaya qədər uzanan geniş coğrafiyada yaşamış Finiki, Kən'anı və Uqarit türklərinin (Fin–Uqur qolu) mifoloji ənənələri və dini inancları ilə sıx bağlıdır.

Bu yanaşma müəllifin daha geniş hipotezi ilə də uzlaşır. Həmin hipotezə görə, qədim Finikiya, Kən'an (Kün'an) və Uqarit xalqlarının etnik və mədəni kökləri Böyük Azərbaycanın qədim əhalisi ilə bağlı olmuş, sonrakı miqrasiya prosesləri nəticəsində onların dini-mifoloji təsəvvürləri və teonimləri Aralıq dənizi hövzəsinə, o cümlədən Şimali Suriya, Fələstin, Livan, İordaniya və Misirə yayılmışdır. Örnək üçün miqrasiya sonrası, Finikilərə məxsus mifoloji təsəvvürlər və tanrılar, o cümlədən Bəəl (Bə'al) və Ov /Of kultu digər xalqlar arasında, o cümlədən Misirdə də yayılmışdır.

Bununla yanaşı vurğulanmalıdır ki, burada təqdim olunan etimoloji rekonstruksiyalar, tarixi-mədəni əlaqələr və miqrasiya modeli müqayisəli etimoloji, tarixi və mifoloji təhlillərə əsaslanan müəllif hipotezidir. Bu yanaşma hazırda beynəlxalq tarixşünaslıq, tarixi dilçilik, dinlər tarixi və toponimika sahələrində ümumi qəbul olunmuş nəzəriyyə hesab edilmir və onun elmi etibarlılığı gələcək arxeoloji, epigrafik, tarixi-lingvistik və müqayisəli toponimik tədqiqatlarla əlavə şəkildə yoxlanılmalıdır.

Müəllif hesab edir ki, Bəəl (Bə'əl) teoniminin mifoloji quruluşunu Bə.El (Bə + El) forması əsasında rekonstruksiya etmək mümkündür. Burada Əl (El) və İl (İl) komponentləri qədim El tanrısının fonetik variantları hesab edilir.

Müəllifin fikrincə, Bə / Ba komponenti isə insanın iki ruhundan birinin adı olmuşdur. Bu ruh insan öldükdə bədəni tərk edir, lakin sonradan yenidən qayıdaraq bədənə birləşir. Qədim Misir mifologiyasında həmin ruh insan başlı quş şəklində təsvir edilirdi.

Bu baxımdan müəllif belə bir nəticəyə gəlir ki, Azərbaycandan köçmüş Finiki cəmiyyətinin tanrısının Bəəl (Bə.El) və ya Ba.El adı semantik baxımdan «Bə (Ba) ruhunun tanrısı», "Ruh tanrısı" mənasını ifadə edə bilər.

Qədim xalqların mifoloji dünyagörüşündə insan ruhu çox vaxt quş obrazı ilə təsəvvür edilmişdir. Ölüm anında ruhun bədəni tərk edərək quş kimi göyə uçması ideyası Misir, Mesopotamiya və digər qədim Yaxın Şərq mədəniyyətlərinin mifoloji ənənələrində geniş yayılmışdır. Xüsusilə qədim Misir dini təsəvvürlərində insanın Ba adlanan ruhu insan başlı quş şəklində təsvir edilir. Bu ruhun ölüm zamanı bədəni tərk etdiyi, lakin sonradan yenidən öz cisminə qayıtdığı qəbul olunurdu. Beləliklə, Ba ruhu mifoloji baxımdan həm də «Ba quşu» kimi xarakterizə edilə bilər.

Müəllifin hipotezinə görə, bu mifoloji təsəvvür qədim Finikiya teonimi olan Bəəl (Ba'al) adının alternativ semantik şərtlərindən birinin formalaşdırılmasına da imkan verir. Əgər Ba komponenti ruhu ifadə edən mifoloji anlayış kimi qəbul edilərsə, onda Ba.el (Bəəl) adının semantik quruluşu «Ba ruhunun tanrısı» və ya «Ba ruhu ilə bağlı ilahi varlıq» kimi yozula bilər. Bu yanaşma çərçivəsində müəllif şərti olaraq «Ba quşu» və ya «Bə quşu» ifadələrinin də həmin mifoloji kompleks daxilində qiymətləndirilə biləcəyini ehtimal edir.

Müəllif daha sonra diqqəti Azərbaycan və Oğuz türkcəsində işlənən bayquş (bəzi dialektlərdə bəyquş) zooniminə yönəldir. Onun hipotezinə görə, bu sözün ilkin semantik qatlarında «Ba quşu» və ya «Bə quşu» tipli arxaik mifoloji təsəvvürlərin izləri qorunmuş ola bilər. Əgər bu ehtimal gələcək müqayisəli tarixi-lingvistik tədqiqatlarla təsdiqini tapsa, onda Azərbaycan və digər türk xalqlarının folklorunda bayquşun ölüm, tənhalıq, uğursuzluq və nəhsliklə əlaqələndirilməsi də həmin qədim mifoloji ənənələrin uzaq əks-sədası kimi izah edilə bilər.

Bununla belə, vurğulanmalıdır ki, Ba, Bəəl (Bə'əl) və bayquş sözləri arasında burada irəli sürülən əlaqələr müəllif tərəfindən fonetik yaxınlıq, müqayisəli mifoloji material və semantik paralellər əsasında irəli sürülmüş elmi hipotezdir. Hazırda bu etimoloji izah beynəlxalq tarixi dilçilik, misirşünaslıq və semitologiyada ümumi qəbul edilmiş nəzəriyyə hesab olunmur və

gələcək müqayisəli etimoloji, tarixi-lingvistik və mifoloji tədqiqatlarla əlavə şəkildə yoxlanılmalıdır.

Müəllifin qənaətinə görə, Urmiya şəhərinin Balov kənd adının birinci komponenti olan Bal sözü, qədim Finikiya mifologiyasında mövcud olmuş Bəəl (Bə.El), Ba.El, Ba.İl və ya Bayıl (Ba.il) teoniminin fonetik baxımdan sadələşmiş və qısalmış forması kimi izah edilə bilər.

Müəllifin hipotezinə əsasən, Bəəl (Bə'əl) teoniminin «Bə + El» (və ya «Ba + El») modeli əsasında rekonstruksiya edilməsi müqayisəli etimoloji və mifoloji təhlilə söykənən müəllif yanaşmasıdır. Bu etimoloji rekonstruksiya hazırda beynəlxalq tarixşünaslıq, tarixi dilçilik və dinlər tarixi üzrə elmi ədəbiyyatda ümumi qəbul olunmuş nəzəriyyə hesab edilmir və müəllif tərəfindən irəli sürülmüş elmi hipotez kimi qiymətləndirilməlidir.

Müəllif tərəfindən irəli sürülən, Bəəl teoniminin və onunla bağlı mifoloji ənənənin Azərbaycandan Şimali Suriyaya, Fələstinə, İordaniyaya və digər Yaxın Şərq bölgələrinə yayılması, eləcə də Finikiya, Uqarit və Kənan xalqlarının türksöylü və ya türk kökənli etnik birliklərlə və Azərbaycanla bağlı olması haqqında hipotezin müqayisəli əsaslandırılması məqsədilə diqqətə çatdırılır ki, bu gün də Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində Bayıl adı ilə tanınan qədim tarixi yaşayış sahəsi mövcuddur. Bayıl həm tarixi məhəllə, həm də Bakı şəhərinin Səbail rayonunun tərkib hissəsi kimi günümüzədək öz adını qoruyub saxlamışdır. Xəzər dənizinin sahilində yerləşən həmin ərazinin bir hissəsi Bayıl burnu, burada yerləşən tarixi qala isə Bayıl qalası adı ilə tanınır.

Müəllifin fikrincə, Urmiya bölgəsindəki Balov toponiminin Bal komponenti də həmin qədim teonimin fonetik baxımdan sadələşmiş forması kimi qiymətləndirilə bilər. Bu hipotezin müqayisəli dəlillərindən biri kimi Bakının tarixi Bayıl (Bail) toponimi də diqqətə cəlb edilir. Müəllif hesab edir ki, Bayıl adı da eyni mifoloji-semantik sistem çərçivəsində araşdırıla bilər və bu baxımdan Azərbaycan ərazisində Ba–El modelinin arxaik izlərini qoruyub saxlamış toponimlərdən biri hesab edilə bilər.

Bu yanaşma müəllifin daha geniş konseptual hipotezi ilə də uzlaşır. Həmin hipotezə görə, qədim Finikiya, Kənan və Uqarit xalqlarının etnik və mədəni kökləri Böyük Azərbaycanın qədim əhalisi ilə bağlı olmuş, sonrakı miqrasiya prosesləri nəticəsində onların dini-mifoloji təsəvvürləri, teonimləri və kult ənənələri Aralıq dənizi hövzəsinə, o cümlədən Şimali Suriya, Fələstin, Livan, İordaniya və Misirə yayılmışdır. Müəllifin qənaətinə görə, Bəəl teonimi və onunla bağlı mifoloji ənənə də həmin mədəni-dini yayılma prosesinin tərkib hissəsi kimi qiymətləndirilə bilər.

Müəllifin fikrincə, Balov kənd adının ikinci komponentini isə qədim türk dillərində işlənmiş Ov, yaxud onun fonetik variantı olan Of təşkil edir. Bu komponent müəllif tərəfindən ölüm, yenidən doğuluş, yeraltı aləm, ölüb-dirilmə və dirilmə (qiyamət) anlayışları ilə əlaqələndirilir. Müəllifə görə, Urmiya şəhərinin Balov//Bəlov kənd adının mifoloji formalaşma prosesi aşağıdakı şəkildə izah oluna bilər:

Bə'al → Bəl → Bal + Of // Ov → Balov

Bə'al + Of → Bəlof → Bəlov → Balov

Müəllifin hipotezinə görə Urmiyanın Balov / Bəlov kəndinin adı, həmin Azərbaycan ərazisindən Aralıq dənizi hövzəsinə köçüb yayılan Finikilərin Bəəl (Bə'al) tanrısının adını daşıyır və oykonim, Bəəl (Bə'al) tanrının şərəfinə qoyulmuş addır.

BƏ'ƏL // BƏL = "Ba" ruhu tanrısı, "Ba" tanrı (ruh tanrısı) Finikilərin ən güclü və iqtidarlı tanrısı

OV// OF = ovlamaq, ovlanmaq, şikar olma ya etmək, ölmək, öldürmək, ruh və can vermək, ruh və can almaq, sönmək və söndürmək, yox olma, yoxluq)

Bəəl (Bə'al) (teonim) +Ov (ölüm, fəna, ölü, yeraltı dünyası) > (ardıcıl gələn iki eyni saitdən birinin düşüşü ilə) Bəl+Ov > Bəlov

Ba'al (teonim)+Ov (ölüm, fəna, ölü, yeraltı dünya) > (ardıcıl gələn iki eyni saitdən birinin düşüşü ilə) Bal+Ov > Balov

Bu etimoloji izaha əsasən, Urmiya şəhərinin Balov kənd adı aşağıdakı mənaları ifadə edə bilər: «Ölüm anındakı Bə (Ba) ruhunun tanrısı», «Yeraltı aləmdə Bə (Ba) ruhunun ilahəsi (və ya tanrısı)», «Dirilmə (qiyamət) günündə Bə (Ba) ruhunun tanrısı», yaxud bunlara semantik baxımdan yaxın olan digər mifoloji mənalar.

Bu etimoloji izaha əsasən, Urmiya şəhərinin Balov kənd adı aşağıdakı mənaları ifadə edə bilər: «Ölüm anındakı Bə (Ba) ruhunun tanrısı», «Yeraltı aləmdə Bə (Ba) ruhunun ilahəsi (və ya tanrısı)», «Dirilmə (qiyamət) günündə Bə (Ba) ruhunun tanrısı», «Yeraltı aləmin və ölümlərin tanrısı» yaxud bunlara semantik baxımdan yaxın olan digər mifoloji mənalar.

Qeyd edilməlidir ki, təqdim olunan etimoloji və mifoloji izahlar müəllif tərəfindən irəli sürülmüş müqayisəli-tarixi, etimoloji və mifoloji təhlillərə əsaslanan elmi hipotezdir.

Bu yanaşma hazırda beynəlxalq tarixşünaslıq, tarixi dilçilik, toponimika və qədim Yaxın Şərq tədqiqatlarında ümumi qəbul edilmiş nəzəriyyə hesab edilmir və gələcək arxeoloji, epiqrafik, tarixi-linqvistik və müqayisəli toponimik araşdırmalarla əlavə şəkildə yoxlanılmağa ehtiyac duyur.

Həmid Şəfei («Balovlu Miskin» kitabının iki müəllifindən biri) adı çəkilən əsərin 22-ci səhifəsində Balu kəndinin qədimliyi haqqında yazır:

«Əgər qəbul etsək ki, türk tayfa və qəbilələrinin bir hissəsi e.ə. 4500–5000-ci illərdə Orta Asiya və Türküstandan Azərbaycana köç etmiş, daha sonra isə Azərbaycandan Mesopotamiyaya və İranın qərb və cənub bölgələrinə yayılmışdır, onda "Balovu" və "Bəlovu" adlarının da həmin türk mənşəli xalqlarla bağlı olduğu qənaətinə gəlmək mümkündür.»¹²

Kəndin qədimliyi barədə Urmiya internet jurnalının saytında da aşağıdakı məlumat verilmişdir: «Balov kəndinin ərazisində aşkar edilmiş saxsı qab qalıqlarına əsasən, bu yaşayış məntəqəsinin tarixi e.ə. V minillikdən e.ə. I minilliyə qədər uzanır. Burada aşkar olunmuş digər tarixi tapıntılardan biri Parfiya dövrünə aid sikkədir. Aparılmış tədqiqatlar nəticəsində həmin sikkənin Parfiya hökmdarlarından VI Mitridatın dövrünə aid olduğu müəyyən edilmişdir.»¹³

Qeyd edilməlidir ki, adı çəkilən məqalənin müəllifi bu məsələ ilə bağlı irəli sürdüyü mülahizələr üçün heç bir elmi istinad və ya mənbə göstərməmişdir. Buna görə də onun hansı mənbələrə əsaslandığı məlum deyildir.

Elmi təsdiq:

Bu hissədə müəllifin irəli sürdüyü bəzi fikirlər qədim Yaxın Şərq mifologiyası və arxeologiyasına dair mənbələrlə qismən uyğunluq təşkil etsə də, bir sıra nəticələr müəllifin öz elmi hipotezidir.

Etana və Balih haqqında:

Jeremy A. Black, Anthony Green, Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia, British Museum Press, 1992, s. 74–76 — Etana əfsanəsi və onun Şumer ənənəsindəki yeri.

Samuel Noah Kramer, The Sumerians: Their History, Culture and Character, University of Chicago Press, 1963, s. 328–331 — Etana əfsanəsi və Şumer hökmdarları.

Thorkild Jacobsen, The Sumerian King List, University of Chicago Press, 1939 — Kış hökmdarları və Etana haqqında əsas mənbələr.

Balu/Balo/Balov/Bəlov kəndinin qədimliyi haqqında:

Ərazidə e.ə. V–I minilliklərə aid keramika nümunələrinin aşkar edilməsi və Parfiya dövrünə aid sikkələrin tapılması yaşayış yerinin qədim tarixə malik olduğunu göstərə bilər. Lakin kənd adının həmin dövrdən dəyişmədən qorunub saxlanıldığını sübut etmək üçün əlavə arxeoloji, epigrafiq və tarixi-lingvistik dəlillərə ehtiyac vardır.

Tanınmış mifoloq və dinşünas Richard Cavendish özünün «The Myths of the World's Religions» (Dünyanın məşhur mifləri və dinləri) adlı əsərində Şimali Suriyanın Uqarit

bölgəsində yaşamış Kən'an lılar haqqında yazır ki, Uqarit dini-siyasi mərkəz hesab olunurdu və təxminən e.ə. 1500–1000-ci illər arasında xüsusi inkişaf və çiçəklənmə dövrü keçirmişdir. Həmin ərazidə aşkar edilmiş çoxsaylı, lakin zədələnmiş və qırılmış mixi yazılı lövhələrdə Baal (Baal) yağış, məhsuldarlıq və buludlar üzərində hökmranlıq edən tanrı kimi təənnüm olunur. Mətnlərdə onun adı əksər hallarda Hadad (Hadad), yəni tufan tanrısı şəklində qeyd edilmişdir.¹⁴ L. Delaporte isə «Assur və Babil mifologiyası» adlı əsərinin Finikiya mifologiyasına həsr olunmuş hissəsində yazır:

«Hazırda Finikiyalılara dair əsas mənbələrimiz dörd qrup yazılı abidədən ibarətdir. Bunların ən qədimləri Qədim Misir dövlətçiliyinin ilk dövrlərinə, yəni e.ə. III minilliyin əvvəllərinə aiddir.»¹⁵

Richard Cavendish və L. Delaportun Finikiyalıların, Kən'an lıların və Uqaritlilərin qədimliyi haqqında irəli sürdüləri fikirlər nəzərə alındıqda, Həmid Şafeinin və Urmiya internet jurnalının Balov kəndinin qədimliyi barədə verdikləri qiymətləndirmənin mübaligəli olmadığı, əksinə, kəndin həqiqi qədimliyini tam əks etdirmədiyi qənaətinə gəlmək olar. Çünki müəllifin fikrincə, Balu kəndinin yaranması e.ə. III minilliyin başlanğıcından da əvvəlki dövrlərə, yəni beş min ildən daha qədim tarixə gedib çıxır.

Kəndin tarixinin beş min ildən artıq olması ilə bağlı iddiaya gəldikdə isə qeyd edilməlidir ki, bu tarix Cübeyl (Byblos) və Fələstin ərazilərində aşkar edilmiş arxeoloji tapıntılarla uyğunluq təşkil edə bilər. Halbuki müəllifin qənaətinə görə, Finikiya–Kən'an (Kün'an) –Uqarit türkləri bu tarixdən də çox əvvəl Böyük Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində – Qafqazdan Zaqros dağlarının ətəklərinədək, Şimali Suriyaya, Şərqi Anadoludan Şimali İraqa qədər geniş ərazilərdə məskunlaşmış, sonradan isə Aralıq dənizi sahillərinə (Livan, Fələstin, İsrail və İordaniya), eləcə də Şimali Afrika və Misirə köç etmişlər.

Elmi təsdiq : Mətnin son hissəsində istifadə olunan bəzi tarixi və mifoloji məlumatlar aşağıdakı elmi mənbələrlə qismən uyğunluq təşkil edir:

Richard Cavendish, *The Myths of the World's Religions*, London: Orbis Publishing, 1984, s. 78–85 — Uqarit, Baal və Hadad kultu haqqında.

L. Delaporte, *Mesopotamian Mythology* (ingilis tərcüməsi) və ya fransızca *La Mésopotamie*, Finikiya mifologiyasına dair bölmə — Qədim Finikiyaya aid yazılı mənbələrin qədimliyi haqqında.

Mark S. Smith, *The Ugaritic Baal Cycle*, Vol. I–II, Brill, 1994–2009 — Baal kultunun Uqaritdəki tarixi və dini funksiyaları.

Glenn E. Markoe, Phoenicians, University of California Press, 2000, s. 25–68 — Finikiyalıların mənşəyi, şəhərləri və erkən tarixi.

Maria Eugenia Aubet, The Phoenicians and the West, Cambridge University Press, 2001, s. 9–42 — Finikiyalıların formalaşması və Aralıq dənizi yayılması.

Müəllifin qənaətinə görə, Urmiya şəhərinin Balov / Bəlov kənd adının mifoloji formalaşma prosesi aşağıdakı şəkildə rekonstruksiya edilə bilər:

Ba'al (Bə'al) → Bal + Of / Ov → Balov

Bə'al + Of → Bəəlof → Bəlov (Bəəlov) → Balov

Bu etimoloji zəncirə əsasən, Balov / Bəlov adı hipotetik olaraq «Yeraltı dünyanın Günəş tanrısı» və ya «Yeraltı aləmin və ölümlərin tanrısı» mənasını ifadə edə bilər.

Qeyd: Balov / Bəlov adının «Yeraltı dünyanın Günəş tanrısı» və ya «Yeraltı aləmin və ölümlərin tanrısı» mənasını ifadə etməsi barədə irəli sürülən nəticə müəllifin müqayisəli etimoloji, mifoloji və tarixi təhlilləri əsasında formalaşdırılmış elmi hipotezdir. Bu yanaşma hazırda tarixi dilçilik, qədim Yaxın Şərq tədqiqatları və şərqşünaslıq sahəsində ümumi qəbul edilmiş və elmi konsensus qazanmış nəzəriyyə hesab edilmir. Buna görə də məqalədə təqdim olunan bu izah müəllif tərəfindən irəli sürülmüş tədqiqat hipotezi kimi qiymətləndirilməlidir.

Bu baxımdan müəllif hesab edir ki, Bal + ov (of) modeli yalnız fonetik birləşmə deyil, qədim dini-mifoloji təsəvvürlərin izlərini yaşadan mürəkkəb toponimik konstruksiya ola bilər. Belə olduqda Balo // Balov/Bəlov toponimi qədim mifoloji ənənələrdə ilahi qüvvə, ölüm, yeraltı aləm və yenidən doğuluş simvolikası ilə bağlı çoxqatlı semantik mənə daşıyan ad kimi nəzərdən keçirilə bilər. "Bu araşdırmada fonetik oxşarlıqlar müstəqil sübut kimi deyil, müqayisəli etimoloji və mifoloji təhlil üçün başlanğıc materialı kimi qiymətləndirilmişdir. Müəllifin irəli sürdüyü nəticələr mövcud mənbələrin müqayisəli təhlilinə əsaslanan elmi hipotez xarakteri daşıyır."

NƏTİCƏ :

Aparılmış müqayisəli-tarixi, etimoloji və mifoloji araşdırmalar göstərir ki, Urmiya bölgəsinin qədim yaşayış məntəqələrindən biri olan Balov // Bəlov kəndinin adı mürəkkəb tarixi və semantik quruluşa malik qədim toponimlər sırasına aid edilə bilər. Mövcud yazılı mənbələrin, qədim Yaxın Şərq mifoloji materiallarının və toponimik paralellərin müqayisəli təhlili göstərir ki, bu toponimin mənşəyinin yalnız bir dil faktoru ilə izah edilməsi kifayət etmir.

Məqalədə ilk növbədə Həmid Şafeinin irəli sürdüyü və Balov // Bəlov adını qədim türk dillərində "şəhər" mənasını bildirən Balığ/Baluğ sözü ilə əlaqələndirən etimoloji yanaşma

nəzərdən keçirilmişdir. Bu izah qədim türk toponimiyası baxımından mühüm əhəmiyyət daşısa da, müəllif hesab edir ki, Balo // Balov toponiminin semantik yükü bununla məhdudlaşmır və onun daha qədim mifoloji qatları da mövcud ola bilər.

Müəllif tərəfindən irəli sürülən hipotezə görə, Bal/Bəl/Bəəl (Bə'əl) komponenti qədim Finikiya, Kən'an (Kün'an) və Uqarit dini sistemlərində mühüm yer tutan Bəəl (Bə'əl) teonimi ilə, ov/of komponenti isə qədim türk leksikası və müəllifin müqayisəli təhlilinə əsasən Misir mifologiyasında müşahidə olunan Auf anlayışı ilə əlaqəli şəkildə nəzərdən keçirilə bilər. Bu yanaşma fonetik oxşarlıqla yanaşı, semantik paralellər və mifoloji motivlərin müqayisəsi üzərində qurulmuşdur.

Araşdırmada Finikiya, Kən'an (Kün'an), Uqarit, Şumer və Misir mifoloji mənbələrinin qarşılaşdırılması nəticəsində müəllif belə qənaətə gəlir ki, Balo // Balov toponimi qədim dini dünyagörüşünün izlərini qoruyub saxlamış arxaik adlardan biri ola bilər. Bununla belə, müəllif bu nəticələrin mütləq tarixi fakt kimi deyil, mövcud mənbələrin müqayisəli təhlili əsasında formalaşdırılmış elmi hipotez kimi qiymətləndirilməsinin daha doğru olduğunu vurğulayır.

Eyni zamanda, məqalədə qədim Azərbaycan ərazisinin Yaxın Şərqi müxtəlif mədəniyyətləri ilə əlaqələrinin toponimlər vasitəsilə araşdırılmasının gələcək tədqiqatlar üçün yeni istiqamətlər açdığı göstərilir. Müəllif hesab edir ki, qədim toponimlərin kompleks şəkildə öyrənilməsi Azərbaycan ərazisinin etnik, dini və mədəni tarixinin daha dərinəndən araşdırılmasına mühüm töhfə verə bilər.

Beləliklə, təqdim olunan araşdırma Balov // Bəlov toponiminin etimologiyasına dair yeni elmi hipotez irəli sürür və bu hipotezin gələcəkdə yeni arxeoloji tapıntılar, qədim yazılı mənbələr və müqayisəli dilçilik tədqiqatları ilə daha da dəqiqləşdirilə biləcəyini göstərir.

Elmi təsdiq və əlavə istinadlar :

۱. Baal (Bəəl (Bə'əl) /Bel) kultu haqqında:

Mark S. Smith. The Ugaritic Baal Cycle. Volume I: Introduction with Text, Translation and Commentary of KTU 1.1–1.2. Leiden: Brill, 1994, xüsusilə s. 1–40.

Uqarit mifologiyasında Baalın baş tanrı, tufan və məhsuldarlıq tanrısı olması geniş şəkildə izah edilir.

Mark S. Smith. The Early History of God: Yahweh and the Other Deities in Ancient Israel. Grand Rapids: Eerdmans, 2002, s. 81–110.

Baalın Kən'an (Kün'an) -Uqarit dini sistemində mövqeyi elmi şəkildə araşdırılır.

۲. Finikiyalılar və Ba'lu (Bəlu) adı :

Sabatino Moscati. The Phoenicians. London: Weidenfeld and Nicolson, 1968, s. 45–56; 95–101.

Esarhaddon dövründə Sur (Tyre) hökmdarları və Ba'lu adlı hökmdar haqqında məlumat verilir. J. B. Pritchard (ed.). Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament (ANET). Princeton University Press, 1969, s. 291–294.

Esarhaddonun salnamələrində Ba'lu (Baal I) adlı Sur (Tir) hökmdarının adı çəkilir.

۳. Assuriya mənbələri :

A. Kirk Grayson. Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858–745 BC). University of Toronto Press, 1996.

Simo Parpola. The Correspondence of Sargon II. Helsinki University Press.

Assuriya mənbələrində Finikiya hökmdarlarının adları haqqında qiymətli məlumatlar vardır.

۴. Baal /Bəəl (Bə'əl) sözünün mənası :

The Encyclopedia of Religion. Edited by Mircea Eliade. Macmillan, 1987. "Baal" maddəsi.

The Anchor Bible Dictionary. Vol. I. New York: Doubleday, 1992. "Baal", s. 545–549.

ELMİ TƏSDİQ VƏ PERSPEKTİVLƏR

Bu araşdırmada irəli sürülən etimoloji və mifoloji mülahizələr əsasən qədim yazılı mənbələrin, müasir elmi ədəbiyyatın və müqayisəli-tarixi metodun tətbiqi əsasında hazırlanmışdır. Müəllif tərəfindən təqdim olunan bəzi nəticələr mövcud elmi ədəbiyyatda ümumi qəbul edilmiş mövqelərlə üst-üstə düşməyə bilər və bu baxımdan onlar müəllif hipotezi kimi qiymətləndirilməlidir. Bununla belə, qədim Yaxın Şərq xalqları arasında mədəni və dini qarşılıqlı təsirlərin mövcudluğu elmi ədəbiyyatda geniş şəkildə qəbul olunduğundan, təqdim olunan müqayisəli materiallar Balu // Balov toponiminin mənşəyinin gələcək tədqiqatlar üçün yeni istiqamətlər açdığını göstərir. son

Yazar: Fərhad Cavadi Yekan Sədi (Abdulla oğlu) /Urmiya 2020/8/24
ferhadcavadiyekansadi@gmail.com ferhadcavadi@yahoo.com

ƏDƏBİYYAT I. (İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏSAS MƏNBƏLƏR) :

۱. Şafei, Həmid; Ayrımlı, Camal. Balovlu Miskin. Urmiya, s. 21.

۲. Şafei, Həmid; Ayrımlı, Camal. Balovlu Miskin. Urmiya, s. 22.

۳. Urmiya İnternet Jurnalı. «Balov kəndi» haqqında məqalə. (Elektron mənbə).

۴. Moscati, Sabatino. Finikiyalılar. Fars dilinə tərcümə: Rükəyyə Behzadi. Tehran: Nəşr-e Pəjuhəndə, 1378, s. 42.

۵. Behzadi, Rūqəyyə. Qafqaz, Zaqafqaziya və Mesopotamiyanın qədim xalqları. Tehran: Nəşr-e Ney, 1382, s. 271.
۶. Guiran, F.; Lacau, G.; Delaporte, L. Assur və Babil mifologiyası lüğəti. Fars dilinə tərcümə: Əbülqasım İsmayılpur. Tehran: Fekr-e Ruz Nəşriyyatı, 1375, s. 156–157.
۷. Doty, William (red.). Dünya mifologiyası. Fars dilinə tərcümə: Əbülqasım İsmayılpur. Tehran: Əsturə Nəşriyyatı, 1392, s. 31.
۸. Məsumi, Qulamrza. Dünya qədim mifologiyası və ayinləri ensiklopediyası. III cild. Tehran: Sure-ye Mehr, 1388, s. 1191.
۹. Ions, Veronica. Misir mifologiyası. Fars dilinə tərcümə: Bacalan Fərruxi. II nəşr. Tehran: Əsatir Nəşriyyatı, 1385, s. 14.
10. Ions, Veronica. Misir mifologiyası. Fars dilinə tərcümə: Bacalan Fərruxi. II nəşr. Tehran: Əsatir Nəşriyyatı, 1385, s. 60–61.
11. Məsumi, Qulamrza. Dünya qədim mifologiyası və ayinləri ensiklopediyası. III cild. Tehran: Sure-ye Mehr, 1388, s. 1191.
۱۲. Şəfii, Həmid; Ayrımlı, Camal. Balovolu Miskin. Urmiya, s. 22.
۱۳. Urmiya İnternet Jurnalı. «Balu kəndinin tarixi» haqqında material. (Elektron mənbə).
۱۴. Cavendish, Richard. Dünya mifologiyası və dinləri. Fars dilinə tərcümə: R. Behzadi. Tehran: Elm Nəşriyyatı, II nəşr, 1390, s. 119.
۱۵. Guiran, F.; Lacau, G.; Delaporte, L. Assur və Babil mifologiyası lüğəti. Fars dilinə tərcümə: Əbülqasım İsmayılpur. Tehran: Fekr-e Ruz Nəşriyyatı, 1375, s. 151.

ƏDƏBİYYAT II. (Mövzunun nəzəri əsaslandırılması üçün əlavə elmi ədəbiyyat) :

- .Black, J.; Green, A. , Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia. London: British Museum Press, 1992.
- .Bottéro, J. Religion in Ancient Mesopotamia. Chicago: University of Chicago Press, 2001.
- .Dalley, S. Myths from Mesopotamia: Creation, the Flood, Gilgamesh and Others. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- .Eliade, M. A History of Religious Ideas. Vols. I–III. Chicago: University of Chicago Press.
- .Hornung, E. Conceptions of God in Ancient Egypt: The One and the Many. Ithaca: Cornell University Press, 1982.
- .Jacobsen, T. The Treasures of Darkness: A History of Mesopotamian Religion. New Haven: Yale University Press, 1976.
- .Leick, G. A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology. London: Routledge, 1998.

.Lipiński, E. The Aramaeans: Their Ancient History, Culture, Religion. Leuven: Peeters Publishers, 2000.

.Markoe, G. Phoenicians. London: British Museum Press, 2000.

.Moscatti, S. The World of the Phoenicians. London: Weidenfeld and Nicolson, 1968.

ƏDƏBİYYAT III. Mənbələrin latın qrafikalı transliterasiyası (farsdilli nəşrlər) :

.Shafii, Hamid; Ayrimi, Jamal. Balovolı Miskin. Urmia.

.Moscatti, Sabatino. Fəniqihā. Tarjome-ye Roqayyeh Behzadi. Tehran: Nashr-e Pazhuhandeh, 1378.

.Behzadi, Roqayyeh. Qowmhā-ye Kohan dar Qafqāz, Māvārā-ye Qafqāz va Beyn al-Nahrayn. Tehran: Nashr-e Ney, 1382.

.Guiran, F.; Lacau, G.; Delaporte, L. Farhang-e Asātir-e Āshur va Bābel. Tarjome-ye Abolqasem Esmailpour. Tehran: Fekr-e Rooz, 1375.

.Dotty, William G. (ed.). Asātir-e Jahān. Tarjome-ye Abolqasem Esmailpour. Tehran: Asatir, 1392.

.Masoumi, Gholamreza. Dāyerat al-Ma'āref-e Asātir va Āyin-hā-ye Bāstāni-ye Jahān. Vol. III. Tehran: Sure-ye Mehr, 1388.

.Ions, Veronica. Asātir-e Mesr. Tarjome-ye Bajelan Farrukhi. Tehran: Asatir, 1385.

.Cavendish, Richard. Asātir va Adyān-e Mashhur-e Jahān. Tarjome-ye Roqayyeh Behzadi. Tehran: Elm, 1390.

اسماعیل جفرلی

ایمیل:

sumernashr@gmail.com

وابستگی:

محقق تاریخ و زبان ترکی

سیر حرکت تفکر ملی ترکان آذربایجان و ایران از مشروطه تا کنون و تاثیر آن در شناخت شخصیت‌های تاریخی، با مطالعه موردی "صمد بهرنگی"

چکیده:

تفکر ملی ویا شعور ملی و در زبان ترکی آذربایجانی "ملی دوشونجه، ملی شعور" ذیل اصطلاح ملیگرایی ویا ناسیونالیسم به عنوان محصول دوران مدرنیته در ادبیات فرهنگی سیاسی کنونی به چه معنایی بکار می رود و آیا در بین ملل مختلف معنای واحدی دارد و عناصر معینی را دارا می باشد؟ و اگر تفاوت دارد کدام های هستند؟ مقاله تلاش دارد جواب مختصر و در عین حال مفید در این زمینه ارائه دهد. مقاله در عین حال به این نکته می پردازد که چرا تفکر ملی در میان ترکان آذربایجان جنوبی و ترکان ایران ضعیف است علیرغم اینکه چنین تفکری در کشورهای همسایه ترک و همچنین در بین ملل همسایه داخل کشور بسیار قدرتمند عمل میکند. و در عین حال مقاله به علل بوجود آمدن این ضعف می پردازد و نقش استعمار انگلیس و روس و همکاری شعوبیه و ماسونهای غربی را تشریح می کند، و در عین حال مراحل مختلف سیر حرکت تفکر ملی را از زمان قاجار تا دوره کنونی را بیان کرده و بویژه به نقش دو عنصر منش ملی و آگاهی ملی اکتسابی از عناصر نه گانه تفکر ملی ترکان آذربایجان تاکید می کند، مقاله عدم شناخت درست مراحل مختلف تفکر ملی را به عنوان یکی از علل مهم دشمن سازی از شخصیت‌های تاریخی از طرف فعالان روشنفکری جامعه ترکان آذربایجان قلمداد کرده و دو رویکرد اساسی در برخورد با شخصیت های تاریخی را ذکر نموده و سعی در آسیب شناسی آن بویژه با مطالعه موردی صمد بهرنگی و در عین حال شاعر نامدار فضولی را دارد و در بخش انتهایی نمونه کارهای بسیار مهم صمد بهرنگی را به اجمال بیان می دارد .

کلمات کلیدی: تفکر ملی ویا شعور ملی، ملیگرایی، ناسیونالیسم، منش ملی، آگاهی ملی اکتسابی، دوره های سه گانه ملیگرایی، شخصیت آسیمله شده، دشمن سازی از شخصیت های تاریخی،

استناد (آپا):

جفرلی، ا. سیر حرکت تفکر ملی ترکان آذربایجان و ایران از مشروطه تا کنون و تاثیر آن در شناخت شخصیت‌های تاریخی، با مطالعه موردی "صمد بهرنگی". ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵-۳۰۴۱
۸۶۹۰ شاپا

Jafarli Ismail

Email:

sumernashr@gmail.com

Affiliation:

Turkish researcher

The stages of the movement of the national consciousness of the Turks of Azerbaijan and Iran from the period of the conditional revolution to the present time and its effect on the identification of historical figures, with the case study of "Samad Behrangi"

Abstract:

what is its meaning of 'National thought' or 'national consciousness' under the term 'nationalism' as a product of the modern era in the current cultural and political literature? Does it have a single meaning among different nations, and does it have certain elements? And if no, what are they? The article attempts to provide a brief and at the same time useful answer in this regard. The article also addresses the point why national thought is weak among the Turks of south Azerbaijan and Iran, despite the fact that such thought is very powerful in Neighboring Turkic countries as well as among neighboring nations within the country. At the same time, the article deals with the causes of this weakness and explains the role of British and Russian colonialism and the cooperation of the Shuubiye and Western Masons, and at the same time, it describes the different stages of the movement of national thought from the Qajar era to the present period, and especially emphasizes the role of "national character, & acquired national consciousness" two of the nine elements of the national thought of the Azerbaijani Turks. The article considers the lack of proper recognition of the different stages of national thought as one of the important causes of making enemies of historical figures by intellectual activists of the Azerbaijani Turks' society, and mentions two basic approaches in dealing with historical figures, and tries to diagnose it, especially by studying the case of Samad Behrangi and the famous poet Fuzuli, and in the final section, it briefly describes the most important works of Samad Behrangi.

Keywords: National thought, nationalism, nationalism, national character, acquired national consciousness, three periods of nationalism, assimilated personality, Hostility towards historical personality.

CITATION (APA):

Jafarli, I. The stages of the movement of the national consciousness of the Turks of Azerbaijan and Iran from the period of the conditional revolution to the present time and its effect on the identification of historical figures, with the case study of "Samad Behrangi". Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

Cəfərli İsmail

E-poçt:

sumernashr@gmail.com

Mənsubiyyət:

Türk dili mütəxəssisi

Azərbaycan və İran türklərinin milli şüur hərəkatının Məşrutə inqilabı dövründən günümüzədək keçdiyi mərhələlər və onun tarixi şəxsiyyətlərin tanınmasına təsiri: "Səməd Behrəngi" nümunəsi

Xülasə:

Müasir dövrün məhsulu kimi "millətçilik" termini çərçivəsində "milli düşüncə" və ya "milli şüur" anlayışları hazırkı mədəni və siyasi ədəbiyyatda nə mənə daşıyır? Bu anlayış müxtəlif millətlər arasında vahid bir mənə daşıyırmı və onun müəyyən ünsürləri varmı? Əgər yoxdursa, bunlar nələrdir? Məqalə bu məsələyə qısa və eyni zamanda faydalı cavab verməyə çalışır. Məqalədə həmçinin qonşu türk ölkələrində, eləcə də ölkə daxilindəki qonşu xalqlar arasında belə bir düşüncənin çox güclü olmasına baxmayaraq, Cənubi Azərbaycan və İran türkləri arasında milli düşüncənin niyə zəif olduğu məsələsinə toxunulur. Eyni zamanda, məqalədə bu zəifliyin səbəbləri araşdırılır, Britaniya və Rusiya müstəmləkəçiliyinin, Şübiyyə və Qərb masonlarının əməkdaşlığının rolu izah edilir. Bununla yanaşı, Qacarlar dövründən günümüzədək milli düşüncə hərəkatının müxtəlif mərhələləri təsvir olunur və xüsusilə Azərbaycan türklərinin milli düşüncəsinin doqquz ünsüründən ikisi olan "milli xarakter və qazanılmış milli şüur"un rolu vurğulanır. Məqalə milli düşüncənin müxtəlif mərhələlərinin düzgün tanınmamasını Azərbaycan türkləri cəmiyyətindəki ziyalı fəallar tərəfindən tarixi şəxsiyyətlərə qarşı düşmən münasibətin formalaşdırılmasının mühüm səbəblərindən biri hesab edir, tarixi şəxsiyyətlərə münasibətdə iki əsas yanaşmadan bəhs edir və xüsusilə Səməd Behrəngi və məşhur şair Füzulinin nümunələrini araşdırmaqla bu məsələni təhlil etməyə çalışır. Son bölmədə isə Səməd Behrənginin ən mühüm əsərləri qısa şəkildə təqdim olunur.

Açar sözlər: Milli düşüncə, millətçilik, millətçilik, milli xarakter, qazanılmış milli şüur, millətçiliyin üç dövrü, assimilyasiya olunmuş şəxsiyyət, tarixi şəxsiyyətə qarşı düşmənçilik.

CITATION (APA):

Cəfərli, İ. Azərbaycan və İran türklərinin milli şüur hərəkatının Məşrutə inqilabı dövründən günümüzədək keçdiyi mərhələlər və onun tarixi şəxsiyyətlərin tanınmasına təsiri: "Səməd Behrəngi" nümunəsi. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

Ceferli İsmail

E-posta:

sumernashr@gmail.com

Üyelik:

Türk dil tarihi uzmanı

Azerbaycan ve İran Türklerinin Milli Bilinc Hareketinin Aşamaları, Meşrute Devriminden Günümüze Kadar ve Bunun Tarihi Şahsiyetlerin Doğru Tanımlanmasına Etkisi.

Örnek Olay: "Samad Behrangi"

Özet:

Günümüz kültürel ve siyasi literatüründe, modern çağın bir ürünü olan "milliyetçilik" terimi altında "ulusal düşünce" veya "ulusal bilinç" in anlamı nedir? Farklı milletler arasında tek bir anlamı var mıdır ve belirli unsurları var mıdır? Yoksa bunlar nelerdir? Bu makale, bu konuda kısa ve aynı zamanda faydalı bir cevap vermeyi amaçlamaktadır. Makale ayrıca, Komşu Türk ülkeleri ve ülke içindeki komşu uluslar arasında çok güçlü olmasına rağmen, Güney Azerbaycan ve İran Türkleri arasında ulusal düşüncenin neden zayıf olduğu noktasına da değinmektedir. Aynı zamanda, bu zayıflığın nedenlerini ele almakta ve İngiliz ve Rus sömürgeciliğinin, Şubiye ve Batı Masonlarının işbirliğinin rolünü açıklamaktadır. Ayrıca, Kaçar döneminden günümüze kadar ulusal düşüncenin farklı aşamalarını tanımlamakta ve özellikle Azerbaycan Türklerinin ulusal düşüncesinin dokuz unsurundan ikisi olan "ulusal karakter ya milli duruş, ve kazanılmış ulusal bilinç" in rolünü vurgulamaktadır. Makale, Azerbaycan Türkleri toplumunun entelektüel aktivistleri tarafından tarihi şahsiyetlerin düşmanlaştırılmasının önemli nedenlerinden biri olarak ulusal düşüncenin farklı aşamalarının yeterince tanınmamasını ele almakta ve tarihi şahsiyetlerle başa çıkmada iki temel yaklaşımı belirtmekte, özellikle Samad Behrangi ve ünlü şair Fuzuli örneğini inceleyerek bunu teşhis etmeye çalışmaktadır. Son bölümde ise Samad Behrangi'nin en önemli eserlerini kısaca açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulusal düşünce, milliyetçilik, ulusal karakter ya milli duruş, kazanılmış ulusal bilinç, milliyetçiliğin üç dönemi, asimile olmuş kişilik, Tarihi şahsiyetlere karşı düşmanlık

CITATION (APA):

Ceferli, İ. Azerbaycan ve İran Türklerinin Milli Bilinc Hareketinin Aşamaları, Meşrute Devriminden Günümüze Kadar ve Bunun Tarihi Şahsiyetlerin Doğru Tanımlanmasına Etkisi. Örnek Olay: "Samad Behrangi". Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

●مقدمه: تعریف عام تفکر ملی و یا شعور ملی

■تفکر ملی و یا شعور ملی و در زبان ترکی آذربایجانی "ملی دوشونجه، ملی شعور" از این زاویه کنکاش می‌شود که در حال حاضر نه تنها محرکی برای حرکت‌های اجتماعی سیاسی، بطور اخص ترکان آذربایجان و بطور اعم ترکان ایران، محسوب می‌شود، در عین حال معیاری برای تحلیل حوادث و شخصیت‌های تاریخی دوران معاصر و حتی روش زندگی و رفتاری این مردم و بالاخص فعالان فکری آنها قلمداد می‌گردد.

تفکر ملی در ذیل ملیگرایی و یا ناسیونالیسم، بنا به تدقیقات ارائه شده در کتاب "ناسیونالیسم نظریه‌لری، اوموت اؤزکیریملی" [ماخذ ۱] حاصل دوران مدرنیته بوده و برعکس نظریه‌های منسجم‌تر مارکسیستی، شوونیستی، نازیستی و لیبرالیستی، نظریه واحدی نداشته بلکه نظریه‌های مختلف با عناصر متفاوت، با توجه به انواع جوامع موجود دارد. چنانچه ملیگرایی نازی آلمانی آغشته به دیکتاتوری فاشیستی بوده، ملیگرایی شعوبی فارس دارای عناصر بارز نژادپرستانه، باستانگرایی و تحریف و تحقیر و ترور، و ملیگرایی کردی و ارمنی عجین با تروریسم بوده در حالیکه ملیگرایی ترکان آذربایجان مدنی و ضد نژادپرستی و نافی عنصر باستانگرایی و تقدس گرایی می‌باشد. چنانچه اشاره شد ملیگرایی دارای مدلهای مختلفی است که افرادی مثل توم نابرن، میخائیل هئکتئر، جان برویلی، پاول براس، هاپسبام، ائرنست گئلنر، آندئرسون، هئروچ، جان آرمسترونک، آنتونی دئ اسمیت، جان هاجینسون ...بتفصیل در این مورد سخن گفته‌اند [ماخذ ۱، ص ۹۲، ۱۸۱، ماخذ ۴، ص ۵۸، ۶۷]. برای جامعه ترکان ایران و خصوصا ترکان آذربایجان مدل آنتونی دئ اسمیت بیشترین تطابق را دارد، طبق این مدل در جوامعی که ائتتیک‌های پراکنده ای را مثل جامعه ترکان ایران دارند، بهترین مدل اینست که فعالیتهای ملیگرایانه در محدوده ای که اکثریت ائتتیک را شامل میشود متمرکز شده و به عنوان هسته مرکزی آگاهی و توسعه مدنی ملی انتخاب و تقویت گردد و با گسترش آگاهی این مرکزیت جوامع پیرامونی آن نیز تحت تاثیر آن به حرکت در می آیند [ماخذ ۴، ص ۶۹]. در مدلی ملیگرایی ترکان ایران بدون هسته مرکزی آذربایجان، صحبت از هر نوع حرکت دمکراسی طلبی و آزادخواهی بی نتیجه خواهد بود و تمامی جنبش‌های اجتماعی یکصد سال گذشته نشان دهنده این مطلب می باشد.

کسانی که بر ضد آذربایجانگرایی حرکت می‌کنند در واقع با شعار کاذب ترکان کل ایران و ایران ائلی و ایرانگرایی، عملا خود ملیگرایی را هدف قرار داده و در تضعیف آن قدم بر می‌دارند. ملیگرایی ترکان آذربایجان ضامن پایداری و رشد برای حرکت بقیه ترکان ایران و حتی بقیه ائتتیکهای ایران محسوب می‌تود و نمونه‌ی آن در انتخابات ریاست جمهوری پزشکیان خود را نشان می‌دهد.

ایران‌گرایی بدون آذربایجانگرایی در واقع فروختن نقد قابل دسترس، به نسبه خیالی بزرگ دور میباشد، به عبارتی ایران‌گرایی بدون آذربایجانگرایی تله ای است با وعده لقمه بزرگ خیالی، و دیگر اینکه ایران‌گرایی بدون آذربایجانگرایی، عینا مثل انسان

بدون خاک و ریشه است که خیال می‌کند که همه چیز را صاحب است ولی جای پای در آنجا ندارد. در تفکر ملی ترکان، آذربایجانگرایی اعم و اصل است و مفاهیمی مثل استقلال، فدرالیسم و امتیازات فرهنگی سیاسی و اقتصادی اخص و فرع است. آذربایجانگرایی به هیچوجه محدود به استانهای تکه پاره شده نیست بلکه در مفهوم ایالت آذربایجان است که بسته به اراده و آگاهی مردمانش تا فریدن و سمیرم و اراک و کرج و تهران گسترش دارد. آذربایجانگرایی عینیت و اوبژکتیویته هر گونه ذهنیت و ذهنگرایی تفکر ملی می‌باشد، ایران‌گرایی بدون آذربایجانگرایی بریدن از اوبژه و غرق شدن در سوژه و ایده آلیسم است. آذربایجانگرایی اشتراک در اوتوریتیه سیاسی دولتی، اعم از هر نوع آن می‌باشد. و نهایتاً آذربایجانگرایی بخش عملی و دولتمداری تفکر ملیگرایی ترک می‌باشد.

پیشینه و روش تحقیق موضوع

موضوع ویژگیهای تفکر ملی در بین ترکان آذربایجان و ایران و علل ضعف آن در مقایسه با دیگر ملل داخل و خارج از موضوعاتی است که تا کنون بدان پرداخته نشده است، در این مقاله با مدنظر قراردادن عدم وجود نوشته قابل ملاحظه تاریخی در مورد ملیگرایی در بین ترکان آذربایجان جنوبی بطور اخص و در بین ترکان ایران بطور اعم در دوره قاجار و پهلوی و نیمه اول حکومت جمهوری اسلامی، علل ضعیف ماندن تفکر ملی بصورت نظری با توجه به منابع تاریخی معاصر جمع آوری و به روش توصیفی و نظری مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۱. چرا ملیگرایی در گذشته بین ترکان آذربایجان ضعیف بود

■ در حالیکه در بین ترکان آذربایجان شمالی، ترکان روسیه و آناتولی تفکر ملی از نیمه دوم قرن ۱۹ با تاخیر کوتاهی نسبت به کشورهای غربی شکوفا شده و انسانهای توانمندی مثل اسماعیل گاسپیرالی، حسن بگ زرداری، علی بگ حسین‌زاده، علیمردان توپچوباشی، احمد آغا اوغلو، یوسف آکچورا، ضیا گوکالپ و بسیار افراد صاحب‌نظر دیگر به جرگه نظریه پردازان ملیگرایی، و روشنگران راه ملت ترک پیوستند ولی چه در بین ترکان آذربایجان جنوبی و چه در بین ترکان ایران حتی یک مورد نیز دیده نشد و حتی یک برگ نوشته با موضوع ملیگرایی ارائه نشد و فقط بعد انقلاب ۵۷ بوده که بتدریج و آنهم در بخش ادبیات و تاریخ ترکان آذربایجان و ایران افرادی ابراز وجود نموده و تنها در یکی دو دهه ابتدایی قرن ۲۱، بتدریج کم و کیف نظریه ملیگرایی ترکان مورد کنکاش قرار گرفت.

■ دلایل ضعیف بودن و حتی نبود تفکر ملی در شکل مدرن آن در میان ترکان آذربایجان و ایران را بر مبنای کتاب "ملی دوشونجه" می‌توان بصورت زیر فهرست نمود: ۱- جنگ قاجار و روس و شکست قاجار و از دست دادن اراضی شمال ارس، فشار روانی بزرگی را بوجود آورد [ماخذ ۴، ص ۱۷]، ۲- عامل دوم، ایجاد دو قحطی بزرگ ۱۸۶۱ و ۱۹۱۷ می‌باشد که توسط انگلیس

ها با خرید غلات کشاورزان به قیمت گزاف و تالان و غارت فیزیکی ارزاق مردم توسط روسها و از بین رفتن نیمی از نفوس تابعه قاجار با اکثریت مطلق ترکان، بوقوع پیوست [ماخذ ۴، ص ۱۷۶]. ۳- عامل سوم سرمایه گذاری عظیم انگلیس و فراماسونری غرب در رشد شعوبیه و تبلیغ قوم فارس به عنوان نیروی متجدد و مدرن و اهالی اصلی ایران و تبلیغ ترک به عنوانی نیروی عقب مانده و بیگانه به عنوان یک برنامه ریزی استراتژیک استعمار غرب در راستای تسلط بر منابع ایران، با هدف براندازی دولت قاجار و روی کار آوردن شعوبیها قابل ذکر است، ۴- به عنوان عامل مهم دیگر می توان گفت مردم ایران نسبت به ترکان آذربایجان شمالی و ترکان روسیه و آناتولی کمتر در ارتباط و مراوده با پیشرفتهای اروپا قرار داشتند و بدین سبب نه تنها از نظر تکنولوژیکی پیشرفت مناسبی نداشتند از منظر آشنایی با علوم جدید منجمله نظریه های جدید اجتماعی سیاسی و نظریه هایی مثل ناسیونالیسم و سوسیالیسم و دیگر مکاتب عقب ماندند و نتیجتاً فقط مواردی که مد نظر فراماسونری غرب بود به افراد شعوبی هوادار غرب آموزش داده شده و آنها را در جهت اهداف استعماری خود هدایت نمودند. اینها موارد کلی و اصلی در این زمینه بودند که ذکر گردید طبیعتاً موارد متعدد دیگری را نیز می توان به این سیاهی افزود که در ماخذ [۴] قابل رجوع می باشد.

۲. ساختار حکومتی دوره حاکمیت شعوبیه برای کنترل ترکان

■ نوع برخورد ما به حوادث و شخصیت های تاریخی معاصر بدون داشتن تصویری روشن از ساختار و اهداف کلی حاکمیت حکومت پهلوی و در دنباله آن جمهوری اسلامی، معنای علمی و منطقی نخواهد یافت و به عبارتی دیگر بدون شناخت شعوبیه، ادراک تاریخ معاصر ترکان آذربایجان ممکن نخواهد بود.

اگر به تاریخ معاصر شعوبیه نگاه کنیم، با سرکار آمدن رژیم پهلوی در ایران عملاً کل سیستم مالی نظامی و سیاسی رژیم، یک سیاست بسیار مشخص و مبرهن را دنبال می کرد: "بر اساس توافق روس-انگلیس، عملاً در دوره پهلوی انکار هویت ترک ها در ایران هدف اصلی حکومت بود، و بجز جریان «سوسیالیست متمایل به فارسگرایی هوادار روسیه ویا آذریهای سوسیالیست»، ویا جریان «فارسگرایی لیبرال هوادار غرب، و به عبارتی لیبرال آذری» هیچ جریان دیگر هرگز فرصت عرض اندام نداشتند. [ماخذ ۵، ص ۶۵].

در این دوره یک شخصیت سیاسی با بکار بردن عبارات «من فارسگرایی لیبرال هوادار غرب نیستم»، «من فارسگرایی سوسیالیست هوادار مسکو نیستم» و یا «من آذری جعلی که فارس بودن را عامل مشخصه وحدت می داند، نیستم» هرگز اجازه ادامه حیات سیاسی و فرهنگی را در این جامعه پیدا نکرد. سرکوب کردند، طرد کردند، به فراموشی سپردند و مجبور به فراموشی نمودند. کسانی که در این زمینه فعالیت می نمودند تماماً طرد و بدنبال آن به فراموشی سپرده شدند و بدین سبب افراد یا در داخل سیستم دولتی با تفکر لیبرال مرکز گرا و فارسگرا جذب می شدند ویا با تفکری چپ گرایانه بدنای آرمانهای مردمی و آزادیخواهی وارد میدان می شدند و اینجاست که مورخ معاصر مورخ خلیل ملکی در این زمینه، گویای خیلی چیزها باشد که در خاطراتش

می‌نویسد «در آن دوران» ما کمونیسم را انتخاب نکردیم، کمونیسم ما را انتخاب کرد» [ماخذ شماره ۴، ص ۱۸۴، ماخذ شمار ۵، ص ۶۵].

لذا شخصیت‌های تاریخی این دوره را باید در چنین فضای حاکم مسلط دید و بررسی کرد، پیشه‌وری اگر مستقیماً با تفکر ملی وارد صحنه میشد هیچوقت عرض اندام پیدا نمی‌کرد و شاید حتی جسدی نیز از او پیدا نمیشد، و اگر شخصیت بزرگی مثل شهریار آن حجم عظیم اشعار وزین فارسی نسروده و خدمات تاریخی به فارس‌های شعوبی نکرده بود هیچوقت امکانی برای بیان فرهنگ و آداب رسوم ترکان آذربایجان در قالب اشعار حیدربابا و سهندیه و غیره را پیدا نمی‌کرد و در نطفه ذبح می‌گردید ولی شخصیت بسیار معروف او مانع قصد جان و زندگی او شد و زنده ماند، و در واقع او کلیه خدمات بسیار شگرف ادبی و سیاسی خود به فارس‌های شعوبی را که می‌توانست مال و منال و اعتبار بزرگی را نصیب او کند فدای بیداری آگاهی ملی ملت خود نمود و توانست زنجیرهای بسیار تنومند استعمار شعوبی امپریالیستی را به ترک خوردن وادارد. صمد نیز اگر آگاهانه و یا معتقدانه گرایش ظاهری به تفکرات چپ و فارس‌گرایانه مرسوم زمان نشان نمی‌داد هیچوقت فرصتی برای ارائه سخنانش پیدا نمی‌کرد و نمی‌توانست اشاره هر چند کوتاه به آثار فولکلوریک و حکایات بسیار ساده و ابتدایی مردم آذربایجان داشته باشد.

۳. دوره‌های سه گانه ملی‌گرایی ترکان آذربایجان

■ دوره ۱۵۰ سال گذشته در تفکر ملی ترکان آذربایجان را می‌توان به سه دوره تاریخی تقسیم کرد، دوره تفکر ایالتی ولایتی، دوره زایش و دگرپسی تفکر ملی اولیه خصوصاً در دوره حکومت ملی، و دوره بوجود آمدن تفکر ملی مدرن.

دوره تفکر ایالتی ولایتی فاقد آگاهی ملی و به عبارتی فاقد شعور ملی مدرن از یک طرف، و فاقد درک عمیق از توازن و تعادل قدرتهای استعماری و نو استعماری غرب و روس در ذهن انسان ترک آذربایجان جنوبی و ایران بود، آنها قدرت و روابط با دیگران را فقط در تصرف زمینی و تغییر حکومت بومی دیده و روشهای نو استعماری را ادراک نداشتند. آنها در دوره اول تنها بر اساس منش ملی ترکان بطور اعم و ترکان آذربایجان و ایران بطور اخص که حاصل تجربیات تاریخی بود عمل می‌کردند. و در دو دوره بعدی بود که در کنار منش ملی، تفکر ملی نیز به مرحله شکوفایی رسیده و در ذهن فعالان روشنفکر شروع به جای گرفتن نمود. در اینجا ابتدا اشاره ای به عنصر منش ملی و سپس به عنصر آگاهی اکتسابی ملی می‌شود.

لذا با توجه به شرایط زمانی و مکانی هر دوره از مراحل تفکر ملی و روشنفکری تاریخ معاصر، نوع نگاه تحلیل‌گرایانه به آن دوره ها نیز باید تفاوت داشته باشد.

۴. منش ملی و آگاهی ملی و نقش آن در دوره‌های تاریخی ملی‌گرایی

در کتاب «ملّی دوشونجه» عناصر فرهنگی ملیگرایی ترکان آذربایجان، و به عبارت دیگر عناصر تفکر ملی در نه عنصر ارائه شده است: ۱- وطن یا یورد، ۲- زبان ترکی، ۳- تاریخ ترکان و بویژه تاریخ معاصر شعوبیه، ۴- فرهنگ و ادبیات، ۵- چنورهچیلیک ویا مسائل زیست محیطی و نگاه به طبیعت، ۶- فرهنگ دینی و فلسفه و عرفان ملی، ۷- موقعیت زن در جامعه ترک. ۸- منش ملی ترکان، ۹- آگاهی ملی ویا آگاهی اکتسابی. [ماخذ ۴، ص ۱۳۵]

در کنار عناصر فرهنگی، عناصر سیاسی و اقتصادی، حقوقی و غیره را نیز می‌توان به فهرست فوق اضافه نمود، اما بیشتر آنها در فضا و جوّ دولتمداری حاکمیت ملی قابل بحث بوده که البته تمامی آنها بر مبنای عناصر فرهنگی ملیگرایی جهت داده می‌شود هر چند شناخت درست عناصر سیاسی و شناخت تعادل قوای سیاسی موجود داخلی و خارجی و سیر حرکت آنها در جهت دادن حرکت ملی ضرورت ویژه ای دارد.

شرح عناصر فوق در ماخذ [۴] ارائه گردیده در ارتباط با موضوع مقاله حاضر، اشارت مختصری به دو عنصر آخری یعنی منش ملی و آگاهی ملی اکتسابی می‌شود،

● آگاهی ملی اکتسابی، حاصل مدرنیته بوده و با آگاهی نسبت به زبان، ادبیات تاریخ و دین توسط فعالان و روشنگران این ملت و آگاه نمودن ملت به این موارد بوجود می‌آید، ولی منش ملی حاصل تجربه تاریخی دراز مدت جوامع ترک می‌باشد. منش ملی عنصری بسیار روشن و بارز و چشمگیر و حتی شگفت انگیز بوده و در شناخت و بهره جویی از آن دقت فراوانی لازم است. در این ارتباط به چند مورد تشکیل دهنده این عنصر اشاره می‌گردد:

■ ملت ترک آذربایجان هیچوقت با نام آذربایجان و با نام مشخصه ترک و با هویت ترکی و آذربایجانی گروه ترور راه نیانداختند، این ملت در حرکت مشروطه، حکومت هزار ساله ترک متعلق به خود را از دست دادند، مقاومت اتفاق افتاد ولی یک ترور هم اتفاق نیافتاد، خیابانی را کشتند و مردم به ترور روی نیاوردند، بعد دوره حکومت ملی هزاران نفر قتل عام شدند مقاومت شد ولی گروه تروری ایجاد نشد و تفکر تروریستی بوجود نیامد، حرکت خلق مسلمان مثله شد ولی تروری ایجاد نشد، و این چیزی نیست بجز تاثیر عنصر منش ملی.

عین همین وضعیت عدم وجود تفکر تروریستی را، در نوع حمایت حکومت‌های مستقل ترک مثل ترکیه ویا حکومت‌های خودمختار آن زمان مثل جمهوری آذربایجان شمالی، ترکمنستان و غیره، نیز بوضوح می‌توان دید، آنها می‌توانستند گروهی را برای کارهای تروریستی تربیت کنند ولی هیچوقت چنین کاری نکردند و این چیزی نیست بجز تاثیر عنصر منش ملی.

■ دولتهای تاریخی ترک هیچکدام روش محو زبان و ملیت دیگران را در هیچ دوره تاریخی ایجاد نکردند، هیچ عربی بخاطر عرب بودن بدست ترکان کشته نشد هیچ کسی به خاطر فارس بودن ویا کرد بودن و لر بودن کشته نشدند، تاریخ حتی یک برگ سند برای ارائه در این زمینه را ندارد و این چیزی نیست بجز تاثیر عنصر منش ملی. البته تاریخ یکصدساله اخیر را که پر از جعلیات

شعوبیه و ماسونهای غربی است باید از این موضوع جدا کرد. در حالیکه سندهای بیشماری را چه در اسناد اروپایی مبنی بر نژادپرستی آنها، و یا در اسناد سردمداران شعوبی مبنی بر نژادپرستی فارس و کرد و ارمنی و غیره می توان یافت.

■ ترکان دولتها و امپراتوریهای بزرگ و کوچک زیادی را بوجود آوردند ولی بقول محقق مسائل اجتماعی و تاریخ دکتر اسد تقی زاده، آنها شیوه استعماری و چاپیدن منابع مناطق تحت حاکمیت خود را بکار نبردند بلکه همراه با مردم آن مناطق منابع موجود را برای آبادانی و توسعه منطقه بکار بردند و رشد فرهنگ بومی را تشویق و حتی خود در آن اشتراک نمودند و در کنار آن رفاه اجتماعی و رشد فرهنگی زبانی خود را نیز بوجود آوردند. و این شیوه در طول تاریخ به جزئی از منش ملی آنها تبدیل شده است، به احتمال قوی این شیوه زندگی از آنجا نشأت گرفته که ترکان برعکس دیگر کوچ نشینهایی که همیشه در حال کوچ هستند، نوعی زندگی نیمه کوچ نشینی و نیمه ساکن ییلاق قشلاقی داشتند و هرجا می رفتند آنجا را وطن خود می دانستند، و خود را جزئی از طبیعت موجود آنجا محسوب می کردند.

■ برابری نسبی زن و مرد، در اوسطوره هایی مثل کتاب دده قورقود و برابری زن خاقان با خاقان در تاریخ سیاسی ترکان و رسیدن به مقامهای بالای سیاسی مثل تومریس خانم، ترکن خاتون از دیگر خصوصیات منش ملی می باشد که در زندگی روزمره ترکان نهادینه تر شده است. از طرف دیگر برعکس زبانه های تصریفی هند اروپایی، نبودن ضمیر جنسیتی جدا جدا در زبان ترکی محتملا برابری زن مرد در فرهنگ ترکان را مستحکمتر می کند.

در خصوص عنصر منش ملی ترکان و بویژه ترکان آذربایجان به موارد دیگری نیز می توان اشاره نمود و در اینجا به همینها اکتفا می شود [ماخذ ۴، ص ۲۳۷].

۵. خصوصیات دوره های سه گانه در سیر تفکر ملی

■ دوره اول ملیگرایی مبتنی بر منش ملی

در دوره اول که از ۱۵۰ سال پیش شروع و تا دوره حکومت ملی ادامه داشت، عملاً تمامی سرمایه، قدرت نظامی-استعماری غرب، روس و نیروهای وابسته آنها یعنی شعوبیه جدید، در جهت نابودی آگاهی ملی ترکان، صرف می گردید، بطوریکه در این دوره تقریباً هیچ و حتی یک صفحه نوشته مبنی بر وجود تفکر ملی قابل استناد و قابل مشاهده وجود ندارد. همه در نطفه خفه میشدند نابود گردیده و سوزانده می شدند [ماخذ ۴، ص ۲۳۷].

البته قبل از دوره اول و در محدوده سالهای ۱۷۰۰ میلادی کتاب دده قورقود نسخه تبریز-گنبد نوشته می شود و حاوی بعضی عناصر ملیگرایی ترکان آذربایجان می باشد که استثناً محسوب می شود، و البته چنین کتابهایی نه شناسانده شدند و نه امکانی برای اینکار وجود داشت .

در دوره اول بجز افراد نادری مثل عباس میرزا ویا امیر ارشد خان قره‌جه داغی و سلماسی و... که در میدان عمل، بطور نسبی به ادراک ملیگرایی رسیده بودند بقیه افراد اعم از مشروطه‌چینی مثل ستارخان و حیدر عموغلی ویا حاکمان مثل محمدعلیشاه و احمدشاه و غیره فاقد تفکر ملی بودند و فقط بر مبنای منش ملی ملت خود، بعضا حرکات ملیگرایانه ای انجام می‌دادند. مبارزان دوره اول تفکر ملی ترکان که عمدتا ذیل مشروطه خواهی گرد آمده بودند بر مبنای منش ملی خود، این احساس را داشتند که در دوران جدید مدرنیته، دیگر دوره امپراتوریهای سنتی و حکومت قوم غالب بر ائتلیکهای متعدد تمام شده و باز به این منطق رسیده بودند که با توجه به ضعیف بودن ملیگرایی ترک در ایران آنها توان مقابله با شعوبیه و استعمار غرب شبیه ترکان ترکیه عثمانی را ندارند و مملکت در حال فروپاشی است، لذا در این دوران جهت حفظ یکپارچگی کشور در کنار برقراری عدالت و برابری در بین اقوام مختلف، سیستم قانونمند ایالتی ولایتی به عنوان نوعی فدرالیسم را، مناسبترین شکل حاکمیت دانستند و بدین سبب با تمام توان برای برقراری آن تلاش کردند ولی غافل از این که این حرکت دو کمبود بزرگ دارد که آنها نیز جزء اساسی مدرنیته بود و بدون آنها، این حرکت ابتر خواهد ماند این کمبودها یکی نبود تفکر ملی با عناصر فرهنگی حتی در بین فعالان بود و دیگر تفکر ملی سیاسی جهت شناخت دوست و دشمن و تعادل قوا در جهان و منطقه و چگونگی بهره‌گیری از آنها بوده است.

لذا در دوره اول تفکر ملی، متفکران و مبارزان ترک بطور اخص و توده مردم بطور اعم بر مبنای منش ملی و مدنی ترکان و تجربه تاریخی دور و نزدیک دولتها و حکومتهای تُرک، میدانستند که هرگونه آزادیخواهی و عدالت برای مردم، با شیوه حکومتداری ایالتی ولایتی ممکن خواهد بود و به احتمال قوی افراد بالای اتاق فکری این راه حدس می‌زدند که اگر شیوه حاکمیت ایالتی ولایتی که نوعی سیستم حکومتداری فدرالیسم سنتی با اختیارات فرهنگی، سیاسی و اقتصادی داخلی بود پیاده شود بقیه مسایل و خواسته های ملی نیز در داخل سیستم جامه عمل خواهد پوشید، چنانچه تاریخ نزدیک معاصر نیز درستی این ادعا را ثابت می‌کند، در دوره حکومت ملی پیشه‌وری در همان ماههای اول حاکمیت، تقریبا تمامی عناصر تفکر ملی شکوفا شده به عرصه عمل رسیدند، از طرف دیگر اتاق فکری ماسونی استعماری غرب و شعوبیهای داخلی نیز بر درست بودن تفکر حکومت ایالتی ولایتی واقف بودند و بدین سبب نیز با تمام قوا بر عدم پیاده شدن آن می‌کوشیدند و این تلاش را چه در دوره انقلاب مشروطه و چه در دوره نهضت خیابانی و بعد در دوره حکومت ملی پیشه‌وری با قتلعامهای گسترده انجام داده و مانع عملی شدن تفکر ایالتی ولایتی در نظام حاکمیت شدند. این رویه در مورد جریان خلق مسلمان نیز قابل مشاهده است.

■ دوره زایش ملیگرایی :

چنانچه بعد از مرحله اول ملیگرایی که تا زمان حکومت ملی طول کشید مرحله دوم را در نظر بگیریم می‌توان گفت زایش تفکر ملی به علت اینکه در دوره حکومت چپگرایی پیشه‌وری اتفاق افتاد بدین سبب تفکر ملی، اختلاطی از عنصر زبان مادری و بیشتر

تفکر عدالتخواهانه آرمانگرایانه چپ بود و تنها در دوره بعد از انقلاب ۵۷ بود که بتدریج از هم جدا شدند و ملیگرایی بصورت مدرن عناصر خود را باز یافت و به ماموریت و وظیفه اصلی مدرن خود واقف گردید، اشاره مختصر به موضوع تفاوت‌های تئوری مارکسیستی و ناسیونالیستی روشن‌تر بیشتر موضوع خواهد بود

■ بر مبنای کتاب «ناسیونالیسم نظریه‌لری»، مارکسیسم بر دو اصل اساسی ضدیت با کاپیتالیسم و دیکتاتوری پرولتاریا بنا گردیده است، ضدیت با کاپیتالیسم خصوصیت ضد استعماری مارکسیسم را تشکیل می‌دهد، این قسمت نقطه مشترک با ناسیونالیسم می‌باشد، اما اصل دیکتاتوری پرولتاریای مارکسیسم، جدایی طبقاتی را سبب می‌شود که در مقابله با اصول ناسیونالیسم می‌باشد که بر همبستگی کامل کلیه طبقات یک ملت تاکید دارد... از طرف دیگر مارکسیسم بر مبارزه بین طبقات یک ملت تاکید دارد که نوعی نگاه به درون بوده اما ناسیونالیسم به مبارزه با دشمن استعماری خارجی و عوامل داخلی آن تاکید دارد که نگاهی برون‌گرا محسوب می‌شود. از تئوریسین‌های ناسیونالیسم، مارکسیست‌هایی مثل اوتتو بائر (Otto Bauer) و توم‌نایرن بیشترین تلاش را در نزدیک نمودن ملیگرایی با مارکسیسم را انجام دادند، از نظر بائر، ملت یک جامعه تقدیرگونه بوده و دارای خصوصیات و فرهنگ ویژه است، بدین معنی که آنرا به عنوان یک واحد باید قبول نمود، او از این بُعد، ملیگرایی را اهمیت می‌دهد، توم‌نایرن، «توسعه نامتقارن جوامع کاپتالیستی» را سبب ایجاد ناسیونالیسم دانسته و بدین سبب حمایت از آن با تئوری مارکسیستی مطابقت دارد. [ماخذ ۱، ص ۹۶]. در مانیفست مارکس-انگلس به اهمیت مبارزه ملی در مراحل قبل از شروع مبارزه طبقاتی تاکید می‌شود [ماخذ ۱، ص ۴۴، ص ۲۷۰].

البته در کنار اهمیت دادن مانیفست مارکس به مبارزه ملی، در تفکر مارکسیستی-لنینیستی و مائویستی، عنصر خشونت و حتی ترور نیز به عنوان یکی از شیوه‌های مبارزه طبقاتی قلمداد می‌شود. با توجه به این تدقیقات ملاحظه می‌گردد که عنصر مبارزه ملی هرچند ضعیف‌تر، و عنصر خشونت و ترور، دو شیوه حرکت چپ محسوب می‌گردد و بدین سبب نیز افراد چپ با توجه به سن زندگی و موقعیت اجتماعی-تاریخی و منسوبیت ملیتی خود گاه به این ویا دیگر خصوصیت گرایش می‌یابند، به عنوان نمونه چپ‌های منسوب به تُرک‌ها بویژه بعد از فروپاشی بلوک شرق، بیشتر به ملیگرایی مدنی روی آوردند، ولی چپ‌های منسوب به کردها و ارمنی‌ها به تروریسم و خشونت گراییدند و همچنین شعبی‌های ایران‌شهری نیز به ترکیبی از نژادپرستی و ترور و نسل‌کشی روی آوردند، این موضوع در مورد چپ‌های اروپایی نیز صدق می‌کند، چپ‌های شرق و بخشی از چپ غرب، ملیگرایی مدنی را حمایت نمودند و بخشی نیز گروه‌های تروریستی مثل پ.ک.ک. و گروه‌های ترور در غرب را حمایت نمودند، به این نکته نیز باید توجه نمود در گروه‌های چپگرایی که به ترور و نژادپرستی گراییدند عملاً خصوصیت ضد استعماری بودن چپ در آنها رنگ می‌بازد چنانچه گروه‌های ترور کردی و چپ‌های ایران‌شهری نیز بیشتر در خدمت استعمار و سازمان‌هایی مثل موساد و سیا قرار گرفتند. [ماخذ ۱، ص ۲۶۹].

■ لازم به دقت است که نکته نظر فوق در مورد وجود رگه ملیگرایی در مارکسیسم مربوط به تئوری‌های اولیه مارکس است اما وقتی لنین و مائو دولت کمونیستی را تاسیس کردند در عمل ملیگرایی ملت‌های تابعه را به ضرر دولت مرکزی دیده و ناسیونالیسم را یک تفکر بورژوازی قلمداد نمودند و قتل‌عام‌های بزرگی علیه ملیگرایان راه انداختند. عملاً دولت‌های کمونیستی چین و شوروی به حکومت‌های دیکتاتوری کمونیستی - فاشیستی تبدیل شدند .

■ دوره ملیگرایی مدرن: در واقع نهال اولیه ملیگرایی در زمان حکومت ملی کاشته شد هرچند با قتل‌عام مردم آذربایجان و سوزاندن کتاب‌های درسی ترکی توسط ارتش پهلوی دچار وقفه ای ۲۰-۱۵ ساله گردید ولی مجدداً با رشد جریان متمایل به چپ مثل صمد و دوستانش و ترکیب آن با جریان غیرچپ و حتی نسبتاً مذهبی مثل شهریار و قراچورلو، علی تبریزی و هواداران آنها و دیگران بصورت محفلی رشد یافته و دوره آخر رژیم پهلوی و ابتدای انقلاب ۵۷ با جدایی جریان چریک‌های فدایی خلق آذربایجان از هسته مرکزی و حرکت مستقل‌تر آنها و ورود گروه‌هایی مثل گروه اولدوز و فعالیت افرادی مثل هیئت، نطقی، دوزگون، ذهتابی، فیض الهی، صرافی و دیگر همکارانشان و انتشار نشریاتی مثل چنلی بئل، آراز و یولداش... و گرایش آنها به ملیگرایی مدرن، عملاً دوره زایش ملیگرایی به اتمام رسیده و بصورت اولیه هم که شده، وارد دوره ملیگرایی مدرن گردیده و نهایتاً در دو دهه آخر قرن شمسی و آغاز قرن بیست و یک میلادی، تئوریزه شدن تفکر ملیگرایی با توجه به خصوصیات جامعه ترکان آذربایجان و ایران شروع گردید.

طبیعتاً در مرحله گذر از مرحله زایش به مرحله تفکر ملی مدرن، تعارض‌هایی نیز بوجود می‌آید و طبیعتاً اینگونه اختلافات نگرشی و راهگشایی فقط با فداکاری و با تعامل و تساهل و دموکراسی خواهی قابل برطرف کردن بوده و لازم است روشنفکران ملیگرا، نگرش‌های مختلف را در ذیل ملیگرایی مدرن بصورت آلیاژی ترکیبی دیده و در جهت استفاده و تصحیح مسیر پیش رو مورد استفاده قرار دهند، زیرا ملیگرایی ذاتاً تمامی جوامع راست و چپ را در مجموعه خود شامل می‌داند و بیشتر به اشتراکات مابین آنها ارج می‌نهد نه افتراقات و تفاوتها.

■ در کنار اینها ملیگرایی مدرن در واقع ترکیب دو شاخه اصلی یعنی تفکر فرهنگی و تفکر سیاسی می‌باشد، تفکر فرهنگی شامل آگاهی به عناصر فرهنگی ملیگرایی، پایه های وجودی ملیگرایی را تشکیل میدهد [ماخذ ۴، ص ۱۳۵] و تفکر واگاهی سیاسی، راز بقا و رشد این ملیگرایی و صاحب شدن آن به عناصر حاکمیتی و عدالت طلبی و اقتصادی و غیره می‌باشد [ماخذ ۴، ص ۱۴، ۳۲، ۱۹۹].

۶. دو رویکرد اساسی بویژه در برخورد به شخصیت‌های آسیميله شده

■ در بررسی شخصیت‌های تاریخی معاصر، دو رویکرد اساسی قابل تفکیک است، شخصیتی که مانقورد شده و یا بنحوی و خصوصاً در عالم فرهنگی در خدمت ترک ستیزان بوده است و این زنجیر بردگی و طنابهای عروسک خیمه شب بازی را تا آخر عمر نگه داشته، و شخصیتی که به مقدار کم و یا زیاد خواسته و یا توانسته این زنجیر را پاره کند و هویت خود را بشناسد. شخصیتی که توانسته هویت خود را بازباید انسان توانمندی است که جهالت و بتهای درست شده‌ی ناشی از آسیمیله شدن و الینه شدن را شکسته و عروج روحانی به مراتب بالا را تجربه کرده و از این منظر انسانی والامقام و عبرت انگیز برای ملتمان محسوب می‌گردد.

از مانقوردهای تیب اول که تا آخر عمر در خدمت دشمن ماندند افرادی مثل کسروی، یحیی ذکا، منوچهر مرتضوی، تقی ارانی و... را می‌توان نام برد.

اما شخصیت‌های بزرگی مثل شهریار و پیشه‌وری و حتی براهنی و... انسانهایی هستند که بروشنی به آگاهی ملی (ملی شعور) دست یافتند، اینگونه افراد نه تنها از نظر نوآوری توانایی‌های بالایی دارند، در عین حال از نظر اخلاقی نیز افراد نادری هستند که توانستند بر مال منال اشتها دشمن ساخته فایق آیند و زنجیرهای بردگی و ضد انسانی را پاره کنند و ثابت کنند که انسانیت و اخلاقیات و .. نمرده است و اثبات نمودند که این ملت زنده است و دشمنان ضد انسانی و ضد اسلامی موفق نخواهند شد.

۷. علل دشمن سازی فعالان روشنفکر در مورد شخصیت‌های تاریخی آذربایجان

■ یکی از مشکلات جامعه ترکان آذربایجان دشمن سازی از شخصیت‌های تاریخی ترکان، نه فقط از طرف شعوبیه و ماسونهای غرب بلکه بیشتر از طرف آنهاست که برای آذربایجان و ترکان دلسوزی می‌کنند، در این بند علل و کمیت و کیفیت این مسئله مورد بحث قرار می‌گیرد.

دشمن سازی و دشمن تراشی از بزرگانمان علل مختلفی دارد: ۱- افرادی هستند که فکر میکنند اگر بزرگان را بکوبند خودشان مهمتر می‌نمایند. ۲- این افراد عموماً به مسئله، ایدئولوژیک نگاه می‌کنند و نمی‌توانند از چهارچوب تنگ ایدئولوژی خود ساخته خارج شوند. ۳- اینگونه افراد بجای ارائه تحلیل همه جانبه از دوره زمانی و مکانی خاص و حوادث پیچیده آن زمان، کمبود اطلاعات و تحلیلی خود را با ساده سازی لاپوشانی و دنبال بُز گناه می‌گردند، البته اینگونه موارد را در مورد حوادث مشروطه، دوره قاجار، پیشه‌وری، خیابانی و غیره نیز می‌توان دید.

(اصطلاح بُز گناه «گونه کثچرسی» چنین ایضاح می‌شود، بر مبنای تورات، در عهد قدیم، یهودیان در روز عید کفارت برای دور کردن گناهان از اجتماع، بُزی را به قید قرعه انتخاب و از کوه پایین می‌انداختند تا گناهان با آن از بین رود.)

▪ دشمن سازی و یا دموکرات سازی هر شخصیت تاریخی مثبت و یا منفی، عملاً با اندکی اطلاعات ممکن می‌باشد. شما نوشته و یا گفته های دیکتاتورترین افراد مثلاً هیتلر را بردارید با آوردن چند جمله می‌توانید او را بزرگترین دموکرات نشان دهید. شما زندگی پیشه‌وری را به اجمال بررسی کنید می‌توانید در دوره ای از زندگی جملاتی از او بیاورید که او را یک ترک ستیز و دشمن دنیای ترک نشان دهید، در حالیکه علیرغم وجود اشتباهاتی، او اثبات نمود بزرگترین شخصیت ملی و سیاسی ترکان آذربایجان جنوبی می‌باشد. یا می‌توان بخشی از زندگی کسروی را برداشت و او را یک خادم جامعه ترک و یا بر عکس، یک دشمن ترک نشان داد. منظور از ذکر موارد فوق بیان این موضوع است که ساده سازی بخشی از زندگی یک شخصیت تاریخی، زحمت زیادی نمی‌طلبد و تحلیل همه جانبه از یک دوره و یا شخصیت تاریخی، همت بزرگ فداکارانه و مطالعه همه جانبه تاریخی اجتماعی می‌طلبد.

اینگونه دشمن سازی‌ها در مورد شخصیت‌های سیاسی ترکان همسایه نیز مصداق دارد، اگر به دوره قبل از جنگ قره باغ نگاهی انداخته شود هجمه عظیم از نوشته ها علیه ریاست جمهوری آذربایجان و مسئولان و حتی مردم آذربایجان شمالی می‌توان دید که عمدتاً شعوبه تولید میکرد و روشنفکران آذربایجانی نیز بعضاً در تله آنها افتاده و آن جعلیات را تبلیغ می‌نمودند. این موضوع عیناً در مورد اردوغان و ترکیه بویژه قبل از حرکات ضد ترور او در عراق و سوریه مصداق دارد.

۸. دشمن سازی نسبت به صمد بهرنگی

▪ اگر جستجویی در شبکه اجتماعی تلگرام در بین کانالها منتسب به افراد هویت طلب داشته باشیم، هجمه قابل ملاحظه‌ای خصوصاً بر علیه صمد، در کانال «گروه گفتگوی آزاد و نقد نظر» دیده می‌شود. گروهی که خوشبختانه و یا متأسفانه بنده را نیز یکی از ادمین های گروه گذاشته اند، از یک طرف انسان متأسف می‌شود که چرا در یک گروهی که برای هویت طلبی ایجاد شده دایماً علیه بزرگان ما دشمنی می‌کنند ولی از طرف دیگر این حُسن هست که انتقادهای در بین خودمان مطرح می‌شود و کم و کیف آن مباحثه می‌شود.

این دوستان در اتهام و انگ زنی به صمد، فضولی، ستارخان و غیره، این مطالب را چنان با آب و تاب مطرح می‌کنند که گویا انحراف بزرگی در فرهنگ آذربایجان و عالم سیاست گذشته یافته‌اند و راه نجات ملت را کشف کرده‌اند، و معمولاً بدلیل تسامح دوستان و اطرافیان، در ذهنیت خود ساخته غرق شده و از دیدن ضعفهای خود باز می‌مانند. من بدون اینکه اسم شخصی را بیاورم فقط نظرات افراد را با علامت اختصاری «الف، ب، د، ج، س...» می‌آورم.

▪ آقای «الف» در مورد صمد چنین می‌نویسد: صمد در فضای ایدئولوژی چپ بود و هویت ملی برایش در اولویت نبود ماهی‌سیاه کوچولو نوعی تبلیغ خشونت (کاش آن اسلحه پشت ویتترین مال من بود) و نحوه آموزش راحت فارسی به تورکها بود.

جواب: آقای «الف» با توجه موضع پیشداورانه‌ایکه گرفته با اتهام های کلیشه ای صمد را می‌کوبد و در واقع نیازی به دیدن توانایی ها و ابتکارات صمد حس نمی کند و همه چیز را با چوب اتهام می‌راند، جواب مفصلتر در بخش مربوط به آقای «ج» ارائه می‌شود.

■ آقای «ب» در مورد صمد چنین می‌نویسد: «موضوع، راه و روش صمد نیست، دشمنی وی با ملت تورک است... صمد آنقدر احمق بود که شهریار را به خاطر شعر تورکی گفتن خری می‌دانست که سر در آخور آنکارا دارد و برای شعر تورکی گفتن از آمریکا پول گرفته است. مهم کمونیست و مائوئیست و تئورسین گروه‌های تروریستی شبیه پ‌ک‌ک بودن صمد نیست، مسئله این است که وی دشمن ملت تورک بود.»

جواب: متأسفانه بعضی دوستان چنان سطحی نگر و عجول هستند که فکر می‌کنند کشفی را یافته اند و از حول حلیم به دیگ می‌افتند، اگر چنانچه این دوستان نوشته صمد بهرنگی در مورد شهریار (یادی از حیدر بابای شهریار، ص ۱۸۲) را دقیق بخوانند در واقع شهریار در این نوشته، شهریار را ستوده و به تقلید های سطحی دیگران از او انتقاد کرده است، جواب مفصلتر در بخش مربوط به آقای «ج» ارائه می‌شود.

■ آقای «د» در مورد صمد چنین می‌نویسد: کند و کاوی در مسائل تربیتی صمد، نحوه آموزش راحت فارسی به فرزندان تورکهاست، صمد و امثال وی هرگز دغدغه فرهنگ و زبان تورکی را نداشتند و سرسپرده ایدئولوژی چپ بودند.

جواب: آقای «د» با توجه موضع پیشداورانه‌ایکه گرفته با اتهام های کلیشه ای صمد را می‌کوبد و در واقع نیازی به دیدن توانایی ها و ابتکارات صمد حس نمی کند و همه چیز را با چوب اتهام می‌راند، جواب مفصلتر در بخش مربوط به آقای «ج» ارائه می‌شود.

■ آقای «ج» چنین می‌نویسد: در داستان «بیست و چهار ساعت در خواب و بیداری» صمد با اعلام شیفتگی خود به این آموزهٔ مائو که می‌گفت: «راه حل همهٔ مشکلات از لولهٔ تفنگ می‌گذرد»، از زبان لطیف می‌نویسد: کاش مسلسل پشت ویتترین از آن من بود، نفرت پراکنی عظیمی علیه هر کسی که ماشین شخصی دارد، لباس نو می‌پوشد... می‌کند.

جواب: آقای «ج» چنان با هیجان از حرکت ظریف مدنی و قانونمدار در مقابل رژیم تا دندان مسلح شعبوی ضد ترک پهلوی، صحبت می کند که گویا مقابل رژیم پهلوی یک سری آدمهای تروریست پکک و داعش قرار گرفته اند و فراموش می‌کند در کل مدت بین زمان صمد تا سرنگونی و انداختن پهلوی به زباله دانی تاریخ، براهنی ها به علت بکار بردن یک کلمه ترکی قاپدی قاشدی در مقاله خود به حپس می‌افتد و مجبور به ترک وطن می‌شود، و هر بار که حرکتی مدنی رخ داد در نطفه خفه شده و نهایتا فعالین و مردم با یک شعار اصلی «بگو مرگ بر شاه» به میدان آمدند و این یعنی جنگ بی امان با سیستم پهلوی.

■ موضوع فوق با سخنی از کتاب «ملی دوشونجه» کاملتر می‌شود که می‌گوید: «اگر یک عده خصوصا در بین شعبیهای فارس تصور می‌کنند انقلاب ۵۷ خطا بود باید گفت که اگر شعبیهها خطائی داشته و تیشه به ریشه خود زدند، ترکها و خصوصا ترکان

آذربایجان در مسیر درست تاریخ قرار داشتند و برای قطع ارتباط ارگانیک شعوبیه با منبع اصلی آن یعنی سازمانهای اطلاعاتی موساد و سیا و ماسونهای غربی، نجات آذربایجان از بایکوت اقتصادی سیستماتیک و همه جانبه دولت مرکزی شعوبیه، راهی جز سرنگونی این سیستم آپارتاید مورد حمایت استعمار نداشتند و در عین حال با اینکار کم هم شده جوابی نیز به کشتار هزاران تُرک آذربایجانی در دوره حکومت ملی، توسط رژیم پهلوی دادند، و در این راستا، در حال حاضر نیز شعار "آذربایجان شرفدی، پهلوی بی شرفدی" به صورت یک شعار خودجوش بسیار پوپولر مردمی ادامه همان تفکر بوده و موثرتر از خیلی نوشته ها موجب تامل و تفکر و افزایش آگاهی ملی افراد معمولی گردیده است. [ماخذ، ص ۳۹۱].

■ آقای «ج» می نویسد: در داستان «یک هلو هزار هلو» تلاش بر آن است که اصل کمونیستی زمین از آن کسی است که در روی آن کار می کند، به کودکان آموزش داده شود .

جواب: آقای «ج» متأسفانه هر چیز منطقی و درست را به یک اصل کمونیستی ارتباط داده تقبیح می کند، حرف منطقی مثل «زمین مال کارکننده بر روی آن است» از زبان هر کسی گفته شود درست است و این مصداق ضرب المثل معروف ترکی آذربایجانی است که می گوید «قیلیچ قوشانانیدیر آت مینه نین». چنین موضع گیری چیزی جز بهانه دشمن تراشی نیست .

■ آقای «ج» می نویسد: صمد در داستان «پسرک لبفروش» تضاد آشتی ناپذیر و مبارزه طبقاتی بین طبقه بورژوا و پرولتاریا را در قالب دعوای ناموسی بین تاروئردی و حاجی قلی تصویرپردازی می کند.

جواب: بطور کلی نقد منفی فوق هیچ جهت مثبتی ندارد هر نویسنده انواع روشها و ابتکارات را بکار می برد که تفکر خود را به شیوه های مختلف به خواننده برساند .

■ آقای «ج» در جایی دیگر می نویسد: عین سخن صمد از صفحه ۱۸۸ را می آورم: «در دو کلمه عرض شود که چرخ های این مؤسسه گویا با دلار آمریکایی می گردد و مأموریتش پخش و رواج افکار بی پایه «پان ترکسیم» است، با تکیه بر خرافه پرستی و قضاوت های کورکورانه تاریخی و پیش داوری. یک نظر نسبتاً عمیق به مجله فرهنگ ترک این مسأله را ثابت می کند».

جواب: این بیان آقای «ج» یک روش کلیشه ای است که عده ای برای کوبیدن پیشه وری و خیابانی و حتی افرادی مثلی اردوغان و الهام علیوف آورده و تفسیر به رای کرده و برای دشمنی با تُرک بکار می برند. و این روش دشمنان می باشد، به این خاطر که در واقع دشمن بطور عمدی و دوست بطور سهوی، یک جمله ای که چه بسا خطای انسانی می باشد علم میکند تا هزاران جمله و مطلب نویسنده را زیر سایه انداخته و انسانها را از آنها بی بهره نمایند و این فرهنگ را از درون خالی نمایند. اولاً که این جمله صمد خطایی است که در زندگی هر کسی می تواند رخ دهد و ثانیاً با توجه به هجمه تبلیغاتی آن زمان و نبود ارتباطات گسترده امروزه و همچنین جبهه گیری های ضد هم افکار و ایدئولوژیها و احزاب در برهه ای از زمان، لغت پانترکیسم به غلط در معنای

خاصی معروف گردید لذا این کاربرد را باید چهارچوب جوّ سیاسی و فرهنگی آن زمان قضاوت نمود، چنانچه در وضعیت کنونی نیز از فعالان ملی بسیار صادقی وجود دارند که به اشتباه همانگونه می‌اندیشند (نمونه نوشته آقای بنی سلطان).

دیگر اینکه خدمات صمد به فرهنگ ترکان آذربایجان، در آن زمان خفکان، چنان بارز و دارای حجم عظیمی از نوشته‌ها می‌باشد که متهم نمودن او به برخورد منفی به فرهنگ ترکان اگر از طرف دشمن نباشد مطمئناً از طرف کسانی است که کارهای او را بصورت سطحی و کلیشه‌ای خوانده و با گرایش ایدئولوژیکی قضاوت می‌کنند. [جهت اطلاع از مفهوم کامل پانترکیسم و پانفارسیسم و تفاوت این مفاهیم، رجوع شود به ماخذ ۴ ذیل همان لغت]

■ آقای «ج» در مطلب دیگر می‌نویسد: مردم ما با حقوق ملی خویش آشنایی ندارند. کنشگران سیاسی، شامل مذهبی‌ها، کمونیست‌ها، و پان ایرانیست‌ها... مردم ما را با حقوق و شعور ملی خویش آشنا نکردند... بعد از صمد... بهروز دهقانی، کاظم سعادت، بعد از این دو علیرضا نابدل و عبدالمناف فلکی یکی بعد از دیگری راه مارکسیسم مائوئیسم و مشی چریکی را در پیش گرفتند... و در مقابله با رژیم پهلوی کشته شدند... غلامحسین فرنود و رحیم رئیس‌نیا هم توسط صمد، مارکسیست مائوئیست شدند اما هرگز اسلحه به دست نگرفتند و به سازمان چریک‌های فدایی خلق نپیوستند. ولی به غیر از خود بهروز دهقانی، دو خواهر، برادر و شوهرخواهرش به سازمان پیوستند.

جواب: در واقع جواب این موضوع که چرا فعالان ما نتوانستند مردم ما را با حقوق خود آشنا سازند در واقع هدف این مقاله بوده و باید آن را در دوره‌های مختلف رشد ملی‌گرایی ترکان آذربایجان که در بخش‌های ابتدایی این نوشته آمده جستجو کرد.

در ارتباط با انواع راه‌های انتخابی توسط آشنایان صمد، این نکته قابل تامل است که در واقع راه مدنی و فرهنگی صمد درست بوده اما رژیم آپارتاید پهلوی با تمام تلاش کلیه راه‌های مدنی را تخریب کرد و راهی که صمد می‌رفت را بست و اوضاع را چنان رادیکالیزه کرد که راهی جز انتخاب روش افراطی برای عده‌ای از بازماندگان راه صمد باقی نگذاشت و این راهی بود که همراه با روش‌های دیگر بعد از ده سال به سرنگونی رژیم پهلوی انجامید. و طبیعتاً این تقصیر صمد نبود که آنها این راه را انتخاب کردند چنانچه دیگران، راه دیگری را برگزیدند البته بدون اینکه بدانیم چه موفقیتی داشتند و آیا بغیر از اینست که آنها منفعل شدند؟ باز در این راستا باید گفت همانگونه که در بالا ذکر شد ماسون‌های غرب همراه شعوبیه، از اواخر دوره قاجار تا آخر دوره پهلوی، با حمایت‌های مالی و نظامی، جوّ اجتماعی-سیاسی را چنان به ترکان تنگ کردند که در این دوره حتی یک فرد و یا یک نوشته یک برگه در مورد ملی‌گرایی ترک‌ها و اهمیت آن بوجود نیامد و مطمئناً آنهایی که می‌خواستند قد علم کنند در نطفه خفه می‌شدند، این وضعیت در سال‌های ۱۳۴۵ به بعد بدلیل قدرتمندتر شدن رژیم پهلوی تشدید شد و یکی از عوامل به افراط کشیده شدن بازماندگان صمد بود.

■ به این نکته نیز باید اشاره نمود که هر چند از ترکان آذربایجان بصورت انفرادی به سازمانهای مسلحانه ای مثل چریکهای فدائی (۱۳۵۰) و چریکهای مجاهدین (۱۳۴۸) و غیره می پیوستند ولی همه این گروهها زیر هژمونی مرکزگرایی فارسی بودند و هیچکدام از این گروههای افراطی ذیل گروه هویت طلب ترک نبودند. متأسفانه تا کنون تجزیه و تحلیل جامعی از وضعیت اجتماعی سیاسی آن دوره و گروههای مختلف سیاسی-نظامی مخالف دیکتاتوری-استعماری پهلوی ارائه نشده است .

■ اگر مثال مشابهی را از زمان کنونی بدهیم موضوع افراطی بودن ویا نیروی مقاومت بودن چقدر در مورد گروهی مثل حماس صدق می کند؟ جای سوال می باشد .

اگر بخواهیم حرف صهیونیسم و استعمار غرب را در مورد تروریست بودن آنها بپذیریم در این صورت آیا کل خاک فلسطین را پیشکش صهیونیستها نمی کنیم و صهیونیزم نژادکش و پیش قراول استعمار را محق جلوه نمی دهیم؟

■ دوستان جناب «ج» قضاوت تاریخی بسیار نسنجیده غیرعلمی و ضد تاریخی را در انتساب گروههای افراطی بعدی به صمد نسبت می دهد، عین کسانی که گروههای افراطی مثل داعش و القاعده ویا گروههای افراطی در گذشته مثل گروه ترور حشاشون اسماعیلیه ویا قرمطی ها را معیار قرار داده و آن را ناشی از دین اسلام و قرآن قلمداد می کنند در حالیکه بستگی به دوره و زمانه و تفکر افراد هست که از نوشته ها و حوادث مختلف چه درسی را فرا بگیرند. چنانچه بعد از صمد افرادی بودند که راهی دیگر برگزیدند و البته وظیفه ماها نیز اینست که این راهها را بطور منطقی و علمی و تاریخی بررسی کرده و راههای درست از خطا را جهت انتخاب راه صحیح تر فعلی و آینده را برای خودمان ترسیم نماییم.

۹. دشمن سازی از شاعر و حکیم بزرگ فضولی:

آقای «د» از دیگر دوستان در مورد فضولی و دیگر بزرگان نیز چنین برخوردی دارند، آنها به ظن خود مو را از ماست می کشند

بیتی را مثلاً

"غم‌دن اؤلدوم، دئمه‌دیم حالِ دلِ زار سانا، ای گولِ تازه، روا گؤرمه‌دیم آزار سانا!
اینجیمن هر نئجه کییم، اغیار بیداد ائيله‌سه، یار جوووریچون، کؤنول، بیداده مُعتاد ائيله‌رم،
ای فضولی، یار اگر جووور ائتسه، اوندان اینجیمه، یار جووورو عاشیقه هر دم محبت تازه‌لر،
جوووردن آه ائتمه، ای عاشیق کی، عینِ لطف‌دور، دوست اسبابِ کمالِ حُسنه نقصان ایسته‌مز،"

آورده و با تفسیر به رای آن را دال بر نگاه خود آزاری و مازوخیستی فضولی قلمداد کرده و کل نوشته‌های او را زیر سوال می‌برند، متأسفانه چنین افراد توان دیدن خیلِ نقش و نگار و زیبایی را در هر مصرع و بیت شاعر و در کتاب فلسفه او را ندارند، در زیر به نمونه های کوچکی از آنها اشاره می‌شود. ابتدا جوابیه کوتاهی به اتهام واهی مازوخیستی اشاره می‌شود:

«فضولی عشق را تنها راه رسیدن به معشوق می‌داند و چاره را در وحدتِ عشق و معشوق و به عبارتی ذوب شدن عاشق در معشوق میدانند و در این راستا است که اشعار مشابه در فوق را بیان می‌دارد و یا می‌گوید «عشق کیلکی چکدی خط، حرفِ وجودِ عاشیقه: (قلم عشق، بر وجود عاشق قلم بطلان کشید)». و طبیعتاً برای چنین کاری هم باید به این دنیا اهمیت داد و آن را درست فهمید و برای اینکار عقل و علم و عمل لازم است، و هم هر آن بتوان از آن گذشت و در معبود ذوب شد. و این عناصر از ترکیبات اصلی اشعار فضولی می‌باشد. چنانچه در شعری چنین می‌گوید:

"علمیدیر باعثِ رفاهتِ خلق، فعلیدیر موجبِ رضایِ خدا." ترجمه: (این علم است موجب رفاه و آسایش خلق می‌شود و این عمل است موجب رضایِ خدا می‌گردد).

در اشعاری دیگر فضولی بر اهمیت عقل و علم اشاره دارد:

"عقل کیم غواصِ دریایِ کمالِ علمدیر، جوهرِ ذاتینِ تصوّرِ ائیله‌سه، حئیران اولور،" ترجمه: (عقل که غواص دریای کمال است اگر ذات خود را بشناسد حیران می‌شود).

در واقع این دوستان حتی در بیتی که به ظن خود و با نگاهی غیرعلمی از دنیای امروز به پنج قرن قبلتر را در معنایی خودآزاری می‌بینند نمی‌توانند در این بیت مفهوم ذوب شدن انسان در عناصر فرهنگ ملی مثل وطن دوستی، عشق به زبان، عشق به توره (قوانین عرفی ترکان) و عشق به انسان و انسانیت را در قالب عشق به خدا و یا هر هستی دیگر را ببینند و فراموش می‌کنند که اینها در مقاطعی از زندگی انسانها و جامعه ما، ضامن بقای موجودیت این جامعه و ملت و وطن در مقابل دشمنان بوده و هست. «نمونه دیگر از نقش و نگار شعری و تفکر انسانی متمایل به مدرن بسیار شگفت‌انگیز فضولی اینست که در حالیکه در دوران او بسیاری از ادیبان و شاعران مثل حافظ به جبرگرایی اعتقاد داشتند فضولی از اختیار و امکان تغییر سرنوشت توسط انسان را مدافعه می‌کند، فضولی در غزلی چنین می‌گوید: «هر کیمین تقدیردن مقصودو اؤز قدرینجه‌دیر، اهلِ عشق ایستر زلالِ وصل، زاهد سلسبیل.» (هر کسی تقدیر را به اندازه توانایی خود می‌فهمد، اهل عشق وصال ناب می‌فهمد و زاهد در معنای سلسبیل «چشمه بهشتی» و در معنای معامله می‌فهمد).

«فضولی در جایی دیگر معنی آشکار تقدیر را در مفهوم نیت و طلب انسان معنی می‌کند، در داستان لیلی و مجنون در مورد مجنون چنین می‌گوید: «چون رازِ درونین ائتدی تقریر، رایینه موافق اولدو تقدیر، امداد قیلیب عنایتِ حق، قیلدی اونو مقصدینه ملحق...» یعنی «وقتی او (مجنون) راز درون خود را مقرر نمود و بنحوی دیگر خواست، تقدیر او نیز بر این منوال تغییر یافت و عنایت حق سبب گردید تا او به مقصود خود برسد.» از این گفته کاملاً مشخص می‌باشد که فضولی تقدیر را در معنای «طلب انسان و عنایت خدا» معنی می‌کند به عبارتی در نظر فضولی تقدیر در دست خود آدمی است و عنایت خدا بر این منوال است که اگر انسان نیت کند و تلاش نماید تقدیر او عوض می‌شود.

■ فضولی در قرن پانزده میلادی، تصوّر انسان قرن بیستم را بیان می‌دارد و دختر و پسر را در یک کلاس درس تصور میکند در لیلی و مجنون در بیتی می‌گوید:

مکتبده اونونلا اولدو همدم
بیر صف قیز اوْتوردو، بیر صف اوغلان،
بیر نئچه ملک مثال قیز هم،
جمع اولدو بهشته حور و غلمان،

در واقع فضولی برخورد نادرست و ظالمانه جامعه به زن را به تصویر می‌کشد. چنین نقش نگارها بطور شگفت آوری در هر بیت از نوشته‌های این انسان عالم و عارف قابل ملاحظه است و می‌توان گفت که فضولی یکی از بزرگترین انسانهای داهی دنیای شرق می‌باشد و مثل بسیاری از بزرگان گمشده در زیر غبار بی خبری، هنوز ارزش واقعی آن را نیافته‌ایم.

در این قسمت به همین مقدار بسنده می‌شود و امید است دوستان با مطالعه جامعتر چنین انسانهای بزرگ وجهانی را با ساده انگاری خود مورد اتهام قرار ندهد و نکات مثبت آنها را با تفسیرهای علمی و منطقی به ملتمان شناسانند. چنانچه دیگران در بقیه نقاط دنیا چنین می‌کنند.

■ کاش دوستانی که این مطالب را ارائه می‌نمایند سبقه تاریخی جامع شرایط شناخته شده و قابل ملاحظه‌ای داشتند و حداقل یکی از شخصیت‌های بزرگ و اوسطوره ای آذربایجان مثل صمد بهرنگی، بعد از گذشت ۶۰ سال از نبود او مورد نقد مناسبی قرار میگرفت ولی متأسفانه چنین پختگی را در اینجا نمی‌توان دید.

■ مشابه این دوستانی که به ظن خود می‌خواهند راه جدیدی را بوجود بیاورند هنوز فعالان تازه واردی هستند که فکر می‌کنند برای اینکه خود را غیروابسته نشان دهند باید ابتداً یک توپ تشری علیه ترکیه، جمهوری آذربایجان و یا پان ترکیسم و غیره زده و بعد بتوانند حرف دلشان را بزنند. این دوستان با انتقادهای نابجا از بزرگانی مثل صمد، پیشه‌وری و فضولی و دیگر عالمان، ناخواسته صدمه زیادی بر خود می‌زنند و شاید خود آزاری واقعی را باید در اینجا دید.

■ عدم آگاهی صحیح ما از فرهنگ و تاریخ ما حاصلش این بود که مجبور شویم بگوییم صمد مظلوم زیست، مظلومانه مبارزه کرد، با مرگی مظلومانه قربانی شد و مظلومانه مورد هجوم قرار گرفت، چنانچه پیشه‌وری چنین بود، چنانچه ذهتابی چنین بود و چنانچه بیریا چنین بود و چنانچه ابراهیمی چنین بود، چنانچه ستارخان چنین بود و چنانچه محمدعلیشاه و احمدشاه چنین بود. چنانچه خلخال و آیت الله عظمای چنین بود و چنانچه بسیاری از بزرگان زنده ما چنین هستند، بطوریکه مدام در معرض تحقیر و تحریف جک سازهایی ناروا و پرونده سازهایی شعوبه و ماسونها قرار دارند.

و این سرنوشت انسانهای ما در این عصر نوشعوبیه و نو استعماری می‌باشد و بقول صمد باید همت کرد و سرنوشتی نو رقم زد. و بقول آشنایی (معمدیان) وجود تناقض های مختلف رفتاری در بین روشنفکران فعال ترک و در بین مردم عادی (بویژه مهاجرین به تهران و مناطق فارس نشین) پارادوکسی را بوجود می‌آورد که ریشه در زخم‌های عمیق روانی و اجتماعی دارد، از نگاه روانشناسی، این یک نمونه روشن از همانندسازی با مهاجم است. وقتی فشار سیستم زیاد می‌شود فرد تحت ستم برای کاهش اضطراب ارزش‌های ستمگر را درونی می‌کند... از دید جامعه‌شناسی این پدیده با نظریه کنش عقلانی وبر و مفهوم سرمایه نمادین بورديو قابل تحلیل است که یک سرمایه‌گذاری مثلاً عقلانی در سیستم مسلط محسوب می‌شد. نظریه هویت اجتماعی تاجفل نیز نشان می‌دهد افراد برای ارتقای عزت نفس به گروه مسلط می‌پیوندند و گروه قبلی خود را کم‌ارزش می‌دانند. تنها راه‌هایی از این تناقضات و بی‌عدالتی‌ها بالا بردن آگاهی ملی ملت بدون ایجاد تعصب و نژادپرستی بوده و در عین حال تلاش صادقانه فعالان روشنفکر را می‌طلبد.

۱۰. کارهای صمد

● کارهای صمد عملاً از اولین حرکتها در دل ظلمات مخوف اوج اقتدار رژیم پهلوی بود و آنچنان جسورانه و عظیم است که فقط انسان وقتی کتابهای او را بدفعات می‌خواند متوجه عمق موضوع می‌شود، در اینجا به نمونه کوچکی از نوشته‌های او اشاره می‌گردد:

■ ادبیات و فولکلور آذربایجان (تاریخ تیر ۱۳۴۵) [ماخذ ۱۲، ص ۱۳۶]

صمد در این نوشته اهمیت کتابهایی مثل دده قورقود، کوراوغلو و شاعرانی مثل فضولی و واحد و صابر و قراچورلو و شهریار را بیان می‌کند و شعر هجایی ترکی را با شعر عروض عربی مقایسه می‌کند، ذکر اینگونه مطالب در آن دوره تاریخی و خفقان علاوه بر جسارت، دانایی زیادی را نیز می‌طلبد.

او در مورد شهریار می‌نویسد (ص. ۱۴۳): شهریار با «حیدربابایه سلام» فصل تازه‌ای در شعر کتبی آذربایجان گشود، قسمت بزرگی از حیدر دیگر شعر به معنای دقیق کلمه است.

صمد در مورد سازیمین سؤزو چنین می‌گوید: اکنون گوینده «سازیمین سؤزو» (نوی ساز من) اثر خود را در معرض قضاوت گذاشته است. اگرچه این ظاهراً اولین اثر گوینده است که به دست مردم می‌رسد، اما پختگی و انسجام کلام او نشان می‌دهد که سالهاست دست‌انر کار است و کم کسی نیست.

■ مشخصات قهرمان در افسانه‌های آذربایجان (تاریخ آذر ۱۳۴۷) [ماخذ ۱۲، ص ۱۴۹]

صمد با مطالعه داستانها و قصه های آذربایجانی، شخصیت های این داستان ها را مثل کچل، وزیر، دیو، روباه و گرگ، مورد مذاقه قرا میدهد.

"نوشته "عاشق شعری (تاریخ مهر ۱۳۴۶) [ماخذ ۱۲، ص ۱۵۳]" و همچنین نوشته "ساری عاشیق (تاریخ آذر ۱۳۴۶) [ماخذ ۱۲، ص ۱۶۸]" نزدیکی بسیار بالای او به مسائل ملیگرایی صمد را نشان می دهد

"صمد در نوشته "شاه اسماعیل خطائی (تاریخ آذر ۱۳۴۶) [ماخذ ۱۲، ص ۱۷۵]" مطالب ارزشمندی را ارائه می کند که نشان از ادراک بالای ملیگرایی او محسوب می گردد. به بخشی از آن نوشته اشاره می شود:

"مورخان ایرانی و مستشرقان به اتفاق یا بیشترشان بر این اعتقادند که فرهنگ و ادبیات ایرانی در عصر صفویه سخت دچار سستی شد و اثر قابل ملاحظه ای در این دوره به وجود نیامد مخصوصا اثر شعری. مثلا لغت دهخدا با تکیه بر تاریخ ادبیات ادوارد براون چنین می نویسد «از حیث و وجود شاعران بزرگ قحط عجیبی در عهد صفویه حکمفرما بود» (مجموعه مقاله‌ها، ص ۱۷۵، زیر ماده اسماعیل). با کمی دقت و اعمال بیطرفی زود می توان فهمید که این سخن بهتان عظیمی است که حتی با چند من سریشم به دامان صفویه نمی چسبد. تنها وجود آثار گوناگون سرسلسله صفویه (شاه اسماعیل) این دروغ بزرگ مورخان را برملا می کند. حالا غزلسرای بزرگ فضولی و دیگران را نگفتم.

می توان گفت تنها علت چنین اشتباه و دروغسازی بزرگ مورخان اینست که شاه اسماعیل و شاعران دوره صفوی بیشتر به آذری شعر می گفتند و مورخان ادبیات فارسی (که به غلط خود را مورخان ادبیات ایران نام داده اند) با غفلت یا چشم پوشی عمدی از این امر دچار اشتباه یا دروغسازی شده اند. حتی لغت نامه دهخدا با آن حجمش در باره شاه اسماعیل غزلسرا و شاعر سخت به بیراهه رفته و فقط عبارت کوتاه و همراه کننده زیر را نوشته: «تخلص شعری شاه اسماعیل 'خطائی' بود و ترکی دیوانی داشته است.» (مجموعه مقاله‌ها، ص ۱۷۵).

و سپس منابع مهم زیر را در این مورد معرفی می کند که نشاندهنده اشرافیت صمد بهرنگی به منابع ترکی بوده است:

1- «ایسلام انسیکلوپدیسی (دایره المعارف اسلامی)، چاپ ترکیه، زیر ماده آذری azeri

۲- مقدمه مفصل جلد اول مجموعه آثار شاه اسماعیل خطائی، نشریات آکادمی علوم آذربایجان شوروی، چاپ باکو ۱۹۶۶ (در ایران نیز پخش شده)»

"تغییر نام روستاها (تاریخ ۱۳۴۴) [ماخذ ۱۲، ص ۲۳۸]

صمد با آگاهی کامل از طرح های رژیم پهلوی در جعل و تحریف اسامی ترکی مکانهای مختلف آذربایجان اشارات مهمی در این زمینه دارد، به عنوان نمونه به مطالب زیر از نوشته "دیداری از روستاها" آورده می شود، این نوشته روشنگری و آگاهی او را از وضعیت بحرانی آن زمان نشان می دهد. "ساری قیه یعنی صخره زرد. در اسناد رسمی ده را «سارقیه» می نامند و این اسناد

رسمی‌ها علاقه عجیبی به قلب نام روستاها و گاهی شهرها دارند. مثلاً در نزدیکی تبریز دهی است به نام «آخما قیه» (صخره لغزان) آنوقت بیا و ببین که اسمش را گذاشته اند «احمقیه»! سئوان که در ترکی چادر معنی می دهد نام سگبان گرفته و... بگذریم"

■ ماهی سیاه کوچولو و صمد: در بین ترکان آذربایجان و در ایران و حتی در دیگر نقاط خارج از کشور، عموماً صمد را با داستان ماهی سیاه کوچولو می شناسند. عده ای موضوع صاحب شدن خنجر برای حفاظت خود در مقابل دشمنان که قصد خوردنش را دارند، توسط ماهی سیاه کوچولو را حمل بر افراط گرایی صمد قلمداد می کنند و حتی از شهریار مثال "انسان اولان خنجر بئلینه تاخماز" را می آورند که او مخالف این شیوه است.

ابتدا قطعه مورد نظر شهریار با ترجمه آورده می شود .

اگر به چشمهای گریان توجه شود خونی نمی ریزد	گوژ یاشینا باخان اولسا قان آخماز.
کسی که انسان باشد به کمرش خنجر نمی بندد	انسان اولان خنجر بئلینه تاخماز.
حرف بر کور دل اثر نکند	آما حئیف کور توتدوغون بوراخماز.
به این جهت بهشتیان در حال جهنم شدن است	بهشتیمیز جهنم اولماقدادیر!
ذیحجه مان در حال محرم شدن است. (شهریار)	ذیحجه میز محرم اولماقدادیر!

■ متأسفانه این دوستان حوادث و مسائل گذشته را با پیش داوریهایی که شرایط امروز برایشان ایجاد کرده، چنان ساده سازی می کنند که عملاً شرایط بسیار متنوع اجتماعی سیاسی را می خواهند مثل معادله تک مجهولی ریاضی ساده حل نمایند. و فکر میکنند گناهکار را پیدا کرده اند. آنها مثل شعوبیه یک یزید درست می کنند و یک امام حسین، تمامی تحلیلها از این مسیر می گذرد و عوامل مختلف دخیل در حوادث دیده نمی شوند، دوست و دشمن گم شده و یکی از دشمنان اصلی که در واقع خود شعوبیه می باشد در پشت پرده قرار گرفته و شناخته نمی شود. در واقع در اینجا از دیده شدن شرایط مختلف غفلت می شود، چنانچه در شرایط فعلی هرچند ماها فعالیت مدنی را پیش گرفته ایم اما متفق القولا در آذربایجان غربی در مقابل تروریسم کردی مسلح شدن مردم را مدافعه می کنیم و از دولت می خواهیم که مردم و بویژه ترکان را مسلح کنند تا در مقابل تروریستها ایستادگی کنند.

ماهی سیاه کوچولو خنجر را نه برای قلدری و هجوم به دیگران بلکه جهت مدافعه در مقابل آنهايي که قصد نابودی او را دارند، صاحب می شود.

این حرف در مورد شعر شهریار نیز صادق است شهریار می گوید "انسان اولان خنجر بئلینه تاحماز: کسی که انسان باشد به کمرش خنجر نمی بندد" بعضیها این شعر شهریار را در نقطه مقابل حرف صمد قرار می دهند در صورتیکه شهریار برای اینکار شرط گذاشته چنانچه در مصرع قبلی می گوید "گۆز یاشینا باخان اولسا قان آخماز" یعنی اگر به دیده‌های گریان توجه شود انسان نیازی به داشتن خنجر نخواهد داشت دقت کنید پسوند "سا" در کلمه "اولسا" در فارسی به معنی اگر می باشد.

■ کتاب "کند و کاو در مسائل تربیتی ایران" یکی دیگر از کتابهایی است که مورد هجوم فعالان ترک دشمن ساز از شخصیت‌های تاریخی ترکان آذربایجان می باشد. آنها دلیلشان اینست که در این کتاب صمد هدفش تدریس درست زبان فارسی به بچه های تُرک می باشد، لذا بدرد ما نمی خورد و این کتاب به دشمن خدمت می کند.

در اینجا قصد نقد کتاب فوق را ندارم بلکه با چند سوال از این دوستان ماکزیمالیست زیاده خواه، ارائه یک راه حل حتی بسیار اولیه را دارم.

آیا بغیر از اینست که من و شما بالاجبار حق یادگیری زبان مادری را نداشته و مجبور به یادگیری زبان فارسی در مدرسه می باشیم، آیا این زبان را یاد نگیریم؟ و مدرسه را تعطیل کنیم؟ آیا شما دوست عزیز حاضر هستید بچه خود را از همین مدرسه ای که زبان فارسی را بجای زبان مادری تدریس می کنند محروم کنید؟ البته که تا کنون کسی حاضر به اینکار نشده است. بنابر این آیا صحیح نیست که راه های درست یادگیری همین زبان اجباری را اجرا کنیم؟

صمد بهرنگی در این کتاب در واقع محرومیت ها و مشکلات عدیده دانش آموزان ترک بویژه در روستاها را بیان می کند و در عین حال در لابلای کتاب به زبان ترکی و اهمیت دادن به آن را پیش می شد و بویژه لغات ترکی و فارسی مشترک را پیش می کشد، سوال اینست حال که ما نمی توانیم تدریس زبان ترکی حتی یک ساعته را بر سیستم آموزشی بقبولانیم آیا مناسب نخواهد بود که این کلمات مشترک را در کتابهای درسی بگنجانیم تا دانش آموز حداقل با تعدادی کلمه ترکی آشنا شود، البته باید دقت نمود که صمد این کتاب را در اوج دوره قرون وسطایی پهلوی پیش کشیده در حالیکه ماها حتی در دوران پیشرفت تکنولوژیکی و دیجیتالی قرن بیست و یک هنوز یک وجب از خواسته های صمد بهرنگی را به این سیستم آموزشی نتوانسته ایم بقبولانیم، بنابر این آیا صحیح نیست که بنا به نظر صمد همین زبان اجباری را علمی تر همراه لغات ترکی یاد بگیریم؟

شاید این سخن ژان پل سارتر توجیهی برای کار صمد باشد، سارتر در مورد مقابله با مارکسیسم و کمونیسم سخنی با این مضمون دارد که برای مقابله با یک ایدئولوژی غیرصحیح اول باید درون آن رفت و آنرا بطور علمی و منطقی یاد گرفت و با همان ابزار آنها با آن مقابله کرد.

■ یکی دیگر از کارهای بسیار مهم و اساسی صمد بهرنگی همراه با بهروز دهقانی جمع آوری قصه های ترکی می باشد که برای چاپ آنها اقدام می کند و بقول آقای فرزانه، بخاطر آن با مشکلات امنیتی زیادی مواجه می شود.

او عمر کوتاه ادبی اش را عملاً صرف رشد و اعتلای فرهنگ و ادبیات ترکی کرد و بویژه بعد از اقدام به چاپ قصه ها بزبان ترکی دچار مخمصه زیادی شده و مجبور به نوشتن قصه ها به زبان فارسی شده بود و البته همین قصه ها نیز محرکی برای خوانندگان آن در بازبایی هویت ملی خود بوده و هست و می توان گفت اکثر هویت طلبان دهه پنجاه و شصت حاصل زحمات او هستند.

● نتیجه گیری

وجود طرحهای استعماری برای تغییر حکومت قاجار در ایران و جایگزینی حکومت شعوبیه بجای آن و ضعف ساختاری حکومت قاجار و عدم توسعه اقتصادی و فرهنگی در جامعه از یک طرف، و عدم شناخت عناصر فرهنگی و عناصر سیاسی ملیگرایی مدرن توسط فعالان جامعه از طرف دیگر، سبب گردید جامعه روشنفکری و فعالان فرهنگی - سیاسی آذربایجان نتوانند دوست را از دشمن تمیز دهد و دچار ناکامی های مکرر شدند. یکی از اثرات این ناکامی ها در تجزیه تحلیل شخصیت های تاریخ معاصر خود را نشان میدهد و فعالان نه چندان مورخ، دنبال بُز گناه گشته و از شخصیت های تاریخی آذربایجان دشمن سازی می کنند. بر مبنای نتایج نظری این مقاله برخورد به نوشته ها و اعمال شخصیت های دوره مشروطه به بعد با مد نظر قرار دادن سه دوره ملیگرایی شامل، دوره تفکر ایالتی ولایتی، دوره زایش و دوره تفکر مدرن ملیگرایی صورت بگیرد، جامعه فعالان فرهنگی آذربایجان تا زمانی که نتوانند عناصر ملیگرایی مدرن را که شامل عناصر فرهنگی «۱-وطن یا یورد، ۲-زبان ترکی، ۳-تاریخ ترکان و بویژه تاریخ معاصر شعوبیه، ۴-فرهنگ و ادبیات، ۵-چئوره چیلیک ویا مسائل زیست محیطی و نگاه به طبیعت، ۶-فرهنگ دینی و فلسفه و عرفان ملی، ۷-موقعیت زن در جامعه ترک، ۸-منش ملی ترکان، ۹-آگاهی ملی ویا آگاهی اکتسابی»، و همچنین عناصر سیاسی ملیگرایی شامل شناخت نیروهای سیاسی-نظامی داخلی و خارجی و نقاط قوت و ضعف آنها و چگونگی تعامل با آنها را بصورت نظری و عملی به جامعه آذربایجانی و بویژه فعالان عرصه فرهنگی-سیاسی تفهیم نمایند وضعیت موجود و ضعف حاکم بر آن ادامه می یابد. بدین سبب وظیفه بزرگ و فداکارانه ای بر دوش آنها در آگاه سازی ترکان ایران و بویژه ترکان آذربایجان سنگینی می کند .

● منابع

- ۱-ناسیونالیزم نظریه لری، اوموت اؤز کیریملی، وزیری، ۳۶۰ ص، ترجمه و تعلیقات جفرلی، چاپ سال ۱۴۰۰.
- ۲-تورکچولویون اساسلاری، ضیا گوئیالپ، کؤچورن آذرئل، ۱۱۳ صفحه، ۱۳۹۲
- ۳-تورکچولویون تاریخی، یوسف آکچورا، آذربایجان تورکجه سینیه اویغونلاشدیران: آیینیز کنگرلی، علمی رئاکتور: دؤکتور فتحی گدیکلی، کؤچورن آذرئل، ۱۴۰ صفحه، ۱۳۹۲
- ۴-ملی دوشونجه (تورکچولوک و آذربایجانچیلیق)، وزیری، ۴۱۶ صفحه، ۲۰۲۲-۲۰۲۵.

- ۵-شعوبیه جهانبینی باستانگرای افراطی در مقابل جهان بینی مدرن مدنی، تیر ۱۴۰۰، جفرلی
- ۶-حرکت دانشجویان آذربایجانی در دهه پنجاه، علیرضا صراف، تبریز ۱۳۸۴/۲/۲۲ و تهران ۱۳۸۶/۲/۱۹
- ۷-فرهنگ و سیاست‌های ناسیونالیستی در جهان سوم، نویسنده: داوا نوریو، ترجمه بیژن اسدی مقدم، ۴۰۰ ص. ناشر ساوالان ایگیدلری، ۱۳۹۹
- ۸-شعوبیه بزرگترین نهضت جعل تاریخ و دروغ سازی، طاهر محامی، شهریور ۱۳۹۵
- ۹-جمهوریتین قوروجو فیکری: تورک ملیتچیلیگی، اسماعیل آجار، مارت ۲۰۰۸
- ۱۰-آذربایجان تاریخی، میللت، دؤولت و سیاست، یازار: پروفیسور نصیب نصیبلی، حاضرلایان آیدین موغانلی، ۱۰۴۸ ص.
- ۱۱-تفاوت جهان بینی دوشاعر بزرگ حافظ و فضولی در اولین غزلهای آنها، نوشته اسماعیل جفرلی
- ۱۲-مجموعه مقاله‌ها، صمد بهرنگی، انتشارات شمس، ۱۳۴۸
- ۱۳-ترکان ایران، محمد امین رسول زاده، برگردان توسط جعفر جنانی، چاپ سومرشر، سال ۱۴۰۱
- ۱۴-راز تمایل مبارزان و فعالان دهه چهل و پنجاه آذربایجان به احزاب سراسرای ایران، ابراهیم رشیدی (ساوالان)
- ۱۵-جنبش دانشجویی تبریز به روایت اسناد و خاطرات رحیم نیکبخت، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری، سوره مهر، ۱۳۸۱
- ۱۶-ناسیونالیسم ایرانی و مسئله آذربایجان و زبان ترکی، ناصر صدقی...بهار ۱۴۰۰
- ۱۷-ملت و ملی گرایی در نگاه انتقادی آنتونی دی. اسمیت (رویکرد جامعه شناسی تاریخی)، مطالعه موردی ایران، علی اشرف نظری، نوذر خلیل طهماسبی، تابستان ۱۳۹۴

سخنرانی‌ها و میتینگ‌ها فرقه دموکرات آذربایجان و رهبری پیشه‌وری

علیی صدیقی نهر

ایمیل:

ABSTAB62@gmail.com

چکیده:

این مقاله به بررسی شکل‌گیری «فرقه دموکرات آذربایجان» در سال‌های ۱۳۲۴-۱۳۲۵، اهداف و فعالیت‌های آن، و نقش رهبری سید جعفر پیشه‌وری در این جنبش، بر اساس اسناد تاریخی می‌پردازد. این جنبش پس از سقوط رضاشاه، در فضای حساس سیاسی و اجتماعی ایران شکل گرفت و برای آذربایجان خواستار خودمختاری داخلی و اصلاحات گسترده بود.

وابستگی:

پژوهشگر

کلمات کلیدی: آذربایجان، فرقه دموکرات، پیشه‌وری

استناد (آپا):

صدیقی نهر، ع. سخنرانی‌ها و میتینگ‌ها، فرقه دموکرات آذربایجان و رهبری پیشه‌وری. ارومیه: فصلنامه تخصصی "مطالعات تاریخ آذربایجان و ترک" سال ۰۴، شماره ۱۲، تابستان ۱۴۰۵. ۸۶۹۰-۳۰۴۱ شاپا

Meetings

The Azerbaijan Democratic Party and Leadership of the Pishevari

ALI SADIQI NAHR

Email:

ABSTAB62@gmail.com

Affiliation:

RESEARCHER

Abstract:

THIS ARTICLE EXAMINES THE FORMATION OF THE "AZERBAIJAN DEMOCRATIC PARTY" DURING THE YEARS 1945–1946, ITS GOALS AND ACTIVITIES, AND THE LEADERSHIP ROLE OF SEYYED JAFAR PISHEVARI IN THIS MOVEMENT, BASED ON HISTORICAL DOCUMENTS. THIS MOVEMENT EMERGED AFTER THE FALL OF REZA SHAH, AMIDST IRAN'S SENSITIVE POLITICAL AND SOCIAL CONDITIONS, AND DEMANDED INTERNAL AUTONOMY AND EXTENSIVE REFORMS FOR AZERBAIJAN.

Keywords: AZERBAIJAN, DEMOCRATIC PARTY, PISHEVARI

CITATION (APA):

SADIQI NAHR, A. MEETINGS, THE AZERBAIJAN DEMOCRATIC PARTY AND LEADERSHIP OF THE PISHEVARI. Urmia: "Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal, year 04, number 12, Summer 2026, ISSN: 3041-8690.

NITQLƏR VƏ MITINQLƏR

AZƏRBAYCAN DEMOKRAT FIRQƏSİ VƏ PIŞƏVƏRİNİN RƏHBƏRLİYİ

ƏLİ SADIQI NƏHR

E-poçt:

ABSTAB62@gmail.com

Mənsubiyyət:

ARAŞDIRMACI

Xülasə:

BU MƏQALƏ 1945–1946 -CI İLLƏRDƏ «AZƏRBAYCAN DEMOKRAT FIRQƏSİ»-NİN YARANMASI, HƏDƏFLƏR VƏ FƏALİYYƏTLƏRİ, VƏ SEYİD CƏFƏR PIŞƏVƏRİNİN BU HƏRƏKƏTDƏ-Kİ RƏHBƏRLİK ROLUNU, TARİXİ SƏNƏDLƏR ƏSASINDA TƏDQIQ EDİR. BU HƏRƏKAT, RZA ŞAHIN SÜQUTUNDAN SONRA, İRANIN HƏSSAS SIYASI VƏ SOSIAL ŞƏRAİTİNDƏ ŞƏKİL TAPIB VƏ AZƏRBAYCAN ÜÇÜN DAXİLİ MUXTARIYYƏT VƏ GENİŞ ISLAHATLAR TƏLƏB EDİRDİ.

Açar sözlər: AZƏRBAYCAN, DEMOKRAT FIRQƏSİ, PIŞƏVƏRİ

CITATION (APA):

SADIQI NƏHR, Ə. NITQLƏR VƏ MITINQLƏR, AZƏRBAYCAN DEMOKRAT FIRQƏSİ VƏ PIŞƏVƏRİNİN RƏHBƏRLİYİ. Urmiya: "Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal, il 04, nömrə 12, Yay 2026, ISSN: 3041-8690.

NUTUKLAR VE MITINGLER

AZERBAYCAN DEMOKRAT FIRKASI VE PIŞEVERİ'NİN LİDERLİĞİ

ALI SADIKI NEHR

E-posta:

ABSTAB62@gmail.com

Üyelik:

ARAŞTIRMACI

Özet:

BU MAKALE, 1945–1946, -CI YILLARDA «AZERBAYCAN DEMOKRAT FIRKASI»-NİN KURULUŞU, HEDEFLER VE FAALİYETLERİ, VE SEYYİD CAFER PIŞEVERİ'NİN BU HAREKET-TE-Kİ LİDERLİK ROLÜNÜ, TARİHİ BELGELER ESASINDA İNCELEMEDİR. BU HAREKET, RIZA ŞAHİN DÜŞÜŞÜNDEN SONRA, İRAN'IN HASSAS SİYASİ VE SOSYAL KOŞULLARINDA ŞEKİL BULMUŞ VE AZERBAYCAN İÇİN İÇ ÖZERKLİK VE GENİŞ REFORMLAR TALEP EDİYORDU.

Anahtar kelimeler: AZERBAYCAN, DEMOKRAT FIRKASI, PIŞEVERİ

CITATION (APA):

SADIKI NEHR, A. NUTUKLAR VE MITINGLER, AZERBAYCAN DEMOKRAT FIRKASI VE PIŞEVERİ'NİN LİDERLİĞİ. Urmiye: Üç Aylık "Azerbaycan ve Türkiye Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi, yıl 04, sayı 12, Yaz 2026, ISSN: 3041-8690.

تاریخی بستر و فرقه نین یارانماسی

۱۳۲۰-جی ایل شهریور حادیته سی و ایرانین موتفیک دؤولت لر طرفیندن ایشغالیندان سونرا، اؤلکه ده سیاسی فسادا بؤیوک دییشیکلیکلر باش وئردی. رضاشاه دؤورونده باسدیریلیمیش اولان منطقه وی و اتنیک ناراضیلیقلار، اورتایا چیخماغا باشلادی. بو شرایطده، سید جعفر پیشه وری نین رهبرلیگینده بیر قروپ آذربایجانلی روشنفکر و سیاسی فعال، " آذربایجان دموکرات فرقه سی " نى شهریور ۱۳۲۴-ده قوردولار پیشه وری و یولداشلاری، آذربایجانین میلی و مدنی حقوqlارینی قازانماق اۆچون، موستقیل و منظم بیر تشکیلاتین زورورلی اولدوغونا اینانیردیلار.

۲. فرقه نین هدفلری و شوعارلاری

فرقه نین مرامنامه سی و نطقلرینده اساس هدفلر بونلار ایدی:

• داخلی مختاریت: ایرانین اراضی بوتؤولوگو چرچیوه سینده آذربایجان اۆچون داخلی مختاریت قازانماق پیشه وری دفعه لرله تأکید اندیردی کی، آیریلیق و یا موستقیللیک ایستیمیرلر، بلکه اؤز داخلی ایشلرینین (مدنی، ایقتیصادی، ساغلیق، تحصیل و س.) خالقین اؤزو طرفیندن و «ایالت و ولایت انجمن لری» کیمی قوروملار واسطه سیله ایداره اولونماسینی طلب اندیرلر.

• مشروطه و قانون اساسی نین دیریلتمه سی: فرقه اؤزونو مشروطه اینقیلابینین حقیقی واریشی بیلیر و قانون اساسی نین، اؤزلیکله انجمن لرله باغلی ماده لرینین و مدنی آزادلیقلارین حیاتا کئچیریلمه سینی هدف سئچیردی.

• آزادلیق و دموکراسی: سؤز، مطبوعات، تشکیلات و اجتماع آزادلیغی، فرقه نین اساس شوعارلاریندان ایدی پیشه وری بونو «حقیقی دموکراسی» اولاراق تعریف اندیردی.

• آنا دیلینده تحصیل: ترکی آذربایجان دیلینین مدارس، ایداره لر و محکمه لرده رسمیتلندیریلمه سی، فرقه نین ان حسّاس و تمّل طلبلریندن ایدی. اونلار فارس دیلینین تحمیلینی «جهالت» و مدنیت قیرغینلیغی کیمی قییمتلندیریردیلر.

• اراضی و ایقتیصاد ایصلاحتالاری: خالیصه و مصادره اولونموش تورپاقلارین کنده چیلر آراسیندا بؤلونمه سی، صنعت، تجارت، ایستیخدام و بیکارلیقلا موباریزه ساحه سینده گئنیش ایصلاحتات پروقراملاری.

۳. سید جعفر پیشه وری نین رولو و مؤوقعه سی

پیشه وری فرقه نین فقط قوروچوسو و ایده ولوژی رهبری دئییل، بلکه حرکاتین اساس شخصیتی و اورتاق سیماسی ایدی. اونون رولونو آشایداکی بؤلمه لرده عینیه اندیرمک اولار:

• رهبرلیک و نظریه پردازی: پیشه وری، جوشغون و تأثیرلی نطقلری ایله فرقه نین مرامینی خالقا چاتدیریردی. فرقه نین قورولوش مراسیمینده (شهریور ۱۳۲۴) و سونراکی بؤیوک میتینگلرده، اونون خطابتلری حرکاته یؤن وئرن اساس ایدی.

قوروجولوق و ایدارهچیلیک: آذربایجان «میللی حؤکومتی» نین ۲۱ آذر ۱۳۲۴-ده قورولماسیندان سونرا، پیشه وری باش وزیر اولاراق، گئیش ایدارهچیلیک فعالیتی گؤستریدی. خرداد ۱۳۲۵-ده مجلسه وئردیگی گزارشده، تورپاق بؤلگو، کارخانالارین ایشه سالیتماسی، امنیتین برپاسی، دارالفنون (دانشگاه) و مدنیت مو سسه لرینین قورولماسی، و ساغلیق خدمت لرینده دیر.

دیپلوم و مذاکیرهچی: پیشه وری، تهران مرکزی حؤکومتی (قوام السلطنه حؤکومتی) ایله حساس مذاکیره لری رهبرلیک ائتدی. خرداد ۱۳۲۵-ده ایضالانان موافقتنامه، «میللی مجلس»ین «ایالت انجمنی»نه دؤنوشدورولمه سی و قازانچلارین قورونماسی ایله نتیجهلندی. او، بو مذاکیره لرده «آزادلیغیمیز»ی قوروماق و قان تۆکولمه سینین قارشیسینی آلماق کیمی حساسلیقلارینی نمایش ائتدیردی.

تاریخ یازماق و هویت سیمگه سی: پیشه وری، آذربایجانین یئنی هویت و شخصیتین سیمگه سی اولدو. اردیبهشت ۱۳۲۵-ده ستارخان هیکلینین آچیلیش مراسیمی، بو معنادا رضاشاه دؤرونون سیمگه سینین سندیره رک، میلی قهرمانی تانیتماق اقدامی ایدی.

۴. قورولتایلار، تشکیلات و قازانچلار

فرقه، قورولتایلار و موختلیف کومیته لر واسیطه سیله اؤز فعالیتینی تشکیلاتلاشدیردی. بیرینجی قورولتای (مهر ۱۳۲۴)، گنجلر و ایشچیلر قورولتایلاری (۱۳۲۵) بو تشکیلاتلی قورولوشون گؤستریجی لری دیر. بو دؤورده الده اولونان ان مهم قازانچلار بونلار ایدی:

آذربایجان میللی مجلسی و میللی حؤکومتی نین قورولماسی (۲۱ آذر ۱۳۲۴) - محلی اؤز-ایداره نین جیسمی نومونه سی.

تورپاق بؤلگو قانونو - مینلرله کندچی نین صاحبی لرینه تورپاق وئرلمه سی.

مدنیت مو سسه لری: دارالفنون (دانشگاه)، تورک دلینده مکتبلر، «آذربایجان» قزئی، تبریز رادیوسو، دؤولت تئاتری و میلی موزه یی

امنیت و آراملیق: ایرانین باشقا بؤلگه لرینده داوام ائدن قارشى دورمالاردان فرقلی اولاراق، آذربایجاندا وارلی و دایانقلی امنیت شرایطی یارادیلیمیشدی.

موافقتنامه نین ایضالانماسی (خرداد ۱۳۲۵) - مرکزی حؤکومتله سازیش، اساس قازانچلارین قورونوب ساخلانماسی و یئنی آدلارلا فعالیتین داوامی.

آذربایجان دموکرات فرقه سی و سید جعفر پیشه وری نین رهبرلیگی، ایرانین معاصر تاریخچینده کی ان مهم و مستند اؤز-مختاریت حرکاتلاریندان بیریدیر. شهریور ۱۳۲۰-دن سونرا شکیل تاپان بو حرکات، آذربایجان خالقینین ملی، مدنی و ایقتیصادی طلبلرینه دایاناراق، قیسا مودتده محلی حؤکومت و مودرن قوروملار یاراتماغا موقق اولموشدور. سندلر گؤستیر کی،

پیشه وری تکجه بیر سیاسی رهبر دئییل، هم ده تشکیلاتچی، نظریه پرداز و دیپلمات ایدی. او، ایرانین بوتؤولوگونو قوروماقلا یاناشی، منطقه وی طلبلری و تشکیلات واسیطه سیله ایره لی آپارماقا چالیشیردی. بو حرکات، هرچند اوزون سورمه دی، آما ایراندا اتنیک و دموکراسی موباریزه لری تاریخ چینده دؤنوم نوقطه سی اولاراق قالیر و او دؤورون سیاسی-ایجتیماعی دیشیم لری نی آنلاماق اوچون موهوم تاریخی سنددیر.

دوشنبه گونی شهر یورآیینین ۱۹ یندا (۱۹-۶-۲۴) ساعت ۶ دان ۸ قدر تبریزین شیر خورشید تیاترو سالونوندا، پیشه وری آذربایجان دموکرات فرقه سینین تأسیسی و اونون شعارلاری حاققیندا دانیشیب پیشه وری بو میتینگیده بئله سؤیلیر. پیشه وری: تقریباً ایل یاریم بوندان اول همین بو سالوندا ایرانین بو محاربه دن سالم چیخیب اؤز استقلالینی حفظ ائده بيله جگینی دلیل لرله اثبات ائتمیشدیم. ایندی ده او عقیده م باقی دیر. بو خصوصدا هئچ بیر سؤزولا بیلمز چونکی دونیانین ان بؤیوک سیمالاری بو خصوصدا ایران میللتلرینه تأمین وئرمیشلر.

اصلاً استقلال موضوعو قابل بحث بیر موضوع دئییل دیر. کیمسه اونو انکار ائتمک ایسته میر. سابق دموکرات فرقه سینین رهبرلریندن مرحوم مساوات استقلال سؤزونو اورتایا آتماتدیغی توصیه ائدیردی. او دیردی کی بو مسئله مشکوک و قابل بحث اولدوغو وقت مورد بحث اولای بیلر. ایران استقلالینی حتمی و غیر قابل بحث موضوعولاردان دیر. من بو مسئله مخصوصاً ایره لی چکدیم کی فرقه میزین آیدین و آشکار اولان شعلاری مغرزلر طرفیندن سوء تعبیر اولونماسین. (بورادا آقای پیشه وری هوادا ایران خریطه سینی ترسیم ائده رک علاوه ائدیر). من آچیق دیریم بیزیم سؤزوموز و طالباتیمیز بو نقشه دن خارجه دئییلدیر. بیز ایران سرحدی داخلیندا دانیشیریق. بیر دفعه بونو هامی نظرده توتارسا دانیشیب آنلاماق چوخ آسان اولاجقدیر.

بو مجلس منیم ایکینجی مفصل نطقمی خاطره گتیریلر. اوگون من ۱۶ مین آذربایجانلی طرفیندن مجلس انتخاب اولونموشدوم. اولای بیلسین او نطقی ائشیدنلردن بورادا بیر چوخلاری حاضیردیر. من او گون مملکتین وضعیتینی نی نظره آلیب دئدیم کی بیروکیل واسطه سیله مملکتی فلاکتدن قورتارماق اولماز او گون من چوخ متأثر ایدیم. زیرا ساده بیر کارگر بؤیوک شوق و تأثیریله منیم چیگینمدن اؤپوب «گئت سنی الله ه تاپیشیردیم بلکی بیزیم دردلریمیزه چاره ائده بيله سن»، دئمیشدی. من بیلیردیم مملکتین مخصوصاً تهرانین یاشادیغی شرایط دوردوقجا من او کیشینین آرزوسونو انجام وئرمگه موفق اولابیلیمه جگم. اونا گؤره من او گون خلقه مراجعت ائدیب کمک ایستدیم و دئدیم «وکیل تک باشینا هئچ بیرایش گؤره بیلمز. خلق اؤزو آل - اله وئریب اؤز دردلرینه چاره تاپمالیدیر»

تهرانه گئدیب مجلسه وارد اولدوقدان سونرا منیم یاس و ناوومودلیگیم شدتلندی. اورادا مینلر تلگرافلار و تظلم عریضه لرینین جوابسیز قالدیغینی گؤردوم. شوق وهوس ایله تشکیلینه چالیشدیغیمیز آزادی فراکسیونونو وارد اولان شخصلرین چوخ کیچیک

و غرضاً میز مقصدلر دالینجا گئتدیکلرینی سیرا ائتدیم. بوتون مجلس و دوولت تشکیلاتینین بئش - اوچ نفر مغرض اوغرو، یالانچی و حقه باز مرتجعلر الینده آلت اولدوغونو بیر داها تجربه ده آنلاماغا موفق اولدوم.

بو مشاهدات منیم روحومدا بؤیوک تأثیر باغیشلادی. بیلیردیم مجلس کرسیلرینی غصب ائدن خائنلار یله سویمو بیر آرخا گئتمه یه جک، حس ائدیردیم کی بو یول کسه نلر دسته سی منیم آرالارینا گیرمه گیله آسانلیق ایلره راضی اولمییاجاقلار اونا گؤره فرصتدن استفاده ائدیپ سؤزلریمی دئدیم. منی ۱۶ مین رأی ایلره انتخاب ائدیپ مجلسه گؤندرن آذربایجان خلقینین احتیاجلارینی ساییب سؤیله دیم. سؤزلریمی بؤیوک بیر دقت و دهرین بیر سکوت ایلره ائشیدیب تصدیق ائدیله. لاکن بو تصدیقلر خیانتلرینی گیزلتمک اوچون قارا بیر پرده دن باشقا بیر شئی دئییل دی.

فرصت اللرینه دوشن کیمی ده بو آذربایجانلی راحت اوتوران آداما بنزه میر بونو بورادان اوزاقلادیرماق لازم دیر، دییب اعتبارنامه می تولکیلره یاراشان آلچاقلیق ایلره مخالفت ائدیله. بونونلا بئله مایوس اولماییب جبهه آزادی اطرافینا توپلانان آزادی خواهلارین کمک ایلره مبارزه یه باشلادیق افسوس کی حرارتلی، مقاله لر و شدتلی حمله لریمیز تأثیرسیز و جوابسیز قالدی. تهران تکان یئدی. اما ارتجاعه دوغرو، اما خلقلرین حقوقونو آياقلار آلتیندا پایمال ائتمگه دوغرو، وضعیت بالاخره اوایل آغیر بیر حال آلدیکی آرتیق تهران دا اوتوروب مقاله یازماقدان یا نطق ائتمگدن بیر نتیجه اولابیلمیه جگینی یقین ائتدیم. ناچار بیرایل بوندان اول تبریز ده اوزون - اوزادی بحث ائدیگی میز مسئله اطرافیندا دوشونمه یه باشلادیم.

بو چوخ ساده بیر تدبیر ایدی. منیم تبریز مسلکداشلاریمدان چوخوسو تهراندا بیر ایش چیقماجا ایره لی چکیب دیردیلر «آذربایجان دان باشلامالی بورانی او اصلاح ائتمه لی، آذربایجان خلقینین اؤز گوجه ایلره بورادا میلی بیر حکومت وجودا گتیرمه لییک. تهران ارتجاعین باشی، استبدادین مرکزی دیر. او اطرافدا باش قالدیران بوتون حرکتلره مخالف دیر. بیرینجی نوبه ده اورادان گؤز یوموب مستقیماً بورادا ایش گؤرمه لییک.»

بو فیکیرین حقیقتی او وقت نظریتمده داها آشکار بیر صورتده جیلوه ائتدی کی دوولتین مسئول مأمورلری ایلره آذربایجان خلقینین تظلم و دادخواهلیق تلگرافلاری حقینده مذاکره ائتدیم.

مثلاً: بیات دئدی: من رادیو واسطه سیله خلقه مراجعت ائتمیشم. آرتیق خلق عریضه و تلگراف واسطه سیله اؤزونو زحمت وئرمه مه لی دیر. باشقالاری داها آجی، داها شدید جواب وئردیلر.

صدر دئدی: بیر تلگراف اولماسین مین تلگراف اولسون، من بو کیمی بوش سؤزلره جواب بئله وئرمه یه جگم بو سؤزلرین آیری جوابی اولابیلمزدی. گرک خلقه مراجعت ائتمک خلقین آل - ایلره ایشه باشلاماق. خلقین یومورغونون گوجو ایلره آزادلیغی تأمین ائتمک. بو شعارلا من تبریز آزادیخواهلارینین تکلیفی اوزره تهراندا آذربایجانا حرکت ائتدیم.

بورادا یاخین مسلکدشالاریم ایله بیرداها جدی صورتده ایرانین و آذربایجان داخلی و خارجی وضعیتینی تجزیه و تحلیل ائتدیکدن سونرا بو بؤیوک فیکیری عملی ائتمک اوچون بؤیوک مستقل بیر فرقه یارتماق آنلادیق بو فرقه دونیانین تعقیب ائتدیگی آنلاب تانییدیگی دموکرات عنوانینین آلتیندا اولمالی ایدی. بیزده او عنوانی قبول ائدیپ و خلقي اونون اطرافینا توپلانماغا دعوت ائتمک مقصد ایله کئچن دوشنبه گونو بؤیوک بیر مراجعت نامه انتشار وئردیک.بو مراجعتنامه آذربایجان خلقينین اوزون مدتدن بری حس ائتدیگی احتیاجلار اوغروندا مبارزه ائتدیگی حق و اختیار اوزرینده یازیلیمیشدیر.بو مراجعتنامه آذربایجان خلقينین آزادلیق یولوندا آپاردیگی مبارزه تاریخی اوندو بیلیمیریک. تهران ارتجاعی آذربایجانا بؤیوک ضربه لر وورموشدور. بیز اورادا کؤک سالمیش استبداد رژیمیندن هنج بیر اومود گؤزله یه بیلیمیریک.

تهران آذربایجانین همیشه فشار آلتیندا قالماسینا چالیشمیشدیر. اورادا حکومت سوره ن خائن و مستبد عنصرلر بیزیم باشچیلاریمیزی محو و نابود ائدیپ میلی غروروموزو سیندیرماقدان بیر آن بئله صرفنظر ائتمه میشلر آذربایجان خلقينین بؤیوک سرداری ستارخانین خائنانه بیر صورتده تهرانا چکیلیب اؤلدورولمه سی هنوز اونودولمامیشدیر. مستبدلر ستارخانه دوولت ایشینه مداخله ائتمگی بؤیوک بیر گناه حساب ائدیپ اونو اتابک باغیندا محاصره یه سالدیقلاری گونلرده تهرانین کوچه، خیابان و اولورینده بئله بختیاری تفنگچیلرینین ال ایله خلقي مالی، جانی و ناموسو تاپدالانیردی. مرکز ایسه اونلاری تنبیه ائتمک عوضینده خانلارینی وزارت و صدارته منسوب ائدیردی. تهران همیشه آذربایجان آدیندان وحشت ائدیپ او آدی آغزینا آلانلارله بیرحمانه رفتار ائتمیشدیر.بونالار سردار میلی دن سونرا آذربایجان افتخاری مرحوم شیخ محمد خیابانی حقیقیندا روا گؤردوکلی حق سیزلیکلی شاهد گؤستریمک اولار.

من شخصاً اونون قاتلی حاجی مخبرالسلطنه نین اعتبارنامه سی تصویب ائدیلن گون مجلسده بیر روزنامه مخبری صفتیله حاضیرایدیم. او گون ایران آزادخواهلارینین غیرتلی نماینده سی مرحوم سلیمان میرزا بو آلچاق خائنین اعتبارنامه سی علیهنه اعتراض ائدی. اوچوخ حرارتلی بیر صورتده مرحوم شیخین ایران آزادلیغی یولوندا گؤستریدی فداکارلیقلاری ساییب سؤیلدی و حاجی مخبرالسلطنه نین بؤیوک بیر جنایتکار اولدوغونو اثبات ائتمگه چالیشدی. مخبرالسلطنه اوتانمادی تریبون دالینا گئچیپ دئدی: «دوغودورمن اونو اؤلدوردوم لیکن بو بؤیوک بیر خدمت دیر. چونکی خیابانی مملکته خیانت ائدیردی.»

آذربایجان قهرمانلارینین قانی ایله قورولان مجلس شورا بوجلادین اعتبارنامه سینی قبول ائدیپ میللت نماینده سی آدلاندیردی. سونرا بو سیما رضاخان امرایله اون سنه دن آرتیق ایران دوولتینین رئیس اولدو. بو اونون ائتدیگی خیانت پاداش و زحمت حق ایدی.

تهران بو ایشی گۆرمکله آذربایجان نامینه دانیشماغی بؤیوک بیر خیانت حساب ائتدیگی ثبوته یئتردی سیز شیخی چوخ گۆزه ل تانییرسیز. چوخلاروز اونون معنالی نطقلرینی ائشیتیمگه موفق اولموش سیز: من سیزدن سوروشورام او ایرانه هانسی خیانت روا گۆرموشدو؟

من او وقت «حقیقت» روزنامه سینده بیر آذربایجانلی کیمی مجلسین بو خائنه حرکتینه شیدتلی بیر صورتده اعتراض ائدیپ «سیزین خائن آدلاندیردیینیز بؤیوک مزارلار قارشیسیندا تعظیم ائتمگی بیز افتخار بیلیریک». کی بو جسورانه عبارت یازماقلا ایچریمده شعله لنمه مبرهده اولان میللت حسینی تسکین ائتمگه چالیشدیم. عجا شیخین خیانتی و گناهی آذربایجانلی آدی داشیماغدان باشقا اول بیلیردی؟

مرحوم میرزا کوچک خانین تهران حقینده چوخ آجی بیر سؤزو خاطریمه گلدی. اودییردی: «تهران آبادلیغی اوچون بوتون ایران برباد ائدیلیمشیدیر. ایران آبادلیغی اوچون تهرانی برباد ائتمک لازمدیر».

من بو سؤزو تصدیق ائتمک و تهرانی داغیدیب اورتادان قالدیرماغی توصیه ائتمیرم. لیکن بو سؤزده بیر دوغورلوق واردیر، کی اودا تهرانی خارج ده باش قالدیران آزادلیق حرکتلری و اونلارین میدان سوردوگو بؤیوک سیمالار علیهنه آپاردیغی جلادانه سیاستدن عبارتدیر.

همین میرزا کوچکین اؤزوده چوخ وحشیانه بیر صورتده اؤلدورولوب اونون باشی ایران آزادلیغینین غدار دوشمنی اولان رضاخانا تحفه گؤندریلیدی. آذربایجانین خلف و قهرمان اوغوللاریندان خراساندا قیام ائدن مرحوم کلنل محمد تقی خان ایله ده بو جنایتی ایشلتمکدن صرف نظر ائتمه دیلر. بونلار هامیسی گؤستریر کی تهران دا کؤک سالمیش ارتجاع و استبداد قوه سی خارجه وجودا گلن آزادلیق حرکتلرینی یاتیرماق ایشینده هئچ بیر جنایتدن گئری دورمویاجاقدیر. بو جنایتلره خاتمه وئرمک اوچون اورانین قدرتی محلی ومیللی اختیالار واسطه سیله سیندیرماق لازم گلیر. بو ایشده آذربایجان همیشه اولدوغو کیمی ایندیده پیشقدم اولمالی دیر. تهراندان آزادلیق اومماق بؤیوک اشتباه دیر. اورادا، آزادلیق مبارزه سی آپاران دسته لرین آل قوللاری باغلانمیشدیر. طبیعی دیر رضاخان یخیلان گون بیایستدیگیمیز میللی حکومت وجودا گتیره بیلمزدیک. او وقت انقلابدان بحث ائدنلرین جوابیندا من «آزیر» روزنامه سینده بو ایشین غیر ممکن اولدوغونو اثباته چالیشمیشدیم. اوگون میللی حرکت وانقلاب نتیجه وئریلمزدی. اما ایندی وضعیت تمامیه دییشمیش. اوچ ایل یاریملیق مبارزه ده تازا قوه لره و محکم سیاسی جمعیتلر میدانا چیخمیشدیر.

ایندی من انقلابدان بحث ائتمک و اونو اورتایا سورمک فیکیرینده دئیم من ایسته بیرم دیم کی بو گون خلقیمیزا گراؤز حق و اختیارینی آماغا اقدام ائدرسه اونو عملی ائتمک امکانی واردیر.

مرکزی اشغال ائتمیش استبداد حکومتی اؤزونون لیاقتسزلیگینی آرتیق اثبات ائتمیشدیر. مجلس شورادان هئچ اومود گؤزلمک اولماز. اورادا یئرتوتان مستبدلر بیر ایلدن آرتیق دیرکی ساده بیر قانون گئچیرمگه موفق اولمامیشلار. مشروط ومیللی حکومتین وجودا گلمه سی بیرینجی نوبه ده مملکتین بودجه سینی یعنی دخل وخرجینی تعیین ائتمک عبارتدیر.

فرانسه نین بؤیوک انقلابی کیمی بیزیم، مشروطه انقلابی دا بو مسئله نی حیاته کئچیرمک یولوندا وجودا گلیمیشدیر بیزیم اون دؤردونجو مجلسیمیز ایسه بو مسئله نی حل ائتمگه قادراولمامیشدیر. ایندی آلینان مالیاتلار و صرف ائدیلن پوللار هامیسی غیر قانونو و اوغرولوق حساب اولونور.

منیم وطن پرست تانیدیغیم اشخاص دان بیر دییردی کی سن نطقلرین بیرینده قانونا احترام ائدیپ اونا تابع اولماقدان بحث ائتمیشدین. من بونو انکار ائتمیرم، قانون محترم دیر، قانونسبز بیر اؤلکه ده عدالت، امنیت وانسانیت اولما بیلیمز ولی قانون هر ایکی طرفدن محترم توتولمالی دیر.

فرانسه انقلابیین بؤیوک متفکری ژان ژاک روسو اؤزونون «کنترات سوسیال» پیمان اجتماعی آدلانان تاریخی اثرینده دئیر: "پیمان ایکی طرفلی اولمالی دیر. او بیر طرفدن پوزولارسا ایکینجی طرف اونو ساقلاماقا مجبور دئیل دیر."

روسونون نظرینده قانونلار خلق ایله دوولت آراسیندا متقابل قرارداد دان باشقا بیرشی دئیل دیر. ایندی بیزیم حکومتیمیزین باشیندا دورانلار و مجلسیمیزین اکثریتینی تشکیل ائدنلر اؤزلرین قویدوقلاری قانونلار و باغلادیقلاری قراردادلاری پوزوب آباق آلتینا سالمیشلار اونا گؤره بیز او قانونلاری لغو ائدیلیمیش حساب ائتمگه مجبوروق.

بوندان علاوه اونلار همیشه قانونو اؤزلری اوچون بیر آلت، ملعه قرار وئرمیشلر. هر وقت آزادلیغی محو ائتمک خلقلین حق واختیارینی آیقلاماق لازم گلیرسه اونلاری میدانا چکیب استفاده ائتمگه چالیشیرلار. خلقلین نفعینه اولان قانونلار ایسه یاددان چیخاریب آرشیولره وئریلمیشدیر. دوستلاریمدان بیر یزدیلرین بیرمثلین یازمیشدی. گویا یزد شهرینده بیریلانچی روضه خوان واریمیش کی منبره چیخیدقا غش ائدیپ آروادلارین اوزرینه دوشرمیش. یزدیلردن بیر آخرده جانا دویوب دئیمیشدی: «آخوند من نمی دانم همیشه به طرف بی بی چراغش می کنی».

ایندی بیزیم دوولت آداملاریمیزدا غش ائندنه همیشه بی بی نین اوستونه دوشورلر. یعنی همیشه ظالمانه قانونلاری میدانا چیخاریرلار. عادلانه قانونلاردان هئچ بیر اثر گؤرموروک. بیز آذربایجانلیلار قانونلارین اساسینی وریشه سینی بؤیوک قربانلیقلار بهاسینا آلمیشیق مرکزی حکومتی اؤزلرینین آتا بابادان قالما ارثی حساب ائدن خائنلر اونو عملاً سیلیب سوپوروب گیزلتمیشلر. بیزیم حق واختیاریمیزی تأمین ائدن ایالت و ولایت انجمنلری قانونندان قیرخ ایل دیربیر اثر یوخدور. منه قانوندان دانیشان آقارلاردان بونا جواب ایستردیم. اونون بو بوشبوغازلیقدان باشقا بیر حربه سی اولما بیلیمز.

بیز حقیقتی آچیق و آیدین بیر صورتده خلقه گؤستره لیک. بیزیم میدانا آندیغیمیز شعارلارین اساسینی دا قانون تشکیل ائدیر. بیزمیللترین و خلقلرین اختیارینی تأمین ائتمیش قانون اساسینی دیریتیمک یولوندا مبارزه یه باشلامیشیق. قانون اساسی، ایالت و ولایت انجمنی اولماسا قورو و معناسیز بیر کاغذدان عبارت اولاییلر. قانونا احترام ائدیب اونو مقدس سایدیغیمیز اوچوندور، کی بیز بیرینجی نوبه ده ان بؤیوک، ان اساسی قانونو یعنی انجمن ایالتی مسئله سینی حیاته گئچیریمک ایسته بیریک. من بو سؤزلری فقط ایندی بورادا دئمه گه باشلامیشام. بیرنچه گون فرصتدن استفاده ائدیب حاضر اولدوغوم مجلس شورای ملی دن بوندان داها شدید بیر لحن ایله چیخیش ائدیب نماینده آدی داشییان یالانچی پهلوانلاردان بو خصوصدا جدی ایش طلب ائتمیشدیم. حالبوکی اولارین بیر قدم بئله خلقه دوغرو گلمه لرینه اومودوم یوخ ایدی.

دندیگیم کیمی ایچیریمیزده فارس مثلی موجبجه آشدان ایستی کاسالر (کاسه از آش داغتر) آداملار آز دئییل دیر. دونن اونلاردان بیرى منه ایراد ائدیردیگی «نییه یازیرسیز آذربایجانا دوولت طرفیندن اهمیت وئرلیمیر، نییه دییرسیز آذربایجانان آلینان وئرگیلر اولارا مصرف اولونان بودجه دن آزدیر؛ آذربایجان تهرانا ائله بیر بؤیوک وئرگی وئریمیر. بیز گره ک تهراندان تشکرانده ک کی بیزه چوخ باخشی باخیر. اگر تهران اولماسا بیز آجیمیزدان اولوروخ.»

بو آدامین عقلینه منیم شبهه م یوخدور. لیکن لج بازلیق و حجت ایله اؤز یالان و مغرضانه سؤزلرینی خلقه تحمیل ائتمک گؤرورسوز انسانی نه لردئمه گه وادار ائدیر. بونا خلف آداما من دئدیم آیا بیلیرسن کی ایگیرمی ایل تمام رضاخان آذربایجانلییه باتمانی ۴ قیرانه آلدیغی قندی ۱۸ قیرانه یندیرتدی؟ آیا آنلاماق ایسته ییرسن کی آذربایجانین زحمتکش دول آروادلاری بیر قوطی کبریت آلدیغی زامان بیر ربالین اوچ ده ایکیسینی مالیات وئریر؟

حقیقت آجی دیر. لیکن اونو سؤیلمه لیک. من مجلسده آچیق صورتده دئدیم کی (بونومن دقیق حساب نتیجه سینده اثبات ائده بیلیرم). آذربایجان خلقینه معارف بودجه سیندن وئریلن پول آدام باشینا تقسیم ائدیلسه اونو گؤسترن بیر واحد تاپماق اولماز. من اونو کبریته تبدیل ائدیم. نتیجه ده بوچیخدی کی هر بیر نفره کبریت چؤیوندن آز پای دوشور.

اوکوروکار آدام او قدر خلقدن اوزاقدیرکی بیزیم میلی دبستان لاردا چالیشان آموزگارلاریمیزین آیدا اوتوز تومن حقوق آلیب ۱۲ ساعت چالیشمالاریندان خبری اولای بیلمز اولسادا اؤز فصاحت و بلاغتینه اوقدرمغروردورکی گوندن آشکاراولان بوحقیقتی انکارائتمه گه چالیشیر. طبیعی دیر بیز بو کیمی فاسد و لجوج و فتنه جو آداملارین سؤزونه قولاق آسیب اؤز توتدوغوموز یولدان قاییتمالی دئییلیک. من اونا دئدیم بیز چالیشیب مقصدیمیزی اده ائده جه یک. اگر سن دوغرودییرسن بویوردوش قاباغا، باخاق نه ایش گؤره جکسن. بو کیمی بوشبوغازلیقلارا بیز اهمیت وئریمیریک ایش و فعالیت لازمدیر. سؤزوعبارت و بوشبوغازلیق خلقی یوروب مایوس ائتمیشدیر.

بیزیم گۆرمه لی ایشیمیز چوخ ساده دیر. اول شهریمیزی اصلاح ائتمک اوچون انتخاب ائتدیگیمیز شهر انجمنی ایشه باشلامالی دیر. تهران بیزیم بو ساده وطبیعی حقیقیمی بئله پایمال ائتمک ایسته-ییر. نچه آیدیرکی شهر اهلی اؤزائیونی آباد ائتمک و اؤز مدنی و محلی ایشلرینی یولونا سالماق اوچون انجمن انتخاب ائتمیش، لیکن وزارت کشور اونو حتی ظالمانه و قانون اساسیین ضدینه اولان پهلوی قانونی ایله ده تصدیق ائتمیر. نتیجه ده شهر کهنه قبرستان حالینا دوشموش، اونون کوچه و خیابانلاریندا گند و کثافت باشندان آشماقدادیر.

دونیادا دموکراسی نامی داشییان هئچ بیراؤلکه یوخدور کی اورانین شهرداری ایشلرینه دوولت مداخله ائده بیلسین. رضاخانین وجودا گتیردیگی بومنحوس سدی سیندیریپ شهرانجمنی ایشه باشلامالی و شهری خرابهزار حالینا دوشمکدن نجات وئرمه لی دیر. بیز سومسئله سینده گؤردوک کی ساده بیر صورتده انتخاب ائتدیگیمیز کمیسیون شهرین مهم محله لرینی بیر نچه گون سودان تأمین ائده بیلدی. اگر بو ایشه ادامه وئرلیرسه بؤیوک نتیجه لر ائده ائدیله بیلر و آیری ایشلرده بئله دیر. گرک همت ائدیب ایشه گیریشمک.

تهرانین خائنلرالیبنده اولان وزارتخانه لریندن بیر دفعه اومودو کسمک لازیم دیر. بوندان علاوه مرتجعلرین وجودا گتیردیکلری شرایطین تأثیرینده بوتون ایران هرج و مرج حالیندادیر. مازندران، گرگاندا اولدوغو کیمی اصفهان، شیراز و سایر جنوبی شهرلرده شورشلر باش قالدیرمیشدیر. تهرانین اؤزونده بئله شولوقلوقون قارشیسینی آماغا دوولت قادر دئییلدیر.

حکومت نظامی اولدوغونا باخمایاراق گئجه ساعت اوندان سونرا شهرده گؤرونمک قدغن ائدیلمیش، لیکن خلقالی و جانی نی حفظ ائتمک ممکن اولا بیلمه میشدیر. بئله بیر زاماندا آذربایجان دموکرات فرقه سی اؤزونون بؤیوک مراجعتنامه سی ایله فعالیتیه باشلامیشدیر. بیر هفته دن آزاو لمییان بو مدتده شهریمیزده و بوتون آذربایجاندا درین بیر سکوت حس ائدیلیلر. خلق بیر مرکز ثقل، بیر پناهگاه تاپان کیمی اولموشدور. امنیت عمومیتی تهدید ائدن حرکتلر سوسدورولموش، شولوقچی عنصرلر اسکات ائدیلمه گه باشلامیشدیر. ایندی آذربایجان امنیت و آرامش جهتدن ایرانین آیری یئرلرینین هامیسیندان قاباقدیر. و فرقه بو موفقیتی فال نیک حساب ائدیب گؤتوردوگو صلح و امنیت طلبلیک سیاستینی تعقیب ائده جکدیر.

اعلامیه میز اطرافدا اولدوغوجا درین تأثیر بوراخمیشدیر. دوشمنلریمیزه مخصوصاً تهراندا ایران خلقلرینین حقوقونو آياقلاری آلتینا آلان مستبد عنصرلر اونو اوخویوب تیتره مگه باشلامیشلار. بیز بؤیوک فرقه یاراتماقلا دنیایه ثابت ائده جه ییک کی اؤز ائویمیزی یابانچی کمکی اولمادان اداره ائتمگه لیاقت و قدر تیمیز وار دیر. فرقه میزین باره سینده من چوخ مفصل معلومات وئرمک ایسته میرم. بو قدر دئمه لییم کی مراجعتنامه میزی حتماً اوخوموشسوز؛ اونون بوتون آذربایجاندا بؤیوک تأثیری اولدوغو بوندان بیلینیر کی ایرانی باشندان باشا بوروموش اولان شولوقلوق و هرج و مرجدن بورادا هئچ بیر خبر یوخدور. ایستر شهرده و ایستر کندلرده

خلق فرقه یه اعتماد اندیب اونون میدانا آتدیگی امنیت شعارینی چوخ حسن توجهله استقبال ائدیر. آذربایجان ایندی طوفانلی دریا کیمی تلاطم ده اولان ایران اؤلکه سینده ساکت و آرام بیر جزیره حالیندادیر.

تهراندا ایسه مراجعتنامه میز بمب کیمی سسلنمیشدیر. اونون اورادا چوخ آز بیر مقداردا انتشار ائدیلمه سینیه باخمایاراق چوخ سریع بیر صورتده خلقین نظرینی جلب ائتمیشدیر. اونون تأثیری ایله اؤزونو زور ایله ایران خلقینه دوولت ائدن صدر کابینه سی متزلزل اولموش، ارتجاعین آلچاق نوکرلری اولان نماینده لری ال آیقلارینی ایتیرمیشلر. وچوخ احتمال وارکی ووردوغوموز بؤیوک ضربه نین اثرینده صدرین کابینه سی سقوط ائدیب اونون یئرینه موقتی اوزره بیر مجلل و یا آزادخواه کابینه گتیرسینلریکن بو اوشاق آلدان تدبیرلر بیزی اغفال ائده بیلمز. بیر گونلوک بئش گونلوک اوچون یوخ و همیشه آزادلیگی تأمین ائتمک اوچون بورادا وجودا گتیرمگه باشلادیغیمیز مرکزی ثقلی ساخلامالی، اونو مرکزده آزادلیگی محو ائتمگه چالیشان مستبدلرین باشی اوستونده محکم بیر یوموروق کیمی توتمالیییق.

بوندان علاوه فرقه میزایشه باشلادیقدان سونرا وجودا گلن امنیت و آراملیق گؤستردی کی خلقیمیزین اؤزونو اداره ائتمگه لیاقتی واردیر. مرامنامه میزی هنوز انتشار وئرمگه فرصتیمیز اولمامیشدیر. چوخ تئز بیر زاماندا چاغریلان فرقه کنگره سینده اونو تصویب ائدیب عمومین نظرینه تقدیم ائده جه ییک. لیکن اساسی مقصدلریمیز خلقدن گیزلی دئییلدیر. اونو بیز مراجعتنامه میزده ساده بیر دیل ایله یازیب گؤسترمیشیک. بیز بیرینجی نوبه ده امنیت، اوندان سونرا میلی حرکتیمیزی اداره و ایران آزادلیغینی تأمین اوچون انجمن ایالتی دن عبارت اولان بیر مرکز ثقل وجودا گتیرمه لییک.

فرقه نین ایشی باشقادر. اونو دوولت و حکومت یئرینه قویماق اولماز؛ او خلقین گؤزونو آچیب محکم بیر انتظام آلتینا چکمک و بو واسطه ایله عمومین منافعینی تأمین ائتمگه چالیشیر. خلقین حقوقو، فردی و اجتماعی ایشلرینی اداره ائتمک دوولت تشکیلاتینین ایشی دیر. بو تشکیلات ایالت و ولایت انجمنلری شکلینده اولایله جکدیر. انجمنلرین اختیاراتی چوخ وسیع دیر. اونلار بوتون دوولت اداره لرینین ایشلرینه یئتیشه بیلر و ایالتین مالی، فرهنگی و بهداشتی مسئله لرینی مستقل بیر صورتده مذاکره ائدیب بو خصوصدا جدی تدبیر گؤره بیلر.

قانون اساسی بوتون ایران خلقلری و ایالتلری کیمی آذربایجان خلقینه ده بو اختیاری وئرمیشدیر. بیلدیگیمیز کیمی آذربایجان انجمنی ایرانین مشروطه تاریخینده بؤیوک رول اوینامیشدیر. او انجمنده شرکت ائدنلر دن آقای رفیعی (نظام الدوله) نین خوشبختانه بورادا تشریفلری واردیر. اؤزلری ده فرقه میزین مؤسسیرلریندن دیرلر. آقای مستشار الدوله ده بو تاریخی انجمنین عضولریندن دیر. بو نشانه لر (سیمگه لر) بیز آذربایجان خلقینین آلدیگی بؤیوک حق و اختیاردان بیر شاهد و محکم مدرک و دلیلدیر. بورادا بؤیوک بیر حقیقتی گرک سیزه دئییم.

بو معروف دور، دئییرلر: "حقى آلماق لازیم دیر، اونو وئرمزلر". منیم عقیده مه گۆره بو کامل بیر شعار دئییل دیر. من دئییرم حقى آلماق شاید کی آسان بیرایش دیر، اونو ساخلاماق شرط دیر. اگر بیزیم قهرمان مشروطه خواهلاریمیز بو نکته یه توجه ائدیپ اغفال اولماسایدیلار، ایندی آذربایجان بلکه ایران تمامیه دونیانین ان آزاد، ان مترقى، ان دموکراتیک مملکتلریندن بیرى اولموش و دچار اولدوغوموز فقر و فلاکت، آجلیق و سفالت قاباغیمیزا چیخمامیشدی. آذربایجان خلقی قیرخ ایل بوندان اؤنجه تشکیل ائتدیگی انجمن ایالتی واسطه سیله اؤزونون سیاسی رشد و استعدادینی ثبوت ائتمیشدیر.

فرقه میز بو استعداد و لیاقتی دونیایه ثابت ائدیپ اونون قاباغینا چیخاریلان مانعلری اورتادان قالدیرمالی دیر. دموکراتلیق ان مترقى و عالی بیر فیکیر دیر. بیز اونو تمام معناسیله حیاتا کنچیرمگه چالیشمالیق. بیز وار قووه میزایله چالیشاجاییق کی میللت افرادینین هامیسی دوولت ایشلرینه مداخله ائده بیلسین و هر بیر فردین اراده سی مملکتین مقدراتیندا مؤثر اولسون. اوندان علاوه قاباغیمیزدا بؤیوک اصلاحات دورموشدور.

اولی، کندلی ایله اربابلار آراسیندا تولید اولموش اختلافلاری عادلانه بیرطرزایله حل و رفع ائتمه لیبیک. سونرا فرهنگ و بهداشت مسئله سی بیزجه ان بؤیوک مسئله لردن دیر. فرهنگ و بهداشت سیز بیرمیللت اؤز استقلال، حیات و آزادلیغینی ساخلایا بیلمز. من کنچمیش نطقلریمین بیرینده، فرانسه هنوز آلمان قووه لرینین اشغالی آلتیندا ایکن، همین بو یئرده فرنک میللتینین یاشاییب آزاد بیر صورتده اؤز حیاتیینی ادامه وئره جگینی پیشگولوق ائتمیشدیم. بو پیغمبرلیک دئییل ایدی؛ من او مدنی میللتین فرهنگیندن، تاریخی مبارزه لریندن بیلیردیم و بهداشتا اولان توجهیندن کاملاً خبردار ایدیم.

بیزیم آرزولاریمیزدان ان بؤیوگو عموم خلقین سوادلانیماسی دیر. سوادلی و ساغلام خلق هنج وقت ظلم و فشارا تحمل ائتمز. انسانلار ایله حیوانلار آراسیندا اولان بؤیوک فرق ده بوندان عبارت دیر: انسان اجتماعی بیر مخلوقدور. او تک اؤز باشینا یاشامیر و اونون مقصدی فقط شخصی حیاتیینی تأمین ائتمک دئییل دیر. بشر اجتماع اوچون یاشاییر.

اونا گۆره اجتماعین منافعینى شخصی منافعیندن یوخاری توتمالی دیر. هر کس اؤز باشینی ساخلاماق اوچون یاشاسایدی، دونیادا بؤیوک سیمالار، فداکار قهرمانلار، اؤز جانلارینی وطن و میللت یولوندا فدا ائدن رشید انسانلار تاپیلمازدی. بو فداکارلیق فقط بیلگی، فرهنگ، تشکیلات و اخلاق نتیجه سی دیر. بیزده گرک جماعتین منافعینى اؤز شخصی منفعتلریمیزه ترجیح وئرمگه عادت ائدک و بو واسطه ایله خلقیمیزی فلاکتدن قورتاراق. افتخار مال، مکنّت و شخصی یاشاییشدا دئییل دیر. دونیادا باشی اوجا آدمالار عموماً خلق خادملى اولموشلاردیر.

جوانلاریمیزی بو روحدا تربیت ائتمه لی بیک. افتخار و شرف قازانماق ایستیهین، خالقا خدمت ائتمه لیدیر. بونو گرک هامی بیلسین و بو یول ایله قازانیلان شرف و افتخارین مزه سینی آنلا سین. بیز تاریخن چوخ دانیشا بیلریک. کنچمیشیمیز ده افتخارلارلا

دولودور، لیکن بو کفایت ائتمز. افتخار و شرافتی اؤزوموز اؤز الیمیز ایله کسب ائتمه لیبیک. سعدی نین حکیمانه سؤزو بیزه درس عبرت اولمالی دیر:

"میراث پدر خواهی علم پدر آموز / کین مال پدر خرج توان کرد به ده روز"

بیز آتا - بابامیزین گۆردوگو ایشلری اؤزوموزه سرمایه قاییریب اونو خرجه ییب قورتارماق، بلکه شجاعت، رشادت وفداکارلیقدا اونلارا تقلید ائدیپ گئندیکلری یول ایله گدک، اونلارین قازاندیقلاری افتخار و شرفه نائل اولاق. بیزیم فیکیریمیزی مشغول ائدن مسئله لردن بیرسی ده دیل مسئله سی دیر. بو بیز آذربایجانلیلار اوچون چوخ مهم و اساسی مسئله لردن دیر.

فرهنگ مسئله سینی بی قیدلیک ایله باشدان سالماق اولماز، چونکی میللتلرین حیاتی اونا باغلی دیر. بدبختانه بوگونه دک مملکتیمیزی اداره ائدنلر بو موضوعو سراسری ساییب اونا اهمیت وئرمه میشلر. بوندان علاوه آذربایجانین فرهنگ و معارف موضوعوندا مخصوص بیر وضعیتی واردیر. اهالی میز قرنلردن بری معین بیر دیل ایله دانیشماقدادیر. بو دیلی ساده و قبا تدبیرلر ایله عوض ائتمگه چالیشانلارین اللرینده قانع اندیجی دلیل لری یوخدور آلتی-یئدی یاشیندا تازه دیل آچمیش اوشاغا یابانجی بیر دیلی تحمیل ائتمک جنایت دیر. تعلیم و تربیت ایله مشغول اولانلار اکثر آذربایجانلیلارین عصبی لیگینی بوندان گۆرورلر. آنا دیلینده یازیب اوخوماغی قدغن ائتمک فرهنگ تکاملینین قباغینی آلماق دئمک دیر.

بئش میلیوندان چوخ کند و شهرده یاشایانلاریمیز بیر طرفه قالسین، حتی محلی مکتبلرده تحصیل ائدنلریمیز بئله عمرلرینین آخیرنه قدر فارس دیلینی دوزگون تلفظ ائتمگه قادر دئییل دیرلر.

رضاخان ایش باشینا گلیب آذربایجانلی پارچالاماق سیاستینی باشلامادان اؤنجه، آذربایجاندا میلی تئاتریمیز سریع بیر صورته ترقی ائتمکده ایدی. خلق (آرود و کیشی) تماشا لاردا کمال میل ایله حاضر اولوب هنرورلریمیزین اثرلرینی سیر ائدیردی. بو واسطه ایله اخلاق و معنویات جهتیندن میللتیمیز ترقی ائتمکده دوام ائدیردی.

فقط تئاتر مجبوراً فارس دیلینه تبدیل ائدیلن کیمی نمایش سالونلاریمیز باغلانماغا مجبور اولدو. چونکی خلقیمیزین اکثری بو دیلی آنلاماغا قادر دئییلدی. دیلی میهن پرستلیکله مخالف گۆرنلر واقعاً جاهل آدمالار گرک اولسونلار؛ چونکی بو ایشین تازه لیگی یوخدور، هنوز ایندی ده مچیدلر ومنبرلرده واعظلریمیز خلقین آنلادیغی آذربایجان دیلینده موعظه ائدیپ دینی وظیفه لرینی انجام وئرمگه دعوت ائدیرلر.

بیز آذربایجان دیلینین مخالفلریندن سوروشوروق کی بو ایشده نه پیسلیک واردیر؟ نییه بیر دیلدن منبرده استفاده اولونور اما مدرسه ده اولونامور؟ وانگهی آذربایجان دیلینده یازیب اوخوماق مسئله سینین تازه لیگی یوخدور. قیرخ نچه ایل بوندان اؤنجه ایران فرهنگینین افتخاری ساییلان میرزا حسن رشیده، تبریزده تشکیل ائتدیگی مدرسه نین ابتدایی دوره سینی آنا دیلینده تدریس ائتمیشدیر. اونون او تاریخده تألیف و نشر ائتدیگی درس کتابی الیمیزده دیر. بوندان علاوه بورادا یازیب اوخوماغی آنا

دیلیندن باشلایانلار آز دئییل دیر. ائشیتدیگیمیزه گؤره آقای فیوضات و آقای دکتر رضا زاده شفق ده بو دیلده آذربایجان مکتبلیرینده وقتینده درس دئیمیشلر.

بوندان علاوه من کندلرده و خیردا شهرلرده معلملر گۆردوم کی فارس دیلینی ابداً بیلمه یین کندلی و اصنافا بو دیلده فرهنگ موضوعوندا نطق ائدیردیلر. مخصوصاً سلماسدا بو گولونج ایشین لاپ قاپا بیر شکلینی کئچن ایل گۆرمگه موفق اولدوم. من سلماس سؤزونو مخصوصاً ایشلئتدیم، چونکی بیزیم شاپور علیرضایه ارادتمیز یوحدور. شاپور سؤزو اونون اخلاقی جنایتلرینی نظرده مجسم ائدیر. ستارخان خیابانینین دا پهلوی آدلانماسی قولاقلاریمیزی خراش ائدیر، روحوموزو اینجیدیر. تبریزده، آذربایجان قیرانلیق قویون کیمی پارچالایان رضاخان پهلوی آدینا خیابان اولا بیلمز. اونو تبریز اهالیسی اؤز میلی قهرمانی ستارخان آدینا آدلاندیرمیشدیر. پستخانه میز بونو بیر دفعه لیک بیلمه لی، پهلوی آدینا گلن مکتوبلاری گئری قایتارمالی دیر. تبریزده پهلوی خیابانی یوحدور. بؤیوک خیابانیمیز بؤیوک سردارامیزین آدینا دیر، ائله ده گرک مشهور اولسون.

آخرده تکرار ائدیرم بیز ایرانین استقلالینا کاملاً علاقمندیک. اونون بیرقارارش توپراغینی آیری بیر اؤلکه یه وئرمک فیکیری ابداً میداندا یوحدور.

بیزیم ایسته گیمیز قانون اساسیینین بیزه وئردیگی داخلی حق و مختاریتدن عبارت دیر. دیل مسئله سی ده بونون جزوی دیر. بیز مراجعتنامه میزده دئدیگیمیز کیمی اؤز ائویمیزین ایشلرینی اؤزوموز اداره ائتمک فیکیریندیک؛ اوندان اؤتری وار قوهه میزایله چالیشاجاییق. زور ایله ایران خلقلرینی اسارتده ساخلایانلار بونو بیرکره دوشونمه لی دیرلر.

جمعه گونو شهر یور آیی نین ۳۰ یندا (۳۰-۶-۲۴) تبریز شهرینین ۱۵۰۰ نفردن آرتیق اهالیسینین حضورایله شیرخورشید سالونوندا میتینگ کئچیریلیرکی بو میتینگده آقای پیشه وری هیجانلی نطق سؤیله ییب اوندان سونرا آقای بی ریا دانیشیب بو دانیشیقلاردان سونرا بئش دوولت وزیرلری هیئتینه تبریز آزادیخواه لاری وریندن بیر تلگراف گؤندریلیر، کی بو تلگراف دا آذربایجان خلقینین حق طلبلر ایسه حکومت طرفیندن هئچ بیر اثر وئریلمه مه سی خصوصیندا بئش دوولت وزیرلری هیئتینه شکایت اولونور کی بو تلگرافین متنی بئله دیر.

«خارجه وزیرلر شوراسینا»

امریکا متحد جمهوریتی خارجه وزیرلری جناب بیرنر، انگلستان خارجه وزیرلری جناب بوین، شورالر جمهوریتی خارجه وزیرلری جناب مولوتوف، فرانسه خارجه وزیرلری جناب بیدو، چین خارجه وزیرلری جناب وانگ شییه جیه.

بؤیوک دموکرات دوولتلر قانلی فاشیست اصول اداره سینی محو ائدیکدن سونرا دونیانین چوخ مملکتلری عادلانه دموکراتیک اصول اداره سی یاراتمیشدیر. قاقاقلاردا ظلم آلتیندا ازیلن جهانین چوخلو قوم و میللتلری تاریخی آتلاتیک منشورون موافق

اولاراق اؤز مقدراتلارینی تعیین ائتمگه باشلامیشدیر. هر خلق اؤز میلی مدنییتی، اقتصادیاتینی و گذرانینی قالدیرماق اوچون دموکراسی رژیمین نعمتلیریندن استفاده ائتمک ایسته ییر.

متأسفانه ایراندا گون به گون دیکتاتورلوق تهلوکه سی آرتماقدا و فاشیست عنصرلری رضاشاهین منحوس حاکمیتیندن سونرا الده ائدیلن ناتمام آزادلیغی بئله بوغماق اوچون هر جور فتنه لره ال آتماقدادیر. هم ایالتلرده و هم ده پایتختده آزادیخواه‌لار تعقیب اولونور. دموکرات حرکتی تمثیل ائدن روزنامه لر و جمعیتلر سلاح گوجویله داغیدیلیر. ارتجاع قوه لری تازادان سابق رضاشاهین استبداد رژیمینی ایستیمک اوچون ایرانین ناموسلو آزادیخواه‌لارینین قانونی تۆکمه‌دن چکینمه ییرلر. ایراندا بئش میلیون نفوسا مالک اولان بیز آذربایجانلیلارین وضعیتینی داها تحمل ائدیلمزدیر.

آذربایجان میلیتی اوزون ایللردن بری ایرانداکی آزادلیق نهضتی‌نین علمداری اولماغینا باخمایاراق، اؤز تورپاقلاریندا فقر و بیچاره‌لیک حالیندا، هر جور حقوقدان محروم حالدا یاشاماقدادیر.

ایراندا بو وقته قدر آغالیق ائدن ارتجاع حاکمیتی نتیجه سینده آذربایجان میلیتی اؤز میلی مدنییتی‌نین ترقی‌سینه چالیشماق، خرابه شهرلرینی آبادلاشدیرماق و خلقین فلاح، بهداشت و سایر احتیاجلارینی رفع ائتمک و حتی اؤز اوشاقلارینی آنا دیلینده بئله اوخوتماق اوچون هنج بیر حق و اختیارا مالک دئییلدیر.

دونیانین قدیم خلقی اولان و مین ایللر عرضینده بؤیوک مدنیت و صنعت اثرلری یاراتمیش آذربایجان خلقی، ایندی استبداد و دیکتاتورلوق آرادان گؤتورولمه یه باشلانیدیغی بیر زاماندا اؤز حقوقلارینی طلب ائدیپ و بو مقدس یولدا مبارزه یه قالخمیشلار. بیز آذربایجانلیلار آتلاتیک منشوروندا گؤستریلن «هر بیر میلیتین اؤز مقدراتینی اؤزو تعیین ائتمک» عقیده سینده درین بیر ایمان بسله دیگیمیزی و بو آغیر وضعیتیمیزی بؤیوک متفق دموکراسی دوولتترین تشکیل وئردیگی وزیرلر شوراسینین نظر دقتینه یئتیریریک.

بیز بوتون ایراندا حقیقی دموکراسی اصولو برپاسینی و آذربایجان خلقینه آزادلیق و مختاریت وئرلمه سینی عموم مملکتین عادلانه قانونلارینی گؤزلمکله برابر، آذربایجانین اؤز سرنوشتینی اؤزو تعیین ائتمه سینی ایسته ییریک. بیز بؤیوک متفق دموکراسی دوولتترین خلقیمیزین بو تاریخی و عادلانه طلبینده بیزه کمک ائتمه لرینی بئش میلیونلار آرتیق آذربایجان خلقی آدیندان طلب ائدیریک.

آذربایجان خلقی امیندیر کی بوتون میللتلره و قوملره میلی آزادلیق و خلاصکارلیق وعده ائتمیش بؤیوک متفق دموکراسی دوولتله بیزیم ده طلبیمیزی طبیعی نظرده توتاجاق و اؤز کمک‌لرینی بیزدن اسیرگه میه جکله.

بو قطعنامه تبریز شهرینده شیر و خورشید تئاتری بناسیندا ۱۵۰۰ متجاوز آذربایجانین مختلف طبقه لریندن تشکیل اولونموش کنفرانساندا قبول اولونموشدو.

کنفرانسدا اشتراک ائندلر طرفیندن امضالار

شتربانی - جعفر پیشه وری - کاظم وحید - صمصام - حسین جدی - غلام یحیی دانشیان - هاشم نیا داوود - علی چوقانی -
صمد منصوری - اسرافیل قادری - محمد حسین برهانی - صابر کمال زاده - علی ماشینچی - علی ابلوج - خاقانی - علی غلامپور
- لطیف شمیلی - ملک ملکفام - محمود حقیقی - علی روشنفر - محمد ابراهیم - صادق بادگان - آخوندزاده گنجی - ابراهیم
سالک - عباسعلی زنوزی - رسام موزع زاده - محمد ابراهیم اخبارلی - ذبیح الله شریفی - تقی چاپار - امین فرشچیان - ترابی
مدیر روزنامه خاورنو - حسن علیزاده - ناتوانی - دکتر آخوندزاده - میر تقی السادات خیابانی - ابراهیم علیزاده - نجفعلی فنایی
- حسین زفیری - جمشید انباز - باقر امیرخیزی - علی قهرمانی - تقی شاهین.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرینجی کنگره سینین زامانی یاخینلاشدیقجا فرقه کنگره حاضیرلیقلارینا سرعت وئریب بو
کنگره ده تبریز شهری طرفیندن اشتراک ائدن اعضانین تعیین اولماسی و تبریز شهرینده فرقه نین ایشلرینی دوزه نه سالماق
اوچون سه شنبه گونو مهر آیینین اوچونده (۳-۲۴-۷) آخشام ساعت بئش ده تبریز فردوسی سالونوندا آذربایجان دموکرات فرقه
سی عضولرینین عمومی اجلاسی تشکیل اولونورکی جلسه ده فرقه نین صدری آقای پیشه وری فرقه نین عمومی سیاستی
اطرافیندا دانیشتیق آپاریب و فرقه نین نظامنامه سینین موجبجه تبریز شهرینین حوزه لری تعیین اولونور کی بو حومه لر عبارتدیر:
حومه لرین تعیین اولماسیندان سونرا قرارالینیرکی حوزه لرین نوبتی جلسه لری بو گوندن اعتباراً معین یئرلرده تشکیل تاپسین.
مراجعتنامه ده اولان کیمی مرامنامه ده اساسی نین مشروطه و قانون اساسی نین احیا سی، آذربایجان خلقی اؤز داخلی ایشلرینی
اداره ائتمکده مختار اولماسینی تأمین ائتمک اوچون، ایالت و ولایت انجمنلری نین انتخابی ایله برابر آنا دیلیمیزین یازیب،
اوخویوب، دوولت اداره لرینده، استفاده ائتمک مسئله سی تشکیل ائدیر. بو اساس اوزره مرامنامه ده کند توپراق مسئله سی ،
معارف ، کولتوره ل ترقیسی آذربایجانین صنعتی لشدیریلمه سی همچنین تجارتین دوزگون یولاقویولوب گوندن گونه آرتماقدا
اولان ایشسیزلیگین قاباغینین آلینماسی کیمی مهم وحیاتی مسئله لر اطرافیندا عملی تدبیرلر و ساده یوللار گؤسترلمیشدیر.
مرامنامه دن باشقا بو کنگره ده فرقه نین نظامنامه سیده تصویب اولونور، کی بو نظامنامه یه گؤره فرقه فعالیت لری، حوزه ، ناحیه
، بخش کمیته سی ، مرکزی کمیته اولاراق تنظیم اولورکی حوزه کمیته سی ۵-۷ نفر ، ناحیه کمیته سی ۱۵-۱۷ نفر ، بخش
کمیته سی ۲۱-۲۷ نفر، مرکزی کمیته ۳۱-۴۵ نفرلیک هیئت لر حالیندا اداره ائتمک اوچون تعیین اولونور.

نظامنامه یه گؤره فرقه عضو اولان اعضانین کنترلی اوچون ۱۲ نفرلیک انضباطی (تفتیش) کمیته سی ده معین اولور کی بو
کمیته نین اعضاء سینی مرکزی کمیته وریندن سئچیلیر.

کنگره نین سون گونلرینده آذربایجان دموکرات فرقه سینین ۴۱ نفرلیک مرکزی کمیته سی آقای پیشه وری نین صدرلیغی و آقایان پادگان و شبسترینین معاون لیغیندا سئچیلیر مرکزی کمیته نین اجرای کمیته سینه : آقای پیشه وری - شبستری - بی ریا- جاوید - بادگان تعیین اولونور کی بونلار سونرالار آقایان قیامی - ولایی - نونه کرانی - شاهینده آرتیریلیر .
مرکزی کمیته نین سیاسی شعبه سینه: آقایان : پیشه وری - جاوید - غلام یحیی - دانشیان - شبستری - بادگان سئچیلیر .
مرکزی کمیته نین اعضاء سی :

میر جعفر پیشه وری - محمد نونه کرانی - فریدون ابراهیمی دکتر مهتاش - میرزا علی شبستری - چشم آذر - آزاد وطن - رحیم جادنیکو - دکتر جاوید - شمیده - رحیم زاده بادکوبه چی - آقای دهقانی - غلام یحیی دانشیان - محمدعلی عزیزاد - آقای جودت - صادق دیلمقانی - کاویان - آتش بیات ماکو - آقای برهانی - رفیعی - رحیم ولایی - آقای زوقی خوی - بورچالی دکتر جهانشاهلو- صادق بادگان - جعفر اخگری - دکتر آخوندزاده - محمد آذرلو - زین العابدین قیامی - اورنگی - عباس پنبه - ذبیح الله شریفی - محمد بی ریا- کبیری

بو جلسه نین سونوندا تبریز شهر کمیته سینین ۵۹ نفرلیک کمیته سی سئچیلیر کی ۳۸ نفری آذربایجان دموکرات فرقه سینین تبریز شهرکمیته سی طرفیندن کنگره ده اشتراک ائتمک اوچون تعیین اولونور .
آذربایجان دموکرات فرقه سینین کنگره سینین زمانی گلیب آذربایجانین ان گؤرکملی سیمالارین حضورایله تشکیل تاپیر. کنگره ده اشتراک ائدن سیمالار، آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیر میلی تشکیلات اولدوغونون گؤسترگیسی دیر .
کنگره ده اشتراک ائدن سیمالار، مشروطیت انقلابیندا ستارخان، باقرخانین یانیندا استبداد ایله ساواش آپارانلار، شیخ محمد خیابانینین یانیندا دموکرات فرقه سینین قوروجولاریندان باشقا، آیری اولکه دن گلن یابانجیلار دئییل دیر. مشروطیت انقلابینی و شیخ محمد خیابانینین حرکتلرینی قبول ائدنلر بو حرکتین اونلارین حرکتلرین دوامی اولماغینی قبول ائتمه لی دیر.

آذربایجان ارمنیلرینین فرقه یه مکتوب

آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کومیتة سینه

آذربایجان ارمنیلرینین میلی شوراسی که آذربایجان اطراف نماینده لرینین و تبریز شهری اجتماعی مدنی و همکارلار اتفقلارینین نماینده لریندن تشکیل تاپیلیمیش جلسه ده انتخاب اولودور، آذربایجان دموکرات فرقه سینین نشر اولونمش بیانیه سینی اصل مقصود و شعارلارینی مطالعه دن سونرا آذربایجان ارمنیلری آدیندان آذربایجان داخلی مدنی، اقتصادی و آبادانلیق مسئله لرینین بوجور صحیح بیر یول ائيله چوق مناسب بیر طرز ایله حل ائتمه گی حسن استقبال ائدیر. آذربایجان ارمنیلری کئچن دوره لرده گؤستریلر که ایران دولتینین صمیمی تبعه لری اولدیغی حالدا همیشه دموکراسی اصلرینه بیر قدر آزادلیق اله گتیرمک،

چالیشوبلار که اوز بالالارینه آنا دیلی تربیه وئره بیلسینلر و وطن ایچون داهادا مهربان داهادا صمیمی افراد حاضیرلا سینلار. کئچن ۱۰ ایللرده بیزم ایسته دیگیمیزه مخالف بیر جریان واقع اولدی. بیزم مکتبلریمیز باغلانندی. بیز اوز آنا دیلیمیزدن محروم اولدق و مدنیتدن دالی قالدیق. سیزین بیان ائتدیگینیز دموکراسی شعارلار که ایران قانون اساسی ائيله موافق دیر، آذربایجان ارمنیلرینین چوخدان بری بسلنمیش آرزولاریندان دیر. سیزین پیشنهاده ایتدیگینیز انجمن ایالتی و ولایتی لر توسطی ایله بیزم وطن مزین سعادت، ترفیسی ایچون تمام او موضوعلاردا که آذربایجان دموکرات فرقه سی اوز بیانیه سنده ذکر ائدیپ بیز ارمنیلر حاضریق بیزم تمام قوه میز ایله چالیشاق و موفقیته نائل اولاق.

آوانس بوداغان - صمصام سعیدخانین - سیمون مکرديچیان - مکرديچ زرگریان - گورگین بادالیان - واهان عوقانیان - هوسپ مرادخانین - استپانیان - بابگن قوروچیان - آدوم صانونیان - پاریس کراکوسیان - آراکل آرا کلیان - گورگین سارکیسیان - آشوت حسرتیان - هاین آوانسیان - داوید گورگیان - میکائیل ساهاکیان

(آذربایجان» نمره ۱۲، مهر ۳، سپتامبر ۲۵)

قزوینده یاشایان آذربایجان جوانلارینین قراری

۱۹۴۵ نجی ایل سپتامبر آیینین اونونده، قزوینده یاشایان آذربایجان جوانلارینین عمومی اجلاسی تبریز شهرینده تشکیل اولونموش دموکرات فرقه سینین مراجعت نامه سینی اوقوب و تقدیر ایدیرلر.

بیز قزوینده یاشایان آذربایجان لی لار آذربایجاندا تازه تشکیل اولونموش

دموکرات فرقه سینین مراجعت نامه سینی صمیمی قلبدن تبریک ایدییریک. آذربایجان اوزون ایل لر دیر که بیر اوچ خائن لر طرفیندن جهالت و عوامل لق باتلاغینا غرق اولوب و مدنیتی تحقیر ایدیلیردیر.

عصرلردن بیرى بو وضعیت ایچرسینده یاشایان آذربایجان خلقی بوگون تشکیل تاپمیش فرقه نین شعارلارینه سویوق باخامریق. بومیلی دموکرات فرقه سی آذربایجانین قهرمان آزادیخواه لارینین مبارزه سی سایه سینده تشکیل تاپمیش دیر. آذربایجان اوغول لارینین اوز میللتینین سعادتیندن باشقا بیر آرزوسی یوخدور. دموکرات فرقه سینین اطرافینه توپلاشان لارین آزادیخواهلیق سوابقی بو مقدس شعارلارین قاباغه گیتمه سینه بویوک خدمت ایده جکدیر.

اوز شعارلاریندا آذربایجاندا آنادیلینین اوخونماسینی قید ائدیپ دیر.

دورت میلیون یاریم نفوسه مالک اولان آذربایجان خلقی آرتیق اوز آنا دیلینده مکتبلرین اولماسینده، بهداشت و فرهنگ و کشاورزی و اوز عموم داخلی ایشلرینده مختار اولمالی دیر. قزوینده یاشایان آذربایجان لی لار امین یک که جهالت و عوامللیق منگنه سینده سیخیلان آذربایجان خلقینین گله جگینی اوزون کنچمیشیندن داهایا سعادتی و داهایا پارلاق ایده و اونی بیراوچ خائن لر اسارتیندن قورتاران بوگون آذربایجان خلقینین باشیندا دوران تازه دموکرات فرقه سی اولاجاق دیر.

بیز قزوینده یاشایان آذربایجانلیلار تبریزده تشکیل اولونموش دموکرات فرقه سینین چاغیریشینی بر سلسله آلفیشلاریراق اونا موفقیتلر آرزو ایدیریک:

یدالله نباتی - کریم سامکی - علی حقیری - سلیم تاورنی - علی سلیدانی - سلیمان آوازی - ابراهیم مهردو ایرانی - امان رحمان - خیرالله سیف‌الله‌زاده - حمزه دانیامی - حاجی فرزند میرزا - شکور سیف‌الله‌زاده - محمد حقیری - نورعلی روبدل - خانم کریکوریان - حکیمه خانم دانیامی - سارا خانم روبدل - زبینه خانم شیرزاده - مریم خانم ماریام - یوسف نجدعلی - صمد آقاخان

(آذربایجان» شماره ۱۸، مهر ۱۰، اوقت‌نابر ۲)

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرینجی کنگره سی مهرآیینین ۱۱ینده (۱۱-۲۴-۷) سحر ساعت ۱۰ ده تبریز فردوسی مدرسه سی سالونوندا آقای پیشه ورینین هیجانلی نطقيله افتتاح اولوب، سونرا کنگره نین پروگرامی اوخونوب ۱۷نفر کنگره نی اداره ائتمک اوچون انتخاب اولونور.

کنگره نین بیرینجی جلسه سینده سلماس نماینده سی آقای مکرم الملک - ماکو نماینده سی آقای مرادی بیات ماکو - اردبیل نماینده سی آقای جودت - سراب نماینده سی آقای هاشمینین معنالی نطقلری کنگره یه گلن انسانلارین دموکرات فرقه سینین مراجعت نامه سینین اینام و عقیده اوزره قبول ائدیلدیگی نین گؤسترگیسی دیر.

آقای مکرم ین دیل مسئله سی حقینده سؤیله دیگی منطق و متین سؤزلری خلقین آنا دیلینه اولان توجه و علاقه سینین چوخ گؤزله صورتده آشکارا چیخاردیگی دیر.

آقای مکرم الملک دیرکی: «آذربایجانلیلار مغوللارین گوجوایله اؤز دیلیرینی تحمیل ائتدیکلرینی ادعا ائدنلر چوخ نادان آدمالاردیر. مغوللار یوز ایلدن آرتیق آذربایجاندا حکومت ائده بیلمه دیگی حالدا، اؤز دیلیرینی بیزه تحمیل ائتمیش ایسه عجب آلتی یوز ایلده ن چوخ حکومت ائدن فارس‌لارنه دن بو دیلی ده ییشدیرمگه موفق اولمامیشلار. بو اثبات ائدیرکی دیلی زور و یا آیری واسطه لر ایله ده ییشدیرمک اولماز دیلیمیزین مخالفلری فقط بو پوچ ادعالر ایله آذربایجانین فرهنگینی بوغماق، بو واسطه ایله خلقیمیزی جهالته ساخلاماغا جان آتیرلار».

مراجعته نامه ده اولان کیمی مرامنامه ده اساسینین مشروطه و قانون اساسینین احیا سی، آذربایجان خلقی اؤز داخلی ایشلرینی اداره ائتمکده مختار اولماسینی تأمین ائتمک اوچون، ایالت و ولایت انجمنلری نین انتخابی ایله برابر آنا دیلیمیزین یازیب، اوخویوب، دوولت اداره لرینده، استفاده ائتمک مسئله سی تشکیل ائدیر.

کنگره نین ایکینجی جلسه سی همان گون ساعت ۳ ده تشکیل تاپیر کی عینی زاماندا ۱۵مین نفردن آرتیق کندچی، کارگر، اصناف و بوتون طبقه لردن آذربایجان دموکرات فرقه سینه تبریک دئمک و اؤز حمایتلرینی اعلام ائتمک اوچون فردوسی مدرسه سینین قاباغینا ییغیشیب اؤز احساسلارینی فرقه یه گؤره اورتایا قویوبلار.

کنگره نین ایکینجی جلسه سینده آقای ریحانی زنجان اهالیسی طرفیندن کنگره نین افتتاحینی تبریک ائدیپ، سونرا آقای نورالله یکانی خوی اهالیسی طرفیندن کنگره نین تشکیلینی تبریک اندرک قید اندیر کی تبریزده بیر گون وار ایدی کی آزادلیق کلمه سینی دیله گتیرنلرین دیلینی ریشه دن چیخاردیردیلار.

ایندی ایسه همان تاریخی تبریزده آزادلیق کنگره سی تشکیل وئریلیر. من بو افتخاری صمیمانه اؤز فرقه یولداشلاریمما تبریک ائدیرم.

باخین بو دیوارلاردا آسیلان تصویرلر آذربایجانین ایگیت اوغوللارینین سیمالاری دیر. اونلار آزادلیق اوغروندا اؤز جانلارینی فدا ائدیبلر.

آقالاردان خواهش ائدیرم بو شهدانین احترامینا بیر دقیقه لیک سکوت ایله آیاغا قالخسینلار.

(جلسه ده اولانلار هامیسی آیاغا قالخیب بیر دقیقه سکوت ائدیرلر).

سونرا آقای یکانی آذربایجانین پارلاق تاریخیندن بحث اندرک اؤز نطقینی

« یاشاسین آذربایجان دموکرات فرقه سی»،

«یاشاسین وطنین نجاتی اوغروندا شجاعتله مبارزه آپاران شرفلی ایگیتلر»

جمله لری ایله خاتمه وئریب؛ سونرا آقای برهانی علمدار - گرگر - مرند اهالیسی طرفیندن، آقای وثوق مراغه اهالیسی طرفیندن،

آقای یوسف باباخان آذربایجاندا یاشایان آشوریلر طرفیندن کنگره نین آچیلیشینین تبریک ائدیپ، نماینده لرین تبریکلری خاتمه

تاپدیقدان سونرا آقای پیشه وری تریبون دالیندا قرار توتاراق دئییر: «نظامنامه موجبجه بوگون مرامنامه نین اطرافیندا بحث

اولوناجاق.

بونا گؤره ده بیرپارا شفاهی توضیحلرین لازم اولماسی مناسبیله اطرافیندا مختصر دانیشاجاغام.

کمال تأسفله یاد ائدیرم کی دونن بیرپارا ماجراجو آدمالار فرقه میزین علییه توطئه ائتمک فیکیرینده ایدیلر.

اما بیز بئله آدمالارا فرصت وئرمیه جه ییک و اؤزوموز شدتله اونلاری تعقیب ائدیپ اؤز جزالارینا یئتیره جه ییک. هرکس اولورسا

اولسون اونون طپانچه آتماغی امنیتی خللدار ائتمکدیر. بیزیم دوشمنلریمیز چوخ پول خرج ائتمک واسطه سی ایله ایسته بیر کی

اؤز شوم نقشه لرینی عملی ائتسینلر. اما اونلار هرگز موفق اولمییاجاقلار.»

آقای پیشه وری سونرا مرامنامه نین بیرینجی قسمتینی شرح وئریب و اونو آیدینلاشدیرماق اوچون بین الملل شرایط دن و متفق دوولتترین منشورلاریندان بیر نئچه مثاللار ذکر ائدیپ، مرامنامه نین ایکینجی قسمی حقیقده ایسه قید ائدیر کی بو مرامنامه ده خصوصیه آذربایجانین دیلی، عادات و رسومو، جغرافیاسی و تاریخی خصوصیاتنی اطرافیندا چوخ صحبت اولاجاقدیر. بیزایرانین استقلالینی و آذربایجانین داخلی مختاریتینی ایسته ییریک. کیمین بو مراملارا علاقه سی وار قالسین، کیم بو شعارلار ایله مخالف دیر، ایندین گئتسین. آذربایجانلینین اؤزاولکه سینی اداره ائتمگه لیاقتی وار و اونو عملی ائتمگه ده قادر دیر. یئنه تکراراً دئییرم بیز بیرآزعه ده اولساق بو مرامنامه نی باشا یئتیره جه یکک. او آداملار کی بو مرامنامه ایله مخالف دیر، بیزیم آرامیزدان چیخسینلار». آقای پیشه وری مرامنامه نین اوچونجو قسمتینی شرح وئریپ، دئییرلر: «ایرانین بعضی نقطه لرینده جماعت آزدیر، بعضی یئرلرینده ده چوخ دور؛ مجلس نماینده لرینین سای قانون موجبجه گرک اهلینین چوخ و آزلیغی ایله متناسب اولسون. ولی بو قانون ابداً ایراندا مراعات ائدیلمیر و اونا گؤره ده همیشه بیزیم نماینده لریمیزین سای مجلسده آز اولوبدور.

بوندان سونرا گرک مجلس نماینده لرینین اوچده بیرینی آذربایجان نماینده لری تشکیل وئرسینلر. ۵۰ نفر مجلسده نماینده میز اولسون؛ پول زوروايله، شلاق گوجویله نماینده اولانلارین قاباغی آیینمالیدیر. بوندان سونرا مجلس نماینده لری گرک شلاق گوجویله انتخاب اولماسینلار. میللت اؤز رغبتی ایله اونلاری انتخاب ائده جکدیر. بیز بوندان سونرا اجازه وئرمیه جه یک کی مهندس پناهی لر، یا ثقةالاسلامی لر کیمین تحمیلی نماینده لر آذربایجانلی نامینا مجلسده دانیشسینلار. آذربایجانین آنا دیلینه چوخ اهمیت وئرمه لیک. گله جکده اوشاقلاریمیز اؤز آنا دیلرینده اوخومالیدیرلار. اداره لرده گرک اؤز دیلیمیزدن استفاده اولونسون. او آداملار کی اؤزونو آذربایجانلی نشان وئریپ رضاخانین منحوس سیاستینی ایره لی سورمه گه یینه کمک ائدیرلر،

آذربایجانلی دئییلر. ساعد نه مراغالی دیر نه آذربایجانلی؛ او و اونون امثالی اؤزلرینی آذربایجانلی حساب ائتمگه حقلری یوخدور. بیز بورادا جهد ائده جه یک کی مرکزی حکومتیندن اؤز حوققلاریمیزی آلاق. بیاننامه ده قید اولونان کیمی اقتصادیاتیمیزی گوندن گونه گئنیشلندیرمه لیک. اوندان اؤتری کی اقتصادی استقلالیتی اولمایان میللت همیشه بدبخت بیر حالدا یاشامالی دیر. بو خطا بیر فیکیردیر کی دئییرلر: ایران کشاورزی مملکت دیر، اونو صنعتی ائتمک اولماز. عکسینه اولاراق بیزیم مرامنامه میزایرانین استقلالینی و آذربایجانین آزادلیغینی اونون اقتصادی استقلالیندا تشخیص وئریب دیر.»

آقای پیشه وری کارگر و کارفرمانین مناسبتی حقیقده و آذربایجانین بهداشت و فرهنگینین اسفانگیز وضعیتیندن بحث ائتدیکدن سونرا اؤز نطقلرینه دوام وئریب:

«تهراندا یاشایان آذربایجانلیلارکی اؤزعیش و عشرت قصرلرینی آذربایجان فعله و کندچیلرینین زحمتیله ثروتین تهرانا آپاریب اورادا خرج ائتسینلر.»

بیرینجی کنگره نین تأثیری خلق ایچریسینده چوخ بؤیوک اولوب، بو واسطه ایله میللت اؤزونه بیر مرکز ثقل، داها دوغروسو حقیقی رهبرلیک ائدیجی قوهه تاپدیغینی درک ائتمگه باشلاییب؛ اونا گؤره بیرداها فرقه نین ایلک تشکیلی گونلرینده اولدوغو کیمی آذربایجانین هرطرفیندن یوزلرجه تبریک تلگرافلاری آخیب گلمه گه باشلاییر.

کنگره نین قرارلارینی و اورادا تصویب اولونان مرامنامهنی نظره آلساق گؤروروک کی بو ساده ییغینجاق دئییل، بلکه اوگون دوست و دوشمنلرینین تصدیقی ایله بوتون دونیادا سس سالان بؤیوک نهضتین باشلانغیجی دیر. بو جهتدن دئمک اولار کی کنگره نین خاتمه سیله میلی نهضت باشلاییر و منظم شکیلده میللتی منظم تشکیلاتی آلتینا آماغا موفق اولور.

فرخنین تبریزه گلمهگیندن مایوس اولماسی و فرقه نین گونده لیک ایشلرینده ایره لی گئتمه سی تهران محیطینده شدید صورتده قورخو اوتوردوب؛ نتیجه ده ال آیاغینی ایتیرمیش مجلس مرتجعلری صدری ایش باشیندان کنارا قویوب، هیئت حاکمه آراسیندا شدید مبارزه باشلانیر.

حاکمیتین بیر دسته سی نهضتی سلاح و پلیس گوجویله ازیب اورتادان آپاریلماسینا و قوشون، ژاندارم، پلیس تشکیلاتینی تقویت ائدرک، بو واسطه ایله بیر طرفدن خلقی مرعوب ائدیپ، او بیر طرفدن فرصت اله گتیریب فرقه باشچیلارینی اورتادان قالدیرماغا چالیشیردیالر.

ایکینجی دسته ایسه حيله و نیرنگه متوسل اولوب خلقی اغفال ائتمگی لازم گؤردوکلری اوچون یاخشی بیر والی گؤندرمک وعده لری وئرمگی ایره لی سوردولر.

هرایکی گروهون دوولت تشکیلاتیندا درین نفودا مالک اولدوقلاری اوچون اؤز فیکیرلرینی معین مأمورلار واسطه سیله اویقولاماغا موفق اولوردولار.

بو ایسه آذربایجاندا "کوسه و ریش پهن" شکلینده ظاهر اولوردو. مثلاً بیراندان "سرهنگ ورهاملار"، "پرویزیلر" و "زنگنه لر" واسطه سیله کند و شهر اهالیسینی ازیب، دؤیوب، آقاندان سالیردیالر.

آیری یاندان یوموشاقلیغا معروف اولان "حسام السلطان بیات"ی والی تعیین ائدیپ، نهضتین باشچیلاری ایله سازش و بؤیوک وعده لر ایله آذربایجان والیسی تعیین و آذربایجانا گؤندریلیر؛ خلقین بیرطرفدن مرکزحاکمیتینه اینانمادیغی، فرقه نین تبلیغاتی و تشکیلاتی فعالیتینی داها دا قووتلندیرمگی محیط ده شدید بیرتشنج یارادیر.

ایش ساده بیرچارچوودا دایانماییب، میلی و دموکراتیک شعارلار ایله خلقی آياغا قالديران فرقه سؤزه قناعت ائمه ییب؛ تهران هیئت حاکمه سینین ایشلرینی دقیق صورتده تعقیب ائدن مرکزی کمیته فرقه نین مرامنامه سینین اجرایی اوچون سؤزدن عمله کئچمه گه باشلاییر.

بیر طرفدن ژاندارملارین باسقیسی و تضييقیندن جانا دویموش کندیلیرین آراسیندا فدائی دسته لری تشکیل اولور، آیری یاندان مرامنامه نی حیاتا کئچیرمک اوچون میلی دوولتی یاراتماق لزومو میدانا چیخیر.

بو فیکیرلرین اجرایی، آقای پیشه ورینین رهبرلیگینده باشلانیب؛ اؤزلیکله مرکزی کمیته نین اورگانینی تشکیل ائدن فرقه باشچیلاری بو هدفه یئتیشمک اوچون شدید بیر صورتده فعالیتیه باشلانماسی نتیجه سینده آذربایجاندا ایکی حکومت میدانا چیخیر کی اونلاردان بیرى گون به گون نفوذ و قدرت کسب ائدیپ، او بیرىسى بیر- بیرینین دالیسیجا سنگرلرینی ترک ائدیپ چوروموش دوولت تشکیلات حالینا دوشن بیردوولت حالینا گلیر.

بو سؤزلرین گؤسترگیسی پیشه ورینین «فضولی موقوف» آدلی مقاله سی دیر

فضولی موقوف

ائشیتدیگیمیزه گؤره چاغیریلمامیش قوناقلاردان شهرداری رئیسى بؤیوک قانونسوزلوقلار باشلامیش، قانونی صورتده خلق طرفیندن سئچیلیمیش شهرانجمنی عوضینده سگگیز آى بوندان اؤنجه وقتى قورتارمیش کهنه انجمن اعضاسینین ایله بعضی ایشلر گؤرمه گه اقدام ائتمیشدیر

بو کیمی فضوللوقلارین وقتى کئچمیشدیر. رئیس شهرداری اولماسین اوندان داها یئکه سی اولسون، دیکتاتورلوق و قانونسوزلوقا آذربایجان خلقی یول وئریلمز.

آقای شهردار بیر دفعه آنلاسن کی، بوراسی آذربایجان دیر. دیکتاتورلوقو بورادان، یعنی آذربایجانین مرکزیندن باشلاماق اولماز؛ وقتى کئچمیش انجمنلرین و یا مجلس شوراینین واسطه سیله میللت مالیندان بیردینارخرج ائتمک قانون اساسیمیزی آیاقلاماق دئمکدیر.

بو ایشی گؤرنلرکیم اولورسا اولسون خائن و مجرم تانینماقلا محکمه یه جلب اولمالیدیرلار. بیزدادستان و قانون موجبجه صلاحیتدار مقاملارین نظرینی بو جدی و بؤیوک اوغورلوق و خیانتیه جلب ائدیریک.

وزارت کشورین باباسی دا شهرانجمنلرینین استقلالینی پوزا بیلیمز. اگر صلاحیتدار مقامات بو قولدور مستبد عصری محکمه یه جلب ائتمگه فوریتله تشبوت ائتمزسه، اوندان داها صلاحیتلی اولان خلق اؤز حقوقوندا مدافعه ائدر.

فضول باشیلار آنلاسنیلار کی بو آسانلیقلا بؤیوک بیر شهرین حقوقونو پایمال ائتمک اوچون اوجوزباشا گلیمز.

فرخنین نقشه سینی اجراء ائتمک بو ساده لیک ایله باش توتماز. شهریمیز اؤز ایشلرینی اداره ائتمک اوچون انجمن انتخاب ائتمیش، نزاکت مآخذینی الدن وئرمه ییب بوگونه دک اونون ایشه باشلاماسینا منتظر اولموشدور.

مستبدلر، مرتجعلر، خائنلر الینده اولان وزارت کشور ایشه کجدار و مریض واسطه لر ایله امرار وقت اندیب، آخرده گؤندردیگی تحفه قانونو پوزماق و خلقی پایمال ائتمکدن عبارت اولموشدور.

بونو نظره آلیب مرکزی کمیته میزین فعالیتیه دوام ائدن عمومی اجلاسیندان جدی صورتده قانونی شهرانجمنین تشکیلینی تقاضا اندیریک. قوی تهران بیردفعه اؤز تکلیفینی دوشونوب بوکیمی فضوللوقلارین آذربایجاندا باش توتمایاجاغینی یقین ائتسین.

((میر جعفر پیشه وری))

مقاله نین لحنی اثبات اندیر کی فرقه سون درجه قدرت و اقتداره مالک اولدوغو حالدا حکومت مأمورلاری فوق العاده ضعیف بیر صورتده و بیچاره اولموشلاردیر. بو دا فرقه نین داها بؤیوک آتدیمیلار گؤتورمه گه حاضیرلانماسیندان خبر وئیر.

پنجشنبه گونو شهر یورین ۲۲ سینده (۲۲-۶-۲۴) آخşam ساعت ۵ دن آذربایجان دموکرات فرقه سینین مؤسسلری آقای رفیعین ائوبنده (ششگلان) توپلانیب کنگره نی تشکیل ائتمک اوچون ۱۱ نفر دن عبارت بیر مؤسسلر کمیته سی تشکیل و بو کمیته یه اکثریت آرا ایله آقای پیشه وری صدر، آقای شبستری معاون انتخاب اولونور. همین جلسه ده آقای بی ریا شورای متحده کارگرانین صدری بو تشکیلاتین آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگینی رسماً قبول ائتدیگینی کمیته یه خبر وئیر.

۱۱ نفر لیک مؤسسلر کمیته سی عبارتدیر:

آقای پیشه وری، آقای بادگان، آقای قیامی، آقای شبستری، آقای شیخ حسین برهانی، آقای واقف، آقای رفیعی، آقای یدالله کلانتری، آقای کاویان

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرینجی کنگره سینین زامانی یاخینلاشدیقجا فرقه کنگره حاضیرلیقلارینا سرعت وئریب بوکنگره ده تبریز شهری وریندن اشتراک ائدن اعضانین تعیین اولماسی و تبریز شهرینده فرقه نین ایشلرینی دوزه نه سالماق اوچون سه شنبه گونو مهر آیینین ۳ ینده (۳-۷-۲۴) آخşam ساعت ۵ دن تبریز فردوسی سالونوندا آذربایجان دموکرات فرقه سی عضولرینین عمومی اجلاسی تشکیل اولونور کی جلسه ده فرقه نین صدری آقای پیشه وری فرقه نین عمومی سیاستی اطرافیندا دانیشیق آپاریب و فرقه نین نظامنامه سینین موجبجه تبریز شهرینین حوزه لری تعیین اولونور کی بو حومه لر عبارت دیر.

حومه لرین تعیین اولماسیندان سونرا قرارآلینیر کی حوزه لرین نوبتی جلسه لری بو گوندن اعتباراً معین یئرلرده تشکیل تاپسین.

بو جلسه نین سونوندا تبریز شهر کمیته سینین ۵۹ نفر لیک کمیته سی سئجیلیب.

میر جعفر پیشه وری - میرزا علی شبستری - محمدتقی رفیعی نظام الدوله - حسن بی رنگ - غلامحسن فرشی - امین فرشچیان - مجید روستا - حسن زفیری - داراندازی - میررحیم فشنگچی - رضا رسولی - سعدابادی - احمد چمن ارا - دکتر اخوندزاده - اصغر دیباییان - علی ماشینیچی - حاج حسین زارع خیابانی - حاج حسین رنجبر حکم آبادی - مشهدی مجید مستمع - رسام موزع زاده - جعفر ادیب - میلانی - حبیب الله اقا زاده - حسینقلی کاتبی - هلال ناصری - میر هاشم اریانی - مهدی سلحشور - تقی شاهین - بیت الله - محمدعلی چلبی - محمدعلی دیهیم - اسعدی - درفش - مجید میناسازی - علی فطرت - حسین فروتن - علی هنگامی - لک نیا - مهندس قهرمانی - دکتر رهبر صحت - کاشف - محمود صادق همپا - سید حسن سراج - ابراهیم هاشمی - میر باقر رابط - میرعلی روده چی - عبدالله وطن پور - رضا طلایی - محمود جهانشاهی - انور عسگر زاده - حیدرقلی مولوی - شکرچی - اوشی - اسفنجانی - عدیلی - ممقانی - میر حسین بنی انسان - رضامحمد خانلو - رحیم نصرتی /

5 شنبه ۵ مهر ۱۳۲۴ روزنامه آذربایجان شماره ۱۴

کی ۳۸ - نفری آذربایجان دموکرات فرقه سینین تبریز شهر کمیته سی وریندن کنگره ده اشتراک ائتمک اوچون تعیین اولونور. آذربایجان دموکرات فرقه سینین کنگره سینین زامانی گلیب آذربایجانین ان گؤرکملی سیمالارین حضورایله تشکیل تاپیر. کنگره ده اشتراک ائدن سیمالار، آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرمیلی تشکیلات اولدوغونون گؤسترگیسی دیر. کنگره ده اشتراک ائدنلر مشروطیت انقلابیندا ستارخان، باقرخانین یانیندا استبداد ایله ساواش آپارانلار، شیخ محمد خیابانینین یانیندا دموکرات فرقه سینین قوروجولاریندان باشقا آیری اؤلکه دن گلن یابانجیلار دئییل دیر. مشروطیت انقلابینی شیخ محمد خیابانینین حرکتلرینی قبول ائدنلر بو حرکتین اونالارین حرکتلرین دوامی اولماغینی قبول ائتمه لی دیر. کنگره اوچ گون بویوندا ۷۲۴ نفرین ۳۹۰ نفر اطراف گلن نماینده لر - تبریز و حومه لریندن ۲۵۶ نفر، ۴۱ نفر هوانین پیسلیغی شرایطیندن اوتری اشتراک ائتمه میشدی. ۳۷ نفر قوناق خبرنگار آذربایجانین ۳۸ بؤلگه سیندن بوتون طبقه لرین (حاجی - بازرگانی - روحانی - آیدین چیلار...) اشتراکی ایله تشکیل تاپیر.

آذربایجان دموکرات فرقه سینیه اطراف گلن نماینده لردن:

حاج عزت ضیا بخش - مهندس انشانی - محمدعلی نه نه کرانی - ذوالفقار اوجاق نوین - ملا خلیل اشرافی - اکبر مرتضی پیر - فرهنگی عزیزاقا - حاج میر معصوم کاشانی - احمد جودت - بالاش آذر اوغلو (اردبیل) اسماعیل بهزادی - میر ایوب شکیا - غلامحسین رحمانی (استارا) نصرت الله طرحنده (جلفا) غلامعلی زارع نعمت آبادی (مهرانرود) محمدحسین وطن آزاد - بهرام نابی - قاسم رضایی - یوسف باباجان - مشهدی اقا شریفی - میرزا اقا برهانی - احمد سعیدی - کرملی زمانی - میرمصطفی

فتوحی - لیون قنبریان - مکاییل بوکیموت (اورمو) - حسن حسین نژاد - موسی ناطقی - رحیم اعتمادی (ملک کندی) - علی اکبر بوته (الان براغوش) - اسماعیل قضایی - عزت علی اصغری - مهدی هاشمی - ابوالحسن واقف - رضا نصرتی (سراب) قاضی سیف - محمد علی سیف (بناب) - رحیم مقدم شهابی (ایده لو) هدایت کلانتری - کربلایی عباس کمالی (طسوج) - آقای حبیب زنجانی - احمد سقزچی - ریحانی (زنجان) محمدتقی زهتابی (شبستر) نصرالله پاک دل - محسن داودی - غلامحسین جمشیدی - یحیی ملکی - عباس پنبه - محمدقلی رامین - بایرام بی سودی (میانه) جلال حبشی - احمد آهنگری - حسنعلی ایرمی - بیوک ریاحی - حسن حبیبی - مکرم ترابی (سلماس) محمد حسین برهانی - مسعود طیب زاده - محمود انصاری (مرند) محمد دانایی (اوجان) سیفلی وثوق - سید اسماعیل پیمان - ربیع الدوله کبیری - مرتضی ایرانی - محمود حجتی - قادر مقدم - علی قلی مقدم - اسرافیل ماردوسیان - جمشید احمدی - حیدر وثوقی - جعفر رشیدی (مراغه) ارام زادپکیان (میاندواب) - محمد قلی ملک قاسمی (عجب شیر) عزت الله رضاجانی - باقر دیانت - محمد حسین عمرانی - علی اکبر امیری - علی اکبر مهمانی - غلام رنج پور (اهر) - محمدحسین ایمان - سید عباس مولوی - عباس هدایت (شرفخانه) تقی بورجالو - علی اصغر شهابی (سولدوز) عباسعلی صباغی - نورالله یکانی - سیدحسن موسوی - عبدالحمید هاشمی - آتش خان بیات ماکو - حسن همدانی - حسین یزدانی - حسین ذوقی (خوی) الله وردی جعفری (ارونق) حسین نظری (بوستان ابهر) قلی صبحی (شاهین دژ) امیر علی لاهرودی (مشکین شهر) مرادعلی خان تیموری بیات - توفیق خان بیات - عبدالحسین احمدی - عباس پناهی - جمشید سهرابی (ماکو) علی شمشیری - رحمان رجایی - احمد صالح پور - حاج اقا رواقی (اسکو) تهماسب ویرانی - علی افسر جباری (ایلخچی) میر علی منافی - کریم کریمی (خسرو شاه) محمد محمد زاده (قزوین) فاضل میر غفاری (کاغذ کنان) حسین تیز فهم (تیکمه داش) جعفر قلی محمد زاده (قره چمن) علی محمد زاده - مرتضی محسنی (علمدار) قدرت لرستانی (بلور شاه) اسماعیل پیشنمازی - محمد افتخاری (سردرود) - خلیل شیشوانی (دیزج) -

شماره ۲۰ ۵ شنبه ۲۰ مهر ۱۳۲۴ آذربایجان روزنامه سی

مراجعه‌نامه ده اولان کیمی مرامنامه ده اساسینین مشروطه و قانون اساسینین احیاسی، آذربایجان خلقی اؤز داخلی ایشلرینی اداره ائتمکده مختار اولماسینی تأمین ائتمک اوچون، ایالت و ولایت انجمنلرینین انتخابی ایله برابر آنا دیلیمیزین یازیب، اوخویوب، دوولت اداره لرینده، استفاده ائتمک مسئله سی تشکیل ائدیر.

بو اساس اوزره مرامنامه ده کند توپراق مسئله سی، معارف، کولتوره ل ترقیسی آذربایجانین صنعتی لشدیریلمه سی همچنین تجارتین دوزگون یولا قویولوب گوندن گونه آرتماقدا اولان ایشسیزلیگین قاباغینین آیینماسی کیمی مهم و حیاتی مسئله لر اطرافیندا عملی تدبیرلر و ساده یوللار گؤسترلیمیشدیر. مرامنامه دن باشقا بو کنگره ده فرقه نین نظامنامه سیده تصویب اولونور،

کی بو نظامنامه یه گۆره فرقه فعالیتلری، حوزه، ناحیه، بخش کمیته سی، مرکزی کمیته اولاراق تنظیم اولور کی حوزه کمیته سی ۵-۷ نفر، ناحیه کمیته سی ۱۵-۱۷ نفر، بخش کمیته سی ۲۱-۲۷ نفر، مرکزی کمیته ۳۱-۴۵ نفرلیک هیئتلر حالیندا اداره ائتمک اوچون تعیین اولونور.

نظامنامه یه گۆره فرقه عضو اولان اعضانین کنترلی اوچون ۱۲ نفرلیک انضباطی (تفتیش) کمیته سی ده معین اولور کی بو کمیته نین اعضاء سینی مرکزی کمیته وریندن سئچیلیر.

کنگره نین سون گونلرینده آذربایجان دموکرات فرقه سینین ۴۱ نفرلیک مرکزی کمیته سی آقای پیشه ورینین صدرلیغی و آقایان پادگان و شبسترینین معاونلیغیندا سئچیلیر مرکزی کمیته نین اجرای کمیته سین: آقای پیشه وری - شبستری - بی ریا- جاوید - بادگان تعیین اولونور کی بونلار سونرالار آقایان قیامی - ولایی - نونه کرانی - شاهینده آرتیریلیر. مرکزی کمیته نین سیاسی شعبه سین: آقایان: جاوید - غلام یحیی دانشیان - شبستری - بادگان سئچیلیر.

مرکزی کمیته نین اعضاء سی:

میر جعفر پیشه وری- محمد نونه کرانی - فریدون ابراهیمی- دکتر مهتاش- میرزا علی شبستری- چشم آذر- آزاد وطن - رحیم جادنیکو- دکتر جاوید- شمیده - رحیم زاده بادکوبه چی - آقای دهقانی- غلام یحیی دانشیان - محمدعلیعلیزاده - آقای جودت - صادق دیلمقانی - جعفر کاویان - رحیم بادکوبه چی- آتش بیات ماکو - آقای برهانی- رفیعی - رحیم ولایی - آقای زوقی خویی - بورچالی- دکتر جهانشاهلو - صادق بادگان - جعفر اخگری - دکتر آخوندزاده - محمد آذرلو - زین العابدین قیامی - اورنگی - عباس پنبه - ذبیح الله شریفی - محمد بی ریا - محمد علی علیزاده - کبیری

بنله لیکله آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرینجی کنگره سی چهارشنبه گونومهر آیینین ۱۱ ینده (۱۱-۷-۲۴) سحر ساعت ۱۰ تبریز فردوسی مدرسه سی سالونوندا آقای پیشه وری هیجانلی نطقيله افتتاح اولوب سونرا کنگره نین پروگرامی اوخونوب ۱۷ نفر کنگره نی اداره ائتمک اوچون انتخاب اولونور .

کنگره نین بیرینجی جلسه سینده سلماس نماینده سی آقای مکرم الملک - ماکو نماینده سی آقای مرادی بیات ماکو - اردبیل نماینده سی آقای جودت - سراب نماینده سی آقای هاشمی نین معنالی نطقلری کنگره یه گلن انسانلارین دموکرات فرقه سینین مراجعت نامه سینی اینام و عقیده اوزره قبول ائدیلدیگنین گؤسترگیسی دیر.

آقای مکرم ین دیل مسئله سی حقیقده سؤیله دیگی منطق و متین سؤزلری خلقین آنا دیلینه اولان توجه و علاقه سینین چوخ گۆزه ل صورتده آشکارا چیخاردیگی دیر.

آقای مکرم الملک دیبرکی: «آذربایجانلیار مغوللارین گوجویله اؤزدیللرینی تحمیل ائتدیکلرینی ادعا ائدنلر چوخ نادان آداملاردیر. مغوللار یوز ایلدن آرتیق آذربایجاندا حکومت ائده بیلمه دیگی حالدا، اؤز دیللرینی بیزه تحمیل ائتمیش ایسه عجب آلتی یوز ایلدن چوخ حکومت ائدن فارسلا رنه دن بو دیلی دییشدیرمه یه موفق اولمامیشلار. بو اثبات ائدیرکی دیلی زور و یا آیری واسطه لر ایله دییشدیرمک اولماز، دیلیمیزین مخالفلری فقط بو پوچ ادعالر ایله آذربایجانین فرهنگینی بوغماق، بو واسطه ایله خلقیمیزی جهالتده ساхлаماغا جان آتیرلار».

کنگره نین ۲ نجی جلسه سی همان گون ساعت ۳ ده تشکیل تاپیرکی عینی زاماندا ۱۵ مین نفردن آرتیق کندچی، کارگر، اصناف و بوتون طبقه لردن آذربایجان دموکرات فرقه سینه تبریک دئمک و اؤز حمایتلرینی اعلام ائتمک اوچون فردوسی مدرسه سینین قاباغینا ییغیشیب اؤز احساسلارینی فرقه یه گؤره اورتایا قویوبلار.

کنگره نین ایکینجی جلسه سینده اول آقای ریحانی زنگان اهالیسی طرفیندن کنگره نین افتتاحینی تبریک ائدیب سونرا آقای نورالله یکانی خوی اهالیسی وریندن کنگره نین تشکیلینی تبریک ائدرک قید ائدیرکی تبریزده بیر گون وار ایدی کی آزادلیق کلمه سینی دیله گتیره نلرین دیلینی ریشه دن چیخاردیردیلار. ایندی ایسه همان تاریخی تبریزده آزادلیق کنگره سی تشکیل وئرلیر. من بو افتخاری صمیمانه اؤز فرقه یوالداشلاریمایا تبریک ائدیرهم.

یاخین بو دیوارلاردا آسیلان تصویرلر آذربایجانین ایگیت اوغوللارینین سیمالاری دیر. اونلار آزادلیق اوغروندا اؤز جانلارینی فدا ائدیلر. آقالاردان خواهش ائدیرم بوشهدانین احترامینا بیر دقیقه لیک سکوت ایله آیاغا قاخسینلار. (جلسه ده اولانلار هامیسی آیاغا قالخیب بیر دقیقه سکوت ائدیرلر).

سونرا آقای یکانی آذربایجانین پارلاق تاریخیندن بحث ائدرک اؤز نطقنی «یاشاسین آذربایجان دموکرات فرقه سی». «یاشاسین وطنین نجاتی اوغروندا شجاعتله مبارزه آپاران شرفلی ایتگیتلر»

جمله لری ایله خاتمه وئریب سونرا آقای برهانی علمدار - گرگر - مرند اهالیسی طرفیندن آقای وثوق مراغا اهالیسی وریندن آقای یوسف باباخان آذربایجاندا یاشیان آشوریلر وریندن کنگره نین آچیلیشینی تبریک ائدیب نماینده لرین تبریکلری خاتمه تاپدیقدان سونرا آقای پیشه وری تریبون دالیندا قرار توتاراق، دیر «نظامنامه موجبجه بوگون مراننامه نین اطرافیندا بحث اولوناجاق. بونا گؤره ده بیر پارا شفاهی توضیح لرین لازم اولماسی مناسبتیله اطرافیندا مختصر دانیشاجاغام. اول کمال تأسقله یاد ائدیرم کی دونن بیر پارا ماجراجو آداملار فرقه میزین علییه نه توطئه ائتمک فیکیرینده ایدیلر. اما بیز بئله آداملار فرصت وئرمیه جه ییک و اؤزوموز شدتله اونلاری تعقیب ائدیب اؤز جزالارینا یئتیره جه ییک. هر کس اولورسا اولسون اونون طپانچه آتماغی امنیتی خللدار ائتمکدیر. بیزیم دوشمنلریمیز چوخ پول خرج ائتمک واسطه سی ایله ایسته بیرکی اؤز شوم نقشه لرینی عملی ائتسینلر. اما اونلار هرگز موفق اولمییاجاقلار». آقای پیشه وری سونرا مراننامه نین بیرینجی قسمتینی شرح وئریب و اونو آیدینلاشدیرماق

اوپون بین الملل شرایط دن ومتفق دولتلرین منشورلاریندان بیر نچہ مثاللار ذکر ائدیب مرامنامه نین ایکینجی قسمی حقینده ایسه قید ائدیگی بو مرامنامه ده خصوصیه آذربایجانین دیلی، عادات و رسوم، جغرافیاسی و تاریخی خصوصیات اطفیندا چوخ صحبت اولاجاقدیر. بیز ایرانین استقلالینی و آذربایجانین داخلی مختاریتینی ایسته ییریک. کیمین بو مراملار علاقه سی وار قالسین، کیم بو شعارلار ایله مخالفدیر، ایندین گتسین.

آذربایجانلی نین اؤز اؤلکه سینی اداره ائتمگه لیاقتی وار و اونو عملی ائتمگه ده قادر دیر. یئنه تکراراً دیرم بیز بیر آز عده ده اولساق بو مرامنامه نی باشا یئتیره جه ییک.

او آداملار کی بو مرامنامه ایله مخالف دیلر، بیزیم آرامیزدان چیخسینلار». آقای پیشه وری مرامنامه نین اوچونجو قسمتینی شرح وئریب. دیرلر «ایرانین بعضی نقطه لرینده جماعت آزدیر، بعضی یئرلرینده ده چوخ دور، مجلس نماینده لرینین سای قانون موجبجه گره ک اهالینین چوخ و آزلیغی ایله متناسب اولسون. ولی بو قانون ابدأ ایراندا مراعات ائدیلمیر و اونا گؤره ده همیشه بیزیم نماینده لریمیزین سای مجلسده آز اولوبدور. بوندان سونرا گره ک مجلس نماینده لرینین اوچده بیرسینی آذربایجان نماینده لری تشکیل وئرسینلر. ۵۰ نفر مجلسده نماینده میز اولسون، پول زوروايله شلاق گوجوايله نماینده اولانلارین قباغی آلینمالیدیر. بوندان سونرا مجلس نماینده لری گره ک شلاق گوجوايله انتخاب اولماسینلار. میللت اؤز رغبتی ایله اونلاری انتخاب ائده جکدیر بیز بوندان سونرا اجازه وئرمیه جه ییک کی مهندس پناهیلر، یا ثقه الاسلامیلر کیمین تحمیلی نماینده لر آذربایجانلی نامینا مجلسده دانیشسینلار. آذربایجانین آنا دیلینه چوخ اهمیت وئرمه لییک.

گله جکده اوشاقلاریمیز اؤز آنا دیلرینده اوخومالیدیرلار. اداره لرده گره ک اؤز دیلیمیزدن استفاده اولونسون. او آداملار کی اؤزونو آذربایجانلی نشان وئریب رضاخانین منحوس سیاستینی ایره لی سورمگینه کمک ائدیملر. آذربایجانلی دئییلر. ساعد نه مراغالی دیر نه آذربایجانلی اونون امثالی اؤزلرینی آذربایجانلی حساب ائتمگه حقلری یوخدور. بیز بورادا جهد ائده جه ییک کی مرکزی حکومتیندن اؤز حوققلاریمیزی آلاق. بیاننامه ده قید اولونان کیمی اقتصادیاتیمیزی گوندن گونه گئیشلندیرمه لییک. اوندان اؤتری کی اقتصادی استقلالیتی اولمویان میللت همیشه بدبخت بیر حالدا یاشامالیدیر.

بو خطا بیر فیکیر دیر کی، دیرلر: ایران کشاورزی مملکت دیر. اونو صنعتی ائتمک اولماز. عکسینه اولراق بیزیم مرامنامه میز ایرانین استقلالینی و آذربایجانین آزادلیغینی اونون اقتصادی استقلالینده تشخیص وئریدیر»

آقای پیشه وری کارگر، کارفرمانین مناسبتی حقینده و آذربایجانین بهداشت و فرهنگینین اسف انگیز وضعیتیندن بحث ائتدیکدن سونرا اؤز نطقلرینه دوام وئریب دئدیملر:

«تهران دایاشایان آذربایجانلیلار کی اؤز عیش و عشرت قصرلرینی آذربایجان فعله و کندچیلرینین زحمتیه ثروتین تهرانا آپاریب اورادا خرج ائتسینلر.»

آقای پیشه ورینین نطقی قورتاردیقاندان سونرا. آقای فرشی مرامنامه نی اوخویوب مرامنامه نین مقدمه سی بوتون نماینده لرین رأی ایله قبول اولوندو.

سونرا مرامنامه نین ماده لرینی آقای پادگان اوخویوب و جلسه آخشام ساعت ۶ یاریمدا قورتاردی.

پنجشنبه گونو مهر آیینین ۱۲ سینده (۱۳۲۴-۷-۱۲) کنگره نین اوچونجو و گون اورتادان سونرا دوردونجو جلسه لرینده ۵۰ ماده دن عبارت اولان فرقه نین مرامنامه سی اوخونوب و بحث ائتدیکدن سونراقبول اولونور.

«آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرامنامه سی»

«مقدمه»

عصریمیزده وجوده گلن جهانشمول بؤیوک سیاسی و اجتماعی حادثه لر گؤستردی کی، خلقلری اسارت آلتینا آلیب اولنلارین زحمتیندن سوء استفاده ائتمهدن کئچینه بیلمه یهن کهنهلمیش و چوروموش اجتماعی وضعیتین محو اولماسی دؤوروگلیب چاتمیشدیر.

بو گون دونیانین خلقلری آچیقاندان - آچیغا ظلم و فشار زنجیرلرینی ابدی اولاراق قیریب بشریتین بؤیوک قربانلار بهاسینا قازاندیغی آزادلیغی هر قیمته اولورسا اولسون ساخلاماق ایسته ییرلر اونا گؤره هریرده دموکراتلیق طرفدارلاری ایله ارتجاع آراسیندا واؤزحاکمیتینی ساخلاماغا جان آتان بیر اووج ظالمیلر ایله آزادلیق ایستهین خلق آراسیندا قیزغین مبارزه گونو گوندن شدتلهنیر.

بوگون اجتماعی، اقتصادی و فرهنگ جهتدن ابتدایی حالدا یاشایان طائفه لرو قبیله لر بئله هرچور فشار و تضییقین علیهنه چیغیریب، اؤز حیاتلارینی مستقل و آزاد طرزده قورماق ایسته ییرلر.

بین الملل ارتجاع مرکزی اولان فاشیست آلمان جهانگیرلیگی اوزرینده متفقلرین و دموکراتیک قووه لرین غلبه چالماسی نه اینکی آوروپانین ایره لی ده گئدن خلقلرینی وحشت واضطرابدان خلاص ائتدی، بلکی بوتون دونیانی و او جمله دن شرقین صنایع جهتدن دالدا قالمیش ضعیف اؤلکه لرینده یاشایان خلقلرینین آزاد اولماق و دموکراتیک دوولت یاراتماق اومیدینی گوجلندیردی آذربایجان اؤز گله جگینه بؤیوک اومود ایله باخان آزاد و دموکراتیک حیات یاراتماق اوچون هو جور فداکارلیغا حاضر اولان اؤلکه لردن بیریدیر.

یوزایلرله خلقیمیزی اسارت آلتیندا ساخلاماق سیاستینی تعقیب ائدن داخلی و خارجی جنایتکارلار میلیونلار آذربایجانلیلارین، قان تری ایله وجوده گتیردیکلری ثروتینی چکیب آپارماقلا کفایتلنمه ییب اونون بؤیوک تاریخی قديم مدنیتینی، آهنگداردیلینی، بیر سؤزله میلی وارلیغینی انکار ائدیر و اونو اسارت حالیندا ساخلاماغا چالیشیرلار. لاکن خلقیمیز هنج بیر زامان

دوشمنلرینه باش آهیمه میشدیر. او، آغیر مبارزه لرده اؤز توپراغینین شرافتینی ساخلاماغا موفق اولوب اؤز تاریخی، دیلینی و مدنیتینی حفظ ائتمیشدیر.

ستارخان و شیخ محمد محمد خیابانی کیمی بؤیوک سیمالار آذربایجان خلقینین آزادلیغی اوغروندا آپاردیقلاری مبارزه لرده بؤیوک فداکارلیقلار گؤستریش و دونیانی حیرته سالمیشلار.

استبداد و ارتجاع علیه مبارزه ده آذربایجان خلقی بوتون اؤز هموطنلرینه کمکلر ائتمیشدیر.

ایندی ده ایراندا حقیقی آزادلیق، استقلال و دموکراسی اصول اداره یاراتماق آذربایجان خلقینین عالی هدفی دیر. او، ایراندا اقلیت تشکیل ائدن بوتون خلقلرین از جمله کوردلر، ارمنیلر و غیره لرینین آپاردیقلاری آزادلیق حرکاتینین پیشوالاریندان سایلیر، ایرانلیلارین هامیسینی بیرلشدیرن و دوست ائندده بو آرزو و آمالیدیر، چونکی رضاخان استبدادینین ظلمی بو خلقلرین هامیسینی آیاقدان سالمیشدیر، بو ماجرا بیر ده تکرار اولورسا یئنه هامی ایران خلقی استثنا سیز بیر صورتده فلاکته سوق ائدیله جکدیر.

رضاخان استبداد هیتلرین فاشیست افکار و آمالینی وطنیمیزه گئچیریرک ظلم و اسارتی گوجلندیردی ایران داخلینده یاشایان آذربایجانلی، کورد، آشوری و ارمنیلره دوغما آنا دیلینده یازیب اوخوماق، کتاب و روزنامه لر نشر ائتمک، صنعت و تئاتر اثرلری یاراتماق، یئرلی اداره و محکمه لردن آنا دیلینده استفاده ائتمک امکانشی منع و قدغن ائتدی. نتیجه ده خلقلر آراسیندا بؤیوک نفاق وجوده گتیردی. بو استبداد هیکلینین ییخیلماسیندان ۴ ایل کئچدیگینه باخمایارق، یئنه ده او منحوس سیاست دوام ائتمکده، بلکی اونو میدانا چیخاران مرتجع عنصرلر گئت - گنده حیاسیزلاشاراق خلقه هجومه کئچیب اونون دموکراتیک حرکاتینی بوغماقدادیرلار.

ارتجاع مملکتیمیزین صنایع جهتدن ترقی ائدیپ گوجلو و قدرتلی اولماسینی ایستهمه یین، اونو نوح ایامیندان قالما وضعیتده ساخلاماغا جهد ائدیر. خصوصاً خلقیمیزین ترقی چرخینی گئری دؤندره مک ایستهمه یین بو مرتجعانه سیاست علیهنه جدا قیام ائتمه لیدیر.

بوتون ایران خلقلرینین عمومی آرزولاریندان باشقا آذربایجانین بیر چوخ یئرلی خصوصیتلری ده واردیرکی، خلقیمیزین فیکیری بو بؤیوک سیاسی، اقتصادی و مدنی خصوصیتلرله مشغول دور.

بیز وار قووه میزله اؤزمیلی وارلیغیمیزی اثبات ائدیپ وطنیمیزین طالع و مقدراتینی اؤزگوج واراده میز له تعیین ائتمه لییک. دنیا وضعیتینین یارا تدیغی فرصتدن استفاده ائدیپ حیاتیتمیزی ایستهدیگیمیزکیمی، یعنی حقیقی دموکراسی اصول داخلینده آزاد یاشاماق اساسی اوزره قورمالیق. بوفرصتدن استفاده ائتمک اوچون طبقه و صنف آیریلیغی نظرده توتما یب هر بیر آزادیخواه آذربایجانلینین چالیشماسی لازمدیر. بوتون آذربایجاندا یاشایان جماعت میللیت، دیل آیریلیغینی نظره آلمایب بویولدا آل اله

وئریب سعی وتلاش گؤسترمه لیدیر. دموکراتلیق و آزادلیق ایدھالی یولوندا بوتون وطنداشلارواحد بیرتن کیمی بیرلشمه لی وهرجورمبارزه یه حاضیراولمالیدیر.

آذربایجان ایرانین آیری یئرلری کیمی معاصر ومدنی مملکتلر دن یوز ایللر له دالی قالمیشدیر. عصریمیز ماشین، الکترونیک، علم عصری وبؤیوک صنایع و ماشینلار ایله تجهیز اولونموش صنعت وفلاح عصری دیر.

بیز افتخارلارلا دولو تاریخیمیز ولایق اولماق، اجدادیمیزین عظمت وشهرتینی یئنیندن جانلاندیرماق فیکیرینده ییک. وطنیمیزمترقی صنایع وحقیقی دموکراتیک بیر اؤلکه یه چئویرمه لییک. یوخسا گوجلیرین اسارتی آلتیندان قورتارا بیلمه ییب چوخ تئز بیر زماندا محو اولابیلیریک.

سیاسی، اقتصادی ومدنی حیاتیینی زامانین تقاضا سینا گؤره قورا بیلیمیه ن وچوروموش کهنه اجتماعی وضعیتی منگنه سینده اسیر قالان بیر میللت اوزون بیر مدت اؤز استقلال و آزاد لیغینی ساخلاماغا موفق اولوب امپریالیست دوولتترین اسارتیندن خلاص اولابیلیمز. بو اجتماع وطبیعتین پوزولماق قانون لاریندان دیر. اونا گؤره آذربایجان دموکرات فرقه سی آذربایجانین صنایع، تجارت وعلمی فلاحت جهتدن ترقیسی حقیقی خلق حاکمیتی و میلی دموکراتلیق اصولونون غلبه سی اوچون ضروری شرطلردن ساییلیر.

فرقه میز ائله بیرزماندا ایشه باشلاییرکی، بوتون دنیا دموکراتلیق جبهه سینین غلبه چالیدیگی کیمی، دونیانین ضعیف وگوج سوز میللتلری آتلانتیک منشوری اساسی اوزرینده اؤزحیاتلارینی ایستدیکلری کیمی قورماق حقوقونو الده ائتمگه موفق اولموشدور. میلی دموکراتیک بیرتشکیلات اولان آذربایجان دموکرات فرقه سی ایرانین وبالاخص آذربایجانین خصوصیتلرینه گؤره اؤزونون ان یاخین وظیفه لرینی آشاغیداکی شکیلده تعیین ائدیر.

عمومی سیاسی مسئله لر

۱- آذربایجان دموکرات فرقه سی ایرانین تمامیت واستقلالینی مدافعه ائتمکله برابر، آذربایجان میلی وئرلی خصوصیتلرینی قطره آلاراق اونون اقتصادی، سیاسی ومیلی مدنی، ترقیسینی سرعتلندیرمک مقصدی ایله بلاتأخیر ایالت و شهرانجمنلرینین انتخاباتینا باشلاماسینی طلب ائدیر.

۲- آذربایجانا ایران داخلینده مدنی، اقتصادی، تجارت و دیل و فرهنگ جهتدن محلی مختاریت و اؤز حیاتیینی ایستدیگی کیمی قورماق اوچون گئنیش حقوقلارتحصیل ائتمک فرقه میزین ان اساسی وظیفه لریندندیر.

۳- فرقه میز فرد آزادلیغینین تأمین ائیلمه سینی انسانلیق و هموطنلیک حقوقونون اساسلاریندان ساییر واونون یولوندا مبارزه ائدیر.

- ۴ - مملکتی فلاکتہ سوق ائتمیش و اونون اقتصادی اجتماعی و سیاسی تئزلینه سبب اولوب خلقی ظلمت وجهالته ساخالایان مستبدلر حاکمیتی جدی صورته محوئدیلمه مه لیدیر و بیر داها دیکتاتورلوقا یول وئریلمه مه لیدیر.
- ۵ - خلقه سؤزآزادلیغی، وجدان آزادلیغی، مطبوعات آزادلیغی، اجتماع و تشکیلات آزادلیغی وئریلمه لیدیر. مستبدلرو فاشیزم افکارینی تبلیغ ائدن مرتجعلر بو بؤیوک نعمتلردن محروم ائدیلمه لیدیر.
- ۶ - خلقین عمومی رأی وئرمه سی یولوایله مملکتین دردلرینی قانان واونون یارالارینی ساغالتماق ایستمهین و بونا قادر اولان حقیقی خلق دموکراتیک دوولتی یارادیلمالیdır.
- ۷ - استئنا سیز اولماق اوزره ایگیرمی یاشینا چاتمیش بوتون کیشی و آروادلارانتخاب ائتمک، ۲۷- دن ۸۰ یاشینا چاتانلارا انتخاب اولماق اختیاری وئریلمه لیدیر. انتخاباتدا تهدید و تطمیع کیمی خائانه حرکتلرین قطعی صورته قاباغی آلینمالیدیر. خلق مستقیم، متناسب، مخفی بیر صورته اؤز قانونو رایینی بیلدیرمک امکانش مالک اولمالیدیر. آنجاق بویول ایله حقیقی خلق نماینده سی اولان وطن ومیللت خادملرینی انتخاب ائتمک ممکن اولابیلر.
- تبصره: انتخاب بوتون مملکته تأخیرسیز اولاراق معین و قیسا بیر مدته انجام تاپمالیدیر.
- ۸ - بوتون متفق ودموکراتیک میللتلر و خصوصاً یاخین قونشوموز اولان شورا جمهوریتلری اتفاقی اولان صمیمی دوستلوقوموزو ساخلاماق خارجی سیاستیمیزین اساسینی تشکیل ائتمه لیدیر.
- ۹ - دوولت تشکیلاتی استبداد و دیکتاتورلوق طرفدارلاریندان و فاشیست فیکیرلی آداملاردان تمیزلنمه لیدیر. دوولت قوللوقچولاری، مثلاً: ژاندارم و پلیس مأمورلارینین قانونسوزو تجاوزکارانه حرکتلرینه هنج وجه ایله یول وئریلمه مه لیدیر. اختلاس ورشوتخورلوق تمامیه آرادان قالدیریلمالیدیر.
- اقتصادی وتجارت مسئله لری حقینده
- آذربایجان دموکرات فرقه سی مملکتی ترقی یولونا چیخارتماق وخلقین آزادلیغینی خارجی وداخلی ارتجاعین تعرضیندن قوروماق اوچون وطنیمیزین اقتصاد یاتینین اساسلی صورته دییشیلیمه سینی وآشاغیداکی اقتصادی تدبیرلره حیاتا کئچیریلیمه سینی لازم و واجب بیلیر.
- ۱۰ - دؤورونو کئچیریب چوروموش اقتصادی اصول عالی ومعاصر اقتصادی - اجتماعی شرایط ایله عوض اولونمالیدیر. خلقیمیز اؤز میلی و آغیر صناعیینی وجودا گتیریب اونومعاصر بیر حالا سالمالیدیروائله تدبیرلر گؤرمه لیدیرکی، چوخ تئز بیر زاماندا اؤلکه میزین صنایع محصولونا اولان احتیاجینی اؤز کارخانه لری واسطه سیله تأمین ائتمک ممکن اولسون ومملکت دچار اولدوغو فقر و فلاکتدن نجات تاپیب مترقی ثروتمند مملکتلر ردیفینه کئچه بیلین.

۱۱- استبداد دؤرونده آپاریلان خائانه سیاست نتیجه سینده آذربایجانین ثروتلری چکیلیب آپاریلیمیش واورادا نه بیر گؤرکملی کارخانا و نه بیرفابریکا، نه ده آیری بیرمهم صنعت اوجاغی وجودا گلمه میشدیر. بونو نظره آلاراق آذربایجان دموکرات فرقه سی آذربایجاندا میلی صنایع یارادیلماسینی، فابریکا- مکتب و مریضخانه وجوداگتیریپ، یوللار چکیلیمه سی اوچون وسیله لر وجودا گلمه سینی جدأ طلب ائدیر. وایالت و ولایت انجمنلری واسطه سیله یونا نائل اولاجاغینا اینانیر. آذربایجانین گلیرینین بؤیوک قسمتی بو یوخاریداکی تدبیرلرله آذربایجانین آبادلیغینا صرف ائدیلمه لیدیر.

۱۲- تجارتی هر جور واسطه لرله گئیشلدیرمک و خلقین مادی حیاتیینی یاخشیلاندیرماق اوچون ایشسیزلیک علیه قلعی تدبیرلر گؤرولمه لیدیر.

اقتصادی حیاتی و تجارت ایشلرینی ائله آپارماق لازمدیرکی، عموماً تجار خصوصاً خیردا و اورتا آل - وئرجی واصناف اقتصادی چتینلیگه راست گلمه سین. بوتون مملکته اقتصادی دیرلیک جانلانسین، بوتون خلقین مادی حیات شرایطی یاخشیلاشسین.

۱۳- پولون قیمتدن دوشمه سینین قباغینی آلماق اوچون تدبیرلرگؤرولمه لیدیر.

۱۴- زحمتکش و یوخسوللارین اشتراکی ایله تولید و تعاونی شرکتلر و خیردا کارخانالار یاراتماق وموجود دستگاهلار و ال کارخانه لرینه کمک ائدیپ اولارین افلاسدان قورتارمالارینا همت صرف ائتمه لیدیر.

۱۵- صنایعین ترقی و تکاملینی سرعتلندیرمک، کارگرلرین وضعیتینی یاخشیلاشدیرماق مقصدیله آشاغیداکی ماده لری قانون شکلینه سالماق لازمدیر:

(آ) بوتون اؤلکه ده ۸ ساعتلیک ایش تعیین ائدیلمه لی و اضافی ایشه متناسب علاوه مزد وئریلمه لیدیر.

(ب) فعله - قوللوقچی و متخصصلر اوچون اجتماعی بیمه قانونو یارادیپ حیاتا کئچیرمه لیدیر.

(ت) اتحادیه لروتمام زحمتکش تشکیلاتلاری حقیقده خصوصی قانون یاراتمالیدیر.

(پ) اون دؤرد یاشینا قدر اوشاقلارین ایشله دیلمه سی قدغن ائدیلمه لیدیر، ۱۴ یاشیندان ۱۸ یاشینا قدر اولان اوشاقلار اوچون ایش مدتی ۶ ساعتدن آرتیق اولمالیدیر.

(ج) یتیم و احتیاجی اولان اوشاقلارین ایشدن چیخاریلیپ کوچه لرده قالماسی اوچون دؤولتین حسابینا خصوصی یتیمخانه لر آچماق و مکتبلرده یوخسول اوشاقلارینا تحصیلی دوام ائتدیرمک اوچون پول سوز یتیمک و پالتار وئریلمه لیدیر.

(چ) ۱۴ یاشیندان ۱۸ یاشینا قدر اولان اوشاقلار اوچون خصوصی صنعت مکتبلری آچیلمالیدیر. بورادا اوشاقلار گونده ۴ ساعت ایشلمهکله صنعت اؤیرنمه لی و ۴ ساعتده درس اوخومالیدیر.

(ح) تنزلیکله خصوصی زحمت قانونو وضع ائدیلمه لیدیر.

- د) بوتون کارگرومستخدملرین حقوقلاری محفوظ اولماق شرطیله هفته ده بیردفعه استراحت گونو، آزادلیق گونلری، میلی و دینی بایراملاردا استراحت و ایلهه بیرآی مرخصلیک وئرمه لی.
- ف) حامله آروادلارا وضع حمله ۶ هفته قالمیش، وضع حملدن ۶ هفته سونرا یا قدرمرخصلیک وئرلمه لیدیر. بوتون حقوقلاری محفوظ اولماق شرطیله.
- ۱۶ -خلقین منافعی نی نظره آلماق شرطیله وئرگی اصولونا یئنیند باخمالی. هر وطنداشین اقتصادی وضعیتی، گلیرینه گؤره وئرگی تعیین ائدیلمه لی، غیر مستقیم وئرگیلر باجاردیقجا آزاولمالیدیر.
- ۱۷ -گؤستریلن اقتصادی تدبیرلری حیاتا کئچیرمک اوچون کافی سرمایه ایله آذربایجان میلی بانکی تشکیل ائدیلمه لیدیر. فلاح حقیقنده
- آذربایجان دموکرات فرقه سی آذربایجان کندلی سینین آج، یوخسول حالا دوشمه سینین گناهی نی ایندییه قدر کندلرده اولان فتودال (دره بگلیک) اصولوندا گؤرور، بونا گؤره ده فرقه حساب ائدیرکی:
- ۱۸ -تئز بیر زاماندا کندلی ایله ارباب مناسباتینی معین ائتمکدن اؤتری خصوصی قانون وضع ائدیلمه لیدیر.
- دوولت یئرلرینی فوریتله کندلیلره پولسوز اولماق شرطیله پایلاماق لازمدیر. همچنین استبداد دؤورونون طرفدارلاری اولان و آذربایجان قویوب قاچمیش آیری ملکدارلارین دا املاکی مصادره اولونوب کندلیلرین اختیارینا وئرلمه لیدیر.
- ۱۹ -کندلیلره فلاحتی جانلاندیرماق واکینه جگی آرتیرماق مدد یله اوزون مدتلی ونازل تنزیل ایله چوخ بورج وئریمک اوچون بانک کشاورزینین ایش شرایطینی ده ییشدیریب اونو بواحتیاجی تأمین ائتمگه قادر بیر حالا سالماق لازمدیر.
- ۲۰ - بعضی اربابلار طرفیندن تحمیل ائدیلمیش بدعتلر، بی رحمانه وئرگیلر قالدیریلماق وائله بیر شرایط یاراتمالیدیرکی، کندلی اؤز محصولو ایله عائله سینی اداره ائدیپ انسانا لایق حیات قورابلیسین.
- ۲۱ - فلاح ایشینی نظاما سالماق، زحمتکش کندلینین وضعیتینی یاخشیلشدیرماق اوچون کندلرده کندلی جمعیتلری یاراتمالیدیر. بو جمعیتلری کندلیلرین اؤزلری اداره ائتمه لیدیر.
- ۲۲ - کند خدالار کندلیلرین آراسیندا سئچیلمه لیدیر.
- ۲۳ -فلاحتی معاصر علم وصنعتین بؤیوک موفقیتلری اساسیندا قورماق اوچون دوولت کندلیلره تراکتوروسایر فلاح ماشینلاری ایله کمک ائتمه لیدیر.
- ۲۴ - ژاندارم و دوولت قوللوقچولارینین اؤز مقاملاریندا سوءاستفاده ائدیپ کندلیلرین وار یوخلارینی لریندن آلمالارینا یول وئرلمه مه لیدیر.

۲۵ - آذربایجان کندلیسینی قوراقلیق و سوسوزلوق قورخوسوندان قورتارماق اوچون دوولت حسابینا چشمه وجودا گتیریب، آرتیزین قویولاری قازدیرماق واونلاری چایلار و گؤلرین سویوندان لازمینجه استفاده ائتمک امکانی وئرمه لی، بو یوللار ایله فلاحه محصولو آرتیریلمالی و کندلینین وضعیتینی یاخشیلادیریلمالیدیر.

خلق معارفی حقینده

آذربایجان دموکرات فرقه سی سوادسیزلیق و جهالت ایله مبارزه ائتمک اوچون خلق معارفی حقینده آشاغیداکی وظیفه لری ایره لی سورور.

۲۶ -مجلس شورای میلی طرفیندن تصویب اندیلن تعلیمات مجانی و اجبارینین سریع بیر صورتده اجراسینی طلب اندیریک.

۲۷ - آنا دیلی میلی مدنیتین ترقیسی اوچون قدرتلی بیر واسطه دیر. اونا گؤره بالا لاریمیز بلاتأخیر ایستر دؤولتی وایسترسه خصوصی مدرسه لرده اؤز آنا دیلیمیزده تدریس ائتمه لیدیر. بونون اوچون بلا تأخیر درس کیتابلاری وسایر تدریس لوازماتی حاضیرلاماق لازمدیر. آذربایجاندا یاشایان باشقا میللتلر کوردلر-ارمنیلر-آشوریلرین ده اؤزآنا دیلرینده مدرسه آچماق حق واختیار ایله فرقه میز کاملاً موافق دیر.

۲۸ - آذربایجان خلق معاریفینین ترقی و تکاملینی تأمین ائتمک اوچون تبریزده میلی دانشگاه وجودا گتیرمه لیدیر.

۲۹ - یاشیلاری سوادلاندیرماق واونلارا معین خصوصی بیلگی وئرمک اوچون بوتون شهر و کندلرده آیریجا مکتبلر و صنعت ائولری آچیلمالیدیر.

بومکتبلرده مادی سهولت و تحصیل شرایطی یاراتماق و اونلاری معلم جهتیندن تأمین ائتمک اوچون خصوصی تدبیرلر گؤرمک لازمدیر.

۳۰ - ابتدایی مکتبدن توتوموش عالی مکتبه قدر بوتون درس کیتابلاری و برنامه لرینه یئنیندن باخیلمالی. استبداد و ظلمی تبلیغ ائدن سؤزلرنه وارسا اونلاردان چیخاریلیب آتیلمالی و تازا نسلی دموکراسی و آزادخیواه روحدا تربیت ائتمک اوچون تازا درس کیتابلاری و برنامه لری یارادیلمالیدیر.

۳۱ - شهرلرده و کندلرده معارف و علم تشکیلاتلارینین سایا آرتیریلمالیدیر، کتابخانه لر، قرائتخانه لر تشکیل اندیلمه لی، اهالی اوچون منظم صورتده وپولسوز کنفرانسلار وئرمه لی، علم و فرهنگ واسطه سیله خلق اجتماعی نقصانلاریمیزی آرادان آپارماقدان اؤتری مبارزه یه جلب ائتمه لیدیر. یئنی نسلیمیزی محو ائله ین تریاکخانه لر، اخلاقیسیزلیق ائولری و قومارخانه لری آرادان گؤتورمه لیدیر.

بوتون بواشلردن مقصد خلقین گؤزونو آچماق، اخلاق و معنویاتین یوکسلتمک، اونو وطنین استقلالی و آزادلیغینی قوروماق اوچون جدی مبارزه لر حاضیرلاماقدان عبارتدیر.

خلق صحیه سی

خلقین ساغلاملیغی اونون حیات مبارزه سی اوچون مهم شرطلردن دیر. بونا گۆره ده صحیه عمومین قیدینه قالماغی آذربایجان

دموکرات فرقه سی بؤیوک مسئله لردن بیلیر، او خصوصدا آشاغیداکی تدبیرلرین حیاتا کئچیریلمه سینی طلب ائدیر.

۳۲ - موجود ناخوشلاری ساغالتماق کافی دئییل، امراضین قاباغینی آلماق اوچون جدی تدبیرلر گؤرمک لازمدیر.

۳۳ - کوچه لرده، بازارلاردا، ائولردن تمیزلیگه، چیرکلیه، پینتیلیگه یول وئریلمه مک اوچون تدبیرلر گؤرولمه لیدیر.

۳۴ - قیزدیрма - تیتره تمه (مالاریا) علیهنه جدی مبارزه آپاریلمالیدیر. وبوکیمی مملکت مرضلری تۆره دن سببلری آرادان

قالدیریلمالیدیر. باتلاقلار قورودولمالی، باغلار و آغاجلارین سایبی آرتمالیدیر.

۳۵ - کئچللیک، تراخوما وسایرمسری ناخوشلوقلاری آرادان قالدیرماق اوچون دوولت جدی تدبیرلر گؤرمه لی وبوایشه مادی

ومعنوی کمک یئتیرمه لیدیر.

۳۶ - اهالییه گونده لیک حیاتیندا لازم اولان بهداشت معلوماتی وئرمک اوچون کنفرانسلار تشکیل ائتمه لی رادیو واسطه سیله

خلقی باشا سالمالی و بومقصدله خصوصی کیتابچالار نشر اولونمالیدیر.

۳۷ - گله جک نسل ین تربیه سی اوچون شهرلرده و کندلرده کورپه لر و یاشلی اوشاقلار مخصوص جمعیتلر و دوولت حسابینا

تربیه ائوی اچیالمالیدیر.

ادبیات، اینجه صنعت ومطبوعات

۳۸ - خلقین معنوی وروحو غذاسی اولان ادبیات وصنایع ظریفه نین ترقیسی اوچون هر بیرشرایطی یاراتماق لازمدیر. بومقصدله

تبریزده آذربایجان یازیچیلاری و هنرورلر جمعیتی تشکیل اولونمالیدیر. بو جمعیتلرین آذربایجانین باشقا شهرلرینده و کندلرینده

شعبه لری اولمالیدیر.

۳۹ - یازیچی و هنر صاحب لرینین زحمت وحق لرینی نظاما سالان یارادیجیلیق حقوقونو تأمین ائتمک اوچون دوولت بودجه سینده

کافی مقداردا کمک تخصیص ائدیلمه لی، هنرورلرین وجوده گتیردیگی اثرلره پاداش وئریلمه لیدیر.

۴۰ - نقاشلیق، مجسمه سازلیق وموسیقی ساحه سینده آذربایجان خلق یارادیجیلارینین ابدی صنعتلرین ساخلماق مقصدیله

دوولت طرفیندن مؤسسه سرو (آتلیه) کارگاهلار وجودا گتیرمه لی واستادلارین الینین آلتیندا استعدادلی جوانلارا صنعت اؤیره

تمه لیدیر.

۴۱ - آذربایجان دیلینده کتاب نشرینه مانع اولان آداملار وطن خائنی وخلق دوشمنی کیمی مسئولیته آلینمالمالیدیر.

۴۲ - معلملرین، دوولت اداره لرینده ایشله ین خیردا مأمورلارین معاشینی تأمین ائتمه لیدیر.

۴۳- تیاترین بؤیوک اجتماعی تربییه اوجاغی اولدوغونو نظره آلاراق تبریز و باشقا آذربایجان شهرلرینده اولان تیاترلارین مخارجی دوولت طرفیندن تأمین ائدیلمه لیدیر.

۴۴- آذربایجانین تاریخی یادگارلارینی حفظ ائتمک اوچون میلی بیر موزه وجوده گتیرمک لازمدیر.
میلی مسئله

۴۵- ایران مملکتینین داخلینده هر بیر میللتین داخلی مختاریتی، اؤز مقدراتینی تعیین ائتمک حقوقو ایالت و ولایت انجمنلری واسطه سیله تأمین ائدیلمه لیدیر.

۴۶- آذربایجانلیلار کیمی خصوصیاتا مالک اولان ایران خلقلری اجتماعی تشکیلاتلار و دوولت اداره لرینده اؤز آنا دیلرینده استفاده ائتمه لی و بو اداره لرده میلی دیلر مانعه سیز اولاراق ایشله دیلمه لیدیر.
محکمه ایشلری

۴۷- رضا شاه دوره سینده حوقه بازلیق و زورایله کئچیریلیمیش بوتون ارتجاعی قانونلار لغو ائدیلب اونون عوضینده آزادلیق و دموکراتلیغا اویغون قانونلار وضع ائدیلمه لی و قاضی لرین استقلالی قطعی صورته تأمین اولونمالیدیر. شهربانی و ژاندارم مأمولارینین اجتماعی ایشلره قاریشمالارینا جدأ سون قویمالیدیر.

۴۸- محکمه لر هر جور تضییقندن آزاد اولمالی و آنجاق عدالت و حقه آرخالانمالی، سیاسی و مطبوعات محاکمه سی هیئت منصفه حضورو ایله اجرا ائدیلمه لیدیر. محکمه لرده ایشلر چوخ سریع بیر صورته انجام وئرلیب متهم لری بلاتکلیف ساخلاماق جرم محسوب اولونمالیدیر. محکمه ومدعی العمومین رسمی امری اولمادان هئچ بیر کسین ائوینه گیریپ تفتیش ائتمک اولماز. شهربانی و ژاندارم مظنون اولدوغو اشخاصی انضباط طریقله ۲۴ ساعتدن آرتیق توقیفده ساخلایا بیلمز. گناه سیز حبس و توقیفلر جرم حساب اولونوب اونا مرتکب اولانلار جزا لانمالیدیر.

۴۹- کئچن جنایتکارلاری محکمه یه جلب ائدیپ و اولارین ۲۴ ایلیک حسابلارینا یئتیشیب جرملری اثبات ائدیلا یسه فوراً اجرا لانمالیدیر.

ارتش حقینده

۵۰- ارتشین اصلاحی و اونون دموکرات اولکه یه لایق بیر ارتش کیمی اداره اولونان مناسب بیر وضعه سالینمالی، همچنین نظام وظیفه قانونو خلق نفعینه دییشمک لازمدیر.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین نظامنامه سی

۱ - فرقه یه کیملر قبول اولونا بیلرلر:

الف) فرقه نین مرام نامه سینی قبول ائدیب ونظامنامه سینه تابع اولانلار.

ب) حداقل ایگیری یاشا مالک اولانلار.

پ) فرقه نین رسمی حوزه لرینین بیرینده مرتباً شرکت ائدیب وفرقه مسئولیتینی قبول ائدنلر.

۲ - فرقه یه قبول اولمایانلار:

الف) ایستر شخصی ایستر ایسه دوولتی ومیللی امواله خیانت وخلق آراسیندا کلاه بردارلیق وبداخلایلیق ایله مشهوراولانلار.

ب) اوغورلوق و جنایی محکومیتی اولانلار.

پ) کچمیش دیکتاتور دوره سینده وحاضیردا آزادلیق علیه مبارزه آپارانلار.

ت) تریاک و الکولا عادی اولانلار.

ث) آیری سیاسی فرقه لره عضو اولانلار.

تبصره: سیاسی محکومیتلر کمیته مرکزینین طرفیندن تحقیق اولونما لیدیر. وعمومی محکومیت لردن استثنادیر.

۳ - فرقه ن خارج ائدیلنلر:

الف) فرقه انتظامینی پوزان، فرقه نامینه سوءاستفاده ائدن وفرقه اسرارینی افشاء ائدنلر.

ب) عذر سوز اوچ دفعه متوالی حوزه جلسه لرینده حاضر اولمایانلار.

پ) عذر سوز اوچ آی متوالی عضویت حقی وئرمه ینلر. اول دفعه توبیخ اگر تکرار اولورسا فرقه دن چیخاریلیر.

تبصره: فرقه نین اسرارینی خارجه افشاء ائدن، فرقه یه خیانت ائدنلر وجاسوسلوق صفتیله فرقه یه داخل اولانلار، اثبات اولوندوقدان

سونرا فرقه محکمه سینین قرار ایله اعلام جزاسینا قدر جزالانمالیدیرلار.

۴ - تازه عضولرین قبولو:

الف) فرقه یه عضو اولماق ایسته ین شخصلر فرقه طرفیندن تهیه ائدیلمیش کتبی درخواست واسطه سی وایکی نفر فرقه عضوینین

معرفلیگیله قبول اولونور.

۵- عضو اولماق اوچون درخواست وئره ن شخصلر حوزه نین جلسه سینده اکثریت آراء ومحلی کمیته نین تصویبیه قبول اولونور.

تبصره ۱ - محلی کمیته طرفیندن قبول اولونان شخصلرین صلاحیتی اولمازسا مرکزی کمیته رد ائده بیلر.

تبصره ۲ - فرقه بلیط لری مرکزی کمیته طرفیندن صادر اولمالیدیر.

۶ - هرعضوفرقه ایچریسینده فرقه دموکراتیا حقوقونا مالکدیر یعنی هانسی صنف وطبقه دن اولارسا اولسون فرقه نین ان عالی

اورگانینا بئله انتخاب ائدیب و ائدیلمه گه حقلی دیر.

۷-فرقه عضولرینین وظیفه سی:

الف) فرقه نین اسرارینی حفظ ائتمه لی دیر.

ب) فرقه طرفیندن وئرلن وظیفه لری بیر سرباز کیمی قبول و حیانا کئچیرمه لیدیر.

پ) فرقه نین هر گونده لیک مسئله لری ایله ماراقلانیب و اؤیره نمه لیدیر.

ت) فرقه نین نظامنامه و مرامنامه سینى ماده به ماده اؤیره نمه لیدیر.

ث) ایستر الفبا ایتر ايسه سياسى بیسوادلیغینی مخصوصاً اؤزآنا دیلینده لغو ائتمه لیدیر.

۸- هر عضو آیدا آشاغیداکی قرار اوزره عضو لیک حقینی حوزه تحویل دارلارینا وئرمه لیدیر.

۱۰۰۰ ریال قدر قازانجی اولانلاردان آیدا ۲ قیران ۵۰۰۱ ریالدان ۷۵۰۰ ریاله قدر ۳%

۱۰۰۰ ریالدان ۲۰۰۰ ریاله قدر ۱٪ ۷۵۰۱ ریالدان یوخاری ۵%

۲۰۰۱ ریالدان ۵۰۰۰ ریاله قدر ۲%

تبصره ۱) عضولیک حقى هر بیر قبول اولونان عضو اوچون درخواست وئردیگی تاریخدن حساب اولونور.

۲) (فرقه یه داخل اولماق ایستهینلر کمیته طرفیندن قبول اولدوقدان سونرا بیر آیلیق عضویت حقى حدودینده ورودیه وئرمه لیدیر.

۳) (بیکار وعایدی اولمایان عضولر اؤز حوزه هیئت عامه سینین تصدیقیله عضولیک حقى وئرمکدن معافدیر.

حوزه لر

۹- فرقه نین اساسینی تشکیل ائدن حوزه لردیر. اونا گؤره ده هر عضو حتمی صورتده فرقه نین حوزه لرینین بیرینده رسماً شرکت ائتمه لیدیر.

۱۰- هر حوزه بئش نفردن اسگیك اولماماق شرطیله محلی کمیته نین موفقتیله تشکیل اولور.

تبصره) حوزه نین افرادی حداکثر نچه نفر اولاجاغی مربوط کمیته نین تصمیمیندن آسیلی دیر. و هر بیر محلی و ولایتی کمیته مرکزی کمیته طرفیندن تصدیق ائدیلدیکن سونرا رسمیت آلیر.

۱۱- هر حوزه اقلأ هفته ده بیر دفعه نوبتی جلسه لازم گلدیکده فوق العاده جلسه تشکیل انده بیلر.

تبصره) کندلرده اولان حوزه لر زراعت و قتلری مربوط کمیته لرین اجازه سیله آیدا ایکی دفعه دن اسگیك اولماماق شرطیله جلسه و قتلرینی آزالدا بیلرلر.

۱۲- هر حوزه اؤز ایچریسیندن مخفی و یا علنی رأى ایله حوزه نی اداره ائتمک اوچون هیئت عامله انتخاب ائتمه لی دیر.

۱۳ - هیئت عامله اوج نفر یعنی صدر، کاتب، تحویلداردان عبارت اولاراق حوزه ایشلرینی اداره واونلارین صورت جلسه لرینی تنظیم ائدیپ کمیته لره یئتیرمک وحوزه عضولرینین عضولیک نظرینی ییغیب وکمیته صندوقینه وئرمه لیدیر.

کنفرانسلا

۱۴ - کنفرانسلا ایلده بیر دفعه اولاراق کنگره یا مرکزی کمیته نین قرار وگؤستریشی اوزره تشکیل اولونور.

۱۶ - تشکیل اولونموش حومه کنفرانسلا آشاغیداک ایشلری انجام وئرمه لیدیر:

الف - کئچمیش حومه کمیته سینین ایشلرینی نظردن کئچیریر.

ب - حومه فرقه تشکیلاتینی اداره ائتمک اوچون تازا حومه کمیته سی وحومه تفتیش کمیسیونو انتخاب ائتمه لیدیر.

۱۷ - محلی کنفرانسلا ایسترنکند ایستر قصبه وایستر شهرلرده هرملده اولان حوزه لر وحومه لردن انتخاب اولان نماینده لردن تشکیل اولور.

۱۸ - تشکیل اولونموش محلی کنفرانسلا آشاغیداک ایشلری انجام وئرمه لیدیر:

الف) کئچمیش محلی کمیته نین تشکیلاتی، تبلیغاتی، مالی ایشلر حقینده وهابنله تفتیش کمیسیونون حقینده گزارشلرینی ائشیدیب واونلارین گله جک ایشلری باره سینده یوللارگؤستریر.

ب) فرقه نین ایشلرینی گله جکده اداره ائتمک اوچون یئنی محلی کمیته و تفتیش کمیسیونو انتخاب ائدیپ واونلارا لازمی دستور وگؤستریشلر وئیر.

پ) تشکیل تاپاجاق ولایتی کنفرانس اوچون ولایتی کمیته نین گؤستردیگی سایا گؤره نماینده انتخاب ائدیر.

۱۹ - ولایتی کنفرانسلا محلی کنفرانسلااردان سئچیلیمیش نماینده لردن تشکیل اولونور.

۲۰ - ولایتی کنفرانسدا، اؤز نوبه سینده محلی کنفرانس کیمی کئچمیش ولایتی کمیته نین و تفتیش کمیسیونون گزارشینی ائشیدیب لازم گؤستریشلر وئردیکدن سونرا گله جک ولایتی کمیته و تفتیش کمیسیونو انتخاب ائدیر.

۲۱ - ولایتی کنفرانس کنگره اوچون مرکزی کمیته نین گؤستردیگی سایا گؤره نماینده انتخاب ائدیر.

۲۲ - کنگره ولایتی کنفرانسلادا انتخاب اولونموش نماینده لردن تشکیل اولونور.

۲۳ - کنگره کئچمیش مرکزی کمیته و مرکزی تفتیش کمیسیونون معروضه وحق حسابینی ائشیدهرک اونون گؤردوگو ایشلره قیمت قائل اولور.

۲۴ - کنگره فرقه نین گله جک ایشلرینی اداره ائتمک اوچون یئنی مرکزی کمیته و مرکزی تفتیش کمیسیونو انتخاب ائدیپ واونلارا لازمی گؤستریشلر وئیر.

تبصره) حومه کمیته لری آزی ۵ چوخو ۷، محلی کمیته لری آزی ۱۵ چوخو ۲۱، ولایتی کمیته لری آزی ۲۱ چوخو ۲۷ و مرکزی کمیته لری آزی ۳۱ چوخو ۴۵ نفر و همچنین تفتیش کمیسیونلارینین اعضاسینین سای، حومه، محلی، ولایتی کنفرانسلاردان وگنکره دن آسلیدیر.

کمیته لری واونلارین وظیفه لری

۲۵ - ایستر حومه، ایستر ولایتی، ایستر ایسه مرکزی کمیته اؤز ایچریسیندن هیئت عامله (پریزیدوم) انتخاب اندیب و گؤروله جک ایشلری همان هیئت عامله آراسیندا آشاغیداکی قرار اوزره تقسیم ائتمه لی دیرلر. و هیئت عامله لرین سای ۷ دن آزو ۱۱ دن چوخ اولمالیدیر.

الف) هیئت اجراییه

ب) تشکیلات شعبه سی

پ) تبلیغات شعبه سی

ت) مالی شعبه سی

تبصره:

۱ - هیئت اجراییه او بیر شعبه لرین فعالیتینی تنظیم و انلارا رهبرلیک ائتمه لی دیر.

۲ - هیئت اجراییه بیر صدر وایکی معاوندن عبارتدیر.

مرکزی کمیته لازم گلدیکده معاون ۳ نفرده انتخاب ائده بیلر.

۳ - ایستر محلی یا ولایتی ویا مرکزی کمیته ده تشکیلات، تبلیغات و مالی کمیسیونلارین عضولری کمیته عضوی اولماییب ولی فرقه نین آیری فعال عضولرینده ده اول بیلر فقط کمیسیونون رهبری حتماً کمیته عضولریندن اولمالیدیر.

۲۶ - حومه و محلی کمیته اؤزونه تابع اولان حوزه لری رهبرلیک اندیب اونلارین تشکیلاتی، سیاسی و اخلاقی سؤیه لرینی یوکسلتملی، ولایتی و مرکزی کمیته لرین قرار وگؤستریشلرینی محللرده اجرا ائتمه لی وئرلرده گؤردوکلری ایشلر حقینده مافوق کمیته لره گزارش وئرمه لیدیر.

۲۷ - ولایتی کمیته لری تابع اودوغو محلی کمیته لره رهبرلیک اندیب و مرکزی کمیته نین دستور وگؤستریشلرینی فرقه ایچریسینده یایماق و بیطرفلری فرقه نین آردینجا آپارماق وگئنیش خلق دسته لرینی فرقه نین سیاستیه تانیس و آشنا ائتمه لیدیر.

۲۸ - مرکزی کمیته کنگره نین قرار و قطعنامه لرین ایستر فرقه داخلینده ویا اونون خارجینده حیاته تطبیق ائتمه لیدیر. و همچنین کنگره نین تعیین ائدیگی خط مشی اوزره فرقه نی رهبرلیک اندیب و اونو دوغرو، دوزگون هدفینه چاتدیرمالیدیر.

تبصره:

- ۱- محلی و ولایتی کمیته لره‌رایکی آیدا بیر دفعه اولاراق و مرکزی کمیته هر اوج آیدا بیر دفعه اولماق شرطیله پلنوم جلسه سینی تشکیل ائتمه لی فرقه نین قارشیسیندا دوران مهم سیاسی واجتماعی مسئله لری مذاکره ائتمه لیدیر.
- ۲ - فرقه دموکراسی مرکزیت اصولویلا قورولدوغو اوچون محلی ویئرلی تشکیلاتلار مافوق تشکیلاتلارا تابع اولوب واونلارین قرارلارینی حیاتا کئچیریر.
- ۳ - ایستر محلی، ولایتی و مرکزی کمیته نوبتی پلنوم جلسه لریندن سونرا لازم گلدیگی تقدیرده فوق العاده پلنوم جلسه لری ده دعوت ائده بیلر.
- ۴ - فوق العاده پلنوملارین دعوتی مافوق کمیته لرین اجازه سیله اولمالیدیر.
- ۲۹ - بوتون کمیته لرده هر شعبه اؤز فعالیتی اوچون اوج آیلیق برنامه تنظیم ائتمه لی واونولا ایشله مه لیدیرلر.
- کنگره
- ۳۰ - کنگره فرقه نین ان عالی اورگانی دیر، کنگره نین اختیاری نامحدود دور. کنگره فرقه نین عمومی سیاسی (داخلی و خارجی)، اقتصادی و تشکیلاتی خط حرکت سینی تعیین اندیب اونون نظامنامه و مراننامه سینده صلاح بیلدیگی کیمی تغییرات و دخل تصرف ائتمه گه اختیارلی دیر.
- تفتیش کمیسیونلاری واونلارین وظیفه لری
- ۳۱ - تفتیش کمیسیونلاری بیرینجی نوبه ده اؤز مربوط کمیته لرینه کمکچی دیر.
- ۳۲ - تفتیش کمیسیونلاری اولجه فرقه نین مالی ایشلرینه رسیده لیک ائتمکله برابر مافوق کمیته لردن وئرین دستورلارین یئرلرده دوزگون و دوغرو حیاتا کئچمه سینی کنترل ائتمه لی و بوباره ده اولان گزارشلرینی مافوق کمیته لره و تفتیش کمیسیونلارینا وئرمه لیدیرلر.
- ۳۳ - فرقه عضولری طرفیندن وئرین تشکیلاتی و عضولرین شخصینه عاید اولان شکایتلره رسیده لیک اندیب اؤز نظریه لرین قید ائتمکله مربوط کمیته لره گزارش وئرمه لیدیرلر.
- ۳۴ - فرقه عضولرینین انتظامینی پوزماق، عضویت حقلرینی وئرمه مک و فرقه عضولرینه یاراشمایان حرکتلره مرتکب اولان عضولر حقیقنده وئرین گزارشلره یئتیشیب اونلارین باره سینده نظریه لرینی و قرارلارینی قید ائتمکله مربوط کمیته و مافوق تفتیش کمیسیونلارینا وئرمه لیدیرلر.
- ۳۵ - جو ماده نین تبصره سی موجبجه متهم اولانلار فرقه محکمه سینه وئریمه لیدیر. و محکمه نین آیریجا اولاراق آیین نامه سی تنظیم اولونوب مرکزی کمیته نین تصدیقینه یئتیریمه لیدیر.

۳۶ - فرقه تشکیلاتی داخلینده اولان مکاتبات آلتی آی مدتیته قدر فقط آذربایجان دیلینه چئوریلمه لیدیر.

۳۷ - حزب توده ایرانین آذربایجاندا اولان سازمان جوانان تشکیلاتی بوندان سونرا آذربایجان دموکرات جوانلار تشکیلاتی نامی

آلمالی و آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا ایشلمه لیدیر.

بیرینجی کنگره نین تأثیری خلق ایچریسینده چوخ بؤیوک اولوب بو واسطه ایله میللت اؤزونه بیرمرکز ثقل داها دوغروسو حقیقی

رهبرلیک ائدیجی قووه تاپدیغینی درک ائتمگه باشلاییب اونا گؤره بیرداها فرقه نین ایلك تشکیلی گونلرینده اولدوغو کیمی

آذربایجانین هر طرفیندن یوزلرجه تبریک تلگرافلاری آخیب گلمه گه باشلاییر.

کنگره نین قرارلارینی و اورادا تصویب اولونان مرامنامه نی نظره آلساق گؤروروک کی بو ساده ییغینجاق دئییل بلکی اوگون

دوست و دوشمنلرینین تصدیقی ایله بوتون دنیا دا سس سالان بؤیوک نهضتین باشلانغیجی دیر. بوجهتدن دئمک اولار کی کنگره

نین خاتمه سیله میللی نهضت باشلایرو منظم شکیلده میللتی منتظم تشکیلاتی آلتینا آماغا موفق اولور.

سه شنبه گونو مهر آیینین ۱۷ سینده (۱۷-۷-۲۴) آخشام ساعت ۵/۵ دا تبریز شیر خورشید سالونوندا فرخی نین استانداریغا

تعیین ائدیلمه سینه اعتراض ائتمک مناسبتیه عمومی بیر میتینگ تشکیل اولونور بو میتینگ ۱۵۰۰ نفرین مختلف طبقه لرین

حضوريله آقای رفیعی نین آلفیشلارایچینده آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی طرفیندن بوسؤزلرایله آچیلیر.

«آقارلار چوخ تشکر ائدیرم کی، بورایا تشریف گتیرمکله بیزی سرافراز ائتمیشلر. وقت آز اولدوغو اوچون من آرتیق دانیشماق ایسته

میرم. بو قدر دئییه بیلیرم کی، بعضی غرضکار آداملار بوفرقه حقیقته فتنه کار سؤزلردانی شیرلار. آذربایجانین تجزیه سی و یا الحاق

اولماسی صحبتی یوخدور. بیز بو صحبتلری اورتایا آتانلاری غرضکار کیمی تانییریک و دئییریک اونلار بیزه تهمت و ورورلار. بیز

ایران استقلالینین جدی طرفدارریق.

آقای رفیعی دن سونرا آقای مکرم الملک آذربایجانین آزادلیق و دیلی حقیقته اطرافلی معلومات وئریب و آقای آزاد وطن دن

سونرا آقای پیشه وری خطابت کرسی سینه چیخاراق نطقه باشلاییب و ایرانین وضعیت حقیقته دانیشاراق دئییر: «شهریور قضیه

سینده خلقلین انتقامی قورخوسوندان قاچان آداملار، ایندی وضعیت دیشیدیگی اوچون بیگانه لرین ارتجاعی سیاستی تأثیری

آلتیندا قول - قاناد آچیب، ایسته ییرلرکی ایرانلیلاری دیکتاتورلوق دوروندن داها شدتلی بیرطرزده آزادلیق نعمتلیریندن محروم

ائتسینلر.

بونو هامی بیلیر کی طفیلی دسته لر، ایندی تازادان اؤز موردار نیتلرینی اجرایه قویماق اوچون آزادیخواهلارین باغ شاه جلالدارلی

وزیرلیک مسندلرینه کنچیب قلم، عقیده و جمعیت آزادلیقلارینی، حتی ان ساده مشروطیت و دموکراسی اصوللارینی آیاقلار

آلتیندا تاپدالاماغا باشلامیشلار.

اونلار ایندی رضاخان سلطنتی دورونده دن داها پیس بیراصول، تام معناسیله قولدورلار و دموکراسیه ضد اولان دسته لرین اجرائیه کمیته سینه مبدل اولموشدور. اونلار ایندی آزادخواه وکیللری آچیق-آچیغینا دؤیور، حتی مجلس وکیللری حقینده ان عادی انسانا شامل اولان حیاتی حقوقلارا بئله رعایت ائتمیرلر.

مثلاً بیر آزان جسارته گلیب، مجلس نماینده سینی تحقیر ائدیر.

ارتجاع سیاستی نین علمدارلاری مرکزده کی آزادخواهلارین ایشینی قورتاردیقدان سونرا، اطرافا ال آتماغا باشلا ییلار.

مثلاً سید ضیاء نین الیه آذربایجاندا خرجه نن بؤیوک پوللاردان علاوه، فرخی یه ۱۵ مین تومن معاش و دیگر خرجه لرله تبریزه گؤندریلرکی، آذربایجان خالقینی آزادلیغینی بوغسون و دیکتاتورلوق بساطینی بورادا ایشه سالسین.»

آقای پیشه وری فرخی نین نیچه ایلیک خیانتلرینی سایدیقدان سونرا دئییر:

«آذربایجانین یالانچی نماینده لری صدر حکومتیله ال-اله وئریب، بو شأن و شوکت دوشگونو، فتنه کار و بیگانه لر جاسوسونو آذربایجانا گؤندریلر کی، بورادا اغتشاش تشکیل وئرسین، خالق قیردیرسین و آذربایجان جوانلارینین قانینی آخیتسین. او، بوایشلری گؤردوکدن سونرا، تهرانین ارتجاعی روزنامه لری-های-کوی سالاجاق دیر کی، آذربایجانلیلار شورشی دیرلر؛ اونلار آذربایجانلی ایراندا ان آیرماق ایسته ییرلرولخیر.

بیز قاباقچادان بونو بوتون دونیا اعلان ائدیریک. دونیانین دموکرات میللتلرینین نماینده لری بیزیم شهریمیزده واردیرلار. بیز اونلاری شاهد چکیب، اوجا سسله دئییریک: تهران فرخی نی تبریزه فتنه و فساد سالماق اوچون گؤندیر. صلح طرفداری اولان آذربایجانلیلار ساکت اوتورموش و مرکزین بواشیینه نفرتیله باخیرلار. آذربایجانلیلار بو یوکون آلتینا گیرمه یه جکلر.

"دؤرد خیابان آسفالت اولورسا، او وقت بوهای-کوی یاتیپ، ساکتلشیر." بو سؤزلردو غرودان دا فرانسه انقلاب کبیری زامانی بیر آروادین دئدیگی سؤزلره چوخ اوخشاییر. او دئمیشدی کی: "شهرایچینه کی بوتون بو سس- کوی چؤرک اوچوندور. اگر تئزلیکله اونلار چؤرک تاپیلیب وئریلسه، انقلاب یاتیپ، ساکت اولار."

لاکن تهران و تمام دنیا بیلمه لیدیر کی، بیز دؤرد خیابانین آسفالت ائدیلمه سی دعواسینی ائتمیریک. بیز آزادلیق ایسته ییریک. قانون اساسی یه و مشروطیت قانونلارینین رعایت اولونماسینی طلب ائدیریک. بیز ایران میللتی نین حق یولوندا مبارزه آپاردیق. بیز ایسته ییریک کی، ترقی و سعادت قاپیلارینی آذربایجان و بوتون ایران خالقلاری نین اوزونه آچاق. بیز ایسته ییریک کی، اؤلکه میز انکشاف و تکامل کاروانینا چاتسین، بیزیم ده آدمالاریمیز معاصر خالقلار کیمی علم و تمدن بوتون نعمتلریندن فیض یاب اولسونلار. بیزیم مبارزه میز بونون اوچوندور؛ تبریزده دؤرد خیابانین آسفالت ائدیلمه سی اوچون دئییلدیر.

حال حاضرده ایکی-اوچ نفر خائن وکیلین الینده آلت اولموش مرکز فتنه کارلارینین ایشی نتیجه سینده، صدرالاشراف حکومتینین آداملاری آذربایجان کندلرینده فتنه آتشیینی آلولاندیرماقدادیر. ژاندارملار چنگیز دؤورونون غارتچی و قولدورلاری کیمی کندلره تۆکولوب، مالکلره کندلیرلرین آراسینا اختلاف سالیرو هرایکی طرفین واریوخونو غارت ائدیرلر.

بیز دفعه لرله دئمیشیک کی، گرک مالکلره کندلیرلر آراسینداکی اختلاف صلح یولیه حل ائدیلسین و بو ایش اوچون فرقه طرفیندن قانونی اقدامات اولونموشدور. مالکلردن بیرچوخو اؤزلری کندلیرلره یوللاشماغا راضی اولموشلار. حیف اولسون کی "پادشاه باغیشلاییر، اما بخشعلی خان باغیشلامیر"؛ مثلاً مالکلر راضی اولان ایشه، ژاندارملار راضی اولمورلار. یعنی مالکلر صلح یولیه مسئله نی حل ائتمک ایستدیکلری حالدا، ژاندارملار حق و قانون خلافینا حرکت ائدیپ، بو ایشه قاریشیرلار. اولناراهالینین حبس ائتمک، سورگون ائتمک، شاللاق ایله دؤیمک، حتی بعضی کندلرده اؤلدورمک ایشلریه باشلاییلار.

بونو هر کس بیلمه لیدیر کی، مملکتده مشروطه قانونی هر شئیدن یوکسکدیر. نه اینکی ژاندارملار، حتی مجلس نماینده لری و پادشاهین اؤزو ده قانونی آياق آلتینا سالابیلمز؛ چونکی مشروطه حاکمیتی نین قانوندان باشقا دیگردایاغی یوخدور. چوخ تأسف کی، ژاندارملار ایراندا اؤزلرینی پادشاهدان دا یوکسک بیلیر و ایسته ییرلر کی قانونی آياقلار آلتینا سالیب تاپدالاسینلار. بیز وار قوه میزله بو چیرکین حرکتلره قارشى مبارزه آپاراجاییق.

بیز مجبوروق کی بو تربیوندان سیزه و سیزین واسطه نیزله بوتون آزادپخواه میللتلره اعلان ائدک کی، ارتجاع قوللوقچولاری و دیکتاتورلوغون منحوس دؤره سینی تجدید ائتمک ایستینلر، بو کیمی واسطه لرله آذربایجانى امنیت سیزلیک و شورش ایچینده بوغسونلار. آذربایجان خالقى فرخى نی ایسته میر؛ مین دفعه لرله اؤز لیاقت سیزلیگینی ثبوت ائتمیش آدمین یوکو آلتینا گیرمک خیالیندا دئییلدیر. میللت، سید ضیاءنین آلچاق نوکرلریندن اولان ثقة الاسلاملارین و رضاخانین منحوس دؤورونون یالانچی و کیلی نصرت اسکندری نین تورونا دوشمه یه جکدیر.

تهران دؤننه قدر، آزادلیق و ایگیرمی ایللیک دؤورون ایشلرینه باش چکمک حقینده چوخ سؤزلر دانیشمیشدیر. بو مسئله لر اطرافیندا مجلسده و خارجده چوخ های-کوی سالمیشلار. لاکن بیز گؤرموشوک کی بونلار اؤز سؤزلرینه صادق اولان آداملار دئییلدیر. بونا دلیل اولاراق بونو گؤستریمک اولار کی، دیکتاتورلوق دؤورونون ان ماهر اویون بازی نی، یعنی فرخى نی، آیدا ۱۵مین تومن اختیارات ایله (کی معارف بودجه سی بو مبلغدن آز اولان بیر حالدا)، آذربایجانا والی گؤندریرلر. بلی، اولار یالان دئییرلر و ایسته ییرلر کی بو کلکلره آذربایجان خالقینین باشینی توولاسینلار. اولنارین چوخو خائین دیر و ایگیرمی ایللیک اوغرولاری حمایت ائدیرلر.

قوی فرخی آذربایجانا گلسین، بیز ایگیرمی ایللیک ایشلر حقینده اولنارلا بورادا حسابلاشاریق. قوی او، خالق محکمه سینده، تمام اهالی مقابلینده اولجه اؤزونو تمیزلیگه چیخارتسین، سونرا آذربایجاندا حاکمیللیک ائده بیلسین. لاکن اؤزونو تمیزه چیخاردا بیلمه

یه جکدیر. تهران زمامدارلاری دا اؤزلرینی تمیزلیگه چیخارتماغا قادر دئییلدیلر، چونکی خائین و اوغروودورلار. اونلار ایندی ده بیر مملکتین اهالیسینین آزادلیغینی پایمال ائدیرلر. بیز تمام قووه میزله بو شوم سیاست علیهینه مبارزه آپاراجاییق. آذربایجانلی، فرخی و فرخییه اوخشیانلارین حاکمیتینه بویون ایمه یه جکدیر.

تهران ایسته بیرکی، عصب محاربه سیله آذربایجان آزادپخواه‌لارینا غالب گل‌سین؛ بو ظرافت دئییلدیر. بوگون آذربایجانین منظم و متشکل بیر فرقه سی واردیر. بو فرقه ده گؤرور، ائشیدیر، قراره گلیر و قرار ایسه عصب محاربه لری ایله پوزولمایاقدیر. بیز اؤزآزادلیغیمیزی و حقوقوموزو مدافعه ائده جه ییک و بونا قدرتمیز ده واردیر.

آقای پیشه وری‌نین نطقیندن سونرا، بیر نچه نفر طرفیندن حاضیرلانمیش قطعنامه آقای قیامی طرفیندن اوخونوب و تمام رأی ایله تصویب اولونور. ییغینجاق بو قراره گلیر کی، بو قطعنامه تبریزده کی قونسوللوقلارا گؤندریلسین کی، ایستیلمه ین حادثه لرباش وئردیکده احوالاتدان خبردار اولسونلار. کی قطعنامه نین متنی بئله دیر.

“ دوولت مأمورلارینین کندلرده یاراتدیقلاری فجایی افشاءائتمک اوچون آذربایجان دموکرات فرقه سینین آذربایجاندا دموکرات دوولت‌لرین دپلوماسی مأمورلارینا وایران صلاحیت دار مقاماتینا گؤندردیگی ”
”آچیق مکتوب“

دوولت مأمورلارینین آذربایجاندا گوندن-گونه آرتماقدا اولان وحشیانه فاجعه لری و بیچاره لری شکایت‌لرینه مقاماتین گوجو یئتمه مه سی، آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سین، آذربایجاندا اولان دموکرات دوولت‌لرین سیاسی نماینده لرینی خالقیمیزین فجیع و اورک یاندیرجی وضعیتیندن مطلع ائتمگه و بو وسیله ایله خالقین دلسوز فریاد و ناله سین، متمدن دونیانین قولاغینا یئتیرمگه وادار ائتدی؛ هانسی کی ظلم و وحشی‌لیگی کؤکوندن قازماق اوچون فداکارلیق و جانبازلیقلار ائتمیشلر. بؤیوک دوولت‌لرین باش کنسول و کنسوللارینی مملکتیمیزده یاندیریلان اود و آلودان مستحضرائتمک اوچون، آذربایجان دموکرات فرقه سینین الینده اولان بیرچوخ اسناد و مدارکدن بیرنچه سین، گؤستریمک یئتر.

آذربایجان دموکرات فرقه سی چاره سیز اولراق بو تأسف‌آور اقدامی ائدیر. اوندان اؤتری کی، حکومت هئچ وقت اؤز متجاوز مأمورلارینین اجحافاتیندان جلوگیرلیک ائتمگه حاضیر اولامیر. برعکس، هرگون اونون شدتینی آرتیریر. ایندی باش وئرن فجایع گؤستریر کی، بو وسیله ایله آذربایجان خالقینی آرادان آپارماق یا اونو اورتا عصرلرده اولان قوللار کیمی ساخلماق ایسته ییرلر. دوداق کسمک، داغ قویماق، قارین ییرتماق و بو فجایع ایله قتل و غارت ائتمگین اورتا عصرلرده بئله آز سابقه سی واردیر.

آقالار! سیز متمدن دونیانین نماینده لری و دموکرات خالق‌لارینین گؤندریلمیشلری اولراق بو قضایانین شاهدی سینییز و انتظاریمیز بودور کی، آذربایجانین مظلوم میللتینین سسینی دموکراسی دونیانین آزاد مطبوعاتیندا انتشار وئرسینلر. تهرانیین مرکزی حکومتی آسیایی دیسپوتیزمین (DESPOTISM) شدید نوعونه ادامه وئرمکده‌دیر. بیزیم روزنامه لریمیزین کی بیزیم ناله

و فریادلاریمیزی انعکاس ائتدیرندیر، آیری شهرلرده اولان هموطنلریمیزین الینه یئتیشمه سینه مانع اولورلار. بیزیم نامه و تلگرافلاریمیزین تهران روزنامه لرینده چاپ اولماسینی قدغن ائدیرلر.

اگر بیر نفر بو مظلوم و ستمدیده لرین بیر نئچه نفری ایله صحبت ائدی و بونلارین حقینده عمله گلن فاجعه لرین یوزده بیریندن مطلع اولسا، حتماً متأثر اولوب شکسیز اؤز دموکرات میللتینه یئتیره جکدیر کی هله ده دنیادا بله بیر دؤولت واردیر کی، اونون مأمورلاری مملکتین قانونلارینی آیاق آلتینا آلیب و اؤز میللتینه، دنیادا اولان بوتون انسانیت قانونلارینین خلافینا اولاراق رفتار ائدیر. اورادا قانون، محکمه و مدعی العموم، بیر اوووج مستبد، خودسر و استفاده چی اشخاصین الینده آلت دیر. ایرانین ایندیکی وضعیتینی دنیا دموکراسی سینه بیر عار دیر. قوی دنیا بیلسین و بیر عده مظلوملارا کی، چاره سیزلیکدن اولار اؤز مظلومیتلرین اظهار ائدیر، کؤمک ائتسین.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرینجی کنگره سینده سئچیلن مرکزی کمیته نین اعضاسینین عمومی اجلاسی، آذربایجان دموکرات فرقه سینین بوتون مرکزی کمیته عضولری و عمومی ولایت و شهر تشکیلاتلارینین نماینده لرینین اشتراکیله پنجشنبه گونو، آبان آیینین ۱۷ سینده (۱۳۲۴-۸-۱۷) سحر ساعت ۹-۱۰ دا تشکیل تاپیر.

کنفرانسی آقای پیشه وری افتتاح ائدی، بیر ساعت دنیا عمومی وضعیتینه دایر، دموکراتیک نهضتلرین توسعه سی اطرافیندا و ایراندا اولان ارتجاعی وضعیت و مرموز عنصرلرین ایران خالقینا خیانت ائتدیکلرینه، انتخاباتین تحریم و مجلسین تعطیل ائدیلمه سینه دایر صحبت ائدیر. آقای پیشه وری او آزمایشی قانونلار اطرافیندا کی دؤولت ادعا ائدیر آنا یاسانی پوزموشلار، اولاردا ان مفصل صورته بحث ائدرک ثبوت ائتدی کی، آزادلیق و دموکراسی نی آرادان آپارماق اوچون دؤولت طرفیندن بؤیوک بیر نقشه میدانا گلیمیش و رضاخانین سیاستی شدید صورته ایزلنیر و ارکان حرب دؤولت و مجلسه رهبرلیک ائدیر.

آقای پیشه وری آزادخواه قوه لرین بوغولماسی اطرافیندا دانیشیب و تهران حکومتی نین آذربایجان حقینده ائتدیگی خیانتلره دایر، اؤزلیکله تهران حکومتینین تحریکاتی ایله آذربایجاندا امنیتین پوزولماسی موضوعوندا صحبت ائدرک، آذربایجانا چاغریلما میمش شهرداری رئیسین غلط ایشلری باره سینده و همچنین فرقه نین بؤیوک وظیفه لریندن، فرقه تشکیلاتینین بوتون آذربایجاندا محکم اولماسیندان، مجلس انتخاباتی نین شروع اولماسی و ایالتی و ولایتی انجمنلرین تشکیل اولونماسی باره سینده آچیق شکیلده دانیشیب. آقای پیشه وری اؤزلیکله قید ائدیر کی، تئزلیکله آذربایجان خالقینین بؤیوک کنگره سی تبریزده تشکیل تاپیب و میللت اؤزو سئچکیلرین فرمانینی وئر جکدیر.

آقای پیشه وری نین سؤزلریندن سونرا اطرافدان گلن نماینده لر دانیشدیلا. اولاردان آقای برهانی، دانیشیان، پنبه ای، بورچالی، آزادوطن، دکتر آخوندزاده، آتش بیات ماکو، دکتر جهانشاهلو، دکتر جاوید و آقای کبیری و باشقالاری صحبت ائدی، اؤز

دانشیقلاریندا آقای پیشه ورینین سؤزلرینی تأیید اندیلر. آقای پیشه ورینین نطقی و نماینده لرین بحثی قورتاردیقدان سونرا، عمومی جلسه ده اکثریتله آشاغیداکی قرارلار آلیندی:

آذربایجان دموکرات فرقه سینین ایکینجی دوره سینین بیرینجی اجلاسی پنجنشنبه گونو، آقای پیشه ورینین عمومی سیاسی وضعیت و فرقه نین گونده لیک شعارلاری حقینده وئردیگی گزارشی ائشیدیپ، آشاغیداکی قید اولونان قرارلاری قبول ائتدی:

فرقه نین مشهور بیاننامه سی و بیرینجی کنگره سینین اعلان ائتدیگی شعارلاری، عمومیتله ایراندا، خصوصیه آذربایجاندا درین تأثیر باغیشلائیپ، آزادلیق و دموکراتلیق جریانینی قوتلندیرمیشدیر. بو عمومی اجلاس چوخ شادلیق ایله بونو قید ائدیپ، شعارلارین عملی صورتده باشلانماسینی قراره آلیر. بو شعارلار آذربایجان خالقینین میلی مختاریتینی تأمین ائتمک اوچون، ایالت و ولایت انجمنلرینی تشکیل و مجلس شورا انتخاباتینی تأخیرسیز بیر صورتده باشلانماسی واسطه سیله اولایبیلر.

فرقه قورولوش دؤره سینین خاتمه وئردیگی اوچون، ایندی گئنیش تبلیغاتی ایشلره باشلائیپ، خالق فرقه نین اطرافینا توپلاماق اوچون بؤیوک ییغینجاقلار و میتینگلر تشکیل وئریلر و بو میتینگلری اداره ائتمک اوچون حاضرلاران جدی فرقه فعاللارینی فعالیتیه گیریشمه لرینی تأمین ائدک.

ایالت و ولایت انجمنلرینی انتخاباتینی خالقین اؤز گوجو ایله باشلاماق لزومونو قید ائدیپ، کمیته یاخین بیر زاماندا بوتون آذربایجان خالق آراسیندا انتخاب اولونان نماینده لریندن بؤیوک بیر کنفرانس تشکیل ائتمه لیدیر. فرقه یه یازیلانلاری تامامیه تشکیلاتا باغلاماق اوچون، عضویت ورقه لری چوخ تئز بیر صورتده پایلانمالی و مرکزی کمیته طرفیندن تهیه ائدیلن تمبر واسطه سیله حق عضویتلری ییغماغا اقدام ائتمه لیدیر. جوانلار آراسیندا ایشلری محکمشدیرمک اوچون بعضی مسئول شخصلری تعیین ائتمک گر کدیر کی، جوانلار آراسیندا جدی ایش آپاریب اولنلاری گله جک ایشلر اوچون حاضر ائتسینلر. کندلرده قانونسوز اولاراق کندلیله هجوم ائدن ژاندارملارین، عموم جماعتین قوه سی ایله قاباغی آلینسن.

مرکزی کمیته نین عمومی اجلاسینین ایکینجی جلسه سینده، آقای قیامی انجمن ایالتی و ولایتی خصوصیندا گئنیش توضیحات وئردیلر. اطراف نماینده لری ده انجمن ایالتی و ولایتی انتخاباتینی باشلانماسی خصوصیندا حرارتلی نطقلر ائدیلر. داها سونرا مرکزی کمیته، آقای قیامی نین نطقینی ائشیتدیکدن سونرا آشاغیداکی قراره گلدی:

"فرقه میزین خالقین بوتون احتیاجاتینی دوشوندویو و اونو مرتفع ائتمگه هر جور فداکارلیق گؤستردیگی کیمی، خالقیمیزین انجمن ایالتی و ولایتی نه اولان احتیاجینی دا دوشونور. بو فعلی وضعیتده اولان هرج-مرجلیگین، بعضی دؤولت مأمورلارینین تعدی و اجحافات، دؤولت اداره لرینده کی بو قانونسوزلوقلارین خالقدا یاراتدیغی ناراضیلیغی و مملکتیمیزده صحیح بیر انتظاماتین یارادیلماسینی، فقط و فقط انجمن ایالتی و ولایتلرین واسطه سیله اولایبیلر جگینی فرقه میزین بیرینجی کنگره سی هر شئیدن اونجه دوشونوب، بو باره ده تاپشیریق وئرمیشدی. بوندان باشقا بوتون محللردن و فرقه حوزه لریندن، مینلرجه بیطرف

وطنداشلاردان و آزادیخواه، حق دئین روزنامه لر طرفیندن بو باره ده درخواست و تقاضالار اولونور. البته فرقه میز آرتیق وقت صرف..."

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرینجی اجلاسی ایکینجی دوره سینین پنجشنبه گونو، آبان آیینین ۱۷-سینده (۸-۱۷ ۱۳۲۴) آقای پیشه ورینین عمومی سیاسی وضعیت و فرقه نین گونده لیک شعارلاری حقینده وئردیگی گزارشی ائشیدیب آشاغیداکی قید اولونان قرارلاری قبول ائتدی.

فرقه نین مشهور بیان نامه سی و بیرینجی کنگره سینین اعلان ائتدیگی شعارلاری عمومیتله ایراندا، خصوصی ایله آذربایجاندا درین تأثیر باغیشلائییب آزادلیق و دموکراتلیق جریانین قوتله ندیرمیشدیر. بونوعوموی اجلاس چوخ شادلیق ایله قید ائدیب شعارلارین عملی صورته باشلانماسینی قراره آلیر. بو شعارلار آذربایجان خلقینین میلی مختاریتینی تأمین ائتمک اوچون ایالت وولایت انجمنلرینین تشکیلی و مجلس شورا انتخاباتینین تأخیرسیز بیر صورته باشلانماسی واسطه سیله اولای بیلر.

فرقه قورولوش دوره سینین خاتمه وئردیگی اوچون ایندی گئنیش تبلیغاتی ایشلره باشلائییب خلقی فرقه نین اطرافینا توپلاماق اوچون بؤیوک ییغینجاقلار و میتینگرلر تشکیل وئریلر و میتینگرلی اداره ائتمک اوچون حاضرلاران جدی فرقه فعاللارینین فعالیتیه گیریشمه لرینی تأمین ائدیبلر.

ایالت وولایت انجمنلرینین انتخاباتینی خلقین اؤز گوجوایله باشلاماق لزومونو قید ائدیب کمیته یاخین بیرزماندا بوتون آذربایجان خلقی آراسیندا انتخاب اولونان نماینده لریندن بؤیوک بیرکنفرانس تشکیل ائتمه لیدیر.

فرقه یه یازیلانلاری تامامیله تشکیلاته باغلاماق اوچون عضویت ورقه لری چوخ تئزبیر صورته پایلانمالی و مرکزی کمیته طرفیندن تهیه ائدیلن تمبر واسطه سیله حق عضویتلری ییغماغا اقدام ائتمه لیدیر.

جوانلار آراسیندا ایشلری محکمشدیرمک اوچون بعضی مسئول شخصلری تعیین ائتمک جوانلار آراسیندا جدی ایش آپاریب اونلاری گله جک ایش اوچون حاضر ائتسینلر.

کندلرده قانونسوز اولاراق کندلیلره هجوم ائدن ژاندارملارین عموم جماعتین قوه سی ایله قاباغی آلیسین.

مرکزی کمیته نین عمومی اجلاسینین ایکینجی جلسه سینده آقای قیامی انجمن ایالتی وولایتی خصوصیندا گئنیش توضیحات وئردیلر. اطراف نماینده لری ده انجمن ایالتی و ولایتی انتخاباتینین باشلانماسی خصوصیندا حرارتلی نطقلر ائدیلر.

داها سونرا مرکزی کمیته آقای قیامی نین نطقینی ائشیتدیکدن سونرا آشاغیداکی قراره گلدی.

“فرقه میزین خلقین بوتون احتیاجاتینی دوشوندویو واونو مرتفع ائتمه گه هر جور فداکارلیق گؤستردیگی کیمی خلقیمیزین انجمن ایالتی و ولایتی اولان احتیاجینی دا دوشونور.

بو فعلی وضعیتده اولان هرج- مرج لیگین بعضی دؤولت مأمورلارینین تعدی واجحافاتی دؤولت اداره لرینده کی یوقانونسوز لوقلارین خلقی ناراضی لیغینی ومملکتیمیزده صحیح بیر انتظاماتین یارادیلما سین فقط وفقط انجمن ایالتی و ولایتلرین واسطه سیله اولایله جگینی فرقه میزین بیرینجی کنگره سی هر شئی دن اول دوشونوب بوباره ده تاپیشیریق وئرمیشدی. بوندان باشقا بوتون محللردن و فرقه حوزه لریندن، مینلرجه بیطرف وطن داشلاردان و آزادپخواه حق دئین روزنامه لر طرفیندن بوباره ده درخواست وتقاضا لار اولونور. البته فرقه میز آرتیق وقت صرف ائتدیگینه گؤره بو مقدس وظیفه نی انجام وئرمگه ایندییه قدر موفق اولمامیش سادا بوندان صرف نظر ائتمک اولماز. اونا گؤره ده مرکزی کمیته نین اطراف تشکیلات باشچیلاری ایله اولان مشترک جلسه سی قرار آلیر.

اونا گؤره کی قانون اساسیین ۲۶ جی (قوای مملکت میلتن ناشی دیر) ۷ جی اصل (اساسی مشروطیت کلاً و جزئاً تعطیل اولونا بیلمز) ۲۶ جی اصل (هر بیر ایالت وولایتین خصوصی منافع ایانجمن ایالتی و ولایتلرین تصویبی ایله اولابیلر) وعین حالدا متهم قانون اساسیین ۹۰-۹۱-۹۲-۹۳ نجی اصل لری صراحتیه انجمن ایالتی و ولایتلرین وجودونو ارکان مشروطیتدن حساب ائدیر. عقلاً ومنطقاً ده بومقدس مقاماتین تشکیل اولماسیله میلی و دموکراسی حکومت قورماق ممکن دور. وعین زاماندا بو انجمنلرین تشکیل اولونماسینی آذربایجان خلقی یعنی اقلاً اونون یوزده دوخسانی طلب ائدیر.

اونا گؤره کی آذربایجان دموکرات فرقه سی آذربایجان خلقین اداره سینین مظهری و اونون حقیقی و واقعی رهبری دیر. آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی وتشکیلات باشچیلارینین عمومی جلسه سی اؤزونو موظف بیلیر آذربایجان خلقینین آمال و آرزوسو واونون میلی حکومتینین آچارلاری اولان انجمن ایالتی و ولایتلرین قورولماسی اوچون رهبرلیک ائتسین. فرقه نین مرکزی کمیته سینین هیئت عامله سین تاپشیریر کی صلاح بیلدیگی کیمی بو وظیفه نی چوخ صریح بیر صورتده انجام وئرسین .

سونرا آقای پادگان مجلس انتخاباتینا دایر هابئله ۱۵-ینجی دوره نین تحریم اولماغی نین علتلرین و بواشین غیرقانونی اولماسی اطرافیندا مفصل بحث ائدرکن قانون اساسیین نئچه مهم اصل لرینی تحلیل ائدیپ قید ائتدی کی آذربایجاندا ایران جمعیتی نین اوچدن بیر حیصه سی یاشادیغینا گؤره آذربایجان میللتینین حق واردیر لاقلا ۵۴ نفروکیل مجلسه گؤندهرسین. آقای پادگانین نطق شورانگیز صورتده استقبال اولوندو. اطراف نماینده لری حرارتلی نطقلر ائدهرک اؤز دانیشیقلا ریندا ۱۴-جی مجلسین غیر قانونی قراری علیه هانسی ۱۵-جی دوره -دوره انتخاباتین تحریم ائدیپ اونلارا قارشى شدید اعتراضلار ائدرک انتخاباتین تأخیر سیز و جدی صورتده باشلانماسینی طلب ائدیر.

سونرا آقای پادگان مجلس انتخاباتینا دایر، هابئله ۱۵- جی دوره نین تحریم اولماغینین علتلرینی و بو ایشین غیرقانونی اولماسی اطرافیندا مفصل بحث ائدرکن، قانون اساسیین نئچه مهم اصللرینی تحلیل ائدیپ قید ائتدی کی، آذربایجاندا ایران جمعیتی نین اوچده بیر حیصه سی یاشادیغینا گؤره، آذربایجان میللتیین حقى واردير لاقلا ۵۴ نفر وکیل مجلسه گؤندرسین.

آقای پادگانین نطقى شورانگیز صورتده استقبال اولوندو. اطراف نماینده لری حرارتلی نطقلر ائدرک، اؤز دانیشیقلا ریندا ۱۴- جی مجلسین غیرقانونی قرارى علیهنه (هانسی کی ۱۵- جی دوره انتخاباتینی تحریم ائدیپ) اونلارا قارشى شدید اعتراضلار ائدرک، انتخاباتین تأخیرسیز و جدی صورتده باشلانماسینی طلب ائدیر. آقای پادگانین معروضه سیندن و ولایت نماینده لرینین دانیشیقلا ریندان سونرا، مرکزی کمیته نین عمومی اجلاسی اتفاق آراء ایله آشاغیدا قید اولونان قرارى آلدی:

"مجلسین قلابی و تحمیلی نماینده لری مهر آییندا ماده ۱- واحده ایله مجلس انتخاباتینی، اساس اصلی مشروطیت سایر، بدون مجوز قانون و برخلاف اساس مشروطیت و قانون اساسی تحریم ائتمیشلر. حال بوکی ایران خالقى عمومأ، آذربایجان میللتی خصوصأ، مجلسین بو قانون ماسکاسی آلتیندا اولان تعدی سیندن بیزاردیر. آزادلیق و مشروطه یه علاقه سی اولان میلیونلار جا خالقلار ۱۵- جی دوره نین انتخاباتینی اؤزلری اوچون بیر حیاتی موضوع دییه طلب ائدیرلر. یوزلرجه یئتیش تلگراف، قطعنامه و آزادخواه روزنامه لرین یازدیقلاری آتشین مقاله لر بونو اثبات ائدیر. بو وکیللر بیگانه قووه سینین ایراندا اولماسینی بهانه توتورلار؛ هانسی کی اؤزلری همین بیگانه قووه لر ایران داخلینده اولارکن انتخاب اولموشلار.

مجلس شورای میلی ده تصویب اولونان بوتون قانون و قطعنامه لر قانون اساسیین مطابقی اولمالیدیر. اگر بیر قانون و قطعنامه کی قانون اساسیین خلافینا اولسا، ایران میللتی اوچون هئچ بیر اثر قانونی سی یوخدور و قابل اجرا دئییلدیر. بئله کی قانون اساسیین ۷- جی اصلی (اساس مشروطیت کلاً و جزئاً تعطیل اولایلمز) سؤزونو صراحتله گؤستریر و قانون اساسیین ۵- جی اصلی (منتخبین از برای دو سال انتخاب می شوند و ابتدای این مدت از روزی است که منتخبین ولایات تماماً در تهران حاضر خواهند شد. پس از انقضای مدت دو سال باید نمایندگان مجدداً انتخاب شوند و مردم مختارند هر یک از منتخبین سابق را که بخواهند و از آن ها راضی باشند دوباره انتخاب کنند) و قانون انتخاباتین ۵۳- جۆ ماده سی صراحتله دئییر: بئش آی انتخابات دؤره سینین آخیرینا قالمیش گرک انتخابات ایشیینین مقدماتی فراهم اولسون و اوچ آی انتخابات دؤره سینین آخیرینه قالمیش تازا دؤره نین انتخاباتینا شروع اولسون تا اینکی بیر گون ده اولورسا مشروطیت تعطیل اولماسین. بئله کی متمم قانون اساسیین ۷- جی اصلی بونو تأکید ائدیر.

بو اصل لره گؤره هر بیر واقعی و تحمیلی نماینده اؤز وکالت مدتی نی ۲۱ اسفند ۱۳۲۴- ده خاتمه وئرمیش اولور. و ۵۳- جو اصلین مدلولونه گؤره ۲۱ آذر اعتباراً انتخاباته شروع اولمالی و ۲۱ مهردن اعتباراً انتخاباتین مقدماتی ایشلرینه باشلانمالی ایدی. دوغور دور، قانون انتخاباتین ۵۳- جو ماده سی موجبینه انتخابات ایشلرینه باشلاماق اوچون شاه طرفیندن فرمان اولاسی ایدی. متأسفانه

ایراندا مشروطه قانونلارینین بیر چوخ قسمتی آیاقلار آلتینا سالیندیگی کیمی بو قانون دا پوزولموش و میللتین حق مسلمی اولان قانون اساسیین بو اصل لری ده تاپدالانمیشدیر.

قانون اساسیین نص صریحینه گؤره، قانون اساسی و حکومت میللی نین علیهنه هر جور اقدام ائدنلر حقوق اجتماعی دن محروم دورلار و بونا گؤره ده بونلارین قویدوقلاری قانون و قبول ائتدیکلری قطعنامه لرین ایران میللتینه اثر قانونی سی یوخدور. و متمم قانون اساسیین ۲۶-جی اصلی (قوای مملکت ناشی از ملت است) جمله سی، انتخاب فرمانینی وئرمگه هر بیر مقامدان صلاحیتلی دیر.

اولا مشروطه و قانون اساسی ایران میللتیین و خصوصیه آذربایجان خالقینین قانی بهاسینا آلیندیگی اوچون، آذربایجان خالقی ۱۵-جی دوره نین مجلس نماینده لری نی انتخاب ائتمکله مشروطه نین اساسینی حفظ و قانون اساسیین اصل لری نی اجرا ائدیر. اونا گؤره ده آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین و تشکیلات باشچیلارینین مشترک جلسه سی قطعی دیر: مرکزی کمیته نین هیئت عامله سی خالقین حیاتی آرزوسو اولان و مشروطه نین پایه سی و قانون اساسیین اصلی اولان مجلس شورای میللینین ۱۵-جی دوره سینین نماینده انتخاباتی ایشلرینه رهبرلیک ائدیپ و خالقین ایستدیگی کیمی اونو اجرا ائتسین. قانون اساسیین ۴-جو اصلینه گؤره بوتون ایران میللتینه ۱۶۲ نفر نماینده انتخاب ائتمک اوچون حق وئریلمیشدیر. ایندی بونو ۲۰۰ نفره قدر آرتیرماغا دا همین اصل موجبنه حقلری واردیر. اونا گؤره کی، ایران میللتی عموماً جمعیتیجه ۱۵ میلیوندان یوخاری تخمین ائدیلمه میشدیر (به طور حتم ۱۲ میلیوندان تجاوز ائتمز). آذربایجان خالقی بونون حداقل اوچده بیر حیصه سینی تشکیل ائدیر. اونا بناء آذربایجان خالقی ایران مجلسینه ۵۴ نفر نماینده انتخاب ائتمه سی مشروع و قانونی حقی دیر. اگر ایندییه قدر آذربایجان خالقینا ۲۱ نفر نماینده انتخاب حقی وئریلمیشسه، مینلرجه آذربایجان خالقلارینین حقینی ضایع ائدیپ و آیاقلار آلتینا آلمیشلار. بو دا اونلاردان بیرسی دیر. بو اصل لره گؤره همین جلسه قطعی دیر آذربایجانین مشروع حقی اولان ۵۴ نماینده انتخاب ائتمه سی آشاغیدکی حساب اوزره موقع اجرایه قویسون.

سونرا آقای پادگان ۵۴ نفر بوتون آذربایجان نماینده لرینین صورتینی و تعدادینی هر محلین جمعیتییه نسبت اوخویوب و شرح وئریپ، بو قرار ایله آذربایجانین حداقل دؤرد میلیون یاریم جمعیتییه نظره آلاق، بوتون آذربایجان اوچون ۵۴ نفر وکیل تعیین اولونور. بو قرار مرکزی کمیته نین عمومی اجلاسینداکی اعضاء نین طرفیندن تصدیق اولونوب، بئله لیکله مرکزی کمیته نین ایکینجی جلسه سی خاتمه تاپیر.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین عمومی جلسه سینین ایکینجی دوره سینین ۳-جو اجلاسی جمعه گونو آبان آیینین ۱۸ ینده (۱۸-۸-۲۴) سحر ساعت ۹ تامدا تشکیل اولوندو.

آقای پیشه وری جلسه نی افتتاح اندیب. ولایت واطراف نماینده لرینین گزارشلری ائشیدیلدی.

ارومیه نماینده سی آقای آزادوطن:

ارومیه دن کند و شهر لرده کندلیرینین دموکرات فرقه سینہ اولان صمیمیتینی حرارتلی احساساتلارینی بیلدیریب. فرقه نین پاک و مقدس مرامی یولوندا جان و مال ایله حاضر اولدوقلارینی قید اندیب آقای آزادوطنین سؤز لریندن سونرا آقای پیشه وری مرکزی کمیته طرفیندن ارومیه تشکیلاتینین داهدا محکملمه سی اوچون بیر نئچه مفید تکلیفلر اندیرکی بو تکلیفلر عموم جلسه وریندن قبول اندیلیر. اردبیل نماینده سی آقای جودت تهران مرتجع مأمورلارینین تحریکلرینه دایر صحبت اندیب تهران مرتجع عنصرلرینین آذربایجاندا امنیت پوزماغیندان وجنایتلریندن بیر نئچه نمونه لر ذکر اندیب فرقه نین شعارلارینی حیاتا کئچیرمکدن اؤتری بوتون اردبیل جماعتی نین آذربایجان دموکرات فرقه سینہ صداقتلی اولدوقلارینی بیلدیریب. اردبیل حومه سینین ارتجاع قووه لرینین غارت و مانعیتنه باخمایاراق گوندن گونه وسعت لنمه سینى شرح وئیر.

زنجان نماینده سی آقای دکتر جهانشاهلو زنجاندا اولان سیاسی شرایط وفتودالیزم وضعیتیندن دانیشاراق تهران محکومیتینین غیر قانونی تحریکاتی اطرافیندا مفصل صورتده بحث اندیب، زنجان اهالی سینین آذربایجان دموکرات فرقه سینین عالی جناب شعارلارینا حرارتلی علاقه گوسترمه لرینی قید اندیر. آقای جهانشاهلو مختصر صورتده زنجاندا محلی دره بگلرین (فتودال) آزادلیق علیه اولان تحریکاتیندان دانیشیق آپاریب.

خوی نماینده لریندن آقای آتش بیات- آقای زورقی خوی تشکیلاتی وضعیتینه دایر و اورا دا اولان مخالف جریانلار حقیقده اظهار اندیرکی تهران گؤندریلن بعضی مرتجع ادره مأمورلاری واداره رئیسلی آزادلیق علیه اولان عملیاتلارینی، گیزی صورتده آپارماقدادیرلار. لاکن بیزیم فرقه نین قدرتی، خلق ایچریسینده احترام وشعوناتی اوقدر یوکسک دیر کی بوگون بوتون خلق فرقه نین مقدس شعارلارینی حیاتا کئچیرمگه جانی ایله حاضر و آماده دیر. مراغا نماینده سی آقای کبیری اوتوزمین مراغا واطراف فرقه عضولری طرفیندن آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین عمومی اجلاسینا آتشین سلاملارینی یئتیریب واونلارین اینام وعقیده لرینی فرقه گوسترهن یولا وفرقه اراده ائدن آماجلارا اعلان اندیب. مختصر صورتده مراغادا اولان دره بگلرین ارتجاعی تحریکاتینا راجع ومرتجع عنصرلرین فجایع وتؤره دتدیکلری جنایتلر باره سینده دانیشیب وسونرا آند ایچیرکی مراغا اهالیسی اؤز آخرنجی قطره قانلارینا قدر آذربایجانین آزادلیغی و آذربایجان خلقینین سعادت و اوغروندا هر جور فداکارلیق ائتمه یه حاضر دیر. خلقیمیز، ارتجاعین بونوموزا ووردوقلاری زنجیرلری تمامیه قریب آذربایجانین سعادت و خوشبختلیگی یولوندا چالیشاجادیر.

سونرا اهر، ارسباران ماکو و بیر چوخ مهم تشکیلات نماینده لری اؤز یئرلرینین وضعیتیه باره سینده مفصل صورتده گزارشلرینی وئریلر.

عمومیتله جلسه ده اولان بوتون نماینده لر وتشکیلات باشچیلاری بونتیجه آلدیلار کی بوگون آذربایجان خلقی هر طبقه دن وهر بیر صنفدن اولورسا اولسون آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا وار قووه لری ایله آذربایجان خلقینین آزادلیغینی وداخلی مختاریتی آماغا وایالتی ولایتی انجمنلری تشکیل ائتمگه، قانون اساسیین مقدس ماده لرینی حیاتا تطبیق ائتمکله برابر تهران مرتجع حکومتی نین غیر قانونی عملیاتلارینا سون قویماغا حاضر و آماده دیرلر. آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین عمومی اجلاسینین ۳- جو جلسه سینده توتولدوغو تصمیم وقرارلاری شهر و کندلرده حیاتا کئچیرمک اوچون سؤز وئردی .

جلسه " یاشاسین آذربایجان دموکرات فرقه سی " ،

" یاشاسین آذربایجانین استقلالی " ،

" یاشاسین ایرانین استقلالی "

شعارلاری ایله خاتمه تاپدی.

آذربایجان دموکرات فرقه سی اؤز فعالیتلرینه دوام ائدیپ، میللتین اؤز فیکیرلرینی تانیماسی اوچون چئشیدلی میتینگلر آذربایجانین بوتون شهرلرینده کئچیریر. بو گون جمعه گونو، آبان آیینین ۴- ده (۱۳۲۴-۸-۴) آخşam ساعت ۵- ده، فردوسی مدرسه سینین سالونوندا آذربایجان دموکرات فرقه سی طرفیندن دعوت اولونموش مهم کنفرانس، شهرین مین نفردن آرتیق چئشیدلی طبقه لری نین اشتراکی و آقای قیامی نین حضورو ایله آچیلیر. بو میتینگده آقای قیامی قانون اساسیین ۹۱، ۹۲ و ۹۳- جو ماده لرینی انجمن ایالتی و ولایتی باره سینده اوخویوب شرح وئریپ و میلی مختاریتین تجزیه معناسیندا اولمادیغی حقیقته مفصل دانیشیق آپاریپ.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین اجلاسیندا کمیته لرین نظامنامه اوزره تشکیلاتین قورولماسینا تأکید اولوب. تشکیلاتین آذربایجانین بوتون شهر وقصبه لرینده قانونی مرکز لر وجوده کتیرمه سی کندلرده ایسه حومه کمیته لرین، حوزه لرین تامامیله محکم لشیب انتظامه دوشه بیلمه گینی نظره توتماق لازم گؤرولور. بونا گؤره تشکیلات ایشلرینین مشغول اولان فرقه ایشچیلری آرتیق جدیتله دقت ائدیپ چوخ تئز بیر زاماندا نظره چارپان نقصانلاری رفع ائتمه لیدیر.

فرقه اسکلتینی محکم بیر صورتده قوروب قورتارمیشدیر. لاکن بوکافی دئیل دیر. بنانین تامامیله قورولوش اونون خلقی تشکیلات آلتینا آلاق، اونا رهبرلیک ائتمک واسطه لری ایله ممکن اولابیلر دیر. بوچوخ بؤیوک، آغیر بیر وظیفه دیر بو وظیفه نی انجام وئرمک اوچون فرقه " حوزه لر دوغرو " شعارینی میدانا کتیر. اؤزه ل لیکله کند حوزه لری چوخ جدی صورتدنظرده کئچیریب. بیر آيا قدر بوتون فرقه عضولری عضولیک حق لرینی ادا ائتمگه برابر عضولیک ورقه سی اله ائتمه لی دیرلر.

فرقه نین داخلی ایشلرینه مشغول اولماسیندان سوء استفاده ائدن ژاندارم قووه لری بعضی کندلرده فرقه تشکیلاتینی فشار آلتینا آلیب. حوزه لرین تعطیلینه سبب اولموشلار بو حوزه لرین یئنی دن محکم اساس اوستونده قورولوب ایشه باشلاماسی واونلارین قاباغینا چیخا بیلن هر بیر مشکلاتی رفع ائتمک اوچون جدی تدبیرلر گؤرمه لی دیر. حوزه لرین محکملنه سی وفرقه نین تکاملی فقط میدانا آتیلان شعارلارین اجراسینی طلب ائدیردی. بوایش بؤیوک سیاسی بیر ایش ایدی. حوزه لر فرقه نی خلق ایله یاخینلاشدیریب اونون حقیقی رهبری مقامینا یئتیره بیلن بیرایش ایدی.

هئچ بیر سیاسی تشکیلات تک اؤز عضولرینین آل ایله ایستدیگینه نائل اولما بیلمز. داها آرتیق خلق ایشلرینه قاریشیب خلقلین آرزولارینی داها گئنیش بیر دایره ده آنلاییب، اونلارین عملی اولماسینا چالیشار ایسه او فرقه خلقه داها یاخینلاشیب اونون بیتمز وتوکنمز قدر تیندن داها آرتیق استفاده ائده بیلر. بئله لیکله فرقه حاضریقلاری حمله یه کئچیر. فرقه نین دیلی اولان آذربایجان قزئته سی اؤز لحنینی تامامیله ده ییشدیریب خلقی قیاما و عملی مبارزه یه چاغیریر. آذربایجان ثروتی آذربایجاندا قالمالیدیر "کارلار ائشیتسین- کورلاردا گؤرسون". عنوانلی درمه لر تمام معناسیله بؤیوک نهضتین عملاً باشلانماسی آشکارا چیخیر. اوزه للیکله آخرینچی ده رمه له ده آقای پیشه وری یا زیرکی،"یش تبلیغات ومقاله ده دئییل دیر. مقاله لر فقط فرقه فعالیتی، نهضتیمیزین مطبوعاتدا اولان انعکاسی حساب اولونابیلر"

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرینجی کنگره سینده سئچیلن مرکزی کمیته نین اعضاسینین عمومی اجلاسی آذربایجان دموکرات فرقه سینین بوتون مرکزی کمیته عضولری وعموم ولایت وشهر تشکیلاتلارین نماینده لرینین اشتراکیله پنج شنبه گونو آبان آیینین ۱۷ سینده (۱۷-۸-۲۴) سحر ساعت ۹دا تشکیل تاپیر.

کنفرانسی آقای پیشه وری افتتاح اندیب آقای پیشه وری بیر ساعت دونیا عمومی وضعیتینه دایر دموکراتیک نهضتلرین توسعه سی اطرافیندا و ایراندا اولان ارتجاعی وضعیتینه و مرموز عنصرلرین ایران خلقینه خیانت ائتدیکلری و انتخاباتین تحریم و مجلسین تعطیل اندیلمه سینده دایر صحبت ائدیر.

آقای پیشه وری آزمایشی قانونلار اطرافیندا او قانونلار کی دوولت ادعا ائدیر. آنایاسانین پوزموشلار اونلاردان مفصل صورتده بحث ائده رک ثبوت ائتدیگی آزادلیق ودموکراسینی آرادان آپارماقدان اؤتری دوولت طرفینده بؤیوک بیر نقشه میدانا گلیمیش ورضاخانین سیاستی شدید صورتده ایزله نیر وارکان حزب دوولته مجلسه رهبرلیک ائدیر.آقای پیشه وری آزاديوخوه قووه لرین بوغولماغی اطرافیندا دانیشیب وتهران حکومتینین آذربایجان حقیقده ائتدیگی خیانتلره دایر اؤزهل لیکله تهران حکومتینین تحریکاتی ایله آذربایجاندا امنیتین پوزولماغی موضوعوندا صحبت ائده رک آذربایجانا چاغریلمامیش شهرداری رئیسین غلط ایشلری باره سینده وهمچنین فرقه نین بؤیوک وظیفه لریندن فرقه تشکیلاتینین بوتون آذربایجاندا محکم اولماغیندان، مجلس

انتخاباتینین شروع اولماسی وایالتی و ولایتی انجمنلرین تشکیل اولونماسی باره سینده آچیق شکیلده دانیشیب. آقای پیشه وری
اؤزه ل لیکله قید اندیرکی تزلیکله آذربایجان خلقینین بؤیوک کنگره سین تبریز ده تشکیل تاپیب ومیللیت اؤزوسه چگیلرین
فرمانی وئره جک دیر.

آقای پیشه ورینین سؤزلریندن سونرا اطرافدان گلن نماینده لر دانیشیبلار اولنلاردان آقای برهانی، دانشیان، پنجه، بورچالی، آزادوطن
،دکتر آخوندزاده، آتش بیات ماکو، دکتر جهانشاهلو، دکتر جاوید و آقای کبیری و باشقالاری صحبت اندیب اؤز دانیشیقلاریندا آقای
پیشه ورینین سؤزلرینی تأیید اندیلر.

آقای پیشه ورینین نطق و نماینده لرین بحثی قورتاردیقان سونرا عمومی جلسه ده اکثریتله آشاغیداکي قرارلار آلیندی.
آذربایجان دموکرات فرقه سینین ایکینجی دوره سینین بیرینجی اجلاسی پنجشنبه گونو آقای پیشه ورینین عمومی سیاسی
وضعیت و فرقه نین گونده لیک شعارلاری حقینده وئردیگی گزارشی ائشیدیب آشاغیداکي قید اولونان قرارلاری قبول ائتدی.
فرقه نین مشهور بیان نامه سی و بیرینجی کنگره سینین اعلان ائتدیگی شعارلاری عمومیتله ایراندا، خصوصی ایله آذربایجاندا
درین تأثیر باغیشلابیب آزادلیق و دموکراتلیق جریانین قوتله ندیرمیشدیر. بونو عمومی اجلاس چوخ شادلیق ایله قید اندیب
شعارلارین عملی صورتده باشلانماسینی قراره آلیر. بو شعارلار آذربایجان خلقینین میلی مختاریتینی تأمین ائتمک اوچون ایالت
و ولایت انجمنلرینین تشکیلی و مجلس شورا انتخاباتینین تأخیرسیز بیر صورتده باشلانماسی واسطه سیله اولایبیلر.
فرقه قورولوش دوره سینین خاتمه وئردیگی اوچون ایندی گئنیش تبلیغاتی ایشلره باشلابیب خلقی فرقه نین اطرافینا توپلاماق
اوچون بؤیوک ییغینجاقلار و میتینگلر تشکیل وئره بیلر و بو میتینگلری اداره ائتمک اوچون حاضرلانا جدی فرقه فعاللارینین
فعالیتیه گیریشمه لرینی تأمین ائده بیلر.

ایالت و ولایت انجمنلرینین انتخاباتینی خلقین اؤز گوجوایله باشلاماق لزومونو قید اندیب کمیته یاخین بیر زاماندا بوتون آذربایجان
خلق آراسیندا انتخاب اولونان نماینده لریندن بؤیوک بیر کنفرانس تشکیل ائتمه لیدیر.
فرقه یه یازیلانلاری تمامیه تشکیلاته باغلاماق اوچون عضویت ورقه لری چوخ تئز بیر صورتده پایلانمالی و مرکزی کمیته
طرفیندن تهیه ائدیلن تمبر واسطه سیله حق عضویتلری ییغماغا اقدام ائتمه لیدیر.
جوانلار آراسیندا ایشلری محکمشدیرمک اوچون بعضی مسئول شخصلری تعیین ائتمک جوانلار آراسیندا جدی ایش آپاریب
اونلاری گله جک ایش اوچون حاضر ائتسینلر.

کندلرده قانونسوز اولاراق کندلیلره هجوم ائدن ژاندارملارین عموم جماعتین قوه سی ایله قاباغی آلینسی.
مرکزی کمیته نین عمومی اجلاسینین ایکینجی جلسه سینده آقای قیامی انجمن ایالتی و ولایتی خصوصیندا گئنیش توضیحات
وئردیلر. اطراف نماینده لری ده انجمن ایالتی و ولایتی انتخاباتینین باشلانماسی خصوصیندا حرارتلی نطقلر اندیلر.

داها سونرا مرکزی کمیته آقای قیامینین نطقینی اثشیتدیکدن سونرا آشاغیداکي قراره گلدی.

“فرقه میزین خلقین بوتون احتیاجاتینی دوشوندوب واونو مرتفع ائتمه گه هر جور فداکارلیق گؤسترديگی کیمی خلقیمیزین انجمن ایالتی و ولایتی اولان احتیاجینی دا دوشونور.

بو فعلی وضعیتده اولان هرج- مرج لیگین بعضی دؤولت مأمورلارینین تعدی و اجحافاتی دؤولت اداره لرینده کی بو قانونسوزلوقلارین خلقی ناراضیلیغینی و مملکتیمیزده صحیح بیر انتظاماتین یارادیلماسین فقط و فقط انجمن ایالتی و ولایتلرین واسطه سیله اولایله جگینی فرقه میزین بیرینجی کنگره سی هر شئی دن اول دوشونوب بوباره ده تاپیشیریق وئرمیشدی.

بوندان باشقا بوتون محللردن و فرقه حوزه لریندن، مینلرجه بیطرف وطن داشلاردان و آزادیخواه حق دئین روزنامه لر طرفیندن بوباره ده درخواست و تقاضا لار اولونور. البته فرقه میز آرتیق وقت صرف ائتدیگینه گؤره بو مقدس وظیفه نی انجام وئرمگه ایندییه قدر موفق اولمامیش سادا بوندان صرف نظر ائتمک اولماز. اونا گؤره ده مرکزی کمیته نین اطراف تشکیلات باشچیلاری ایله اولان مشترک جلسه سی قرار آلیر.

اونا گؤره کی قانون اساسی نین ۲۶ جی (قوای مملکت میلتنن ناشی دیر) ۷ جی اصل (اساسی مشروطیت کلاً و جزئاً تعطیل اولونا بیلیمز) ۲۶ جی اصل (هر بیر ایالت و ولایتین خصوصی منافع ای انجمن ایالتی و ولایتلرین تصویبی ایله اولایله) و عین حالدا متهم قانون اساسی نین ۹۰-۹۱-۹۲-۹۳ نجی اصل لری صراحتیه انجمن ایالتی و ولایتلرین وجودونو ارکان مشروطیتدن حساب ائدیر. عقلاً و منطقاً ده بو مقدس مقاماتین تشکیل اولماسیله ملی و دموکراسی حکومت قورماق ممکن دور. و عین زاماندا بو انجمنلرین تشکیل اولونماسینی آذربایجان خلقی یعنی اقلاً اونون یوزده دوخسانی طلب ائدیر.

اونا گؤره کی آذربایجان دموکرات فرقه سی آذربایجان خلقینین اداره سینین مظهری و اونون حقیقی و واقعی رهبری دیر. آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی و تشکیلات باشچیلاری نین عمومی جلسه سی اؤزونو موظف بیلیر آذربایجان خلقی نین آمال و آرزوسو و اونون ملی حکومتی نین آچارلاری اولان انجمن ایالتی و ولایتلرین قورولماسی اوچون رهبرلیک ائتسین. فرقه نین مرکزی کمیته سینین هیئت عامله سین تاپشیریر کی صلاح بیلدیگی کیمی بو وظیفه نی چوخ صریح بیر صورتده انجام وئرسین.

سونرا آقای پادگان مجلس انتخاباتینا دایر هابئله ۱۵-ینجی دوره نین تحریم اولماغینین علتلرین و بواشین غیرقانونی اولماسی اطرافیندا مفصل بحث انده رکن قانون اساسی نین نفعه مهم اصل لرینی تحلیل ائدیپ قید ائتدی کی آذربایجاندا ایران جمعیتینین اوچدن بیر حیصه سی یاشادیغینا گؤره آذربایجان ملتینین حق و ارادیر لاقلاً ۵۴ نفر وکیل مجلسه گؤنده رسین.

آقای پادگانین نطقی شورانگیز صورتده استقبال اولوندو. اطراف نماینده لری حرارتلی نطقلر ائده رک اؤز دانیشیقلاریندا ۱۴-جی مجلسین غیر قانونی قرارى علییهنه هانسی ۱۵-جی دوره - دوره انتخاباتین تحریم ائدیپ اولنلار قارشى شدید اعتراضلار ائده رک انتخاباتین تأخیر سیز و جدی صورتده باشلانماسینی طلب ائدیر.

آقای پادگانین معروضه سیندن و ولایت نماینده لرینین دانیشیقلاریندان سونرا مرکزی کمیته نین عمومی اجلاسی اتفاق آراء ایله آشاغیدا قید اولونان قرارى آلدی.

"مجلسین قلابی و تحمیلی نماینده لری مهرباینین دا ماده واحده ایله مجلس انتخاباتین اساسی مشروطیت سایر بدون مجوز قانون و برخلاف اساس مشروطیت و قانون اساسی تحریم ائتمیشلر. حال بوکی ایران خلقی عموماً آذربایجان میللتی خصوصاً مجلسین بو قانون ماسقاسی آلتیندا اولان تعدی سینده ن بیزار دیر.

آزادلیق و مشروطیه علاقه سی اولان میلیونلارجا خلقلر ۱۵-جی دوره نین انتخاباتینی اؤزلری اوچون بیر حیاتی موضوع دییه طلب ائدیرلر. یوزلرجه یتیشنه ن تلگراف قطعنامه و آزادیخواه روزنامه لرین یازدیقلاری آتشین مقاله لربونواثبات ائدیر. بو وکیللر بیگانه قواسینین ایراندا اولماسینی بهانه توتورلار. هانسی کی اؤزلری همین بیگانه قووه لری ایران داخلینده اولارکن انتخاب اولموشلار.

مجلس شورای ملی ده تصویب اولونان بوتون قانون و قطعنامه قانون اساسینین مطابقی اولمالیدیر. اگر بیر قانون و قطعنامه کی قانون اساسینین خلافینا اولسا ایران ملتى اوچون هیچ بیر اثر قانونو سو یوخدور و قابل اجرا دئییل دیر.

بئله کی قانون اساسینین ۷-جی اصلی (اساس مشروطیت کلاً و جزاً تعطیل اولایلمز) سؤزونو صراحتله گوستریر و قانون اساسینین ۵-جی اصلی (منتخبین از برای دو سال انتخاب می شوند و ابتدای این مدت از روزی است که منتخبین ولایات تماماً در تهران حاضر خواهند شد. پس از انقضای مدت دو سال باید نمایندگان مجدداً انتخاب شوند و مردم مختارند هر یک از منتخبین سابق را که بخواهند و از آنها راضی باشند دوباره انتخاب کنند) و قانون انتخاباتین ۵۳-جی ماده سی صراحتله دبیر: بش آى انتخابات دوره سینین آخیرینا قالمیش گره ک انتخابات ایشینین مقدماتی فراهم اولسون و اوچ آى انتخابات دوره سینین آخیرینه قالمیش تازا دوره نین انتخاباتینا شروع اولسون تا اینکی بیر گونده اولورسا مشروطیت تعطیل اولماسین.

بئله کی متمم قانون اساسینین ۷ اصلی بونو تأکید ائدیر. بو اصل لره گؤره هر بیر واقعی و تحمیلی نماینده اؤز وکالت مدتی ۲۱ اسفند ۱۳۲۴ ده خاتمه وئرمیش اولور. ۵۳-جی اصلین مدلولینه گؤره ۲۱ آذرین اعتباراً انتخاباته شروع اولمالی و ۲۱ مهربدن اعتباراً انتخاباتین مقدماتی ایشلرینه باشلانمالی ایدی.

دوغرودور قانون انتخاباتین ۵۳-جی ماده سی موجبنه انتخابات ایشلرینه باشلاماق اوچون شاه طرفیندن فرمان اولاسی ایدی. متأسفانه ایراندا مشروطه قانونلارینین بیر چوخ قسمتی آیاقلار آلتینا سالیندیگی کیمی بو قانوندا پوزولموش و ملتین حق

مسلمی اولان قانون اساسیین بو اصل لریده تاپدالانمیشدیر. قانون اساسیین نص صریحینه گؤره قانون اساسی حکومت میللینین علیهنه هر جور اقدام ائده نلر حقوق اجتماعی دن محروم دورلار و بونا گؤره ده بونلارین قویدوقلاری قانون و قبول ائتدیکلری قطعنامه ایران میللتینه اثر قانونوسویوخدور. و متمم قانون اساسی نین ۲۶- جی اصلی (قوای مملکت ناشی از ملت است). جمله سی انتخاب فرمانینی وئرمگه هر بیر مقامدان صلاحیتلی دیر .

اولا مشروطه وقانون اساسی ایران میللتینین و خصوصیه آذربایجان خلقینین قانی بهاسینا آلیندینی آذربایجان خلقی ۱۵- جی دوره نین مجلس نماینده لرینی انتخاب ائتمکله مشروطه نین اساسینی حفظ و قانون اساسیین اصل لرینی اجرا ائدیر. اونا گؤره ده آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین وتشکیلات باشچیلارینین مشترک جلسه سی قطعی دیر : مرکزی کمیته نین هیئت عامله سی خلقین حیاتی آرزوسو اولان و مشروطه نین پایه سی و قانون اساسیین اصلی اولان مجلس شورای ملی نین ۱۵- جی دوره سینین نماینده انتخاباتی ایشلرینه رهبرلیک ائدیب و خلقین ایسته دیگی کیمی اونا اجرا ائتسین.

قانون اساسی نین ۴- جی اصلینه گؤره بوتون ایران میللتینه ۱۶۲ نفر نماینده انتخاب ائتمک اوچون حق وئرلمیشدیر. ایندی بونو ۲۰۰ نفره قدر آرتیرماغادا همین اصل موجبنه حقلری واردیر. اونا گؤره کی ایران ملتی عموماً جمعیتیجه ۱۵ میلیوندان یوخاری تخمین ائدیلمه میشدیر. (بطور حتم ۱۲ میلیوندان تجاوز ائتمز). آذربایجان خلقی بونون حداقل اوچده ن بیر حیصه سینین تشکیل ائدیر. اونا بناء آذربایجان خلقی ایران مجلسینه ۵۴ نفر نماینده انتخاب ائتمه سی مشروع وقانونی حقی دیر.

اگر ایندییه قدر آذربایجان خلقینه ۲۱ نفر نماینده انتخاب حقی وئرلمیش سه مینلرجه آذربایجان خلقلرینین حقینی ضایع ائدیب و آیاقلار آلتینا آلمیشلار. بودا اونلاردان بیرسی دیر. بو اصل لره گؤره همین جلسه قطعی دیر آذربایجانین مشروع حقی اولان ۵۴ نماینده انتخاب ائتمه سی آشاغیداکی حساب اوزره موقع اجرایه قویسون.

سونرا آقای پادگان ۵۴ نفر بوتون آذربایجان نماینده لرینین صورتین و تعدادین هر محلین جمعیتینه نسبت اوخویوب و شرح وئریب بو قرار ایله آذربایجانین، حداقل دؤرد میلیون یاریم جمعیتین نظره آلاق بوتون آذربایجان اوچون ۵۴ نفر وکیل تعیین اولونور.

بو قرار مرکزی کمیته نین عموم اجلاسینداکی اعضا نین طرفیندن تصدیق اولونوب بئله لیک ده مرکزی کمیته نین ایکینجی جلسه سی خاتمه تاپیر

آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین عمومی جلسه سینین ایکینجی دوره سینین ۳- جو اجلاسی جمعه گونو آبان آیینین ۱۸ ینده (۱۸-۸-۲۴) سحر ساعت ۹ تامدا تشکیل اولوندو.

آقای پیشه وری جلسه نی افتتاح ائدیب، ولایت و اطراف نماینده لرینین گزارشلی ائشیدیلدی.

ارومیه نماینده سی آقای آزادوطن:

ارومیه ده ن کند و شهر لرده کندلیلری نین دموکرات فرقه سینه اولان صمیمیتی نی حرارتلی احساساتلارینی بیلدیریب. فرقه نین پاک و مقدس مرامی یولوندا جان و مال ایله حاضر اولدوقلارینی قید ائدیب آقای آزادوطنین سؤز لرینده ن سونرا آقای پیشه وری مرکزی کمیته طرفیندن ارومیه تشکیلاتی نین داها دا محکملمنه سی اوچون بیر نئچه مفید تکلیفلر ائدیلمیش بو تکلیفلر عموم جلسه وریندن قبول ائدیلمیش.

اردبیل نماینده سی آقای جودت تهران مرتجع مأمورلارینین تحریکلرینه دایر صحبت ائدیب تهران مرتجع عنصرلرینین آذربایجاندا امنیتی پوزماغیندان و جنایتلریندن بیر نئچه نمونه لر ذکر ائدیب فرقه نین شعارلارینی حیاتا کئچیرمکدن اؤتری بوتون اردبیل جماعتینین آذربایجان دموکرات فرقه سینه صداقتلی اولدوقلارینی بیلدیریب. اردبیل حومه سینین ارتجاع قووه لرینین غارت و مانعینه باخمایاراق گوندن گونه وسعتلمنه سینی شرح وئیر.

زنجان نماینده سی آقای دکتر جهانشاهلو زنجاندا اولان سیاسی شرایط و فتودالیزم وضعیتیندن دانشاراق تهران محکومیتینین غیر قانونی تحریکاتی اطرافیندا مفصل صورتده بحث ائدیب، زنجان اهالی سینین آذربایجان دموکرات فرقه سینین عالی جناب شعارلارینا حرارتلی علاقه گؤسترمه لرینی قید ائدیر. آقای جهانشاهلو مختصر صورتده زنجاندا محلی دره بگلرین (فتودال) آزادلیق علیه اولان تحریکاتیندان دانشیق آپاریب.

خوی نماینده لریندن آقای آتش بیات - آقای زورقی خوی تشکیلاتی وضعیتینه دایر و اورا دا اولان مخالف جریانلار حقیقته اظهار ائدیرکی تهران گؤندریلن بعضی مرتجع اداره مأمورلاری و اداره رئیسلی آزادلیق علیه اولان عملیاتلارینی، گیزیلی صورتده آپارماقدادیرلار. لکن بیزیم فرقه نین قدرتی، خلق ایچریسینده احترام و شعوناتی او قدر یوکسک دیر کی بوگون بوتون خلق فرقه نین مقدس شعارلارینی حیاتا کئچیرمگه جانی ایله حاضر و آماده دیر.

مراغا نماینده سی آقای کبیری اوتوزمین مراغا و اطراف فرقه عضولری طرفیندن آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین عمومی اجلاسینا آتشین سلاملارینی یئتیریب و اونلارین اینام و عقیده لرینی فرقه گؤستره ن یولا و فرقه اراده ائدن آماجلارا اعلان ائدیب. مختصر صورتده مراغادا اولان دره بگلرین ارتجاعی تحریکاتینا راجع و مرتجع عنصرلرین فجایع و توره تدیکلری جنایتلر باره سینده دانشیب و سونرا آند ایچیرکی مراغا اهالیسی اؤز آخرینجی قطره قانلارینا قدر آذربایجانین آزادلیغی و آذربایجان خلقینین سعادتی اوغروندا هر جور فداکارلیق ائتمهیه حاضر دیر. خلقیمیز، ارتجاعین بونوموزا ووردوقلاری زنجیرلری تمامیه قریب آذربایجانین سعادتی و خوشبختلیگی یولوندا چالیشاجاقدیر.

سونرا اهر، ارسباران ماکو و بیر چوخ مهم تشکیلات نماینده لری اؤز یئرلری نین وضعیتیه باره سینده مفصل صورتده گزارشلرینی وئریلمیش.

عمومیتله جلسه ده اولان بوتون نماینده لر و تشکیلات باشچیلاری بو نتیجه آلدیلارکی بوگون آذربایجان خلقی هر طبقه دن وهر بیر صنفدن اولورسا اولسون آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا وار قووه لری ایله آذربایجان خلقینین آزادلیغینی وداخلی مختاریتی آماغا وایالتی ولایتی انجمنلری تشکیل ائتمگه ، قانون اساسیینین مقدس ماده لرینی حیاتا تطبیق ائتمکله برابر تهران مرتجع حکومتیینین غیر قانونی عملیاتلارینا سون قویماغا حاضر و آماده دیرلر. آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین عمومی اجلاسینین ۳- جو جلسه سینده توتولدوغو تصمیم وقرارلاری شهر وکندلرده حیاتا کئچیر مک اوچون سؤز وئردی.

جلسه " یاشاسین آذربایجان دموکرات فرقه سی "

" یاشاسین آذربایجانین استقلالی "

" یاشاسین ایرانین استقلالی "

شعارلاری ایله خاتمه تاپدی.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین اجلاسیندا کمیته لرین نظامنامه اوزره تشکیلاتین قورولماسینا تأکید اولوب. تشکیلاتین آذربایجانین بوتون شهر وقصبه لرینده قانونی مرکز لر وجوده گتیرمه سی کندلرده ایسه حومه کمیته لرین، حوزه لرین تامامیله محکم شیب انتظامه دوشه بیلمه گینی نظره توماق لازم گؤرولور. بوناگؤره تشکیلات ایشلرینین مشغول اولان فرقه ایشچیلری آرتیق جدیتله دقت اندیب چوخ تئز بیر زاماندا نظره چارپان نقصانلاری رفع ائتمه لیدیر.

فرقه اسکلتینی محکم بیر صورتده قوروب قورتارمیشدیر. لاکن بوکافی دئییل دیر. بنانین تامامیله قورولوش اونون خلقی تشکیلات آلتینا آماق ، اونا رهبرلیک ائتمک واسطه لری ایله ممکن اولاییلر دیر. بو چوخ بؤیوک، آغیر بیر وظیفه دیر بو وظیفه نی انجام وئرمک اوچون فرقه " حوزه لر دوغرو " شعارینی میدانا گتیر. اؤزه ل لیکله کند حوزه لری چوخ جدی صورتده نظردن کئچیریب. بیر آیا قدر بوتون فرقه عضولری عضولیک حق لرینی ادا ائتمگه برابر عضولیک ورقه سی الده ائتملی دیرلر.

فرقه نین داخلی ایشلرینه مشغول اولماسیندان سوء استفاده ائدن ژاندارم قووه لری بعضی کندلرده فرقه تشکیلاتینی فشار آلتینا آلیب. حوزه لرین تعطیلینه سبب اولموشلار بو حوزه لرین یئنی دن محکم اساس اوستونده قورولوب ایشه باشلاماسی واونلارین قباغینا چیخا بیلن هر بیر مشکلاتی رفع ائتمک اوچون جدی تدبیرلر گؤرمه لی دیر. حوزه لرین محکملمنه سی و فرقه نین تکاملی فقط میدانا آتیلان شعارلارین اجراسینی طلب ائدیردی. بو ایش بؤیوک سیاسی بیر ایش ایدی. حوزه لر فرقه نی خلق ایله یاخینلاشدیریب اونون حقیقی رهبری مقامینا یئتیره بیلن بیر ایش ایدی.

هئچ بیر سیاسی تشکیلات تک اؤز عضولرینین ال ایله ایستدیگینه نائل اولایلمز. داها آرتیق خلق ایشلرینه قاریشیب خلقین آرزولارینی داها گئیش بیر دایره ده آنلاییب، اونلارین عملی اولماسینا چالیشار ایسه اوفرکه خلقه داها یاخینلاشیب اونون بیتمز

و توکنمز قدتینده ن داهای آرتیق استفاده ائده بیلر. بئله لیکله فرقه حاضریقلاری حمله یه کئچیر. فرقه نین دیلی اولان آذربایجان قزئتیه سی اؤز لحنینی تاممیه دییشدیریب خلقی قیاما و عملی مبارزه یه چاغیریر. آذربایجان ثروتی آذربایجاندا قالمالیدیر "کارلار ائشیتسین- کورلاردا گؤرسون". عنوانلی مقاله لر تمام معناسیله بؤیوک نهضتین عملاً باشلانماسی آشکارا چیخیر. اوزه للیکلده آخیرینجی مقاله ده آقای پیشه وری یا زیرکی، "ایش تبلیغات و مقاله ده دئییل دیر. مقاله لر فقط فرقه فعالیتی، نهضتیمیزین مطبوعاتدا اولان انعکاسی حساب اولونایلر"

آذربایجان دموکرات فرقه سی، آبان آیینین ۱۷ سینده تشکیل تاپان مرکزی کمیته نین عمومی اجلاسیندا کی سؤزلرینی عمله کئچیر مک اوچون حرکت باشلاییب و بوگونده تبریز ده مثلی گؤرونمه میش ۳۰۰۰ (۳۰ مین) نفرلیک عمومی میتینگ آبان آیی نین ۲۷ سینده یکشنبه گونو (۲۷-۸-۲۴) آخşam ساعت دؤرد یاریمدا بوتون تبریز اهالی سینین کارگر- اصناف- تاجر- روشنفکر طبقه لرینین اشتراکی ایله شهرداری قاباغیندا کئچیریلیر.

کارگرلر اللرینده شعارلار، بیر طرفدن یاغیش یاغماغا باخمایاراق خلق اراده و ایمان ایله میتینگی ائشیتمه یه گلمیشدیلر. اوگونو قدر تبریز ده مثلی گؤرونمه میش میتینگ خلق جمعیتلری طرفیندن دنیز دالغاسی کیمی حرکت اندیردی. میتینگین نظام انضباطی اوچون تربیوندان میکوفون واسطه سیله خلقه مراجعت اولونوردو نهایت بوخلق کوتله لری ایچریسینده آقای پیشه ورینین سیماسی و سسی میکروفون واسطه سیله مینرله انتظاریندا اولموش جمعیت کوتله لرینه یئتیشدی. خلق پیشه ورینین سسینی ائشیتدیکجه اورا سسلری بوتون اطراف ی بورویوب " یاشاسین آذربایجان فرقه سینین رهبری آقای پیشه وری " شعارلاری و ئرمگه باشلاییلر.

آقای پیشه وری آذربایجان خلقینین کارگر، روشنفکرینین احساساتین تبریک ائدی، خلق کنگره سی اوچون شهر و کندلرده ن انتخاب اولونموش نماینده لرین تئزلیک ایله قانون موجبجه ایالتی و ولایتی انجمنلرین انتخاب اولونماسینی قید ائدی. سونرا آقای الهامی انجمن ولایتی و ولایتلرین خلقیمیزین اساسی قانونو موجبجه حق اولدوغونو مرتجعلرین ایندییه قدر اونو تعطیل ائتدیکلرینی قید ائدی.

تریبوندا آذربایجان مرکزی اتحادیه سینین صدری آقای بیرانین سیماسی گؤرونوب بوتون میتینگ ده اشتراک ائد نلر طرفیندن دفعه لرله آلقیشلانیر.

آقای بی ریا اؤز نطقینده بو میتینگین اهمیتینی قید ائده رک دییرکی آذربایجان دموکرات فرقه سی طرفیندن حاضیرلانمیش بو عظمتلی میتینگی پوزماق و اونا خلل یئتیرمک اوچون جماعتیمیزین ایچریسینده مرتجعلرین یاپدیغی شایعه و مخصوصاً چؤره ک ساتانلار و دکان دارلارا گؤستردیگی شایعه لری پوچ اولدو.

چونکی آذربایجان دموکرات فرقه سینین وئردیگی میتینگ امنیتین طرفدارى و آذربایجان ایالتی و ولایتلرین و شورا مجلسینه نماینده لرین انتخاباتی خصوصیندا دیر. خلق حسن رغبتله بؤیوک میتینگ نماینده لرینین اؤزه للیکله نطقلرین و آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبری آقای پیشه ورینین و آقای بی ریانین و آقای الهامینین نطقلرینی حرارتله آلفیشلائیپ. میتینگ بئله قراره گلدیکی انجمن ایالتی و ولایتی قورولماسینی و مجلس شورای میلییه نماینده انتخاب ائدیلمه سینه تنزلیکله باشلانمالی و بونادا آذربایجان دموکرات فرقه سی رهبرلیک ائتمه لی دیر .

میتینگ "یاشاسین آذربایجانین خود مختارلیغی"

یاشاسین انجمن ایالتی و ولایتی

یاشاسین آذربایجان

شعارلاری ایله خاتمه تاپدی.

آذربایجان دموکرات فرقه سی، آبان آیینین ۱۷ سینده تشکیل تاپان مرکزی کمیته نین عمومی اجلاسیندا کی سؤزلرینی عمله کئچیر مک اوچون حرکت باشلائیپ و بوگونه تبریز ده مثلی گؤرونمه میش ۳۰۰۰۰ (۳۰ مین) نفر لیک عمومی میتینگ یکشنبه گونو آبان آیینین ۲۷ سینده (۲۷-۸-۲۴) آخشام ساعت دؤرد یاریمدا بوتون تبریز اهالی سینین کارگر- اصناف - تاجر- روشنفکر طبقه لرینین اشتراکی ایله شهرداری قاباغیندا کئچیریلیر.

کارگرلر اللرینده شعارلار، بیر طرفدن یاغیش یاغماغا باخمایاراق خلق اراده وایمان ایله میتینگ ائشیتمه یه گلیمشیدیلر. اوگونو قدر تبریز ده مثلی گؤرونمه میش میتینگ خلق جمعیتلری طرفیندن دیز دالغاسی کیمی حرکت ائدیردی.

میتینگین نظام انضباطی اوچون تربیوندان میکوفون واسطه سیله خلقه مراجعت اولونوردو نهایت بوخلق کوتله لری ایچریسینده آقای پیشه ورینین سیماسی و سسی میکروفون واسطه سیله مینلرله انتظار یندا اولموش جمعیت کوتله لرینه یئتیشدی.

خلق پیشه ورینین سسینی ائشیتدیکجه اورا سسلری بوتون اطرافى بورویوب "یاشاسین آذربایجان فرقه سینین رهبری آقای پیشه وری" شعارلاری وئرمگه باشلائیپلار.

آقای پیشه وری آذربایجان خلقینین کارگر، روشنفکرینین احساساتین تبریک ائدیپ، خلق کنگره سی اوچون شهر وکندلردن انتخاب اولونموش نماینده لرین تنزلیک ایله قانون موجبجه ایالتی و ولایتی انجمنلرین انتخاب اولونماسینی قید ائدیپ. سونرا آقای الهامی انجمن ولایتی و ولایتلرین خلقیمیزین اساسی قانونو موجبجه حقى اولدوغونو مرتجعلرین ایندییه قدر اونو تعطیل ائتدیکلرینی قید ائدیپ.

تربیوندا آذربایجان مرکزی اتحادیه سینین صدری آقای بی ریانین سیماسی گؤرونوب بوتون میتینگ ده اشتراک ائدنلر طرفیندن دفعه لرله آلفیشلانیر.

آقای بی ریا اؤز نطقینده بو میتینگین اهمیتینی قید ائدرک دییرکی آذربایجان دموکرات فرقه سی طرفیندن حاضیر لانیمش بو عظمتلی میتینگ پوزماق و اونا خلل یئتیرمک اوچون جماعتیمیزین ایچریسینده مرتجعلرین یاپدینی شایعه ومخصوصاً چؤره ک ساتانلار و دکان دارلارا گؤستردیگی شایعه لری پوچ اولدو.

چونکی آذربایجان دموکرات فرقه سینین وئردیگی میتینگ امنیتین طرفدارلی و آذربایجان ایالتی و ولایت لرین و شورا مجلسینه نماینده لرین انتخاباتی خصوصیندا دیر. خلق حسن رغبتله بؤیوک میتینگ نماینده لرینین اؤزه للیکله نطقلرین و آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبری آقای پیشه ورینین و آقای بی ریانین و آقای الهامینین نطقلرینی حرارتله آلقیشلایب. میتینگ بئله قراره گلدیکی انجمن ایالتی و ولایتی قورولماسینی و مجلس شورای ملییه نماینده انتخاب ائدیلمه سینه تنزلیکله باشلانمالی و بونادا آذربایجان دموکرات فرقه سی رهبرلیک ائتمه لی دیر.

میتینگ "یاشاسین آذربایجانین خود مختارلیغی"

یاشاسین انجمن ایالتی و ولایتی

یاشاسین آذربایجان

شعارلاری ایله خاتمه تاپدی.

دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین اجلاسیندا دموکرات فرقه سینین صدری آقای پیشه ورینین سؤیله دیگی کیمی: "بؤیوک خالق کنگره سی تبریزده تشکیل تاپیب و میللت اؤزو سئچکیلرین فرمانینی وئره جکدیر". گون گلیر چاتیر. شهرلر و ایالت و ولایت انجمنلری تشکیل و مجلس سئچکیلرینین باشلانماسی خصوصیندا بحث ائتمک اوچون بؤیوک خالق ییغینجاغینا فرقه نین اعضاءسی دعوت اولونور. بوتون آذربایجان بوموش میتینگلر، ییغینجاقلار و اجتماعلارین هدفی ایسه، میللتین چوخ آچیق بیر صورتده ایالت و ولایت انجمنلرینین تشکیلینی طلبی، آنا یاسانین پوزولماسینا یول وئرمه مک اوچون ۱۵- جی مجلس سئچکیلرینین باشلانماسی ایدی. بو واسطه ایله آذربایجاندا بؤیوک خالق کنگره سی سه شنبه گونو، آبان آیینین ۲۹- وندا (۲۹-۱۳۲۴) تبریز شهرینین شیر و خورشید سالونوندا، ساعت ۱۰- دا شیر و خورشید صحنه سینده، میلی سردار ستارخانین قارداشینین سنی ریاست ایله افتتاح اولونور.

ان قدیم مجاهدلردن آقای سعید دیوان، آذربایجان آزادیخواهلاری آدینا کنگره نی تبریک ائدیپ، سونرا آذربایجانین آیری شهرلریندن آخیب گلن نماینده لر حرارتلی و آتشین سؤزلرله کنگره نی سلاملادیلار. بیرینجی جلسه تبریکلر و اعتبارنامه کمیسیونونون گزارشینیه سونا چاتیر. گون اورتادان سونرا آقای پیشه وری عمومی وضعیتین و کنگره نین وظیفه سی حقینده مفصل بیر نطق ائدیپ، اونون نطق ۸۰۰ نفرین اشتراکی ایله تشکیل تاپمیش خالق نماینده لری طرفیندن دفعه لرله گؤرولتو و

آلایشلار واسطه سیله قطع اولونور. بو ایسه نماینده لرین فرقه نین سیاستینه اینانیدیلارینی اثبات ائدیر. آقای پیشه وری نین نطق ایسه بو جمله لرله قورتاریر:

"بیز آرتیق اؤزوموز اداره ائتمک ایسته ییریک. بیز آذربایجانلی ایراندان آیرماییب، فقط آذربایجانلی داخلی مختاریتینی ایسته ییریک. آذربایجان هندوستان دئییل، بورا آذربایجان دیر، اونون مشعشع تاریخی واردیر. بو میللت دیریدیر. آذربایجان خالق تاریخی ستارخانلار، شیخ محمد خیابانی لر وئرمیشدیر. اونون افتخارلی تاریخی واردیر. بیز میلی مختاریت..."

بیزاؤز تجارتیمیزی، بهداشتیمیزی، معارفیمیزی، پست و تلگرافیمیزی و بوتون ایشلریمیزی خلقیمیز اداره ائتمه لیدیر. آزادلیغی آلارلار، اونو وئرمز! اگر بیزیم خلقیمیزین قاباغینا سلاح ایله چیخسalar، قوی بو میلی کنگره اؤز میلی هیئتینی دفاع ائتمک اوچون جوانلاریمیزین ساحلی میلی قوه لرینی یاراتسینلار.

آقای پیشه وری نین عمومی اوضاع حقینده وئردیگی معلوماتی مذاکره ائتدیکدن سونرا آشاغیداکی قراری اتفاق آراء ایله قبول ائدیلیر

۱ - بؤیوک دموکراتیک میللتلرین فداکارلیغی نتیجه سینده دیکتاتورلوق، زورگولوق و نژاد اوستونلوگو تبلیغ ائدن قوه لرین ابدی اولاراق یئنیلدیگی و بوتون میللتلرین اؤزونو اداره ائتمک و اؤز مقدراتینا حاکم اولماق امکانی وجودا گلدیگی حالدا، آذربایجان خلقی تمام معناسیله بیر میللت کیمی آياغا قالخیب، اؤز گوجو ایله اؤزونه مالک اولماق ایسته ییر.

۲- خلقیمیز سوء تفاهم و تهمتلره یول وئرمه مک اوچون، اؤز مقدراتینی اله آلدیغی حالدا اؤلکه میزین ایراندان آیریلماغینی اعلان ائدیر؛ عکسینه، بوتون ایران خلقلری ایله قارداشلیغینی حفظ ائتمه گی اؤزونه وظیفه بیلیر.

۳- میلی کنگره، آزادلیق دوشمنلرینین افتراء و تهمتلرینین ایندیدن قاباغینی آلماق اوچون، آچیق و آیدین صورتده آذربایجانلی ایراندان آیریلماسی و یا اونون آیری مملکته الحاق اولماسی انتشاراتینی جدی صورتده تکذیب ائدیر.

۴- آذربایجان خلقی مشروطه اصولونا صادق قالب، قانون-اساسینین دموکراتیک اصللرینی اجراء ائتمگه چالیشاجاقدیر.

۵- عمومی مشروطه قانونلارینی مراعات ائتمکله برابر، آذربایجان خلقی اؤزونون داخلی ایشلرینی اداره و میلی مختاریتینی تأمین ائتمک اوچون قانون-اساسیدن استفاده ائدیپ، «انجمن ایالتی» تشکیلاتینی بیر قدر گئیشلدیریپ اونا "مجلس میلی" آدی وئیر. ایران داخلینده، ایرانین تمامیت و استقلالینی هئج وجهله خللدار ائتمه دن اؤزونون میلی حکومتینی وجوده گتیریر.

۶- بؤیوک خلق میتینگلرینین قرارینا گؤره، خلق کنگره سی «آذربایجان دموکرات فرقه سی» نین تشبؤو و رهبرلیگی ایله مجلس میلی، ولایت انجمنلری و مجلس شورای میلی انتخاباتینین فوریتله باشلانماسینی قرارا آلیر.

۷- هر بیر میللتین اؤز مقدراتینا حاکم اولماسی او وقت امکان پذیر اولاییلر کی، او میللت یاشادیغی اؤلکه نی اداره ائتمک اوچون اساسی قانونلارا مالک اولایلسین. بیز چوخ یاخشی بیلیریک کی، تهراندا تمرکز تاپمیش مرتجعلر خلقیمیزه بو اختیاری وئرمه

یه جک. بلکی اؤزلرینین خائنانه اراده لرینی خلقه و مملکته تحمیل ائتمک اوچون بیزیم قاباغیمیزا انگلر ده چیخارماقدان گؤز یومماق ایستمه یه جکلر. اونا گؤره بؤیوک کنگره لر، خلقیمیزین آرزو و طلباتینی عملی ائتمک اوچون جدی قدم گؤتوروب «مؤسسان مجلسی» اعلان ائدیر و میللی مختاریتیمیزی محکم پایه اوستونده قورماق اوچون مجلس میللی وجوده گتیریر.

۸- طبیعی دیر کی، سیاسی، میللی، اقتصادی و فرهنگی مختاریته مالک اولمادان، میللی مختاریت بوش سؤزدن عبارت اولوب قالار. بو نقطه- نظردن، مجلس مؤسسان میللی بیر حکومت یاراتماسینی و مستقیماً داخلی ایشلریمیزین بو حکومت واسطه سیله اداره ائدیلمه سینی تأخیرسیز بیر صورتده لازم گؤرور.

۹- مجلس میللی انتخاباتی قورتاریب میللی حکومت رسمیت تاپان گونه دک، کنگره اؤز نماینده لریندن اوتوز دوققوز نفرلیک بیر هیئت «میللی نامینه» انتخاب ائدیر و قبول ائتدیگی قرارلارین اجراسینی بو موقتی هیئته تاپشیریر.

۱۰- بو هیئت میللی، مجلس تشکیل تاپان گونه قدر آذربایجان خلقینین میللی ایشلرینی اداره ائده جک؛ مجلس میللی تشکیل اولان کیمی اونون وظیفه سی خاتمه تاپمیش اولاجاقدیر.

۱۱- مرکزده و شهرستانلاردا باشلانان انتخاباتی تأمین ائتمک و هیئت میللی نین امنیتینی حفظ ائتمک اوچون، کنگره میللی یه هر نوع تدبیر گؤرمگه گئیش اختیار وئرلیر.

۱۲- میللی کنگره، دولت اداره لرینین باشیندا دوران مأمورلاردان هیئت میللی یه تابع اولوب، اونون گؤستریشلرینه و نظارتینه اطاعت ائتمه گی طلب ائدیر؛ وبونون خلافتینا رفتار ائدیب اؤزونو حاکم- مطلق گؤسترمک ایسته ینلرین تنزلیکله دولت اداره لریندن اخراجینی لازم گؤرور.

۱۳- میللی کنگره، بوتون دولتی مدرسه لرده آذربایجان دیلینین مجبوری صورتده تدریس ائدیلمه سینی هیئت میللی یه تاپشیریر و بو میللی وظیفه نی انجام وئرمگه مانع اولانلاری آذربایجان خلقینین دوشمنی حساب ائدیب، اولنلارین ارتجاعی فیکیر و خائنانه حرکتلرینه مانع اولماق اوچون جدی تدبیرلر گؤرسون.

۱۴- کنگره؛ پلیس، ژاندارم و ارتش تشکیلاتی ترکیبینی پوزماق فیکیرینده دئییلدیر. اولنلار اؤز رسمی درجه لرینی حفظ ائتمگه دوام ائدیرلر؛ لکن اگر اولنلاری اداره ائدنلردن بیزیم میللی مختاریتیمیزین علیهینه بیر ایش باش وئرسه، هیئت میللی یه اختیار وئرلیر کی اولنلارین خیانتلرینین قاباغینی آلتاق اوچون جدی تدبیرلر گؤرسون.

(آذربایجان روزنامه سی، ۱۳۲۴ جو ایل، نومره ۶۳)

بوتون خلق طرفیندن گئیش اختیارات ایله انتخاب اولونان سگیز یوز نفرلیک کنگره، فوق العاده منظم و گورولتولو کئچدی. دردی دئشیلن خلق نماینده لری شدید احساسات ایله ایستدیکلرینی دئمکده بیر- بیرینه سبقت ائدیردیلر. کنگره ده میدانا

آیلاتن شعارلار خلق حاکمیتینی یاراتماق اوزه رینده ایدی. جوشا گلن احساسات بعضاً کنگره نی اساسی شعارلارین چارچوواسیندان کنارا چکمک تمایلی ایجاد ائدیردیه، فرقه رهبرلری فرقه نین تاکتیکی اوزرینده یانلیش افکار و احساساتین قاباغینی آلیب، دوزگون مجرایه چکمه گه موفق اولوردولار.

مثلاً قیرمیزی انقلابدان (شوروی نین سرخ انقلابی) دانیشان بیر نماینده نین یانلیش فیکیرینه آقای پیشه وری بئله جواب وئیر: "من کئچن گونکو شعارلاری و ایستدیکلریمیزی تکرار ائدیرم. بیز اؤزوموزو ایراندان مجزا بیلیمیریک؛ بیز مشروطه نی دیریتیمک ایسته ییریک. بیزیم دانیشان یولداشلاریمیزین بو موضوعونو مراعات ائتمگی لازیمدیر. بیزه دوشمنلریمیز جوربه جور تهمت لر آتیرلار؛ مثلاً ترکیه رادیوسو دئییر کی: "تبریزده عصیانچیلار اداره لری اشغال ائدیلر". بیزیم رادیو ایستگاهیمیز یوخدور کی دونیایه بیلدیرک کی بونلار هامیسی مزخرف و افترا دیر. بیز ایران استقلالینا پایبندیک. بیز فقط آذربایجان میلی مختاریتینی آلماقدان اؤتری اقدام ائدیریک و بو باره ده بیر نفریمیز قالانا قدر مبارزه دن یورولمایاجاییق. ایندی دانیشانلاریمیز بو موضوعونو کاملاً مراعات ائتمه لیدیر."

آقای الهامی: «مشروطه مملکتی مجلس و انجمنلردن تشکیل تاپار و بونلاری اساسلاندیران مؤسسان مجلسیدیر. بیزیم بو کنگره میزین انتخاب اولوب تشکیل تاپماسی کی، عموم آذربایجان میلیتینین طرفیندن دیر، مجلس مؤسسائین وظیفه سینی دانیشماق دئمک اولور. بیزیم بورادا حاضر اولان محترم نماینده لریمیز اؤز مهم و آغیر وظیفه لرینه واقف اولمالیدیر؛ نجه کی بیزیم محترم رهبریمیز آقای پیشه وری اؤز نطقینده دئدیلر، هر بیر فرد آذربایجانلی آیری ایرانلیلاردان آرتیق ایران استقلالینا و بایراغینا علاقه مند دیر. من سؤزومو خلاصه ائدیپ دئییرم کی، بو کنگره ده بیز ائله تصمیم لر توتمالیییق کی، گله جک نسلیمیز بیزه نفرت ائتمه سین و کنگره یه و بیزه رحمت اوخوسونلار .

یاشاسین ایرانین استقلالی !

یاشاسین آذربایجان حق مطالباتی»!

آقای شبستری (مرکزی کمیته نین عضو و قوجامان رهبرلریندن): "ایران کیمی ساحه سی و یئری بؤیوک اولان بیر مملکته ۲۰۰ میلیونا قدر نفوس یاشایا بیلر. ایراندا عدالتسزلیگین نتیجه سینده ۱۵ میلیونلار آرتیق نفوس یوخدور. ۴۰ ایل قابق ایراندا آذربایجان میلیتی قیام ائدیپ، ایران میلیتی اوچون آزادلیق و مشروطیت بیر اندازه دیری اولدو و خلقیمیز اوندان بیر اندازه استفاده ائتمگی بیلیردیلر. اوندان سونرا کی مشروطه و مرکزیت تهرانا انتقال تاپدی، مشروطه و آزادلیغین البته رنگی دییشیلدی؛ بئله کی، استبداد دوره سیندن داها آرتیق خلقه ظلم و فشار اولدو. شهر یوره قدر میلیتیمیز پهلوی کیمینلرین و اونون دوره سینده یغیلان جوجه دیکتاتورلارین نهایت فشاری آلتیندا یاشاییردیلار. شهر یوردن بو طرفه پهلوی طرفدارلاری مملکتی ویرانه یه و میلیتی اسیره چئویریردیلر؛ امنیتیمیزین گؤرورسونوز کی نه فلاکت حالا سالدیلار. دموکرات و آزادیخواه

خلقیمیز دۆرد ایل شهر یوردن سونرا انتظار حالدا یاشاییب و بیر نتیجه آلمادیقلارینا گؤره، بیرینجی دموکرات فرقه سینین بیانیه سینى وئردیلر. بوگونکو گونده اؤز حقلرینی طلب ائتمکدن اؤتری خلق کنگره سی تشکیل اولوب و خلقیمیزین آرزولارینی عملی ائده جکدیر."

آقای افتخاری (سردود نماینده سی): «محترم آقالار! ۴۸ کندی ۳۶ مین نفری طرفیندن سیزه سلام گتیریپ و خلق کنگره سینى تبریک ائدیرم. ایران انتخاباتینین اولی غلط اولمشدو؛ میللت مجلسینده قند، شکر، یومورتا و یئرآلماسی، لاستیک آل-وئری اولماز. مجلسده میللت قایغیسی چکن اشخاص لازیمدیر؛ بونلار اؤزلری ده بیلیرلر کی غلط ایشله ییرلر. همان نماینده لرین عملیاتی نتیجه سینده دیر کی، ژاندارملارین تفنگ قونداقلاری بیزیم باشلاریمیزدان یاغیر. بیز ارتجاعین بو ظلمکار حکومتینین جنایتلرینه سون قویوب، اؤز ایالت و ولایت انجمنلریمیزی وجوده گتیره جکدیک.»

آقای خلیل آذر (ملک کندی طرفیندن): «ملک کندی و اونون حومه سی طرفیندن کنگره یه آتشین سلام عرض ائدیرم. بیز قانون اساسیینین اجراء اولونماسینی ایسته ییریک. ارتجاعی دولت آذربایجان میللتینین یاخاسیندان الینی چکسین؛ بو فجایع و ظلملرین رفعینی بو خلق کنگره سینین چرخاردیغی قرارلاریندان گؤزله ییریک. ملک کندی نئچه گون قاباق اؤلدورولن ۲۰ یاشیندا بیر جوانین انتقامینی و اونون قاتللرینین میلی محکمه یه وئریلمه سینى بیز بو کنگره دن ایسته ییریک. یاشاسین ایرانین استقلالی! یاشاسین آذربایجان میللتینین گله جک سعادت و خوشبختلیگی!

آقای یزدانی (خوی نماینده سی): «بیر قوجا آروادین آقای پیشه وری یه گؤندردیگی بیر جفت جوراب باره سینده صحبت ائدیپ، او قوجا آروادین تاپشیریقلا رینی اظهار ائتدی. او قوجا آرواد دئدی کی: «سیزین رهبرلریزدن خواهش ائدیریک او ژاندارملارین ظلموندن بیزی و بیزیم بالالاریمیزی خلاص ائتسین». خاتمه ده علاوه ائدیر: «یاشاسین آذربایجان خلقینین میلی مختاریتی!»

آقای پیشه وری قوجا آروادین جوراب گؤندرمه سینى تذکر وئریپ دئییر کی "من ده افتخار ائدیرم و بو جورابی آذربایجانین گله جک موزه سینده گؤندره جگم؛ و آذربایجان آنا- باجیلاریمیزین احساساتینی دیریلده جکدیک. قوی گله جک قیزلاریمیز، مهندس و دکتر قادینلاریمیز، سوادسیز خوی باجیلاریمیزین تحفه سینى گؤروب اونون احساساتیندان سرمشق آلسینلار."

آقای جودت (اردبیل نماینده سی): «صفویلرین آمانگاهی باره سینده کی «کدوک» ده ۳۰۰ ایلدن قاباق دوزلیبدیر صحبت ائتدی. ایرانین بدبخت و ویران حالدا قالماسینا اشاره ائدرک، اوچ گون کدوکده قالانلارا دئدی و علاوه ائتدی کی، آذربایجان میللتی تمام اؤز دردلرینی بیلیر و بو کنگره دن فقط عمل گؤزله ییر. من آخردا دئییرم: یاشاسین ایران و آذربایجان!

آقای فتاحی (مشکین نماینده سی): «صمیم قلبه بو کنگره نی تبریک ائدیرم. بیزیم آذربایجانین ناموسلو اوغلو دکتر ارانی دئییر: "بیر میللت یاشاماغینا گؤره اجتماعی محیطینی اصلاح ائتمگه مجبور دور". بیزه معارف، بهداشت لازمدیر. بیزه بیر فرقه لازمدیر کی میللتیمیزین احتیاجاتینی تأمین ائتسین. من بئله خیال ائدیرم کی، آذربایجان میللتینه ایندی مجلس میلی، انجمن ایالتی

و ولایتیلردن افضل و لازمراقدير. من دئيريم ياشاسين آذربايجانين ايگيت جوانلاري كي، اؤز ميللتييني ايسته يير فلاكتدن نجات وئرسين!»!

آقای اسحق (ماکو نماینده سی): «سلام، خوشوقتیم کی آذربایجان آزادخواه‌لاریله بیر جلسه‌ده شرکت ائدیرم. بقول سعدی: "سر که نه در راه عزیزان بود / بار گرانیست کشیدن به دوش". باش گرک میللت یولوندا گئتسین». میلی حکومت باره سینده دانیشیب، حضرت علی‌نین سؤزلریندن دئییب نتیجه آلیرلاری، آدام اؤز پنجه سی سایه سینده اوجالا بیلر. آقای خرمدل (کبریت‌سازی نماینده سی): «انجمن ایالتی و ولایتی مرکزدن آیریلماق دئییل. بیز مجلس شورایه‌دنماینده گؤندره‌جکدیک و قطع رابطه ده مجلسدن ائتمیریک. ولی منیم نظریمه گؤره انجمن ایالتی و ولایتی بیزیم دردلریمیزه چاره ائده بیلیمز. آخرده دئیریم :

ياشاسين آذربايجانين ميللي مجلسی!

بیز اؤز میلی مجلسیمیزی آچمالیییق.»

آقای خورشیدی: «منیم سؤزوم دوشمنلریمیزه خطاب دیر. بیز ایراندان آیریلما یا جاییق. ایران بیزیمدیر و بیز ده ایرانین. ولی انجمنلر قانون اساسیده یازیلان ماده لردن دیر. دولتین میللته تکیه سی اولماسی لازم‌دیر؛ بیزیم دولتی‌میزی ابداً میللته تکیه سی یوخدور. یاشاسین ایران استقلالی و آذربایجان دموکرات فرقه سی»!

آقای پیشه‌وری «بو جلسه میللت کنگره سی دیر. بو کنگره ده فقط قرار و تصمیم آیینمالیدیر. بو کنگره ده ژاندارم سرنیزه سیندن مظلوم اولانلار اشتراک ائدیرلر. تورکیه رادیولارینین تهملترینه باخماییب، بو کنگره آذربایجان میللتینین آزادلیغینی آلماق ایسته ییر. بیز گؤرک بیزیم شعارلاریمیز دوزدور یا یوخ؛ گؤرک بیزه مختاریت لازم‌دیر یا یوخ بورادا کارگر و کندلی اؤز سؤزلرینی دئییه بیلرلر. ولی مجلسده بیزیم وکیللریمیز قویون کیمی دیرلر. بیزیم کادریمیز وار و بو جلسه اونو اثبات ائدیر؛ گونون جریانی یارادار.»

آقای زمانی (هشترود محالی طرفیندن): تبریک عرض ائدیب دئیر: «انجمن ایالتی و ولایتی عوضینه مجلس میلی لازم‌دیر. یاشاسین ایران و آذربایجان»!

آقای پنه‌ای و حسن‌علی خیرالهی: شمس تبریزی‌نین شعرینی اوخویوب پیشنهاد ائدیرلر کی استبداد مانع توره ده بیلیمز. آقای سعیدی (اورومیه نماینده سی): تبریک و سلام عرض ائدیب، مختاریته راجع دانیشیب و دئیرلر: «بیز اؤز ائویمیزی اؤزگه‌دن یاخشی اداره ائده بیلر. بیزه تهمت و افترا دئیینلرین نظرلری فقط آذربایجان میللتینی بوغماق دیر. من اؤزوم افشار طایفا سیندانام. آذربایجان دیلینه راجع صحبت ائله دیر؛ من بو عقیده دییه م کی آذربایجان اؤزونو اصلاح ائندن سونرا ایرانی دا اصلاح ائله سین و ایرانی بیر آبرومند مملکت ائله سین. آذربایجان ایرانین باشی دیر و یاشاسین آذربایجان و مختاریتیمیز»!

آقای بی‌ریا: «محترم نماینده لر و کارگرلر! ارسباران طرفیندن منه سفارش ائدیبلر کی بو کنگره نی تبریک ائدم. صفوی کیمی فرماندارلار و دکتر قاسم‌خانی کیمی کثیف عنصرلرین ظالم پنجه لری آلتیندا آرادان گئدن ارسباران زحمتکشلری طرفیندن بو عظمتلی کنگره نی تبریک ائدیرم.» سونرا آقای بی‌ریا، پنبه‌اینین پیشنه‌ادینا گۆره، قدیم بیر شعرلی اولان «شاه قاجدی‌ها» شعرینی اوخویوب دئییر: «دوغرودور، اولن شخصین دالینجا دانشمازلار، اما او مرحوم بیزیم باشیمیزا ائله بیر اویون گتیریب کی، قیامت‌ته تک یادیمیزدان چیخمایاجاق.»

هلال ناصری: «مجلس مؤسسان بیزیم اساس مشروطه میزدیر، سیز اونا اهمیت وئیرین. بودا مجلس مؤسسان کیمی جلسه دیر و سیز بیر یاریم میلیون نفوسون نماینده سی سینیز. سیزه من پیشنهاد ائدیرم بو مجلس مؤسسان، انجمن ایالتی و ولایتین عوضینه مجلس میللینی تشکیل وئرسین. بیزه آزادلیق وئرمه‌یلر، اونا گۆره اوندا مختاریت ده وار؛ بیز بورادا گرک قطعی تصمیم آلاق.» (او کندلی ایله بزازین مسئله سینی دئدیگده جماعت گولوب.) «باشاسین کنگره میز! مسلح قونشولاریمیز کوردلردن بیزه نماینده وارد اولوب؛ ولی متأسفانه قاردا، سوپوقدا مریض اولوب، مریضخانادا یاتیبیلار. او نماینده آقای داوودی دیر کی، نوبرینین وسیله سیله تبریک دئییرلر.»

آقای نوبری: «آقای حاجی مصطفی داوودی کوردلر طرفیندن بیزه نماینده گلیب و بیزه سؤز وئیرلر کی، تمام قول و شرافتله هر دقیقه آذربایجانا هر پیش آمد اوز وئرسه، بیزلر ده اونا کمک ائتمگه حاضریم.»

چشم‌آذر: «۲۹ ایلدی بیر انجمن ایالتی و ولایتی ایراندا تشکیل اولونمایبیدیر. بیز بو مجلسی میللی مجلس آدلاندیراق. آذربایجانین مختاریتین تأمین ائتمک اوچون آذربایجانین میللی سلاحلی قوه سی اولسون. باشاسین آذربایجانین مختاریتی!» کوردلرین نماینده سی: آقای داوودی (کوردلرین نماینده سی) کنگره ده اؤز دیلینده، یعنی کورد دیلینده دانشماق ایسته بیر کن، آقای پیشه وری دئییرلر: «چوخ خوشحالیق، بویورون اؤز دیلینده دانشین»؛ و آقای داوودی دانشماغا باشلایب.

آقای نوبری (ترجمه ائدرک): «آقای داوودینین سؤزلرینی ترجمه ائدیرم دئییه رک ترجمه یه باشلایب: اؤزونو و یولدشی میرزا مناف کریمخانی‌نی معرفلیک ائدیبلر: بیز ایرانلییق و ایران تجزیه سینه راضی دئییلیک. بیزه دولت مأمورلارینین ظلموندن و فشاریندان مجبور اولوب، میللتیمیزی آزاد ائتمک اوچون کوردستان دموکرات فرقه سی، آذربایجان دموکرات فرقه سیله شریک مساعی ائتمک اوچون همیشه هم فیکیر اولاجاقدیر.»

آقای پیشه وری: «تهران حکومتی ایشی بیر وضعیتیه سالیب کی، کنگره میز گرک جدی قدملر گؤتورسون. تهران حکومتی عوض اینکی آذربایجان میللتینه رجوع ائله سین، خارجی مقاملارا متوسل اولور. آذربایجان مسئله سی تبریزده حل اولونمالیدیر. بیر میللت اؤز حقینی دیربلتمگه گرک قادر اولسون. لندن ده، ترکیه ده آذربایجان مقدراتی حل اولماز. فقط بیزیم ایشیمیز آذربایجاندا و بو کنگره ده حل اولونا بیلر. بیز متفق دولترلره دوستوق؛ ولی نئجه کی، اونلار اؤز ایشلرینه دایر هیچ کسه دخالت اختیاری

وئرمزله، بیز ده هئچ کسه اختیار وئرمیریک کی، بیزیم ایشلریمیزه دخالت ائتسینلر. بیزیم احتیاجاتیمیز تک دیل دئییل؛ بیزیم اقتصادیات، معارف، صنایع و باشقا جهتلردن احتیاجاتیمیز واردیر. بیز آذربایجان آدی داشییان میللتین مختاریتینی کی، زنجان و همدان اطرافی دا اونا شامیلدیر، ایسته بیریک. منیم اؤز ائویمه علاقه م وار و بو ائوین ده اداره اولونماسی، قیزدیریلماسی، آغاریلماسی و پنجره سینین دوزلمه سی اؤز عهدده مه دیر. بیز ایسته میریک بیزیم آتالاریمیزین قبرلری اوستونده خارجیلر گزیب ویزه حاکمیت ائتسینلر. سیز هر آد قویورسوز قویون، بیز ائله بیر مجلس دوزلتمه لیک کی، آذربایجانلیدان اولسون. مرتجعلرین تانک - توپلاری گرک بیزیم جنازه لریمیزین اوستونده کئچیب و بیزیم آزادلیغیمیزی اوندان سونرا پوزسون. ایندی پیشنهاد واردیر کی، بئش نفرلیک بیر کمیسیون انتخاب اولوب قرار چیخارتسین و گون اورتادان سونرا قرارلاری کنگره یه وئرسینلر. منیم فیکیریمجه اوچ قرار اولمالیدیر:

1 - مجلس انتخاباتینا مراقبت ائتمک.

2 - دونیا دولترینه و ایران خلقینه، مخصوصاً آذربایجان خلقینه، ایستدیگیمیزی خبر وئره ک.

3 - گله جک مجلسین، یا انجمنین نظامنامه سی و نئجه انتخاب اولاجاغی، وکیللرین سای و محلی گرک بورادا تعیین اولونسون. مستقیماً بیر میلیون یاریم خلق بو کنگره ده شرکت ائدیبلر. بیزیم بو کنگره میز آذربایجان میللتینین اراده سیدیر. بورانین چیخاردیغی قرارلار آذربایجان میللتینین قرارلاری دیر؛ گرک نهایت دقت اولونسون. گرک بیر میلی کمیته یا هیئت اولسون. هر بیر بندن مدافعه ائتمک و اشکالاتی رفع ائتمک لازمدیر. سونرا مجلسله گندن نماینده لریمیز خلقیمیزه خبر وئرسین. بیز دئدیکلریمیزی موقع عمله قویمالییق. آیری بیر ایش لازم دئییل. بیر ده انتخابات مسئله سیدیر.»

قرارلاری یازماق اوچون، بئش نفرلیک بیر کمیسیون انتخاب ائدیلدی. سونرا کورد نماینده لرینین تبریک جوابینی آقای پیشه وری وئریب دئدیله کی: «کوردلر آذربایجانیمیزین بیر عائله سیدیر. بیز ایله اونلارین آراسینا نفاق سالماسینلار. آقای قاضی محمد و کورد میللتینه بیزیم سلامیمیزی یئتیرین.»

بئله لیکله خلق کنگره سی مجلس مؤسسانه چئوریلیب گله جک بؤیوک نهضتین پایه سی قویولموش اولدو. بو مجلس آذربایجان ملتینین آرزولارینی ترنم ائدیپ دردلرینی، ایستدیکلرینی آیدین گؤستریر. کنگره نین تاریخی مراجعتنامه سی ایرانین صلاحیتدار مقاماتینا و آذربایجاندا اولان خارجی دولترلرین نماینده لرینه گؤندریلمه سی، کنگره ده اشتراک ائدنلرین تصویبی ایله گؤندریلیر کی مراجعتنامه بئله دیر:

پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی ایران

جناب آقای سید محمد صادق طباطبایی رئیس مجلس شورای ملی

جناب آقای ابراهیم حکیمی نخست وزیر

بوابیل آبان آیی نین (۲۹ - ۳۰ - ۸ - ۱۳۲۴) جی گونلرینده تبریز شهرینین شیر خورشید سالونوندا ۱۵۰۰۰ نفرین امضاسی ایله عموم آذربایجان شهر و حومه لریندن توپلاناتان عمومی میتینگلر طرفیندن سئچیلیمیش یئددی یوز نفر نمایندهنین شرکتی ایله تشکیل تاپان بؤیوک خلق کنگره سی اؤزونون ۴ - جو اجلاسیندا اتفاق آراء ایله اؤز طلباتی نین اساسی مسئله لرینی آشاغیداکي ماده لرده قید اولونان اعلامیه سیله ایران مرکزی حکومتینه بیلدیرمگی قراره آلدی . آذربایجان خلقی بوردا یازیلما سینا یئر اولمایان ساییسیز - حسابسیز تاریخی سببلره و حادثه لره گؤره اؤزونه مخصوص میلیت، دیل، آداب، رسوم و سایر خصوصیات مالکیتی واردیر. بو خصوصیات اونا حق وئریر کی ایرانین استقلال و تمامیتینی مراعات ائتمکله برابر، بوتون دونیا میلیتلری کیمی آتلانتیک اعلامیه سی موجبجه اؤز مقدراتینی تعیین ائتمک اوچون آزاد و مختار اولسون.

کنگره، آذربایجان خلقینین ایرانین باشقا ایالت و ولایتلریله ارکان مدنی، اقتصادی و سیاسی رابطه سینی نظره آلماقلا برابر، بو خلقین ایندیکی ایران دولتینین تأسیسی حقینده گؤستریدیگی فداکارلیق (واقعا ایندیکی ایران دولتی آذربایجانلیلار واسطه سیله تأسیس اولونموشدور) نظره آلیب، هئچ وجه ایله راضی دئییل کی، دولت اونون مشروع و قانونی تقاضالارینی کی میلی مختاریتدن عبارتدیر، ایرانین سرحدلرینه خلل گتیرن و اونون تجزیه سی سببی قرار وئرسین.

آذربایجان خلقی وار قووه سیله ایراندا مشروطه شکلی آلمیش دموکراسی اصولونون طرفداری دیر. آذربایجان میلیتی ایرانین تمام ایالت و ولایتلری کیمی، ایرانین مجلس شورای میلی سینه نماینده گؤندره جک و عادلانه مالیات وئرمکده شرکت ائده جکدیر. آذربایجان خلقی رسماً و علناً اعلان ائدیر کی بوتون دونیانین دیری میلیتلری کیمی، ایرانین تمامیت و استقلالینی گؤزله مکله برابر اؤزونون داخلی ایشلرینی اداره ائتمکدن اؤتری میلی حکومت یاراتماغا حق لیدیر. او باجاردیگی قدر ایرانین تمامیت و استقلالینی مراعات ائتمکله برابر آذربایجانی دموکراسی و حاکمیت میلی اصولایله اداره ائده بیلر.

آذربایجان خلقی آزادلیق و دموکراتلیق یولوندا بؤیوک زحمتلر چکیب چوخلو قوربانلار وئردیگینه گؤره ایسته بیر اؤزونون مختار حکومتینی حقیقی دموکراتلیق اساسی اوستونده قورسون. بونا گؤره ده کنگره طرفیندن تصویب اولونموش داخلی تقاضانامه اوستونده اؤزونون مجلس میلی سینی انتخاب ائدیب و لازم گؤرور کی آذربایجانین میلی و داخلی حکومتی بو مجلسین نماینده لرینین آراسیندان انتخاب اولوب اونون قاباغیندا مسئول اولسون.

آذربایجان خلقینین اؤز میلی و آنا دیلینه مخصوص علاقه سی واردیر؛ اؤزگه دیلینین تحمیلی اونو ترقی و تمدن کاروانیندان دالی سالمیش و اونون میلی فرهنگ و معارفینین یولونو باغلامیشدیر. بو ناروا تحمیلی قاباغینی آلماق و آذربایجانین ترقی سینه لازم گلن بوتون وسیله لری وجودا گتیرمک اوچون آذربایجان خلقینین میلی کنگره سی هیئت میلی یه دستور وئریر چوخ تیز بیر زماندا آذربایجان دیلینین بوتون دولت اداره لرینده مرسوم و اونون تدریسینی تمام مدرسه لرده (ایستر دولتی، ایستره میلی) عملی ائتسین.

یوز الی مین نفرین امضاسی و یئددی یوز نفر نمایندین اشتراکیله تشکیل تاپان میلی کنگره آذربایجان میللتینین اراده سیله اؤزونو مؤسسان مجلسی اعلان ائدی، آذربایجانین داخلی ایشلرینی اداره ائتمک اوچون سی و نه نفر دن عبارت بیر میلی هیئت انتخاب اندهرک اونلارا اختیار وئیر کی، میللتین میلی ایستکلرینی عملی ائتمک اوچون لازمی تدبیرلر گؤروب صلاحیتدار مقامات ایله مذاکره به گیریشسینلر، معین زماندا آذربایجان مجلسی میلی سینین و هابئله مجلس شورای میلی انتخاباتینی اجرا ائله سینلر.

آخرده کنگره ایران دولتی نین و دونیانین بؤیوک دموکراتیک دولترینین نظرینی یوخاریدا یازیلانلارا جلب ائدیپ اظهار ائدیر کی بو مطالبین اجرایی اوچون فقط تبلیغ و تشکیلات واسطه سیله اقدام ائدیپ، نزاع داخلی و قارداش قانی تۆکمه گه اجازه وئرمه یه جک. ولی اگر مرکزی دولت ایسته سه اونو قانونی و طبیعی سلاح گوجو و قهر غلبه ایله اورتادان آپارسین، او وقت ناچار هر قیمته اولورسا اولسون اؤز حقوقوندان مدافعه ائده جک و تا بیر نفر آذربایجانلی قالانا ده ک اؤز میلی مختاریتی اوغروندا مبارزه آپاراجاقدیر.

مجلس مؤسسان (میلی کنگره) میلی هیئت یه اختیار وئیر کی آذربایجانین مختاریتینی تأمین ائتمک اوچون صلاحیتدار مقامات ایله علاقه یه گیریشسین، مسئله نی صلح و مسالمت یولو ایله حل ائتسین؛ ولی میلی هیئت هنج وجهیله آذربایجانین مختاریتی و میلی حکومتی حقینده صرف نظر ائتمک و ایرانین تمامیت و استقلالینی پوزماق اختیارینا مالک دئییلدیر. بیز آرزو ائدیریک کی، بوتون دموکراسی عالمی بیلسین کی دونیادا بیر میللت واردیر کی حاضر اولوب اؤزونون وار قووه سیله اؤز حقوقوندان مدافعه ائدیپ، آسیانین بیر گوشه سینده آزادلیق و دموکراتلیق بایراغینی قالدیریب ایسته ییر فقط اؤز کمکیله اؤزونون آزادلیغینی تأمین ائتسین. اومود ائدیریک ایرانین صلاحیتدار مقاماتی و بؤیوک دموکراتیک دولتر بیزیم میلی منظوروموزون اجرایی اوچون نوع پرورانه کمک لردن کی منشور آتلاتیک اونون اساسی اوزهرینده قویولموشدور، مضایقه ائتمه یه جکدیر. ((احترامات فائقه ایله میلی کنگره نین مجلس مؤسسان میلی ریاست هیئتی))

(آذربایجان روزنامه سی، ۱۳۲۴ جو ایل، نومره ۶۲)

آذربایجان دموکرات فرقه سی نین بؤیوک خلق ییغینجاغی مؤسسانه تبدیل و بو مجلسین طرفیندن سئچیلیمیش ۳۹ نفر لیک هیئت میلی، مجلس مؤسساندان سونرا اوتوروم کئچیریب آذربایجان مؤسسان مجلسی نین اونلارا تا پیشیردیقلاری ایشلری اجراء ائدیلمه سی اوچون بیر ینجی آتدیمی آتیب اؤزونون ایشه با شلاماسینی میلی مجلس انتخاباتی مناسبتیه یاییئلادیغی بیانییه له، اعلان ائدیر.

((آذربایجان میلی انتخاباتی مناسبتیه میلی هیئتین بیانییه سی))

آذربایجان مجلس مؤسسان میلیلی آخر جلسه سینده اوتوز دوققوزنفردن مرکب بیر هیئت ((آذربایجان هیئت میلیلی)) آدیله انتخاب ائدیپ آذربایجان خلقی نین اساسی آریلاری نین اجرا سینی بو هیئته تا پشیردی.

هیئت میلیلی ایشه باشلایان ساعتدن مجلس مؤسسان میلیلی نین دستوراتینی جدی و دقیق بیر صورتده اجرا ائتمک اوچون فعالیتیه کئچیب وثابت قدملر گؤتورمگه چالیشدی.

هیئت میلیلی مأموردور آذربایجانین میلیلی مختاریتینی تأمین ائتمک اوچون ایرانین تمامیت و استقلالینی رعایت ائده رک آذربایجاندا میلیلی مجلسی قوروب و ولایت انجمنلرینی تشکیل ائدیپ آذربایجانین کلیه ایشلرینده نظارت و بوتشکیلاتین سایه سینده آذربایجان خلقی نین شئون سیاسی و اجتماعی، اقتصادی و معارفی نین میللتین آرزوسونا متناسب بیر صورتده ترقی وئرمک اوچون لازمی تدبیرلر گؤرسون.

هیئت میلیلی انتخاباتین مقدماتین فراهم ائدیپ، آرامش و امنیتین برقرار لیغی اوچون لازم اولان تدبیرلری آلیب اؤز شدید علاقه سینی امنیتین حفظینه ابراز ائتمیشدیر.

هیئت میلیلی عمومیسسی وضعیتنی نظره آلاق اونون تعمیمی و معارفین ترقیسی و تجارتین توسعه سی و کندلی ایله مالکترین آراسیندا اولان اختلافاتی حل و ایشسیزلره ایش تاپماق اوچون اساسلی بیر پروگرام تهیه ائدیپ دیرو امیدواردیر کی مجلس میلیلی نماینده لری نین مورد توجهی اولوب اولارین اجرایی ایله خلقیمیزین حیاتیندا مختلف اجتماعی واقتصادی تبدیلات مشهود ا ولسون وسعادت قاپیلاری بو فداکار میللتین اؤزونه آچیلسین بوخصو صدا انتظاریمیز وارکی مجلس میلیلی نماینده لری گئنیش قدملر گؤتور سونلر.

آذربایجانین میلیلی هیئتلی آیری بیر اللر وسیله سیله آذربایجان میللتینه هرج ومرج ایجاد ائتمک تشبوتونده اولان نقشه لر ایله مبارزه ومقابله ائتمه گین لازم اولدوغونو تذکر وئرمیش و داخلی مبارزه و دعوا چیخارتماق قصد یله آپاریلان مرموز سیاستلره اشاره ائتمیشدیر.

آذربایجانین میلیلی هیئتی بیلیر کی قوشونون صلاح طلب سرباز لاری و افسرلری و غیرتلی ژاندارمه و شرافتلی پاسبانلار هئچ وقت آزادلیغین دوشمن لری نین و آذربایجان محلی مختاریتی(کی ایرانین تمامیت واستقلال دایره سینده تأمین اولمالیدیر). مخالفلرینه آلدانماییب اؤز لرینی آذربایجان خلقی نین صمیمی قارداشلاری بیلیم و ارتجاعی عنصرلرین اللرینده آلت اولمایا جاقدیر.

آذربایجانین میلیلی هیئتی اؤز مهم وظایفینی اجرا ائتمک اوچون خلقیمیزین هر طبقه دن صمیمی حسن نیت وحماییتینه مستحضر دیر.

هیئت میلی مأموردور آذربایجانین میلی مختاریتینی تأمین ائتمک اوچون ایرانین تمامیت و استقلالینی رعایت ائده رک آذربایجاندا میلی مجلسی قوروب و ولایت انجمنلرینی تشکیل ائدی، آذربایجانین کلیه ایشلریندنظارت و بو تشکیلاتین سایه سینده آذربایجان خلقینین شئون سیاسی و اجتماعی، اقتصادی و معارفینین میللتین آرزوسونا متناسب بیر صورتده ترقی وئرمک اوچون لازمی تدبیرلر گؤرسون. هیئت میلی انتخاباتین مقدماتینی فراهم ائدی، آرامش و امنیتین برقرارلیغی اوچون لازم اولان تدبیرلری آلیب اؤز شدید علاقه سینی امنیتین حفظینه ابراز ائتمیشدیر.

هیئت میلی عمومی وضعیتی نظره آلاق اونون تعمیمی و معارفین ترقیسی، تجارتین توسعه سی و کندلی ایله مالکترین آراسیندا اولان اختلافاتی حل و ایشسیزلره ایش تاپماق اوچون اساسلی بیر پروگرام تهیه ائدی دیر. و اومودوار دیر کی مجلس میلی نماینده لرینین مورد توجهی اولوب، اولارین اجراسی ایله خلقیمیزین حیاتیندا مختلف اجتماعی و اقتصادی تبدیلات مشهود اولسون و سعادت قاپیلاری بو فداکار میللتین اؤزونه آچیلین. بو خصوصدا انتظاریمیز وار کی مجلس میلی نماینده لری گئیش قداملر گؤتورسونلر.

آذربایجانین میلی هیئتی آیری بیر اللر واسطه سیله آذربایجان میللتینه هرج و مرج ایجاد ائتمک تشبؤونده اولان نقشه لر ایله مبارزه و مقابله ائتمه گین لازم اولدوغونو تذکر وئرمیش و داخلی مبارزه و دعوا چیخارتماق قصدیله آپاریلان مرموز سیاستلره اشاره ائتمیشدیر. آذربایجانین میلی هیئتی بیلیر کی قوشونون صلاح طلب سربازلاری و افسرلری، غیرتلی ژاندارمی و شرافتلی پاسبانلاری هئج وقت آزادلیغین دوشمنلرینین و آذربایجان محلی مختاریتینین (کی ایرانین تمامیت و استقلال دایره سینده تأمین اولمالیدیر) مخالفلرینه آلدانماییب، اؤزلرینی آذربایجان خلقینین صمیمی قارداشلاری بلیب و ارتجاعی عنصرلرین اللرینده آلت اولمایاجادیر.

هیئت میلی اؤز مهم وظایفینی اجرا ائتمک اوچون خلقیمیزین هر طبقه سیندن صمیمی حسنیت و حمایتینه مستحضر دیر. انتظاریمیز وار آذربایجانین غیور و آزادی طلب خلقی بو مقدس مرام یولوندا، یعنی آذربایجانین مختاریتی و ایرانین تمامیت و استقلالینی تضمین ائتمکده فداکارلیق و مجاهدتدن دریغ ائتمه ییب، مجلس میلی نماینده لرینین انتخابیندا چوخ دقت ائده رک آزادیخواه، میللت دوست و وطن پرست اشخاص انتخاب ائتسینلر.

آذربایجانین هیئت میلی رئیسی — حاجی میرزا علی شبستری

(آذربایجان روزنامه سی، ۱۳۲۴ ایل، نومره ۶۶)

هیئت میلی ۴۶ ماده لی یئنی سئچکیلر قانونو کی اوندا خانیملار دا کیشیلر کیمی سئچکیلرده شرکت ائده جکلرینی و قادیانلاریندا هر ساحه ده کیشیلرله حقوقدا مساوی اولدوقلاری اعلان ائدیلمیش، تصویب ائدیلمیش.

آذربایجان مجلس میلی سینین انتخابات قانونی

بیرینجی فصل

ماده ۱ - آذربایجان مجلس میلی سیینه نماینده لرین انتخابی مستقیم، مخفی و متناسب اولمالی دیر.

ماده ۲ - نماینده لرین انتخابیندا نسبی اکثریت شرط دیر.

ماده ۳ - آذربایجان مجلس نین نماینده لرین سایی یوز بیر نفر دیرو اولارین هر نقطه نین جمعیتینه نسبتاهمین قانونه ضمیمه اولونموش جدول اوزره تقسیم اولونور.

ماده ۴ - انتخابات دا ایکی یا نئچه نفراراسیندا مساوی حالدا رأی چیقارسا نماینده قرعه حکم ایله تعیین اولاجاق دیر.

ماده ۵ - نماینده سی بیر نفر اولان نقطه لرده انتخاب فردی اولمالیدیر. اما بیر نفر دن ارتیق نماینده لری اولان نقطه لرده انتخابات جمعی اولمالیدیر.

ماده ۶ - هر دوره ده انتخاب ائدن شخصین فقط بیر دفعه حق رای واری دیر.

ماده ۷ - انتخاب اولونان نماینده لر اذربایجانلی اولماقله برابر اذربایجاندا ساکن اولمالیدیر.

ماده ۸ - ایگیرمی یاشینا چاتمیش بوتون اذربایجانلی ارواد و کیشی لرین انتخاب ائتمک حق لری واردیر.

ماده ۹ - انتخاب ائتمک حق لری اولانلار:

الف - ایران تبعه سی اولانلار.

ب - آذربایجاندا ساکن اولانلار.

ماده ۱۰ - انتخاب ائتمک حقیندن محروم اولانلار:

الف - خارجه تبعه لری.

ب - سوء نیتله ورشکست اولانلار.

ت - قتل، اوغورولوغا مرتکب اولانلار.

د - قانونی محکمه لرده محکوم اولانلار.

۵ - میلی حکومت مملکتین استقلالیت و آذربایجان میلی مختاریتی علیهینه مسلحانه و غیر مسلحانه قیام ائدن سیاسی مقصرلر.

ماده ۱۱ - نماینده انتخاب اولونان شخصلرین شرایطی.

الف - ایران تبعه سی اولماق

ب - آذربایجان دپلینده دانشیب و یازماق

ت - انتخاب اولدوغو یئرده محلی معروفیتی اولماق

د- یاشی ۲۷ دن از و ۸۰ دان یوخاری اولماق

ماده ۱۲ - اشاغیداکي شخصلر نماینده لیک انتخابیندان محروم دیرلر.

الف - خارجه تبعه لری

ب- سوء نیت ایله ورشکست اولانلار.

ت - قتل و اوغرولوغا مرتکب اولان شخصلر و قانون حکم ایله صالح قانونی محاکماتدا محکوم اولانلار.

د - میلی حکومت، مملکتین استقلالی و آذربایجان مختاریتی عیلهینه مسلحانه و غیر مسلحانه قیام ائدن سیاسی مقصرلر.

ایکینجی فصل: نظارت انجمنین تشکیلی

ماده ۱۳- آذربایجان میلی مجلسین دوه سینین آخرینه ۲ ای قالمیش مجلس میللین هیئت رئیسه سی انتخاباتین تازالانماسی اجازه سینی صادر ائدیر و یئرینده انتخاب وظایفینه انجام وئرمکدن اوتری انجمن نظارتی اشاغیدا کی قرار اوزره دعوت ائدیر:.

۵ نفر آذربایجان مجلس میلی سینین نماینده - ۴ نفر مجلسین معتمدلریندن عضو اصلی و ۹ نفر محلی معتمدلردن عضو علی البدل اولاراق معین ائدیر و ولایت انجمنلری اذربایجان مجلس میلی سیندن دستور الدیقدان سونرا ولایت مرکزلینده همنی قانونه ضمیمه اولونموش جدول اوزره ولایتی انجمن نظارتی تشکیل ائتمک مقصدیله اوز ایچریسیندن ۵ نفر و محلی معتمدلردن ایسه ۴ نفر عضو اصلی انجمن نظارت و ۹ نفر دیگرینه ده محلی معتمدلردن عضو علی البدل اولاراق معین ائدیلر.

تبصره - چونکی فعلاً تبریزده مجلس میلی و ولایت لرده ایسه انجمن ولایتی موجود در کل مستثنا اولاراق بیرینجی دوره اوچون تبریزده موسسان مجلسی طرفیندن انتخاب اولونموش میلی هیئتین دستور و اجازه سی ایله و هابئله ولایتلرده همان میلی هیئتین نماینده لرینین واسطه سیله محلی معتمدلردن ۹ نفر عضو اصلی و ۹ نفر دیگر عضو علی البدل انجمن نظارت معین اولونوب و انتخابات ایشلرینه انجام وئرهجکدیر.

ماده ۱۴ - انجمن نظارتین عضواصلی لری انتخابدان سونرا بلافاصله جلسه تشکیل ائدیب و مخفی رایله اولاراق اوز ایچریسیندن بیر رئیس بیر نایب رئیس و ۴ منشی انتخاب ائتمه لی دیرلر.

ماده ۱۵ - هر حوزه انتخابیه نین مرکزی انجمن نظارتی هیئت رئیسه سینین انتخاب ائتمکدن سونرا بلاتاخیر ضمیمه ده اولان جدول اوزره هر بیر فرعی انجمن نظارت تشکیل ائتمک اوچون معتمد اشخاص دان بیر نفر نماینده معین ائدیب و ولایتی انجمنین

نماینده سیله بیرلیکده فرعی انتخابیه حوزه لرینه گندیب ۹ نفر عضو اصلی و ۹ نفر ایسه عضو علی البدل محلین معتمدلریندن معین ائده جکلر.

ماده ۱۶ – بوتون انتخابات حوزه لرینده اولان نظارت انجمنلری اوز محلینده اولان انتخاباتین دوزگون و صحیح اولماسی مسئول دیرلر.

ماده ۱۷ – اگر ایش موقعینده انجمن عضو لریندن بیرسی فوت اولاستعفا وئره یا حاضیر اولماقدان بویون قاجیرا قرعه موجیبینجه علی البدل عضولردن بیر نفر اونون یئرینه کچییرلر.

ماده ۱۸ – اگر انجمن نظارت عضولرینین اکثریتی ایشه حاضیر اولماقدان استنکاف ائده لریا انتخاب دان سونرا اعتبارنامه وئرمکدن امتناع ائده لر فوراً انجمن ولایتی اشکالین رفعی اوچون اقدام ائده ر اگر گینه اشکال رفع اولماز ایسه عضو علی البدل لردن اولارین یئرینه کچییرلر و مسئله نی مجلس میللی یه گزارش وئیر.

تبصره – اگر بو جریان تبریزده واقع اولسا موضوعی یوخاریداکی گوستریلن کیمی مجلس میللی حل ائتمه لیدیر.

ماده ۱۹ – هر انجمن نظارت بیر هفته انتخاباتدان سونرا انتخابیه حوزه سیندن متفرق اولا بیلر.

اوچونجو فصل: تعرفه وئرمک و رأی الماق ترتیبی

ماده ۲۰ – مرکزی و فرعی انجمن نظارت تشکیل اولان کیمی بلافاصله انتخابات اعلانی وئريلمه لیدیر و اعلاملارین یاپیشیلماسیله انتخابات باشلانماسینین فاصله سی فقط ۳ گون دور. و انتخاباتین مدتی ایسه ۵ گون دور کی گله جک هر دوره ده بیر گون بو مدتدن اسکیلیمک ایله نهایت ۴ دوره دن سونرا انتخابات مدتی فقط بیر گون اولسون

ماده ۲۱ – انتخابات اعلانیندا اشاغیداکی شرایط درج اولونمالی دیر.

الف – انجمنین محلی و تعرفه وروب رأی الماقه تعیین اولونموش مدت.

ب – انتخاب اولانلارین و انتخاب ائدیلرین شرطلری و انتخاب اولوناجاق نماینده لرین سای

پ – رایلرین نشان سیز و اغ کاغذ اوزرینده یازیلماسی و رأی وئرن رای اوزویله گتیرمه سی باره ده تذکر وئريلمه لیدیر.

ماده ۲۲ – انتخاب حق اولان شخصلر معین وقتده تعرفه الیب و اوز رایلرینی وئرمز ایسه داها حق رای ساقط اولور.

ماده ۲۳ – انتخابات تعرفه سی اشاغیداکی ترتیب ایله اولمالیدیر:.

الف – تاریخ و نمره

ب – ادی، اتاسینین ادی، شناسنامه سینین شماره سی و تعرفه صاحبینین ایش و یاشادیغی یئر.

ت – انجمن نظارتین مهر و عضولرینین امضاسی

- ماده ۲۴ - بوتون وئرلین تعرفه لرلاییم دیر دفترده ثبت اولسون.
- ماده ۲۵ - رئیس انتخابات جلسه سینی تشکیل وئردیکدن سونرا انجمن عضولرینین اکثریت ینین و تماشاچیلارین حضورینده انتخابات صندوقی تماماً بوش اولدوغو گوستریلیب حضوراً لاک و مهر اولونمالیدیر. و اونا سالیناجاق رأی ورکه لری اونون اوستونده اولان باجاسیندان سالیناجاقدیر.
- ماده ۲۶ - انتخاب ائدنلر تعرفه الدیقدان سونرا آیین صندوقه سالیر، انجمنین منشی سی تعرفه نی باطل ائدیپ و صاحیبینه وئیریر. رایلری استخراج و انتخاب اولانلاری تشخیص وئرمک ترتیبی
- ماده ۲۷ - رئیس انتخاباتین انجام تاپدیقین اعلام ائدیکدن سونرا انجمن عضولرینین اکثریتی وسایر حاضرینین حضورینده صندوق بوشالدیلیب و رایلرین حسابلاماق دستورینی وئیریر.
- ماده ۲۸ - اول عضولرین واسطه سیله بوتون الینان رایلر سالیب ثبت دفتریه تطبیق اولونار اگر رایلر دفتر ثبتیندن ارتیق گلرایسه او مقداردا بوتون رأی لردن گوتوروب و باطل انده لر و مسئله نی صورت جلسه ده یازارلار.
- ماده ۲۹ - رایلری انجمن عضولریندن بیرری تک تک اوخویوب و او بیررسی عضو نشان وئیریر و ایکی نفرده انجمن عضولریندن ترتیب ایله ادلاری یازیرلار.
- ماده ۳۰ - اگر ورکه لرینده معین عده دن از یا چوخ اد یازیلیمیش اولسا انتخابات ایشینه خلل یتیرمیر. ارتیق یازیلان ادلار ورکه نین ارخا طرفیندن اوخونمایا جاقدیر.
- ماده ۳۱ - اگر رأی ورکه لرینین اغ اوخونماز انتخاب اولونان شخص یاخشی معرفلیک اولونمایا و یا رأی امضالی اولو حساب اولونماز و گرک عین رایلر صورت مجلس ضمیمه اولار
- ماده ۳۲ - رایلر حسابلاناندان سونرا رئیس انجمن انتخاباتین نتیجه سین بیلدیریر و رأی ورکه لری انجمن منحل اولانا قدر ساخلانیلیر. سونرا تبریزده مجلس میللی رئیسینین یا اونو نماینده سی و اطرافدا ولایت انجمنی نین رئیس سی یا اونون نماینده سینین حضور یله محو ائدیله.
- ماده ۳۳ - فرعی انجمن نظارتلر انتخابات صورت مجلسینی امضا ائدیپ انتخابیه حوزه سینین مرکزی انجمن نظارتینه گونده ره ر اورادا همان حوزه نی بوتون مشترک نقطه لرینین انتخابات صورت مجلس لریندن نماینده تشخیص وئیرلر.
- ماده ۳۴ - بیر انتخاب حوزه سینده نهچه مشترک نقطه لرین بعضی سی مرکزی انجمنین تعیین ائدیگی مدت ایچریسینده اوزانتخاباتینی قورتارماز ایسه انتخاب حقینی ایتیرمیش اولور و بوتون عمومی انتخابات ایشینه هئچ لطمه سی وارد اولمور.

ماده ۳۵ - انتخابات قورتاردیقدان سونرا هر حوزه نین انتخابات صورت مجلسی ایکی نسخه ده یازیلیب. انجمن نظارت عضولرینین و انجمن ولایتی رئیسینین امضالاری ایله بیر نسخه سی مجلس میللی یه و دیگری نسخه سی تعرفه ثبت دفتری ایله بیرلیکده انجمن ولایتی یه تحویل ویریلیر.

دوردونجو فصل: انتخابات ایشلرینه راجع اولان شکایت لر

ماده ۳۶ - انتخابات موقعینده ایستر انتخاب اولونانلارا راجع بیر شکایت اولونورسا انتخابات ایشینه مانع دئییلدیر. فقط شکایتین شرحی صورت مجلسده گرک قئید اولونسون.

ماده ۳۷ - انتخابات قورتاردیقدان سونرا انجمن نظارت اوچ گون اولوناجاق شکایت لری قبول ائدیر اوچ گون سونرا گلن شکایت قبول اولونمور. همین اوچ گون ایچریسینده یتیشن شکایت لره رسیده لیک ائدیپ اعتبارنامه لری صادر اولوب و انجمنین منحل اولماسینی اعلان ائدیر.

ماده ۳۸ - شاکیلر آذربایجان میللی مجلسی اچیلدیقدان ۵ گون سونرا یا قدر اوز شکایت لرینی مجلسه وئرمگه حقلی دیرلر و مجلسین حکمی قطعی دیر.

ماده ۳۹ - انتخابات باره سینده او ادملار اعتراض و شکایت ائده بیلرلر کی انتخاب ائتمک حقینه مالیک اولسونلار.

ماده ۴۰ - تهدید یا تطمیع ایله اولونان انتخابات معتبر دئییل دیرو بو ایشه مرتکب اولانلار بیر ایلدن ۳ ایله قدر حبسه محکوم اولماقلا برابر ایکی دوره ده سئچمک و سئچیلیمک حقوقیندان محروم اولورلار.

بئشینجی فصل: مختلف ماده لر.

ماده ۴۱ - انتخابات محوطه سینه سلاحلی گیرمک قدغن دیر.

ماده ۴۲ - انتخاب اولونموش نماینده لرین نصفی بعلاوه بیر نفر تبریزده حاضر اولان کیمی آذربایجان میللی مجلسی اچیلمالیدیر. و اولنارین اکثریت رایى نسبی صورتده معتبر و قابل اجرا دیر.

ماده ۴۳ - آذربایجان میلی مجلسینه انتهاب اولونان نماینده لرین اعتبارنامه لری اطرافدا انجمن ولایتی رئیس لرینین و تبریزده ایسه رئیس مجلس میللینین مهر و امضاسیله تصدیق اولونالیدیر.

تبصره: اعتبارنامه لر استثنائولنجی دوره ده هیئت میللینین رئیسینین امضاسیله تصدیق اولونور.

ماده ۴۴ - آذربایجان میللی مجلسی نماینده لریندن بیر یه نئچه سی فوت ائدیپ و یا استعفا وئریب او محلین اهالی سی اونون یئرینه ایری نماینده انتخاب ائتمگه حقلی دیرلر.

ماده ۴۵ - نماینده لر تمام ایکی ایل مدتینه انتخاب اولونورلار.

ماده ۴۶ انتخاباتدا شرکت اندیب رأی وئرمیین شخصلرین شکایت یا اعتراض حقّاری یوخدور.

آذربایجان روزنامه سی ۱۳۲۴ نجی ایل نمره ۶۹

آذربایجان دوردونجو گونونده (۲۴/۹/۴) ساعت اوچده، آقای حاجی عظیم خان خادم میلی نیین گوندردیگی دعوتنامه موجبینه آذربایجان دموکرات فرقه سیندن و هیئت میلی دن آقای شبستری، آقای رفیعی، آقای دکتر جاوید و آقای بی‌ریا، شهرین مجتهد عالمریندن اولان میرزا محمود آقای ثقةالاسلامین ائوینده توپلانتی قورولور. کی بو توپلانتی دا آقایان: دولت‌شاهی، طباطبایی، نویانی (رئیس اداره راه آهن)، محمدعلی صفوت، آقای بیت‌الله، کلکته‌چی، بافته، صدیق مستوفی، صدقیانی، شربت‌زاده، خلیل خان آرک، رضا قلی خان رشیده، میرزا علی اکبر خان عطایی، فیوضات، شاهین، آقازاده، آقای کیا، حیدرزاده و باشقالارینین حضورو ایله، مجلس آقای ثقةالاسلامین آشاغیداکی سؤزلری ایله آچیلدی:

«آقالارا زحمت وئریب دعوت ائتمکدن مقصود، آرادا بیر حسن تفاهم ایجاد اندیب امنیت و آرامشی برقرار ائتمکدیر. اطرافدا اولان عملیات جماعتین وحشت و اضطرابینا سبب اولوبدور. نیت بودور کی هر ایکی طرفدن تشریف گتیرن آقالار فعلی وضعیتی نظرده توتوب، یا بورادان بیر هیئت معین بویورسونلار کی تهرانا تشریف آپاریب دولت متبوعه ایله وارد مذاکره اولسونلار؛ و یا اینکی تقاضا اولونسون مرکزدن دولت طرفیندن بیرعه آقالاردان تشریف گتیریپ بیزیم دئدیکلریمیزه رسیده لیگ ائله ییب عادلانه بیر صورتده قضاوت ائتسینلر. بونو نظرده توتماق لازمدیرکی بورادا بیگانه لرین قوشونو واردیرائله بیر عمل گره ک باش وئرمه سین کی مسلمانلار اوچون باعث ننگ اولسون. خصوصاً هامییا معلومدور کی دنیا پیشوا لری تهرانا تشریف گتیردیگی زامان ایرانین اراضی سینی تمامیت و استقلالینی تصویب و تضمین بویوروبلار. علیهذا بو مجلسیمیز اومیدوارام کی بو مسئله لرین حقینده قطعی بیر نتیجه یه گله جه بیک.

آقای رفیعی جواب ویرئب دیلر:

اوجورکی بویورورسؤز ائله بیزیم عموماً نظریمیز بودور کی بیر امنیت اولسون و خلق راحت اولسون واللهی بیلیرم کی تمام آقالاریندا نظری من ایله موافق دیر. بیز هیچ امنیت و آرامش پوزولماسینا راضی دئییلیک. نئجه کی اطرافدان ائشیتدیگیم خبره گؤره گویا بیرنفر اورادا ائله بو آزادیخواه لاردان و الله بیلیمه دیم یا بو تشکیلات عضولریندن بیرری خلاف بیرایش گوردوگونه گؤره تشکیلات طرفیندن تنبیه اولونو بدرو.

بونو دا عرض ائتمک ایسته ییرم کی بیز ائله هامیمیز ایرانین استقلالیتینه طرفداریق و امنیت موضوعوندا دا یئنه آقای کیا ایله آذرشهرین بانک میلی سی حقینده خصوصی صحبت ائتدیک.

آقای رفیعی دن سونرا آقای رضا قلی خان رشديه سؤزه باشلاييب دئييرلر: نئجه کی قرآن شریفده بویورولور «انما المؤمنون أخوه» یعنی بیزهامی میز کی مؤمنیک بیر- بیر یمیز ایله قارداشیق. بورادا ییغیشماقدان مقصد نئجه کی بویورولار مؤمن قارداشلارین آراسیندا صمیمیت و ایجاد محبت ائتمکدیر. بدبختیلیگیمیز بورا دا دیر کی بیزیم جماعتین اکثری بیسواد دیر. نادان و کورکیمی دیر. منیم عقیده مچه دؤره رضا شاه دا او بودجه کی وزارت جنگه صرف اولوردو. گره گ او بودجه وئریله ایدی معارفه و بیزیم تمام کند لیلریمیز اوخویا بیلردی کی بو گونکو گون بو جریانلار بدبختانه وجود ا گلمه ییدی.

منیم یا دیمدادیربیز بیرزمان زوغرول پاشا مملکت مصره ده بیرحزب تشکیل وئرمیشدی. همین حزب ده چون چوخ احترامی وارایدی. اونو آخرده دؤولت باشینا کئچیر دیلر. اولین پیشنهاد کی یازیب اعلان اندیب سر تا سر مصر مملکتینده دیوار لار یا پیشدیر می شدی. او عبارت ایدی بوندان کی: «علموهم و التروهم» یعنی «ؤرگه دین، اؤتورون» سونرا زوغرول پاشا ایشدن دوشن کیمی اونون دؤره سینده اولانلارا دئدی، بو هیجان لزوم سؤزدیر. من ائله نظریمی اولده دئیشم «علموهم و التروهم» بلی چالیشماق لازمدیر کی نه نوع ایله اولورسا اولسون جماعتی بو وضعیتدن قورتارماق. آقای رضا قلی خانین سؤزو بونولا خاتمه تاپیر.

آقای شبستری آقای ثقه الاسلامیدان اجازه آلیب دانیشماغا باشلاييب دئیر: نئجه کی هامییا معلومدور بیزمیللتین رفاه حالیندان اؤتورو چالیشمیشیق. و بوگونه قدر الیمیزدن گلهنی مضایقه اوئمه میشیک. اوکی بویورور سؤز امنیت مسئله سی البته بیز تمامیه بونا طرفداریق ولی بیر جهتدن نظر ه آلینسین کی بو امنیتی بعضی مقاملار و تهراندا اولان ناپاک اللر اخلال اندیر. و حتی بو تجزیه مسئله یا الحاق صحبتی همین منبعلردن سو ایچیر و البته بیز ایرانا و اونون استقلالیتینه اورهکدن کاملاً علاقمندیک و اونا هئچ بیر شهبه یوخدور.

البته آقالار دانیشاندان سونرا بیزاؤز نظریمیزی عرض انده جه ییک. بو موقعده آقای صفوت سؤزه باشلاييب دئييرلر: بلی بیز اؤزوموزده ائله بیر گون وارایدی بیرگون یوخ ایدی بئله ایشلر ده واریدوخ نه بیلیم ایندیده واروخ یا وارمیشیق. منظور بودو آنی صورتده بو مجلسدن بیر نتیجه آلاق اونو دامن ائله بیلیره م کی ائله من آقا لارین هامی سینین طرفیندن دیرم کی بیر بیانه وئریلسین بو امنیت راجع کی جماعت وحشتدن قورتولسون من بیلیمیره م و الله آقالار منیم بو عرایضیم بئله دی یا غیری بئله دی، یاغیربئله دی. بو موقعده آقای بی ریا آقای شبستریدن و آقای ثقه الاسلامدان اجازه آلیب سؤزه باشلاييب دئیرکی:

آقای ثقه السلام و محترم آقالار، من فرقه میز طرفیندن چوخ افتخار اندیره م کی پیچاق بنده دایانان گون سیز بیزی بو مجلسه دعوت ائتمیسیز. نئجه کی آقالار بیلیرلر بیز آذربایجان خلقی ایرانین استقلالیتینی بوگونکو- گونه قدر ضمانت ائتمیشیک و گئنه انده جه ییک. بیز فرقه میز طرفیندن وئرین دستورلارا همیشه اطاعت اندیب دؤنمز اراده ایله قاباغیمیزدا دوران مسئله لرین حلینه ایالتی و ولایتی انجمنلرین قورولوب مختاریتین آیینماسینا قطعی صورتده اقدام انده جه ییک. بیز تاریخ بویو نئجه کی

ثابت ائتمیشیک و گئنه ده لازم اولورسا ثابت ائده جه ییک کی بیز آذربایجانلیلار وطنیمیزه و مملکتیمیزین استقلالینه علاقمند ییک اگر ایجاد ائله سه بیر سرباز کیمی مملکتین جنوبوندا دا سرحدیمیزی مدافعه ائتمک اوچون بیرقاریش توپراغیمیز دان اجنبی لره وئرمه ییب بیر سرباز کیمی سینه میزی گه ریب مجاهدت و فداکارلیقدان چکینمه یه جه ییک. قالدی امنیت و اونون پوزولماسی حقینده دئمک ایسته ییرم کی بونا باعث رحمسیز و لیاقتسیز قان ایچه ن دؤولت مأمورلارینین سوء رفتاری اولموشدور.

خصوصیله مرکزی حکومتین آخرینجی ارمغانی اولان صدر کابینه سی کی تهراندا آزادیخواهلیق جریانین بوغوب تشکیلاتلاری باغلاندیریپ محرمانه دستورلار واسطه سیله ژاندارمری دستگاهین مظلوم و بیچاره کندچیلرین علیه تحریک اندیردی. همین بو معامله نین نتیجه سینده دوداقلاری کسین، شالاقلار آلتیندا وجودو قارالان، آروادی نین عرض و ناموسو تاپدالانان کندچیلر صبرائده بیلمه ییب. ائشتیدیگیمیز کیمی امنیه لرین قوللارینی باغلا ییب سلاقلارینی اللریندن آلدیلار. آقای ثقه الاسلام سیزدن خبر آلیرام امنیه نین نه حق واری بیچاره کندچی نین عرض و ناموسونا تجاوز ائله سین؟ امنیه نین نه حق واری کندچی نین دوداقلارینی کسین و یا بالاجا اوشاقلارینی سر نيزدن کئچیرسین؟

قالدی شهرده امنیت مسئله سینه گلینجه و خلقدن اولان اضطراب وحشتین باعثینی مندن خبر آلساز دئیره م سرتیپ درخشانی دیر.

سرتیپ درخشانی نه سبب و نه علتله گؤره شهرداری اداره سینی کی میلی بیر مؤسسه دیر اشغال اندیب اورا سرباز گتیریپ و مسلسل قویودور، آقای سرتیپ درخشانی وئردیگی اعلامیه دنه دئمک ایسته ییردی؟ متمرّد کیمله دئییردی، بیرفرد متمرّد اولایلر، اما بیر تشکیلات کی قانون اساسی موجبجه اونون قورولماسینا امکان و ئریلیر هئچ بیر وقت اونا متمرّد آدی وئریله بیلمز، آقای سرتیپ درخشانی نشرائتدیگی اعلامیه ده گویا دئییردیکی وورارام، اؤلدوره رهیم. کیمی اؤلدورمک ایسته ییر؟ ونه حق ایله اؤلدورمک ایسته ییر؟ کیمی قارشی دایانماق فیکیرینده دیر؟ قوی آقای سرتیپ درخشانی بیلسین کی میلیتین اراده سی مقابلینده او هئچ بیر وقت مغروریت گؤستره بیلمز.

بیز نجه کی دئدیم شهر یور حادثه سیندن سونرا تهرانا مینلرله عریضه لر، شکایتلر، تلگرافلار وورموشوق و لی بو گونکو- گونه قدر چوخ تأسفلر اولسون کی بیر نتیجه آلابیلمه میشیک. اونا گؤره ده من آچیق دئییره م بیز مرکزی حکومتدن مایوس اولموشوق و تهرانا آدام گؤنده رمگه لزوم یوخدور اگر مرکزی حکومتین بیزه فرمایشی وارسا بویورسون تشریف گتیرسن تبریزه.

آقای حیدرزاده سؤزه باشلا ییب دئییر: بلی واقعاً آقای بی ریا دوز بویورورلار بو امنیه اداره لری خلقین جانینی بوغازینا ییغیب من ائله اولیندن بیلیردیم کی باخ بوایش باش توتمایاجاق. هله ممکندیر کی قارا داغ طرفیندن آقای بی ریانین اوقدر خبری اولماسین،

اورا دا امنیه لر بیر اود یاغدییرلار کی پناه بر خدا. بابا هله اوقالسین یئرینده بیزیم شهرده اولان اداره مأمورلاری هامیسی اوغوردور. خصوصاً بو اقتصاد (بورادا آقای حیدر زاده ایسته میر آقای دؤولتشاهی ایله فارسی دانیشسین) رفیعی سسلندی: آقای حیدرزاده اؤز دیلیمیزده دانیش.

حیدرزاده دئدی:

آقای رفیعی ایستدیم بیر گریز وورام.

آقای رفیعی دئدی:

خیر آقا بیزه گریز لازم دئییل.

آقای ثقه الاسلام دئدی:

بونلاری کی بویوردوز، آقای سرتیپ درخشانی بوگون بلدیه دن داشیناجاق و اعلامیه کی وئرمیشدی اودا انتظاماتا راجع ایدی کی خلق و حشتمدن قورتولسون، ایندی بیر ایش گؤرمک لازمدیر، کی ایشین رشته سی الدن چیخماسین، چونکو جماعتین الینه اسلحه کئچندن سونرا ایش رشته دن چیخار. نئجه کی ممکندی بوگون میرزه ربیع کبیری یه کی مراغا دا دیر بیر دستور وئره سیز او هئچ سیزین امریزه تابع اولمایا اطرافدا دا هکذا.

ایندی بیر ایش ائله مک لازمدیرکی، بواسلحه کی یاملکر وئریب و یا آیری بیر دؤولت طرفیندن وئریلیب او باره ده تصمیم توتولسون. و البته نظم و آرامشدن سونرا کمال آسوده لیک ایله اوتوروب بو ایشلر حقینده مذاکره ائده ک.

آقای بی ریا دئییر: باغیشلایین آقای ثقه الاسلام او اسلحه نه مالک لطفیندن و نه ده آیری بیردؤولت طرفیندن کندیلره وئریلمه میشدیر. او اسلحه لر شهر یورحاده سیندن قاباق خیابانلاردا انیک کیرشان اندیب اللرینه پوزاوچون الجک تاخت سربازخانلار دا سربازین عرض ناموسونا تجاوز ائتمکدن چکینمهمین شرافتمند افسرلر کی شهر یور حادته سیندن سونرا بیر گولله آچیلمامیش وطنی قویوب قاچدیلار اونلارین چؤلده تۆکدیگی اسلحه لر دیرکی کندلی لرین الینه توشمیشدیر.

آقای آقازاده شاهین سؤزه باشلایب دئییر:

البته بیزیم هامیمیزین نظریمیز بونا دیر کی جماعت آسوده اولسون وائله بو علت ده سبب اولوب کی بو گون ائله آقارهامیسی بورا یا تشریف گتیریبلر اومودواریق کی چون هامیمیزین نیتی خوشدو موفق اولاق.

سونرا آقای شبستری سؤزه باشلایب دئییرلر:

آقارلار نئجه کی بیلیر، سابق مشروطه زامانیندا ائله آذربایجان خلقینین تقاضالارینین مقابلینده محمد علی شاه توپ – توپخانه گؤندری، عین الدوله گلدی. آخیردا اؤزوز بیلیر سیزکی میللتین قاباغیندا دایانا بیلمه دی. بیزدن ده دئمکدیر. عوض اینکی مرکز

ده دؤولت بیزم قانونو طلبلریمیزه توجه ائله سین گؤرور سؤزکی قوشون گؤنده ریر و موتو ریزه گؤنده ریر- آخی من دئییر مکی
موتوریزه قوشون مثلاً بیزیم طلبلر یمیزین مقابلینده ائده جک.

والله من ده گؤروره م کی وضعیت بیر آز آغیردی، دیبی بودور کی بو ایشلر ائله خوشان خوشانلیق ایله دوزه له یاخشیدیر. یوخسا
نه موتوریزه نه قوشون.

دکتر جاوید سؤزه آلیب دئییر:

آقالار اؤزوز بیلیرسیز کی ها میدان آرتیق بیزیم تشکیلاتلار ایرانین استقلالینه علاقمند دیر. چون من کارگرلر اتحادیه سینده
اولورام هر کارگردن سوروشموشام اونوندا اورگینده مخصوصاً ایرانیه بیر علاقه وار.

مثلاً: نه اولار کی مدرسه لرده اوچونجو کلاسه قدر آنا دیلینده اوخونسون اوچونجو کلاسدا یوخاری فارسی دیلی کی بیزیم
رسمی دؤولتی دیلیمیز دیر او تدریس اولونسون. مثلاً نه اولار کی کند لرده کند لیلرین وضعیتینی یاخشیلاشدیرماق اوچون
فرهنگ اولسون، بهداشت اولسون، و باشقالاری اولسون. یاخود ائله شهر و ایالتی انجمن قورولماسینین نه ضرری وارکی واقعاً
لازم دیر.

قالدی استقلال مسئله سینیه گلینجه البته بیلیر سیز بونو انگلیس، آنکارا رادیوسوندا و باشقا ستاسیونلاردان بعضی سیاسی
مفسرلر یالان شایعه لر و افترا لار دئمکله خلقي تشویشه سالیملار. من اؤز قولاغیم ایله ائشیتدیم کی رادیو دئییر کی آزادیخواه لار
تبریز شهرینی آلدیلار و اداره لری اشغال ائله دیلر. اما سیز حقیقتده گؤرورسؤز کی بئله شئین اصلی یوخدور و مقصد بودور کی
بوگون کی بورا یا جمع اولموشوخ بیر نتیجه آلاق. ائله بیلیر م سیز اگر دموکرات فرقه سینین مرامنامه سینی اوخوسایدیز
بیلر دیز کی بیز نه دئییریک. ممکن دیر کی هئج آقای صدیق مستوفی کی بورا دا آه یلشیب هئج اؤزو بیزیم مرامنامه نی اوخوماییب.
ثقه الاسلام گوله -گوله دئییر: آخی اوخویا بیلیمیریک کی.

آقای رفیعی جوابیندا گوله گوله دئییر:

چونکی آنادیلی دیر.

دکتر جاوید دئییر:

بلی نظر بونا دیر کی اگر سیز بیزیم مرامنامه نی اوخوسایدیز بیلر دیز کی بیز ایرانا علاقمندیک و ایسته یریک کی آذربایجاندا
آبادلیق اولسون خلق راحت یاشاسین.

آقای صفوت دئییر:

بلی من ائله نئجه کی بیلیرسیز اولدون ائله بوقسمتله ده چنه وورموشام و بو حزبی ایشلر ینده آز چوخ خبریم وار. ائله بیلیر م
کی ایندی آقالار بیزیم پیشنهاد یمیزین مقابلینده گره ک گندیب حزبه دانشسینلار و بیر نتیجه یه گل سینلر.

«همین مجلسده آقای حاجی میرزا خلیل آقا مجتهدی و آقای حاجی میرزه باقر آقا قاضی نین دا حضورلاری واریدی»
آقای دؤولتشاهی سؤزه باشلاییب دئییرلر: آقالار من ایندی بومدته کی تبریزده اولموشام دییه بیلیرم کی تهراندا ساکن اولانلاردان هامی میزین تک به تک آذربایجانا علاقه میز وار و اوکی اداره لر باره سینده دئیلر، البته آقالار بیلیرکی بو اداره لرین چوخوندا چالیشانلار سیزین اؤزوزونکی لر دیر. پس بو گلایه بیزه عابد اولان مسئله دئییل دیر. و بوسر تیپ درخشانی حقینده کی بویور دولار نییه گلیب بلدییه نی من اشغال ائله ییب چون ستاد دا یثرواریدی. و اؤزوده او محل کی اورا گلیمیشدیلر. شهرداری کی بیر قسمتی بوش ایدی اورا دا اوتور موشدو لار و بو گونده چیخدیلار و سرتیب درخشانی اؤزو بی طرف بیر آدامدیر. قالدی من دییه بیلیرم کی موقعی مأمور یتده بیر آدام یوخدور کی مندن اینجیسین.

ثقه الاسلام گوله — گوله دئییر:

چونکو تازاسیز.

دؤولتشاهی دئییر:

هامی میزین نیتی گؤروره م پاکدی و ائده به یله جه ییک کی نتیجه ده بیر تصمیم توتاق.

آقای شبستری دئییرلر:

منیم عقیده م بونا دیرکی سیز بیر هیئت معین ائده سیز او هیئت بیزیم میلی هیئت ایله مذاکره یه وارد اولسونلار. چونکو بو ائله بیر سطحی ایش دئییل دیر. بوايشده اوزدن کنچمک اولماز.

آقای دؤولتشاهی:

پس او وقت منتظر اولاق، چون آقای بیات تشریف گتیره جکله. گؤره ک نه پیغام ایله گلیر لر البته اوندان سونرا بیر اقدام اولونار.

آقای بی ریا دئییرلر:

اوکی آقای دؤولتشاهی بویورولار بورادا اولان اداره مأمورلاری سیزین اؤزوزون دندیر. بنده جساراً عرض ائدیره م کی اونلارین اخلاقینی دا مرکز دن گلن اوغرو دؤولت مأمورلاری فاسد ائتمیشلر.

چونکی فهیمی لر، مستوفی لر، اردلان لار، جهانگیرلر، کلهور لر، مأمورلاری وادار ائتمیشلرکی اوغرو لوق ائدیپ خلقی چاپیب اونلارین جیبلیرینی دولدور سونلار. دئمک اولار کی مأمور لاریندا بوجور تر بیه اولماسینا باعث مرکزی حکومت دیر.

آقای رفیعی:

آقالار اجازه وئرسه لر داها جلسه نی خاتمه وئره رک.

آقای بی ریا:

آقالار فرقه میز آذر بایجانین سعادتین محترم تاجرلرین، مالکلرین، روشنفکرلرین، کارگرلرین، اکینچیلرین، زحمتکش لرین بیر لیگینده گؤرور. اونا گؤره ده بو میلی وحدتی یا راتماق اوچون هر بیر فداکارلیقدان چکینمه یه جکدیر. و امنیتین ده تأمین اولونماسینا علاقه داریق قول وئریک.

((شماره ۶۶ پنج شنبه ۸ آذر ۱۳۲۴ آذربایجان روزنامه سی))

اذراینین ۶ سیندا (۶- ۹- ۲۴) آذربایجان دموکرات فرقه سینین جوانلار کمیته سی گنج لرین فرقه ده داها گئیش فعالیت گوسترمک و گله جک نسل لر اوچون یئتیرشدیرمک اوچون ایش باشلاییر. اعلان اولونور:

جوانلار

بو گون اعتبارا آذربایجان دموکرات فرقه سینین جوانلار تشکیلاتی ایشه باشلامیشدیر. تمام سازمان جوانلارین قاباخکی عضولرینه اعلان اولونور. اوزلرینی معرفی ائتمک اوچون هر گون پستخانا کوچه سینده شهری کمیته یه مراجعت ائتسینلر.

جوانلار تشکیلاتینین مرکزی کمیته سی ((۳ شنبه ۶ آذر ۱۳۲۴ شماره ۶۴ روزنامه آذربایجان))

کی بونو آذربایجان روزنامه سینده «جوانلار تشکیلاتی ایشه باشلادی» مقاله ایله بیلدیریب و جوانلاری اؤز میلی جبهه لرین قدرت لندیرمک اوچون اونا الحاق اولماغا دعوت ائدیر.

«جوانلار تشکیلاتی ایشه باشلاری»

آذربایجان دموکرات فرقه سینین جوانلار تشکیلاتی ایشه باشلادی. عموم جوانلار دان دعوت اولونورکی اؤز میلی جبهه لرینی قدرت لندیرمک اوچون بیزیم تشکیلاتا گلسینلر.

بوگونکو دنیا دا جوانلارین بؤیوک وظیفه لر هامییا معین دیر، مخصوصاً آخرینجی محاربه ده دنیا جوانلارینین ائتدیگی فعالیت لری هامی بیلیر.

بوتون جامعه لرده، جوانلارین عهده سین وئرلمیش بؤیوک وظیفه لری اونلار عالی درجه ده اجراء ائدرک تاریخی شرف قاز انمیشلار. شوروی دیگر دؤولتلر بوگونکو دنیا دا فاشیز مین علیه آپاردیقلاری مبارزه ده میلیونلار جا اؤلن جوانلارا بورجلو دور.

استالین گرادوا بشریتی فاشیزمین تهلهکه سیندن قورتارماق ایستهین جوانلار اؤز سینه لرینی گؤرولتولو توپلارا سپر ائدرک وطن اوغروندا مقدس وظیفه لرینی شرفله یئرینه یئتیردیلر!...

تاریخ میلیونلار جا محاربه میدانلاریندا قانینا بولا شمش جوانلارین آدلارینی ثبت ائتمیشدیر.

جوانلار دیرکی ایللر بویو وطنی، آناسینین مهربان قوجاغیندا یاشادیقلاری یئرلری، باغلاری وطنلرینین عظمتینه اوخشیایان متانتلی اوجا داغلاری، اؤز قیرمیزی قانلاری ایله رنگین ائدرک یادگار اولوبدور. غصبکارلارین هجوموندان و تسلط یندن حفظ

ائتمیشلر. جوانلار دیرکی همیشه اؤز قووه لی قوللارینی و جوان قدرتلرینی اؤز وطنداشلارینین میلی حقوqlارینی و ناموسلارینی مدافعه ائتمک اوچون جامعه نین، میللتین اختیاریندا قويموشلار!..

عموم اؤلکه لرین جوانلاری اؤز ائندیکلری فعالیت و فداکارلیقلاری ایله، بوتون دنیا دا جوان نسل لرین بشریت جامعه سینده اولدوغو مقامی و اهمیتی ثابت ائتمیشلر، تمام زنده و رو حلو میللت لرین جوانلارینین آخیر ینجی محار به ده ائندیکلری قهرمانلیقلار بیزیم اوچون سر مشق اولایلر. آذربایجان خلقی اؤزون شرفلی بیر تاریخه مالکدیر، بیزایندی اؤز لیاقتیمیزی اثبات ائتمک اوچون جوانلاریمیزین انرژی و قدرتی آذربایجان خلقینین اختیارینا قويمالییق، جوانلار مستعد بیرفیکیره، جسمه و روحه مالک اولماقلارینا گؤره سون درجه مهم وظیفه لری ایفا ائتمگه قادر دیر، آذربایجان خلقی ایسه عمومیتده بوتون خلقلره تاریخی حادثه لرده، میلی نهضتلرده سرمشق اولموشدور.

بیز جوان میلی قووه میزدن استفاده ائتمک اوچون اؤزجوانلاریمیزی صحیح اصول اوزره رهبرلیک ائدیپ و اونلاری گله جک تشکیلاتیمیزی اداره ائتمگه حاضرلامالییق.

بونا گؤره بوتون جوانلاریمیز، جوانلار تشکیلاتیندا توپلاشمالیدیر. آذربایجان جوانلاری اؤز میلی عنعنه لرینی و شرفلرینی حفظ ائتمک اؤزلیاقتلرینی اثبات ائتمک اوچون لازمدیرکی بو گون کی دنیا دا اؤز وارلیقلارینی بیلدیرسینلر. عزیزآذربایجانیمیزی ستارخانلار و باقرخانلار و تاریخی قهرمانلار یوردونو ارتجاعین تهلهکه سیندن قورتاراق، خوشبخت بیرآذربایجان یاراداق. یاشاسین آذربایجان دموکرات فرقه سینین جوانلار تشکیلاتی!

ح. فتحی خشکنابی ((شماره ۶۴ سه شنبه ۳ آذر ۱۳۲۴ آذربایجان روزنامه سی))

اوسته کی مقاله آذربایجان دموکرات فرقه سینین وئردیگی اؤنمی جوانلار گؤستریر. جوانلاری گلجگین یؤنه تمه نی اولاراق دوز تربیه ائتمگی اوچون حاضرلاماق لازم اولدوغونو بیلیردی. بونا گؤره آذربایجان دموکرات فرقه سینین جوانلار تشکیلاتی یارانیب. آذربایجان میلی هیئتی طرفیندن سئچگیلر نظارت ائتمگه اوچون آقای قیامینین ریاستی آلتیندا معین پرواگرم اوزره نظارت هیئتی تعیین اولور، کی آذربایجانین هریرینده بئش گونون ایچریسینده سئچگیلری باشلانیب خاتمه وئرسینلر.

فرقه بونونلا بئله سئچگی آزاد لیغینی نظرده توتاراق فرقه عضو اولمایان شخص لرین اؤزلرینی کاندید گؤسترمگه اجازه وئریب، حتی فرقه عضو لرینه دستور وئریلرکی، اینانلیقلاری بی طرف کاندید لره ده رأی وئرسینلر. میلی مجلس سئچگیلری بؤیوک سیاسی بیر آتدیم ایدی. بوسئچگیده عموم خلقین ایستر قادین ایسترسه کیشی اولسون شرکت ائتمه سینی تأمین ائدیپ خلقی حق و اختیار لار یندان محروم ائتمک اوچون او وقته قدر موسوم اولان پول و تهدید، تطمیع امکانشینی اورتادان قالدیردی. بوسئچگیلرین آزاد، مستقیم، مساوی، متناسب اولماسی اوچون بوتون سئچگی حوزه لرینده اهالی یه امکان وئردی کی مستقیم و آزاد صورتده اؤز رأی لرینی وئرسینلر. اوگونه قدر عمرونده هئج بیر سئچگیلرده شرکت ائتمهین آداملاردا دسته - دسته گلیب

رأی وئرمکله اؤزلرینین میلی شعورا مالک اولدوقلارینی اثبات ائدیر. اؤزه للیکله خانملارین هوسی داهدا آرتیق ایدی. نییه کی اوزامانا جان ایراندا خانملارا بوتون سیاسی و اجتماعی حقوقلار یندان محروم اولموش انسانلارایدیلر. آذربایجانین میلی حکومتی بیرینجی دفعه اولاراق خانملار سیاسی، اجتماعی مسأله لرده اشتراک ائتمک حقیقینی وئریب گنج، قوجا، فقیر، دؤولتی هامی اؤز سعادتینی سئچگیلرین دوزگون یول ایله آپاریلماسینی گؤروب ۳۲ سئچگی دایره سینده ۱۰۱ نماینده سئچمک اوچون بیر- بیریندن سبقت ائدیپ بئله لیکله تبریزده آذربایجانین باشقا شهرلرینده سئچگیلر هیجانی میلیتی بورویوب آذربایجانین ۶ سی آذر بايجان تاریخینده بیر اؤنمیلی گون ساییلیر. نییه کی آذر بايجان خلقي اؤز گلجه گی نین تأمینینی اوچون انسانلار ین سئچدیگی گون دور.

تبریز ده سگگیز یئرده تعرفه وئریلمگه باشلانیب.

۱ - مرکزی صانديق ستارخان خیابانیندا

۲ -چراندآب

۳ -امیرخیز، چوست دوزان

۴ -خیابان محله سی و مارالان

۵ -قره ملک، شام غازان

۶ -باغمیشه و بیلانکوه

۷ -ده وه چی، سرخاب

۸ -حکم وار - آخینی

کی بیر گون ایچینده مرکزی صانديقا ۷۷۲ تعرفه وئریلیب حالبوکی کئچن دؤره لرده اون گون عرضینده، فقط اون بیر مین رأی آنجاق توپلانیردی لاکن ۶ آذر دن ۱۰ آذر ه قدر فقط بئش گونون عرضینده میلی سئچگیلرده رأی وئره نلرین سایی ۲۳۹۵۰ نفره یئتیشیب. بودا دئمک اولار کی کئچن دؤره لر ده گونده ۱۰۰۰ دن داهدا آز رأی وئریلدیگی حالدا میلی سئچگیلر جریانیندا همان خلق بعضی گونلرده سگگیزمین رأی وئرمکله اؤز میلی علاقه سیننی گؤستریب.

آذر ایینین ۶ وئرین رأی:

۱ - مرکزی صانديق ستارخان خیابانیندا: ۷۲۲ رأی

۲ -چراندآب: ۱۳۲ رأی

۳ -امیرخیز، چوست دوزان: ۱۰۳ رأی

۴- خیابان محله سی و مارالان: ۲۹۳ رأی

۵- قره ملک، شام غازان: ۱۵۰ رأی

۶- باغمیشه و بیلانکوه: ۱۴۷ رأی

۷- ده وه چی، سرخاب: ۱۵۰ رأی

۸- حکم وار – آخینی: ۴۳۰ رأی

آذر اییین ۷ سینده وئرلن رأی لر:

۱ - مرکزی صانديق ستارخان خیابانیندا: ۱۰۳۰ رأی

۲- چراندآب: ۵۹۹ رأی

۳- امیرخیز، چوست دوزان: ۳۷۴ رأی

۴- خیابان محله سی و مارالان: ۸۳۰ رأی

۵- قره ملک، شام غازان: ۲۲۲ رأی

۶- باغمیشه و بیلانکوه: ۲۸۹ رأی

۷- ده وه چی، سرخاب: ۷۳۸ رأی

۸- حکم وار – آخینی: ۸۵۲ رأی

جمع: ۴۹۳۴ رأی

ارامنه نین رأی لری آذراییین سینده ۷۰۰ رأی عبارت اولوب.

((شماره ۶۶ پنجشنبه ۸ آذر ۱۳۲۴ آذربایجان روزنامه سی))

آذر اییین ۸ ینده صانديقلار سالیان رأی

۱ - مرکزی صانديق ستارخان خیابانیندا: ۱۰۴۶ رأی

۲- چراندآب: ۳۹۰ رأی

۳- امیرخیز، چوست دوزان:

۴- خیابان محله سی و مارالان:

۵- قره ملک، شام غازان: ۱۷۱ رأی

۶- باغمیشه و بیلانکوه: ۴۶۳ رأی

۷- ده وه چی، سرخاب: ۶۰۰ رأی

۸- حکم وار – آخینی ک ۴۳۵ رأی

((شماره ۶۷ جمعه ۹ آذر ۱۳۲۴ آذربایجان روزنامه سی))

بئش گون ایچریسینده سالیان رأی

۱ - مرکزی صانديق ستارخان خیابانیندا: ۶۳۷۰ رأی

۲- چراندآب: ۲۵۱۱ رأی

۳- امیرخیز، چوست دوزان: ۱۵۴۸ رأی

۴- خیابان محله سی و مارالان: ۴۱۳۲ رأی

۵- قره ملک، شام غازان: ۸۸۴ رأی

۶- باغمیشه و بیلانکوه: ۱۹۵۳ رأی

۷- ده وه چی، سرخاب: ۳۳۸۵ رأی

۸- حکم وار – آخینی ک ۳۰۲۹ رأی

رأی لرین جمعی ۲۳۸۰۱ رأی

((شماره ۶۸ یکشنبه ۱۱ آذر ۱۳۲۴ آذربایجان روزنامه سی))

فرقه نین خلق ایچریسینده کؤک سالمیش حورمت، علاقه و احترامینی اثبات ائتمک اوچون تبریز نماینده لرینین رأی لرین

سایي شایان دقت دیر. تبریز شهرینین وئرديگی ۲۳۵۹۱ رأی دن

۱ 23550 سس آقای پیشه وری

۲ 23330 سس آقای محمد بی ریا

۳ 23114 سس زین العابدین قیامی

۴ 23084 سس آقای صادق پادگان

۵ 32286 سس آقای دکتر جاوید

۶ 22813 سس آقای رفیعی

۷ 22752 سس آقای علی شبستری

۸ 22751 سس غلامرضا الهامی

۹ 22277 سس ابوالفتح نیکجو

۱۰ 21806 سس فتحعلی ایپکچیان

۱۱ 21595 سس علی شمس ماشینچی

۱۲ 21273 سس محمد عظیمیا

سئچگیلر تبریز انجمنی نین نظارتی نین رئیسی آقای زین العابدین قیامی و نظارت هیئتی نین عضولری

۱ - محمد تقی رفیعی ۳ - جعفر اخگری ۵ - صادق پادگان

۲ - رحیمزاده باد کوبه چی ۴ - علی ماشینچی ۶ - دکتر جاوید

نظارت هیئتی نین یئری ده: تبریز- ستارخان خیابانی- آذربایجان قزئته سی اداره سینین روبروسوندا، آذربایجان میلی هیئت

عمارتی

آذربایجان میلی مجلس سئچکیلرینده خانیملار طرفیندن رأی لر:

مرکزی صاندیق ۵۰۰ سس

چرانداب و لیل اباد ۴۵۰ سس

قره مللک و شام غازان ۱۴ سس

ده وچی و سرخاب ۵۰۶ سس

امیر خیز و چوست دوزان ۱۵۶ سس

باغمیشه و ویلانکوه ۲۶۲ سس

حکم وار و اخینی ۵۲۱ سس

خیابان و مارالان ۷۵۴ سس

سئچگیلر ده خانیملار طرفینده ن تبریز ده ۳۱۷۲ سس وئریلیر،

((شماره ۷۳ جمعه ۱۶ آذر ۱۳۲۴ آذربایجان روزنامه سی))

سئچگیلرین ایکینجی گونو آنلا شیلیر کی، آقایان قریشیان و اونون دوستو آقای معزی فرقه تصمیمی علیهنه اولاراق اؤزلری

اوجون چالیشیب اؤزلرینه رأی (سس) سالدیرمیشلار کی بوایش آنلاشیلانندان سونرا فرقه نین رهبری دستورایله انتخاب حوزه

لریندهن ترد اولوب توبیخ اولونور لار.

میلهی مجلس سئچگیلری آذربایجان خلقلین گؤرونمه میس اعتمادی نین سیمگه سی دیر. تبریز خلقی بو اعتمادی بیرینجی دفعه اولاراق ۱۴- جی مجلس سئچگیلرینده پیشه وری یه گؤستر میشدیر. لاکن گینه ده اؤز اعتماد لارینی فرقه رهبرینه گؤستر میس اولورلار.

آذربایجان میلهی مجلسینین سئچگیلرینین موفقیتله قور تارماسی آذربایجان میلهی حکومتی نین، پایه سینین قورولوشو اولوب فرقه اولکله نی اداره ائتمک اوچون قانونی بیر مؤسسسه وجوده گتیر میس اولور. آذربایجان میلهی مجلسینه ۱۰۱ نفر نماینده سئچیلیر کی بونلاردان: ۱۶ نفری ایشچی - ۲۶ نفر اکیچی ۲۴ نفر ضیاعچی (معلم - قرئتچی - دکتر - مهندس ۰۰۰) ۱۳۰ نفری اداری کارمند - ۲ نفر کارخانادار ۷ نفر تاجر ۱۱ نفر مالک - ۲ نفر روحانی دیر. آذربایجان میلهی مجلسینین نماینده لری آذربایجان میلهی مجلسینین افتتاحی اوچون آذربایجانین هر نقطه سیندن تبریزه گلمه یه باشلایب لار.

آذربایجان میلهی مجلسینین نماینده لری
 تبریز: پیشه وری - محمد بی ریا - میرزاعلی شبستری - صادق پادگان - علی ماشینچی - فتحعلی ایپکچیان - سلام الله جاوید - محمد تقی رفیعی - زین العابدین قیامی - محمد عظماء - غلامرضا الهامی - ابوالفتح نیکجو
 اورمو: محمدتقی آزاد وطن - معین زاده - معیرزاده - دیلمقانی - بهرام نابی (۷۸۶۴ رأی)
 اردبیل: حسن جودت (۱۵۲۶ رأی)

زنجان: جهانشاهلو - هلال ناصری (۷۰۲۴ رأی) - عماد - معرفت صفایی - مراغا: داداش تقی زاده (۱۶۲۷۱ رأی) - کبیری
 مرند: جعفر کاویانی (۹۱۳۱ رأی) - میر رحیم ولایی (۹۰۸۵ رأی) - محمد حسین برهانی (۹۸۳۸ رأی)
 خوی: آتش خان بیات ماکو - مرادعلی تیموری بیات - عبدالحسن احمدی - نورالله یکانی (۱۴۸۳۸ رأی) - شیخ موسی یکانی
 سراب: ابوالحسن واقف (۱۹۹۶۸ رأی) - محمود غزنوی (۱۹۹۵۴ رأی) - جاویدان - غلامرضا صبحی - غلام یحیی دانیسیان
 میانا: عباسعلی پنبه‌ای (۱۰۱۴۴ رأی) - زین العابدین رحیم زاده بادکوبه چی (۸۳۴۴ رأی) - حاج حسین جعفری (۹۵۵۸ رأی)

هشتروند: عبدالعلی مستمع (۷۲۵۰ رأی) - جاوید مهتاش (۵۸۵۰ رأی) - عبدالعلی پژوهنده (۷۲۵۶ رأی)
 اهر و ارسباران: خاوری - میرزاقاسم اقا زاده (۱۱۲۵۰ رأی) - حسین آخوند زاده (۱۱۴۹۹ رأی) - خلیل اذربادگان (۱۱۱۲۳ رأی)
 - محرم دانایی (۱۴۲۷ رأی) - میر مهدی چاوشی (۱۱۳۰۶ رأی) - علی اکبر مهمانی (۱۱۲۴۹ رأی)
 عجیشیرودیز جروند: جعفر اخگری (۴۳۰۶ رأی)

سولدوز: قلی خان بورچالو (۶۱۹ رأی)

علمدار و گرگر: حسن زفیری (۴۳۹۶ رأی)

آذرشهر: رسام موزع زاده - هاشم نیا

الان بر آغوش: حمید ساحتی

اوجان: حسین تیزفهم تیکمه داش (۵۰۸۸ رأی)

کاغذکنان: هاشم مرادی (۴۰۴۲ رأی) - فاضل غفاری (۴۰۴۰ رأی)

ممقان: حسین صانعی (۶۶۴ رأی)

ماکی: مراد علی تیموری (۱۱۹۵۵ رأی) - عبدالحسین احمدی (۱۱۸۹۸ رأی) - محمود ترابی (۸۲۰۰ رأی)

ارونق: عباس هدایت - سلماس: مکرم ترابی (۲۱۴۸ رأی) - احمد برادران آهنگری (۲۱۴۷ رأی) - انزاب: عباس جمالی (۷۰۳ رأی) - ظریفی؟ - محمد دیبایی - بابگین قوروقچیان؟ - ابراهیم علیزاده؟ - اصغر دیباییان؟ - اسماعیل شمس؟ - رضا رسولی؟ - حفیدون ابراهیمی (استارا) - میر قاسم چشم آذر؟ - علی اکبر اورنگی؟ - شکبیا؟ - داوود گرگیان؟ - عبدالله رحیمی؟ - هاشم مرادی؟ - اسماعیل پیشنمازی؟ - سیمون مقردیچیان (ارامنه)؟ - بهرام ناییبی؟ - خانم شمس جدی؟ - ورام میراکیان؟ - خانم عفیفه ترکی؟ - قهرمان قهرمان زاده؟ - میر محمد چاوشی؟ - کریمی؟ - جعفر ادیب؟ - ابوالفضل غفاری؟ - مهدی هاشمی؟

پنجشنبه گونو آذرباینین ۸ ینده (۸-۹-۲۴) آخشام ساعت ۴ ده میللت باغیندا آذربایجان دموکرات فرقه سی و اتحادیه کارگران طرفیندن تشکیل اولونموش میتینگی آقای محمد بی ریا آجیب. آقای پیشه وری یه سؤز وئرلیب آقای پیشه وری آذربایجاندا کی فلاکتلردن بحث ائدیپ اونون علت و مسببلرینی مفصل صورتده شرح وئردیکدن سونرا فقط و فقط میللتین قورتولوشون و آذربایجان اولکه سینین سعادتین دموکرات فرقه سینین تشکیلینده گؤردوگو نو بیان ائدیپ. ناطق تهران حکومتی نین آذربایجانا لا قید با خدیغیندان بحث ائدیپ نطقی نین آخیرینده سؤیله ییر: هر میللت اؤز مقدراتینی اؤزو تعیین ائدیگی کیمی آذربایجان خلقی ده گره ک اؤز سرنوشتینی اؤزو معین ائتسین. آقای پیشه وری انتخابات موضوعوندان دانیشتیب جماعتی رأی وئرمگه دعوت ائدیپ و بو تاریخی رأیین بؤیوک اهمیته مالک اولاجاغین بیلدیریر.

آقای پیشه وری دن سونرا آقای الهامی خلاصه صورتده آذربایجانین گله جگینه و دموکراسی باره سینده دانیشتیق آپاریر. جمعه گونو آذر آیینین ۹ - دا (۹-۹-۲۴) دؤولت مأمورلاری و ارتجاعی قووه لرین یاردیمیه امنیت سیزلیک توره تمه گه چالیشما قلاری حقینده بیر اعلامیه آذربایجان میلی هیئتین رئیسی آقای شبستری طرفینده ن صادر اولور.

آذربایجانلی هموطنلر:

نئجه کی بیلیر سیز مکرر اؤز شدید علاقه میزی آذربایجانین هر یئرینده امنیتین حفظینه دئیش وامنیتی پوزماق و خلقی اضطرار با سالماق اوچون آلمان تدبیر لرین قاباغینی آلمیشیق مخصوصاً تبریز خلقینه متذکر اولموشوق کی امنیت دوشمنلرینه و اونلارین آپاردیقلاری مرموز سیاستلره آلدانماسین و مضطرب اولماسینلار. بومصنوعی خبرلری اوکثیف و ارتجاعی اللرکی خلقین و حشتیندن سوء استفاده ائدیپ اونلاری سویماق خیالیندا دیرلار انتشار وئریرلر.

آذربایجانین میلی هیئت لزوماً اعلام ائدیر: بو موقعده کیمه آذربایجان خلقی اؤز صمیمی علاقه سین امنیتین حفظینه گؤسترمه لیدیر. امنیتین ضدینه اولان تشبوثا عملاً حسن نیت ایله مقابله و علاقه ابراز ائتسین و بو اعلامیه نین مفادی نین نظره آلیب بیلسین کی آذربایجانین میلی هیئت آذربایجانین هر یئرینده هرج و مرج و اختلال تولید ائتمک ایستهینلری و هراسم و عنوانی ایله اولسون و اضطراب ایجاد ائدیپ شخصی و مادی استفاده لراوچون ایجاد وحشت ایلهینلری آذربایجانین وایرانین تمامیت و استقلالی دوشمنلری کیمی تانییب اونلارین بو خیانتکارانه تشبوثونو ممانعت ائده جکدیر.

«آذربایجان هیئت میلی رئیسی – حاجی میرزا علی شبستری»

آذربایجان میلی هیئت آذربایجان خلقینین احتیاجاتینین تأمین اوجون آذربایجاندا بعضی ارزاقین صادرینه ممانعت ائدیردی کی بو باعث اولموش کی بعضی هرج و مرج طلب طرفیندن آذر بایجاندا اغتشاش یاراتماق اوچون باشقا وسایلین قاباغی آلینیردی کی آذربایجان میلی هیئت ارتجاعین قاباغینی آلماق و اونلارا بهانه وئرمه مک اوچون آذر آیینین ۱۱ - ده (۱۱-۹-۲۴) بیر اعلامیه وئرلیب.

"عزیز هموطنلر"

بیلدیگینیز کیمی آذربایجان خلقی اؤز احتیاجاتینین تأمین اوجون آذربایجاندا ارزاق، اغذیه (بو غذا، یاغ و سایر خواربار) و زندگانلیق مایحتاجاتین صدورینه ممانعت ائدیر.

هیئت میلی یه وئرین راپورتلارا گؤره بعضی اشخاص حتی مال التجاره و خشکبار و سایر صادراتی اجناسین صدورونداندا ممانعت ائدیپ مال التجاره صاحبیرینی زحمته سالیرلار. بونا گؤره هیئت میلی آذربایجان اعلان ائدیرکی:

فعلاً آذربایجاندا آشاغیدا یازیلان ارزاقدان سووای هر جنس و مال التجاره نین گؤنده ریلمه سی آزاد دیر و هئچ کس اونلارین گئتمه سینه مانع اولماغا حقلی دئییل دیر.

گؤنده ریلمه سی ممنوع اولان ارزاق و اجناس فعلاً بونلار دیر:

غلّه (بوغدا – آریا – اون) یاغ – کره – پنیر – یومورتا – تویوق – ات – قویون – قره مال

آذربایجانین داخلینده ارزاق و خواربار و مال التجاره نین حمل و نقلی کلیتاً آزاد دیر. کند لردن شهر لره حمل اولونان هر شئی آزاد دیر و حمیلینه مانع اولانلار تعقیب اولوناجاقلار.

شهر لرده کندلرده خلقین مورد احتیاجی اولان خوار بار و اغذیه و اجناسی احتکار ائندلر آذربایجان خلقینین غدار دوشمنی سایلیب شدیداً تعقیب و مجازات اولوناجاقلار. هرکس هر عنوانيله بو دستورون خلافینه اقدام ائده هیئت میلی طرفیندن تعقیب و شدیداً تنبیه و مجازات اولوناجاقدیر.

"آذربایجانین هیئت میلی و حاجی میرزا علی شبستری"

شنبه گونو آذر آیینین ۱۷ سینده (۱۷-۹-۲۴) مرکزی حکومت طرفیندن آذربایجانا والی تعیین اولوب تبریزه گلن آقای بیات و میلی هیئت آراسیندا مذاکره ساعت ۱۰ دا آقای سراج میر (ذکاء الدوله) نین ائوینده عمله گلیر. کی بو مذاکره ده میلی هیئت طرفیندن آقایان: پیشه وری - بی ریا - شبستری - فریدون ابراهیمی و مرکزی دؤولت طرفیندن آقای بیات - استانداری کفیلی آقای دؤولت شاهی اشتراک ائدیپ کی آلتیدا مذاکره ده کئچن دانشیقلارین اوره تی گلیر.

آقای بیات، شاه و مرکزی حکومت نماینده سی اولاراق آذربایجان دموکرات فرقه سینین ایستکلرینی بیلدیرمک ایسته ییرکی آقای پیشه ورینین وئریدگی مطالبی اوخویاندان سونرا سورو مختاریتدن نظر نه دیر. بو سؤز انسانی وحشته سالیر یاخچی دیر اونون یئرینه آیدی بیر سؤز ایشلنسن.

آقای پیشه وری «مختاریت» سؤزونو آچیخلایب، سویس- آمریکا بیرلشمیش دؤولتینی اؤرنک وئریپ دئییرکی مختاریت آذربایجان میللتینین ایستکلرینین گارنتی سی دیر. و بو ناگؤره دیرکی آذربایجان میللتی نین آزادلیق نهضتی مشروطیت انقلابی یا دا خیوانی قیامی کیمی مرکزی حکومتین اغفال سیاست سونو چوندا آرادان گئدمه سین.

آقای دؤولت شاهی - دئییرکی: سیز ایالتی، ولایتی انجمنلر کی آنا یاسادا وارد یر دؤولت مأمورلارین ایشلرینی کنترل ائدیسیز. آقای پیشه وری: رضا شاه دؤرونده آنا یاساداکي ده ییشیکلری (اؤرنک اوچون - سلطنتی قاجاریه دن پهلوی یه ده ییشیلمه سی. ملکه نین ایرانی الاصل اولماغی) آنلادیب بئله دئییر لر. بو مدته آنا یاسانین اصولو آياغ آلتیندا قالیب اوندان بیرشئی قالماییب. ایالتی انجمنی نین ده مقدراتی مرکزی نین تصمیمینه قالیب کی بو شرایط گوجلو بیر گارانتی ایسته ییر. دؤولت ایشلرینی ایالت لرده کنترل ائتمک اوچون اولابیلمز و آذربایجان مؤسسان مجلسی بئله صلاح گؤروب کی ایالتی انجمن لر تشکیلاتینی بیرآز گئنیشلندیریب اونا داخلی میلی مجلس ماهیتی وئرسین. کی بودا مرکزی حکومتین تجاوازا تینی آلیب محلی ایستکلریده محل مقتضیاتا گؤره حل ائتسین.

آقای بیات: ایسته بیر سیز کی بو مختاریت نه حد اولسون: ایران سر حداتی و ایران پرچمی عادلانه عمومی قوانین آلتیندا، داخلی ایش لر یمیزده مختار اولاق. بیزین پولو ایران پولودور.....

آذر آیینین ۱۹ دا (۱۹-۹-۲۴) آذربایجان میلی مجلسین آچیلیشینا یکی گون قالا آذربایجان میلی مؤسسان مجلسی عموم ایران خلقینه و آذربایجان میلی اوچون آذربایجان دموکرات فرقه سینین آماجلا ر و بوگونه قدر گورودوگو ایشلر و حقینده بیر بیانیه وئر ی.

((آذربایجان مجلس مؤسسان میلی سینین بیانیه سی آذربایجان میلیتینه و عموم ایران خلقینه))
هموطنلر:

بوگون بیزیم افتخارلی میلیتیمیزین خلل تاپمایان اراده سی بئله قرار توتمو شدور کی: بوگونکو چتین شرایطده محکم بیر عزميله اوزونون اونودولماز کئچمیشینه و قدیم مدنیتینه و آزاد لیق نهضتلر ینده گوتوردوگو قدملره لایق اولان پارلاق تاریخی وظیفه سین انجام وئر مکه برابر هر جور مانعی اوز قارشى سیندان قالدیر سین.

آذربایجان کئچمیش جلاللی عظمتینه لایق اولان بو بؤیوک مأموریته خلقیمیز افتخار ائدیر.

آزادلیق و دموکراسی اوغوروندا هانسی کی اونو دفاع ائتمکدن اوتری آزادیخواه میلیتلرین رشید اوغوللا ری مردلیگیله جانلارینی بو یولدا قربان ائدیبلر خلقیمیز بو عزیز مقصدلر اوچون مبارزه آپار ماغا یئنه ده افتخار ائدیر.

بیزیم بؤیوک اجداد یمیز ماد دؤره سیندن تا شاه اسماعیل صفوی عصرینه قدر و مشروطه انقلابی نین باشلا نغیجینا قدر آزاد لیغی اله گتیرمگ اوچون خارجی اشغالچیلر علیهینه قهرمانلیق ایله مبارزه آپارمیشلار و بو قهرمانلیقلار خلقیمیزین تاریخ صحیفه لرینین زینتی دیر.

آذربایجانین غیرتلی مجاهد و رشید اوغوللاری مثل سیز فداکار لیقلارینین نتیجه سینده و مشروطه انقلابلاریندا استبداد حکومتی نین اساسینی و ارتجاعین سلطه سینى کؤکوندن قازیلراق ایران میلی اوچون آزادلیق و دموکراتلیق آلدیلار. قانون اساسی آذربایجانین شرافتلی اوغولارینین قانلاری بهاسینا آلینمیشدیر.

۴۰ ایل قاباق بیزیم بابالاریمیز جنگ میدانلاریندا مردلیک له آزادلیق و دموکراسینی اله گتیر مگه نائل اولموشلار و بو عزیز میوه نی دفعه لرله آزادلیق دوشمنلریندن حفظ ائتمیشلر. اما آذربایجان میلیت هانسی کی بو قدر مشروطه انقلابی نین یارانماسی اوچون حمایت ائتمک یولوندا فداکارلیق ائتمیشدیر. هیچوقت اوز سونسوز مجاهدتلر ی نین نتیجه لرینده ن استفاده ائتمه ییب آزادلیقدان نصیب سیزقالیب و واقعی دموکراسیدان اثر بئله گورمه ییب دیر.

نه اوچون؟

اوناگۆره کی مرکزین مرتجع حکومتلری آذربایجانا همیشه حقارت نظریله باخمیش و هر وقت بو تورپاغا مستعمره گؤزیله باخیب و هئج وقت آذربایجان استعمار ائتمک فیکیریندن و بو تورپاغین زحمتکش میللتینی استعمار ائتمکلیریندن باشقا آرزولاری اولمامیشدیر تهرانین آزادلیق اؤلدورهن حکومتینین هدفی همیشه بو اولموشدورکی آذربایجان ابدی دالی قالمیش شریطینده ساخلا سین، جهالت و موهوماتی بو مملکتده گئنیشلهن دیر سین. وارتجاع عامللرینی و فلاکتی تقویت ائدیب علم مدنیت قاپیلاری بو یئزین آزادیخواه خلقینین اوزونه باغلا سین.

پارلاق تاریخی سابقه سبب و افتخارلی مدنیتی اولان بیرمیللت کی اونون میللتی، میلی آداب و رسومو داغ کیمی محکم دیر. واونون مدنیت چراغی ایللربویو قدیم دونیانی ایشیقلا ندیران خلقیمیزی مرکزی مرتجع لر ومدنیتده ن وتاریخده ن و مستقل شخصیت دن محروم اولان بیر میللت کیمی قلمداد، ائدیب هر جور اجتماعی امتیازلاردان محروم گؤستریب اونا نسبت پیس اهانندن ویئنه آچاق مسبتلردن چکینمه ییبلر.

تاریخ بویو دونیانین ان آباد و جمعیتلی یئرلریندن اولان ودونیانین ثروت منشئی ساییلان وطنیمیزی خرابه زاره دؤنده ریب فقر و فلاکته دچار ائدیبلر.

تهرانین آزادلیغینا ضد اولان حکومتی بوتورپاقدا آزادلیغین هرگونه آثارینی اورتادان آپاریب اونون انکشاف و ترقی اوجاغینی سؤندوروب دور. اؤزلیاقت سیزوآچاق مأمورلارینی حدود سؤز اختیارات ایله آذربایجانی خرابه ائتمه یه، آذربایجان میللتین تحقیر ائدیب اونون آنادیلینی و آداب رسومونو اورتادان آپارماغا گؤندرمیشدیر.

اونلارین مقصدلری آنادیلیمیزی آرادان آپارماق، میللت و مدنیتیمیزین اساسینی متزلزل ائتمک دیر. تابو واسطه ایله آذربایجانلی اؤز پارلاق تاریخینین خاطیرلاما سین.

بو خطرلی نقشه نین اجراسیندا مرکزین مأمورلاری هر جور فجایع یاراتماقدان چکینمه دیلر.

آذربایجان اوغوللاری یا زندان گوشه لرینده و یا تونل آلتیندا و یا ایرانین جنوب منطقه لرینین پیس هوالاریندا تلف اولوب اورتادان گیتدیبلر.

رضاخانین قولدور حکومتی مختاریتین پلیسی واسطه سیله آذربایجاندا ایستدیگینی ائتدی. و بیرچوخ آذربایجانلی رضاخانین ظلم چکمه سی و مختاری نین اسارات زنجیری آلتیندا دا محو اولدولار. شکنجه و محرومیت فشاری حدیندن آشدی.

رضا خانلار ومختاریلر اورتادان گئتدیبلر. اما آذربایجانلی روحوده اؤلمک آزادلیق ایشیغی سؤنمه دی ۱۳۲۰ نجی ایل شهریورحاده سی یئتیشدی.

بین المللی وضعیت ایرانین داخلینده یاشایان میللتلره ده آزادلیق ودموکراتلیقدان استفاده ائتمک شرایطینی یاراتدی ۴۰ ایلدن آرتیق دیرکی بو واقعه دن کئچیر. بو مدت ایچریسینده آذربایجان خلقی دفعه لرله اؤزآزادلیغینین احیاسی و قانون اساسیین اجراسی اوچون مرکزی حکومتده مراجعت اندید، لکن هر دفعه یا خشونت و چوخلو اعتناسیزلیقلا اوزله شیب ویا قووولوبلار. بو مدت ایچریسینده آذربایجانلی مرکزی حکومتدن سرنیزه، زور، قانون اساسیین تاپدالانماسی آزدلیق و دموکراتلیق اصولونون محو اولماسی وفاشیستی عملیاتیندان باشقا بیرشئی گؤرمه میشدیر.

تهرانین مرتجعلری آذربایجانلی خراب ائتمکله و بو تورپاغین زحمتکش خلقینین افلاسه سالماقلا تهرانین ظاهری گؤزه للیگینه گون به گون توجه اندید و بیزیم قانونی تقاضالاریمیزی استهزا و اعتناسیز لیقلا قارشیدا میشلار. آذربایجان خلقی قانون اجازه وئرمیش حده کیمی اؤز قانونی تقاضالارینی تعقیب ائتدی. لکن مرکزی حکومتین منفی جوابینا راست گلدیلر. آیدین دیرکی بئش میلیونلوق بیر میللتین مقدرا تینا بوقدر اعتناسیز لیک واهانت گؤستریمک بوگونکو دنیا دا کی آذربایجانلار کیچیک میللتلر استقلال یا خود مختارلیق ویا دموکراتی حکومتده مالیک اولوبلار. دؤزولمز بیرایشدیر.

بونا گؤره ۱۵۰ مین نفر آذربایجان خلقی طرفیندن انتخاب اولموش نماینده لر آبان آیی نین ۲۹ دا تبریز شهرینده ییغیشیب آذربایجان میللتی نین بؤیوک کنگره سینی تشکیل وئردیلر. وبو بؤیوک کنگره نین پولاد تصمیملری تعقیبینه سیز آذربایجان کیشیلری و مردانه آروادلارینین سسلرینی ائشیدیرسیز کی اونلار قوه لر ایله آزادلیق ودموکراسیین برپاسی و میللتین اساسیین محکمه لنمه سی ومختاریتین اله آلینماسی اوغروندا قیام ائتمیشلر.

؛ آذربایجان، مجلسی میلی ایسته ییر؛

بو مقدس قیامین هدفی ائله بیراصولون تقویت و محکمه لنمه سی دیرکی اونون موجبجه دموکراتیک شرایطینه آذربایجان مختار و آزاد یاشاماغا حقلی دیر.

بو مقصوده چاتماق اوچون آذربایجان مجلسی میلی آچماغی اولینجی بیر اقدام حساب اندید اونون تأخیر سیزاولاراق عملی اولماسینی طلب اندیر.

آذربایجان میللتی اؤز وکیل لرینی مرکزده کی مجلس شورای میلی یه گونددر مکله برابر لازم گؤرو کی اؤز میلی مختاریتی نین اله آلینماسی اوغروندا قیام ائتمیشلر.

آذربایجان میللتی اؤز وکیل لرینی مرکزده کی مجلس شورای میلی یه گؤنده ر مکله برابر لازم گؤرور کی اؤز میلی مختاریتی نین حفظی و آرزو لارینین عملی اولونماسی اوچون اؤزونه مخصوص بیرمجلس میلی سی اولسون. بو بیر حقدیر کی آذربایجان

میلتی نین بؤیوک کنگره سینین تصویبندن کچمیشدیر. بیز بو مقدس و مشروع حقیمیزی آماقدان اوتری وار قووه میزله فداکارلیق ائده جه ییک.

۱۴ نجی مجلس ۱۵ نجی دؤره نین انتخاباتی نین تحریمی ایله قانون اساسینی آیقلاری آلتینا قویوب مشروطیت قارشیسندا بؤیوک بیر خیانته اقدام ائتمیشدیر.

اوندان اوتری کی قانون اساسینین متممی نین ۷ نجی اصل موجبینه «مشروطیتین اساسی جزء و کلاً تعطیل اولونماز». قانون اساسینین ۵ نجی اصل ده آشکار دئییر: «انتخاب اولانلار ایکی ایل مدتله انتخاب اولورلار و بو مدتین اولی تمام ولایت و ایالتلردن انتخاب اولموش و کیلیرنین تهراندا حاضر اولدوغو گوندن باشلاناراق ایکی ایل مدت دن سونرا تازا وکیللر سئچیلر و جماعت کچمیشده کی یاخشی وکیللری تازادان انتخاب ائتمکده مختار دیرلار».

انتخابات قانونون ۵۳ نجی ماده سی موجبینه انتخابات تین قورئارماسینا بئش آی قالمیش تازا انتخاباتین مقدماتی فراهم ائدیلمه لیدیر.

و اوچ آی انتخاباتین قورئارماسینا قالمیش تازا انتخابات باشلانمالیدیر و بو ترتیب ایله مشروطیت بیر گون بئله تعطیل اولمامالیدیر. قانون اساسینین بواصل مسلمی اوزره مجلسین خیانتکار اکثریتی طرفیندن ۱۵ نجی دؤره نین انتخاباتی نین تحریم ائدیلمه سی قانون اساسینین کاملاً مخالفی دیر. بوناگؤره آذربایجان میللی مجلسین مرکزی و مجلس شورای میللینین انتخاباتینی اجرا ائتمه یه مردانه لیکله قیام ائدیپ موفق اولاجاقدیر. بو فداکارلیقدان دایانمایاجاقدیر.

آذربایجانلیلار بو واسطه ایله مشروطیت انقلابینین اصولونا و دموکراسینین پایداریغینا نسبت اؤز ایمان و عقیده لرینی گؤستریر. تصمیم توتوموشلار کی آزادلیق و دموکراسی دوشمنلرینه اؤز پولاد اراده لری ایله دیش سیندیریجی جواب وئرسینلر.

"میلت اؤزو انتخابات فرمانینی صادر ائدیر."

قانون اساسینین متممینین ۲۶ نجی اصلی موجبجه «مملکتین قووه سی مللیدن عبارتدیر» بو ماده یه گؤره انتخابات فرمانینی صادر ائتمگه میللیدن باشقا بیر یوکسک و صالح مقام یوخدور. بونا گؤره میللتیمیز جدی تصمیم توتور کی اؤز رشید اوغلارینین فداکارلیقلارینین ثمره سی اولان قانون اساسینی حفظ ائدیپ و بو قانونون اصلینده میللته منظور اولونان حقوقلاری دفاع ائده جکدیر.

بو گون آذربایجان میللی رشادته و اوجا سلسله مجلس میللی انتخاباتینین فرمانینی صادر ائدیر.

"آزادلیق قربانلیق ایسته بیر"

آزادلیق قربان وئرمه دن اله گلمز.

آذربایجان میللی اؤز مجلس میللی سینی قوروماق و میللی مختاریتین، آنادیلینی بالاخره بیرحقیقی دموکراسی رژیمینی قوروماق یولوندا بو قربانلیقلاری وئرمه یه صمیم قلبدن حاضیردیر.

ایندیکی تهرانی نالایق و جنایتکار حکومتی بویولدا اؤز سربازلارینی مجهز اندیب بیزه اعلان جنگ وئیر: وظیفه میز دیرکی وقتی تلف ائتمه دن اؤز مبارزه و قهرمان سربازلاریمیزی یعنی آذربایجان میللی نین افتخارلی و غیرتلی اوغوللارینی آزادلیق آماق و دموکراسی رژیمینی قوروماق یولوندا مبارزه میدانینا گؤنده رک. آذربایجان میللی اینانیرکی شرافتلی افسرلر، گروهانلار، سربازلار، ژاندارملار، پاسبانلار آذربایجان میللی نین دوشمنلرین دیمه لرینه آلدانماییب زحمتکش میللتین پولوایله آلینمیش اسلحه دن قارداش قانی تۆکمه یه استفاده ائتمه یه جکله و هئچ وقت اؤز آذربایجانلی باجیلاری، آنالاری، قارداشلاری و آتالارینا کی آذربایجان میللتینین سعادتی و آزاد لیغی یولوندا مبارزه اندیرلر، شمشیر چکمه یه جکله. بیز اینا نیریق کی بو مقدس نهضتین تعقیبنده سایر ایالت و لایتلرده آزادلیق بایراغینی قالدیریب و سایر یئرلرین آزادلیقدان محروم قالمیش و ستم گورموش خلقلری ده انتخاباتین تحریم سدی سینی سیندیریب تهران مجلسینین مرتجع و ناصالح اکثریتی نین ضدینه مجلس شورای میللی انتخاباتینی باشلایب بونولادا ولایتی انجمنلرین قورولماغینا اقدام ائده جکله. آذربایجان میللی افتخار اندیر کی یئنه ده مشروطیت انقلابی کیمی آزاد لیک و دموکراسی یولوندا ایران میللی نین رهبرلیگینی عهده سینه گؤتورور. بونا گؤره آذر بایجان هیئت میللی سی افتخارلی آذربایجان میللی آدیندان و آذربایجان خلقینین عموم طبقاتی آدیندان آذربایجان افرادینا دستور وئیرکی آزاد لیک دوشمنلرین جبهه سینی سیندیرماق و میللتین مقدس آرزولارینی عملی ائتمک اوچون آخرینجی مرحله یه قدر ایره لی گئتسینلر.

یاشاسین افتخارلی آذربایجان میللی! یاشاسین آذربایجانین میللی مختاریتی!

یاشاسین آذربایجان مجلس میللی سی! یاشاسین آذربایجانین آنا دیلی!

یاشاسین ایرانین استقلالیتی!

بئله لیکله آذربایجان تاریخینین اونودولمویان گون گلیرچاتیر. اوگون کی گینه آذربایجان خلقی اؤزو- اؤزونه آقالیق ائدیگی گون یعنی چهارشنبه گونو آذر آیینین ۲۱ (۲۱-۹-۱۳۲۴) آذربایجان میللی مجلسی سحر ساعت ۹ یاریمدا ۷۵ نفر نماینده نین حضورایله تشکیل تاپیر. یوللارین باغلی اولدوغونا گؤره اردبیل - خلخال - آستارا نماینده لری گلیب بو میللی گونده آذربایجان میللی مجلسینین افتتاحینا گلیب یئتیشه بیلیرلر.

آذربایجان میللی مجلسی آقای نظام الدوله رفیعینین سنی ریاست سیمتیهلر آچیق اعلان اولونور.

"بسم الله الرحمن الرحيم، نظر به تقاضای اهالی آذربایجان با مختاریت در داخل ایران من بو گون مجلس میلی آذربایجانی آچیق اعلان ائدییره م. الحمدلله بنده بو گون مأمور اولدوم کی آذربایجان مجلس میلی سینی آچیق اعلان ائده م. اجازه ایسته بیرم آقای ولائی ایله بیات ماکوئی موقتی منشی گرلیق سیمتینه منصوب اولسونلار.

آقای رفیعی نین پیشنهادی اکثر یتله قبول اولوب. آقای قیامی پیشنهاد ائدییرلر کی علی الاصول مجلسین داخلی نظامنامه سینی تصویب ائتمک اوچون بیر هیئت رئیسه موقتی لازم دیر. بوناگوره ده من آقای پیشه وری - دکتر مهتاش - دکتر الهامینی موقتی هیئت رئیسه اوچون پیشنهاد ائدییره م.

آقای قیامی نین پیشنهادی اکثریت آرا ایله تصویب اولونوب موقتی هیئت رئیسه اؤز یئر لرینده حاضر اولوبلار. آقای پیشه وری: اگر اجازه وئرسیز مجلسین نظامنامه سینی آقای ولائی اوخوسونلار، من پیشنهاد ائدییره م کی نظامنامه اوخودوقدان سونرا تک تک ماده لرینه رأی آلینسین.

نظامنامه باره سینده هرکسین پیشنهادی اولسا یازیب هیئت رئیسه یه وئرسین کی گله جکده اونو نظرده توتسونلار. آقالار بیر خواهشیم واردیر، مجلس میلی میتینگ دئیل دیر. آل وورماق و ابراز احساسات ائتمک مجلسه یاراماز. بو قسم ابراز احساسات مجلس اوچون مناسب دئیل دیر. اگر بیز ایسته ییریک ایشیمیزی قاباغا آپاراق گره ک مجلسین داخلی نظامنامه سینی کاملاً رعایت ائده ک.

آقای ولائی نظامنامه نی اوخوماغا باشلاییر.

"آذربایجان میلی مجلسینین داخلی نظامنامه سی"

آذربایجان مجلس میلی سی نماینده لرین یاری دان چوخو تبریز ده حاضر اولدوغو وقت افتتاح اولونور مجلس میللینین بیرینجی جلسه سی نماینده لردن ان چوخ یاشلی سینین ریاستی وایکی نفران جوان نماینده لرین کاتب لیگی ایله آچیلیر.

مجلس افتتاح ائدیلدیکدن سونرا علنی رأی ایله موقتی صورتده بیر رئیسی و ایکی کاتب انتخاب اولونور. بو موقتی هیئت فوراً نماینده لرین اعتبار نامه لری و انتخابات جریانی حقیقده گزارش وئرمک اوچون هیئت نظارته دانیشماق اجازه سی وئیریر.

اعتبارنامه لر نظردن کئچیریلدیکدن سونرا مخفی رأی ایله آشاغیدا کی قرار اوزره ۹ نفر دن عبارت بیردائی هیئت انتخاب اولونور.

هیئت رئیسه: بیرنفر رئیس - اوچ معاون - ایکی کاتب - اوچ عضودن عبارت اولور

"هیئت رئیسه نین وظیفه لری"

مجلسین جلسه لیرینی اداره ائتمک

مجلس تعطیل وقتینده اونون وظیفه لیرینی عهده دار اولوب دؤولت طرفیندن وئریلن قانون لایحه لیرینی آزمایش اوچون قبول ائدیپ عموم اجلاسین تصویبینه یئتیرمک.

هیئت ریاست مجلس میللینین مالی و اداری ایشلیرینی منظم صورتده اداره ائدیپ اونون ایل لیک بودجه سینی تنظیم و اونون گلیر و چیخارینی معین ائدیر.

هیئت ریاست مجلس داخلی و اداری ایشلیرینی دولاندیرماقدان اؤتری ساده بیر اداره و حسابدارلیق تشکیل ائدیر و اونون ایشلیرینی مستقیماً اؤز تحت اداره سینده ساخلایر.

هیئت رئیسه مجلس میللینین اداره ایشلیرینه نظارت ائتمک اوچون مجلسین بازرس لیک اداره سینی وجودا گتیریر. مجلسین آچیق اجلاسلا ریئدا قوناق صفتی ایله حاضر اولماق اوچون خارجی دیپلوماسی نماینده لری و روزنامه مخربرلری همچنین مجلس نماینده لیرینین ضمانتی ایله قوناقلارا مخصوص دعوت نامه لر واسطه سیله اجازه وئرلییر. لیکن بو شخصلرین مذاکرات دا اشتراک ائتمگه و اظهار عقیده و احساسات ائلهمه گه حق لری یوخدور.

مجلسده رئیسین اجازه سی اولمادان دانیشماق اولماز- نوبه دن خارج دانیشماق اوچون مجلسین قرارینا احتیاج وار دیر.

دستوردان اول دانیشماقدان اؤتری ده مجلس خصوصی قرار قبول ائتمه لی دیر.

نماینده لر نوبت ایله دانیشمالی بو نوبه منشی لردن بیرری واسطه سیله قید و رئیس واسطه سیله اعلان اولونمالی دیر.

"متفرقه ماده لر"

مجلسین جلسه لری ایکی نوع دیر: علنی و مخفی

علنی جلسه لرده دیپلوماسی نماینده لر، روزنامه مخربرلری و تماشچیلار شرکت ائده بیلر.

مخفی جلسه لرده شرکت ائتمک اوچون نماینده لر و وزیرلر، اونلارین معاونلریندن باشقا کیمسه یه اجازه وئرلیمیر.

مجلسین دانیشیقلا ریئدا نماینده لر و هیئت دؤولت عضولریندن - وزیرلرین - معاونلریندن باشقالاری شرکت ائده بیلمز لر.

قوناقلار و روزنامه مخربرلریندن انتظامی پوزماق ایسته سه لر رئیس اونلاری اجلاس دان اخراج ائدیر. حتی اونو موقتاً ساخلاتدیرا

بیلر. اگر اونون عملی شدید اولورسا صالح محکمه واسطه سیله مجازات اولونار

مجلس جلسه لیرینین وقتینی تعیین ائتمک هیئت رئیسه نین وظیفه لریندن اولدوغو حالدا نماینده لرین اون بیر نفری نین کتبی

تقاضاسیله ده اجلاس چاغیرلا بیلر.

مجلس بناسینه سلاح ایله داخل اولماق اولماز

مجلس میلی عضولریندن ایکی اساسی کمیسیون تشکیل اولونور بیرینجی مالیه کمیسیونو ایکینجی خلق قوشونلاری ایشلری کمیسیونو.

مدعی العموم کل و رئیس دیوان تمیزتعیین ائتمک مجلس وظیفه لریندن دیر.

"دؤولت تشکیلی حقیقده"

آذربایجان میلی مختار دؤولتی مجلس واسطه سیله تعیین و تصویب اولونور.

مجلس میلی ده اکثریت قازانان فرقه نین رهبری (لیدری) مجلس رئیسینین دعوتی ایله هیئت دؤولتی انتخاب اندیب تصویب اوچون مجلس میلی یه تقدیم ائدیر.

دؤولت یعنی قوای مجریه، مجلس یعنی قوای مقننه دن تامامیه آیری اولمالیدیر.

آذربایجان میلی دؤولتی وزارتخانه لری عبارتدیر:

۱- باش وزیر ۷- صحیه وزیر

۲- داخله وزیر ۸- پول و پست تلگراف و تلفن وزیر

۳- مالیه وزیر ۹- تجارت و اقتصاد وزیر

۴- خلق قوشونلاری وزیر ۱۰- ایش و زحمت وزیر

۵- عدالیه وزیر ۱۱- معارف وزیر

۶- فلاحت وزیر

مسئول وزیرلری باش وزیرتعیین ائدیر. لیکن اونون تصویبی مجلس میلینین وظیفه لریندن دیر.

هیئت دؤولت مشترک بیر صورتده مجلس میلی قاباغیندا مسئول اولدوغو کیمی وزیرلرین تک – تکی ده شخصاً مسئول دورلار.

مجلس هیئت دؤولتدن و تک – تک وزیرلردن سؤال و استیضاح ائده بیلر و بو حالدا دؤولت و وزیرلر جواب وئرمگه مجبور دورلار.

اگر دؤولتین تقدیم ائدیگی لایحه لردن بیر ی رد اولونورسا وزیر اونو اصلاح ائدیت تازادان مجلسه تقدیم ائده بیلر.

رئیس دؤولت وزیرلری معرفلیک ائتدیکن سونرا دؤولتین پروگرامینی مجلسه تقدیم ائدیر. مجلس اونون اصلاح و یا رد ائدیلمه سینده مختاردیر.

هر ایل دی آیینین اولینه قدر دؤولت اؤلکه نین بودجه سینی مجلس میلییه تقدیم ائتمه لی و مجلس اسفندین اولینه ده ک اونو تصویب ائتمه لی دیر.

مجلس میلی موظف دیر آذربایجان دؤولت عایداتی نین یوزده ۷۵ ینی آذربایجانین اؤز داخلی مصارفینه تخصیص اندیب یوزده ایگیرمی بئشی نی دؤولت مرکزی مصارفیندن اؤتری تهرانا گؤنده رمه گه اجازه وئرسین.

آذربایجانین دخل و خرجی آذربایجاندا تمرکز تاپمالی، فقط مرکزی دؤولته تخصیص اولونان قسمت لر ایسه تهرانا گؤنده ریلمه لی دیر.

نظامنامه اوخوندوقدان سونرا آقای پیشه وری هر ماده نین اطرافیندا گئنیش صورتده توضیحات وئریلیب بعضی ماده لر باره سینده آشاغیدا قیداولونان شکیلده نماینده لر طرفیندن تذکرات وئریلیب.

آقای هاشم نیا: وزیر ورئیس قضیه سی نه جور اولمالیدیر؟ آیا وزیر همان رئیس لرین ایشین گؤره جک یا آیری ایشه مأمور دور. آقای پیشه وری: خیر وزارت تشکیل تاپدقدان سونرا ریاست اولمایاجاق. فقط آذربایجانین اطراف شهرلرینده و آشاغی اداره لرده رئیس اولاجاقدیر. بؤیوک ایشلرده وزیر رسیدگیلیک ائده جکدیر.

آقای معیری: عرض اندیرهم وزارت خارجی اگر تهراندا بیر معاهده یا قرار داد باغلییاکی بیزیم ضرریمیزه اولاندا نه ائتمه لییک. آقای پیشه وری: آقای معیری نین دئدیگیندن بئله آنلاشیلیرکی بیز گره ک بوبارده چوخ دقیق اولاق هنوز تهران معلوم دئییل بیزیم مختاریتمیزه نه جور باخیر. اگر او بوبارده ده عاقلانه رفتار ائتسه اوموقع بو قضیه نی ده حل ائتمک اولار. اگر عاقلانه رفتار ائتمه سه اوندا بیزیمله تهرانین مناسباتی بو مجلسین اؤز امرینه باغلیدیر.

بابگین قروقچیان: آذربایجاندا وزارت خارجه ده اولمالیدیر. زیرا دؤولت بوگونه قدر آذربایجاننی هر حیثدن خرابه قویوب اونا بیرماشین کارخانا تهیه ائتمیب دی. بونا گؤره ده بیزیم گره ک خارجی وزارتیمیزده اولسون تا اونون موجبجه خارجی دؤولتلرله داخل مذاکره اولوب کارخانا و سایر صنعتی شئیلر وارد ائده ک.

آقای الهامی: آقای بابگین گره ک توجه ائتسینلر کی اقتصادیاتیله سیاست خارجی نین چوخ فرقی واردیر. وزارت خارجی اؤلکه لرله سیاسی مناسبات ساخلاماق اوچوندور. نه تجارت ائتمک اوچون. بونا گؤره بیزیم خارجی سیاستیمیزی ایران دؤولتی اؤزو اداره ائده جکدیر. اقتصادیاتیمیزی، البته اؤزورموز اداره ائده بیلیرک.

۱۱ نجی ماده یئنی دن اوخونوب:

آقای شاهین دئییر: من یوزده ۲۵ وئرمگه عقیده م یوخدور.

آتش خان بیا ماکو: بیز آقای پیشه ورینین دئدیگی کیمی ایران دؤولتی نین استقلالینه موافق و علاقمندیک آذربایجانین یوزده ۲۵ عایداتی گره ک تهرانا گؤنده رک. زیرا علاوه از مصارف داخلی، خارجه دیپلماتی اداره ائتمه گه چوخ بودجه لازمدیر. و گینه ده بیزیم تهراندا کی نماینده لریمیزه اورا دا حقوق وئریله جکدیر.

مجلسین داخلی نظامنامه سی اکثریتله تصویب اولدوقدان سونرا آقای پیشه وری دئییر: بو نظامنامه نین ممکندیرچوخ نواقصی اولسون، بونا گؤره ده هرکسین پیشنهادی یا ایرادی وارسا یازسین هیئت رئیسه یه وئرسین تا اونو اوخویوب نظامنامه نی اصلاح ائتسینلر البته نظامنامه سونرا بیرده مجلسه گتیریله جک تا دوباره تصویب اولسون.

آقای معیری: عرضیم یوخدور فقط بودور کی اونو بیرنچه نسخه یازیب نماینده لره وئرسینلر ایندی بیز نظامنامه موجبجه دائمی هیئت رئیسه سئچمه لیک. آقایان هر کس صلاح گؤرسه لر بو مقاما نامزد ائتسینلر. منیم عقیده مجه آقای شبستری کی عزیز و فعال دوستوموز دور بو مقاما نامزدلیگه لایقدیر. آقار یئنه ده اؤز عقیده لرینده آزاد دیرلار.

آقای شبستری ۶۹ مخفی رأی ایله آذربایجان مجلس میللی سینین دائم ریاستینه انتخاب اولدولار.

سونرا آقایان: رفیعی (۶۸ رأی ایله) پادگان (۷۰ رأی ایله) جودت (۶۳ رأی ایله) معاونت ریاست مجلسه انتخاب اولولار.

آقای محمد عظمیا (۵۹ رأی) و میر رحیم ولایی (۵۴ رأی) مخفی رأی ایله منشی لیگه انتخاب اولور. آقایان دیلمقانی (۵۶ رأی) مرادعلی تیموری (۵۵ رأی) اصغر دیباییان (۵۷ رأی) رأی مخفی ایله عضویت هیئت رئیسه مجلسه انتخاب اولولار.

آقای پیشه وری: من آقای شبستری نین ریاست دائمی مجلسه انتصاب اولماغینی تبریک اندیره م. ایندی بیزیم وظیفه میز قورتاردی. آقای شبستری بویورسونلار اؤز وظیفه لرینی انجام وئرسینلر.

آقای شبستری مجلسین ریاست میزی نین آرخاسیندا قراتوتوب دئییرلر: آقایان بعضی سینه معلومدور کی ۲۹ آباندا ۷۰۰ نفر نماینده مجلس مؤسسان آذربایجاندا اشتراک ائتمیشدیلر کی ۱۵۰ مین نفر دن متجاوز آذربایجانلی اولاری اؤزونون طرفیندن نماینده انتخاب ائتمیشدیر. مجلس مؤسسان اؤز آراسیندان ۳۹ نفر لیک بیر هیئت انتخاب ائتدی بو هیئته ۹ نفر لیک بیر هیئت رئیسه اؤز آرا لریندان انتخاب ائتدیلر، کی آذربایجانین انتخاباتی نین وسایلینی فراهم ائتسین. بو هیئته ۲۱ گون ظرفینده بوتون آذربایجاندا انتخاباتی باشلایب خاتمه وئردی. بوگون چوخ افتخار اندیره م کی آذربایجان مجلس میللی سی رسماً افتتاح تاپیر.

بو مجلسین افتتاحی ایله هیئت میللی آذربایجانین وظیفه سی آخر ه چاتیر. بونا گؤره ده آذربایجانلی گله جکده اداره ائتمک اوچون بیر دؤولت لازمدیر. دموکراسی اصولوندا قید اولدوغو کیمی بیزده مجلسده اکثریت مالیک اولان حزبین صدرینی دؤولتی تشکیل وئرمگه دعوت اندیریک. آقای پیشه وری کی دموکرات فرقه سینین محترم صدری کی بیزم ان فعال جدی - صمیمی دوستلاریمیزداندیر و آذربایجانین آزادلیغی اوغروندا بؤیوک فداکارلیقلار اندیدیر، آذربایجان دؤولتینی تشکیل وئرمگه دعوت اندیره م خواهش اولونور بحرانه تفزلیکله خاتمه وئرمکدن اؤتری اؤز کابینه سینی تعجیلی صورته تشکیل وئریب گون اورتادان سونرا مجلسه معرف لیک ائتسینلر.

مجلس ساعت ۱۱ یاریمدا قورتاریب ایکینجی جلسه ساعت ۳ ده ایش باشلایب، آقای پیشه وری کی آذربایجان میلی دؤولتینی تشکیل وئرمگه نامزد اولونموشدور، گون اورتادان سونرا کی جلسه ده اؤز کابینه سینی آشاغیدا قید اولان ترکیب ده مجلس میلی یه معرفی ائدیر:

- ۱- باش وزیر: آقای سید جعفر پیشه وری ۷- فلاح و وزیر: آقای دکتر مهتاش
 - ۲- صحیه وزیر: آقای دکتر اورنگی ۸- یول و پست و تلفن وزیر: آقای ربیع الدوله کبیری
 - ۳- داخله وزیر: آقای دکتر سلام الله جاوید ۹- معارف وزیر: آقای محمد بی ریا
 - ۴- مالیه وزیر: آقای غلامرضا الهامی ۱۰- تجارت و اقتصاد وزیر: آقای رضا رسولی
 - ۵- خلق قوشونلاری وزیر: جعفر کاویان ۱۱- ایش و زحمت وزیر
 - ۶- عدلیه وزیر: یوسف عظیمی
- تعیین اولونانا کیمی او وزارت خانه یه مربوطه اولان ایشلره باش وزیرلیک نظارت ائده جکدیر.
- آقایان: چشم آذر - محمد علی علیزاده باش وزیرلیک بازرسی اولاراق تعیین اولوندو.
- کابینه معرفلیک اولدوغوندان سونرا اتفاق آراء ایله تصویب اولوب سونرا مجلس طرفیندن آقای زین العابدین قیامی دیوان تمیزین ریاستینه، آقای فریدون ابراهیمی آذربایجان مدعی العموم لوغونا انتخاب اولونور.
- آقای پیشه وری اؤز دؤولتینین برنامه سینی گئیش صورتده تشریح ائدیب و آذربایجان میلی حکومتی نین پروگرامینی قرائت ائدیر:

"آذربایجان میلی حکومتی نین پروگرامی"

آذربایجان میلی کابینه سی آذربایجان خلقینین ایللر بویو آرزو ائدیگی میلی مختاریتی عملاً وجودا گتیرمک و بو واسطه ایله آذربایجان خلقینین میلی احتیاجلارینی رفع ائدیب اونو ترقی و تکامله سوق ائتمک اوچون آشاغیدا کی وظایفی اؤزونون یاخین هدفی و برنامه سی قرار وئیر.

میلی مختاریتمیزی دونیایه تانیتماق، اونون دوام و بقا سینی تأمین ائتمک اوچون جدی تدبیر لر گؤروب صلاحیتدار مقامات ایله مذاکره یه گیریشمک ایرانین استقلالیت و تمامیتینی خلال دار ائتمه دن میلی دؤولتیمیزی دموکراتیک اساسلار اوزره قورماق و بو یولدا قاباغا چیخابیلن مشکلاتی رفع ائله مکدیر.

میلی مختاریتمیزی محکم اساسلار اوزره قوروب اونو خلقه یاخینلاشدیرماق مقصدیله چوخ تئز بیر صورتده ولایت انجملرینین انتخاباتینه بشلماق و یئرلی حکومتلرین نظارتینی اونلارین اختیارینه قویماق.

شهر لریمیزین عمران و آبادلیغی اوچون بلاتأخیر شهر انجمنلرینی دموکراتیک اساسلار اوزره انتخاب ائدیپ اونلارین ایشلرینی دوزگون و صحیح بیر صورتده جریانا سالماق.

یئرلرده معتمد آزادخواه آداملار دان فرماندار و بخشدارلار انتخاب ائدیپ اونلارین واسطه سیله کئچمیش ظالمانه حرکتلر و خلقی تحقیر ائدیجی عمللرین قاباغینی آلیب بوتون اؤلکه ده امنیت و آسایشی تأمین ائتمک.

ژاندارم و پلیس اداره لینی خائن و خلقی ازیب فلاکته سوق ائدن اشخاصین الیندن چیخاریب، میهن پرست اشخاصه تاپشیرماق و اونلارین ایشلرینی خلقین آرزو و احتیاجاتینا متناسب بیرحالا سالماق.

مالیات قانونلارینی نظردن کئچیرمک و مالیه اداره سینین دخل و خرجینی تفتیش ائتدیکدن سونرا چوخ تئز بیر صورتده میللی بودجه لایحه سینی مجلس میللی یه تقدیم ائتمک عمومیتله مالی سیاستین گلیر و مخارج اساسینی مملکتین ترقی و تکاملی اوزرینده قرار لاشدیرماق.

مخاریتیمیزی مجلس میللیمیزی و میللی دؤولتیمیزی قورماق و اونون گله جگینی تأمین ائتمک اوچون کند لرده و شهر لرده و جودا گلن فدائی دسته لرین بیر مرکز اطرافیندا تمرکز وئرمک. میللی خلق قوشونو وجودا گتیرمک و بو قوشونون تسلیحات تنظیماتینی معاصر حالا سالماق مقصدیله جدی تدبیر لر گؤرمک.

فرهنگ و معارف ساحه سینده دؤولتیمیزین قاباغیندا ایکی بؤیوک مسئله دورور: بیرینجی اؤز میللی دیلیمیزی بوتون مدرسه لرده رسمی اولاراق قبول و اجراء ائتمک. ایکنجی عمومیتله سواد سیز لیغا قارشی مبارزه آپارماق مجانی و اجباری تحصیلی عملی یولیه قویماق.

بونلارین ها میسیندان آرتیق میللی حکومتیمیز عالی تحصیل مسئله سینه اهمیت وئریب میللی دارالفنونو موزون اساسینی قویماغا چالیشمالی دیر.

تجارت و اقتصاد ساحه سینده میللی حکومتیمیز بیرینجی نوبه ده میللی صنایع میزه اهمیت وئریب موجود کارخانه لری دوزگون یولونا قویاجاق ایکنجی نوبه ده یئنی کارخانه لر آچماقلا مملکتین صناعینه اولان احتیاجاتینی تأمین ائده جکدیر.

تجارت ساحه سینده دؤولتیمیز آذربایجانین تجارت مرکزی اولایلمه سی اوچون تدبیرلر گؤرهجک و یوللار آرایاجقدیر.

یوللارین تعمیر و احداثی پست و تلگراف و تلفون کیمی ارتباط و سایطینین گئیشیلندیریب معاصر حالا سالینماسی حکومتیمیزین اساسی وظیفه لریندن دیر.

کندلی ایله اربابلار آراسیندا تولید اولان اختلافاتی رفع اوچون متقابل رضایت شرطیله جدی قانون لایحه سی تنظیم ائدیپ بو یولیه کندلی و ارباب مسئله سینی حل و تسویه ائتمک.

کندلرده و شهر لرده گوندن گونه آرتماقدا اولان ایش سیزلیگین قارشى سینی آلماق اوچون خالصه یئرلرینی فوریتله زارع لر آراسیندا تقسیم ائتمک، همچنین آذربایجانی ترک اندیب و اونون خارجینده میلی مختاریتیمیز علییه تبلیغات آپارانلارین دا یئرلرینی ضبط اندیب کندلیلر اختیار ینه قویماق ایله یئرسیز کندلیلری آیاخلاندیرما لی دیر.

بوندان علاوه خلقیمیزین اکثر یتینی تشکیل ائدن کندلیلر اولدغو ا وچون گله جکده بانک کشاورزینی ائله بیر صورتده قووه تلندیرمک لازم دیر کی ائلیه بیلسین کندلییه اعتبار وئرمکله یئر مسئله سینی حل ائتسین و اربابلار اؤز میل و رغبتلری ایله یئرلری کند لی لره عادلانه قیمتده ساتا بیلسینلر.

بیکارلیق ایله جدی مبارزه ائتمک اوچون جدی تدبیر لر گؤرمک آل صناعی، یول ایشلری، کارخانه لر تأسیسی فلاح و تجارتین آرتماسی وسیله لریندن جدی صورتده استفاده ائتمهگی لازم گؤرور.

کارگر و زحمتکشلرین معیشتین دوزگون یولا قویماق اوچون ایش و زحمت قانونون لایحه سینی تهیه اندیب مجلسه تقدیم ائتمه لی و عین زاماندا ایشچی لرین بیمه ائدیلمه سینی اجباری ائتمک اوچون تدبیرلر گؤرمه لی دیر.

صحیه ایشینه توجه اندیب بیرینجی نوبه ده عمومی و مسری خسته لیکلرین قاباغینی آلمالی دیر. مخصوصاً کندلرده و آشاهی طبقه یه حکیم دوا یئتیرمکله خلقین بهداشتینی تأمین ائتمه لی دیر.

مجلس شورای میلی طرفیندن بو آنا قدر وضع اولونموش قانون لاری آذربایجانین حیات و میلی مختاریتینه مناسب بیر صورتده اصلاح اندیب تازا، مفید لایحه لر پیشنهاد ائتمک.

«خصوصی مالکیت حقیقده»

آذربایجان میلی حکومتی مملکتین بوتون ساحه لری اوچون خصوصی مالکیتی قبول اندیب مملکتین و خلق اقتصادیا تین ترقی سینه و خلقین رفاه حالینه سبب اولابیلن هر جور خصوصی اقداماتا کؤمک انده جکدیر.

آذربایجان میلی حکومتی اولکه ده یاشایان عموم اهالینین وجدان و عقیده آزادلیغینا احترام انده جکدیر.

آذربایجان میلی حکومتی آذربایجانلیلارلا بیرلیکده آذربایجاندا یاشایان بوتون هموطنلری خصوصاً کورد – ارمنی – آشوری و باشقالارینی حقوق و قانون مقابلینده مساوی حساب اندیر.

آذربایجان میلی حکومتی مرکزی ایران حکومتینی تانیماقلا برابر بو حکومتین آذربایجانین مختاریتینه مخالف گلمه یه ن آذربایجان خلقینین مجلس مؤسسان و آذربایجان مجلسینین مراجعتنامه و قرارلاریندا قید اولونان میلی حقوق و طلب لرینه ضد اولمییان تدبیرلرینی حیاته کئچیره جکدیر.

برنامه نین اطرافیندا مفصل صورتده بحث ائتدیکدن سونرا رأی آلینیب. آذربایجان میلی حکومتی نین برنامه سی اتفاق آراء ایله تصویب اولونور.

آذربایجان دؤولتی مجلس ده گوون رأی آلاندان سونرا ایشه باشلادیغینی پنجشنبه گونو آذر آیینین ۲۲ سینده (۲۲-۹-۲۴) یاییئلادیغی بیلدیریش ده اعلان ائدیر.

"آذربایجان میلی دؤولتی نین اعلامیه سی"

آذربایجان مجلس میلی سینین انتخاب ائتدیگی آذربایجان میلی دؤولتی ایرانین استقلال و تمامیتینی حفظ ائتمکله برابر ایشه شروع ائتدیغینی بو واسطه ایله بوتون خلقه اعلام ائدیر.

بو اعلامیه منتشر اولان گونده اعتباراً مالکیت خصوصی محفوظ اولماق شرطیله بوتون آذربایجاندا اولان دؤولت اداره لری تازا حکومتین تحت اختیارینه کئچدیگیندن عموم دؤولت مأمورلارینا اؤز وظیفه لرینی دوزگونلوک و صداقت ایله انجام وئرمه لری تاپشیریلیر.

تازا دؤولتین امرلرینه اطاعت ائدیپ اونون دستوریه رفتار ائدن کارمندلر اوچون مناسب ایش شرایطی وجودا گتیریه جک، ایشله مکدن امتناع ائدنلر ایسه کمال احترام ایله ایستدیکلری یئره گونده ریه جکله. آذربایجان میلی حکومتی خلقین سعادت و خوشبختلیگیندن اؤتری قورولدوغو اوچون عموم خلقی فعالیتیه دوزلوکه، آسایش و امنیتینی حفظ ائتمکله بیر - بیر یله قارداش و آری یا شاماغا دعوت ائدیر.

امنیتی اخلاص ائدن و خلقین مال و جان و ناموس و حیثیتینه تجاوز ائدنلر همچنین دؤولت مالینا خیانت الی اوزادیب دؤولت اداره لریندن سوءاستفاده ائدنلر و یا دؤولت اداره لرینده خرابکارلیق مسامحه و اؤز وظیفه سینده کوتاهلیق ائتمک کیمی خائنانه تشبؤلر به روزه وئره نلر ایسه خلقین دوشمنی حساب اولونوب میللت و دؤولت یانیندا نفرت و انزجار قازانماقدان علاوه قانونو محکمه واسطه سیله مجازات ائدیله جکله. هامیدان خلقه و اؤلکه یه خدمت و آذربایجانین گله جگی یولوندا جدیت گؤزله نیر. دؤولت ایسه اونون شرایطینی وجودا گتیرمگه چالیشا جاقدیر.

آذربایجان میلی وزیرلر هیئتی عین زاماندا آذربایجاندا مأموریتلری اولان خارجی دؤولترین دیپلوماسی نماینده لرینه اطلاعیه وئیرکی کمافی السابق اولنلارین بین الملل قانونلار شرایطینده اولان حق و اختیارلاری کمال دقت و احترام ایله مراعات اولوناجاقدیر.

همچنین دموکراتیک دؤولتلرین اتباعینین آسایش و امنیتینی حفظ ائتمک یولوندا میلی دؤولت هئچ بیر فداکارلیقدان خوددارلیق ائتمه یه جکدیر.

بوگوندن اعتباراً دؤولته متعلق اولان منقول و غیر منقول اموال همچنین نقد و جنس تمامیه دؤولت اختیارینا کئچدیگیندن اولنلارین ساخانماسینا موظف اولان دؤولت مأمور لاری کئچمیشده وئردیکلری تعهد و قبول ائتدیکلری مسئولیت اوز ره اولنلاری حفظ و حراست ائتمگه مجبور دولار. بو اموالی حیف و میل ائدنلر آغیر جزا لار ایله مجازات ائدیله جکله.

آرتیق آذربایجان میلی حکومتی تحقیق تاپمیش، خلقین اراده سی ایله داخلی میلی دؤولتیمیز وجودا گلیب رسمی صورتده خلقیمیزین آرزو و آمالینی اجرا ائتمگه باشلامیشدیر. خلق ایسه اؤز میلی حکومتینه وار قووه سیله مساعدت گؤستریب اونون فعالیتی اوچون مناسب شرایط وجودا گتیرمه لی دیر.

یوخاریدا قید ائدیلمیش کیمی دؤولت وار قووه سیله امنیتی حفظ ائتمگه چالیشیر. اونا گؤره خلق اوچون نگران اولماغا هنج بیر دلیل یوخدور. هرکس اؤز ایشینه مشغول اولمالی اؤز ایستدیگی کیمی یاشمالی دیر. بازار باغلاماق، مدرسه لری تعطیل ائدیپ وحشت و اضطراب یاراتماغین معناسی یوخدور. حکومت اؤز برنامه سینی خلقین احتیاجاتی اوزرینده قورموشدور اونا گؤره خلقی ناراحت ائدن حادثه لره یول وئرمه یه جکدیر تصادفی حادثه لره ایسه چوخ تئز بیر زاماندا خاتمه وئریله جک ماجرا جولر آسایشی اختلال ائدنلر صالح محکمه طرفیندن محاکمه و شدید بیر صورتده مجازات اولوناجاقلار.

هنج بیر پیس اتفاق دوشمیه جک، هنج کسین حقوقونا تعرض اولمایاجاقدیر. میلی حکومت نظمیه اداره سینی تازا قووه لره وسیع اختیارات ایله گوجلندیرمیشدیر. هرچ و مرج نا امن لیگی آرتیق میدان وئریلمه یه جکدیر. مخصوصاً مدرسه لریمیز همان سابق پروگراملارینی تعقیب ائتمه لی، محصلریمیزده وار قووه لری ایله امتحانلار حاضیرلاشمالی دیرلار.

کندلر ده و شهرستانلار دا ایسه جدی صورتده ایشه باشلانیب عادی حال و جودا گله جک و دؤولت مأمورلاری فدائیلرین و یاغیر مسئول اشخاصین دخالتی اولمادان اؤز وظیفه لرین انجام وئرمگه قادر اولاجاقلار، فدایی دسته لری انتظام آلتینا آلینیب معین مرکزده تابع اولاجاق. بو واسطه ایله هر بیر سوء حادثه احتمالاتین قاباغی آلیناجاقدیر.

گئدین چالیشین، آسوده اولون، میللتیمیزین گله جگی و سعادتینی تأمین ائتمک اوچون قبول ائدیگیمیز وظیفه نی صداقت و ایمان ایله انجام وئرین! دؤولت عموم هموطنلر دن بونو طلب ائدیر.

"آذربایجان میلی حکومتی نین باش وزیر: "میر جعفر پیشه وری"

بهمن آیینین ۸ ینده (۸-۱۱-۲۴) ساعت بئشده آقای حاجی میرزا خلیل آقا مجتهدین ائوینده تبریز علما لاریندان آقای حاجی میرزا باقر آقا قاضی - حاجی میرزا علی اصغر آقا شیخ الاسلام، حاجی میرزا علی آقا قاضی نین ومیلی دؤولت طرفیندن آقای پیشه وری و آقای بی ریا نین حضورو ایله بیراوتوروم کئچیریلیرکی بو اوتورومدا مالیات بر عایدات - آقای پنه‌ای نین دوزلوگو - کندلی لردن اسلحه لرین ییغیلماسی - رعیت ومالک قانونون - مرکزی دؤولتین مالی فشاری - آذربایجاندا اؤزه ل پولون یایینلانماسی حقینده دانیشیقلا ر کئچیر.

چهارشنبه گونو بهمن آیینین ۱۷ سینده (۱۷-۱۱-۲۴) صبح ساعت ۹ دا بوتون متوسط مدرسه لرینین اؤیره نجیلری میلی حکومتین قرارینی استقبال ائتمک اوزره - اؤزلرینه اؤزه ل بایراقلاری ایله نظام وظیفه اداره سینه گلیب اورا دا خلق قوشونلاری

وزیری آقای کاویان، آقای بی ری و نظام وظیفه اداره سینین ایشچی لری وه رینده قارشیلانیب، معارف وزیر آقای بی ریا چوخ هیجانلی و مؤثر اولان نطقینده معارف ایشچیلری محصللر، معلملرین گؤستردیگی بوصمیمانه احساساتدان تشکر ائدیپ یکشنبه گونوندن اعتباراً داوطلب لری نظام وظیفه اداره سینده آد یاز دیرماغا دعوت ائدیپ آقای بی ریانین نطقیندن سونرا محصللر ترتیب ایله اؤز مدرسه لرینه قاییدیلار.

بومیتینگ ایله برابر کارگرلر، اکینچیلر، باشقا صنفلر طرفیندن بؤیوک میتینگ اوغلانلار دانشسراسی قاباغیندا تشکیل تاپیر. اونداندا اشتراک ائدنلر آغ پارچالار اوزونه قیزیل وقارا خطلرایله قید ائدیلمیش شعارلار واریدیر.

"آذربایجان میلی حکومتین حفظ ائتمک اوچون هامی میلی اوردو!"

"وطنیمیزین دفاعسی اوچون هرزامان حاضریق"

"یاشاسین آذربایجان خلق قوشونلاری"

"یاشاسین میلی دؤولتیمیز و اونون میلی اوردوسو"

"آذربایجان جوانلاری سلاح آلتینا گیرمگی اؤزلرینه افتخار بیلیرلر"

ساعت ۱۱ ده آقای میررحیم ولای شهرکمیته سی مسئولو و میلی مجلس کاتبی طرفیندن میتینگین آچیلیشی اعلام ائدیلیب. سونرا معارف وزیر آقای بی ری جوشغون و حرارتلی بیر سسله خلاصه سینی آشاغیداکی نطق ایراد ائدیر: «آذربایجان اودلار و آلولار اؤلکه سی ایللر بویواسارات زنجیری آلتیندا یاشاییب اونون آنالاری و باجیلارینین ناموسو آیاقلار آلتیندا تاپدالاناندان سونرا، ۲۱ آذرده یاراتدیغی قیام نتیجه سینده اسارات زنجیرلرینی قیردی. ۲۱ آذر ده آذربایجان قیزلاری و قادینلاری دا جان و دیل ایله شرکت ائدیپ میلی حکومتی یاراتدیلار.

نئجه کی هر یئرده میلی حاکمیت قورولوب او حاکمیتی گره ک حفظ ائتسین و اؤز میلی حکومتینی و مملکتینی خائنلردن و دوشمنلردن مدافعه ائلسین.

عزیزقارداشلار، آذربایجان خلقی ده اؤز حاکمیتینی حفظ ائتمک اوچون آذربایجان خلق قوشونلاری وزیرلیگینین فرمانینا گؤره داوطلبانه خلق قوشونونا وارد اولاجاقلار. قوی بیزدوشمنلریمیزه ثابت ائده ک کی بیز آذربایجان خلقی اؤز پولاددان محکم سینه لریمیز ایله فداکار لیغیمیزدان خبردار اولسون قوی بیزیم آزادلیق حسرتیله چیرپینان سینه میزدن چیخان آلولار دوشمنلریمیزی و تهران مرتجع حکومتینی لرزه یه گتیرسین.

عزیز قارداشلار، باجیلار، معارف ایشچیلری، معلملر و محصللر! من نئجه آذربایجانین ناموسلو و فداکار بیر اوغلو کیمی اؤز میلی بایراغیمیزین اؤنونده آندا یچیره م کی وطنیمه خدمت ائده م، من سؤزومو قورتاریکن دئییرهم:

"یاشاسین آذربایجان خلقینین قوردوغو حاکمیت!"

"یاشاسین میلی حکومتیمیزین پشتیبانلیق ائلین آذربایجان دموکرات فرقه سی و اونون رهبرلری"

"یاشاسین خلقیمیزین اراده سینی تمثیل ائدن مجلس میلی میز!"

"یاشاسین اؤز وطنینی دوشمنلردن حفظ ائله یں وتاریخ بویو اؤز شجاعت، شهامت و شرفینی دونیایه گؤستره ن قهرمان آذربایجان خلقی"

آقای بی ریانین دانشیقلاریندان سونرا آقای ولائی آذربایجان دموکرات فرقه سینین صدر معاونی آقای پادگانین نطق ائده جگینی اعلام اندیب آقای پادگان بئله سؤز باشلاییر.

آذربایجانین عزیر کارگر، اکینچی، معلم و باشقا جوانلاری هامیمیزین یادیمیزدادیر کی همیشه نظام وظیفه اعلانلاری نشر ائیلنده، آژانلار قاپی - قاپی گزیب خلقی نظام خدمتی ائله مگه چاغیریر دیلار. بوگون میلی حکومتین وئردیگی چاغیریشین سایه سینده بورا ییغیشانلار نشان وئریرلر کی، میللتیمیزین نه قدر اؤز استقلال و مختاریتیندن دفاع ائتمگه علاقه سی واردیر. اودور کی، من آذربایجان دموکرات فرقه سی مرکزی کمیته سی آدینا سیزلرین گؤستردیگینیز بو عالی احساساتدان اؤتری تبریک اندیره م. عزیز و محترم جوانلاریمیز! بوتون دموکرات میللتلر آزاد، شرافت و افتخارایله یاشاماق اوچون فداکارلیق اندیب و قوربانلیقلار وئرمیشلر. بیز امینیک کی بیزیم جوانلاریمیز وطن خدمتینه علاقه ایله حاضر اولورلار. اونلاردا گلجکده باشقا دیری میللتلر کی میزیمیز باش اوجا و افتخار ایله یاشایاجقلار بو صمیمی احساسات ایله کی میلی حکومتیمیزی، میلی مجلسیمیزی و میلی فرقه میزی استقبال اندیر سیز، میلی حکومتیمیز، میلی مجلسیمیز و میلی فرقه میز ده قول وئریر کی، سیزی گلجک متمدن و معاصر میللتلر سویه سینه یوکسلتمک یولوندا باش و جان ایله فداکارلیق ائتسین.

یاشاسین آزاد وطنیمیز و میلی حکومتیمیز!

یاشاسین آذربایجان جوانلاری .

آقای پادگانان سونرا آقای دیبائیان میلی مجلسین هیئت رئیسه سی طرفیندن میلی مجلسین رئیسی آقای شبستری آدینا میتینگیده اشتراک و ابراز احساسات اندلردن تشکر اندیب اوندان سونرا میلی حکومتین تصمیمیندن بوجور صمیمیتله استقبال ائدن خلقدن تشکر اندیب و اونلاری صباح نظام وظیفه اداره سینده میلی قوشون سیرا لارینا گیرمک اوچون آد یازدیرماغا دعوت اندیر .

میتینگ ساعت ۱۲ تامدا سونا چاتیر .

یکشنبه گونو بهمن آیینین ۲۱ ینده (۲۴-۱۱-۲۱) آذربایجان خلق قوشونلار وزارتی طرفیندن میلی وظیفه چاغیریشی مناسبتیله بیر جشن مجلسی ترتیب ائدیلیب بو مجلس ده آذربایجان میلی مجلس رئیسی آقای شبستری آذربایجان میلی حکومتین باش وزیرى آقای پیشه وری و باشقا وزیرلر و خلقین اشتراکی ایله تشکیل تاپیر.بو جشنده آقای پیشه وری هیجانلی بیرنطق سؤیله ییر. کی بو نطق بئله دیر:

"فقط توپلارین آغزیندان چیخان سؤز حقیقتدیر!"

من ائله فیکیر ائلیرم کی بؤیوک قدم کی بیزیم میلی حکومتیمیز گؤتوروب، بیزیم آزادلیغیمیزی و گلجک سعادتیمیزی تأمین ائله مک اوچون بؤیوک مطالعه لر و مباحثه لردن سونرا بو نتیجه یه گلیب و چیخیمیشیق کی آزاد لیغی خلق گر ک اؤز قووه سیله ساخلا سین: خلقین اگر اؤز قووه سی اولماسا آزادلیق مفت و زحمتسیزده وئریلسه اونو ساخلاماق اولماز.

ایندی بیزیم نهضتیمیزین ایراندا بؤیوک تأثیری اولموشدور لکن ممکن دیر کی بو آنی بیر تأثیر اولسون بیزو کیمی تأثیر لره اؤزوموزو دلخوش انده بیلمه ریک. هر حالدا بیر بؤیوک اتکاء لازم دیر. بودا میلی قوشوندان عبارت دیر. خلقیمیز اؤز آزادلیغینی هر شکیلده اولورسا اولسون فقط اؤز قووه سی اولان میلی قوشون گوجیله فقط ائتمه لیدیر. قوی بوتون دنیا بیل سین کی آذربایجان میلیت یاشاماق اوچون اولمه گه حاضیرلا نمیشدیر، خلقیمیزی فلاکت و بدبخت لیکده ساخلاماق ایستهمین تهران مرتجع حکومتی بونو حس ائتمیشدیر کی آذربایجاندا بیر میلی قووه وار. او بو قووه نی اورتادان آپارماق اوچون مختلف حیله لره آل وورموشدور. ایندییه قدر او منتظرایدی کی بو نهضتی نظامی قووه ایله آرادان آپار سین. اویولدان مایوس اولاندان بیزیم جوابیمیز ساده دیر. بیز اؤز میلی قوشونوموزا دایانیب مسئله نی اؤز گوجوموزله حل ائده جه ییک بیز میلی قوشونوموزو یاراتمالی ییق بو قوشون ایله آزادلیغیمیزی و داخلی امنیتیمیزی حفظ ائتمه لییک.

ایندییه قدر بو ایشی فدایی قووه لری گؤرولر و فداکارلیقلار گؤرولر اما اگر تهران مرتجع حکومتی ایسته یه کی آذربایجان آزادلیغینی بوغا، اوندا آذربایجان خلقی او حکومتی ازیب و تهراندا آذربایجانی تانیماغا یا بیر حکومت یاراتماغا چالیشاجاقدیر.

بیزیم قاباغیمیز دا ایکی یول دورور، یا گر ک موافقت اولونسون کی بیز آزادلیقلا اقتصادی معارفی و میلی وظیفه لریمیزی اجرا ائده ک. اگر بو ایشی اجرا ائتمگه قویماز سالار او وقت بیز اؤزوموز مجبوروق تهرانا گئده ک اورانی آلاق. آزاد و دموکرات بیر حکومت قوراق و اؤز خلقیمیزین میلی آزادلیغینی بویولیه تأمین ائده ک. بوبیزیم بؤیوک وظیفه میزدیر. بورادا ایندییه قدر ایکی دفعه نظام وظیفه سابقه سی اولوبدور. بیرى رضاخان دؤره سینده اولموشدور کی خلق اونو بؤیوک نفرت ایله قارشیلایمیش و بوایش علما میزدان بیر نئچه سین ینده توقیف و تبعیدینه باعث اولموشدور. چونکو خلق او دستگاهها اینانا بیلیمردی و حقى واریدی. بیرده بو اواخرده اولموشدور کی، خلقی زور ایله نظامی آپاریردیلا. ایندی شهر لر و کندلریمیزده هامی اورکدن میلی قوشونا گیرمک اوچون داوطلب اولوب قوجا کیشیلر بئله نظاما داخل اولماق ایسته ییرلر. بورا دا منیم یانیمدا یوگوسلاو مطبوعاتى

نین نماینده سی اوتورموشدور. اونون اظهارینا گؤره بیزیم خلقیمیز ایله یوگوسلاو یا میللتی آراسیندا بیر اوخشارلیق واردیر. اورا دا خلق آلمان اشغالی دؤره سینده مارشال تیتون اطرافینا توپلانیب میللی آزادلیغی یاراتدیلا. اگرچ بیز اوقدر قهرمانلیق گؤستره بیلیمه میشیک ولی حقیقتده بیزیم خلقیمیز بؤیوک و قهرمان بیرخلقدیرو اونون هئچ وجهله تهران – اصفهان و باشقا یئرلرین اهالیسی ایله اوخشار لیغی یوخدور. او یوگوسلاو خلقی کیمی اؤز آزادلیغی اوغروندا مبارزه یه قالمیشدیر. او فارس دئییل، فارسلاردان فرقلی دیر. دونن کی تظاهرات نشان وئردی کی خلقیمیز اؤزونو تاپیب و اؤز میللتینی تشخیص وئرمیشدیر. آزادلیغین معناسینی دوشونوب و اونون قدر و قیمتینی درک ائله میشدیر.

کئچن گون من آقای ایپکچیان ایله صحبت ائلیردیم. او دئییردی کی، فدایی قوه لری زنجانا وارد اولماق همان تهران مرتجعلری قاقماق تدارکی گؤروردولر. ایندی ده اگر یوز نفر قزوینده تاپیلسا، اونلارین هامیسی قاقا جاقلا. من تهراندا متعدد مکتوبلار آلمیشام. بو مکتوبلاردا یازیرلارکی، سیز حرکت ائتمک همان تهرانین داخلینده بؤیوک انقلاب وجودا گله جکدیر. مرکزی حکومت بیزی بو ایشه وادار انده رسه، بوتون ایران خلقلری اسارتدن خلاص اولاجاقلار. اما بیلیمه لی سیزکی بؤیوک آرزولاری غیر منظم قوه ایله انجام وئرمک اولماز. بیزیم گره ک توپوموز، طیاره میز و هرچور سلاحیمیز اولسون. بیز ائویمیزین پالازینی ساتیب تانگ، توپ و طیاره آلمالیق. ایران آزادلیغی آذربایجان آزادلیغیندان آسلیدیر.

خلقین مینلرجه تلگرافینا جواب وئرمگه حاضر اولمایان مرتجع صدر وحکیمی حکومتی بیزیم نهضتیمیزین سایه سینده اصفهاندا و ایرانین باشقا شهرلرینده انجمن ایالتی و ولایتی انتخاباتینا حاضر اولدو. حال بوکی بوندان قاباق بوقانونون اجراسینا آیری قانونلارین مانع اولدوغونو سؤیله ییردی.

بیز ایکی یول آیرینجیندا ییز، یا گره ک تهران حکومتی آزادلیق یولوايله گنده و بیزیم آزادلیغیمیز ا مانع اولمایا اگر گئتمه یه بیز اونولا گئتمه یه جه ییک و اگر ممکن اولسا اونو ییخیب یئرینه بیردموکرات رژیم یاراداجاییق. بیز ممکندیر نئچه گون موقتی حالدا چتین لیک چکک و اقتصادی فشاردا گؤره ک. ولی بؤیوک ایش گؤرمک ایسته ین میللت گره ک بوکیمی فشارلاردا تاپلاشسین. محاربه موقعینده گؤردوک، روسیه، میللتی و باشقا میللتلر نه قدر فداکارلیق گؤستردیلر. بیز اونلاردان عبرت آلمالییق.

دونن کی میتینگ و اطرافدان گلن تلگرافلار و کاغیدلار بؤیوک احساسات نشان وئیردی. آذربایجان خلقی همیشه اؤز آزادلیغینا علاقه نشان وئرمیشدیر. صفویه نهضتینی ایکی یا اوچ شیخ وجودا گتیردی.

اوندا هله دموکرات فرقه سی ده یوخ ایدی. بیزیم ایسه منظم، قدرتلی بیر فرقه میز اولدوغو حادا داها بؤیوک اوردو یاراتماغا قادریک. میللتیمیزین بؤیوک کنچمیشی واردیر و بیرداها دونیا یا گؤستره جکدیر کی صادق، صمیمی، فداکار، قدرتلی و دواملی بیر میللتدیر. او قردان و صمیمی دیر.

اونا فقط بیر باشچی لازم ایدی و ایندی او باشچی فرقه میز اولماق اوزره وجوده گلیمیشدیر. اعتراف ائتمک لازمیدیرکی، فرقه خلقیمیزی بو بئش آی مدتینده چتین لیکلردن و آیری بوروق یوللاردان کئچیرتمیش دیر. و گلجکده ده کئچیره جکدیر. تهران حکومتی بیر گون فرخی بؤیوک اختیارات و پول ایله گؤنده ریردی. بیر گون ده بیاتی. بیات آقای سراج میرین ائوینده بیزه دئییردی کی بیز سیزین مختاریتیمیزی تأمین ائدیریک. بیز اونا دئدیک کی، سیز بو گون دئییر سیز و صباح انکارائده بیلر سیز. بیزه ایسه حقیقی تضمین لازمیدیر. او ایسه میلی خلق قوشونو اولابیلر «حقیقت ایسه همیشه توپون آغزیندان چیخار» بیر میللت حقیقی فقط توپ و گولله وسیله سیله نشان وئربیلر. آه و ناله یه کیمسه باخماز. بیزیم حکومتیمیز دموکراتیک حکومتدیر. بوتون طبقه لرین حکومتی دیر. قوی روحانیلر و بوتون طبقه لر آل-اله وئرسینلر و مختاریتیمیزی قوروسونلار. قوی جوانلار میلی قوشوندا شرکت ائله سینلر و قوجالار اونلار لابس، پالتار و جوراب گؤندرسینلر. بیز بو یولدان خیر گؤره بیلرک نئجه کی میلی حکومت قورولان گون وعده وئردیک کی، خلقیمیزین مال، جان و ناموسونو حفظ ائده جه ییک حتی دوکانلارین قاباغیندا یاتاجاغمیزی دا وعده وئردیک. هامی بیلیرکی وئردیگیمیز وعده یه مردلیک ایله عمل ائتمیشیک. ایندی ده خلقین مالینی و ناموسونو حفظ ائله مگه قول وئربیرک و قولوموزون اوستونده دوراجاییق.

بیزاقتارایله دئییه بیلیریک بوتون خلق بیزیم آرخامیزدا دیر. کندلینین و کارگرلرین هامیسی، شهرین متوسط طبقه سی بلکه ده عالی طبقه سی عمومیتله بیزیم دالیمیزدا دیر. خلق بیرلشه جکدیر. بیز بونا اینانیریق. بورادا گره ک قانون حکم سورسون و قانونو حفظ ائتمک اوچون ده توپ و توفنگ لازمیدیر. اودورکی، میللتی، میلی قوشون سیرالارینا گیرمگه تشویق ائده ک. بیزدئمیریک کی قاباقدا محاربه وار و محاربه ائده جه ییک. بیز درخشانی بورادا اولان گون دئمیشدیک کی محاربه اولمایاجاق. اما اگر محاربه ائتمک ایسته سه لر، بیز بیر نفر قالانا قدر موفقیت یولوندا چالیشاجاییق ایندی ده فیکیر ائلیرم کی، محاربه اولمایاجقدیر. اما بیز اؤزوموزو گره ک حاضیر لایاق. دالی چکیلیمک یوخدور.

اگر بیزیم آزاد لیغمیزدا تجاوز اولسا، هامی میز گندیب ساواشاجاییق. هامی میز گره ک اؤزوموزو تا هئج کس بیزیم آزادلیغمیزا و حقیقیزه تجاوز ائتمگه جسارت ائتمه سین. اودورکی آقالاتدان خواهش ائدیره م کی، هرکس اؤز یئرینده بیر مبلغ اولسون. خلقی باشا سالسین، تا میلی قوشون یاراتسین قوشون کوچه دن کئچنده خلق اونو گول دسته لرله استقبال ائله سین. قوی وطن آزادیغی یولوندا فداکارلیغا حاضیر اولان جوانلاریمیزین باشلارینا گوللر تۆکولسون، قوشوندا گره ک قانون اوزوندن اولسون و بوتون قانونو یاشاتمیش اولانلار نظاما گئتسین. قوی هامی نظامی لباسی گیرسین. من اؤزومده گییه جگم. قوی هامی بیلسین دونیادا بیر میللت وارکی اونون بوتون افرادی آرواد و کیشی اؤز آزادیغینی مدافعه ائتمک اوچون سلاح گؤتورموشدور. حکومت ایله خلق آراسیندا اختلاف اولمامالی دیر. گره ک خلق اؤزو حکومتین حفظ ائتسین. بیز ممکندیرا شتبا ائده ک ولی بو اشتباهلاری دوزلده جکلر. قوی روزنامه ده تلفوندا، تلگرافدا بیزیم اشتباهلاریمیزی دئسینلر، تا دوزه لده ک بیز باشی اوجالیقلا دئدیکلریمیزی

انجام و ترمیشیک. ایندی بیزیم دوشمنلریمیز بیزی نچه نفر ماجراجو آدلاندرانلار بئله بیزه بیر ایراد تاپا بیلیمیلر. اونلار فقط کیچیک بهانه لر توتورلار.

مثلاً دیل مسئله سینی بیزه بیر گناه بیلیرلر. او آقارلار بونو بیلیمه لی دیرلرکی آذربایجانلی فارس دئیل و اؤزونه مخصوص دیلی واردیر. زور ایلده ده اونو فارس ائله مک اولماز. بیز چوخ بویوک موفقیتلر قازانمیشیق. بیزیم ایشلریمیز قاباقدان گنده جک. اؤلکه میز ایسه طبیعی ثروتدن چوخ زنگین بیراؤلکه دیر.

جغرافیایی نقطه نظردن تجارتی یوللار اوستونده واقع اولموش بیر مرکز دیر. اؤلکه ده داخلی آیری سچگی لیک آرادان گندیب واحد، متحد بیر خلق عمله گلمیشدیر. بو بیرلیگی حفظ ائتمک اوچون یئنه ده تکرار ائدیره م قوشون لازم دیر. بیزائویمیزین فرشیینی، اسبابینی ساتمالی اولساقدا گره ک اسلحه آلاق و میلی قوشونوموز وجودا گتیره ک، آزاد لیغیمیزی ساخلاقی یئری گلرسه تهرانا گندیب آزادلیق علیهینه مبارزه ائدن ارتجاعین اوجاغینی داغیداق. تهرانلار اوچون ده دموکراتیک حکومت قوراق. آقای پیشه وری دن سونرا آذربایجان تجاری نین آغ ساقلاریندان آقای حاجی علی اکبر صدقیانی حاضیر اولانلاری تبریک ائدیپ بوتون خلقین بو بویوک خوشوقتلیک ایلده استقباله حاضیر اولدوغونو سؤیله دیلر.

آقای صدقیانی دن سونرا آقای پادگان - فرقه نین مرکزی کمیته سی صدر معاونینه سؤز وئریلیپ. آقای پادگان: آقایان محترم! آقای پیشه ورینین او قوی نطقیندن سونرا من اؤزومه حق وئرمیرهم کی دانیشام. اما من ایسته بیرم دئییم کی، مولای متقیان علی بن ابی طالب علیه السلام بویورور: الحیات تحت ظلال السیوف. (دیری لیک قیلینجلارین سایه سینده دیر). نجه کی آقای پیشه وری بویوردولار همیشه بورا دا نظام وظیفه یه چاغیریش اولاندا گؤروردوزکی آژانلار گندیردیله خلقی ائویندن چکیب گتیریردیله. بونودا مرتجعلرده گؤردولرکی، دونن اون بئش مین نفردن چوخ آدم گلمیشلرکی، ایسته ییردیله داوطلب یازلیسینلار. بیزه پیشنهادلار گلیبدیر کی، قوجالار داوطلب اولورلار ویا خلقدن پیشنهاده گلیبدیر. من بورادا رسماً پیشنهاده ائدیره م کی هامی نظامی پالتار گئیسین و اداره سینه ایش باشینا گئتسین اونا بناء من او میدوارام و امینم کی آذربایجان خلقی اؤز آزادلیغینی حفظ ائتمکدن اؤتری نه تک نظاما گئتمه گه بلکه اؤلومه ده حاضیر دیر. هابئله آقایان تجار و علما طرفیندن ده بو خصوصدا بویوک علاقه گؤرسه نیرو آقای پیشه ورینین بویوردوغو کیمی امینم کی گلجکده بو بویوک وحدت میلی عمله گله جکدیر.

ایندیکی بحران موقتی دیر بو رژیم دییشدیرمک سایه سینده دیر. بو کیمی موقعلرده اقتصادی رابطه لر قیریلار بحران عمله گلیر. اودورکی، بیز گره ک بونا دؤزه ک و آل -اله وئره ک و گلجکده بوگونکو طبقه لر آسایش ایلده یاشاسین. بیز هنج بیر طبقه یه امتیاز قائل دئییلیک.

آقای پادگانان سونرا سردار میلی ستارخانین اخویسی آقای حاجی عظیم خان بئله دئییر. من بو وقتیمده حاضیرام توفنگ گؤتوره م و هر یئره بویورسالار گنده م. بیز اؤله نه جک میللته خدمت ائده جه ییک. بیزمیللتین و کندلی قارداشلارین نؤکریک.

میملی مجلسین رئیسی معاونی آقای رفیعی (حاج نظام الدوله) قیسا بیر نطقده دئییرلر: بنده کمال افتخاریله بوفرکه و حکومته وارد اولماغا موفق اولدوم. من اولیندن حس ائله دیم و تمام عمل و قرأین ده نشان وئریرکی منیم آنلادیغیم کاملاً درست دیر. من ده ملاک طبقه سی و اؤز طرفیمدن بوایشی تبریک ائدیره م. من متأسفم کی، اؤز سینیم اجازه وئریمیر اما نوه لریم وارکی، بو فیضی درک ائده جکلر. آقای پادگان دان سونرا آقای قلی خان بورجالو- قاراپایاق ائلی طرفیندن آذربایجان آزادلیغینی دفاع ائتمک یولوندا او ائللین حاضیر اولدوغونو بیان ائدیپ. بومجلس ساعت ۱۱ ده سونا یئتیر.

آقای ژنرال آذر میملی قوشونون ستاد رئیسی. آقای سرهنگ شفایی نظام وظیفه اداره سینین مسئولو تعیین اولونور. جمعه گونو فروردین آیینین ۱۶ سیندا (۱۶-۱-۲۵) ساعت ۹/۵ دا آذربایجان میملی مجلسینین ایکینجی اجلاسی، نماینده لرین حضورو و آقای شبستری نین ریاستیله تشکیل اولونوب. بو جلسه ده دؤولت هیئتی ده حاضر اولوب ایندییه قدر گؤردوگو ایشلر حقینده وئریر کی بوجله نین اوزوتی بئله دیر. آقای شبستری- من ایکینجی دؤره اجلاسینین ۲- جلسه سینی رسماً آچیق اعلان ائدیره م.

آقای محمد عظیمی دونکی جلسه نین صورت جلسه سینی مختصراً راپورت وئره جکدیر. آقای محمد عظیمی بیرینجی جلسه نین صورت جلسه سینی مختصر وجهله اوخویوب آقای شبستری: بیرینجی جلسه ده اوخونان پروگرام موجبجه آقای پیشه وری آذربایجان دؤولت هیئتی نین ایندییه قدر گؤردوگو ایشلری باره سینده بیر راپورت وئرجهکدیر. آقای پیشه وری: من ائله فیکیر ائدیرهم کی، دئییه جگیم سؤزلر چوخ مفصل اولایلمز چونکو دؤولتین بوتون گؤردوگو ایشلر خلقین اطلاعيله، خصوصاً مجلس میملی عضولرینین مستقیم نظارتیله اولموشدور اونا گؤره منیم دئییه جگیم سؤز لر گومان ائدیره م کی نماینده لر اوچون تازا سؤز اولمایاجقدیر و فقط بونلار مختصر صورتده تذکر کیمی اولایلر. سیز چوخ گؤزه ل بیلیرسیزکی بیزیم میملی دؤولتیمیز مبارزه لرده دوغولوب، دؤولت و مجلس مسلسللرین، توفنگلرین و باشقا اسلحه لرین گورولتوسو آلتیندا تشکیل تاپیبیدیر. بیزیم وزیرلریمیز و دؤولت ایشچیلریمیز آزادیخواهلاردان سئچیلیب دؤولت ایشلرینه وارد اولموشلارسا، کفایت قدر مجرب دئییلدیرلر. استبدادی دؤولتدن پیس یادگارلار و منفور ارثلر و اوغورولوق، اختلاس و تنبل لیک و دؤولت مقاما تیندان سؤء استفاده ائتمک و دوایرین بر باد لیغیندان باشقا بیر شئی قالمامیشدی. ایشچیلردن بیر عده سی فقط معاشلارینی تأمین ائدیپ گونلرینی کنچیریب، ساعت سایماق و اوندان سونرا خصوصی ایشلرینین دالینجا گئتمکدن باشقا فیکیرلری یوخ ایدی. من اونلاری سرزنش ائتمک ایسته میرم، چونکو تشکیلاتین اقتضاسی او ایدی.

بئش نفر، اوچ نفر صادق آدام اولسایدی دا یا ایشدن چکیلیردی یا ایشده قالیردی سا، محیطله سازش ائتمگه مجبور اولوردو. بئله لیکله بیرجور امرار معاش ائد یردی میملی دؤولت تشکیلینده اداره لریمیزین وضعی بوایدی. حتی من سابق استاندارلیق بناسینا گئتدیکده، استفاده ائتمک اوچون - بیرکاغیز و پاکت تاپا بیلمه دیم. خصوصاً اووقت کی، استاندار بؤیوک اختیاراتلا گلیمیشدی.

کی آذربایجان نهضت میلیلی سینی یاتیر تسین، فارسار د ئمیشکن «در باغ سبز» نشان وئرسین بیز حکومتی اله آلدیغیمیزدا وضعیت چوخ آغیر ایدی. من ایندی هله مالی جهتدن دئییره م هر حالدا حکومتی اله آلدیغیمیز زامان بیز پروگراملا ایشه باشلادیق و او پروگرامی تصویب اوچون مجلسه گتیردیک. بیز قاباغیمیزا قویدوغوموز پروگرام ایران دؤولتی نین عادی پروگراملاری نظیری دئییلدی. بو پروگرام عملی بیر پروگرام ایدی. بیز بیلیردیک کی، بودؤولت معین بیر مدته بو ایشلری گؤرهجک. من بئله گومان اندیره م کی او پروگرام نماینده لرین نظرینده دیر. پروگرام بیرینجی مسئله میلیلی حکومتین قورولوشودور. میلیلی حکومت ائله قورولمالیدی کی خلق حس ائتسین کی بو حکومت اونون قوردوغو حکومت دیر و اونا یاخین دخالتی واردیر. بو ایش سؤزده چوخ آسان گؤرونوردو ایسه عملده چوخ چتیندیر. چونکو کئچن حکومت خلقی دؤولتدن آیری اولماغا عادت وئرمیشدی. دؤولت خلقین باشی اوستونده بیر یوموروق کیمی اولوب، میللت ایسه عذاب و فشار آلتیندا دؤولت چرخلرینی دولاندرمالیدی. میللتین دؤولتی اموراتدا دخالتی یوخ ایدی.

بیز بوعادت دییشمه لیدیک دؤولت میللتین سعادتی تآمین ائتمه لی دی بیز پروگرامدا گؤسترمیشیک کی، بونجه اولمالیدیر. بو ایشچیلرین شخص دموکرات اولمالاريله انجام تاپا بیلمز، بلکه عملده ائله اولمالیدی کی، خلقین ایستدیگی عمله گلسین، بیز تشکیلات اوزريله دؤولتی تشکیل وئریب ولایت و بولوک انجمنلری واسطه سیله اداره ایشلرینده، مالی و صحیه ایشلرینده خلقه نظارت ائتمگه امکان وئردیک. ایکینجی سی بلدییه لرمسئله سی دیر. کئچن دؤره ده شهرداری انجمنلری دؤولت تشکیلاتینا تبدیل اولوب، بلدییه رئیسی دؤولت طرفیندن تعین اولونوردو. ظاهرسالیق اوچون اونا انجمن آدی قویموشدولار. بیز خلقین مستقیم صورتده بو انجمنی سئچیپ و بلدییه ایشلرینده دخالت ائتمه سینه امکان وئردیک. البته بوتازا بیرایشدیر. بیر مدت لازم دیر کی دوزگون صورتده چالیشسین و بیز قطعی صورتده بونو ائده بیله جه ییک. منیم یادیم گلیر کی (آقای یکانی بورادا دیر یا خیر) کئچن ایل بایرامدان قاباق خویا گئتمیشدیم. بلدییه سپورلارینین پالتاری یوخ ایدی و آلیق دا آلمامیشدیلا. ایسته بیردیلر. شهرین کوچه لرینده اولان آغالارین باشینی کسب ساتماقلا اولارین آلیقلارینی تآمین ائتسینلر. هن ایندی باشی اوجالیقلا دئییه بیلره م کی بلدییه میزین ایشی اوقدر یاخشی لاشیب، نه اینکی حقوقلارینی دا وئریلر، بلکه شهرین ایچریسینده ده اصلاحات باشلانیدیر. مراغا شهری ایرانین مشهور شهری حساب اولونماییب - دئمک اولار کی، متوسط شهرلریندن و مترقی شهر دئییل دیر. بونولا برابر مراغادا بلدییه انجمنی مالی و وضعیتین یاخشی لیغینا استناداً، تصمیم توتوب کی بیر دؤولت تخاتر سی بنا ائتسین بو چوخ اهمیتی بیر ایشدیر. چونکو ایران حکومتی ایندییه قدر حتی تهراندا دؤولت تیاترسی عمله گتیره بیلمه ییبیدیر. لکن ایندی خلق انجمنی اؤز ائوی اؤز عائله سی بیلیر. میاندابدا بلدییه اورپا اصولویلا بؤیوک بیر حمام دوزلتمک ایسته ییر. بو فیکیری بیز و مجلس اولار وئرمه میشیک. خلق اؤزو احساس اندیرکی بورا دا حمام مسئله سی مشکل دیر. گر ک

معاصر بیرشکیلده بومسئله نی اصلاح و حمل ائتمک. البته بو کیمی ایشلر آسان دئییلدیر. بئله بیر حمام نئچه مین تومنه، شاید ۸۰-۹۰ مین تومنه باشا گلن بیرآیشدیر. بودا میانداپ اوچون بؤیوک بیر پولدور.

تبریز ده بلدیه نی تحویل آlanda اورانین صندوقوندا پول یوخ ایدی، لکن ایندی بیز باجارا به یله جه بییک کی یاخین زاماندا تبریزده سو لوله کش لیگی عمله گتیریب وخیابانلاریمیزی آسفالت ائده ک. بیز اونلارین وسیله لرینی ده، آلمیشیق. تبریز بیرینجی ایران شهردی دیکی اونداسو لوله کش لیگی اولور. من دئمک ایسته ییرم کی حکومتین خلقه یاخینلاشماسینین نتیجه سی و منفعتی بودور. هله آذربایجاندا انجمنلر مسئله سی تازادیر. لکن بونا باخمایاراق چوخ آز بیر یثروارد یرکی، اورا دا انجمن تشکیل وئرمگه موفق اولمامیشیق. چونکو ایندی بیلیرسیز کی قیشدیر، سویوقدور، گئدیب گلمه وسیله لری ده یوخدور. هله ایندی ده اهردن نماینده لر گلنده شاید آت وسیله سیله گلیبلر. ایندی انجمن تشکیلاتی قورولوب و طرحی ده وجوده گلیبدیر. اونو یاواش - یاواش منظم حالاسالماق لازمدیر. من فیکیرائدیره م کی اوچ دؤرد آیدا بوندان آرتیق ایش گؤرمک اولماز و البته محترم نماینده لرین ودؤولت ایشچیلرینین فعالیتی و حسن نیتی اوزرینده بو نتیجه لر الده ائدیلیر. اوندان سونرا بخشدارلیق و فرماندارلیق مسئله سی دیر. البته اونو بوتئزلیکده منظم شکيله سالماق اولمازدی. دؤولت مأمورلاری ایچریسینده هنوز آشنا اولمایانلاریمیز آزدئییلدیر. من منیله همکارلیق ائدن وزیرلر مکرر دئیشم کی بیز دیوانخانا قورموروق. بلکه اداره لریمیز قانونو اجرا ائتمک اوچوندور. فرماندارلاریمیز دا گره ک قانونون ناظری و مجریسی اولسونلار، اما بوجور آداملارکی لایقینجه بونو باشا دوشسونلر چوخ آزدیر. چونکو کهنه لر باشا دوشمورلر، تالاردا اداره ایشلرینه آشنا دئییل لر. اوناگؤره ده اداره لرده بعضی یئر ده کهنه آداملار و بعضی یئرلرده تازا آداملار لایقینجه مقصودوموزو اجرا ائده بیلیمیرلر. بیزیم اومودوموز بو دورکی کلی دؤره ده بخشدار، دهدار و کدخالاری اؤز ایده آلیمیز اوزره ترتیب ائدیب و ایش باشینا قویاجاییق. بعضی مترقی یئرلرده دؤولت ایشچیلری تربیت ائتمک اوچون مدرسه لر آچیلیر. لکن ایندی بو ایشدن اؤتری بیزده مشکلات چوخدور. بونا گؤره دیرکی ایندی بیز ایناندیغیمیز آدمی ایش باشینا قویوروق. چوخ یئرلرده گؤرورسن کی او ایشچیلر بیر پارا ایشلر ده وزیره مراجعه ائتمک یئرینه فرقه یه مراجعه ائدیر یا اینکی فرقه یه مراجعه ائتمک یئرینه حکومته مراجعه ائدیر.

مرور زامان لازمدیرکی بیز اداره ایشچیلریمیزی باشا سالا ق کی دموکرات فرقه سی سیاسی بیر رهبردیر. گره ک اونون دئدیگی سؤزه قولاق آساق. لکن حکومت ایشی باشقا بیرایشدیر و گره ک بو ایکسی قاریشیلما سین. مثلاً چوخ وقت اولورکی بیرایشچی منه مربوط اولمایان ایشلرده اون دانا تلگراف بییری - بیرنین دالینجا منه گؤنده ریر. من مذمت ائتمیرهم و دئمک ایسته ییرم کی خلق هنوز میلی حکومتین حقیقی معناسینا پی آپارماییب دیر. گره ک خلقی مرور زامانلا حاضیرلاماق و اونلاری تربیه ائتمک. البته مثله مناقشه یوخدور، بواش وحشی آتی توتوب مینمک و یا ایشه سالماق کیمی دیر.

آدامی آتا تشبیه ائتمک اولماز. من بونو دئتمک ایسته ییرم کی گره ک تازا آداملاری ایشه آلیشدیرماق اما بو بیرگون ویا ایکی گونده اولان بیر ایش دئییلدیر. سیاسی جهتدن علاوه تعلیم و تربیت مسئله سینین ده بورادا دخالتی واردیر. بیز مین جور چتینلیکلره باخمایارق، بو آز زاماندا یئنه ده بیر قدر ایشچی تربیت انده بیلیمشیک. بیزاومود ائدیریک کی اونلار تنز بیر زاماندا دموکراتیک وضعیته آشنا اولاجاقلار چونکو نیت خالص اولوب خلقة خدمت ائتمک فیکیری اولورسا، اول دفعه اونلار اشتباه ائتسه لرده آخرده حقیقتی تاپاجاقلار.

حکومت قورولوشوندان سونرا انجمن تشکیلی، بخشدارلار و فرماندارلار، اجتماعی آداملار تربیه ائتمکله یاواش - یاواش خلقی میلی حکومتی یاخینلاشدیرا به یله جه ییک. بونولا علاقه دار اولان مسئله لردن بیرسی ده امنیت مسئله سی دیر. بیز اولیندن دئمیشیک کی وارقووه میز چالیشاجاییق کی خلقین مالی، جانی، ناموسو حفظ اولسون چونکو امنیت اولمادیقدان بیزیم هنج بیر تدبیریمیز نتیجه وئرمه یه جکید. بونا گؤره ده میلی حکومت تشکیلنده هامی میز چالیشدیق کی، امنیت، اولدوغو کیمی تأمین اولسون، من کنارلاردا کندیلرله دانیشیردیم حتی چوخوسو منی تانیمیردی کی، کیم و امنیتدن راضیلیق ائدیردیلر. حتی مراغا دا بیرپارا آداملار دئییردیلر کی داستانلار دا دئییلن کیمی، امنیت اوقدر یاخشی اولموشدور کی گره ک گئجه لر دوکانلاری آچیق قویاق. تا خلق گؤرسون کی بو ایش افسانه دئییل دیر. بلکه حقیقت دیر، بیز میلی حکومتی اساس امنیت اوچون قوروموشوق و امنیتله اثبات انده بیلریم کی دوشمنلریمیزین اولده بیزه دئدیکلری سؤزلر (آذربایجان نهضتینی عمله گتیره نلر اوغوردورلار، جانی دیرلر، یالانچیدیرلار) اویدورمادیر.

بیزبوندا اثبات ائتدیک و عملده گؤستریدیک کی امنیت ایجاد ائتمک اولار و خلقی راحتلیگه چاتدیرماق اولار. البته نواقص چوخدور تک- تک فدائیلریمیز فرقه عضو لریمیز و اداره لریمیز ده بیرپارا نقصانلار واردیر. قوی بعضی یولداشلاریمیز بیلسین کی هرکس اؤز گناهی نین جوابینی شخصاً وئرمه لیدیر. بیز اهرده ایگیرمی، بلکه قیرخ ایل قولدورلوق ائله ین صمد خان، عبدالله خانلاری مجازات ائتدیک. خلق بیزی آلفیشلادی و بیلدی کی میلی حکومت اونون راحتلیگی اوچون چالیشیر. سید ضیاء روزنامه لری قارنی بیرتیق کاظمیا «شهید راه آزادی» آدی قویدولارسا خلق اونلار را گولدو.

میلی حکومتیمیزده بوجور آداملار حیات اولابیلیمز. گرهمک اونلار، قانون مقابلینده، چوخ محکم بیر صورتده محاکمه اولسونلار هرکس اؤز جرمونون مجازاتینی گره ک چکسین آیری بیر آدام اونون مجازاتینی چکهییلیمز. اوغول دهنه نین جرمیله مجازات اولماز، بیز بیرینی مجرم اولدوغو صورتده مجازات ائدیریک سه، اوغلونو تربیت ائتمه لیلیک. گره ک مجلس نماینده لری ولایتی و بؤیوک انجمنلری واسطه سیله اونلار بیلدیرسینلر کی، میلی حکومتده بیر آدامین بیر شاهی سینی قانون سوز آماق اولماز بیز آزادلیق و خلق دوشمنلرینین ماللارینی مصادره ائدیریک. البته آزادلیق علیهمینه اولان آداملار گره ک مطرود اولسونلار. لکن بو قانونون موجبجه و معین اولونموش کمیسیون واسطه سیله عمل اولونور و اونلارین ماللاری مصادره و دؤولت اوچون یاردیم اولور

و البته بومالارنه حسن، نه حسين، نه جعفر و نه تقی يه دئييل بلکه خلق يولوندا مصرف اولماليدير. ممکنديراتفاق دوشسون کی تک - تک آداملار مصادره اولونان ماللاردان استفاده ائتميش اولسونلار. لاکن بوچوخ نادردير. بو ايشلری گۆره نلر شديد صورته مجازات اولماليديرلار اونلارين دوستلغو آیی دوستلغو دور و بيزه دوشمن ليکدير. گره ک کاملاً تأمين قضايی اولسون. تک تک آداملار بئله بيرأيش لرگۆرموش اولسالار دا گره ک مجلس ميللی ده اونلارين قاباغی آلينسين.

قوی خلق آزاد ياشاسين. خلق نه قدر آزاد ياشاسا داها آرتيق حکومتيميزين داليندا دورار. لاکن بئله اولمادايقدا تشکيلاتيميز تغزليکله آرادان گنده ر. بيز گره ک خلقيين اعتمادين اؤزو موزه جلب ائده ک کی خلق هئچ تصور ائتمه سين کی دموکرات فرقه سينده و ميللی حکومت اداره لرينده پيس ايش گۆرهن آدام اولابيلر. بو فلسفه لر هوادان دئييل. مين ايلرله امتحان اولونوبدور. هر يئرده قانون وار، ياشاييش وار. هر يئرده ظلم وار ايستر اورادا اولان دؤولتين عنوانی دموکرات ايسترسه مرتجع آديله آدانسين انسانلار سعاده يئتيشه بيلمزلر. ميللی حکومت بوايشه بؤيوک اهميت وئير.

بيزيم ميللی دؤولتيمزاهميت جهتدن چوخ ايشلر گۆروب فيکير ائديره م کی شهرامنيتی و اطرافداکی امنيت آز - چوخ ياخشيلاشيب دير. کئچن حکومتلرده خلقيين اکثريتين تشکيل وئره ن کندليلر اوچون هئچ جور جانی و مالی تضمين بوخ ایدی. بونلار نه تک اوغرو و قولدورلار، بلکه دؤولت مأمورلاری و ژاندارملار طرفيندن ده تضيق اولونور دولار.

ميللی حکومت زامانيندا هئچ وقت بيرمأمور قانونسوز بيری نين ائوينه گنده بيلمز بئله ايشلر گۆرونورسه گت - گنده قاباغی آليناجا قدير.

کئچن زامان کندليلر بير تميز پالتارلی گۆروردوسه اؤزونو گيزلتمک ايسته ييردی. لاکن ايندی بئله دئييل اونلار باشلاريني يوخاری توتورلار. ايندی کامل امنيت اولونوبدور. ايندی قاچاق و قولدور لوغون قاباغی آلينيبدير.

دوشمن نه قدر چاليشيرسا کی بيزيمله کوردستان خلقينين مناسباتيني بولانديرسين لاکن بيزبونون قاباغيني آليريق و حقاً کوردستان فرقهچيلريده دوستلوغا چاليشيرلار. بيزيمله کوردلر آراسيندا اختلاف سالماغا چاليشانلارين پيس حرکتلری ده معلوم اولدوکی «ارفع» ايله اولوب بيرعه مراغا دا و چاردولی ده کورد پالتاريندا تجهيز اولونموشدور و بعداً ميانا و مراغا حدود و آراسيندا ۳۰۰ نفر بيزيم عيله يميزه تجهيز اولونمو شدور. بيز تغزليکله اونلاری آرادان آپاريب آز زاماندا فدائيلريميزين خدمتی سایه سينده ساده بير صورته اونلاری برطرف ائتمگه موفق اولدوق.

آذربايجاندا گۆرونمه ين بير اهميتلی ايشلردن دير. ايندی اهر و مراغا اطرافيندا ميللی دؤولته نسبت مخالف هئچ بير حرکت يوخدور. اربيل و گرمی محال لاريندا بعضی آنتریکلر اولموشدو. بيز اونودا آرادان آپارميشيق.

خلقيين گناه سيز اوشاغی نين باشيني کسن حکومت هئچ کيم طرفدار اولماز. عدالت و قانون دوزگون صورته اجرا اولونماليدير. سونرا من ايسته ييرديم بو نو دئييم کی، دؤولت قورولوشوندا سونرا امنيت مسئله سينده خلقيميز کهنه ژاندارملاری آرادان

آپاریب و قانونی نظمیه تشکیلاتی وجوده گتیرمیشیک. اومیدواریق کی بیر ایکی آیا قدر نظمیه نین بو تشکیلاتی چوخ منظم بیر حالا دوشه جک وئاندارم تشکیلاتیندان اثر قالمایا جاقدر.

سونرا اقتصاد ومالیه موضوعودور. میلی حکومت وجوده گلدیکدن اوچ آی قاباق، بیز ساده بیر تدبیرلر گؤرموش ایدیک کی حکومت ده گیشدیکده بورجا، یا اعانه ییغماغا مجبور اولمایاق کئچن انقلابلاردا چوخ اتفاق دوشموشدوکی، انقلابی عمله گتیره نلر مجبور اولموشدولار. متموللردن بؤیوک اعانه ییغسینلار. بیز بانکلاری توتمالی ایدیک. لاکن بیز اگر بیر آز عجله ائتسه یدیک، ممکن ایدی کی ۲۱ آذر ده میلی تشکیلاتیمیزی قورماغا موفق اولابیلیمه یه یدیک. چونکو تهران چالیشیردی کی بیزی تحریک و عصبانی ائتسین و ایش یئتیشمه می شدن بیزی بوغسون. اونا گؤره ده بیز بانکلاری تئز توتا بیلیمه دیک و بیر هفته ۲۱ آذره قالمیش توتدوق.

بیز بانکلاری اشغال ائندن سونرا معلوم اولدوکی، تهران حکومتی آنلامازلیقدان، یاعمدی صورته اوزون مدتدن بری تبریز بانکینا بیر شاهی دا اولسا، پول گؤنده رمه میشدیر، بلکه عوضینده حواله گؤنده ر میشدیر. تبریز بانک کی دا اؤزو اسکناس چاپ ائتمیر کی، دؤولت ایشچیلرینه وئرسین بلکه تاجرلر و باشقا آداملار بانکا، اعتبار ائدیب قویدوقلاری پوللاری دؤولت ایشچیلرینه خرج ائدیردی. بورادان چیخان مالیاتلار تهران گؤنده ریلیب و ۱۴ میلیون تومن پرداختی تهرانان آنجاق حواله گؤنده ر یلیبیدیر. بانک کی تحویل آلدیغیمیز زامان ایکی میلیون ایکی یوزمین تومن دؤولت بانکیندا و یاریم میلیوندا آیری بانکلاردا وار ایدی. مقابلینده ۱۵ میلیون تومن خلقه بورجلو ایدی. بوندان باشقا بیز مجبور ایدیک کی اقلأ دؤولت ایشچیلرینین آذر حقوقونو وئره ک و بوحقوق دا ۳ میلیوندان آرتیق اورلودو. دئمک کی، گره ک مالیات ییغیب اولار و خلقین بورجونو وئره یدیک. میلی حکومت هر شئیدن آرتیق اقتصادا پول باخیبیدیر.

ایندی دئمک اولار کی دنیا دا پول مسئله سی انسان بدنینه اولان قان کیمیدیر. بیر اجتماعدا پول اولماز سا ممکن دور کی او اجتماع سقوط ائتسین بونا گؤره ده بیز پول باره سینده آشاغیدا گؤستره جگیم جدی تدبیر لری گؤتوردوک:

اولابیز قدغن ائتدیک کی، بانکلار موقتی حالدا آداملار پول وئرمه سینلر چونکوبیر پارا آداملار بانکلاردان پول آلیب تهرانا آپاریردیلاو ایکی میلیون موجود اولان پولدا بوترتیبله کفایت ائتمزدی اولده بئله نظره گلیردیک کی. بازاردا بؤیوک بحران عمله گله جکدیر. من ایشده مطالعه ائتمیشم.

منیمله ایشله یین وزیرلربیلیرلر کی، من اول بانک، مالیه، اقتصاد و سونرا باشقا ایشلره باخیرام. ایندی تاجرلر ور شکست اولمادیلار. حال بوکی، بومدته بین الملل محاربه سی قورتاردیقان سونرا ایرانین باشقا شهرلرینده یوزلرله تاجرلر ور شکست اولدولار. الحمدالله بیزده ور شکست اولان یوخدور. بیز اگر او وقت ایکی میلیون تومنی پایلاسایدیق خلق بانکا تۆکولوب بیرهرج و مرج عمله گلیردی. لاکن تدبیرلریمیز نتیجه سینده ایکی میلیون موجود عوضینده ایندی بیز ایکی میلیوندان یوخاری و بلکه ده ۳

میلیون خلقه طلبلری بابتیندن خلقه وئرمیشیک. مالیاتدان یوزده ایگیرمی بئش تهرانا وئرمک عوضینه اونو طلبکارلارا وئیریک. بیز بیر میلیون پس انداز بابتیندن خلقه وئرمیشیک. البته بومرور زاما نلا اولوبدور. ایندی بیز حس ائدیریک کی، مالی وضعیتییمیز یاخشیشیر. ایندی بلدییه اداره لرینده بیر انقلاب کیمی وضع وجوده گلیبیدیر. البته بو انقلاب فقط دؤولتین مالی تدبیرلری وسیله سیله اولونان بیر ایشدیر. ایندی بلدییه وضعیتی ده دوزه لیر و بوتون آذربایجاندا یاواش-یاواش بلدییه لرفلاکت حالیندان قورتاریلار. بس دئمک کی، میلی تدبیرلریمیز بانکلار ی و باشقا اداری ایشلریمیزی ده دیریلندی. گلیردن وئرگی مالیاتینا گلدیکده، بو مالیات دوزگون قورولسایدی، عادلانه بیرایش ایدی. محاربه زامانیندا بیر نفر مالی آلیردی صاباح اون برابر قیمتینه ساتیردی. دونیادا مالی ایشده ایشله ینلر بئله مصلحت گؤرموش ایدیلرکی، دعوا زامانی بوقانونو قویسونلار کی بیر آدام بیر گونده جزیی بیر معامله ده ۱۰ مین تومن قازانیرسا ۸ مین تومنینی دؤولته وئرمه لی اولسونکی، دؤولت قووتلنسین، مأمورلارینا و باشقا اداری ایشلرینه خرج اولسون.

البته تجارتده یوزده دوققوز قارانچ عادلانه دئییل دیر. تازا گلیردن وئرگی مالیاتی قانونو قویولاندا دکتر میلیسیونون نظری شاید اول درجه ده دوزگون ایدی لکن تهران مجلسینی تشکیل وئر نلر بؤیوک تاجرلر و مموللردن ایدی کی اونلار بؤیوک مالیاتلار علاقه توتوردو بونا گؤره اونلار اشکاللار چیخارتدیلار و مالیاتین نقشه سینی بیر آیری یولاسالدیلار کی نتیجه ده قارماقاریشیق بیرشکیله دوشدو بئله اولدوکی تاجرلر دفترلرین ده یشدیلر و بیر تجارتخانادان مهم تجارتخانا وجوده گتیر دیلر بورادا بؤیوک تاجرلریمیز واردیرکی، بؤیوک قازانجلاری اولموشدو و ایندی آند ایچیر لرکی عاید ایتیمیز یوخدور. لکن عملده هامی بیلیر و گؤرورکی، اونلارین نه قدر عاید اتلاری وارمیش. بونا گؤره مالیات اداره لری ده، چون مالیات وصول ائده بیلیمیر دیلر تشخیص وئرین مالیاتین قباغینا بیر صفر قویوردولار تابلکه بیرشئی وصول ائده بیلسینلر و بئله لیکله هر ج و مرج تولید اولوردو.

معلوماتدورکی میلی حکومت تشکیل تاپدیقدا بیزیم مالی متخصصلریمیز یوخ ایدی. و چاره یوخ ایدیکی مالیاتی تشخیص وئرمک اوچون بیر کمیسیون سئچیلسین. تهران مجلسی ثروتمند آداملاردان تشکیل اولوندوغونا گؤره اورادا ائله بیراصول گؤتورموشدولرکی ایلرله مالیات وصول ائتمک اولمازدی. مثلاً اگر بیر آدام تشخیص وئرین مالیاتا اعتراض ائتسه یدی، گر ک عالی کمیسیوندا اونا رسیده لیک اولایدی کی، بو کمیسیون دا تهراندا دیر بئله لیکله بؤیوک تاجرلر و بؤیوک مالیاتلارا شامل اولانلار کی، اؤزلری بو قانونو کئچیر میشدیلر. نئچه ایللر ایدیکی، بوقانوندان استفاده ائدیپ مالیاتلارینی تأخیر ه سالیر دیلار. بیز منتظر اولابیلیمزدیک، تهران عالی کمیسیونو ایللر بویوعراضلار باخمایاراق مالیات کمیسیونو سوروندورسون و بیزی اقتصادی فشارا سالسین. بونا گؤره بوایشی محلی شرایطه اویغون بیر طرزده اجرا ائتمگه قرار وئردیک. عادلانه صورتده بیز بیر قدر مالیات وصولونا داموفق اولدوق. بیز بیر عالی محکمه قوردوق کی مالیات اجرا سینا اعتراضلاری اولانلار او محکمه یه مراجعت ائتسینلر و بو محکمه ده رسیده لیک اولوندوقدان سونرا آرتیق مالیات آلینمیش اولسا، صاحب لرینه قایتاریلسین بیز بئله لیکله تهران حکومتی

نین مالیات وصولوندا اؤز ایله یاراتدیغی اشکالی اورتادان گۆتورموش اولدوق. بیزغیر مستقیم ایشلرله کوپو نچیلارین قاباغینی آلماق قندوشکرین قییمتینی عادلانه بیر حالا سالماقلا اقتصاد ایشینه کمک ائتدیک و بو ماللارین قییمتینی معتدل بیر شکله سالدیق بوایشمیزین حتی تهرانین بازار یندادا شدید تأثیری اولدو. البته بومالاردان چیخان سرمایه نی آیری یئره خرج ائده بیلیمزدیک چونکو اوندان موجود و پول دا آرادان گئدیپ دؤولته ضرر اولاردی مثلاً گره ک ایدی کی چای آلیب یئرینه قویولایدی. بیز غلط قانون استخدامی آردان آپاردیق. کئچن زاماندا غلط قانون استخدام اصولیه مثلاً بیر نفر ضابط بؤیوک بیر حقوق آلیردی. مقابلینده بیر نفر تحصیل ائتمیش ایکی یوز تومن حقوقلا استخدام اولونوردو اونا گؤره بیز لیاقتلی اولمایان آدمالارین حقوقلارینی آزالتدیک و اؤز یولداشلاریمیزدا دئدیک کی، آز حقوق آلسینلار. البته محاربه زامانیندا قویولان حقوقلار ایندی اولابیلیمز و بو ایش ده غیر عادلانه دئییل دیر. چونکو سطح زندگانلیق آشای گلیردی مثلاً بیر آدمین اوتوز تومن حقوقو یئتمیش تومن مدد خرج و فوق العاده سیدی ایندی کی سطح زندگانلیق آشای توشوب و یوزده قیرخ جنسلر آشای گلیر، دئمک اولارکی، بیزیم بو ایشیمیز کاملاً عادلانه دیر. ایندی مثلاً یاغین قییمتی تبریزده ۲۵ تومن دیر. درصورتی کی کئچن ایللرده آتمیش تومن ایدی. ایکی قیرانلیق یومورتا ایندی ۱۲ شاهیا ساتیلیر. ایندی هر پارچا کی بازاردا مثلاً اون تومنه ساتیلیردی دؤولت مغازه لرینده اوچ تومنه ساتیلیر. بیز دعوا زامانی نین حقوقونو وئرسه یدیک اوندان هم عادلانه اولمازدی همده خلقی سویمانا مجبور ائدردیک همده سطح زندگانلیق یوخاری گئده ردی.

سونرا بؤیوک بدبختلیک کی، ایرانین باشیندا واردیر. بودورکی، ایشه گؤره قویموردولار و قدیمدن سوئد لیلر و بلژیک لیلر نئجه اصول قویموشلارسا، ائله ده قالیردی. مثلاً بیزیم اداره لریمیزده اون نفر آداما ۱۲ پیشخدمت ایشله ییر. سیزین نظریزه ائله گلمه سین کی پیشخدمتلرین عده سی ایکی میندن زیاده دیر. آیدا اونلارین حقوقو ایکی یوزمین تومن اولور بیز بو پوللا یاخشی قوشون ساخلا یا بیلریک البته مقصودوموز پیشخدمتلر ایله مخالفت ائتمک دئییل دیر. لاکن بو عده نین هامیسینین تقصیری یوخدور. لاکن دئمک اولار کی ایش قورانلار قاباقجادران بونو فیکیر ائتمه ییلر.

بیز بیرینجی دفعه تمام اداری تشکیلاتی دیییشه بیلیمزدیک بونا گؤره ده بیر آرایشچیلرین عده سینده تخفیف وئردیک و بیر قدرده اول اوچ آیدا او آدمالارین حقوقلاریندا کی، وجودلاری زاید دیر آزالتدیک ایندی ایسه بیکارلیغین قاباغینی آلماقدان اؤتری بوتون ایشچیلری ساخلاماق مجبوریتینده ییک. بو آدمالارا باشقا یئرلرده مفید ایشلر وئره جه ییک. بونولا برابر ناچارلیق کی اونلاری بیر مدته اداره لرده ساخلایب کوچه لره تۆکمکن پرهیز ائده ک. بو ایلکی بودجه می زده بیر نفرده اداره ایشچیسینین اداره ده چیخاریلماسینا یول وئرمه میشیک، بو عکس بعضی تازا مؤسسه لر تشکیل ائتمکله ایشچیلریمیزین عده سینی آرتیرمیشیق.

ایندی حساب بیزیم الیمیزده واردیر بودجه می زده تنظیم اولونوبدور هامینیز بیلیرسیز کی ایران دؤولتی نئجه ایل دیرکی کامل بیر بودجه تصویب ائده بیلیمه میشدیر. آنجاق بیر آیلیق و ایکی آیلیق ناقص بودجه مجلسه گتیرمیشدیر. لاکن بیز بو دؤره ده

کامل صورتده بودجه میزی مجلس میلیمیزه گتیرمیشیک. هله بوگره ک بوندان دا تنز مجلسه وئریله یدی. لاکن تأخیرینه سبب بیرپارا علتلر واردیرکی اونلاری سیزه گؤستره جگم. بیز کئچن گلیردن وئرگی مالیاتینی ده یشدیردیک. چونکو بیلیردیک کی ایندی کئچن ایللر کیمی استفاده ائتمک اولماز وعادی بیرحالددا بوندان استفاده ائتمک چتیندیر وآنجا ق گوجلر تاجرلر بازاردا استفاده ائده بیلرلر. بیز بو اوچ آیین ایچینده مالی جهتدن ایشلره مسلط اولدوق اوچ یوزمین تومن فقط مینا و زنجان دمیر یول اداره سینه وئردیک، بونو وئرمه سه یدیک ده اولمازدی ایندی بوجهدن میللی حکومتین وضعیت مالیسی یاخشیدیر.

تدبیرین بیرسیده بودورکی بیرمیلیون خزانه قبضی چاپ ائتمیشیک بو بوندان اؤتری دیرکی جنس اوجوز وئر ک مثلاً اون تومن جنس مقابلینده دوققوزتومن آلینیر. بونون فایداسی بودورکی اولاخلقدن بیر میلیون تومن بورج ائتمگه مجبور اولمادیق البته بو پول بورج اولونسا یدی. استهلاک اولوناجاق ایدی. بؤیوک مقدار دا گر ک فائض وئریله یدی. بوندان باشقا جنس ده ساتدیق و بو بیرمیلیون ایلین آخیرینه قدر نئجه دفعه دولانار ونئجه برابر اولار.

بوگون کی آیین اون آلتی سیدیر. مالی جهتدن داها وحشتیمیز یوخدور. بیز بیلیریک کی پولوموز وار بؤیوک بیرموفقیت دیرکی بودجه میزی تنظیم ائتمیشیک و کسربودجه میز یوخدور. بوایش حتی اوروپا دؤولترلینده چوخ چتیندیر، بیزیم بودجه میز کئچمیش دؤولتین طرفیندن یازیلان بودجه دن نئجه قات آرتیق دیر. بودجه می زده مین نفر آرتیق ایشچی استخدام ائتمیشیک. بیز اداره ایشچیلرینی ساخلیریق تا ایش تاپیلدیکدا اونلارا باشقا ایش وئر ک. البته بو ایش مالی سیاستیمیزین گون لو گونون نتیجه سیدیر.

آقای شبستری - اون بئش دقیقه تنفس وئریلیر.

تنفسدن سونرا:

آقای شبستری - آقای پیشه وری اؤز بیاناتینا ادامه وئرسینلر.

آقای پیشه وری - بومسئله دن سونرا فیکیریمیزی مشغول ائدن اقتصاد مسئله سیدیر. بیزهله فیکیر ائدیریک کی میللی حکومت تشکیلیندن سونرا آذربایجاندا بؤیوک احتکارلار باشلایب و ممکن دیرکی آذوقه آزال او اوندان سونرا مخالفلریمیزین تبلیغاتی نین نتیجه سینده وحشته دوشموش تاجرلر خارجه آذوقه آپارالار و اؤزلرینه سرمایه ائده لر. بو قورخو حکومت میللی دن قاباق دا وار ایدی. اونا گؤره بیز همیشه شهرین آذوقه سینی کنترل ائدیریک. فرقه نین اینانیمیشلاری اقتصاد ایشلرینی نئجه مدت تأمین ائدیردیلر. فرقه نین تشکیلاتلاری یولوايله، درخشانی نین شهر انبارلاریندان نظامیه یه آذوقه انتقال وئرمه سینین قاباغی نین آلینماسینا چالیشیردیک. بیز بیلیردیک کی سیاسی ناراضیلیقلار بحرانلار اغلب چؤره ک مسئله سیندن دیر. بیز چالیشدیق آذوقه نین یولونو آذربایجان دان خارجه مسدود ائده ک بوایش بعضی اشخاص ضررلی دیر. لاکن قوی بئش نفر اون نفر ضررگؤرسون، اهالی وحشته دوشمه سین و میللی حکومتدن بهالیق گؤرمه سین، نئجه کی دئدیم بو ایشدن بیز یاخشی نتیجه

آلديق، چۆره ک و ساير شئيلر اوجوزلاندى لاکن تهراندا عکسینه اولدو، حتی دئديلرکی آذربایجان آذوقه وئردير، آجلیق اولور. درصورتی کی بو فریادلارلا او بیرسی طرفدن چالیشیردی کی مالی بحرانلار بیزی بوغسون و پوللاریمیزی چکیب آپارسین متوحش اولان وارلی آداملار پوللاری آپاردیلار بیزی فشاردا قویماق ایستدیلر. بوایش سبب اولدوکی بازاردا جنسلرداها اوجوز اولسون، خلقین اکثریتی اوجوزلوقدان راضی اولوردو اداره ایشچیلری زحمتکش و کارگرلر راضی قالیردیلار. بو اوزون مدت دوام ائده بیلمزدی، محصولون بهالیغی پیس اولدوغو کیمی حد دن آرتیق اوجوزلوقدا بئله ضررلیدیر. گره ک کندلی نین اؤزا یشینه اورگی قیزسین و محصولونو عادلانه قیمته ساتا بیلسین، بیزجوربجور یوللارلا بونون قاباغینی آلدیق:

صادراتا عوارض تعیین ائتمک مسئله سی ایدی. چونکو جنس آذربایجاندا خارجه گنتسه ایدی بیردن سریع بیرصورتده باهالیق تولید اولاردی. بوناگۆره چوخلو مذاکره دن سونرا انقلابی بیر تدبیر گۆتوردوک و بئله قرار وئردیک کی صادرات مقابلینده عوارض آلینسین. آذربایجاندا گندن جنسلره بیر مقدار کرایه و بیرمقداردا نفع اوستونه گلیرو بئله لیکله بوجنسلر همیشه تهراندا اوجوز اولور. بیز اول خشکبارین صادرولماسینا اجازه وئردیک. اولده بیز صادراته اجازه وئرمیردیک. لاکن ایندی وئرمیشیک، بونولا برابر یئنه لایقی قدر صادر اولونمور. دئمک اولارکی بو وضعیت دنیا وضعیتینه باغلیدیر. گلجکده بیز قیمتلی جنسلریمیزی صادر ائتمگه یول تاپاجاییق عمومیتله دئمک اولارکی ایران دؤولتی نین خارجی و تجارتی سیاستی یوخدور. تهران حکومتی خارجدن گلن ماللارین قاباغینی آلماق و اؤز ماللارینا دونیادا بازار تاپماق باجارمیر. ایندی مثلاً تیکیلی پالتار و اتومبیل سئل کیمی ایران بازارینا تۆکولور، دسته - دسته تاجرلری ورشکست ائدیر، خارجدن گلن کهنه پارتلارلاری گئیمک بیزه تحقیر و توهین دیر.

بیز اونلاری گئییه بیلمه ریک. ایران حکومتی اؤزو بیلیر، نه ائدیرسه ائتسین لاکن بیز اؤز قیمتلی جنسلریمیزی صادراتدیب و عوضینده بیزه لازم اولان شئیلردن مثلاً لاستیک، شهرلریمیزین آبادلیغی اوچون لوله، آسفالت و باشقا شئیلر وارد ائده جه ییک. ایران دؤولتی اؤزونه لازم اولان شئیلری احتیاجی قدر وارد ائده بیلمیردی و بیلیمیر. چونکو تهران ایشلری اوغرولا یینده دیر. بیرتاجر یوزمین تومن وئیر واردات اجازه سی آلیر، بئله لیکله من دئییه بیلهرم کی بیز خارجی تجارت مسئله سینده ده مسلط اولموشوق.

اومود ائدیرهم بئله بیر محکم اقتصادی سیاسته مالک اولان بیر حکومت ترقی ائده روهر بیر مشکلاته فائق گلر. محاربه زامانی تجهیزات و سلاح قاییران کارخانلار ایندی هامیسی تجارتدن اؤتری ایشله ییر. بو خطرناک دیر، بونلار خلقین قانینی سوراجاق. ایندی بونون نتیجه سینده بیزیم صنعتکارلاریمیزدان مهم بیرحصه سی بیکار قالماغا مجبور اولموشدور. اگر محکم اقتصادی تدبیرلر گۆره بیلمزسه ک صنعتکارلاریمیز آرادان گنده ر بیکارلیق دونیانی تهدید ائدن بیر بؤیوک بلادیر. بوندان بؤیوک اعتصابلار، بؤیوک بحرانلار عمله گلیر. البته اؤلکه نین دۆره سینه حصار چکمک اولماز. لاکن واردات و صادرات ایشلرینه ائله ترتیب وئریمک

اولار کی ایسته دیگیمیز شیئی آلیب و ایستمه دیگیمیزی آلمایاق نجه کی سووت اؤلکه سینده بئش ایل لیک نقشه لر اوزره بوچتین لیکلری آرادان آپاریرلار.

کئچن دؤره ده ده بیزده احصائیه موضوعو چوخ پیس شکیلده ایدی. مثلاً بعضی ائولردنجه دانا آرتیق سغلی تاپیلیردی. هله ایندی ده واردیر. ایندی بیر دوزگون احصائیه تهیه ائدیریک. بیلیریک کی خارجدن گتیریلن کبریته احتیاجیمیز یوخدور بلکه کارخانا لاریمیزدا تهیه ائدیلن آرتیق کبریته گره ک خارجده بازار تاپاق. بیرده بونو بیلمه لیبیک کی میلی حکومت دیوانخانا دئیل. اونون وظیفه سی خلقین حیاتی نی تأمین ائتمک اوچون یوللار تاپماقدان عبارتدیر بحران سغلی نین قاباغینی آلماق بو وظیفه نین گونده لیک ایجاباتیندان ان مهمی حساب اولونابیلر. بیز چالیشیریک کی تجارت ساحه سینده اؤز محصولوموزو خارجه یئتیره بیلک و اوشی کی تجارتیمیزه ضررلیدیر، اونون وارد اولماسیندان جلوگیری ائده ک. بیز بو یولدا چوخ موفقیتلره نائل اولموشوق لکن هله بعضی شیلردن حداکثر استفادنی ائده بیلیمیریک. ممکن دیر کی بیر نفرین ۳-۴ اوتومبیلی اولسون و بیعضه اولسون و اوللاردان هیچگونه استفاده ائده بیلمه سین. لکن ۳-۴ قاطری اولان بیرآدام ائله یه بیلر اوقاطلاردان کفایت قدر استفاده ائدیب. اولکی شخصدن قاباغا دوشسون. آقای رسولی ایله میاندوآب کارخانا سینا گئتدیکده ایران ارتجاعی حکومتی نین هئچ وقت اؤزونون الینده اولان امکاملاردان خلقین آسایشی اوچون لازمی استفاده فیکیرینده اولمادیغی نی یئنه ده گؤردوم. گؤردوم کی یئددی دانا تراکتور ایش سیز و استفاده سیز حالدا ساخلانیبیدیر. بیلدیگیمیزه گؤره هر تراکتور ایکی هکتاریئر سوره بیلر، من گؤردوم کی بو تراکتورلاری کامیون ایله چایدان چیخارماق اوچون ساخلاییبلار. حال بوکی بو تراکتورلارین هر بیرسی ۲۰ مین تومنه باشا گلیر و بو بؤیوک بیر ثروت دیر. بیز گره ک چالیشاق کی، اقتصادی امکاملاردان یاخشی استفاده اولونسون مثلاً چوخ یئرده چاپیلار واردیکی اگر سد باغلانا اوللاردان بؤیوک استفاده لر اولونابیلر. بیز گره ک صنعتی فلاح عمله گتیره ک. مثلاً پامبیک، بارما، کتان، قند چوغوندورو یئتیره ک. بیزیم اقتصادی و تجارتی ایشچی میز آزدیر. اغلب دؤولت مأمورلاری فرقه وی و سیاسی ایشچیلردیر. گره ک مرور زامانلا بو ایشچیلر اقتصادی و تجارتی ایشلره آشنا اولابیلیسنلر. بیزیم اقتصادی تدبیرلریمیزدن ان مهمی یئر بؤلگوسودور، بو واسطه ایله بیرمیلیون کندلی یئر صاحبی اولاجاقلار. البته بوتنز لیکله اویتلرلرلرلرلر کفایت قدر استفاده ائتمک اولماز. لکن بیز اینانیریک کی دؤولت فلاح بانکینی قووتلندییریب، دؤرت - بئش ایلدن سونرا فلاح محصوللاریمیزین یوزقات آرتماسینا امکان وئرهمکدیر. یئر بؤلگوسو باره سینده ایندی اولابیلر کی هامپا و قره آراسیندا اختلاف اولسون لکن یئرلی مأمورلارا دستور وئرلییر کی اوللاری بیر - بیرلره یاخینلاشدیرماغا چالیشسینلار. تا بیر - بیرینه کمک ائتسینلر کی قارا آیاغا قالخسین و هامپا ایله ده اختلاف چیخماسین.

آذربایجاندا یئر چوخدور و آذربایجان جماعتی ده زحمتکش و چالیشقان بیرجماعت دیر. خلاصه یئرلرین بؤلونمه سی و یئر بؤلگوسو چوخ بؤیوک اقتصادی کمک اولاجاقدیر و بوندان بئله مازندران و باشقا یئرلرده اولان آذربایجانلیلار وطنلرینه قاییدیب

زراعت، ایشینه باجقلار، البته بواشین سیاسی نتیجه سی ده چوخ بؤیوک دور. سیاست ایله اقتصاد بیر- بیرینه مربوط دور. اگر بیر حکومت اقتصادی جهته قووتلنسه، سیاسی جهت جه ده قووتله نیر. تهران حکومتی خلق قووتلندیر مکن قورخور. من فیکیراندیره م کی خلقی آج ساخلامقادا تعدد وار ایدی. بیزیم حکومتیمیز خلق حکومتی اولدوغونا گؤره گره ک بیز خلقی آیقلاندیراق. مثلاً گره ک بئله اولسون کی بیرنفر خلق قوشونلاری سیراسینا گئتدیکده، عائله سیندن نگران قالماسین. لکن آج اولدوقدا اوگره ک گنجه - گوندوز معاش فیکیرینده اولسون و بئله آدامان فدایی و نظامی چیخماز.

باشقا بیر اقتصادی موضوع صنایع مسئله سیدیر. میلی حکومت قورولماق دان اول بیزیم مهم کارخانالاریمیزی تعطیل و یا اینکی تعطیل اولماق خطر ینده ایدی. بیز اوچ دؤرد آیدا اونلارین ایشه سالیمناسینی تأمین ائتدیک. ایندی هامیسی ایشله بیر و بو بیر منفعتدیر وهم بیر ایشدیر. بویاخین زاماندا بو کارخانالار ائده بيله جکلرکی، ائله پارچالار وئرسینلر کی مهم قسمت لباسیمیزی تأمین ائتسین. بوکارخانالارخیانت و اوغرولق نتیجه سینده باتمیشدیلا. مثلاً یونو بئش تومنه آلیب و کارخانا یا ۱۵ تومنه ساتمیشدیلا. خلق سهملرینی بیرتومن قیزیل پولا آلمیردیلا لکن میلی حکومت قورولمادان قاباق ۲ قیران پول اونلارا وئیردیلا. ایندی اوخیانتلری گؤرنلر قاجیرلار. لکن مجازاتدان قاچا بيلمه یه جکلر. حاجی غلام جورابچی و باشقالاری اؤزگوردوکلری پیس ایشلرین پاداشینی گؤره جکلر. میلی حکومت تشکیلیندن سونرا مسئله ساده بیر وجهله حل اولدو. ایندی کارخانالاردا ۴۰۰ نفر ایشچی ۸۰۰ نفرین گوردو گو ایشی گورمگه موفق اولور. ایندی هم کیفیت. همده مقدار جهته کچن زاماندا چوخ آرتیق محصول گؤتورورلر. بومسئله عین زاماندا سیاسی بیر مسئله دیر. سربازلاریمیز چوخ یاخشی تعلیمات آلیرلار. لکن پالتارلاری یوخ ایدی، ایندی بیز اونلارا پالتار وئرمگه موفق اولموشوق. بیز چالیشیریک کی بیرینجی درجه ده صنعتی ماشین ایشینه و سونرا ایکینجی درجه ده آل ایشلرینه باخاق اما بو آغیر ایشدیر، دؤولت گره ک بوچتین لیکره فائق گل سین و بیز فائق گله جه بیک. بیکارلیق مسئله سی بیزیم اوچون آغیر یوک دور. بیز گره ک بونو آرادان گؤتوره ک. بیز بونادا تدبیرلر گؤرموشوک. یوللاریمیزکی ایندی چوخ پیس حالدا دیر، اونلاری دوزلتمک اوچون اقدام اولونور، مثلاً آستارا - اردبیل، سایین قلعه - میانداب، زنجان - میانا - تبریز یوللاری دوزلمه لیدیر و بو صورتده نئچه مین عمله ایشله یه بیلر.

باغچیلیق و زراعت زامانی گلیب چاتیبدیر. کندیلر اؤز زراعتلرینه گنده جکلر. بوندان باشقا بلدیله ده شهرین آباد اولماسی اوچون بیرچوخ عمله ایشله ده بیلر. بیزیم آرزوموز بو دورکی ایش سیزلیک آرادان گئتسین. بیرده چالیشیریک کی ایش سیزلرین سیاهی سینی توتاق. ایندی ایش سیزلیک داد فریادی چوخدور. لکن هله ائله بیر احصائیه الده یوخدور. بعضی آداملار واردیرکی، آنجاق میزباشیندا اوتورماق ایسته ییرلر و آیری ایشی گورمگه حاضر دئییل لر، بونلار پارازیت دیرلر، البته حقیقی ایش سیزلر واردیرکی، کارخانالار باغلی اولماق نتیجه سینده وضعیتلری یاخشی دئییل دیر.

باشقا مسئله لرده عمومیتله میلی حکومتین دوام و بقاسی اوچون دور میلی حکومت تاسیس اولدوقدا شعاریمیز ایالت و ولایت انجمنلری اطرافیندا ایدی. لکن عملده گۆردوک کی بو میلی حیاتیتمیزی تأمین ائده بیلمه یه جکدیر. بیز مجبور اولدوق کی میلی مجلس و میلی حکومت یاراداق. ایندی گره ک بو میلی تشکیلاتی ساخلایاق چونکو بو تشکیلات خلقالی احتیاجی و ایستدیگی اوزرینده عمله گلیبیدیر.

خلق میلی حکومتی اؤزونونکو بیلیر. و اونو ساخلاماغی اؤزونه بورج بیلیر. اولده بیرپارا مغرض آدمالار دئدیله کی، گویا بیز ایران آذربایجانینی شورا آذربایجانینا یاپیشدیرماق ایسته ییریک. یا اینکی دموکرات فرقه سی آذربایجان سؤوئت حکومتینه ساتیبیدیر. لکن بیز گؤستردیک کی اولار هامیسی یالاندیر. عملده اونو اثبات ائتدیک، ایندی قیزیل اوردو بورادان گئدیر. هامی بیلیر کی قیزیل اوردونون ورودی سبب اولدوکی استبداد حکومتی ییخیلیدی. بونا گۆره گره ک اوندان تشکر ائده ک کی رضاخانین استبدادی اونون گلمه سیله ییخیلیدی بودا قیزیل اوردونون بیزه اولان بؤیوک خدمتی دیرکی میلی اسارتی سیند یردی. هله من دئمیره م کی اگر آلمانلار غالب اولوب آذربایجانا گلسه یدیلر، بورادا حتی بیر ائوده قالمزیدی.

قیزیل اوردو استالینگراد، مسکو، لنین گراد دا استبداد قووه سینی سیندیرماقلا دنیا خلقلریله برابر خلقمیمیزین آزاد لیغینی تأمین ائله دی و اؤلکه میزقان دریا سینا دؤنمکدن خلاص اولدو و ایندی بو اوردو و گئندنده گره ک آلقیشلارلا اونو یولا سلاق بیز بومدنده گۆردوک کی قیزیل اوردو چوخ نجابت، متانت و اخلاقلا رفتار ائتدی. اولارین رفتار و اخلاقی هامییا سرمشق اولدو. فیکیراندین اگر ارتش شاهنشاهی اولسایدی نه ایشلر چیخاردادی و بیز شهره قیزیل اوردو کیمی فاتح اولاراق داخل اولسایدی خلقالی باشینا نه کیمی فلاکتلر گتیره ردی.

قیزیل اوردونون گئتمه سی بیزیم اوچون ناگهانی دئییل دیر. بیز چوخ گۆزه ل بیلیریک کی او اوردو، توپراق آلماق و یا شهر اشغال ائتمکدن اؤتری سر حدیمیزی کنچمه میشدیر. اونون مقصدی دونیانی اسارت آلتینا آلماق ایسته بین فاشیزمین ایراندا اولان آثارینی ریشه دن کسمک ایدی و بونادا افتخارلا موفق اولوبدور. ایران خلقی مخصوصاً آذربایجان جماعتی او قهرمان اوردونون بؤیوک خدمتینی هرگز اونودا بیلمز. خلقیمیز او اوردونون معنوی کمکینه همیشه منتدار قالا جاقدیر. بیز آرزو ائدیریک، قیزیل اوردو همیشه دنیا آزادلیغی دموکراتلیغی نین نگهبانلیق وظیفه سینی عهده سینده ساخلا سین.

قیزیل اوردونون گئتمه سینی بیز مرتجعلر کیمی استقبال ائتمیریک. بیز اونو احترام و عزتله یولاسالیریق، ارتجاع ایسه اونون گئتمه سینده اؤزونون آل - قولونون آچیلما سینی اختیاریر، بیز آچیق دئییریک کی قیزیل اوردونون گئتمه سیله مرتجعلر چوخدا اومودوار اولماسینلار. آذربایجان خلقی آلدیغی آزادلیغی خلل دار ائتمیه جکدیر. ایندی میلی حکومتیمیزی گره ک ساخلایاق. آذربایجان خلقی حتی چوخ آز جمعیت اولسادا، آزادلیقدان دفاع ائده جکدیر. بونا گۆره من سیزدن رأی اعتماد ایسته ییرم. (وکیللر: بیز رأی اعتماد یوخ، جانیمیز و مالیمیزی دا وئره جه ییک). بیز ایندییه قدر میلی آزادلیغیمیزی ساخلامیشیق. بونون

بیرینجی ضامنی فرقه تشکیلاتیمیزدیر. ایندی تبریزده چوخ آز بیرائو واردیرکی ائو اهلیندن هئچ اولماز سا بیر نفر دموکرات فرقه سیندن اولماسین گره ک او فرقه نین رهبرلیگینه اعتراف ائده ک، بونون ایکینجی ضامنی ده بیزیم فدائیلریمیز دیر. اونلار آز بیرمدتده قیام ائتدیلر و ایندی ده آزاد لیغیمیزین ضامنی دیرلر. بیزیم فدائیلریمیزین تاریخی چوخ یاخین تاریخدیر. مصنوعی تشکیلات دئییل دیر و اونون تشکیل تاپماسی کئچن حکومتین فشارلاری نتیجه سینده اولوب و ایندی ایسه بونلارمیللی حکومتیمیزین دالیندا دورماغا حاضیر دیرلار. اونلار زنجاندا ذوالفقاری، اردبیل ده، اهرده، باشقا یئرلرده اولان مخالف دسته لرینی ازدیلر. ایندی بیز فدائیلریمیزه امکان وئره جه ییک کی کوتان وخیش دالیندا ایشله یه – ایشله یه عین زاماندا توفنگی ال لریندن یئره قویماسینلار. تا آذربایجان وار فدائی وار، چونکو او آزادلیغی قورودور. لاکن بوتشکیلاتی ساخلاماق بیر تک فدائیلرله اولماز. بیزیم منظم قوشونوموز دا گره ک اولسون، بیر زاماندا منظم وقدرتلی بیر قوشون تشکیل ائتمیشیک، اگر ایندی بیرنقصی اولسادا تغزلیکله دوزلده جه ییک. قوشونو و فدائی سی اولمایان بیر میللت هئچ وقت آزادلیغی حفظ ائده بیلمز، بیز گره ک هر بیر شئیدن کسک، فدایی و قوشونلاریمیزی قووتلندیره ک.

آقای پیشه ورینین نطقیندن سونرا میللی مجلس طرفیندن اتفاق آراء ایله آقای پیشه وری یه رأی اعتماد وئریلدی. آذربایجان میللی مجلسینین ۲ نجی عمومیاجلسای ۵ گون دوام ائدی و بو جلسه لرده آذربایجان نین ان مهم و حیاتی مسئله لری بحث و حل اولوندو.

آذربایجان دموکرات کوردوستان فرقه سی ۱۳۲۴ یین شهریور آیینین ۳ نده تشکیل اولوب آبان آیینین اول لرینده کنگره سی «سرین بولاغ» شهرینده کئچیریلیب و یاینلادیغی مراجعت نامه سینده اوز ایستکلرینی بئله ندیه لر.

«آذربایجان دموکرات کوردستان فرقه سینین مراجعت نامه سی»

کورد خلقی ایران چئرچوواسیندا اوزایشلرینده مختار و آزاد دیرلار و ایران حدودوندا خودمختاریتی آل آلیر.

کورد لر اوز آنا دیلینده (کورد) تحصیل آلیب. اداره لریمیزده کورد دیلینده ایش لر گؤرونمه لی دیر.

ایالتی و ولایتی انجمنی تغزلیکله سئچیلیب بوتون دؤولت ایش لرینه نظارت ائتمه لی دیر.

دؤولت مامولاری گره ک یئرلی (محلی) اولسون

رعیت و ارباب آراسیندا بیرقانون اولمالی کی هر ایکی سینین گله جگی تأمین اولونسون

کوردستان دموکرات فرقه سی چالیشاجاق کی آذربایجان میللتی و آذربایجاندا یاشایان طایفه لار (آسوری، ارمنی و...) آراسیندا مبارزه لرده بیرلیک و قارداشلیق برقرار ائتسین.

کوردستان دموکرات فرقه سی چالیشاجاق کوردستانین دوغال ثروتمندن فلاح، صهییه، تجارت ترقه سی اوچون استفاده ائتسین.

کوردستان دموکرات فرقه سینین بیانیه سینده گلدیگی اوز قا رداشلیغینی آذربایجان تورپاقلاریندا گؤستریمک اوچون آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرینجی کنگره سین و آذربایجان میلی مجلسی نه نماینده گؤنده ریر. بویونده سه شنبه گونو اردیبهشت آیینین ۳ نده (۲۵-۲-۳) آذربایجان میلل دؤولتی ایله کورد خلقی آراسیندا آذربایجان تورپاقلاریندا قارداشجا بیرلیکده یاشاماق اوچون بیر قرارداد باغلانیر.

"آذربایجان میلی حکومتی ایله کورد خلقی آراسیندا اولان قرار داد"

چون آذربایجان و کوردستان همیشه نفع و ضرر لرده بیر- بیر ایله شریک اولوب و عین زاماندا ایندی یه کیمی استعمار و استیلاچیلارین الیندن هر ایکی سینه بیر اندازه ده فشار و لطمه وارد اولوب و آذربایجان میلی همیشه بوتون ایرانلی لاری استبداد و دیکتاتورلوق پنجه سی آلتیندان خلاص ائتمگه چالیشدیگی کیمی کورد میلی ده همیشه اؤز آزادلیغی اوچون فداکارلیقلار ائله ییب و قوربانلیقلار وئرمیشدیر. ولی استعمار سیاستی نین دلال لارینین فتنه جو دسیسه لری بویکی آزادیخواه میلیتین اؤز آرزولارینا چاتا بیلمه مه لرینه سبب اولموشدور. تالینکی آخرینجی جهان محاربه سی باش وئردی کی آزادلیغین علمداری اولان دؤولتین قولونون قووه سی ایله استعمارچیلارین الی نین آلتی، اولان فاشیستی دستگاه آلت فاشیست و دیکتاتورلوق تئوتوکونترولینی محو ائتمک و آرادان آپارماقدان اؤتری هر ایکی میلیت مردانه قدرلین علم ائلیب و چیگین چیگینه وئریب مبارزه یه باشلادیلار و حقیقی دموکراسی و آزادلیق بایراغینی اوجالتدیلار چون بویکی قارداش میلیت نه اینکی تک اوز آزادلیقلارینی تأمین ائتمکدن اؤتری بلکه آزادلیغی بوتون ایراندا برقرار ائتمک اوچون همیشه لیک اولاراق آل - اله وئردیلر اونا گؤره ده ۱۳۲۵ نجی ایل اردیبهشت آیینین ۳ ده سه شنبه گونو آخشام ساعت ۵ تامدا تبریز شهرینده آذربایجان میلی مجلسی بناسیندا کوردستان میلی حکومت باشچیلاریندان کوردستان میلی حکومت رئیسین جناب آقای قاضی محمد - کوردستان دموکرات فرقه سی مرکزی کمیته سینین عضوی آقای سیدعبدالله گیلانی دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین عضوی آقای عمرخان شرفی - کوردستان میلی کوردستان خلق قوشونلاری وزیر آقا محمد سیف قاضی - کوردستان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین عضوی آقای و حکمی ائلینین نماینده سی آقای رشید بیگ جهانگیری- کوردستان دموکرات فرقه سی مرکزی کمیته نین عضوی و حکمی ائلینین نماینده سی آقای زروبیگ بهادری - اوشنویه کوردلرینین نماینده سی آقای قاضی محمد خضیری نین حضورلاری و عین حالدا آذربایجان میلی حکومت باشچیلاریندان آذربایجان میلی حکومتی نین باش وزیر: آقای پیشه وری آذربایجان میلی مجلسی رئیس: آقای شبستری آذربایجان دموکرات فرقه سینین صدر معاونی آقای صادق پادگان آذربایجان داخله وزیر آقای دکترسلام الله جاوید آذربایجان معارف وزیر آقای محمد بی ریانین حضورلاریله ایکی قارداش اولان آذربایجان و کورد میلیت نین آراسیندا موجود اولان دوستلوق صمیمیتی داهادا محکمتمک اوچون آشاغیداکی قرارلاری قبول. هرایکی طرف همین قرارلاری گله جکده حیاته تطبیق ائده جکله.

- ۱- لازم گۆرولدوگو محللرده هرایکی میلی حکومت آراسیندا نماینده مبادله سی
 - ۲- آذربایجاندا اهالی سینین معین قسمتی کوردلاراولان یئرلرده دؤولتی اداره ایشلرینه کوردلردن و کوردستانین اهالی سینین معین قسمتی آذربایجانلیلاراولان یئر لرینده دؤولتی اداره ایشلرینه آذربایجانلیلاردان دا اولاجاقلار.
 - ۳- هرایکی میلیتی مشترک اقتصادی موضوعلارینی حل ائتمک اوچون بیر مختلط اقتصادی کمیسیون تشکیل وئرمک و بو کمیسیونون قرارلاری هر ایکی میلی حکومت لرین باشچیلارینین سعی له حیاتا کئچیریلمه لیدیر.
 - ۴- آذربایجان و کوردستان میلی حکومت لری آراسیندا نظامی همکاریق یاراتماق ایجاب ائدن وقتلرده هر حکومتین نظامی قووه لری بیر-بیرلرینه لازمی کمکلیق ائتمه لیدیر.
 - ۵- تهران حکومت یله بیر مذاکره لازم گلیرسه آذربایجان و کوردستان میلی حکومت لرینین هرایکی سینین موافق نظریله عمله گلمه لیدیر.
 - ۶- آذربایجان میلی حکومتی آذربایجاندا یاشایان کوردلرین میلی دیل میلی مدنیت ترقی لری اوچون لازم گلن شرایط ممکن اولدوقجا یاراتمالیدیر. همچنین کوردستاندا میلی حکومتی کوردستاندا یاشایان آذربایجانلیلارین میلی دیلی و میلی مدنی ترقی لری اوچون لازم گلن شرایط ممکن اولدوقجا یاراتمالیدیر.
 - ۷- آذربایجان و کورد خلقینین تاریخی دوستلوقو ومیلی دموکراتلیق قارداشلیغینی پوزماق و یا لکه دار ائتمگه چالیشان شخصی هرایکی طرفین مشترک اقداماتی یله جز الاناجاقدیر.
- (آذربایجان روزنامه سی، اکینجی دوره، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۲۵، نومره ۱۹۰)
- شنبه گونو اردیبهشت آیینین ۱۴ نده (۱۴-۲-۲۵) آخشام ساعت ۵ ده میلی میداندا ۶۰ مین نفر لیک تبریز اهالیسینین اشتراکیله خلق طرفیندن بؤیوک بیر میتینگ تشکیل اولونوب میتینگده مختلف طبقه لردن عالمر، تاجر لر، اصنافلار، کارگرلر، ضیالیلر، کندیلر، فدائیلر و قادینلار اشتراک ائدیب. میتینگین سونوندا خلق طرفیندن مفصل بیر تلگراف آذربایجان میلی حکومتین باش وزیر آقای پیشه وری یه گؤندرلیر.
- آذربایجان خلقینین اله ائتدیگی آزادلیغی و میلی حکومتی وارقووه لرله ساخلاملاری اوچون آذربایجان نماینده لر هیئتینه اطمینان وئرلمیشدی. هابئله او گونلرده آذربایجانین باشقا نقطه لرینده خلق طرفیندن بؤیوک میتینگلر تشکیل ائدیلب میتینگلرین سونوندا اؤز حمایتلارینی تهرانداکی نماینده لر و تهران قزئته لرینه گؤندهریردیلر.
- شنبه گونونده کی میتینگ ده تهرانا گؤندهریلهن تلگرافین متنی:
- تهران - آذربایجان میلی حکومتینین باش وزیر: آقای پیشه وری
- اوزو- آذربایجان خلقینین حؤرمتملی نماینده لیک هیئتی:

اوزو: ایران دؤولتی نین باش وزیر: آقای قوام السلطنه

اوزو: رهبر روزنامه سی توسطیله بوتون جبهه آزادی روزنامه لرینه

اوزو: ایران ما- داد روزنامه لرینه:

بوگون عضمتملی ۶۰ مین نفرلیک میتینگده اشتراک ائدن بیز تبریز شهرینین مختلف طبقه لری عالم، تجار، مالک لری، اصناف، کارگرلر، روشنفکرلر، کندچیلر، فدائیلر، خانیملار بوتون آذربایجان خلقی ایله بیرلیکده کئچمیشده آذربایجان و بوتون ایران مشروطیتی نین یارادیلماسی یولوندا بؤیوک فداکارلیقلار گؤستریب لازم اولان موقعده اؤزمالیمیزدان، جانیمیزدان و جوانلاریمیزدان مضایقه اوئمه میسک - ایران مشروطیت تاریخی بو ادعائین مطمئن شاهدی دیر.

آذربایجان خلقی تاریخ مقابلیندا اؤزونون افتخاری اولان ستارخانلار- باقرخانلار مجاهدلرینین فداکارلیغی نتیجه سینده بوتون ایران میلیتینه مشروطه و آزادلیغی یاراتدی.

آذربایجانین فداکار میلیتی مشروطه نین میوه لریندن ثمر آلماق عوضینه اونون رشید اوغوللارینی زندانلاردا سیاه چال لاردا، تبعیدلرده ارتجاع دستگاهی اؤلدوروب و آرادان آپارمیشدیر. بو بیر حقیقتدیرکی بوتون ایران مخصوصاً آذربایجان میلیتی نین قانی بهاسینا آلدیغی مشروطه دن بیر اثر قالمادی.

بو ۲۰ ایلیک اسارت مدتی آذربایجان خلقی ها میدان آرتیق شکنجه ده یاشایردی. اونون گؤزه ل و تاریخی وطنی بیر شوم خرابه زار و قبرستان حالینا چئوریلیمیشدیر. اونون مدنیتی معارفی و آنادیلی پامال اولونوردو.

نهایت آذربایجان خلقی ظالم حاکمه هیئتی نین و آزاد لیغیمیزی بوغان ژاندارملارین و قولدر دؤولت مأمورلارینین ظلم و فشاری نتیجه سینده آياغا قالخیب خلقیمیزین تمام طبقه لری آراسیندا بیر واحد میلی وحدت یاراتدی. بونولادا آزاد لیغیمیزی سلب ائدن آذربایجاندا کی منحوس ارتجاعی دستگاهی اؤز میلی قیامی ایله ییخیب میلیت اؤز مقدراتینی الینه آلیب مترقی و معاصر میلیت لر کیمی آذربایجاندا مئلی گؤرونمه میس بؤیوک تاریخی اصلاحاته باشلادی. آذربایجان خلقی اؤز آزادلیغی نین ضامن اولان خلق قوشونلارینی یاراتدی. بو قوشون خلقیمیزین حقیقی دفاع قووسو دیر. آذربایجان خلقی ایران استقلالی داخلینده اؤز میلی حکومتین و مجلس میلی سینی یارادیب خلقیمیزین آرزولارینا موافق به یه نیلیمیش دونیا دموکراسی میلیت لری کیمی واقعی بیر میلی آزادلیق ایجاد ائتدی. بو آزادلیق آغا جی نین محکم ریشه لری آذربایجان رشید و آزادپخواه اوغوللاری و فدائیلرینین قانلاری ایله سو وار یلمیشدیر. بیز بوگون بو آغا جین میوه سینی ده رمکله آذربایجان خلقینین گله جک سعادتینی تأمین ائدیپ و عموم ایران میللتلرینین حقوقلارینین محفوظ قالماسیله برابر اولاردا حقیقی دموکراسی آزادلیغین وئریمه سینی آرزو ائدیریک.

بیز آذربایجان خلقی مشروطه نی بوتون ایران خلقینین سعادتی اوچون یاراتدیغیمیز کیمی آذربایجان خلقی مشروطه نی بوتون ایران خلقینین سعادتی اوچون یاراتدیغیمیز کیمی آذربایجاندا ایجاد ائتدیغیمیز دموکراسی و آزادلیغی بوتون ایران خلقینه نصیب اولماغی ایسته بیریک بیز محترم نماینده لریمیز ده خطاب ائدیریک: تاریخ نشان وئردیگی کیمی آذربایجان خلقی همیشه ایراندا آزادلیغین علمداری اولوب بو دفعه ده اؤز یاراتدیغی آزادلیغی ایران داخلینده حفظ ائتمکله برابر ایران میللت لرین حقیقی آزادلیغا یئتیرمک یولوندا پیشقدم اولاجاق. آرتیق آذربایجان خلقی ۴ ایل مبارزه مدینده چتین امتحانلاردان چیخیب داها بوندان سونرا ارتجاعین حيله لرینه آلدانمایاجدیر.

آذربایجان کندچیلری اؤزلری اؤز تورباغینین صاحبی اولدوغو اوچون جنایتکار و تریاکلی ژاندارمری لره داها یول وئرمه یه جکدیر. حورمتلی نماینده لریمیز: بیز ستارخان و باقرخان اوغوللاری سیزلره اطمینان وئیریک کی آلدیغیمیز آزادلیق و میلی حکومتیمیزی آخرقطره قانیمیز قالانا قدر، گؤز به به گی کیمی حفظ ائدیب اونون مدافعه سی یولوندا هر بیریمیز بیر مجاهد کیمی الده سلاح بیر نفر یمیز قالانا قدر وارقووه میزله خلق قوشونلاریمیزین دالیندا دایانیب فداکارلیقدان آل گؤتورمیه جه ییک. میتینگ ده اشتراک ائدنلرین طرفیندن امضا ائدنلر:

سردار میلیلینین قارداشی حاجی عظیم خان، حاجی زین العابدین رحیم زاده بادکوبه چی، ابوالقاسم تهرانچی، بزرگ امین صادقیه، محمد آذرلو، اسماعیل محمدی، محمد نه نه کرانی کی بوتلگراف مینلرجه تهرانا گونده ریلن تلگرافلاردان بیریدیر.

(19-2-25) تبریزده خانیملار کولوبونون شهر کمیته سینین ۳ نجی کنفرانسی آچیلیب بو جلسه نی خانیم دانش (قارینلار کلوبونون صدری) و خانیم الهامی اداره ائدیب بوجلسه ساعت ۵ ده تبریزشهر کمیته سینین سالونوندا کئچیر یلیب واوندا: خانیم صفرا قادری: خانیملارباره سینده دوقتور هشترویدان: ۹ مای باره سینده سونرا خانیم مدینه گلگون (یئنی حیات) عنوانینداکی شعرینی اوخویوب آقای صمدزاده آذربایجان دیلی حقیقده آقای زینال زاده خانیملار حقیقده شعرینی اوخویوب، آقای رحیم جاد نیکو، خانیملارین اؤز آزادلیقلارینی اوگونه قدر موفقیتله قوروماقلارینی تبریک دئییب سگیز یاشلارینداکی عامدوست آدلی بالاجا بیرقیزآقای اعتمادی نین (تبریزیم) عنوانلی ماهنی سینی اوخویوب. سونرا آقای اسعدی نین بیرپرده لی (میرزا باجی مکتبی) آدلی پیه سی خانیم لار کولوبونون عضولری طرفیندن تماشایه قویولوب.

آذربایجان قادینلار کلوبونون ۵۰۰ نفر عضو واریدیرکی اونلاردان، خانیم صفرا قاری، خانیم الهامی، خانیم دانش، وارتوش، رقیه چالاک، جمشیدی، زری، عروسی، گولو، پسته خندان، بهروزیان و آد آپارماق اولار.

دوشنبه گونو اردیبهشت آیینین ۲۳ نده (۲۳-۲-۲۵) ساعت ۵ ده خلق طرفیندن میلی میداندا میتینگ تشکیل اولوب. آقای شبستری مجلسین حورمتلی رئیسیتی آچیق اعلان ائدرک آقای جاویده سؤز وئریلیب. آقای جاوید: آذربایجانین صلح جو اولدوغونو تاریخ بویو اثبات ائتمیشدیر. اؤز لیاقتینی اؤزونو اداره ائتمکده ثبوته ائتمیشدیر. آذربایجان مشروطه ده بؤیو ک

فداکارلیقلار گؤستریمیشدیر. سونرا تذکر وئردیلرکی بیز نهضتیمیزین اولینده فیکیر ائتمه دیک کی تهرانا هجوم ائده ک بیز ده اقتدار اولما، اولابیز آذربایجانیمیزین آزادلیغینی ایستهمکله برابر سرحدلریمیزی محکم ائتدیک.

قوام بیزدن نماینده ایستدی بیز صلح جو اولدوغوموز اوچون نماینده لریمیزی گؤنده ردیک بیز بونو ایسته میریک کی، نماینده لریمیزه ملاقات اجازه سی وئرلمیر. بیز بونو دئییریک کی گره ک آزادلیغیمیز حفظ اولان قرارین ۷ ماده لی اعلامیه سی آذربایجان خلقینین ایستدیغینی و آزادلیغینی تأمین ائتمیردی. اودورکی ایندی مذاکرات قطع اولوب و بیز نماینده لریمیزی گؤزله بیریک بیزسون دقیقه یه کیمی صلحه حاضریق لیکن آزادلیغیمیزی حفظ ائده جه ییک. بیزده اولمک وار و آزادلیقدان آل چکمک یوخدور و بو ایشده سیزین خونسردلیق ساکتلیق گؤزلهنیر.

سونرا قادینلار طرفیندن خانیم مغربی و جوانلار طرفیندن آقای صبحی و هابئله فدائیلرین نماینده سی آقای چاوشیان کارگرلر طرفیندن دانیشدیلار و طبقه لرین آزادلیق یولوندا فدا اولمالارینی و مدافعه یه حاضیرلیقلارینی دئدیلر. کورد خلقینین نماینده سی آقای ذبیح الله کوردلرین آذربایجان خلق ایله بیرلیکده آزادلیقدان مدافعه ائتمه گه حاضیر اولماقلارینی سؤیله دیلر.

آقای میر رحیم ولائی شهر کمیته سی طرفیندن آذربایجان آزادلیغینی ارتجاع قارشسی سیندا مدافعه ائتمهگی سؤیله ییب. میتینگ سونوندا قطعنامه اوخونوب و تصویب اولونور.

دوشنبه گونو اردیبهشت آیینین ۲۳ نده (۲۳-۲-۲۵) ساعت ۵ ده خلق طرفیندن میلی میداندا میتینگ تشکیل اولوب. آقای شبستری مجلسین حورمتلی رئیسی میتینگی آچیق اعلان ائدرک آقای جاویده سؤز وئرلیب. آقای جاوید: آذربایجانین صلح جو اولدوغونو تاریخ بویو اثبات ائتمیشدیر. اؤز لیاقتینی اؤزونو اداره ائتمکده ثبوته ائتمیشدیر. آذربایجان مشروطه ده بؤیو ک فداکارلیقلار گؤستریمیشدیر. سونرا تذکر وئردیلرکی بیز نهضتیمیزین اولینده فیکیر ائتمه دیک کی تهرانا هجوم ائده ک بیز ده اقتدار اولما، اولابیز آذربایجانیمیزین آزادلیغینی ایستهمکله برابر سرحدلریمیزی محکم ائتدیک.

قوام بیزدن نماینده ایستدی بیز صلح جو اولدوغوموز اوچون نماینده لریمیزی گؤنده ردیک بیز بونو ایسته میریک کی، نماینده لریمیزه ملاقات اجازه سی وئرلمیر. بیز بونو دئییریک کی گره ک آزادلیغیمیز حفظ اولان قرارین ۷ ماده لی اعلامیه سی آذربایجان خلقینین ایستدیغینی و آزادلیغینی تأمین ائتمیردی. اودورکی ایندی مذاکرات قطع اولوب و بیز نماینده لریمیزی گؤزله بیریک بیزسون دقیقه یه کیمی صلحه حاضریق لیکن آزادلیغیمیزی حفظ ائده جه ییک. بیزده اولمک وار و آزادلیقدان آل چکمک یوخدور و بو ایشده سیزین خونسردلیق ساکتلیق گؤزلهنیر. سونرا قادینلار طرفیندن خانیم مغربی و جوانلار طرفیندن آقای صبحی و هابئله فدائیلرین نماینده سی آقای چاوشیان کارگرلر طرفیندن دانیشدیلار و طبقه لرین آزادلیق یولوندا فدا اولما لارینی و مدافعه یه حاضیرلیقلارینی دئدیلر.

کورد خلقینین نماینده سی آقای ذبیح الله کوردلرین آذربایجان خلقیله بیرلیکده آزادلیقدان مدافعه ائتمه گه حاضر اولماقلارینی سؤیله دیلر.

آقای میر رحیم ولائی شهر کمیته سی طرفیندن آذربایجان آزادلیغینی ارتجاع قارشى سیندا مدافعه ائتمهگی سؤیله ییب. میتینگ سونوندا قطعنامه اوخونوب و تصویب اولونور.

چهارشنبه گونو اردیبهشت آیینین ۲۵ ینده (۲۵-۲-۲۵) آخşam ساعت ۸ ده آذربایجان دؤولت تئاتری سالونوندا، اهالینین چئشیدلی طبقه لرینین اشتراکیله، بؤیوک و طنطنه لی بیر کنفرانس تشکیل تاپیب. آذربایجان دموکرات فرقه سینین صدری آذربایجان میلی حکومتی نین باش وزیرى و خلقیمیزین سئویملى رهبری آقای پیشه وری آذربایجان نماینده لری هیئتینین تهران حکومتیله آپاردیغی مذاکره خصوصیندا، تفضیلاً دانشیبلار. سونرا آقای پیشه ورینین بیاناتی فارس دیلینده ده وئریلیب. نهایت کنفرانسدا اشتراک ائندلر آقای پیشه ورینین گزارش و معروضه سینى ائشیتدیکدن سونرا بو قطعنامه عمومیتله تصویب اولونوب ییغینجاق ساعت ۱۰ دا خاتمه تاپیب

"آقای پیشه ورینین آذربایجان خلقینین صلاحیتدار شخصیتلرینین کنفرانسیندا ائتدیگی بیانات"

عزیز و محترم هموطنلر! اصل موضوعه باشلامادان اول اجازه ایسته ییرم بیر قدر موجود وضعیتیمیزین کنچمیشی و اونو ایجاد ائدن سببلر باره سینده توضیح وئرم.

هامیز بیلیرسیز کی فرقه میز ۱۲ شهریور ده منتشر ائدیگی ۱۲ ماده دن عبارت اولان تاریخی بیاننامه میزین انتشاری ایله ایشه باشلامیشدیر. بو بیاننامه ده بیر صریح و آشکار بیر صورتده «ایران داخلینده ایرانین استقلال و تمامیت ارضی سینى مراعات ائتمک شرطیله اؤز داخل ایشلریمیزی اؤز الیمیزه آلماق و اؤز ائویمیزی اؤز اراده میزیه اداره ائتمک اؤز آنا دیلیمزده میلی فرهنگیمیزی مترقی و معاصر حالا سالماق طلباتینی اورتایا سورموشدوک. هموطنلر محاربه سی وسوء تفاهملره یول وئرمه مک ایران قانون اساسی سینا استناداً ایستدیکلریمیزی ایالت و ولایت انجمنلری واسطه سیله الده ائتمک، قانسیر و دعواسیز اولاراق صلح و تبلیغات یولو ایله بو مقصد نائل اولماغا چالیشدیغیمیزی دا اوگوندن اعتباراً جدی صورتده تبلیغ ائتمگه باشلامیشدیک. ایللر بویو تحقیر و توهین و اسارتده محکوم اولان خلقیمیز فرقه میزین بو شعارینی آچیق اوره ک و عالی روح ایله استقبال ائدیب سیل کیمی اونون صبره لرینه آخماغا باشلادیغی حالدا تهران ارتجاعی حکومتی و عمومیتله خلقین اسارتینی اؤزو اوچون سعادت و شان و شوکت سایان آلچاق و خائن مأمورلاری مرتجع و مستبد و خودخواه عنصرلرله سس سسه وئریب بوساده و طبعی صدامیزی بوغماق ایشیقلا ندیر دیغیمیز آزادلیق مشعلینی سؤندورمک اوچون دونیانی گورولتویلا دولدورماغا قیام ائتدیلر. بیلدیگیز کیمی وطنیمیزین مرکزی تبریز شهرینده باشلانان آزادلیق صداسی اونلارین چیغیر باغیرینا و افترا آمیز سؤزلرینه باخمایاراق چوخ سریع بیر صورتده اول ایران داخلینده سونرادا بوتون دونیادا منعکس اولماغا باشلادی. هر بیر تازالیق و هر بیر مترقی ایشی اؤزونون محو و اضمحلالی

حساب ائدن ایران هیئت حاکمه سی ایسه خلقیمیزین قانونی و مشروع طلباتینی تأمین ائتمک عوضینده اسارت، اختیار و حق و عدالت عوضینده، شلاق و حبس و تبعید و فجیعانه قتل و غارتیله جواب وئردی.

هنوز شهر یور آیی قورتارمامیشدی کی کندلریمیزده ژاندارم و شهرلریمیزده پلیس و نظامی قووه لرینه دموکرات فرقه سینی سلاح گوجو ایله داغیدیب اونون باشچیلارینی توقیف و محو ائتمک امری وئریلدی، بونونلا بوتون آذربایجان وحشت و اضطراب بورودو. مخصوصاً کند اهالی سینین مالی و جانی، حیثیت و ناموسو طمعکاراوغرو و رضاخان رژیمین نین ان کثیف، ان ناجنس، ان پیس وان موردارمحصولو اولان ژاندارم مأمورلارینین اختیارینا تاپشیریلدی. بو طریقيله آذربایجان خلقینین شدید و جدی مبارزه سی باشلانیدی. ایش فرقه و تشکیلات چارچوبه سیندن خارج اولوب عمومیت شکلی آلدی.

ائل اؤزونو ظلم و اسارت چنگالیندن خلاص ائتمگه باشلادی. آذربایجانلی بواشی چوخدان آرزو ائدیردی، اونون صبر و تحمل کاسه سی لبریز اولموشدو. اوتهراندان جیلرینی دولدورماق اوچون گونده ریلن لشکری و کشوری مأمورلارین خیانت و تحقیر و توهین لرینه خاتمه وئرمک اوچون بئله بیرگونون گلیب چاتماسینی ایلرلربویو آرزو ائتمیشدی. حتی بوآرزو تک آذربایجان دئییل. بوتون ایران میللتی نین اوره گینی ایلرلربویو ازیب یوران آغیر، ولی مقدس بیر درد ایدی. ایندیده بوتون ایران خلقی بو دردین دواسی اومودی ایله یاشاماقدا دیرلار. آذربایجان خلقی بو آرزو یاخیندان حس ائتمکده ایدی. اوآرتیق اؤزونه جدی بیر نقطه اتکاء تاپیب اؤز میلی فرقه سین وجوده گتیرمیشدی. اوچوخ گؤزه ل بیر صورتده حس ائتمیشدی کی اونون محکم بیر مرکزی و تزلزل ناپذیر بیر باشی واردیر. بومرکزو بو باش، فرقه میزدن عبارت ایدی. دوشمنلریمیزحتی دوستلریمیزین چوخوبیزیم ایلدریم سرعتیله ایره لی گئدیب بؤیوک بیر قدرت کسب ائتمگیمیزین علت و سببلرینی بیلمه گه هنوز قادر اولابیلمه میشلر، حال بوکی بوچوخ ساده و آیدین بیر مسئله دیر. بیزیم موفقیتیمیزی تأمین ائدن همین خلقیمیزین ایلرله بسله دیگی مقدس آمال و آرزولارینی پاک وجدان و صمیم قلبیله حیاته کئچیرمک ایستدیگیمیزدیر.

بونا گؤره ده ارتجاعی دؤولت و مرتجع عنصرلرین علیهیمیزه باشلادیقلاری و حشیانه حمله یه خلقیمیز قهرمانانه بیر حرکتیله جواب وئردی، آنالارین گؤزیاشلاری و قیزلارین ناموسی و جوانلارین قانی بها سینا آقالیق ائدن ژاندارم و سایر جلا دلا ر اول کندلر و سونرا شهرلریمیزدن کنار ائدیلدی خلق اؤزو اؤز سرنوشتینه حاکم اولماق استعدادینی بو واسطه ایله ثبوته یئتیردی. کندلردن جلا دلا ری اخراج اندیب شهرلردن اوغرو، کثیف، مرتجع مأمورلاری قو ووب چیخارماق کفایت ائتمیردی خلقی اداره ائتمک چوروموش دؤولت تشکیلاتی عوضینده خلقین احتیاجاتین تأمین اندیب عمومین آرزولارینی حیاته کئچیره بیلن بیر تشکیلات وجوده گتیرمک ده لازیم ایدی. بوایش طبیعی بیر صورتده میدانا چیخدی. خلق کنفرانسلاریندا یوزمینلریله امضایا مالک اولان قرارلار تهران منتظر اولمادان میلی آزادلیغی تأمین ائدن مختاریت و میلی حکومت تشکیلاتی طلب ائدن تصمیم نامه لر، سیل کیمی آخیب تبریزه گلدی، فرقه-میز ایسه خلقیمیزین روحوندان قوپان بو بؤیوک سه بی قید قالا بیلمز و خلقی باشسیز اولاراق

اؤز حالینا قویاً بیلیمزدی. اونا گؤره چوخ سریع بیر صورتده خلق کنفرانسلارینین آرزولارینی عملی ائتمک و خلقین سسینی تمرکز وئرمک اوچون آبان آیینین ایگیرمی دوققوزوندا تبریز شهرینده اؤزونو مؤسسلر مجلسی آدلاندیریب میلی حکومتیمیزین اساسینی قویدو. میلی مجلسیمیزین فوریتله چاغیریلماسی قرارینی چیخاردی و بوقراری حیانا کئچیرمک اوچون میلی بیر هیئت انتخاب ائتدی و اؤزونون قانونو و مشروع اولان داخلی حکومتی نین وجودا گتیره جگینی و بویوندا تهران حکومتی ایله دانیشیغا حاضر اولدوغونو اعلان ائتدی. بو اعلامیه دن سونرا تهران حکومتی طرفیندن ظاهراً بؤیوک اختیارات ایله استاندار تعیین اولونان آقای بیات ایله میلی هیئتیمیزین نماینده لری آراسیندا بیزیم طلباتیمیزی تأمین ائتمک موضوعوندا مذاکره باشلاندی. بومذاکره ایندیکی مذاکره میزین مقدمه سی حساب اولایلیر. آقای بیات انجمن ایالتی و ولایتی ایله موافق اولدوغونوسؤیله دی، لکن اونون مجلسی شورای میلی طرفیندن تصویبینی ایره لی سوروب بیزه آیدین بیر جواب وئریلمه دی. بیزاوندان آزادلیغیمیزین محافظه ائدیلمه سی وانجمنلرین فعالیتینین داومی اوچون تأمین ایستدیک اویسه بنله بیر تأمین وئرمگه قادراولا بیلیمزدی، اونا گؤره تهرانیه دانیشیغیمیز نتیجه سیزقالدی. بیلدیگینیز کیمی مجلس میلیمیز و میلی حکومتیمیزین تشکیلی ایله آقای بیاتین آرتیق آذربایجاندا گؤرهجک بیرایشی اولمادیغی اوچون تهرانا مراجعت ائتدی. بیات ایله آپاریلان مذاکره بیزه اثبات ائتدی کی تهران ارتجاعی حکومتی بیزم آرزولاریمیزی تأمین ائتمگه هئج وجهیله امکان وئریلمه یه جکدیر. اونون تک- تک مأمورلاری ایسته سه لر بئله بواپیش عملی دئییلدیر.

اونانگؤره بیزاؤز اراده، اؤزمیلی قدرتیمیزه استناداً ۲۱ آذر ده میلی مجلس و میلی حکومتیمیزی قوروب آزاد بیر صورتده ایشه باشلادیق. من میلی حکومتیمیزو میلی مجلسیمیزین تشکیل زامانی خلقین ابراز ائدیگی احساسات و حرارتدن بحث ائتمک ایسته میرم، فقط دئییه بیلرم کی او گون بوتون خلق ایستر شهرلر ایسترایسه کندلریمیزده آياغا قالمیشدی تام معناسیله نهضت عمومی، تام معناسیله میلی قیام و میلی حرکت وجوده گلیمیشدی، ۲۱ آذرین ایندییه قدر تقریباً ۵ آی کئچیر. بوازمدتده حکومتیمیز فرقه و مجلس میلی و خلقیمیزین حسن توجهینه داباناراق بؤیوک ایشلر گؤرموش و اساسی اصلاحاته باشلامیش و بو واسطه ایله خلقیمیزی آياقلاندیریب وگله جک سعادتمند بیر حیاتا اومودوار ائتمیشدیر.

خالصه یئرلرینین کندلیلر آراسیندا بلا عوض بؤلونمه سی، کارخانه لریمیزین جدی صورتده ایشه سالینماسی ایشسیزلیک ایله آپاریلان شدید مبارزه، شهرلریمیزین آبادلانماسی، میلی آزاد لیغیمیز و وطنیمیزین امنیتینی ساخلاماق اوچون تشکیل تاپان فدایی دسته لرینین نظاما سالینماسی، نهایت آزادلیغیمیزین دایاغی اولان میلی قوشونون ایکی آی مدتینده یارادیلماسی معجزه سی، همچنین فرهنگ و بهداشت و تجارتین ترقیسی و بازارین سقوطونون قباغی آلینماسی کیمی گؤتورولن بؤیوک قدملر میلیتیمیزین اؤزونو اداره ائتمه گه لایق اولدوغونو اثبات ائتمیشدیر. منجه بونلارین هامیسیندان اهمیتلی خلقیمیز و حکومتیمیز

و فرقه میزین افرادی آراسیندا وجوده گلن محکم ایمان و قیریلماز بیرلیک دیر. خلقیمیزین رهبرلری آراسیندا مشاهده اولونان محکم بیرلیک منجه بونلارین هامیسیندان آرتیق میللتیمیزین استعدادینی اثبات ائتمکده دیر. خلقیمیز بو بؤیوک موفقیتلر واستعدادلاری سایه سینده تام معناسی ایله ایران میللتی نین نجات وئریجیسی حساب اولونماقدادیر. بیز تهرانا وارد اولدوقدا ژاندارم وسایر مستحفظ لرین چنگیندن خلاص اولوب، اولرینی بیزه یاخینلاشدیران اشخاصین سیماسیندا و حرکتینده بونو آشکار صورتده گؤروردوک: طیاره میدانینا گلیب چاتماغا موفق اولان تهران آزادیخواهلارینین شعارلاری بیزیم روحوموزوتیره تدی.

(سبز بیزه نجات وئردیز !

سزایران خلقینی اسارتدن خلاص ائتدینیز !

آماندیر اشتباه ائتمه یین!

آزادلیغیمیزسزین دوزگون حرکت ائتمهگیزه باغلیدیر!

یاشاسین آذربایجان خلقی!

یاشاسین آزادلیغیمیزین مشعلداری اولان آذربایجان آزادیخواهلاری!)

بوشعارلار آذربایجان خلقینین باشلارینین اوجالماسینا، اولارین تک اؤزلرینی اداره ائتمک دئییل، بلکه بوتون ایران خلقینه رهبرلیک ائتمک استعدادینا مالک اولدوغونو بیرداها اثبات ائتمیش اولدو. هله نهضتیمیز باشلانان گوندن تهران وسایر ایران شهرلرینده منتشر اولان روزنامه لرین «گلین بیزه نجات وئرین!» شعارلارینی بیز هنوز اونوتمامیشیق. من متأسفم بورادا ایران زمامدارلاریندان بیرینین سؤزونو دئمه گه مجبور اولورام. دانشغیمیزین جدی و شیرین بیرئرینده سؤز آذربایجان والیسینین تعیینی اطرافینا گلدی. آقای زمامدار «سیزده کی، والی اوبیلن بیر آدام یوخدور» دئدی. منیم اونا وئردیگیم جوابی تعیین اندیره م! سبز چوخ گؤزه ل حس ائدیرسبز. اونا تکرار ائتمگه احتیاج یوخدور.

بونونلا ایسته بیرم سبز و تهران حکومتی نین نه کیمی آداملار الینده اولدوغونو گؤسترهم وایسته بیرم به یله سیزکی شاید اؤز زمامدار عمداً بوسؤزو دئمه میشدیر. اونون دوشونجه سی و آنلاغی بوندان یوخاری اولابیلمز. تهران جماعتی ایسه بوکیمی زمامدارلاری اؤز باشیندان کنار ائتمگه قادر دئییلدیر. بئله بیرخلقدن بیزه باشلادیغینیز بؤیوک ایشلری یاریمچیلیق قویوب گلین بیزیم بویوندوروموزون آلتینا گیرین. «دئمه سی آیا حقسیزلیک دئییلدیر؟» چون بیز ایرانین مرکزی حساب اولونوروق اونا گؤره اشرف مخلوقاتیق «دئمک ان ساده بیرانسانین روحونو عصیان وادار ائتمگه کفایت ائتمیزی بونونلا بئله- مشهور ریاضی دان

وعالمین سۆزونو تکرار ائدیب دئمک لازمدیرکی: «با وجود این یئر دولانیر». یعنی آذربایجان خلقی متمدن، فداکار، لایق بیر میللتدیر. او اؤزونو اداره ائتدیگی کیمی، بوتون ایرن خلقینین آزادلیغینین علمدارایدیر.

سۆز بیزیم تهرانیه دانیسیغیمیز باره سینده ایدی. بیلدیگینیز کیمی صدرو حکیمی کابینه لری ککلیک کیمی باشلارینی قارا قویلایب دونیادان خبرلری اولمادیغی اوچون، میلی نهضتیمیزی سلاح گوجو یله دایاندیرماق فیکیرینده ایدیلر. اونلارین نظیرنده آذربایجان خلقی ذوالفقاری، کورمیرجواد، ابولقاسم جوان، امیرنصرت وصادق مجتهدی کیمی خلق دوشمنلریندن عبارت ایدی. اونا گۆره بیزیم حق سۆزلریمیزی ائشیتیمک عوضینده اونلارین بارماغیله رقص ائدیب بیزیم ایچریمیزده عصیان تولید ائتمک کیمی احمقانه اومید اوزرینده حرکت ائدیردیلر. نهایت فدائیلریمیزین ضرب شصتی اونلارین آرزولارینی پوچا چیخاردی. بالاخره تهران آنلادی کی زور یله آذربایجان خلقینین اراده سینی سیندیرماق اولماز اونا گۆره ارتجاع ارکانیندا مختصر تزلزل عمله گلدی. نهایت آزادیخواه عنصرلرین کمکیله، حکیمی حکومتی ییخیلیب چوخ آز بیراکثریتله ارتجاعی مجلس قوام السلطنه کابینه سینی وجوده گتیردی قوام السلطنه کابینه سی زور و گوج سیاستینی ده گیشدیریب صلح یولو ایله ایشه باشلادی

بیزایسه صلح یولو ایله داخل اولان بو حکومته سلاح ایله جواب وئرمه میلی اولدوغوموزدان، اونون رسمی دعوتینه قبول ائدیب. مجلس میلی و میلی حکومتیمیزین دستوروا یله، ایستدیگیمیزی صلح و مسالمت یولو ایله الده ائتمک اوچون تهران گئتدیک. بونوگره ک هامی بیلسین کی، بیز تهراندان یئنی بیرشئی طلب ائتمیردیک.

چونکو بیز ایستدیکلریمیزی آلمانغا موفق اولموشوق. قارشیمیزا دوران مسئله آدیقلاریمیزی، قان تۆکمه دن ساخلاماق مسئله سیدیر. بیرده بیز ایستدیکلریمیزی، ایران حدودوندا حیاتا کنچیرمگی هدف قرار وئردیگیمیزی ده اونوتمامیشدیق. بیلیرسینیزکی، هله ایندییه قدر بیز خارجه و جنگ وزارتخانلاری تشکیل اوئمه میشیک.

قوشونلاریمیز «خلق قوشونلاری» آدلانیر.

خلق قوشونونون وظیفه و مقصد رسمی دؤولت قوشونندان تامامیله باشقادر. خلق قوشونو داخلی امنیت و میلی آزاد لیغیمیزی تأمین مقصدی ایله تشکیل ائدیلن بیر قووه دیر. پولوموز، بایراغیمیز و عنوانیمیز ایسه بالاخره عموم ایران اساسیندادیر. بونا بناء بو وضعیت اوزون مدت دوام ائده بیلمزدی. بالاخره گره ک مرکزی حکومتیله تکلیفیمیز معلوم اولاپدی. بوتکلیفی معین ائتمک اوچون آقای قوام السلطنه نین صلح الینی رد ائتمه ییب تهران گئتدیک. حتی من اؤزوم شدید مریض اولدوغوما باخمایارق، مسئله نین داهایا تئزحل اولونماسی مقصدیله، صمیمی یولداشلاریمین وطیبیلرین توصیه سینه باخمایارق، شخصاً آقای قوامین دعوتینی قبول ائدیب، هیئت ایله برابر مسافرت ائتدیم. ایستر خصوصی گؤروشلریمیزده، ایستر ایسه رسمی گؤروشلر ده، بیز خلقیمیزین آسایش و صلح یولو ایله اختلافاتی حل ائتمه گه حاضر اولدوغوغو، سؤیله دیک آقای قوام السلطنه وسایر دؤولت نماینده لری عمومیتله بیزیم فیکیریمیزه موافقت اظهار ائدیلر لکن عملده دؤولتین ۷ ماده دن عبارت اولان تصویب نامه سیندن

تجاوز ائتمه گه حاضیراولماق ایستهمه دیلر. سیز البته نماینده لر هیئتی نین مذاکره حقینده، وئردیگی اعلامیه نی اثشیتیمیسیر. بیزیم گیزلی سیاستیمیز اولمادیغینا گؤره، مذاکره نین تفصیلینی دونیا اعلان ائتدیک و بیلدیک کی تهران حکومتی بیز دن مغلوب بیر قوه کیمی، قید و شرط سیز تسلیم اولماق طلب اندیر. بوایه گولونج وضعیت میدانا چیخاردیردی. بیز دئدیک: وقتی کی دؤولتین تصویبنامه سی. آیه آسمانی کیمی تغییر ناپذیر ایمیش، بواصرایله بیزی تهران دعوت ائتمک نه یه گؤره ایدی؟ تهران رسمی مقاماتی نین سؤزلری تبریزده آقای بیات طرفیندن دانیشیلان سؤزلرین عینی ایدی اولار، همیشه اولدوغو کیمی، قانون اساسیدن و اصولدان بحث ائدیب سفسطه ایله موضوعو اؤرت باسدیر ائتمگه چالیشیر دیلار.

بیز اول گون دئدیک بیز دیپلومات دئییلیک. ولی قانون اساسی و سایر قانونلاردان، اؤزوموزه گؤره اطلاعییمیز واردیر. بیز ایندیه قدر قانون اساسینین مسئله لرینین مسکوت قالماسینی دا بیلیریک. بیز قانون اساسینین. رضاخانین دیکتاتورلوغو اوچون تغییر وئریلمه سیندن بیخبر دئییلیک. بیز ایرانی بوروموش بی قانون لوقلارین سر منشئی بیلیریک. بیز آمریکادان گلنه مییشیک. ایرانلیلیق وایراندان قانونلارین نه قدر ونه شکلیله اجرا ائدیلدیگیندن خبریمیز واردیر.

ایندی ایراندا کیملرین حکومت ائتدیگینی و ایران میلیتی نین بو اشخاصا اولان نظرینی ده بیلیریک. گیلن ساده دانیشاق. آذربایجان خلقی بیر گون استبداد علیهینه قیام ائدیب قانون اساسینی وجوده گتیردی و میلی حکومت بناسینی قویدو. تهران مرتجعلری ایسه، یاریم قرن مدتینده، اونو مسکوت قویوب جوربجور واسطه لرایله خلقی حق حاکمیتدن محروم ائتدیلر. ایندی ایسه آذربایجان ایکینجی حرکتی ایله اوحقی دیریتک ایسته ییر. فقط بونا جواب وئرمک لازمدیر: خالصه یئرلرینین بؤلونمه سی و دؤولت یئرلرینین غاصبلرالیندن آلینیب دهقان واکینچیلر آراسیندا تقسیمینی قانون اساسی منع اوئمه میشدیر. اؤز اراده سیله بو کندلری بؤلوموشدور.

دؤولت ایسه بوتون ایران آذربایجان ایله هم رنگ اولماق اوچون، بواشی بوتون ایالت و ولایتلرده ده عملی ائتمه لیدیر. بیز حتی اختلافی رفع ائتمک اوچون بؤیوک گذشتلره گئدیب میلی حکومت و میلی مجلس عنوانیندان صرف نظر ائتمگه حاضیر اولوب دئدیک: آنجاق بیزه امکان وئرین آذربایجان خلقی اؤز ایالت انجمنی واسطه سیله دؤولت اداره لرینین مأمورلارینی و ایالتین والیسینی دؤولته پیشنهاده ائتسین و بونلارین حکمو مرکزی دؤولت طرفیندن صادر اولسون و بونلارین. ساده بیر سؤزله دئمک آذربایجان اداره ائتسینلر.

تهران حکومتی تک ملک مدنی، امیر نصرت، تک صمصام بختیاری اوچون قائل اولان بو حقی آذربایجانلیلار اوچون قائل اولماق ایستهمه دی. قانون اساسی یه مغایر اولان اداره کل ژاندارمرینی بئله بیزه قانونو مؤسسسه آدلاندیریب و اونون، وحشت تولید ائدن نفوذونو آذربایجانا قایتارماق ایستدی خلق قوشونلارینی عادی نظام وظیفه حساب ائدیب اونون فرمانده لرینی ده تهراندان گؤنده رمک کیمی پیشنهادهلاری میدانا سوردو. بیز چوخ گؤزه ل بیلیریک کی، آذربایجان خلقی شهریورین اوچونده اؤزلرینین حقیقی

سیمالارینی گؤستره ن افسر پالتاری گئیمیش، یالانچی پهلوانلارا نه جور به اخیر. وینه ده بیلیریک کی، ستارخان اولادی، تهرانین تریاکی سرهنگلرینین معشوقه لرینین بوخچا سینی حماما داشیماغا آرتیق تحمل ائده بیلمز اونا گؤره ده اونلارین بوخصوصدا ائتدیکلری پیشنهادی رد اندیب دندیک: دؤولت طرفیندن بیرنچه نفر آذربایجانا گلوسین بورادا سئله طرفی نین رضایتیله حل اندیلوسین و بیرده بیز تهران حکومتینه بیلدیردیک کی، آذربایجان قوشونو خلق قوشونو و آزادلیق قوشونو دور. اونی ایران خلقینین آزادلیغینی محو ائتمگه مجبور اولماز. خلقیمیز اؤز قوشونو اداره ائتمکدن عاجز دئییل دیر. اگر تهران دوعرودان دا آذربایجانلینی ایرانلی بیلیرسه، بیزیم پیشنهاد ائتدیگیمیز اشخاصی قوشونون فرمانده لیگینه تعیین ائتوسین، بو ایسه اونلارین خوشونا گندن بیر مسئله دئییل ایدی. اونلار ایرانی تهراندان عبارت بیلیر و ایراندان حاکمیتی فقط بئش اوچ نفره منحصر حساب ائدیرلر.

بیرده بیز فرمانده کل قوانین بعضی غیر مسئول مقاماتی نین بو ایشه راضی اولابیلمه یه جگینی آندیرماق ایستدیلر بیز فرمانده کل قوا مسئله سینی مشروطه اساسی موجبجه تفسیر ائدیریک:

بیزجه فرمانده کل قوا فقط مجلس شورای ملینین، جارجیلره اعلان ائتمک ایستدیگی، حربی فرمانی امضا ائده ر اونون جاری ایشلره قاریشماسی، غیر مسئول اولدوغونا گؤره، آزادلیق و مشروطه قانونونا مغایردیر.

رضاخان همین فرمانده لیک ایندی ده فرمانده کل قوای مطلق یاراتماق ایران خلقینین، ایران آزادلیغی نین خلافتیله دیر. غیر مسئول مقاملار اگر بو ایشده اصرار ائده لرلرسه ایراندان بؤیوک حادثه لر وجوده گلیر و معلوم دئییل بو طمع غیر مسئول مقاماتین نفعینه تمام اولابیله.

ظاهرده ساده گؤرون سازش مسئله سینی بو نحو ایله سفسطه یه دؤنده ریب اون بئش گون تهراندا معطل ائتدیکدن سونرا، نتیجه سیز آذربایجانا قاییتماغا مجبور ائتدیلر.

سؤزون قیساسی بودور کی، تهران هیئت حاکمه سی بیزیم باشلا دیغیمیز بؤیوک ایشلری تمامیه اورتادان آپاریب. بئش آی بوندان اولکی کیمی، شهرلریمیزی کهنه قبرستانلارا، ظلم و فشاردان تازا خلاص اولموش خلقیمیزی ژاندارملار، اوغرو، مختلس و جانی مأمورلارین آیقلاری آلتینا سالماغا ایشیلرلار. سؤزون جانی دا بوراسیندا دیر کی، قانون اساسینی و سایر قانونلاری دا بدبختانه بو مقصد اوچون آلت قرار وئرمیشدیلر. بیرده مسئله تکمک آذربایجان مسئله سی دئییل لر سؤز بوتون ایراندان آزادلیق، دموکراتلیق اصولونون یایلماسی اوستونده دیر. تهران هیئت حاکمه سینی و تهرانین بؤیوک فئودال وئیرصاحبلرینی قدرخویاسالاندا بوراسیدیر. اونلار قانون اساسی عنوانی آلتیندا بوتون خلقین حقوقونو محو ائتمگه چالیشیلرلار. بیزچوخ ساده آداملاریق. لکن ساده لیگیمیز اوقدر دئییل دیر کی، کاسانین آلتیندا گیزله دیلن یاریم کاسانی گؤره بیلمه یک. بیز دیپلومات دئییلیک، لکن خوروزون قویروغونو گؤرمکدن عجزیمیز یوخدور.

دعوا هامیسی ملانصرالدینین یورغانی، یعنی کندلی نین آلدیغی توپراق و خلقین آلدیغی حق حاکمیت اوستونده دیر. بونو، ارتجاع عنصرلرینین بوشقابلارینین دیبینی یالایان تهران ارتجاعی مطبوعاتی نین زوزه چکمه سینه باخمایاراق، بوتون ایران خلقی دوشونوب آنلا میشدیر. سؤز آذربایجانین ایراندان آیریلماسی باره سینده دئییل دیر. بونو ادعا ائدن ده یوخدور. بیز هرگز بو ادعانی ایره لی سورمه میشیک.

سؤز مشروطه نین، دموکراسی اصولونون ایراندا اجرا ائدیلمه سی و بیزیم باشلا دیغیمیز بؤیوک اصلاحات پروگرامی نین بوتون مملکت حدودوندا، حیاتا کئچیریلمه سی اوستونده دیر.

بیز آقای قوام السلطنه نین حسن نیت و وطن پرستلیگینه اینانا بیلیمه ریک. لکن ایشین گئدیسی شاید اونون اؤزونون میلی اولمادان بئله گؤستریر. بیزیم آرتیق آیری یولوموز یوخدور. باشلادیغیمیز اصلاحاتی پوزا بیلیمه ریک. تهران حکومتی ایسه بوتون ایران خلقینین حق حاکمیتینی تصدیق ائدیپ مملکتی فلاکت و هرج – مرج دن نجات وئرمک یولوندا جدی قدملرگؤتورمه لیدیر.

آقای قوام السلطنه گره ک بیلسین کی: دنیا دییشیب، حتی ایراندا یئنی بیرنسل وجوده گلیمشدیر. بونسل یاریم قرن بوندان ایره لی کی طرز تفکر و اصول ایله اداره ائتمک اولماز. بیرده حس اولونوردوکی، هیئت وزرا آراسیندا توافق نظر یوخدور. اصلاً وزیرلرین اکثری تصادفی آداملاردیرکی شخص آقای قوام السلطنه، خصوصی دوستانه مناسبات ملاحظه سیله کابینه یه دعوت ائتمیشدیر. بونلارین دا هر بیر یسینین باشی بیریره باغلیدیر. حتی شایعات وار ایدی کی، بعضی تازا عرصه یه گلیمش "قوجا" دربار خانیملارینین دا دؤولت اعضاسینا تأثیرلری واردیر. تهران واقعاً مخوف، واقعاً خطرناک، واقعاً ایرانی فلاکت و ایران خلقینی آجلیغا، بیچاره لیگه، گدالیغا سوق ائدن بیر مرکز فساددیر.

بیز جداً صلح و سازش و ایرانین تمامیت ارضی سینه طالب و طرفدار اولدوغوموز حالدا، تهراندا بیر نجات گؤزله یه بیلیمیریک. آقای قوام السلطنه نین کابینه سی دوامیلی بیر کابینه اووقت اولایلردی کی، آذربایجان خلقی ایله کنارا گله یدی. متأسفانه بوگونه قدر بوخصوصدا جدی قدم گؤتورمگه موفق اولایلیمه میشدیر. بیزیم حسن ظن و فداکار لیغیمیز کابینه اوچون بؤیوک بیر شانس ایدی کی متأسفانه آقای قوام السلطنه اوندان هنوز استفاده ائده بیلیمیر.

ایسته بیرم سیزی ایناندرام کی، کابینه اعضاسیندان بعضی سینین خصوصی و شخصی نظرلری آقای قوام السلطنه نین رفتاریندا بئله درین بیر تأثیر باغیشلامیشدیر. مثلاً شاید وزیرلردن بیر پاراسی بیزده تریاک قانونون اجراسی سببیه آذربایجانلیلار قانلی و غدار دشمن کسيلمیش اونون نظری آقای قوام السلطنه نین رفتاریندا منعکس اولموشدور.

متأسفانه آقای قوام السلطنه نین آذربایجان مسئله سی حقیقته صادرائدیگی ابلاغیه نی تجزیه ائتمگه فرصت یوخدور، بو رسمی سنده ده بیزی حیرته سالان نفت و انتخابات موضوعونون اورتالیغا چکیلیمه سی و حقیقته اونلارین گرو ساخلا نیلما سیدیر.

اولانفت مسئله سی ساده اقتصادی و خارجی سیاسته عاید بیر مسئله دیر. بونو آذربایجان مسئله سینیه قاریشیدیرماق هئج بیر منطق ایله دوز گلیمیر. بالاخره آذربایجان مسئله سینین داخلی بیر مسئله اولدوغونو آقای قوام السلطنه اؤزوده تصدیق و اعلان ائتمیشدیر.

انتخاباتین اعلانی و اونون عموم ایراندا، آزاد بیر صورتده، عمله گلمه سینیه کیسمه مانع دئییل دیر. مگر اینکی تصور ائده ک دؤولت کئچمیش صحنه لری تکرار ائتمک ایسته ییر. مثلاً ایسته بیرکی، آذربایجاندا، هریرده اولدوغو کیمی، پول، گوج، تهدید و تطمیع ایله بیرعه اوغرو، خائن، مرتجع، میللت نماینده سی نامینا مجلس کورسولرینی اشغال ائتسینلر.

اگر مقصد بویسه، آذربایجانلی بئله بیر مجلسه نفرت و انجاریله باخار و آقای قوامین اتحاد جماهیر شوروی مقابلینده ائتدیگی تعهد همین بو مجلسین بؤیوک انگل اولایلمه سینیه، حتی اونون اؤزوده، انکارانده بیلمز بونلارین هامیسینی نظره آلاق. بیز دؤولته مصلحت گؤروروک کی، آذربایجان خلقی ایله ساده و صمیمی صورتده دانیشیغا باشلایب اونلاردان او گذشتلری طلب ائتمه سین کی، اونون قبولو، بو خلق اوچون اولوم دیریم، مسئله سیدیر. بونا آذربایجان هئج بیر وجهیله حاضر اولایلمز و اولمایاجدیر. بونلارین هامیسی ایله ایشین صلح یولویلا حل ائدیلمه سیندن هنوز مایوس دئییلدیک و بیزیم طرفیمیزدن ایندیکی آرامشی پوزماق اوچون قدم گؤتورولمه یه جکدیر. حتی سرحدلریمیزه گؤندهریلن سرباز و ژاندارم دسته لری ده بیزی تحریک ائده بیلمز. قورخماق مسئله سینیه گلدیکده، گمان ائدیرم. بوتون تهران مرتجعلری و کورمیرجواد و امیر نصرت و سایر فراری خلق دوشمنلری مثلاً ذوالفقاری ایله برابر بو ایش تجربه دن کئچیر میشلر دیر. بیز حکیمی و صدرکابینه سی زامانی دئدیگیمیز سؤزو یئنه ده تکرار ائدیریک.

آذربایجانا سلاح گوجویله گلیمک اود یله اویناماق دئمک دیر. بیز آقای قوامی اوندان عاقل بیلیریک کی، اؤز الیه بو حریق مشتعل ائتمگه اقدام ائتسین. اگر بواش قاباغا گلیرسه، خلقیمیز ائلیمیز و جماعتیمیز، آروادلی، کیشیلی بیر تن واحد کیمی، آیاغا قالخاجاق و توپراغیمیزا اوزانان خائن وموردار اللری همیشه لیک قطع ائده جکدیر.

یاشاسین آذربایجان خلقینین میلی بیرلیگی!

یاشاسین بو بیرلیگی وجوده گتیرهن فرقه میز!

یاشاسین ایران خلقلرینین اوزرینه آزادلیق قاپیسی، آچان قهرمان فدایی و رشید قوشونلاریمیز!

آذربایجان دموکرات فرقه سینین صدری آقای پیشه ورینین تهراندا آپاریلان مذاکراتین، گزارشینی ائشیدهرک آشغیداک قارار گلدیک.

"نماینده هیئتی نین تهران حکومتی و خصوصاً شخص آقای قوام السلطنه ایله آپاردیغی دانشیقلاردا اظهار ائتدیگی نظریه سینی بیر رایله تصویب ائدیپ اونلارین آذربایجان خلقینین آزادلیغینی و میلی منافعی شهامتله دفاع ائتدیکلرینی تقدیر و تمجید ائدیریک.

بیز آذربایجان خلقی اومود ائدیریک کی - تهران حکومتیله آپاریلان دانشیقلار آذربایجان مسئله سینی صلح یولویلا حل ائده جکدیر.

بیزیم نماینده لریمیزین تهران حکومتیندن اولان عادلانه درخواستلاری بیرداها آذربایجان خلقینین صلح طلب بیر خلق اولدوغونو اثبات ائتدی. آذربایجان خلقی بوتون ایران میلیتی نین حقیقی دموکراسی و آزادلیغینی حفظ ائتمکله برابر، ایران داخلینده اولماق و اونون حقیقی استقلالینی حفظ ائتمکله برابر اؤزونون آزادلیغینی حفظ ائده جکدیر.

اگر تهران حکومتی بعضی مرتجع عناصرین تحریکی نتیجه سینده آذربایجان میلیتینی بیر داها اؤز اسارتی آلتینا آلماق ویا خلقیمیزین آزادلیغینا تجاوز ائتمک ایسترسه، بیز آذربایجان خلقی واحد بیرتن کیمی آخر ینجی قطره قانیمیز قالا نا قدر مبارزه یه حاضیریق.

جمعه گونو اردیبهشت آیینین ۲۷ سینده (۲۷-۲-۲۵) ساعت ۳ یاریمدا دا سردار باغیندا (گلستان باغی) آذربایجان خلقینین قهرمان اوغلوستارخان مجسمه سنین افتتاحی مناسبتیله تبریز شهرینین مختلف طبقه لریندن دعوت اولموش بؤیوک بیر ییغینجاق تشکیل اولموشدور.

آذربایجان میلی مجلسین رئیسی آقای شبسترین ستارخان مجسمه سنین افتتاحی مناسبتیله ایراد ائتدیگی مختصر نطقدن سونرا. آذربایجان میلی حکومتین باش وزیری آقای پیشه وری نطقه باشلایب. دئییرلر « محترم هموطنلر!»: بوگون بیرینجی دفعه اولاراق تبریزین و آذربایجانین حیاتیندا یئنی تاریخی بیر صحیفه آچیلیر. آذربایجان خلقی ۲۰ ایل بیر میلیتین حقوقونو آرادان آپاران، ۲۰ ایل مشروطیتی تعطیل ائدن، ۲۰ ایل ایرانی ترقی و تکاملدن گئری قویان بیر غصبکارین هیکلینی آشاغی ائندیریب و اونون یئرینده ایران مشروطه سنین اساسینی قوران آذربایجان خلقینین قهرمان و رشید اوغلونون مجسمه سینی پایدار ائدیر.

بیز- بونولا او، ۲۰ ایلیک فاجعه نین بساطین قوران آدمالار بیلدیریریک کی اونلارین خائنانه سیاستلری مشروطیتی داها بوندان آرتیق تعطیل ائتمگه امکان تاپمایاجاقدیر.

آذربایجان خلقی رشید و قهرمان اوغللارینین قانی بهاسینا مشروطیتی آسیب و او مشروطیتی و آزادلیغی بوتون ایران اوزرینده حیاته کنچیریب ویرانین مظلوم حقلرینین حقیقی آزادلیقلارین تأمین ائده ک بیزسون قطره قانیمیز قالا نا قدر بو یولدا فداکارلیق ائده جه ییک. بیز مخصوصاً بو مجسمه نی اوندان اؤتری بوگون نصب ائتدیک کی هله ده ارتجاع طرفدارلاری خیال ائدیرلر کی

اگر سلاح گوجویله آذربایجانین آزادلیغینی آرادان آپارا بیلیمه سه لر حيله ونیرنگ ایله آپارا بیلرلر. قوی اولنار بیلینلرکی آذربایجان خلقی اؤز آزادلیغینی و ایران خلقینین آزادلیغینی محترم ساییب و اونو ساхлаماغی ایسه اؤزو تضمین ائتمیشدیر. بیز نه تکجه آذربایجاندا بلکه بوتون ایراندا آزادلیغی حیاتا کئچیره جه ییک. بیز ایندیکی هؤرومچک تورو کیمی ایران خلقینی تورو سالیب اولناری سیخان منحوس رژیمی آرادان آپاریب و اونون عوضینده خلقه آزادلیق و سعادت وئره جه ییک.

تهراندا کی او چوروک باشلار، فاسد بئیینلر بیلیمه لی دیرلرکی نه وقته قدر او قورخولو، ظلم و اسارات نشانه سی اولان مجسمه لر آرادان گئتمه ییبدیر. نه وقته قدر اولنار میللتین ایله گؤتورولوب سرنگون اولمایبیدیر. ایراندا آزادلیق اولابیلیم تهران حکومتی آذربایجان ایله یاناشا بیلیمز.

تهران حقیقی آزادلیق ودموکراسی اصول لاری ایله اداره اولونان صورتده آذربایجان ایله یاناشاجاقدیر. آذربایجان اؤزونو هئچ وقتینده مرتجعلره تسلیم ائتمه یه جکدیر. بونو، بیر دفعهلیک هامی بیلیب قولاغیندا ساхлаمالی دیر. تصادفا بورادا اولان ایران مطبوعاتینین گؤرکملی نماینده لریندن آقای ملک و عمیدی نورینین حضورلاری منیم خاطریمه گتیردی کی نچه ایل بوندان قباق آقای ملک یازیردی کی خلقی اسارتده ساخلاپان وحقوقون پایمال ائدن بو رضاخان مجسمه لری نه وقته قدر بوحوالدا دوروبدورسا بیزیم آزادلیغیمیز تأمین اولمایاجاقدیر.

بو دوزدور. او مجسمه لر تیکان کیمی خلقین اورهگینه باتیر. من خواهش ائدیرهم کی آقای ملک تهراندا دئسینلرکی « دو صد گفته چون نیم کردار نیست.»

ایکی یوز سؤزون بیرعملجه قیمتی یوخدور. بیزدندیک و دئدیگیمیزی عمل ائتدیک، خلقین آرزولارینی بیلیب و اولناری حیاته کئچیردیک. عزیز یولداشیمیز آقای پنبه ای دئدیگی کیمی قوی خلق اوچون خوخو- خورتدان اولان و خلقین اوره گینی سیخان مجسمه لر گؤتورولسون و ایران خلقی بیزدن سرمشق آلیب بوچوروک مجسمه لرین یئرینه ایران آزادلیغی نین و مشروطه سینین یولوندا شهید اولنلارین، ملک المتکلمین، سوراسرافیل، میرزا رضا خان کرمانی، سایرلرینین مجسمه سینی قویسونلار. ایراندا اول دفعه ظلم اسارات نشانه سی اولان رضاخان مجسمه سینی گؤتورمک و اونون یئرینده آزادلیق و قهرمانلیق نمونه سی اولان ستارخان مجسمه سینی قویماق افتخاری آذربایجان خلقی و رهبری اولان آذربایجان دموکرات فرقه سینه نصیب اولدو. و من افتخار ائیرهم کی بو مجسمه نی آچیرام.

آقای پیشه وری گورولتولو آقیشلار ایچریسینده مجسمه نین یانینا گئدیب و مجسمه نین پرده سینی گؤتوروب. کئچمیش رژیمین یادگاری اولان رضاخانین منحوس مجسمه سینین یئرینده آذربایجان خلقینین قهرمان اوغلو ستارخانین هیکیلینی گونموش اولدو.

آقای پیشه ورینین نطق قورتاردیقدان سونرا ستارخانین مجسمه سینین قارشى سیندا رژه کئچیریلدی

دوشنبه گونو اردیبهشت آیینین ۳۰ ندا (۳۰ - ۲ - ۲۵) آخشام ساعت ۴ ده حربی مکتبین بناسیندا مکتبین بیرینجی دؤره سینین قورتاماسینا گؤره طنطنه لی بیر جشن تشکیل وئرلیب دیر.

جشنیده قوشون باشچیلاریندان چیخیش ائتمیشلر - طلبه لر اؤز چیخیشلاریندا دوغما یوردوموز و عزیز آذربایجانیمیزین آزادلیغی بولوندا هر جور فداکارلیغا حاضیر اولماقلارینا سؤز وئرلر.
بو جشنیده ژنرال پناهیان بو مضموندا بیر نطق سؤیله ییر.

حورمتلی باش وزیر و محترم آقار:

افتخار ایله عرض ائلیرم کی بوجشنین برپا اولماسی آذربایجان میلی قوشونون حربی افسرلیک مکتبی نین بیرینجی دؤره سینین خاتمه سی مناسبتیله دیر.

آذربایجان میلی حکومتی نین افسرلیک مکتبی قورولوشونون دستوری ۱۳۲۴ نجو ایلین اسفند آیینین ۱۵ ده صادر اولوب و بو تاریخدن اون گونه قدر یعنی اسفند آیینین ۲۵ نه قدر آذربایجانین هر نقطه سیندن ایستر کند لردن ایستر شهرلردن مختلف طبقاتدان گلن داوطلبلری کی مکتبه چالیشماق شرایطی وارلاردی.

قبول اندیب و همان تاریخدن تعلیمه باشلاندی بو آرتیق زحمتلی و آز مدتده شامل اولان تعلیمات ۱۳۲۵ ینجی ایلین اردیبهشت آیینین ۲۵ ینده خاتمه تاپیب و مکتبین قبول ائتدیگی طلبه لری افسر یئتیشدیریب بو گون میلی حکومتیمیزه معرفلیق اولونورلار.

مکتبین دؤره سینین چوخ آز اولماغی ممکن دیر بعضی لره تعجب آل وئرسین ولی بومسئله ده هئچ تعجب یئری یوخدور چون مکتب سعی اندیب عملی نقطه نظردن اوتعلیملریکی تاکیم اداره ائتمکدن اؤتری افسره لازمدیر، تعلیم پروگرا میندا یئرلشدیریب و آرتیق وقت کئچیردن و فورمالیته جنبه سین شامل اولان تئوری تعلیم لردن صرف نظر ائتسین نئجه کی بومدتده ۲۵۰ ساعت دن آرتیق چؤل تعلیم میدانچه لرینده عملاً تاکتیکا تعلیمی کئچیریلیب.

بو آزمدتده وقتدن آرتیق درجه استفاده اولونوب طلبه هرگون سحر ساعت آلتی دان گئجه ساعت ۱۰ قدر چالیشیب یالنیز بیر ساعت گون اورتادان سونرا استراحت ائدیبلر. داها طبیعی بیر موضوع کی مکتبین افسرلرینین تشویقینه باعث اولوب طلبه اؤز آرتیق درجه ده فعالیتلری و یورولمادان گونلوق حیاتلارینی مکتبه کئچیرتمکلی دیر.

ایشین و زحمتین چوخ اولدوغویلا بئله تمام مکتب دؤره سینده فقط بیر نفر طلبه لردن خسته خانایا گونده ریلیب بوصحی موضوع طلبه لرین اؤز علاقه سیله چالیشمالاریندان آسیلی دیر.

ایندی میلی حکومتیمیزی مکتب امین ائده بیلرلرکی بو آز مدتده سائر افسرلیق و آرتیق دؤره تحصیل له شامل اولان مکتب لردن چیخان افسرلریله برابر اولابیلرلر.

۲۵۰ نفر طلبه دن ۱۰ نفر سوار و ۷ نفر مالیه طلبه لری کی هله اونلارین تعلیم دؤره لری پروگرام اوزرینده قورتاماییب مکتبده تعلیمه دوام وئریب و بوگون ۵۲ نفر توپچو افسر - ۱۸۱ نفر پیاده افسر خلق قوشونلارینا تحویل اولونور.

بونلاردان محمدی وند آدلی اولان طلبه ۱۸۱ نفر پیاده لردن ۱۸/۱۷ معدل ایله و طوفان آدیندا اولان ۵۲ نفر توپچو طلبه لر ایچینده ۱۶/۴۷ معدل ایله بیرینجی شاگرد اولوبلار.

منیم و خانواده م اوچون بو افتخار بسدیر کی آذربایجان میلی قوشونون ساختمانی واونون ان مهم ماتریالی کی بو ساختماندا بونؤوره داشی منزله سینده دیر. یعنی میلی قوشونون افسرلرینی تهیه و تربیه ائتمگی میلی حکومت طرفیندن منه واگذار اولوب من و مکتبین افسرلیق هیئتی داها آرتیق راق افتخار ائدیریک کی میلی حکومت طرفیندن معین اولان وقتین نصفینده مکتب موفق اولدو اؤز وظیفه سین ایفاء ائدیب و مکتبین بیرینجی دؤره سینین خاتمه سینی اعلان ائتسین بو افتخارات آذربایجان قوشونون تاریخینده بیزیم اوچون بؤیوک مباحات دیر. من اؤزومو حقلی بیلیره م اوجاسمیله عرض ائده م.

یاشاسین دموکرات فرقه سینین رهبری و میلی حکومتین حورمتلی باش وزیر آقای پیشه وری.

یاشاسین میلی مجلسینین نماینده لری و اونون رئیسی آقای شبستری.

یاشاسین بوتون آذربایجانین میلی کی بو فرقه نین و مجلسین اراده سینی حیاته کئچیرمک اوچون وار قووه لری ایله دایا نیلار. سه شنبه گونو اردیبهشت آیینین ۳۱ ینده (۳۱ - ۲ - ۲۵) تبریز شهر کمیته سینده آخشام ساعت ۵ ده حومه فرقه عضولریندن بیرچاغیریش اولوب بوکنفرانسدا آقای پیشه وری، آقای شبستری، آقای بادگان فرقه نین داخلی ایشلری و تاکتیکی خصوصیندا مفصل صورتده دانیشیب، کنفرانسین سونوندا اشتراک ائدنلر طرفیندن آشاغیداکي قطعنامه صادر اولونور.

«بیز فرقه عضولری سه شنبه گونو اردیبهشت آیینین ۳۱ ینده آخشام ساعت ۵ ده شهر کمیته سینین سالونوندا چاغیریلیمیش فرقه کنفرانسیندا اؤز فرقه رهبرلریمیزین نطقلرینی ائشیدهرک فرقه میزین و میلی حکومتیمیزین بوگونکو تاکتیکی و سیاستینی دوشونوب هامیمیز بیرنفرکیمی فرقه نین پولاد انتظامینی گؤزله یه جه ییک.

فرقه میز، میلی حکومت و آزادلیغیمیزی اله آلماقدا مهارتله خلقیمیزین تاریخی و میلی نهضتینه رهبرلیک ائدیب ارتجاعین زنجیرلرینی خلقیمیزین بونوندان ابدی اولاراق گؤتوردو. بونولادا خلقیمیزه سعادت و آزادلیق نصیب ائتدیگی کیمی بیز بوندان سونرا امینیک کی الدهه ائتدیگیمیز آزادلیغی و میلی دیلیمیزی فرقه میز و اونون رهبرلری حفظ ائده جکلر.

بیز فرقه نین بوتون عضولری فرقه میزین قرارلاریندان متابعت ائدیب اونلاری یئرینه یئتیرمکده هرچور فداکارلیق و جدیت دن، آل گؤتورمه ییب فرقه میزین رهبرلری بیزی گوندن گونه سعادت و خوش بختلیگه دوغرو آپاردیقلاری مقصدلرینی قانیمیز و جانیمیزلا حیاته کئچیرمگه سؤز وئیریریک.»

پنجشنبه گونو خرداد آیینین ۲ سینده (۲ - ۳ - ۲۵) آخشام ساعت ۴ ده شیر خورشید سالونوندا آذربایجان قادینلارینین ۴ - نجو طنطنه لی کنفرانسی آچیلیب دیر.

بو کنفرانس دا شهرین محترم نماینده لری - معارف وزیر آقایی بی ریا شهر کمیته سینین صدری آقایی رحیم زاده شهر کمیته سینین صدر معاونی آقاییم. ولایی شهر کمیته سینین تبلیغات مدیری آقایی جادنیکو، تشکیلات مدیری آقایی معزی و با شفا تشکیلات نماینده لری اشتراک ائتمیش اولورلار.

کنفرانس آذربایجان خلقینین اونودولماز، قهرمان اوغلو ستارخانین قیزی خانیم معصومه آچیق اعلان ائدیب.

خانیم معصومه خلقیمیزین سئویملی رهبری آقایی پیشه ورینین تهران مذاکره سی حقیقده ائتدیگی بیانات اطرافیندا صحبت ائدیب دیر.

معصومه خانیمدان سونرا آقایی جادنیکویاسؤز وئرلیب. آقایی جادنیکو اؤز قیسا نطقینده آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی نتیجه سینده الده ائدیلدیگی آزادلیگی و خلقیمیزه وئرلین خوشبختلیگی گؤستره رک دئیر: « آذربایجان خلقی اؤز بؤیوک پولاددان محکم اولان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا ۲۱ آذر ده ایللر بویو آرزو ائتدیگی آزادلیگی الده ائتمیشدیر. اونو حقیقی دموکراسی بیر میلی دؤولت تشکیل وئردی هله دؤولتیمیزین تشکیلیندن ۵، ۶ آیدان آرتیق کئچمه میشدیر. لکن فرقه میزین رهبرلیگی ایله و خلقیمیزین دؤنمز اراده سیله تهران ارتجاعی نین یاراتدیگی منفور رضاخان دؤولتی نین ۲۰ ایله گؤردوگو ایشلردن آرتیق خلقین ایستکلیرینی حیاتا کئچمیشدیر. ایندی خلقیمیز آزاد یاشاسین - آزاد صورتده اؤز دوغما دیلینده دانیشیر اونو سئویر. اؤز وطنین انکشاف ائتمه سی اوچون یورولمادان چالیشیر. ایندی بیز یئنی خوشبخت حیاتا دوغرو ایری آتدیملارلا ایره لی گئدیریک بیزی هئچ بیر قووه بو یولدان دؤندره بیلمز.

بیز نائل اولان خوشبختلیک پارلاق دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی نتیجه سینده اولموشدور و بیز خلقیمیزین گله جک سعادتینی ده اؤز رهبرلریمیزدن گؤزله ییریک. بیز اوجا سسله بوتون دونیایا بیلدیریریک. تا آخرین قطره قانیمیز قالانا قدر فرقه نین امرلرینه بیر واحد تن کیمی یئرینه یئتیره جه ییک. بیز قهرمان آذربایجان آنالاریمیزلا افتخار ائدیریک چونکو اونلارین تربیه سی نتیجه سینده قهرمان اوغللار وجوده گلمیشدیر. اونا گؤره ده حقیق وار دئییه م: یاشاسین آذربایجانین قهرمان قادینلاری.

آقایی جادنیکو دن سونرا آذربایجان قادینلار کولوبو طرفیندن خانیم برهانی چیخیشدا اولدولار اونون نطق ده عملاً اثبات ائدیرکی آذربایجان دیلی نین بؤیوک زنگین لیگی نتیجه سینده ایندی آرتیق آذربایجانین جوان قیزلاری چوخ تئز بیر صورتده معارفه دوغرو ایدی آتدیملارلا ایره لی گئدیرلر.

کئچمیش غلط معارف و صنعت لریندن مثاللار گؤستره رک استعداد لی قیزلارین دالی قالمالارینی نشان وئیردی.

پارتبازلیق ایله دیپلملار آلیندی. بودا خلقیمیزه ضرردن باشقا هئچ بیر شئی باغیشلامیردی. ایندی آرتیق هر کس اولورسا اولسون فرقه میزین رهبرلیگی نتیجه سینده اونون استعدادینا گؤره قیمت وئریرلر. ایندی آذربایجان خانیملاری اؤز قارداشلاری و اوغوللاری ایله بیرلیکده فرقه میزه و میلی دؤولتیمیزین وئردیگی تاپیشیریقلاری حیاته کئچیریر.

بیز آذربایجان خانیملاری فرقه میزین قاراشی سیندا منتداریق. لکن بیز فرقه میزه سؤز وئریک کی خلقیمیز اوچون ده یرلی اوغوللار وئردیگیمیز کیمی بوندان سونرا هر بیر ساحه ده چالیشماقلا. اؤز بالالاریمیزا یئنی عصرین تربیه سینی وئریب خلقیمیزه دؤنمز و ساغلام اوغوللار تقدیم ائده جه ییک.

بیز ایندی آرتیق هئچ ده قاباقدا گندن دونیانین آزاد خانیملاریندان گئری قالمامیشیق بیزده یاخین گله جکده قهرمان آنا نامینی آلمایا نائل اولاجاییق.

یاشاسین خلقیمیزین سئویملی رهبری آقای پیشه وری دئییه اؤز سؤزونو قورتاریر. اوندان سونرا آقای دکتر مولوی تیغوس باره سینده گئنیش صورتده دانیشیق آپاریب اوتورومون سونوندا: آقای اسدی طرفیندن حاضیرلانمیش آز یاشلی قیزلار و اوغلان لار طرفیندن بؤیوک کنسرت وئرلیپ. ستارخانین گلینی نگار خانیم ماهنیلاریندان اوخویوب کنفرانس ساعت ۸ ده سونا چاتیر.

یکشنبه گونوخرداد آیینین ۵ ینده (۵-۳-۲۵) سحر ساعت ۱۱ دن ۱۲ یه قدر تبریز ده کی معاصر و قدیم بدن تربیه سی ائدمانچیلاری بیر یئرده توپلانیب و اونلارین اساسی بیر طرزده چالیشمالاری اوچون ۲۲ نفر ائدمانچیلارین نماینده لرینین اشتراکیله معارف وزیری آقای بی ریانین ریاستی آلتیندا معارف وزیرلیگینده بیر جلسه تشکیل تاپیر.

آقای بی ریا: ایندییه قدر داغینلیق صورتینده فعالیت ائدن آزاد ائدمان (ده رنکترینی) بیرلشدیره رک استفاده لی و معاصر بیرحالا سالماق اوچون، بوگوندن اعتباراً بیر جمعیت تشکیل ائتمه لری لزومونو بیان ائدیپ سونرا آقای اصغر افقی، حسن قونورسی و جعفر بگلری دن عبارت بیر هیئت سئچیلیپ. قراره آیینیرکی هیئت ائدمانچیلارین جمعیتی نین مقدماتی ایشلرینی تهیه ائتدیکدن سونرا نتیجه سینی معارف وزیرلیگینین (بدن تربیه سی) اداره سینه وئرسینلر.

خرداد آیینین ۶ سیندا (۶-۳-۲۵) آخشام ساعت ۴ ده شهر کمیته سینین سالونوندا. تبریز کارگرلر نماینده لرینین کنفرانسی تشکیل تاپیر.

کنفرانس آقای پنبه‌ای طرفیندن آچیق اعلان اولونوب جلسه نی اداره ائتمک اوچون ۵ نفرلیک بیر هیئتین سئچیلمه سینی طلب ائدیر، کی بو طلبه گؤره: آقایان: پادگان- بی ریا - پنبه‌ای - طباطبایی و خانیم دانش - کنفرانسدان اشتراک ائدنلر وریندن سئچیلیر.

سؤز آقای پادگانا وئرلییر کی: آقای پادگان کنفرانس حقینده قیساسا معلومات وئریب دئییر کی:

دوینا محاربه سی قورتاردیقدان و آذربایجاندا عمله گلمیش میلی دؤولتیمیزه گؤره لازم گلیردیکی آذربایجان کارگر، زحمت کشر اتحادیه لرینین یئنی دموکراسی قورولوشدا مرامنامه ونظامنامه سی تنظیم اولونسون بو مرامنامه و نظام نامه تنظیم اولونوب و قبولو اوچون بو کنفرانس دا چاغیریلیمیشدیر. البته سیز بونو تحلیل ائتدیکن سونرا لازم گلیرسه قبول اولوناجاق. اتحادیه لرین نظامنامه سی اوخونوب تامامیه تحلیل اولوندوقدان سونرا بیر سسله قبول اولونور و آقای پادگان دئییرلرکی «نظامنامه میزین قیسا اولماسی اونا گؤره دیرکی، بوگون کارگر لری میزین ایستکلری ایش قانونوندا یئرلشمیشدیر. البته ایش قانوندا بورادا اوخوناجاق و اگر آرتیریب اسکیلتمک لازم گلیرسه اونادا عمل اولوناجاق.

بوندان سونرا مرامنامه نین بوتون ماده لرینی آقای پادگان اوخویوب بیر- بیر تحلیل ائتدیکن سونرا سسه قویولوب اودا بیر سسله قبول اولونور. خلقیمیزین سئویملی رهبری آقای پیشه وری آلقیشلار ایچریسینده سالونا داخل اولوب. سونرا ایش قانوندا آقای پادگان طرفیندن اوخونوب و نماینده لر طرفیندن بعضی پیشنهادلار گؤستریلدیکن سونرا یازیلیب میلی مجلسه وئریلمه سی قراره آلینیر.

بو زامان آقای پیشه وری سؤزه باشلایب: دنیاده گئدن ایشلر و کارگرلر وضعیتیندن اطرافلی صورتده دانیشیب باشقا اؤلکه لرده اولان بحرانلاری قید ائدیپ دئییرکی: "بیزیم آذربایجاندا ایندی آرتیق بحران یوخدور اؤلکه می زده صناعین توسعه سی اوچون کارگرلرین جدی چالیشمالارینی قید ائدیر."

فرقه و دؤولت طرفیندن داها آذربایجان کارگرلرینین وضعیت لرینی یاخشیلان دیریلماسی اوچون تدبیرلر گؤرولدوگونو بیلدیریب. سؤزلرینه دوام ائدیپ دئییرلر: "ایندی آرتیق اولمادیغیندان تاجرلریمیز و کارخانه صاحبلریمیز باشقا اؤلکه لر کیمی ورشکست اولمامیشلار. او دورکی خلقیمیز بیر- بیرله ال-اله وئریب بوخوشبخت حیاتی دوام ائتدیرمه لیدیرلر! هرکسین بونونا دوشن وظیفه سینی قهرمانجا سین یئرینه یئتیرمه لیدیر. بونولا بیزاؤز اؤلکه میزی تئز بیر زاماندا ایره لی ده گئدن اؤلکه لرده چاتدیراجاغیق.

بیز یاخشی و فرحلی یاشاماق ایسته ییریک، بونون اوچونده جدیت ائتمک لازم دیر. بونون اوچون فداکارلیق لازمدیر. ایندی بیز یئنی پارلاق حیاتا دوغرو گئدیریک و بونو دوام ائتدیرمه لیبیک."

آقای پیشه وری دن سونرا آقای بی ریا: کارگرلرین ایشلری و اولارین دنیادا اولان اهمیتلری حقینده دانیشیب. کارگرلر نماینده لرینه محکم ایمانلا اؤز ایشلرینده دوام ائتمه لرینی توصیه ائدیپ. کنفرانس بوشعارلارلا خاتمه تاپیر.

یاشاسین آذربایجان خلقینین دؤنمز قارداشلیق بیریگی

یاشاسین بوتون دوینا کارگری

یاشاسین آذربایجان خلقینین آتاسی آقای پیشه وری.

پنجشنبه گونو خردادین ۹ ندا (۹-۳-۲۵) ساعت ۹ دا تبریز شهر کمیته سینین سالونوندا مرکزی کمیته نین اجلاسی اطرافدان گلن فرقه نین مسئوللار مرکزی کمیته نین چاغیریشینا گۆره آذربایجانین هر نقطه سیندن محلی کمیته لرین اؤز ایچریلریندن هر طبقه دن تعیین ائدیپ گۆندهردیکلری نماینده لردن تشکیل تاپیر.

حقیقتاً فرقه نین بو ییغینجاغی دموکراتیک نقطه نظریندن چوخ دفته شایان ایدی. بو ییغینجاقدان آذربایجان میللتینین بو آزمدتدینه قدر تکامله دوغرو گئئدیگینی و طبقاتی فرقی آرادان آپاریب و دموکراسی جهتینجهدن درجه ده مترقی بیر میللت اولدوغو آیدینجاسینا گۆزه چارپماقدایدی. مالک، تاجر، سرباز، وزیر، ژنرال، کسبه، ایشچی، افسر، روحانی، ... میللتیمیزین هر طبقه سیندن اولان نماینده لرین چیگین چیگینه اوتوروب اؤز اؤلکه و میللتی نین سیاسی و اجتماعی مقدراتی نین مذاکره سیندن اؤتری معاصر، مدنی و دموکرات بیرمیللته لایق اولدوغو بیر طرزده تشکیل اولدوغونا هر بیر وطنداش افتخار ائتسه یئری واردیر.

آقای پادگان جاسه نین رسمی آچیلیشینا اعلان ائدرک دبیرلرکی بو جلسه نین پروگرامی بوندان عبارت دیر:
آقای پیشه وری طرفیندن آذربایجانین عمومی وضعیتی فرقه میزین حرکتی و گونده لیک سیاستی باره سینده توضیحات وئریله جک.

آقای دکتر مهتاش یئر بؤلگوسو و سایر فلاحته عاید ایشلر باره سینده دانیشاجاقلار.

آقای پادگان فرقه نین عمومی ایشلری باره سینده صحبت ائده جکلر.

اطرافدان گلن نماینده لرله اؤز محلی ایشلری خصوصیندا دانیشاجاقلار.

جاری مسئله لر باره سینده دانیشیقلا آریلاجاقدیر.

ایلک سؤز آقای پیشه وری یه وئریلیر: آقای پیشه وری نطقه باشلایب. یاریم ساعت دوام ائدن مفصل و جامع نطقینده فرقه نین کئچمیشده و گله جکده کی سیاست و موفقیتیندن آیدین صورتده بحث ائدرک تهران مذاکراتی باره سینده خصوصی و اطرافلی توضیحات وئریب دئییرلرکی:

"فرقه میز ۱۲ ماده لیک اعلامیه سینی نشر ائدن زامان بیز هر چتین لیگی و هر فداکارلیغی گۆزه آلمیش و حاضرلانیمیشدیق. ممکن ایدی کی موفقیت لر اوج بئش ایل مشکلات کئچدیکده ن سونرا الیمیزه چاتایدی، اونا گۆره ده هر جور چتین لیگه دایانماغی نظره آلمیشدیق.

بو ۹ آیدا آذربایجاندا یئر بؤلگوسونو عملی ائتدیگیمیزه گۆره ایراندا ایدنی حیاتا کئچمکدیر. ۴۰ ایل مشروطیت دۆره سینده آیینمایان و عملی اولمایان ایشلری بیز ۹ آیدا عمل ائتمیشیک. ۱۲ مادنن هامیسینی موفقیتله باشا وئرمیش و فرقه میزین مرامنامه سینی تماماً حیاتا کئچیرمیشیک".

نهضتین حقینده دئییرلر: "بیزیم نهضت دوام ائدیر. تهرانی دا وضعیتی دموکرات لاشیر. بیز چوخ قاباغا کئچمیشیک. بیز چوخ پیشرفت ائتمیشیک."

تهرانلا اولان مناسبتته گؤره دئییرلر: "هئچ وقت آذربایجان بیزی سیخمازلارسا اؤزامان اؤزوموز-اؤزوموزو اداره ائده جه ییک." فرقه نین موفقیتلری باره سینده دئییرلر: "بو موفقیتلرین بارز مظهری اولان میلی و آنا دیلیمیزین احیاسی کندلی لرآراسیندا فوق العاده بؤیوک مقداردا یئرلرین تقسیمی - میلی حکومتین تشکیل، فدایی لر و میلی قوشون تشکیلاتی نین یارادیلماسی حقینده بحث ائدیبلر. ساعت ۱۱ یاریم دا اون دقیقه تنفس اعلان اولونوب. ۴۰-۱۱ دقیقه ده ایکینجی جلسه باشلاییر کی بو جلسه حاضر اولانلارین فرقه نین داخلی ایشلرینه و وظیفه سینه عاید سؤال لار آقای پیشه وری اطرافلی توضیحات وئریب. جلسه ساعت ۴۵ - ۱۲ خاتمه تاپیب گلن جلسه نین زامانی جمعه گونو خرداد آیینین ۱۰ ندا (۱۰ - ۳ - ۲۵) سحر ساعت ۸ ده تشکیل تاپماسی معین اولونور.

خرداد آیینین ۱۰ ندا (۱۰ - ۳ - ۲۵) جمعه گونو سحر ساعت ۹ دا مرکزی کمیته نین عمومی گئیش اجلسینین ۳ نجو جلسه سی آقای پادگان طرفیندن آچیق اعلان اولونوب. سونرا هر کسین آقای پیشه ورنین دونن کی معروضه سینه عاید سؤاللار وارسا اظهار ائله سین دئییب. نماینده لردن فرقه نین سیاستی حقینده بعضی سؤالاتدان سونرا آقای پیشه وری سؤاللارین جوابینده یئنه ده متین و کامل بیر صورته صحبت باشلاییب و فرقه نین گله جک تاکتیکی باره سینده ایضاحات وئردیکدن سونرا صحبت لرینه خاتمه وئریب.

جلسه نین عمومی دانیشیغی ناطقلر طرفیندن آشاغیداکی مسئله باره سینده جریان ائدیپ:

گله جکده قاباغا گلن هر جوره مشکلاتین قاباغینی آماغا فرقه قادر اولوب و گره ک چالیشسین فرقه داها دا محکم لنسین. آذربایجاندا یاشایان کوردلر یله مناسبات و کوردلرله اولان دوستلوق قراردادی اولماقلا برابر، میلی دیلرینده مدرسه لری و مطبوعاتی اولمالاری باره سینده.

کوردلرین آزادلیغین اله گلمه سینده یاردیمچی اولمالاری و کوردلریله دوستلوق اولماغی نین دوز بیر سیاست اولماسینا تأکید یئنه دانیشیقلار کئچیب.

خلق قوشونلارینین و فدایی لرین همیشه لیک ساخلاماسی و اولارین میلی آزادلیغی نین ضامن و ایران استقلال و تمامیتی نین اولماسینا تأکید اولونوب.

ایران داخلینده اولماق شرطی آذربایجاندا آزاد یاشاماقدیر. و ۱۲ ماده لیک اعلامیه ده بونلارین هامیسی دا رسماً میللت و فرقه طرفیندن آیدینجاسینا تصدیق اولونموشدور.

بوسیرادا تنفس اعلان ائدیب: دوردونجو جلسه ساعت ۱۱ ده باشلانیب، پروگرام اوزرینده سؤز فلاحت وزیرى آقای دکتر مهتاشا وئریلیب: آقای مهتاشا اؤز معروضه سینی اوخویوب بعضی آقالارین کند بؤلگو خصوصیندا و فلاحت عاید سؤلالارین بیر - بیرینه جواب وئرمگه باشلائیپ.

اوجمله دن دئییرلرکی: " گله جکده بودجه میزین کفایت ائده جگی قدر کندلری دؤولت پول ایله آلیب اکینچی لره وئرهجکدیر. " سونرا اؤز ایضاحاتلاریندا دئییرلر " هر کس کی اکینچی دیرکنده یاشیر یالنیز اونا یئر وئریله جکدیر. یوخسا مثلاً بیر بقال گئدیپ کنده بقال لیق ائدیر اوجور آداملار یئر وئریله بیلیمز " آقای مهتاشا اؤز سؤزلرینده دئییرلر: " ایندییه قدر (۶۰۰۰) تون توخوملوق کندلیلریمیزه وئریلیب دیر. (۲۰۰۰) تون دا وئریله جکدیر. " آقای مهتاشین معروضه سی قورتاراندا سونرا آقای پادگان یئر بؤلگوسونون قاعده لری خصوصیندا ایضاحات وئریب دئییرلرکی: " یئر بؤلگوسونون هر میلته هر اؤلکه یه چوخ بؤیوک فایدالاری واردیر. اوجمله دن " فتوالیز می کی، ارتجاعین کؤدور آرادان آپارماق و اؤلکه نین آبادلاشماسی طبیعی ثروتین و صنایعین آرتماسی، خلقین اقتصادی یاشاییشی یاخشیشیب تقریبی بیر حالدا بیر - بیرینه یاخینلاشماسی و بو وسیله یله طبقاتی مبارزه نین تحقیقی و یئر صاحبی اولان کندلرین اؤز وطنلرینه علاقمند اولماسی و ایش سیزلیگی اورتادان آپارماسی، بوسایدیقلا ریمیز یئر بؤلگوسونون فایدا لاریندا ن یوزده بیر دیر. بؤلون یئرلری اکمک و آبادلاشدیرماقدان اؤتری اکینچیلریمیزه توخوم، اؤکوز و باشقا لوازم داها وئرمه لیبیک. "

نماینده لری ن تکلیفی اوزرینه اکینه جک وقتی کئچدیگیندن یئر بؤلگوسونون داها بوندان آرتیق تأخیر دوشمه مه سی اوچون فرقه نین رسمی یاردیمی و رهبرلیگی ایله اؤلکه نین هر یانیندا بیر هفته قدر بؤلونوب قورتارماسینا اکثریت آراء ایله رأی وئریلیب. ساعت ۱۲ یاریمدا جلسه نین تعطیلی اعلان اولونوب. گون اورتادان ساعت ۴۰ - ۴ کئچنده ۵ نجی جلسه نین آچیلیشینى آقای دکتر جاوید اعلان ائدیپ. سؤز فرقه نین صدر معاونی آقای پادگانا وئریلیر. آقای پادگان فرقه نین تشکیلاتی خصوصیندا معروضه لری نه باشلائیپ دئییرلر:

بو دوردونجو عمومی گئنیش اجلاسیدیر. بوگونه قدر اجلاسلا ریمیزین هر بیر یسی قاباقکیندان مکمل اولدوغونو گؤرموشوک. خصوصیه بو دوردونجو اجلاسیمیز او بیر یسی لردن داها آرتیق تکامله دوغرو گئتدیگینی گؤروروک. بیزیم فرقه تشکیلاتیمیز ایندی یه قدر چوخ بؤیوک سیاسی موضوعلارلا تماس ائتدیگی حالدا تشکیلات خصوصیندا دا قا باغا گئتمیشدیر "

زنجان، میانه، سراب، اوسکو و تبریز ده کی فرقه میز تشکیلاتلارینین نه قدر انکشافا دوغرو گئتدیگینی بیر - بیر شرح وئریب تمجید ائدیپ دئییر: " ایندی دونیانین ان قووتلی فرقه لری سیرا سیندا ساییلیب، بو یولدا چکیلن زحمت لری بیر - بیر ساییدقدان سونرا دئییرلرکی: " فرقه میز خصوصیندا چکیلن زحمت و مشکلات باره سینده بیزیم هامیمیزدان آرتیق آقای میر رحیم ولائی سزاوار تقدیر و تشکر دیر چونکو هامیدان آرتیق زحمت چکیب وچکمکده دیر. اونون زحمتلری داها دا مهم دیر. بو جلسه اوندان

تقدیر اولماسینی پیشنهاده و تکلیف ائدیله م. مرکزی کمیته طرفیندن تقدیر اولوناجاقدیر ". آقای پادگان نین تکلیفی تصدیق و آقای ولایی دن تقدیر اولونور.

سونرا ایش سیز لیگین قاباغی نین آیینماسی و کندلی لرین فعله لیک دئیل گر ک اکینچی اولوب اکینین باشیندا قالماسی و کارگرلرین آوروپایی طرزده کارگریله کارفرما آراسیندا کی منافع و مناسباتی آیدینلاشدیرماقدان اؤتری یئنی یازیلجاق ایش قانونو. جوانلار تشکیلاتی نین عمومی لشدیریلمه سی باره سینده لازمی بیانات و صحبت ائدیله ر.

سونرا پرورگرام اوزرینده اطرافدان گلن نماینده لردن بیر چوخو اؤز محلی کمیته لرینین نواقصاتی خصوصیندا چیخیش ائدیله ر. آقای پادگان دان بعضی خصوصلاردا ایضاحات ایسته ییله ر.

ساعت ۴ یاریم گون اورتادان تاگنجه ساعت اون بیره قدر لاینقطع تنفس سوز آزادلیق، وطن و میللت عشقینده اوتورب حرارته گلن فرقه عضولری مذاکراتلاردان نتیجه آلماق ومسئله لرین حلینه مشغول اولوبلار. جلسه نین سونونا دوغرو داخله وزیر ی آقای دکتر جاوید، وقتین گنج اولماسی مناسبتیله بعضی سوروشولان مسئله لرله علاقه دار اولاراق بیز مختصر چیخیش ائدیله ر خلاصه موضوع بحث اولان بوتون مسئله اکثریت آراء ایله بیر- بیر قبول اولونوب. قطعنامه لرین صادری قراره آیینماسی ایسه شنبه گونو خرداد آیینین ۱۱ ینده (۱۱-۳-۲۵) گون اورتادان اوچ ساعت گئندنه آچیلجاق جلسه یه موکول اولور. و جلسه ساعت ۱۱ یاریمدا خاتمه تاپیر.

شنبه گونو خرداد آیینین ۱۱ ینده (۱۱-۳-۲۵) ساعت ۴ ده مرکزی کمیته نین سون جلسه سی ساعت ۴ ده آقای پیشه وری طرفیندن رسمیتی اعلان اولونوب و فرقه یه عاید لازمی قراره آیینان قطعنامه لر اوخونوب اکثریت آراء ایله تصویب اولونوبلار: «آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینین گئنیش اجلاسینین قراری»

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بوتون آذربایجان شهر و قصبه لرینده چالیشان مسئل فرقه ایشچیلری ایله بیرلیکده تشکیل اولونان مرکزی کمیته نین عمومی و گئنیش ییغینجاغی اؤزونون پنجشنبه گونو ۹ و جمعه گونو ۱۰ خرداد ۱۳۲۵ تاریخلی جلسه لرینده فرقه نین عمومی وضعیت و تاکتیکی حقینده آقای پیشه ورینین معروضه سین ائشیدیب مذاکره و تبادل افکاردان سونرا آشاغیداکی قراری قبول ائدیله ر.

۱-عموم ییغینجاق مرکزی کمیته نین ریاست هیئتینین بوگونه قدر تعقیب ائتدیگی تاکتیکی کاملاً صحیح حساب ائدیله بو واسطه ایله فرقه و آذربایجان خلقینین آرزولارینی چوخ سریع بیر صورتده الده ائدیلمیش اولدوغونو اعلام مخصوصاً دؤولت قورولوشو حقینده گؤرولن ایشلری تمامیه تصدیق ائدیله ر.

یئر بؤلگوسو - فدایی و قوشون تشکیلاتی شهرلریمیزین آبادلانماسی فرقه سیرا لاریندا ن یئنی دؤولت ایشچیلری حاضیر لاماقلا خلقیمیزه رهبرلیک ائتمک اوچون فعال، جدی و گؤرکمیلی مقداردا کادر (فعال ایشچی) وجوده گتیریلمه سی میلی دیلیمیزی دؤولت اداره لرینده و مدرسه لرده گئنیش دایره ده ایشله دیلمه سی کیمی ایشلری عمومی ییغینجاق مخصوصاً قید اندیر و فرقه رهبرلرینین بو یولدا یورولماق بیلمه دن گئجه گوندوز فعالیت ائدیکیلرینی آلقیش و تقدیر ایله قارشیلاییر.

۲- ییغینجاق رهبرلریمیزین مرکزی حکومتیله آپاریلان دانیشیقلاردا تعقیب ائدیگی مدبرانه سیاستی کاملاً خلقیمیزین منافعینه و فرقه مرامنامه سینه اویغون بیر صورتده اولدوغونو قید ائتمکله بو خط حرکتین تعقیب ائدیلمه سینا لازم گؤرور. بو ساحه ده مخصوصاً فرقه نین ۱۲ شهریور ده ۱۲ ماده دن عبارت اولان اعلامیه سی و فرقه مرامنامه سینین اساس اولاراق نظرده توتولماسینی میلی مسلح قوه لریمیزین اؤزمیلی حقیقیزی حفظ ائتمک امکائینا مالک اولماسینی فرقه نین ریاست هیئتینه تاپشیریر.

۳- اصولاً ایستدیکلریمیزین صلح و مسالمت یولو ایله الده ائدیلمه سینین بوگونکو دنیا وضعیتله داها اویغون اولدوغونو اونوتماماغی عمومی اجلاس لازم گؤرور، اما اگر تهران مرتجعلری آلدیغیمیز آزادلیغی الیمیزدن آلماق اوچون سلاح و سرنیزه گوجویله یوردوموزا سوخولماغا اقدام ائتسه لر اوندان عمومی ییغینجاق بوتون خلقی آزادلیق مدافعه سینه دعوت ائدیپ واحد بیر تن کیمی ارتجاعی قوه لرین مقابلینده مقاومت ائتمگی قطعی بیر وظیفه اولاراق هیئت ریاستینه تاپشیریر.

۴- میلی دموکراتیک نهضتیمیزین آذربایجان داخلینده محدود اولماییب بوتون ایرانا سرایت ائدرک تمام مملکتده گئنیش آزادلیق حرکتینا پایه و اساس اولماسینی عمومی ییغینجاق فرقه میز اوچون بؤیوک موفقیت حساب ائدرک بو بؤیوک و عالی ایشین داها گئنیش داها سریع بیرصورتده انجامینی لازم گؤرور و بو یولدا بوتون ایران آزادپخواهلاری و دموکراتیک عنصرلری ایله بیرلیکده واحد بیر جبهه تشکیل ائدیپ ارتجاعیله شدید مبارزه آپارماغی دا ایره لی سورور عین حالدا فرقه میزین میلی شیوه و میلی خصوصیتینی ساخلاماغی خصوصی اولاراق علاوه ائدیر.

۵- گونون تقاضا و شرایطینی نظرده توتاراق عمومی ییغینجاق گله جک ۱۵ ینجی مجلس شورای میلی انتخاباتیندا آرتیق درجه ده اهمیت وئریر بو مبارزه ده کامل موفقیت الده ائتمک اوچون جدی حاضیرلیق گؤرولمه سینا ایره لی سورور.

۶- اگر مرکزی حکومتیله موقتی صورتده دایاندریلیمیش دانیشیقلارین یئنی دن باشلانماسینا مرکزی حکومت طرفیندن اقدام ائدیلمه سیله بو دانیشیقلارین باشلاماق لرزومونو عمومی ییغینجاق ایره لی سورور بو دانیشیغی آخیره قدر آپاریب خلقیمیزین منافعینی تأمین ائتمک اوچون هیئت ریاست و فرقه رهبرلرینه گئنیش اختیار وئریر.

۷- یوخاریداکی ماده لرین دوزگونلوکله اجرایی فرقه ایچریسینده موجود اولان بیرلیک و صمیمیتی داها دا محکملنه سی لوزمونو ایره لی سوردوگونه گۆره مرکزی کمیته نین عمومی ییغینجاغی ایستر مرکز، ایستر ایسه محللرده بو ساحه ده گئیش بیر صورتده تبلیغ و تشکیلاتی تدبیر گۆرمه کی هیئت ریاسته تاپشیریر.

۸- مرکزی حکومتیله آنلاشیلما نتیجه سینده آذربایجانلیه ایران و آراسیند موقتی صورتده ایجاد ائدیلن مرز و سرحدلر طبعاً اورتادان گنده بیلر بوصورته میللی و دموکراتیک نهضتیمیزین علییهنه مبارزه آپاران خائن و مرتجع عنصرلر دوباره شهرلریمیزه یول تاپیب گیزلی و یا آشکار صورتده قازانديغیمیز موفقیتلری پوچا چیخارماق و یا خلقیمیزین سعادت یولوندا گۆتورمکده اولدوغوموز بؤیوک قدماتلرین قاباغینی آلقاق اوچون انگللر ومشکلات ایجاد ائتمکجه جان آتارلار بونا مطلوب جریانین قارشیسینی آلقاق و اولارین فعالیتینه امکان وئرمه مک اوچون بوتون فرقه تشکیلاتی اؤزلرینی حاضیرلامالی ممتد و سیستماتیک. بیر مبارزه شرایطی وجوده گتیرمه لی دیر.

۹- الدله ائدیلن موفقیتلری ساخلاماق و اوندان خلقین آتییه سی اوچون گئیش استفاده ائتمک مقصدیله کوتله و خلق آراسیندا تبلیغات و انتشارات قوه سی آرتیرماق ان جدی ایشچیلرین وجودوندان استفاده ائتمه گه اهمیت وئرمه لی و اولارین سیاهی سینی توتوب ایشی آرارلاریندا تقسیم ائتمه لی دیر.

۱۰- دؤولت اداره لرینده هله ده محیط ایله ظاهراً سازش ائدیپ فرصت گۆزلهین خائن و متخلص و یاراماز عنصرلر واردیر. بو عنصرلر موقعدن استفاده ائدیپ دوباره اؤزکثیف عادتلرینی باشلاماغا تشبوت ائده بیلدیگینه گۆره ایستر مرکز، ایستر ایسه محللرده فرقه تشکیلاتی دؤولت اداره لرینه و اولارین ایشچیلرینین رفتارینا داها دقیق بیرصورتده نظارت و رهبرلیک ائتمه لی دیدلر.

۱۱- بوتون موفقیتلریمیزین پایه سی فرهنگ و معارف اوزرینده قورولدوغو اوچون فرقه معارف مؤسسه لرینه داها آرتیق دقت ائتمه لی، کنچمیش زهرلی، کثیف محیطده تربیت ائدیلمیش یابانجی عنصرلرین بو مقدس ساحه دن سیلینیب تمیزلنمه سینین واجب و ان لازم ایشلردن حساب ائدیلیلر. فرهنگ اوجاقلاری کاملاً آزادخواه — وطن پرور و میللت سئوه ن اشخاصین الینه تا پشیریلیب جوانلاریمیزین میللی و دموکرات روحدا تربیه ائدیلمه سینی بو واسطه ایله تأمین ائتمه لیییک.

۱۲- فرقه افرادی نین عمومی سواد، سیاسی معلوماتلارینین آرتیریلماسی فرقه نین ان مهم، ان اساس مسئله لریندن اولدوغو اوچون بو یولدا کافی درجه ده ایش گؤرولمه دیگینی نظره آلاق عمومی ییغینجاغ هیئت ریاسته بومسئله یه اهمیت وئریلمه سینی خصوصی و جدی صورتده تا پشیریر و بو معلوماتین میللی دموکراتیک پایه اوستونده و گونه لیگ سیاسی مبارزه ده مجهز اولابیلیمک اساسیندا وئریلمه سینی لازم گؤرور.

«آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی عمومی گئیش اجلاسینین یئر بؤلگوسونه عاید قرار»

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بوتون آذربایجان شهر و قصبه لرینده چالیشان فرقه مسئوللاری اشتراکیله تشکیل اولونان مرکزی کمیته نین جمعه گونو ۱۰ خرداد ۱۳۲۵ تاریخی ایکینجی عمومی و گئیش اجلاسیندا آقای دکتر مهتاش یئر بؤلگوسونه دایر معروضه سینی ائشیدیب مذاکره و تبادل افکاردان سونرا آشاغیداکي قرار ی قبول ائدیر.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین بوتون حومه محلی و ولایتی کمیته لرینه تاپشیریق وئرلیرکی خرداد آیینین اون اوچوندن (۱۳) نهایت پنجشنبه گونو خرداد آیینین ۱۷ سینده کیمی آذربایجان مجلس میلی سنین تصویبینه یئتیشمیش یئر بؤلگو قانون و اونا مربوط اولان نظام نامه و تعلیماتینی نظره آلاق مصادره یه مشمول اولان املاک و خالصه یئرلرین کی بو گونه کیمی بؤلومه میس قالیدیر. آذربایجان فلاح وزارت ی طرفیندن وئرلن صورت موجبجه یئرلی کندلی لرین آراسیندا تقسیم ائدیب نتیجه نی مرکزی کمیته و فلاح وزارتینه گزارش وئرسینلر.

آذربایجان میلی حکومتی طرفیندن تمام دؤولتی ایشچیلرینه دستور وئرلمه لیدیرکی، بؤلگو ایشلرینه دایر اولان مساعدت و فوری کمک لیغی ممکن اولان قدر عمله گتیرسینلر.

آذربایجان میلی دؤولتینه تاپشیریلر امکان داخلینده لازم اولان اعتباری فلاح بانک ی نین اختیاریندا قویسون کی تازا یئر مالک اولان یوخسول اکینچی و کندلی لر اؤزلرینه دوشه ن یئرلرین آبادچیلیق و زراعتینه اقدام ائتمکدن اؤتری مالی کمک لری آلا بیلسینلر.

یئر بؤلگوسونو سرعت و حسن تدبیر ایله انجام وئر ن فرقه عضولری مرکزی کمیته طرفیندن تقدیم اولوناجاقدیر. جلسه نین آخیرینده آقای پیشه وری تشکیلاتی و اجتماعی جنبه لرده عضولرینه آتا کیمی تذکرلر وئریب دئییرکی: " سیزین گؤردوگونوز ایشلر چوخ بؤیوک دور. سیزلر تاریخ یاراتمیش تاریخی آداملار سینیز. ده ده بابا لاریز کیمی آذربایجان و ایرانین آزادلیق قهرمانلاری سینیز بونا گؤره همیشه متواضع خلق و یاخشی دموکرات اولماغی اونوتمایینیز ". بویاناندان سونرا ساعت آلتی یاریمدا بو عمومی گئیش اجلاسین قورتاردیغینی اعلان ائدیلر.

دوشنبه گونوخرداد آیینین ۲۰ سینده (۲۵ - ۳ - ۲۰) آذربایجان میلی حکومتی نین وزیرلر هیئتی ساعت ۱۰ دا جلسه تشکیل وئریب آشاغیداکي مهم قرارلاری قبول ائدیر.

میلی تبلیغات اداره سینین تأسیسی - آذربایجاندا دؤولت ایشچیلری یئتیرمک و آذربایجان خلقینین سیاسی رشدونو تأمین ائتمک مقصدیله کئچن جلسه ده چیخاریلان قرارین تکمیلین ده نظرده توتولموشدور کی آقای تقی شاهینین مدیریتله بیر میلی تبلیغات اداره سی تشکیل اولونسون، سیاسی و حقوق مکتبی نین تشکیلی و اداره سی بو اداره نین عهده سینده قویولسون تبلیغات اداره سینین بودجه سی بیرمیلیون بش یوزمین تومن تنظیم ائدیلیب ۲ فوریتله تصویبی مجلس میلی دن تقاضا ائدیلین.

سالارمیللی مجسمه سینین حاضیرلانماسی (باقرخان) اوچون معارف وزارتتی طرفیندن پیشنه اولونان ۴۳۰۰ تومن مخارج دؤولت اعتباریندن پرداخت اولونسون.

آذربایجان میللی موزه سینین نقاشلیق شعبه سین ۱۳۲۵ ینجی ایلده ۹ ایللیق بودجه سی ۱۸ مین تومن حدودینده قرار اولدو معرفین صرفه جولوق محلیندن پرداخت ائدیلین.

قیزلار دانشسراسی اوچون یئنی بیر ساختمان بنا ائدیلین بو بنا قورتاران کیمی قیزلار دانشسراسی به ناسی اسدی مدرسه سینه تحویل وئریلین. او مدرسه مکتبی ارمنی لرین اولدوغو اوچون اورادا یئنی بیر دبستان تشکیل وئرمکدن اؤتری ایندی اسدی مدرسه سی اولان بنا ارمنی مدنی جمعیتی اختیارینا وئریلین.

آذربایجان دارالفنونو افتتاحی اوچون ۵ نفردن عبارت بیر کمیسیون تعیین اولوندوکی چهارشنبه گونو خرداد آیینین ۲۲ سینه قدر دارالفنونون لازمی وسیله لرینی فراهم ائتسینلر.

موافقت اولدو آقای دکتر جهانشاهلو آذربایجان دارالفنونون مدیریتینه تعیین اولونسون دارالفنون ساختمانی و قیزلار دانشسرا سینین تیکلمه سی اوچون ایکی میلیون ۵ یوزمین تومن دؤولت ذخیره سیندن پرداخت ائدیلین.

۶- شهر اداره سینین تقاضاسینا گؤره قبول اولدو دؤولت ذخیره سیندن بیر میلیون ۵ یوز مین تومن تبریز شهرینین خیابانلارینین اصلاحی و لوله کشلیگی اوچون او اداره یه بورج وئریلین و علاوه موافقت اولدوکی، آذربایجانین سایر شهرلرینین آبادلیگی اوچون ایکی میلیون تومن دؤولت ذخیره سیندن شهر اداره لری اختیاریندا قویولسون و سونرا شهر اداره لرینین عوارض و عایدات محلیندن او بورجلار مرور ایله پرداخت ائدیلین.

۷- قرار اولدو آذربایجان میللی بانککی نین تأسیسی اوچون دؤولت ذخیره سیندن ۵ میلیون تومن او بانکا سرمایه وئریلین.

۸- آذربایجانین ۷ شهرینده تربیه ائوی تشکیل ائتمک اوچون دؤولت ذخیره منبعیندن بیر میلیون ۵ یوز مین تومن تخصیص وئریلین. تربیه ائولری تشکیل اولوناجاق شهرلر عبارتدیر:

۱- تبریز ۲- اورومو ۳- اردبیل ۴- مراغا ۵- زنجان ۶- خوی ۷- اهر

۹- دؤولت تیاتری سینین مخارجی نین کسری و سالونون تهویه سی اوچون لازم اولان مخارج معارف وزارتتی نین حرفه جولوق محلیندن پرداخت ائدیلین.

چهارشنبه گونو خرداد آیینین ۲۲ سینده (۲۲ - ۳ - ۲۵) آذربایجان میللی اوچون تاریخی بیرگون ایدی. دئمک اولار کی ایکینجی (۲۱ آذر) ایدی. اوگون خلقیمیزین بؤیوک بایرامی ایدی. چونکو او گون مدنیت اوجاگی اولان میللی دارالفنونوموزون آچیلیشی و بینؤوره سینین ایلک داشی قویولان گون ایدی.

(۲۱ آذر) ده آزادلیغی الده ائدن میللتیمیز (۲۲ خرداد) دا آزادلیغا لیاقتی اولان بیر میللت اولدوغونو بوتون دونیا عملی صورت گؤستریش اولور.

دارالفنونون یئننی تیکیلن به ناسی قورتارانا قدر اوغلانلار دانشسراسی، موقتی اولاراق دارالفنون اوچون محل تعیین ائدیلیمیشدیر. گون اورتادان سونرا ساعت ۴ ده خصوصیدعوت اولونان هر طبقه نین ضیالیلارلا دانشسرانین بؤیوک سالونوندا ییغیشیب ساعت دؤرد یاریمدا فرقه نین صدری میللی دؤولتین باش وزیرى آقای پیشه وری طرفیندن جلسه آچیق اعلان اولوب میللی مارشیمیز نظامی اورکسترت طرفیندن ترنم ائدیلنده هامی آياغا قالخیب. سونرا آقای پیشه وری سؤز باشلاییب دئییرلر: "بیزیم میللی بؤیوک ایده آللاریمیزدان بیریسیده دارالفنونوموزون آچیلماسیدی. ایندی اونون آچیلیشینى آذربایجان میللتینه تبریک ائدیره م.

دارالفنونون بیرمیللتین رشد سیاسی و رشد عملی سی اوچون نه قدر اهمیتلی اولدوغونو سؤیلمک زائد دیر ظن ائدیره م. بیز بو ایشه کیچیکدن باشلاییریق ذاتاً ایندیکی بو بؤیوک لوکده کی تشکیلا تیمیزا ایلک اول ایکی دانا کیچیک اوتاقدان باشلاییب عملی ائتدیک. دارالفنونوموزون دا بؤیوک بناسینی بو کیچیک بنا لاردا عملی ائده جه ییک من افتخار ائدیره م کی، بوئش آی کیمی آز بیر مدتده چوخ بؤیوک ایشلر گؤردو گوموز حالدا دارالفنونوموزون دا آچیلیشی فرقه میز و میللتیمیز طرفیندن منه محول اولدو.

ایندی دؤولتیمیز بو مقدس ایش اوچون هله لیکده ۲ میلیون تومن تخصیص ائتمیشدیر. بیر میلیونو دارالفنونون بنا سینین تیکیلمه سینه و بیر میلیونو دا ادارى قسمتینه مخصوص دور.

دارالفنونون یئننی تیکیلن بناسی محلی یاخین گله جکده بیر شهر اوجاغی دیر ایندی آذربایجانا و تبریزده دونیا محافل سیاسی چوخ بؤیوک اهمیت قائل اولاجاقدیر. چونکو آذربایجان اهالی سینین اخلاقی فاسد اولما میشدیر. بو آزمدتده فرقه میزین مرامنامه سی ۱۲ ماده لیک اعلامیه سیندن داهادا چوخ ایستدیکلریمیزه، آزادلیغا موفق اولموشوق و حتی بو آزادلیغی بوتون ایران اوچون آلمیشیق آذربایجانین اخلاقی و قهرمان فدائیلری تمام ایرانا بو حقلى تأمین ائتمیشلر.

بیزیم بو دارالفنونو تأسیس ائتمک لیگیمیزیله بوتون ایراندا فرهنگى و عملی انقلاب اولاجاقدیر.

بو دارالفنون احتیاج اوزرینه تأسیس اولونور. احتیاج اوزرینه قورولور. بو دارالفنون خلقیمیزین احتیاجاتین گله جکده تأمین ائدیب اونا یاردیم ائده جکدیر. بیز دوقتور جهتیندن آذربایجاندا سابقده اهمال اولوندوغوندان گئریده قالمیشیق. خلق ایچیندن چیخان بیر حکومت خلقنین دالیسینا الان بیر فرقه بو حالا لا قید قالا بیلمدی او گره کدیرکی خلقه خدمت ائتسین. معلملریمیز ده آز دیر و علاوه بئلی بیر مؤسسه لرده تعلیم گؤروب میریب دیر. کی بیزیم بوگونکو حالیمیزلا فایداسی یوخدور. آذربایجان بالالارینا حقیقی تعلیم و تربیه وئرمک اوچون حقیقی معلم تربیه ائتمک لازم دیر.

بو دارلفنوندا وجدانلی دو قوتورلار و حقیقی معلملر یئتیشدیره جه ییک بیرینجی نوبه ده ممکن دور دارالفنونون لابراتواری، معلمی، سایر قسمتلرینده مشکلات اولسون اما بیز کیچیک قدم گؤتورمکدن دانمیریق، چونکو یاخین زاماندا ساحه ده بؤیوک قدملر گؤتوره جه ییک. مکمل تشکیلات وجوده گتیرمکدن اؤتری کیچیک تشکیلاتدان واز کئچمک اولماز. گله جکده دارالفنونون هر ایل کی آچیلیشی مراسمینده بوگونلری افتخار یله یاد ائده جه ییک. هر میللت اوچون معلومدور کی ان اساسلی مسئله معارف وصحیه دیر. هر ایکی ساحه اوچون ده معلم و طبیب حاضیرلاییریق بو دارالفنون بیزیم اوچون ان مهم حیاتی و عملی مؤسسه اولاجاقدیر. بیز کندلی بالالارینی کندلردن ییغیب گتیریپ بورادا تعلیم و تربیه ائده جه ییک کی بوندان سونرا اؤز کند تصرفاتلارینی معاصر و علمی اصول ایله عملی ائده بیلسینلر.

من خوشوقتم کی دارالفنونون افتتاحی افتخاریدا منیم الیمله اولدو. بورادا آقای پیشه وری اؤز چیخشلارینا خاتمه وئریب سؤز معارف وزیرى آقای بی ریایا وئرلیب. آقای بی ریا دارالفنونون بودجه و تشکیلاتی خصوصیندا مفصل معلومات وئریب سونرا سؤز فردوسی مدرسه سینین فارغ التحصیل لریندن آقای حریری یه وئرلیب. آقای حریری دن سونرا آقای صفوته سؤز وئرلیب آقای صفوته بئله دانیشیرلار: "نچه گون بوندان قاباق دارالفنون یئر تهیه ائتمک اوچون آقای پیشه ورینین حضورو ایله شهرین شرق طرفیندن کی مدخلینه طرف گئتدیک. شهره گیریلن یئرده قدیم صاحب دیوان باغی یئرینده دیوارلاری قالین قلعه یه بنزه ر قساوت آمیز یئنی بیر بنا گؤردوک بورانی بیزیم اوچون محبس قاییرمیشدیلا کی شهره گیره ن اوبنانی گؤروب قورخسون اورانی آزاديوخاھلارلا مدفن قاییرمیشدیلا. اما قسمت اولمادی او بنایه ۴۰۰ مین تومن محاربه دن قاباق پول مصرف ائتمیشلر بو پولون دا یاریسی جیبه، یاریسی دا خرجه گئتمیشدیر. خلاصه او بنایه داخل اولوب تماشا ائتدیگیمیزده، آقای پیشه وری اورانین وضعینه باخراق دئدی کی "من حبس طرفداری دئییلیم، من مدرسه طرفداری یم" بیر شهره وارد اولان مسافر محبس، زندان دئییل گرہ ک علم وعرفان یوردو دارالفنون گؤرسون. بیاناتینا بوسؤزلریله خاتمه وئریب یاشاسین آذربایجان و اونون قاباقدا گئدن ایشچیلری.

آقای صفوتدن سونرا دارالفنونون رئیسی آقای دوقتورجهانشاهلو چیخیش ائدیپ دارالفنونون آتیه سی بارسینده دانیشیب دئییرلر "من گمان ائدیره م آذربایجان میلی دارالفنونون قورولوشو دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا یاخین شرق اؤلکه لرینده ان بیرینجی دارالفنون اولاجاقدیر."

بو اوتورومون سونوندا پروین مدرسه سی مدیره سی خانیم کلانتری و قیزلار دانشسراسی فارغ التحصیلی خانیم برهانی نطق ائدیپ جشنین قورتارماسی آقای بی ریا طرفیندن اعلان اولونوب ییغینجاقدان اولانلار دارالفنون، شعبه لرینی، لابراتوار و کتابخانا سینی تماشا اوچون چای و شیرینی صرف ائتدیکدن سونرا ماشینلارلا شهریمیزین شرق قسمتینده باقرخان خیابانین سونوندا واقع اولان معروف حاج فرج صراف باغینا گئدیپ بو بؤیوک وگؤزه ل باغ دارالفنون اوچون تخصیص ائدیلمیشدیر. عمارتترین

بینویره سی یئری قازیلیمیشدی بنانین تاریخی و دارالفنونون تاسیسی اوچون قانون و قرارلار یازیلیمیش اولان کاغاذ بیرشیشه ایچریسینده قویولاراق آغزی موملانمیش و آقای پیشه وری همان شیشه نی اؤز الیه بینویره یئرینه قویوب اطرافینی داش، آهک و کرپیجه محکمله دیب بو نحو یله دارالفنون بناسینین ایلک داشینی فرقه نین صدری آقای پیشه وری قویوقلاریندا حاضیرلار طرفیندن شدتلی آلفیش و تبریک باشلانیب وبو تاریخلی گون سونا چاتیپ دیر.

«آقای پیشه ورینین الیه دارالفنون بینویره سینده قویولان تاریخلی یادگار»

«آذربایجان خلقی آدینا»

"آذربایجان میلی نهضتی علم و معرفت نهضتی اولدوغو اوچون آذربایجان میلی حکومتی تشکیل تاپدیقدان آزیر زامان سونرا کئچمیش دؤره لرده ظلم و استبداد آلتیندا یاشایان آذربایجان خلقینین تمدن و معارفدن گئری قالماماغینی نظره آلاراق علم و تمدنه دوغرو گئتمک و خلقیمیزین آمال و آرزولارین حیاته کئچیرمک مقصودیه آذربایجان میلی دارالفنونون تاسیسی ۹ دی ۱۳۲۴ تاریخلی «دوققوزونجو» اجلاسیندا قراره آلیب و بو میلی دارالفنونون تاسیس مقدماتینی فراهم ائدیلمه سینی معارف و زارتینه تاپشیردی بوتون مدنی ساحه لرده بؤیوک قدملر گؤتورمکه موفق اولدوغو کیمی خوشبختانه میلی حکومت آز بیرمدته میلی دارالفنون تاسیسی وسایلین فراهم ائتمکه نائل اولوب چهارشنبه گونو ۱۳۲۵ ینجی ایلین خرداد آیینین ۲۲ سینده بو علمی مؤسسه نین یهیم (بنا) داشی آذربایجان دموکرات فرقه سینین صدری و آذربایجان میلی حکومتی نین باش وزیری آقای پیشه ورینین الیه قویولدو. بو میلی دارالفنون واسطه سیله آذربایجان خلقی اؤز گله جک نسیللرینی متمدن و دیری میللت لر کیمی ائده جک و بو وسیله ایله ابدی سعاده یئتیشهجک و بو علم منبعیندن آزادلیق نورو همیشه لیک ایشیقلا ناجاق دیر."

جمعه گونو خرداد آیینین ۲۴ نده (۲۴ - ۳ - ۲۵) سحر ساعت ۹ یاریمدا آذربایجان میلی مجلسینین هیئت رئیسه سی فوق العاده جلسه تشکیل وئره رک بو جلسه ده آذربایجان باش وزیر و آذربایجان نماینده لری هیئتین رئیسی آقای پیشه ورینین تهراندان گلن نماینده لر ایله آپاردیغی مذاکره لر و امضالانمیش موافقت نامه خصوصیندا اطرافلی بیاناتینی ائشیده رک قرار آلینیرکی آذربایجان میلی مجلسی نماینده لرینین عمومی جلسه سی دعوت اولونوب موافقت نامه نین قطعی صورتده تصویبی اوچون عمومی اجلاسدا مجلسه تقدیم اولونسون. موافقت نامه دن سونرا آذربایجان ایالتی انجمنی آدلانان آذربایجان میلی مجلسینین هیئت رئیسه سی آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی صدری آقای پیشه ورینین میلی حکومت باش وزیرلیگیندن ایندییه قدر آذربایجان خلقینه تاریخده ابدی اولاراق قید ائدیلن خدماتی و آذربایجان خلقینین ده یرلی و استعدادلی بیر میلیت کیمی دونیا یا تانیماسینا سبب اولدوغو اوچون آذربایجان میلیت آدیندان قدردانلیق و تقدیر اولوندو.

آقای پیشه وری آذربایجان دموکرات فرقه سینین اونا محول ائدیگی آغیر وظیفه لری نظره آلاراق ایالتی انجمنی هیئت رئیسه سیندن دؤولتی ایشلردن معاف ائدیلمه سینی تقاضا ائدیپ آذربایجان میلی مجلس هیئت رئیسه سی بو تقاضانی قبول ائدیپ و

قراره اولونورکی هله لیک موافقت نامه نین قطعی و اداره رئیس لرینین تعیین اندیلیب ایشه باشلانما سینا قدر آقای پیشه وری
اؤز ایشینده باقی قالسین.

سونرا آذربایجان میلی مجلس هیئت رئیسه سی آذربایجان اداره رئیس لرینین کاندیدلرینی نظره آلیب قرار اولدو کی مرکزی
حکومه پیشنهاد اندیب، حکملرینین صادر اندیلیمه سینی تقاضا ائتسین و اداره رئیس لرینین حکم لری گلنه قدر آذربایجان اداره
لری قاباقکی کیمی ایشلرینی دوام ائتسینلر.

۲۴ (25-3 - ینده آذربایجان دموکرات فرقه سینین صدری و آذربایجان خلقینین سئویملی رهبری آقای پیشه وری موافقتنامه
خصوصیندا فرقه نین گؤروشونو بیلدیرمک اوچون تبریز رادیو سوندا نطق اندیب دیرکی نطق بئله دیر:
محترم هموطنلر!

بیر آی دوام ائدن دانیشتیقارلاردا سونرا خلقیمیزین و عموم ایرانلیلارین صبرسیزلیک ایله گؤزله دیکلری سازش عملی اولوب آقای
قوام السلطه نین سیاسی معاونی مظفر فیروزون تحت ریاستینده شهریمیزه گلن هیئتیه آرامیزدا تاریخی بیر قرارداد امضاء
اندیلدی.

قراردادین مضمونو بیرنچه دقیقه دن سونرا عمومه اعلان اندیله جکدیر.
بو قرار جناب آقای قوام السلطه کابینه سی و آذربایجان مجلس میلی سی طرفیندن تصدیق اندیلدیکن سونرا موقع اجرایه
قویولاجقدیر.

بیز دانیشتیقارلارین گئدیشی و امضاء اندیلن قراردادین معنی و اهمیتی باره سینده چوخ تئز بیر زاماندا فرقه و خلقیمیزه گئیش
بیر صورتده معلومات وئرهجگیز.

بوگون بوقدر دئییه بیلریم کی آذربایجان خلقی ۱۲ شهر یورده انتشار وئردیگی بیاننامه ده گؤستریلن تقاضالارین تامامیله تقریباً
محاربه و دعواسیز اولراق الده ائتمگه موفق اولموشدور. بو قراردادین تک آذربایجان دئییل بوتون ایران خلقی اوچون بؤیوک
اهمیتی واردیر. بو واسطه ایله یاریم قرن ایران آریخواه و وطن پرورلرین آرزو ائتدیگی توپراق مسئله سی حقینده بؤیوک و
اساسلی بیر قدم گؤتورولموش اولدو.

بوتون ایراندا دموکراسی اصولونون اجراسی و آزادلیغین تأمینینی اوچون یئنی انتخابات قانونونون یارادیلماسینی دؤولت تعهد ائتدی.
تمام حقوق اجتماعی دن محروم اندیلیمیش آنا و باجیلاریمیزین انتخاب اولوب. انتخاب ائتمک حقینه اعتراف اندیلدی وبوتون
عملی اولماسی اوچون دؤولت طرفیندن صریح تعهد امضالاندی.

آذربایجان خلقینین عملی ائتدیگی میلی دیلی رسمیتله قبول اندیلیمه سینی مخصوصاً قید ائتمگه لازمدیر.

بوندان سونرا آذربایجان اؤز دیلینده تعلیم و تربیت آلا بیلدیگی کیمی اؤز اداره لرینی ده اؤز لرینین انتخاب ائتدیگی آذربایجانلیلار واسطه سیله اؤز دیلینده اداره ائده جکدیر.

بونلارین هامیسیندان داها قیمتی نهضتیمیزین دؤولت طرفیندن دموکراتیک بیر نهضت تانیلماسی دیر. بو خصوصدا مملکتین باش وزیرى آقای قوام السلطنه نین همت و صداقت و فداکارلیغینا مدیونوق. بیز آقای قوامین توپراق مسئله سی و ارتجاع عنصرلر ایله آپاردیغی مبارزه نی تقدیر ائتمه یه بیلیمه ریک و اینانیریک کی اولار ایرانین ترقیسی و ایرانلیلارین سعادتینی تأمین ائتمک اوچون باشلادیقلاری دموکراتیک اصلاحاتی عموم آزادخواه لارین پشتیبانلیغی ایله ادامه وئره جکدیر. آذربایجان خلقی جوانمرد، حق شناس و صمیمی بیر خلق اولدوغو اوچون قوامین اونون آزادلیغینی تأمین ائتمک یولوندا گؤستر دیکلری همی اونو تملیب اونون حقیقی آزادلیق و واقعی دموکراتیک اصلاحات اوغروندا گؤردوگو ایشلرین عملی اولماسی اوچون هر گونه مساعدته حاضر اولدوغونو اثبات ائده جکدیر.

بو قرارداد ایله خلقیمیزین مبارزه تاریخینده یئنی بیر دؤره باشلانیر. اولابیل سین کی بو مبارزه داها چتین و داها آغیر شرایط آلتیندا ادامه تاپ سین، لکن آزادلیق یولوندا هر بیر فداکارلیغا آماده و حاضر اولان بیر خلق هئچ بیروقت مشکلات و چتینلیکدن قورخماز، خلقیمیزین اینام و اعتمادینی جلب ائدن فرقه میز اونو، دوزگون یول تاپیب، ساغلام رهبرلیک ائتمک سایه سینده تعقیب ائتدیگیمیز مقدس هدفه یئتیره جکدیر.

ایندی فرقه و خلقیمیزدن داها آرتیق بیرلیک داها آرتیق اعتماد، داها آرتیق قهرمانلیق گؤزله نیلیر، یوکوموز آغیرلاشمیش وظیفه میز بؤیوموشدور. ایندی بیز بوتون ایراندا دموکراسی اصولونون برپاسی یولوندا مبارزه اندیریک. بو مبارزه بوتون ایران جماعتی نین ساغلام و میهن پرست افرادی بیزیم ایله همراه اولدوغو اوچون موفقیت ده بیزیم ایله اولاجاق دیر.

یاشاسین خلقیمیزین سارسیلماز اراده سی.

یاشاسین باشلادیغی مبارزه نی قهرمانلیقلا آخره یئتیره ن فرقه میز.

یاشاسین بوتون ایراندا آزادلیق و دموکراسی بایراغین اوجالان فدایی دسته لریمیز.

یاشاسین ایران استقلالنی نین و ایران آزادلیغی نین مشعلدارى اولان قهرمان آذربایجان!

یکشنبه گونو خرداد آیینین ۲۶ سیندا (۲۶-۳-۲۵) زنجاندا، زنجانى آذربایجاندا ایریلماسی اوچون بیر اعتراض میتینگی تشکیل

تاپیب کی بو میتینگده زنجان اهالیسی طرفیندن بیر اعتراض تلگرافی تبریزه گونده ریلیر.

"زنجاندا گلن اعتراض تلگرافی"

تبریز:

آقای پیشه وری جنابلارینا اوزو دوقتور جهانشاهلو وسیله سیله آقای ضیایی و سعید وزیر

اوزو آذربایجان رادیو کمیته سی - آذربایجان روزنامه سی - آزاد میللت - آذربایجان مرکزی کمیته سی آقای بادگان

اوزو، آقای شبستری:

قطع نامه میز ۷۵۰ مین خمه ولایتی نین (زنجان) سکنه سی طرفیندن زنجاندا یکشنبه گونو اردیبهشت آیینین ۲۶ سیندا (۲۶ - ۳ - ۲۵) عمومی بؤیوک میتینگده اشتراک ائدنلر چیخشدا بولونان یولداشلارین معروضه لرین ائشتدیکدن سونرا یئنی دن بیز مسلم و واضح مسئله نی تکرار ائتمک ایسته بیریک کی خمه، ولایتی بوتون میللی آثار، یعنی دیل و سایر آداب حیثیندن آذربایجانین دوغما و آیریلماز بیر حصه سی اولدوغونا گؤره خمه ولایتی تبریز رادیو سونون بیلدیردیگی تهران نماینده لری ایله میللی حکومتین آراسیندا کی موافقت نامه ده آد آپاریلما ماسینا جدأ اعتراض ائدیپ و بوتون ایران و دونیا یا بیلدیر بیریک کی بیز اؤز میللتیمیزین خصوصیاتینی دفاع ائتمک یولوندا آخرین قطره قانیمیزا ده ک قیام و دفاع ائده جه بییک. اوشاقدان بؤیوکه اوجا سس ایله بیلدیر بیریک. بیز یوزلر ایل مبارزه، جوانلارین آزادلیق یولوندا قانلارینی نثار ائندن سونرا حاضیر اولمایاجاییق کی بیر داها ژاندارمالارین آیاغی خمه توپراغینا قویولسون.

رئوفی - اسماعیل ربیعی - اوحدی - دکتر رحمانی - هادی وزیر - حبیب زغنی - علی ضرغامی - نظرمفرد توکلی - جعفر اوحدی - جهانگیر - پیوس - میرزازاده - بهمن دارابی - عزیزالله حکیمیان - بؤیوک آقامغازه - علی رشتچی - جعفر روحانی - ابراهیم عاطفی - محمود طاهری - حسین کاوندی - خلیل رهبری - خلیل پورتقالی - جعفر غفاری - رضا مشهدی غلام - حاجی محمد حسین آنقورانی - جواهری - حسین تارمیان - مه دیقلی جعفری - بابایی - جواد نوروزی - بخشعلی نوروزیان - علی اکبر فرشچی - احمد انصاری - شیخ محمد انصاری - احمد نوروزی - قدعلی - سید نصرالله محمود ایلیایی - حسن زند - یعقوب ذبیحیان - احمد رحیم بناتچی.

بو تلگرافین جوابیندا آذربایجان دموکرات فرقه سی مرکزی کمیته صدری آقای پیشه وری زنجان اهالی سینه مفصل بیر تلگراف گؤنده رمیشدیر. تلگرافین بیرقسمتینده بئله یازیلیمیشدیر:

«سبز آرخایین اولون نه قدر کی آذربایجان دموکرات فرقه سی واردیر، جنایتکار و خلق دوشمنی ذوالفقاری اونون قولدور دسته سی و تریاکی ژاندارملار زنجان ولایتی تورپاغینا آفاق باسماغا امکان تاپمایاجاقدیر. فرقه میز تبریز ایله زنجانا فرق قائل دئییل.

زنجانلی قارداشلاریمیزین آزاد یاشاماسی اوچون بیز هر جور فداکارلیغی ائده جه بییک قوی موافقت نامه دن سوء استفاده ائدیپ زنجان آرزوسونو ائدنلر بیلسینلرکی، اونلار بو آرزونو اؤزلریله گورا آپاراجاقلار سبز نگران اولمایین بیز قرارداد دان علاوه تهران نماینده لریله زنجان ولایتی خصوصیندا اولان مکالمه و مذاکره لری خصوصی نماینده واسطه سیله سیزه گؤنده ره جه بییک چوخ آسوده فیکیر ایله اؤز ایشلریزی دوام ائتدیرین.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین تصمیملرینه اعتماد ائدین.

دوشنبه گونو خرداد آیینین ۲۷ سینده (۲۷ - ۳ - ۲۵) تبریز دؤولت تیاتروسو بناسیندا فرقه نین محترم صدری آقای پیشه وری طرفیندن تهران نماینده لری ایله امضالانان موافقت نامه باره سینده حضوراً ایضاحات وئرمه سیندن اؤتری ستارخان بایراقلی تبریز شهر کمیته سی طرفیندن عمومی بیر دعوت عمله گلیر.

کنفرانس اخشام ساعت ۸ ده شهر کمیته سینین صدر معاونی آقای میررحیم ولایی نطق ایله آچیق اعلان اولونور سالونونا دعوت اولونموش خانیملار و آقالار ایندی بوعومومی کنفرانسی آچیق اعلان ائدیره م. مذاکراتین نتیجه سی خصوصیندا دانیشماق اوچون آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته نین صدری و خلقیمیزین آتاسی سؤزه بئله باشلاییر. «عزیز هموطنلر محترم آزادخواه‌لار!

حورمتلی آقالار خانیملار! آذربایجان دموکرات فرقه سینین ستارخان بایراقلی تبریز شهر کمیته سی طرفیندن تهران ایله آپاریلان مذاکره لر و موافقتنامه باره سینده آذربایجان دؤولت تیاتروسو سالونونا دعوت اولونموش خانملار او آقالار ایندی بو عمومی کنفرانسی آچیق اعلان ائدیرم. مذاکراتین نتیجه سی خصوصیندا دانیشماق اوچون آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته نین صدری و خلقیمیزین سئویملی رهبری آقای پیشه وری یه سوز وئرلییر و آذربایجان خلقینین آتاسی سوزه بئله باشلاییر.

عزیز هموطنلر، محترم آزادخواه‌لار!

تهراندا آپاریلان دانیشیقلارین نتیجه سین، اورادان مراجعت ائتدیکن سونرا مفصل صورتده سیزین نظریینزه یئتیرمیشدیم. اوگوندن ایندی ۳۵ گون کئچیر. بومدته تهران محیطینده ظاهری ده اولسا نظری جلب ائتمه یه بیلمهین چوخلو تبدیلات وجوده گلیمیش و آقای قوام السلطنه نامینه انتشار وئرلین متعدد بیانیه لر واسطه سیله ارتجاعی عنصرلر قارشى شدید مبارزه اعلان ائدیلمیشدیر، نتیجه ده کابینه نین ایچریسینده یئر توتوب اونون اضمحلال و محوینه چالیشان ارتجاعی عنصرلر مرعوب اولماقلا دؤولت رئیسین، بیزیم ایله یاخینلاشماق اوچون، آل - قولو آچیلماغا باشلامیشدیر. بئله لیکله فاسد و ضررلی عنصرلرین میدان فعالیتینی، موقتی ده اولسا، محدود ائدن دؤولت رئیس، آذربایجان خلقینین باشلادیغی بؤیوک اصلاحات نقشه لریندن ان اساسی اولان توپراق مسئله سینى کندلی و زحمتکشلر نفعینه ایره لی چکمهکله، بیزیم محیطیمیزده درین تأثیر ایجاد ائتدیگی اوچون، یئنی دانیشیقلارین داها صمیمانه بیر صورتده باشلانیب داها تئز بیر زاماندا مثبت نتیجه ایله قورتارما سینا امکان وئرمیشدیر.

یوخاریدا اشاره ائتدیگیم دانیشیقلاردا اظهار ائتدیگیم جمله لری مخصوصاً تکرار ائدیره م.

دعوا هامیسی ملا نصرالدینین یورغانی، یعنی کندلی نین آلدیغی توپراق اوستونده دیر. خالصه یئرلرینین دهقان و اکینچی آراسیندا بؤلونمه سینی قانون اساسی منع اوئمه میشدیر. آذربایجان کندلیسی اؤز اراده سیله بو یئرلری بؤلومشودور. دؤولت ایسه بوتون ایران، آذربایجان ایله هم رنگ اولماق اوچون، بو ایش بوتون ایالت و ولایتلرده عملی ائتمه لیدیر.

بوجمله لر آیدین بیر صورتده گؤستریرکی، او وقت بیزیم فیکیریمیزی اشغال ائدیپ سوء ظنیمیزه سبب اولان ان مهم مسئله همان کندلی و توپراق مسئله سیمیش. بوگون اعتراف ائتمک لازم دیر کی بو بؤیوک و بو اساسلی مسئله نین حلی اوچون آقای قوام السلطنه چوخ جدی بیر قدم گؤتورمگه موفق اولموش و بو واسطه ایله آرادا اولان فاصله آزالماغا باشلامیش اورتادا جدی بیر حسن تفاهم زمینه سی تهیه ائدیلمیشدیر. اگر دؤولت طرفیندن ائدیلن آیری گذشتلر اولماسایدی بئله، بیز بو بؤیوک ایشین خاطره سین، اوره گیمیزی سیخیب فیکیریمیزی ناراحت ائدن سوء ظنی محیطیمیزدن اوزاقلادیر مالی ایدیک. خوشبختانه بیرینجی قدمی جرئتله گؤتورمگه موفق اولان مجرب دؤولت رئیس، ایکینجی بؤیوک قدم ایله اونو داها دا محکم لندیر مگه موفق اولدو. او ایسه بیزیم دیلیمیزه اولان احترام و اونون تکاملی اوچون میداننا سوردوگوموز تقاضانین صمیمیتله قبولو ایدی.

آقای قوام السلطنه عؤمرونده هئچ بیر ایش گؤرمه میش اولسادا بئله، بو بیر ایش اونا نسبت آذربایجان خلقینین قلبینده درین بیر احترام حسی تولید ائده جک. میلی مدرسه لریمیزه دورودوقجا اونون آدی دا فرقه میزین و خلقیمیزین قهرمان باشچیلاری کیمی گلجک نسیللریمیزین، دیلینده تکرار ائدیله جکدیر.

دوغرودور خلقیمیز، فدائیلریمیز، قهرمان فرقه میز بو حق اؤزونون محکم اراده سی و تزلزل ناپذیر ایمانی و خطا ائتمهین سلاحی واسطه سیله تحصیل ائتمیشدیر. بونولا بئله آقای قوام السلطنه نین بوخصوصدا کمک و مساعدتی فوق العاده ده یرلی اولموشدور. اگر تهران مجلسینی زهرله یین فاسد متعصب لرین گؤگره. اوجاتدیقلاری هیاهونو نظره آلاساق، او وقت آقای قوام السلطنه نین دقیق و مدبر بیر دؤولت باشچیسو اولدوغو، داها برجسته بیر صورتده، میداننا چیخار.

هامینیز چوخ گؤزهل بیلیرسیزکی، آذربایجانلیلار اوچون دیل مسئله سی حیات و ممات مسئله سیدیر. لکن ایرانلی لیغی فارسلیغا قاریشیدیران جاهل لر بونو دوشونمک ایستمه ییب آذربایجانلیلارین قلبینی دیل لرینین زهرلی خنجره ایله، مجروح ائتمگه چالیشمیش و چالیشیرلار. بیزهنوزاونوتمامیشیق کی دوققوزآی بوندان اول، اعلامیه میزده دیل آزادلیغی باره سینده میداننا سوردوگوموزشعارمناسبتیه بواحق متعصب لر نه اندازه ده هیاهو سالمیش و نه آدلار ایله بیزی تهمت لندیریب میدانان چیخارماغا جان آتماقدا ایدیلر.

بوگون باشیمیزی اوجا توتوب افتخارله دئییه بیلهریک کی، خلقیمیزین محکم ایمان و سارسیلماز اراده سی سایه سینده اوطلسمی سیندیریب دیلیمیزین نه تک ابتدایی مدرسه لرده بلکی اورتا و عالی علمی اوجاقلار دا بئله رسمی اولاراق تدریسینه یول آچمیش اداره لریمیزده دؤولت دیلی اولان فارسی دیلی ایله، آنا دیلیمیزین یاناشی ایشله دیلمه سینیه رسمیت وئریمگه موفق اولموشوق.

البته بو بؤیوک ایشین افتخاری اساساً فرقه میزه و خلقیمیزه عاید دیر. لاکن اونوتماق اولمازکی، آقای قوام السلطنه نین حسن نییتی موقع شناسلیغی و قورو تعصبدن اوزاق اولوب حقیقی اولدوغو کیمی گؤرمگه اولان قدرتی بو مسئله نین حلینده فوق العاده مؤثر اولموشدور.

اوچونجو بؤیوک موفقیتیمیز آذربایجاندا دؤولت مأمورلارینین اؤز طرفیمیزدن انتخاب ائدیلمه سیدیر. بو یولدا خلقیمیز اوزون مدت مبارزه ائتمیشدیر.

شهرلریمیزین خرابه زار حالدا قالماسی، ائل و خلقیمیزین فرهنگ و بهداشت و ساده یا شاییش وسایلیندن محرومیتی قطعاً بو سببندیرکی، تهراندان گلن مأمورلارین بیزه اورگی یانماییب فقط جیب لرینی دولدوروب گئری قاییتماق مقصدلری اولموشدور. بوندان سونرا بو نامطلوب رسم قطعی صورتده اورتادان گنده جک. خلقیمیز اؤزونون انتخاب ائتدیگی انجمنلر واسطه سیله اؤز سرنوشتینی تعیین ائتمک و اؤز اداره ایشچیلرینین فعالیتینی نظارت آلتینا آلماق، اؤز گوجویله فرهنگ، بهداشت اقتصاد و مالییه ایشلرینی دوزگون اساس اوزرینده قویماغا امکان تاپاجاقدیر. بوموفقیتین معناسی اولدوقجا درین و اولدوقجا بؤیوک دور.

حقیقت حالدا آلدیغیمیز بوحق هنوز ائله ده کامل حساب ائدیله بیلمز آپاردیغیمیز شدید مبارزه نین ارزشی ده بوندان بؤیوک دور. بونونلا بئله محیط، زامان و مکانی نظره آلا رساق، گؤره رک کی، چوخ بؤیوک ایش گؤرموشوک و آقای قوام السلطنه حکومتی ایسه، بو حداقل حق بیزه قائل اولماقلا، گؤزلیلن بؤیوک وطنداش محاربه سینین قاباغینی الیمیش و بو واسطه ایله آذربایجان و عموم ایرنا دهیرلی بیر خدمت گؤستریمیشدیر.

من جزئیاتا وارد اولماق ایسته میرم. لابد سیز دؤولتین انتشار وئردیگی ۷ ماده دن عبارت اولان ابلاغیه سین و بیزیم اونون تکمیلینده امضاء ائتدیغیمیز موافقتنامه نی هامینیز اوخوموسوز.

دوققوز آی آپاردیغیمیز مبارزه البته آغیر، شدید و طاقت فرسا اولموشدور. بو یولدا وئردیغیمیز قوربانلاردا آز اولمامیشدیر.

خواهش ائدیره م بو یولدا شهید اولان قهرمان فدائیلرین احترامینا آياغا قالخیب بیردقیقه سکوت ائده سیز.

اعتراف ائتمه لیک کی، دوققوز آیلیق مبارزه میز فوق العاده آغیر وچتین اولموشدور. وئردیغیمیز، قوربانلار ایسه بیزی شدید بیرصورتده متأثر ائدیر. لاکن الده ائتدیغیمیز موفقیتلر داها قیمتلیدیر. ائله قیمتلیدیرکی، اونلارین معناسینی دوشوندوکده چکدیغیمیز زحمتلرین آجیسی یادیمیزدان چیخیر. آزادلیق شهداسینین روحوموزدا قویدوقلاری تأثیر یونگولله شیر و تاریخی خاطره لر حالی آلیر. بیرده منیم ظنیمجه بودجه آزادلیغی دفته شایان دیر. بیز چوخ گؤزه ل بیلیریک کی، پول اولمازسا هیچ بیر ایشی قاباقدان آپارماق اولماز. بو وقته ده ک آذربایجانین گلیری مرکز گندیب اورادا اگر مختلس و اوغرویلاردان آرتیق قالسایدی، غیرضروری ایشلره مصرف اولونوردو. بوندان سونرا گلیریمیزین یوزده ۷۵ ی اؤز داخلی ایشلریمیزه مصرف ائدیله جکدیر. گلریمیز البته چوخ بؤیوک دئییل دیر. لاکن صنایع و فلاحتی ترقی وئرمکله بیز اونو چوخ سریع بیرصورتده آرتیرماغا موفق

اولاجاییق بو واسطه ایله دیرکی، بیز اومود اندیریک. باشلادیغیمز بو بؤیوک اصلاحاتی انجام وئریب خلقیمیزی فلاکت و بدبختلیکدن قورتاریب سعادتمند و معاصر بیر خلق حالینا سالماغا موفق اولاق. تکرار اندیره م چکدیگیمز زحمتلر نه قدر آغیر و طاقت فرسا اولسا بئله آلدیغیمیز نتیجه اوندان داها بؤیوک دور. مخصوصاً او جهتدن بؤیوکدورکی، بیز بو نتیجه نی دعواسیز و قان تۆکولمه دن الده ائده بیلیمیشیک.

ایندی مخالف لریمیزین، مرتعجلرین آراسیندا جوربه جور دانیشیقلار و دئدی – گودولار واردیر. بعضیلری دئییرلرکی، آقای قوام السلطنه دموکراتلاری آلداتمیش، بعضی سی ده چالیشیرلار اثبات ائتسینلرکی، آقای قوام السلطنه اله آلدیغی حکومتی ساخلاماق، اوچون دموکراتلارین اتگینه دوشموش آذربایجانا پناه گتیرمیشدیر.

بیز بوکیمی سؤزلره ابداً اهمیت وئرمه مه لی ییک. نه آقای قوام السلطنه بیزیم باشیمیزا بؤرک قویموش، نه ده بیز اونو آلداتماق فیکیرینده اولموشوق. بونلار هامیسی بوش سؤزلردیر.

حتی بیزیم امضالادیغیمیز متقابل موافقتنامه نی تسلیم ده تعبیر ائدنلر اولموشدور. بلکی بعضیلرده قومپوز گؤستمک اوچون آذربایجان فتح ائتدیکلرینی ادعا ائده بیلر. بیز اؤز نوبه میزده بو سؤزلره گولوب اونلاری سؤیله یینلری مسخره ائدیریک.

بورادا هئچ کس هئچ کسه تسلیم اولمامیش و کیمسه ده آذربایجانی تسخیر اوئمه میشدیر. بیزده آقای قوام السلطنه ایله برابر تشخیص وئرمیشیک کی، خلقین قلبیندن قالخان بؤیوک دموکراتیک نهضتیمیز او وقت نتیجه وئریلرکی، بوتون ایرانا سرایت ائدرک قانونو شکیل آلسین. امضالادیغیمیز موافقتنامه نین بوندان باشقا بیر تعبیر و تفسیری اولابیلمز.

خارجی سیاستده ایسه، بیزیم مرکزی دؤولت ایله سازشیمیز آزادلیق دوشمنلرینی خلع سلاح ائتدی آرتیق استعمار سیاستینین کیچیک و بؤیوک عامللری آذربایجان نهضتینی بهانه ائدیپ ایران استقلالینا کج باخا بیلمه یه جکلر.

آخرده بیرنچه کلمه خمسه و زنجان مسئله سی حقینده دانیشماغا مجبورام. هامینیز بیلیرسیزکی، بوولایتین اهالیسی دیل، آداب و رسوم جهتدن تامامیله آذربایجانلیدیرلار. حتی آخر و قتلره قدر اورانین حاکمی تبریزدن تعین اولوناردی. بوندان علاوه میلی نهضتیمیز باشلانان زامان زنجان بیزیم مداخله میز اولمادان قانلارینی ذوالفقاری و اونون قویروقلارینی اورادان قووب چبخارماقلا نهضتیمیزین پیشرفتینه سبب اولموش، آذربایجانین آیری نقطه لریندن داها بؤیوک فداکارلیقلا، ارتجاع قوه لرینین اؤلکه میزه رخنه تاپماسینین قاباغینی آلمایا چالیشمیشدیر.

بیزه معلوم دئییل نه سببه دؤولت نماینده لری خمسه نین آذربایجاندا ایریلماسیندا اصرار ائدیرلر. هنوز معلوم دئییل نه سببه دؤولت نماینده لری خمسه نین آذربایجاندا ایریلماسیندا اصرار ائدیرلر. هنوز بیلیمیریک آقای قوام السلطنه هانسی عامللرین تأثیرینده زنجان اهالیسین بو مشروع حقندن محروم ائتمگه تصمیم توتوموشدور.

هر حالدا بیز دانیشتیق زامانی بو خصوصدا اوزون – اوزادی مناقشه یه و مباحثه یه معروض اولدوقدان سونرا، عموم ایشین خاطره سی اوچون، آقای مظفر فیروزون، موافقتنامه ده منیم آدیما یازدیغی رسمی مکتوبا استناداً، موقتی اولسادا، خمه یه تبریز دن حاکم تعیین اندیلیمه یه جگینه امکان وئردیک.

آقای مظفر فیروز – آقای قوام السلطنه نین سیاسی معاونی – زنجاندا دموکراتیک نهضتینده شرکت ائندلرین هر نوع تعرضلردن مصون اولمالاری و اورانین امنیتینی تأمین ائتمک اوچون یئرلی فدائیلردن استفاده اولونماسی، همچنین ذوالفقاری و یمینی و اسلحه دار باشی کیمی خلق دوشمنلرینین خمه یه یول و ئریلمه ییب. اونلارین هر نوع تحریکاتی نین قاباغی آیینما سینی کتباً و رسماً تعهد اتمیشدیر. البته بیزیم نقطه نظریمیزجه بو کافی دئییل دیر. من تلگرافخانایا توپلانان زنجان اهالیسینه امنیت حفظ ائدیپ، فرقه و نهضتیمیزی اداره ائندلرین حسن نیتینه ایناندیقلا رینی توصیه ائتدیم.

بیز بوتون ایراندا آزادلیق و امنیتین دوام و بقاسی یولوندا مبارزه ائتدیگیمزه گؤره، خمه و زنجاندا قاباغا چیخا بیلن حادثه لره بیز بی طرفانه بیر گؤزله باخا بیلیمه یه جگیز، اونا گؤره دانیشتیق هر نحويله قورتاریر قورتارسین، خمه و زنجاندا اولان فرقه تشکیلاتیمیز گونو – گوندن فعالیتی آرتیریب باش قالدیرا بیلن ارتجاعی عنصرلر ایله، اساسلی بیر صورتده، مبارزه انده جکدیر.

خمه ده دموکراتلاری اینجیتیمک اوچون اوزادیلان اللر، کیمین طرفیندن اولور، اولسون، ابدی اولاراق کسيله جکدیر. بیز هنوز مایوس دئییلیک. اومود ائدیریک آقای قوام السلطنه بو خصوصدا، بیر قدر مطالعه دن سونرا رأییینی ده گیشمه گه موفق اولاجاقدیر.

بو اولماسادا، مادام کی، بیزیم دیلیمیز، احساساتیمیز و آداب و رسوم و بالاخره سرنوشتیمیز بیردیر هئچ موقتی تدبیر بیزی بیر – بیریمیزدن آیرماغا سبب اولمایاجاقدیر.

محترم هموطنلر! بو سؤزلری دانیشماقدان منیم مقصودوم خودستالیق، حماسه گر لیک دئییل دیر. ایندی بیزیم سؤز و عبارت پردازلیق ایله مشغول اولماغا و قتییمیز یوخدر، من حال قضیه نی اولدوغو کیمی سیزه شرح وئرمکله گله جک وظیفه میزی آیدینلاشدیرماق امکانشینی، ظن ائدیره م، الده انده بیلدیم. گله جک وظیفه آلدیقلا ریمیزی ساخلاماق و اوندان، خلقیمیزین سعادت اوچون استفاده ائتمکدیر.

بو مقصده چاتماق اوچون قاباغیمیزدا دوران ان مهم وظیفه مجلس شورای میلی انتخاباتینین آزادخواهلا ر نفعینه انجام تاپماسیدیر. بو ایشده موفقیت تاپیلا بیلمزسه، من دئمیره م قازاندیقلا ریمیزی ساخلایا بیلیمه ریک، لکن ایشیمیز چوخ چتین اولار. اوندا ناچار اولاریق، یئنه ده سلاحی اله آلیب و وروشما و چارپیشما ایله مقصدیمیزی الده انده ک. دئمک مسئله هنوز خاتمه تاپمامیش، فقط مبارزه نین شکلی ده گیشیلیمیشدیر. بو مبارزه ده هانکی طرفین فعالیتی، تدبیری داها آرتیق، تشکیلاتی داها منظم ایسه، غلبه اونولا اولاجاقدیر. ظن ائدیره م فرقه و خلقیمیز بو ایشده امتحان وئرمیش اولدوغوندان موفقیتیمیزه شبهه

یثری قالمیر. بونولا بئله یئنه ده فعالیت، یئنه ده گؤزو آچیقلیق، یئنه ده فداکارلیق لازمدیر. متأسفانه سؤز چوخ وقت ایسه آزدیر. بونولا کفایتله نیب بوتون ایران آزادیخواه‌لارینا بیرلیک، موفقیت آرزو ائتمکله اونون علمداری اولان آذربایجان خلقینه ابدی سعادت تمنا ائدرک ساده بیردیل ایله دئییره م:

محو اولسون اونون آزادلیغینی محدود ائتمک ایستیهن خائن و مرتجع استعمار نوکرلری!

یاشاسین آذربایجان!

آقای پیشه ورینین دانشیغی آذربایجان رادیوسوندا بوتون آذربایجان اوچون وئریلیردی. بو معروضه نین فارسی یه چئوریلیمیشی آذربایجان باش مدعی العمومی آقای فریدون ابراهیمی طرفیندن رادیو میکروفونی قارشی سیندا اوخونوب، سونرا یئنه ده آقای پیشه وری فرقه نین گله جک تاکتیکی حقینده لازمی بیانات دا بولونوب گؤستریشلر وئره ندن سونرا آقای ولای کنفرانسین قورتاریلمیش اولدوغونو اعلان ائدیر.

چهارشنبه گونو خرداد آیینین (۲۹ - ۳ - ۲۵) ساعت ۳ گون اورتادان سونرا آذربایجان بانکی نین افتتاحی مناسبتیه آذربایجان بانکی طرفیندن دعوت اولونموش طنطنه لی بیر ییغینجاق تشکیل تاپیر. بو ییغینجاقدا آذربایجان دموکرات فرقه سینین صدری آقای پیشه وری مفصل بیرنطق سؤیله ییب کی آشاغیدا اونطقون خلاصه سی قید اولونور:

آذربایجانین اقتصادی حیاتیندا بوبانکین تأسیس اولماسی بؤیوک بیرحادثه دیر و منیم فیکیریمجه بو مالی اوجاق و تجارتی و صنعتی مؤسسه لریمیز بیر چتینلیک ایله مواجه اولدوغو موقعده اونلاری هر جور چتینلیکدن قورتاراجاقدیر.

میللی نهضتیمیزین مقصدی خلقیمیزه خدمت ائتمک ایدی. میللی حکومت قورولان موقعلرده ایران بانک میللی سینده یالنیز ۲ میلیون تومن پول واریدی. بیز او وقت گؤردوک کی بانک میللینین ۱۵ میلیون تومندن آرتیق خلقه بورجو واردیر. بونولا بیز، لازمی تدبیرلر گؤرمکله بانکی، ورشکست اولماقدان ساخلایب و بازاردا هر جور اغتشاش و اضطرابین یارانماسینین قاباغینی آماغا موفق اولدوق.

ایندی ایسه مالک و تاجرلریمیزین طلبلرینی وئرمگه امکان یاراتمیشیق.

بیز هر ساحه ده اولدوغو کیمی مالی و اقتصاد میدانیندا دا چوخ سریع بیرصورتده قارشی میزدا اولان اشکاللاری آرادان قالدیریب اصلاحات اوغروندا سریع قدماتر گؤتوره بیلیمیشیق.

بو یولدا جدی قدمیمیز، بانکلارین ایشه دوشمه سی مسئله سی ایدی. البته بیز خلقدن اجازه سیز هئچ بیر ایش گؤره بیلیمزدیک اما او وقت جدی و جسورانه قدماتر گؤتورمگه مجبور اولدوغوموز اوچون داها تأخیرسیز قاباغیمیزدا دوران و موجود اولان اشکالاتی قالدیراراق دؤولتین اختیاریندا اولان پوللاردان بانکلارا، بانک سپه و فلاح بانکینا نئچه میلیون تومن بورج وئردیک کی اونلارین فعالیت لرینده هئچ بیر وقفه وجودا گلمه سین.

بیز عملده بو کیمی تدبیرلرین مثبت نتیجه لرینی گۆردوک ... نهایت تهران ایله موافقت حاصل اولاندان سونرا بیز فیکیر ائله دیک کی آذربایجانین گلیری نین یوزده ۷۵ فایزی دؤولت ایله باغلانمیش قراردادین موجبجه آذربایجانا تخصیص وئریلمیش اولدوغوندا بیزاوندان تجارت ساحه سینده ده استفاده ائتمه لیبیک. بیزده دندیک کی آذربایجاندا مالیاتی و آیری عایدلر بابتیندن ییغیلیمیش پوللار آذربایجان بانککی وسیله سیله بیر یئرده تمرکز تاپیب و جریانا دوشدوکده اقتصادی حیاتیمیزین سؤیه سی گوندن گونه یوکسهله جکدیر. بئله لیکله ۵ میلیون تومن بو بانکا تخصیص وئردیک. بو بؤیوک بیرمبلغ اولمادیغی حالدا بونونلاچوخ بؤیوک بیرمبلغ اولمادیغی حالدا بونونلا چوخ بؤیوک ایشلر گۆرمک ممکندیر و ایندییه کیمی بورادا اولان بانکلارلا بوقدر بودجه اختصاص وئریلمه ییبدیر.

بعضی لری فیکیر ائدیرلرکی، بانکین حتمی صورتده قیزیل و گوموش (پشتوانه) سی اولمالیدیر. من فیکیر ائدیره م کی بو، دوزگون فیکیر دئییل بیز خزانه سندلری انتشار وئردیگیمیز موقعهده پشتوانه میز یوخ ایدی. اما اونونلا معامله لریمیزین دوزگون بیر یول ایله اداره اولونماسینی چوخ آسان بیرشکیلده انجام وئردیک.

بانکین اعتباری اونون معاملاتینین نئجه سیندن آسیلی دیر. بانک خلقین احتیاجاتینی رفع ائتدیکدن سونرا، خوش معامله لیک نشان وئرمکله خلق اونا اعتماد ائده جکدیر. پشتوانه، اعتبار آدینا مصرفسیز اولاراق بیریرنده قالیر. اوندان بانکدا هئچ وجهیله استفاده اولونمور. یالنیز معامله لر قسمتینده بانکین فعالیتی مؤثردیر. بوجهته بیز گۆردوک کی بیزیم قارشیمیزدا هئچ بیراشکال اولایلمز.

حتی شخصی تجار خانه لرده دوزگون ایشله دیکلری حالدا خلقین اعتمادینی قازانا بیلرلر. من فیکیر ائدیره م کی آذربایجان بانککی نین تاسیسی اهمیتلی بیرایشلر، بیز بو مؤسسسه نین واسطه سیله فلاحت بانکینا دا کمک ائده به یله جگیز. بیز ایندییه کیمی فلاحت بانکینا لایقینجه یاردیم ائتمگه امکان تاپمامیشیق. اما بوندان سونرا اونا لازمی کمک لیک ائتمگه امکانبیزاولاجاقدیر.

ایران بانک میلی سی بیزه اوچ میلیون وئرمه لی دیر. بیز بونودا آذربایجان بانکینا وئره جه ییک. بئله لیکله آذربایجان بانککی نین سرمایه سی ۸ میلیون تومن حدودوندا اولاجاقدیر. بو بانکین تاسیس اولماسیله اوبیری بانکلاردا، فعالیت ائتمگه امکان تاپاجاقلار. بونلارین آراسیندا بعضی رقابتلر اولارسادا بو رقابت لر، بانکلارین ترقی و توسعه سیننه تمام اولاجاقدیر.

اقتصادی حیات و اقتصادی استقلال میللت لرین سر نوشتینده ان مهم روللار اویناییر.

پول اقتصادی حیاتدا انسان بدینده اولان قان منزله سینده دیر. بیز سرمایه لریمیزی تمرکز وئرمکله خلقیمیزین بوتون احتیاجلارینی قالدیرماغا موفق اولاجاییق.

من اوزون مدت بوندان قاباق میرزا ملکم خانین کتابلاریندان بیرینی اوخویوردوم. اوخارجی اؤلکه لرده سفر اولدوغو زاماندا بعضی اقصادی کتابلاری مطالعه ائتدیکده اونلارین تأثیری آلتیندا واقع اولدوغو اوچون یازیردیکی یالنیز بانک واسطه سیله ایران میللتینی سعادته یئتیرمک اولار.

ایران بانک سیز هئج وقت آباد اولابیلمه یه جکدیر. منجه میلی نهضتیمزدن سونرا خلقیمیزی بیر - بیرلری ایله یاخنیلاشیب اجتماعی بیر اخلاقه و حیاته مالک اولموشلار بو روحو، بیز، هر یئرده افرادین خصوصی و اجتماعی حیاتلاریندا تقویت ائتمه لیبیک.

بو بانکین ترقی ائتمه سی اوغروندا بوتون جامعه میز علاقه گؤستره لیدیر. تاجرلریمیز باجاردیقلاری قدر اونو تقویت ائتمه لی دیرلر. بوخصوصی بیر مؤسسه دئییل، بلکه عمومی، یعنی خلق مؤسسه سی دیر. تک فرقه یه و دؤولته عاید اولان بیرایش دئییل دیر. من بو بانکین افتتاحینی کی خلقیمیزین بؤیوک موفقیت لریندن دیرسیره تبریک دئییره م و اونو خلقیمیزین اوجاغی و آغ ساققالی اولان فرقه میزین آدینا افتتاح ائتمگه افتخار اندیرهم.

آقای پیشه وری دن سونرا ایران بانک میلی سینین رئیسی آقای فروغ دانیشیب. آقای فروغ: من آذربایجان بانکین تأسیسی مناسبتیه سیزی تبریک اندیره م، آقای پیشه وری بانکین اهمیتی باره سینده لازمینجه ایضاحات وئردیلر. بانکین ان مهم ایشی معاملاتدان عبارتدیر. بونا گؤره بانک مؤسسه لری نه قدر چوخ اولسا او قدر خلقین احتیاجاتی آسانلیقلا قالدیریلاجاقدیر. بیز ایندییه کیمی لایقینجه بانکلاردان استفاده ائده بیلمه میشیک.

ایندی خوشبختانه میلی نهضتیمزدن بو طرفه آذربایجانین بوتون اجتماعی و اقتصادی شئونونده لازمینجه ده گیشیک لر عمله گلدیگی کیمی فرقه میزین رهبرلیگی سایه سینده بانکلاردا داخلی لازمی تغییرات عمله گلیمشیدیر. من و منیم یولداشلاریمدا بو بانکا جزیی بیرسرمایه گتیرمیشیک و او دا بیزیم ۱۰ - ۱۵ ایلیک تجربه لریمیزدن عبارتدیر.

من امید اندیره م کی گله جکده بیز باجاردیغیمیز قدر خلقیمیزه خدمت ائتمک اوچون امکان تاپاجاییق.

یاشاسین آذربایجان میلی نهضتی!

آقای فروغ دان سونرا آقای صدقیانی و آقای مهندس کلانتری تبریک اندیلر.

آقای حاج میرزا علی آقای شبستری - آقای غلامرضا الهامی - آقای صادق بادگان - آقای صادق دیلمقانی و آقای حاج محمد علی مصطفایی اصلی هیئت مدیره سمتیه. (آقای محمد عظیم - آقای مراد تیموری - آقای علی ماشینچی علی البدل عضولر) آقای حسایی، محمد آقا نجوانی، آقای مرتضی رحیم زادخوئی مفتیش لیک سمتیه و آقای حسن فروغ مدیر عامل سمتیه کی عین حالدا رئیس بانک تعیین اولونورلار. آذربایجان بانکی نین ثبتی، آذربایجان ثبت اداره سینین شرکت لر ثبتی دایره سینده ۳۶ / ۲۹۹ نمره ذیلینده ۱۸ / ۴ / ۲۵ تاریخینده رسمی دفترلرده ثبت اولونوب دور.

پنجشنبه گونو خرداد آیینین ۳۰ ندا (۳۰ - ۳ - ۲۵) فردوسی سالونوندا عموم آذربایجاندا مدیرلر، معلم لر، روزنامه نویس لر و دبیرلر حضوری ایله عمومی بیرجلسه تشکیل تاپیر.

بو کنفرانسدان اؤنجه آقای هاشم نیا و شمیده صحبتله باشلائیپ بیرقدر دانیشیق لاردان سونرا عموم حاضرلر معارف ایشچی لر اتحادیه سینی تشکیل وئرمکدن اؤتری آذربایجان کارگر اتحادیه سینین عضویتینی قبول ائدیپ بونونلا آذربایجاندا معارف ایشچی لر اتحادیه سی تشکیل وئریلر.

آذربایجان کارگرلری کنگره سینی تشکیل وئره مکدن اؤتری آدلاری قید اولان اشخاص فوری صورته اطراف ولایت لرین اتحادیه لرینه مسافرت ائدیپ کنگره اوچون اورانین کارگرلریندن نماینده لر انتخاب ائده جکلر.

مرد - خوی - سماس - اورمیه - اتحادیه لری اوچون حسین صادق پور - محمود چاووشیان دوشنبه گونو حرکت ائده جکلر. زنجان، میانه اتحادیه لری اوچون آقای اصغر خرمدل، آقای محمد ابراهیم علیزاده - دوشنبه گونو حرکت ائده جکلر. اردبیل - آستارا اتحادیه لری اوچون آقای مصیب فیض آزاده و ابراهیم زرنگی دوشنبه گونو حرکت ائده جکلر. اهر (قره داغ) اتحادیه سی اوچون آقایان کاظم نیک فکر و محمد حسین مظلومی دوشنبه گونو حرکت ائده جکلر. آذرشهر - میانداب - مراغه اتحادیه لری اوچون آقایان محمود حقیقی و آقای صمد منصوری دوشنبه گونو حرکت ائده جکلر. تعیین اولونور

جمعه گونو خرداد آیینین ۳۱ ینده (۳۱ - ۳ - ۲۵) آقای پیشه وری تبریز رادیوسونون مخبری ایله مصاحبه ائدیپ کی بو مصاحبه ده آشاغیدکی مضموندا دیر:

مخبر: بعضی تهران روزنامه لری سیزین میلی حکومت باشیندان چکیلهمگیزی استعفا آدلاندیرماقلا اونا آیری جور معنا وئریپ خلقی مایوس ائتمگه چالیشیرلار. رادیو کمیته سی خواهش ائدیر بو خصوصدا اؤز نظریزی بیان ائده سیز؟

آقای پیشه وری = مینم حکومت ایشلریندن چکیلهم گیم گؤرونور تهران روزنامه لریندن علاوه بعضی علاقمند یولداشلاریمیز طرفیندن داخی یاخشی اولونمامیشدیر. حتی بعضیلری اونو سیاستدن کناره چکیلیمک یا نهضتیمیزین منه محول ائدیگی باشچیلیق افتخاریندن صرفنظر ائتمک کیمی تلقی ائدیرلر بویسه دوغرو دئییل دیر. من خلقیمیزین بونوما قویدوغو مقدس و اهمیتی اجراء ائدیگیم کیمی بوندان سونرا دا اونون اجرایی یولوندا هئچ بیرفداکارلیق دان مضایقه ائتمیه جگم. بوساده بیر مسئله دیر گؤرونور نگرانلیغا گرفتار اولان مسلکداشلاریمیز نهضتیمیزین هدف و مقصدینی لایقینجه دوشونه بیلیمه ییب میلی حکومت و میلی مجلسیمیزین معنا و تاریخی قیمتینی درک ائتمه ییلمیش، اگر اولار بیزیم شعارلاریمیزی و فرقه نین مرامنامه سینی دقیق بیر صورتده اوخویوب آنلامیش اوسایدیلار بیلیمیش اولاردیلار کی بیزیم مقصدیمیز ایراندان آیریلیب یئنی بیرمستقل دؤولت وجوده گتیرمک دئییل دیر. من آذربایجان روزنامه سینین بیرینجی نمره سینده یازمیشدیم. ایران ایکی یول آیریمیشدیر. بو یوللاردان بیر ارجاع و دیکتاتورلوق، ایکینجی سی آزادلیق و دموکراتلیق یولودور.

آذربایجان آزادلیق یولونو انتخاب ائتمیشدیر. اگر تهران ارتجاع یولونو انتخاب اندیرسه بیزم اونونلا ایشیمیز یوخدور. بیز توتدوغوموز یولو تعقیب ائده جه ییک. متأسفانه آقای قوام السلطنه کابینه سی تشکیل اولان گونه ده ک تهران ارتجاع و دیکتاتورلوق ایله گندیری اونا گۆره ده بیز انتخاب ائتدیگیمیز یولو مستقل صورتده ادامه وئرمگه مجبور ایدیک. بئله بیر یولدا البته باش سیز و تشکیلات سیز، انتظامسیر ایره لی گئتمک اولمازدی، تهران کی بیزی تانیماق، بیزیم ایستدیکلریمیزه قولاق آسماق بیزیم آزادلیغیمیزی تأمین ائتمک ایسته میردی، ارتجاعی حکومتلر کی بیزی اؤز حالیمیزا بوراخمایاجاقلار ایدی. ناچار بیز گره گ اونلار ایله مبارزه ائتمک و عین زاماندا امنیتی و آسایشی ساخلاماق همچنین میلی نهضتیمیزدن خلقین آسایشی اوچون رسمی بیر دؤولت تشکیلاتی یاراتماغا گره ک اقدام ائده ردیک. میلی حکومت و میلی مجلسده بو مقصد ایله وجوده گلیمیشدی. بو مؤسسه لر آیری بیر تعبیر ایله دئمک اولار کی انقلابی مؤسسه لر ایدی کی بوگونکو موفقیتلری اله ائتمک اوچون تأسیس اولونموشدو. من ظن ائدیره م آلتی آی دوام ائدن مبارزه میدانیندا نه تک آذربایجان بلکه بوتون ایراندا بو تشکیلاتین فعالیتی اونودولماز نتیجه لر وئرمیشدیر.

من اینانیرام کی بوتون ایران جماعتی حکومت میلی میزین باشلادیقلاری بؤیوک اصلاحاتین ثمره لریندن استفاده ائده جک اونا نسبت احترامی داها آرتیق اولاجاقدیر. من افتخار ایله دئییه بیلیرم کی بو میلی حکومتین باشیندا دوردوغوم زامان خلقیمیزین اولان اعتمادیندان حداکثر استفاده ائدیب اونو آرزولارینی حیاته کئچیرمگه وارقووه میله چالیشدیغیم هامیه بللی دیر. فیکیر ائدیره م اوتوز ایلیک سیاسی و اجتماعی تجربه م و اوزون مدت مشغول اولدوغوم یازیچیلیق معلوماتی بو بؤیوک ایشده تأثیرسیر قالمامیشدیر. ایندی ایسه نهضتیمیز یئنی بیر شکل آلمیشدیر. آقای قوام السلطنه اؤزونون تجربه و تدبیری سایه سینده بوتون ایرانی ارتجاع یولونان چکیب بیزیم داخل اولدوغوموز یولسالما قدادیر. دئمک آرتیق مملکت بیر یول یعنی آزادلیق یولیه گندیر. یعنی آذربایجان روزنامه سینین بیرینجی نمره سینده میدانا سوردوگوموز شرط بیزیم نفعیمیزه اورتادان چیخیر. بوضورتده بیزیم ایران داخلینده آیری مستقل بیر حکومت یاراتمامیزا دلیل قالمیر.

اوندان علاوه بیز تقریباً ایستدیکلریمیزی آماقلا برابره تک آذربایجاندا بلکه بوتون ایراندا آزادلیق و دموکراتلیق اساسینی اورتاپاچیخارماغا موفق اولموشوق. اگر میلی حکومتی ساخلاماقدان اصرار ائتمیش اولساق اونا تازا آچیلان آزادلیق افقینی قارانیقلاشماسینا اؤزوموز سبب اولوب و آلدیغیمیز موفقیتلری متزلزل ائده ریک. بیز بو ومینلرجه آیری علتله گۆره اؤز خط حرکتیمیزی دییشمه لی ایدیک.

خوشبختانه بوخط حرکتین تغییری ده ضررسیر قان تۆکمه دن عملی اولدو تازا خط حرکت فرقه تشکیلاتیمیزین گو جلنمه سی و خلقیمیزین فرقه اطرافیندا داها محکم بیرصورتده تمرکز تاپماسی ایجاد ائدیر اونا گۆره فرقه منیم تمام فعالیتیمین بوایشه حصر ائدیلمه سینی لازم گؤرموشدور.

میلهی نهضتیمیزی وجوده گتیره ن اونا رهبرلیک ائدن فرقه میزین صدرلیگن مینم اوچون تازا بیر شغل دئییل ایدی وهنج وقت بو افتخارلی مقامدان کناردا اولمامیشام.

لاکن ایندی مستقیم صورتده تشکیلاتی اداره ائتمک مسئله سی داها اهمیتی اولدوغوندان آرتیق دؤولت ایشلری ایله مشغول اولماق اولمازدی ایندی کی شرایطده فرقه رئیسین دؤولت مستخدمی اولماسی فرقه نین حیثیت مقام و سیاستینه متناسب دئییل ایدی. مادامیکی فرقه بوتون ایراندا رهبرلیک ائدیجی حالا گلمه میشدیر. اونون بیر ایالتینده فرقه صدرینین والی لیگی متناسب بیرایش اولابیلمزدی.

مخبر = ایندی بیزیم قارشیمیزدا دوران ان مهم وظیفه هانکی دیر؟

جواب = ایندی بیز اول نوبه ده گرہ ک یئرلی فرقه سازمانلارینی جدی صورتدنظردن کنچیریب و یئرلی کمیته لری تجربه لی معلوماتلی فداکار و جدی ایشچیلر واسطه سیله تقویت ائده ک. سونرا دا اون بئشینجی مجلس انتخاباتیندا خلقیمیزین سئویب به گه نیب ایستدیگی اشخاصین انتخاب ائدیلمه سی اوچون زمینه حاضیرلایاق: عین زاماندا مبارزه نتیجه سینده الده ائدیگیمیز موفقیتلری ساخلاماق وسائلینی تأمین و باشلادیغیمیز بؤیوک اصلاحات نقشه لرینی عملی صورتده ادامه وئردیک.

مخبر = سیز حکومت ایشلرینه رهبرلیک ائده جک سیز یا یوخ؟

جواب = بو چوخ باریک بیرسؤال دیر. من حکومت ایشلرینه مداخله ائتمک فیکیرینده دئییلیم فرقه منه بئله وظیفه محول اوئمه میشدیر. لیکن من ایالت انجمنی نین عضوی اولدوغوم اوچون فیکیر ائدیره م دؤولت ایشچیلرینه معنوی جهتدن مساعدت ائتمگه امک انیم اولاجاقدیر. بوندان علاوه آذربایجاندا گؤرولن ایشلرده خلقیمیزین رهبری اولان دموکرات فرقه سیندن خبرسیز چالیشماق ایستیهن دؤولت ایشچیسسی اولابیلمز فرقه و خلق اؤز انجمنلری واسطه سیله بوتون اداره لرین فعالیتینه نظارت ائده جک و اونلارا مستقیم صورتده دستور وئره جکدیر. بوايشده فیکیر ائدیره م منیم فرقه صدری اولدوغوم اوچون نظریمین تأثیری اولاجاقدیر.

مخبر = عمومیتله سیز بو موافقتنامه یه نه جور قیمت وئیرسیز؟

جواب: من بو موافقتنامهنی آذربایجان و ایران خلقی اوچون بؤیوک و تاریخی بیرانقلاب و تحولون باشلانماسی ساییب امضا ائتمیشم.

مینم موافقتنامه نین تنظیم و قبولوندا مستقیم دخالتیم اولدوغو اوچون چالیشمیشام بو واسطه ایله خلقیمیزین آرزو و آمالی تأمین ائدیلمیش اولسون بونانم اورکدن اینانیرام و امید ائدیره م فرقه میزین محکم اراده سی و سؤنمز ایمانی سایه سینده بو واسطه ایله الده ائدیکیلریمیزی ساخلایب اونلاری داها مکمل بیر صورتده نهضتین گئدیشینده مؤثر اولابیلمز و بو کناره گیرلیگ معمولی استغفارله هنج وجهیله اوخشاماز

جمعه گونو خرداد آیینین ۳۱ ینده (۳۱-۳-۲۵) ساعت سگگیزده آذربایجان دموکراتیک فرقه سی جوانلار تشکیلاتینین مراغه ولایتی کمیته سینین بیرینجی عمومی کنگره سی بدرصحنه سینده آقای روبن مختاریان مرکز نماینده سی و آقای آذربادگان مراغا فرماندارین حضورو ایله تشکیل تاپیر. آقای مختاریان جلسه نی آچیق اعلان ائدرک جلسه نی اداره ائتمک اوچون آقای صلواتی نین صدرلیگی و آقای افتخار حسینی، سیروس سعیدی نین کاتب لیگی ایله ۵۱ نفر هیئت انتخاب اولوندو آقای آذربادگان فرقه نین ۱۳۲۴ نجو ایلین شهرپور آییندان بوطرفه گنبدیشاتی و جوانلار تشکیلاتی نین گؤستریدیگی فعالیتلرو گله جکده بوتون فرقه عضولرینین وظیفه لرینین آرتماسینا دایر معروضه ده بولونوب خاتمه ده یاشاسین آذربایجان جوانلاری، یاشاسین قهرمان فدائیلریمیز و خلق قوشونلاری دئیرکن ناطق سؤزلری نئچه دفعه شدتلی آلقیشلاریلا قارشیلانیر.

سونرا آقای لطفعلی احمدی جوانلار تشکیلاتی نین صدری و اطرافدان گلن نماینده لر اؤز حومه لرینین گنبدیشاتینی راپورت ائدیپ سونرا پرزیدوم و تفتیش هیئتی و اوچ نفر تبریزده مرکزی کنگره یه گؤنده ریلیمک اوچون نماینده انتخاب اولونوب خاتمه ده ایکی پردنمایش و رقص وئرلیب. جلسه ساعت ۱۲ ده یاشاسین آذربایجان دموکرات فرقه سی، یاشاسین جوانلار تشکیلاتی، یاشاسین آذربایجانین قهرمان خلقی دئییه ره ک همین گون آخشام ساعت ۴ ده پرزیدوم جلسه سی کولوبدا تشکیل تاپاراق آقای لطفعلی احمدی جوانلار تشکیلاتی نین صدری و آقای محمد معصومی تبلیغات شعبه سینین صدری و آقای سقافانیان تشکیلات شعبه سینین صدری انتخاب اولوب. تبریز کنگره سی اوچون سئچیلن نماینده لرین آدی: ۱- آقا لطفعلی احمدی ۲- آقای محمد معصومی ۳- آقای سروب ملک صیادیان.

آذربایجان میلی مجلسینین ۳ نجو عمومی اجلاسی دوشنبه گونو تیر آیینین ۲ سینده (۲-۴-۲۵) ساعت ۱۰ آقای شبستری نین ریاستی و ۷۷ نفر نماینده لرین اشتراکی ایله تشکیل تاپیر.

آقای شبستری جلسه نی آچیق اعلان ائتدیکن سونرا آقای محمد عظیمیا مجلسین کاتبی آذربایجان میلی مجلسینین هیئت رئیسه جلسه سینده ۳ آیین ضمنینده تصویب اولونموش قانون وقرارلاری قرائت ائدیپ آقای شبستری طرفیندن هربیر قانون و قرارلارین باره سینده مفصل صورتده توضیحات وئرلیب نماینده لر طرفیندن هیئت رئیسه جلسه سینده تصویب اولونموش قانون و قرارلار اکثریت آراء ایله تصویب اولونور.

آذربایجان میلی مجلسینین ۳ نجو عموم اجلاسینین بیرینجی عمومی اجلاسینین بیرینجی جلسه سینین ادامه سی دوشنبه گونو تیر آیینین ۳ نده ساعت ۵ گون اورتادان سونرا آقای شبستری نین ریاستی آلتیندا رسمیت تاپیر.

آذربایجان مجلس میلی سینین کاتبلری آقای میررحیم و لائی - عظیمیا آذربایجان میلی مجلسینین هیئت رئیسه جلسه سینین آذربایجان میلی مجلسینین ۲ نجی عمومی اجلاسیندان بویانا یعنی اوچ آیین طرفینده تصویب ائتدیگی قانونلارین و قرارلارین خصوصیندا راپورت وئرلیب و نماینده لر طرفیندن اکثریت آراء ایله تصویب اولونوب. مخصوص تصویب اولونموش قراراچریسینده

آذربایجان بانک میلی سینین تاسیسی راپوت اولوناندا آذربایجان دموکرات فرقه سینین صدری آقای پیشه وری همین میلی بانکی نین تاسیس اولونماسینین آذربایجان خلقینین اقتصادی حیاتیندا اهمیتلی و حل ائدیجی رول اویناماسی خصوصیندا نماینده لرین حضورونا اطرافلی صورتده توضیحات وئریب.

آذربایجان میلی مجلسینین ۲ نجی عمومی اجلاسیندا بویانا تصویب اولونموش قانون و قرارلار آذربایجان میلی مجلسینین کاتبلری آقایان میررحیم ولائی، محمد عظیم طرفیندن آشاغیداکی شرح ده قرائت اولونور آذربایجان میلی مجلسینین هیئت رئیسه سی ۳۶ نجی جلسه سینده ۱۳۲۵ ینجی ایلین فروردین آیینین ۲۲ سینده پنجنشنبه گونو (۲۲- ۱- ۲۵) فلاحه بهره سینین مالکیله اکینجی آراسیندا بؤلومه سی قانونو لازمی مذاکرات و مشورتدن سونرا تصویب ائتدی و بو جلسه ده آذربایجان میلی مجلسینین رئیسی حقینده بیر هفته لیک مرخصی تصویب اولوندو.

جمعه گونو خرداد آیینین ۲۴ (۱۳۲۵-۳-۲۴)نده آذربایجان مجلسینین هیئت رئیسه سی ۴۸ ینجی جلسه سی فوق العاده صورتده تشکیل تاپیب بو جلسه ده آذربایجان حکومتی نین باش وزیر آقایی پیشه وری مجلس ده حاضر اولوب مرکزی حکومت نماینده لری ایله آپاریلان مذاکره لر واونون نتیجه سنیده امضاء لانمیش موافقت نامه نین اطرافیندا لازمی توضیحات وئرلیر. هیئت رئیسه آقای پیشه ورینین بیاناتینی اثشیتدیکدن سونرا موافقت نامه نین مندرجاتین تصویب ائدیپ و قرار قویولدو آذربایجان میلی مجلسینین نماینده لری دعوت اولونوب، عمومی جلسه ده موافقت نامه نین قطعی تصویبی تعیین اولونسون.

بوجله ده آقای پیشه وری آذربایجان دموکرات فرقه سینین اونا محول ائدیگی آغیر وظیفه لری مناسبتیله هیئت رئیسه ده دوولتی ایشلردن معاف ائدیلمه سینی تقاضا ائتدی. هیئت رئیسه فرقه ایشلرینین اهمیتینی نظره آلاق. آقای پیشه ورینین تقاضاسین قبول ائتدی ولی قرار اولدوکی هله لیک موافقت نامه نین قطعی تصویبینه قدر و اداره رئیسلی تعیین اولانا کیمین آقای پیشه وری اؤز ایشینده قالسینلار بوضمنده هیئت رئیسه آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی صدری آقای پیشه ورینین میلی حکومت باش وزیرلیگینده آذربایجان خلقینه تاریخینده ابدی اولاراق قید ائدیلن خدماتی و آذربایجان خلقینین دیری و استعدادلی بیرمیللت کیمی دونیا یا تانینماسینا سبب اولدوغو اوچون آذربایجان خلقی آدیندا قدر دانلیق اولوندو. سونرا قرار اولدو هیئت رئیسه نین موافقتین ایران باش وزیرینین سیاسی معاونی و گؤندریلن نماینده لرین رئیسی آقای مظفر فیروزا ابلاغ اولونسون و بو اقدام دا عمله گلدی و هیئت رئیسه آشاغیدا آدلاری قید اولونان آقالاری استاندارلیق و باشقا اداره لرین رئیس لیگیندن اؤتری. باش وزیر آقای قوام السلطنه نین حضورونا معرفلیک ائتدی.

آقایان: پادگان - دکتر جاوید - میر رحیم ولایی - بو اوج نفردن بیرسی استاندارلیغا - آقایان فریدون ابراهیمی آذربایجان مدعی العموملوغونا = یوسف عظیم: عدلیه - الهامی: مالیه - رضا رسولی: اقتصاد - حسن جودت: پیشه و هنر - دکتر اورنگی: بهداری - بازارگانی فلاحه - بی ریا: معارف - کاویان نظمیه رئیس لیکلرینه.

شنبه گونو تیر آیینین بیرینده (۱-۴-۲۵) هیئت رئیسه ۵۰ ینجی جلسه سینی تشکیل وئریب.. آقای شبستری جلسه نی آچیق اعلان ائندن سونرا هیئت رئیسه جلسه سینده تصویب اولونموش قانون و قرارلار آقای وائی وسیله سیله اوخونوب آقای پیشه وری نین پیشنهادی اوزره شهید و شکست اولان فدایی قانونون ماده سینه بو کیمه لر قید عنوانیله علاوه اولوندو «شکست اولان فدایی لرین وضعیتینه رسیده لیک ائتمک ایشی ایالتی انجمنین طرفیندن تشکیل اولونموش کمیسیون واسطه سیله اولاجاقدیر». بو پیشنهادا رأی آیینیب اتفاق آراء ایله تصویب اولدو و بقیه قانونلار اوخوندو.

آقای پیشه وری پیشنهاد ائتدی کی دؤولت کلمه سی یئرینه مجلس کلمه سی قویولسون کی آتیه ده ایالتی انجمن آدلانا جاقدیر. آقای پیشه ورینین پیشنهادینا رأی آییندی و نماینده لر طرفیندن اتفاق آراء ایله تصویب اولوندو. سونرا معدنلر تحقیقاتی اوچون وئرلین یوزمین تومن اعتبار اوخونوب آقای رسولی طرفیندن بو بارده گئیش توضیحات وئرلییر. آقای پیشه وری بوقانونون باره سینده صحبت ائدهرک پیشنهاد ائدیرلرکی بوقانون دا هیئت رئیسه جلسه سینه قایتاریلسین و اورادا یئنی دن رسیده لیک اولونسون.

آقای پیشه ورینین پیشنهادینا رأی آییندی و اتفاق آراء ایله تصویب اولوندو. شهرلرین آبادلاشماق و شهرداریلره ده بورج وئرمک قانونو اوخونوب. آقای پیشه وری بو قانون اطرافیندا صحبت ائتدیکدن سونرا اتفاق آراء ایله تصویب اولوندو. شهرلرده تربیت ائی تاسیس اولماق قانونو اوخونوب آقای دکتر اورنگی توضیحات وئره ندن سونرا تصویب اولوندو. ایش قانونو اوخونوب آقایان معیری، آخوندزاده - بیات ماکویی - آقای پیشه وری بو قانون بارسینده صحبت ائدیبلر و بوتون قانونلار قیام واسطه سیله بیریرده رأی آیینیب تصویب اولونور.

اون دقیقه تنفسدن سونرا آقای دکتر مهتاش فلاحت باره سینده گوردوگو ایشلر خصوصیندا مفصل صورتده دانیشیب کی آقای مهتاشین دانیشیغی آشاغیدا گلیر.

«اگر بیز تاریخین صحیفه لرینی ورق ووروب تمام آلتی آی و اون گون دالی یا قاییداق، آذربایجان میلی حکومتی، میلی مجلسینین ۲۱ آذر ۱۳۲۴ تاریخی جلسه سینده مجلسه تقدیم ائتدیگی - ۲۰ ماده لی برنامه سینه برخورد ائدهریک دؤولتین بو پروگرامیندا بیر مهم تغییرات و خلقین میلی احتیاجلارینی رفع ائدیپ و اونو ترقی و تکامله سوق ائتمک وعده سی وئرلمیشدی. و مخصوصاً برنامه نین ۱۲ ینجی ماده سینده، فلاحته دایر بئله یازیلیر.

۱۲ ینجی ماده - کندلرده و شهرلرده گوندن گونه آرتماقدا اولان ایشسیزلیک قارشى سینی آماق اوچون خالصه یئرلرینی فوریتله زارعلر آراسیندا تقسیم ائتمک همچنین آذربایجانی ترک ائدیپ اونون خارجیندن میلی مختاریتیمیز علیهینه تبلیغات آپارانلارین دا یئرلرینی ضبط ائدیپ کندلیلر اختیارینا قویماق ایله یئرسیز کندلیلری باخلاندیرمالیدیر.

بو گونلری نئجه کی دندیم آلتی آیین عرضینده بو آز مدته ۱۸۰ گونده کی بیرآنانین رحمینده منعقد اولان نطفه تکامل حالینا یئتیشمه دن مدته جنین حالیندا اولان بیر دؤولت نتیجه ده بنده کی اونون فلاح و زارتینین تازا مسئولی ایدیم. تمام باش اوجالیقلا حورمتلی مجلس نماینده لرینین قاباغیندا افتخارایله گزارش وئردیم کی دؤولتین ۱۲ ینجی ماده سینین برنامه سی دؤولت رئیسینین دوزگون رهبریتی و گؤستریشی و آذربایجان خلقینین لیاقتی نتیجه سینده علاوه براینکی تمام و کمال انجام تاپیدیر. فلاحین باشقا رشته لرینده ده قابل ملاحظه ایشلر آشاغیداکی طرز ایله صورت وئرلیبیدیر.

مغان دا چگیرتگه ایله مبارزه مغان چؤلوهیمیشه چگیرتگه یه آلوده اولوب و میلی حکومت بو مبارزه دن اؤتری اوج آلیق بودجه سینده هشتاد مین تومن بودجه سینده اعتبار برآورد ائتمیشدی ولی چون مغان چؤلوه ایران وشوروی ایله هم مرز ایدی. مرکزی حکومت شورالار اتفاقیله بو مبارزه دن اؤتری بیرمخصوص قراردادی وارایدی اونا گؤره تهران بوایشه اقدام ائتدی ولی قبل از اینکی تهرانان مأمور گله آذربایجان فلاحی تمام مقدماتی بوش گؤرموشدو. بونا گؤره خرج کئچه ن ایله نسبت چوخ آزالدو کئچن ایل بیرمیلیون تومن حدودوندا خرج لنمیشدی. ولی بو ایل آذربایجان فلاح مأمورلارینین نظارتی نتیجه سینده کلیه پولو کی حواله اولوب ۳ یوزمین تومندن تجاوز ائتمه بیر شاید بو پولون یوزمین تومنینده مرکز قاییدا.

اهلی حیوانلارین ناخوشلوقلاری ایله مبارزه - آذربایجانین مهم بیرثروتی حیوانی محصولاتدیر. آذربایجان آتی - یاغی - پنیری - بو دعوادا متفق لر سربازلارینا جبهه لرده درجه یارديم ائديب آذربایجاندا ۴ میلیون کیمی قویون وار و تقریباً یاریم میلیون بؤیوک یونوزلو قره مال یاشاییر.

بونلارین آتی - ده ریس - یاغی - یونو - بؤیوک صادرات قسمی تشکیل وئریر و اگر بونلارین ناخوشلوقلاری ایله مبارزه اولماسا بؤیوک تلفات وارد اولار و شاید یوزمین لر ایله دامپرورلر حالینا دوشرلر و بوساعت ۱۲ نفر مأمور اهر - مشکین - ساوالان - داغلاریندا شاه سئون ائلینین ایچینده تحقیقه مشغول دورلار و بوگونه کیمی شاه سئون رئیسلیندن و اونلارین جدیتینده نئچه ده تقدیر ائدیلیمیشدیر.

تبریز ده مدل باغ - تبریز دن بیرمدل و کندکی اوزوکی کندلیلر اوچون نمونه اولسون احتیاج وار ایدی بونا گؤره فلاح و زارتی صوفیان کندی نین کی موقوفه بیرملک دور. مجبور اولدو ۱۳ ایل مدت ریاست مجلسیندن اجازه ائتسین و بو ایش انجام تاپیب و فعلاً چوخلو مشکلات ایله مشغول دورلار.

باشقا اورمیه ده مدل باغ قوشون الینده اولماغا گؤره چوخلو خسارت گؤروب و فعلاً ۱۴ مین تومن اعتبار وئرلیب بو باغین تعمیر و آبادلیغینا مصرف اولسون آستارا دا بیرمدل باغ وارکی ایله بیرتن چای، تقریباً یوز کیلو ساری کؤک محصول وئریر. وسیله نقلیه - فلاحین اداره سیندن مأمورلار چؤله چیخماغا اساساً وسیله یوخدو. فعلاً بیرسواری ماشین بیرکامیونیت و ایکی جیبی واردیر. بوماشینلار فلاح ایشلرینه فوق العاده یارديم ائدير.

باتلاقلار ایله مبارزه آذربایجاندا باتلاق یئرلری چوخدور. و فعلاً صحیه طرفیندن بیر نفر طبیب ایکی فلاح مهندسسی تجربه اوچون ۱۰ مین تومن اعتبار ایله شرفخانه یه گؤنده ریلیب کی زه کشلیق اندیب و نتیجه نی باشقا یئرلرده عمومیت وئرسینلر. چایلارین قاباغیندا بند باغلاماق: ۴ چایین قاباغیندا بند باغلاماق اوچون ۴ مهندس گؤنده ریلیب پروژه و نقشه سی حاضریدیر. البته اعتبار وئرلن کیمی ایشه باشلاناجاقدیر.

بهره مالکانه کی تهران حکومتی ایللر بویو. مطالعه اندیب و بالاخره موفق اولمادی بیرقانون مالک ایله اکینجی آراسیندا کئچیریلین، شاید مجلسده ۶-۷ دؤره بو باره ده بحث اولموشدو. ولی میلی حکومت ایکی آی مطالعه دن سونرا بیرقانون کی، هم مالک و هم اکینجیلری راضی ساخلیر عادلانه بیرقانون تنظیم و تصویبه یئتیردی.

یئر بؤلگوسو: هر بیر مملکت ده عمومی اصلاحاتین باشلانماسی و مخصوصاً از یلمیش وزحمتکش طبقه لرین اوزونه آچیلان نجات قاپیسی یئر بؤلگوسونون باشلانماسینا باغلیدیر.

دونیادا و مخصوصاً فرانسه ده یئر بؤلگوسو عملی اولماق اوچون چوخلو قانلار تۆکولوب و بالاخره ۱۷۸۹ نجو ایله بؤیوک بیر انقلاب عمله گلیب کی تاریخینده بو انقلاب بورژوازی انقلابی آدینا آدلانیر. فرانسه مالکلی بو انقلاب نتیجه سینده یئر بؤلگوسونه حاضیر اولوب و یئر بؤلگوسونو حیاتا کئچیریلره ک او تاریخدن فرانسه تقریباً بیر خیردا مالک مملکته تبدیل اولوندو.

آذربایجاندا نجه کی آقار بیلیرلر. ۲۷ بهمن ۱۳۲۴ ده آذربایجان دموکرات فرقه سینین دوزگون رهبرلیگی نتیجه سینده انقلاب سیز قان تۆکولمه دن یئر بؤلگوسونو قانونو آذربایجان میلی مجلسین تصویبه یئتیشیب و یئر بؤلگوسو باشلانیب. ایندی من بورادا ادعا اندیره م کی آذربایجاندا میلی مجلسی بوقانونو تصویب ائتمگله دونیادا بؤیوک بیر قدم گؤتوروب کی آسیادا نظیری گؤرونمه میشدیر.

اگر آذربایجانین نهضتی نین خدمتین بیر طرفه قویاق و یئر بؤلگو قانونون بیر طرفه آذربایجان میلیتی بو گؤتوردوگو قدملر ایله آذربایجان میلیتی نین آدینی تاریخینده بؤیوک مترقی و لایق میللتلر ردیفینده ثبته یئتیردی.

همین بو مجلس کی تهران اونا مجلس میلی آدینی وئرمگه اجازه وئرمیردی تصویب ائتدیگی قانونو، آقای قوام السلطنه ۴ آیدان سونرا مجبور اولدو ایراندا تصمیم توتسون. تهران دؤولتی تصویب نامه موجبجه گره گ ایدی دونن تاریخی اعتباراً خالصه یئرلرین بؤلگوسونه باشلا سین ولی منیم آلدیغیم خبره گؤره اساساً بیر قدمده اولسون. گؤتورولمه ییب و تازا اگر باشلانسا بو ایش تهراندا بیر عده اوچون چؤره ک آغاجی اولاجاق نجه کی سیستاندا ۱۳۱۲ ده بنا اولدو سیستان خالصه لری بؤلونسون بو تقسیم اراضیده چوخلار میلیونلار صاحبی اولدو و اولارین بیر یسی کی آذربایجانلی دیر و خانواده سیده آذربایجاندا دیر. به قدری مستفیض اولدو کی ایندی بیر اتومبیل کارخاناسینین تهراندا نمایندده سی دیر و میلیون صاحبی دیر. اما آذربایجاندا نجه کی آقارلارین

اطلاعینه یتیشه جک احصائیه موجبنجه ۶۰۰ کند بؤلونوب بیردینار سوء استفاده اولونماییب دیر بو موضوع اؤزو آذربایجان خلقینین لیاقت شجاعت و شهامتینی گؤستریر.

ایندی اجازه وئرین کنچک اصل موضوعه:

نئجه کی معروضه نین اولینده دئییلدی آذربایجان میلی حکومتی نین ۲۱ آذر ۱۳۲۴ ده مجلسه تقدیم ائتدیگی ۲ ماده لی ایش پروگرامی باره سینده ۱۲ ینجی ماده سی خالصه املاک کی نین بؤلونمه سی و آذربایجان خلق دوشمنلرینین اموالی نیز مصادره اولونماسی باره سینده ایدی.

البته بو برنامه ایدی و لازم ایدی اجراء اولسون و بونون اجرایی یولوندا فلاح و وزارت آذربایجان دؤولتی طرفیندن مأمور اولدو بونون قانون و نظامنامه سینی تنظیم اندیب دؤولته و مجلسه تقدیم ائتسین. بو مأموریت بهمن آیینین ۲۵ ینده انجام تاپدی و بیرطرح کی بیرماده واحده و اوچ تبصردن اوانا عاید ۱۵ ماده و تبصره دن عبارت اولان نظامنامه ایدی دؤولتی هیئتینه تقدیم ائتدی. تصویبدن سونرا مجلس میللینین هیئت رئیسه سینده گؤنده ریلدی. نتیجه ده بهمن آیینین ۲۷ سینده ۱۳۲۴ تاریخی جلسه سینده چوخلو بحث و مذاکره دن سونرا تصویبه یتیشدی.

بیز آذربایجان قانون و نظامنامه سین چون بوقانون و نظامنامه آقارلارین نظرینه یتیشیب روزنامه لرده درج اولونوب بورادا اونون باره سینده بحث ائتمک آرتیق وقتی آلماق دئمکدیر. بونا گؤره فقط بونون طرز اجرایی نتیجه سینده صحبت اولونمالیدیر.

نئجه کی گزارش وئریلدی قانون بهمن آیینین ۲۷ سینده تصویبه یتیشیب و اول اسفند ۱۳۲۴ ده ابلاغ اولوندو و بیر موقعده اونون اجرایینا باشلانیدی. ولی متأسفانه قیش شدتلی و طولانی ایدی و یئرلر ۱۵ فروردینه کیمی قارآلتیندا اؤرتولدو. بونولا برابرشدتلی یاغیشلار یاغماق مناسبتیه چوخ زحمت و مشکلاتین مقابلینده اغلب قار و یاغیش آلتیندا مأمورلار دؤولتین دستورلارین انجام وئیردیلر. و بونو دئمک لازمدیر کی بالاخره اجباراً بؤلگو ۱۵ فروردینه قدر تعطیل اولدو. پس دئمک اولار یئر بؤلگوسو آذربایجاندا آنجاق بیرآی یاریمدیر. باشلانیب و عملی اولور و بو بیرآی یاریمدا بگونه کیمی یتیش راپورتلار گؤره –

فلاح وزیرلیگی طرفیندن خالصه و مصادره اولان کندلرینین یئر بؤلگوسونون نتیجه سی:

۱- بؤلون کندلرین تعدادی ۵۸۹ فقره.

۲- اکینه جک یئرلرین مسافتی کی بؤلگویه قویولوب ۱۵،۲۳۰۹/۷۸۴۱ هکتار.

۳- اکینچیلرین سای کی یئر وئریلیب ۱۶۸۶۳۰ نفر.

۴- قالان کندلرین تعدادی کی پلونوم جلسه سینده ۸۸۱ فقره قرار اولدو فرقه وسیله سیله بؤلگویه قویولسون.

آقای مهندس مهتاشین دانشیغیندان سونرا جلسه ساعت بیره ربع قالان خاتمه تاپیب و گلن جلسه دوشنبه گونو تیرآیینین ۳ نه ساعت ۹ تماماً موکول اولونور.

آذربایجان میلی مجلسینین ۳ نجو عمومی اجلاسینین ۳ نجو جلسه سی سه شنبه گونو تیر آیینین اوچونده (۲۵-۴-۳) سحر ساعت ۱۰ دا آقای شبستری نین ریاستی آلتیندا تشکیل اولوندو.

اؤنجه دن میلی مجلسین کاتبی آقای محمد عظیمای بیرینجی جلسه نین گزارشینی اوخویوب. سونرا میلی مجلسین کاتبی آقای میررحیم ولایی ایکینجی جلسه ده نماینده لرین آذربایجان فلاح و وزیر آقا دکتر مهتاشین گزارشی اطرافیندا چرخارتدیقلاری قرار آویوب.

((قرار))

فلاح وزیر آقا دکتر مهتاش میلی دؤولتین ۶- آ ایچری سینده فلاح وزارتینده انجام اولان ایشلره دایر مبوسط گزارش وئریب مجلس نماینده لری معروضه نی ائشیدندن سونرا آشاغیداکی قرارلاری قبول ائتدی.

بومدنده دفع آفات حیوانی و نباتی ده اولان فعالیتی رضایت بخش بیلیم گله جکده اهلی حیوانلار مدنی و صنعتی و خوراک کی آذربایجان اؤلکه سینین ثروتینین بؤیوک بیر رقمینی تشکیل وئریر. آفت لردن حفظ ائتمهگی اوچون جدی تاپشیریق وئریر.

گله جکده فلاحی تازه اصول ایله مجهز و اکینچیلری عملی زراعت و حیواندارلیق ایله آشنا ائتمکدن اوتری تازا فلاح ماشینلاری و علمی مؤسسه لرین تهیه سینی فلاح اداره سینه توصیه ائدیر و مخصوصاً چون محصوللارین ازیادین و مواد اولیه نین صادراتی نین قووه تلنمه سی اوچون موجود چاپلارین و قاباغیندا بند باغلانان و باتلاقلاری قوروتماق واجب گلیر. و بونا جهت انجمن ایالتیدن لازمی اعتبار فلاح اداره سینین اختیاریندا قویماغی طلب ائدیر.

آذربایجان دؤولتینین ایش پروگرامینین ۲ ینجی ماده سینده یئر بؤلگوسونه دایر انجام اولان یئر بؤلگوسونو قابل تقدیر بیلیم وئیز بیر زاماندا بؤلونن یئرلرین اکینچیلر آراسیندا تثبیت اولماسی و بو یئرلین حداکثر اکیلیمه سینی فلاح تاپشیریق. و ضمناً قراره آلینیرکی، ۱۵ گونه کیمی باقی قالان بؤلگویه شامل اولان کندلری ده کند کمیسیونو میلی نماینده لر و دؤولت کارمند لری فلاح مأمورلاری کمکی ایله بؤلونوب خاتمه سینی فلاح اداره سینه راپورت وئرسینلر.

سونرا آذربایجان صحیه وزیر آقا دکتر اورنگی صحیه وزارتینین گوردوگو ایشلری و فعالیتی خصوصیندا گزارش وئریب کی آقای اورنگینین گزارش بئله دیر:

«محترم نماینده لرین اطلاعینا یئتیریلرکی آذربایجان میلی نهضتینین اثرینده وجوده گلن آذربایجان میلی حکومتی طرفیندن ۲۱- آذر - ۱۳۲۴ ده آذربایجان صحیه ایشلرینی اداره ائتمگه مفتخر اولدوم.

نتیجه کی محترم نماینده لریاخی بیلیرلرکی آذربایجاندا صحیه وضعیتی عموماً صفر حکمنده ایدی. محدود مؤسسه لر آدیندا مریضخانه و صحیه شعبه لری واریدی سه ده هنج بیر جور صحی خدمت لر و لازمی وسیله لر اولماماسی مناسبیله هنج بیرایش انجام وئرلمیردی و شهرین صحیه مؤسسه لری مأمورلاری نجه آیلارلا حقوقلاری یئتیشمه دیگیندن اعتصاب ائتمیشلردی.

۲۱ آذرده ۴- آی تمام ایدی کی صحیه اداره سینین ایشچیلرینین حقوقلاری یئتیشمه میشدی. حتی دئمک اولارکی، اگر بیزیم بو میلی نهضتیمیز عمله گلمه میش اولسایدی. شاید او صحیه مأمورلاری اؤز لرینین مشروع حقوقلارینا نائل اولما بیلمه یه ایدیلر. اعتصاب گونلرینده شدتلی احتیاجینا گؤره یوز تومن حقوق آلان مأمورون اؤز معاشینی تأمین ائتمه سی اوچون فعله لیک ائندیگینی گؤردوم. میلی حکومتیمیز تأسیس اولوندوغو موقعده بوتون صحیه مأمور لاری میلی حکومتین وعده لرینه اینانیب اومود باغلایاراق فوریتله اؤز ایشلرینه باشلادیلار. بو وضعیت یالنیز تبریز دئیل، بلکی اطراف صحیه لرینده بو منوال ایله اید ی. مثلاً بناب صحیه سینین مسئولونون مختصر حقوقونو اورتادان آپارماق اوچون مختلف عنوانلارلا اشکالات تولید ائدرک، بیر ایلدن متجاوز ایدی کی نه مرکزی صحیه اداره سی ونه ده بلدییه طرفیندن وئرلمه میش ایدی. گویا بناب شهرداری سینین اؤزونون صحیه اعتباری اولمادیغینا گؤره اونون امثالی نین حقوقون وئرلمه سیندن امتناع ائدیلیردی. بونا گؤره صحیه یوخسوللوق و فقیرلیگی مناسبیله تیفوس مرضی ولایتلرین چوخوندا، حتی تبریزین اؤزونده ده انتشار تاپمیشدی.

اطرافدان یئتیشن اطلاعات و گزارشلر بومرضین انتشارینی تأیید ائدی و هر یئرده بؤیوک خطر اهلاییه متوجه اولموشدو. میلی حکومتین شورا جلسه سینین ایکینجی اجلاسیندا بومسئله موقع مذاکره یه قویولدو. و آذر آیینین ۳۰ ندا تبریز ده تیفوس وسایر مسری خسته لیکلرین قباغینی آلماق اوچون فوریتله اوتوز تخت خوابلی بیر مریضخانه تأسیس اولوندو. هر یئرده مأمور لاری واسطه سیله صحی اصول ایله ضد عفونو اولونماغا باشلاندی. اطراف ولایتلره، شهرلره و کندلره صحیه مأمورلاری گؤنده رمک و فوری دستورلار نتیجه سینده دی آیینین آخر لینده بو ائولر ییخان مرضین کؤکونو کسمگه آنجاق موفقیت الده ائدیلدی. بونون آذربایجاندا بو ترتیبه او مرضین خطری برطرف اولوب اورتادان قالدیریلدی.

فرقه میزین مرامنامه سی و میلی حکومتی نین برنامه سی موجبنه اساساً مسری مرضلرین اؤنونو آلماق اوچون صحی اصول ایله اساسلی و بؤیوک قدملر گؤتورمگه باشلاندی. نمونه دن اؤتری تراخوم ناخوشلوقو ایله آپاریلان مبارزه نی مختصر صورتده توضیح وئرمک ایسته بیرم.

بوتون صحیه شعبه لرینده مأمورلار تراخوم مبارزه سینیه باشلادیلار، بونا گؤره شهرین مرکزینده بیر خصوصی تیمارگاه تأسیس اولوندو.

ایندی ایسه شهرین ۸ ناحیه سینده تمیمارگاه لاردا و مریضخانه لره تراخوم مرضی ایله مبارزه ائتمک اوچون و مدرسه لرده مخصوص اولماق اوزره ایکی نفر دکتر وایکی نفر دکتر معاونی، معارف وزارتینه معرفلیک اولان محصللرین معالجه سینه جدی صورتده اقدام اولوندو.

بو نحوله ۵۲۲۸ نفر تراخوم مرضینه مبتلا اولان محصل و محصله لر معالجه اولوندولار. حتی ایندی ده کی مدرسه لرین تعطیل موقعی دیر. معالجه سی قورتارمایان شاگردلر اوچون مدرسه لرین افتتاحینا قدر معالجه لرینه دوام اولونماسینا جدی صورتده دستور وئرلمیشدیر.

مدرسه لرین آچیلان موقعینه تراخوم مرضی نین تمامیه رفع اولونماسینا اومودوم واردیر، بوتون اجتماعی محللرده و سربازخانه لر ده دئمک اولارکی صحنه وسیله لرله امکانات نتیجه سینده ظن ائدیله م کی داها تراخوم مرضی تاپیلما سین چونکومسیقیماً تحت نظر و معالجه آلینیبلار.

هابئله مسری مرضلرین اؤنونو آلماق اوچون فلاح و صحنه اداره لری مأمورلاری طرفیندن شرفخانه طرفیندن کی باتلاقلاری قوروتماق اوچون نئچه گوندور مشترک مطالعه یه اولونوبدورکی تا صحیح اصول ایله مراغا اورمو و باشقایئر لرده باتلاقلارین قورولما سیله بعضی اوجمله مالاریا خسته هلیگینی عملی صورتده اورتادان قالدیر ماق اوچون ایشه آلینسن.

بوندان علاوه مقاربتی امراضلا مبارزه آپارماق اوچون صحنه وزارتین نین نزدینده پروفلاکسی شعبه سی دوزه لدیلمیشدیر. مقاربتی مرضلرین مبارزه سی حکومتین قرارینا گؤره شهر اداره لرین مخصوصی وظیفه لریندن اولدوغو حالدا صحنه وزارتین نین پروفلاکسی شعبه سی دایر ائتمکله او شعبه وسیله سیله گله جه گیمیزین قیمتلی اطلاعات و تجربه لر و مطالعه لر توپلاماقدادیر. بیرینجی درجه ده کندلرین احتیاجلارینین تأمینینی نظره آلیب، صحنه امدادیه پستلاری بوستان آباد – باسمنج – سردرود – کلیر ده دایر ائدیبدیر.

صحنه وسایل فراهم اولدوقجا تئز بیر زاماندا آذربایجانین بوتون کندلرینده صحنه پستلار دایر اولاجاقدیر. چوخ کندلر و محاللار واردیرکی، اورالاردا سابقه هئج بیر اداره نین اؤزو و یا نما ینده سی اولمادیگی حالدا میللی حکومتین قورولوشوندا سونرا اوئرلرده صحنه پست لاری دایر اولونوب ناخوشلار و بعضی مسری امراضه مبتلا اولان مریضلرین معالجه سینه مشغول دورلار.

بیزده ایندییه قدر فنی ایشلرده ایشلمک اوچون کافی تعداد دا غنی ایشچیلرین اولمادیگینی هامینیز تصدیق ائده رسینر بومنتور ایله دکتر معاونی و خسته باخچی سی یتتیرمک اوچون صحنه وزارتین طرفیندن بیر مدرسه تأسیس ائدیلمیشدیر. مدرسه طرفیندن تعیین اولونان شرطلری حاوی اولان داوطلبلرین قبول ائدیله، اونلارین تحصیللرینین مجانی اولماسیندا علاوه تحصیل دؤره سینی قورتارا نا قدر آیلیق حقوقدا وئرلیله.

ایندی بو محصل ومحصله لر سحرده گون اورتايا قدرمريضخانه لرده عملی تجربه يه مشغول اولوب گون اورتادان سونرا دا متخصص دکتري لر وسيله سيله نظري صورتده تحصيل ائتمکده ديرلر.

اونلارين تحصيل دؤره لري قورتارماقلانکندلر ده تشکيل اولوناجاق صحتي پست لارا گؤنده ريله جکدير. ايندي ليکده بيرنچه سيار آمبولانس ودکتري لر تعيين اولونوبلارکي اطراف کندلرده بيرمرض گؤرولسه فوري اونو سؤندورمک اوچون اعزام اولونسون. هله ليکده بوامبولانسلارين بيريسي خسته ليک مبارزه سيندن اؤتري ماکويا گؤنده ريليب کي محلي صحتيه اداره سينين اختياريندا اولاجاقدير.

صحتيه وزارتتي بوگونه قدر آشاغيداکي ترتيبيله آذربايجانين مختلف شهرلرينده يعنى اصول اوز ره مريضخانه لر تاسيس ائتمکده موفق اولموشدور.

تبريز ده ۶۰ تخت خوابلي بوعلی مريضخانه سي - ۵۰ تخت خوابلي خيريه - ۳۰ تخت خوابلي مسري مرضلر - ۶۰ تخت خوابلي شیرخورشيد مريضخانه سي - ۴۰ تخت خوابلي دارالمجانين - ۱۵ تخت خوابلي تربيت ائوي مريضخانه سي - جمعاً تبريز ده ۲۵۵ تخت خواب.

۲۰ تخت خوابلي آذرشهر مريضخانه سي.

۳۰ تخت خوابلي مياندوآب مريضخانه سي.

۳۰ تخت خوابلي ميانه مريضخانه سي.

۶۰ تخت خوابلي مراغا مريضخانه سي.

۳۰ تخت خوابلي اردبيل مريضخانه سي.

۱۰ تخت خوابلي خلخال مريضخانه سي.

۲۰ تخت خوابلي سلماس مريضخانه سي.

۴۰ تخت خوابلي خوي مريضخانه سي.

جمعاً ۳۴۰ تخت خوابلي مريضخانه لر تاسيس و داير اولونوبدور.

بوگونه قدر بابا باغيندا بيرقدرجزام وضعينه مبتلا اولان بدبختلره هئچ توجه اولونماميشدي.

حقيقتاً ده اورايا بيرمؤسسه آدي قويماقدا لايق دئييل ايدى وچوخ وقت اورادا انتظام و اونلارين راحت ليک وسيله لري اولماديغيندان تبريز ه گليب اسفلى و وحشتناک بير منظره تشکيل ائديرديلر و بوخطرلى جزام مرضي بوترتيبيله انتشاراولوردو. ايندي ليکده اورانين وضعيتي اداري مشکل آليب و اونلارين راحت ليک وسيله لري هر جهتدن تعيين اولونموشدور.

اونلارین آذوقه سینی وراحتلیک وسیله لرینی وسایر احتیاجلارینی وقتی — وقتینده یئتیرمک اوچون بابک باغی نین فرعی جاده سینین مخصوصاً تعمیر اولونماسی اسبابی فراهم گتیریلیمیشدیر.

دونیدا صهی قسمتین اوشاق لاردان باشلانماسی قید اولدوغونا باخمایارق بیزیم اؤلکه میزده صهی وسایلین اولماماسی مناسبتیله یئنی دوغولان کۆرپه لرین چوخو تلف اولوب اورتادان گئیدردی. اگر اؤلنلرین احصائییه سینیه باخیلیرسا اوشاقلارین ضایعاتی نین بؤیوک بیر رقم تشکیل وئردیگی گۆزه چارپاربونا گۆزه صهییه وزارتتی دارالرضاعه و دوغوم ائوی دوزه لتمگی نظره آلیب تقریباً اونون مقدماتی وسیله لرین تأمین ائدرک بو یاخینلار دا آچیلیشینینی اعلان ائده جکدیر.

هابئله اوشاقلارین وعمومی اجتماعی محل لرین صهییه سینی نظره آلماقلا دارالتربیه مؤسسسه سی صهییه اداره سینیه محول ائدیلمیشدیر.

دؤولت دارالتربیه نین بودجه سینی تأمین و تعیین ائتمگه اورانین تأسفلی حالینا تمامیه تغییر وئریب و اورانی آبرومندانیه شکیه سالمیشدیر. گله جکده اوشاقلارین صهی وسایلی هر جهتدن آل وئریشلی اولاجاقدیر. و اوارادان ممکلت اوچون مبارزه جدی و فعال جوانلارین جامعه یه تحویل وئریله جکدیر.

هالبوکی، ایندینه قدر اونلارا توجه اولونماماسی مناسبتیله یوخسوللوق و فقر حالیندا عمر سورور دولر اوشاقلار موضوعوندا صحبت اولوندوغوندا چچک باره سینده ده بیرنچه کلمه سؤیله مک ایسته ییرم سابقه چچک مرضینده ن وطنیمیزین خیردا جا بالالارینا، یئتیشن تلفات چوخ بیر رقم تشکیل ائدیردی.

ایندی عمومی، اجباری چچک دؤیمک اوچون صهییه وزارتتی طرفیندن جدی اقدامات اولونموشدور. اسفند آییندا چچک مایه سینین قورتولماسی بیزیم اوچون بؤیوک اشغالات تولید ائتدی و چوخ زحمتلردن سونرا آخیرنجی قیمتله بیر مقدار چچک مایه سی تهیه اولوندو.

بو کیمی وسیله لرین آزیلی صهییه اداره سینی دوشوندورمگه باشلادی و بونا گۆزه صهییه وزارتتی بیر لابراتوار تهیه ائتمگی قرار آلدی کی بونو «انستیتو پاستور» مؤسسسه سینین مقدمه سی حساب ائتمک اولار. صهییه وزارتتی آذربایجاندا کی بوتون شیر خورشید مؤسسسه لرینه مرکزیت وئرمک

اوچون ۲۵/۲/۲۸ ینده آذربایجان میلل مجلسینین رئیسی آقای شبستری نین تحت ریاستینده آذربایجان شیرخورشید کنگره سینی تبریز ده تشکیل و اونون یئنی اساسنامه سینی تنظیم ائندن سونرا هیئت مدیره سینیه صهی ایشلرده چوخ یاردیم ائتمه سی اوچون اختیارات وئریلدی.

آخر ده کمال افتخارایله حورمتلی نماینده لره عرض ائدیرهم کی، بو گون تمام آذربایجاندا صهییه اداره لرینده هر جور صهی وسایلین آماده اولماسی مناسبتیله بوتون صهییه مؤسسسه لری و مریضخانه لر خلقیمیزه خدمت ائتمگه مهیا اولموشلار و بو مقدمات

گلن نسلین ساغلام اولاجاگی نین بارز و قووتلی بیر دلیلی دیر. صحیه نی تعمیم ائتمکه هر جور نگران چیلیگی مرتفع اولماسینی اومود ائدییره م.

آقای دکتر اورنگی نین گزارشیندن سونرا ۱۰ دقیقه تنفس وئریلیب. سونرا آذربایجانین معارف وزیری آقای بی ریا میلی حکومتین تشکیلینده ایندییه قدر معارف وزارتینین گؤردوگو ایش حقینده آشاغیدا قید اولونان گزارشی وئریر.

«فوق العاده خوشوقتم کی میلی نهضتیمیزین باشچی سی آقای پیشه ورینین نظر مساعدتیه و ایالتی انجمنیمیزین حورمتلی رئیسسی آقا میز آقای شبسترینین اجازه سیله خلقیمیز طرفیندن عهدده مه واگذار اولونان مأموریت باره سینده خلاصه ده اولورسا گزارش وئرمکه امکان ویریلیمیشدیر.

حورمتلی نماینده لر: آذربایجان میلی حکومتین اساس هدف لریندن بیریده آنا دیلیمیزین مدرسه لرده تدریس و میلی ادبیاتیمیزین ترقی و تکاملی اولدوغو اوچون بو مهم وظیفه نی انجام وئرمکدن اؤتری بؤیوک فداکارلیق لازم ایدی.

۲۱ آذر دن سونرا تحویل آلینان معارف اداره سینده بلافاصله شورای عالی معارف تشکیل اولوندو و آنا دیلینده درس کیتابلارینین تألیفی اوچون دستور وئریلدی. و کیتابلار دؤردوبخو کلاسه قدر معین کمیسیونلار طرفیندن تألیف و فوری صورتده چاپ و منتشر ائدیلدی. ضمناً مدرسه لرده آنا دیلینده تدریس اولونماسی اوچون بخشنامه لر صدور و ابلاغ ائدیلدی.

آذربایجان اینجه صنعت ایشلرینین گئری ده قالماسینی نظرده توتاراق فوریتله نقاشلیق – هیکل تراشلیق، خیاط لیق، گولدوزلوق و موسیقی شعبه لریندن عبارت اینجه صنعت مدرسه سی آقای رسام موزع زادنن ریاستینده تشکیل اولوندو و فعلاً – ۳ دن آرتیق خانیم و آقارلار بو قسمتده مشغولدورلار. قارشیمیزا چیخان مسئله لردن بیریده پراکنده شکیلده آکتورال هیئتی ایدی کی اونو رسمیتله بیر یئره جمع ائدیپ آبرومند شکیلده آذربایجان دؤولت تیاتری یارادیلماسینا اقدام اولوندو. شهرین داخلینده سوادسیزلیق علیهینه مبارزه شعارلی آلتیندا سگگیز ناحیه ده اکابر کلاسلاری آچیلدی.

میلی حکومتیمیزین وئردیگی دستوره گؤره آذربایجان خلقینین افتخاری اولان ستارخان و باقرخان مجسمه لرینین دوزه لمه سینده جدی صورتده تدبیر گؤتورولوب بوسون گونلرده سردار باغیندا ستارخانین مجسمه سی نصب اولوندو. و بو یاخینلاردا میلی مجلسین مقابلینده کی میدانچا دا باقرخانین دا مجسمه سی نصب ائدیلمک اوچون حووضون وسطینده پایه حاضیر لاندادا دیر. معارف وزارتین نین گؤردو گو ایشلردن بیریده میلی بدن تربیه سی جمعیتی نین وجوده گلمه سی دیرکی کئچن گونلرده ایکی مینه بالغ جوان وزرشکار محصللریمیز منظم بیر صورتده رژه و نمایش وئرمکه اؤز فعالیتلرینی نشان وئردیلر.

میلی حکومتیمیزین برنامه سینده اولان مهم مسئله لردن بیریده دارالفنون ایدی کی اودا کئچن هفته لرده فرقه میزین باشچی سی و انجمنیمیزین رئیسسی حضورو ایله کی ۵۰۰ دن آرتیق شهرین بوتون طبقه لریندن دعوت اولونموشدولار. افتتاح ائدیلدی.

بیلدیگیمیز کیمی بو دارالفنون طب، پداگوژی و فلاحت فاکولته لریندن عبارتدیرکی ۲۵-۲۶ ینجی تدریس ایلرینده افتتاح ائدیلمه می‌شدن قاباق فروردین آییندا. دارالفنون اوچون حاضریلق قورسلاری تشکیل وئریلدی. کی بو قورسلار دا ۱۰۰ دن آرتیق خانیم و آقارلار تحصیله مشغول دور لار بوندان باشقا ۱۵۰ نفر معلم اوچون آذربایجان دیلی نین متودونو (گرامرینی) اؤیره نمک اوچون قورس تشکیل وئریلدی و موفقیتله چاتدیریلدی.

میللی مدنیتیمیزین آثارینی حفظ ائتمک اوچون میللی موزه نین قورولماسی نظرده توتولموشدور. عجلتاً اونون نقاشلیق شعبه سی آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی ایله یاناشی بیر سالوندا دیر ائله بیلیره م کی حورمتلی نماینده لر میللی دارالفنونو، اینجه صنعت مدرسه سینی و سایر معارف مؤسسه لرینی ملاحظه اندرکن همین موزه میزین نقاشلیق شعبه سینه ده تشریف آپاریب صنعتکار نقاشلاریمیزین یاراتدیغی گؤزه ل تابلولاری مشاهده ائدجکلر معارف اداره سینین تازا وظیفه لریندن بیریده سازچالان عاشقلار دسته سینی بدیعی صنعتکارلار و موسیقی استادلارینی بیریره جمع ائدیپ یعنی میللی اورکستری یاراتما قدیر، کی بوندان اؤتری ده فرودسی سالونو تعیین و بودجه سی ده تصویب اوچون انجمن ایالتی یه تقدیم ائدیله جکدیر. عین زاماندا یازیچی و شاعر لر جمعیتی تشکیل وئریلدی کی ایندی جوان یازیچی و شاعر لر اورادا تعلیم اولونورلار. اطراف معارف اداره لرینه گلدیکده دئمک اولار کی او قسمتلرده الدن گلن قدر کمک لیکلر اولونوب حتی اورمو، زنجان، اهر، مرند، سراب، مراغا، آذرشهر، اسکو و سایر بو کیمی یئرلره معارف رئیسلی اعزام ائدیلب و بعضی محلله ممکن اولان قدر معلم ده گؤنده ریلیمیشیدیر.

هر حالدا بونو نظرده توتماق لازمدیرکی اطرافدا اولان فرقه تشکیلاتلاری و مخصوصاً حورمتلی نماینده لریمیزین توجهاتی اولماسایدی ممکن ایدی، معارف اداره سی بؤیوک اشکالاته دچار اولایدی.

نماینده آقارلار هر یئرده معارفی اؤز ایشلری بیلیم یاخیندان علاقه نشان وئریبلر بونا گؤره ده اونلاردان اظهار تشکر اندیره م. معارف اداره سی نظرده توتوب کی معین شهر لره — زنجاندا، اورمودا، مراغادا و اردبیلده و سایر شهرستانلار دا دؤولت تیاتری نین یارانماسینا مادی و معنوی مساعدت لر ائتسین البته امتحانات قورتولاندان سونرا اطرافدان کی تازا مدرسه لرین تأسیس و خراب اولموش بنالارین تعمیری اوچون کی تقاضالر گؤندریلب اوزاق باشی همین تیر آیینین ۱۰ نا قدر او محل لره معارف طرفیندن نماینده لر گؤندریله جک کی ساختمان لارین تعمیرینه و تازا مدرسه لرین بناسینا لازمی اولان مخارجی بر آورد ائدیپ تنزیلکله معارف اداره سینه گزارش وئرسین کی بو قبیل مخارج اوچون دؤولت طرفیندن تعیین اولونموش اوچ میلیون اعتباردان پرداخت اولونسون.

بونلاردان چتین بیر مسئله وارسا اودا درس برنامه لرینین تغییر اندیمله سی مسئله سی دیر کی شورای عالی معارف نظرده توتوب بونون اوچون بیر کمیسیون معین اندیب و یای تعطیلاتیندا ایشه باشلا سین. حورمتلی نماینده لریمیزین اطلاعیندان اؤتری معارف وزارتین نین مدارک و محصل لرینین احصائیه سی ده آشاغیدا کی قرارایله دیر.

تبریز و تابعه سینده ابتدایی مدرسه سی ۱۷۹ – متوسط مدرسه ۵۹ – اوغلان محصلی ۲۶۷۲۶ نفر قیز محصلی ۵۹۰۱ نفر جمع ۳۲۶۲۷ نفر

اورمو تابعه سینده ابتدایی مدرسه ۱۲۷ متوسط مدرسه سی ۱۵ اوغلان محصلی ۱۰۰۲۰ نفر قیز محصلی ۲۵۲۹ نفر جمع ۱۲۵۲۹ نفر

زنجان ابتدایی مدرسه سی ۲۹ – متوسط مدرسه سی ۸ اوغلان محصلی ۳۲۵۶ نفر قیز محصلی ۵۸۴ نفر جمع ۳۸۲۰ نفر اکابر ۳۶۸۶ نفر من بو کیچیک عراضیمله گزارشیمه خاتمه وئریب اومود وارم کی حورمتلی نماینده لریمیز معارف ساحه سینده هر جور مساعدتدن مضایقه ائتمه یه جکله. چونکو میلی مدنیتمیزین اساسی و خلقیمیزین سعادت میلی معارفیمیزین پایه سی اوزرینده قورولاجاق دیر.

همیشه تاریخ ثبوت ائتمیشدیر کی مدنی میللتلر ظلمه ، ستمه ، جبره بویون ایمه ییب و وطنین حقیقی استقلال و مفکوره وجدان آزادلیغی اوغروندا آپاریلان مبارزه لرده فداکارلیقدان چکیمه میشر دیر.

آقای بی ریانین گزارشیندن سونرا آقای حسن جودت کی ایش و زحمت وزیر اولماق مناسبتیله آذربایجان میلی مجلسینین هیئت رئیسه عضولوگوندن چکیلیمیشدی اونون یئرینه آقای پیشه وری مجلسین هیئت رئیسه عضولوگونه اکثریت آراء ایله انتخاب اولونوب، جلسه گون اورتانی یاریم ساعت کئچمیش خاتمه تاپیر.

سه شنبه گونو تیر آیینین ۴ نده (۴-۴-۲۵) گون اورتادان بیر ساعت سونرا آذربایجان میلی مجلسین دؤردو نجو جلسه سی تشکیل تاپیب فدائیلر آتاسی و آذربایجان میلی حکومتی نین باش وزیری آقای پیشه وری آشاغیدا قید اولونان نطق سؤیله ییب دیر.

«محترم آقار! منیم بو گونکو دانیشیغیم – ائله فیکیر اندیره م کی خلقیمیزین مبارزه تاریخینده بیر صفحه نی قورتاریب ایکینجی بیر صفحه نین باشلانماسی تاریخیدیر. او وقت کی سیزمنه اعتماد اندیب، میلی نهضتیمیزی اداره ائتمک اوچون وزیرلر هیئتی انتخاب و مجلسه معرفلیک ائتمگی تاپشیردیز، او وقت آذربایجاندا دؤولت نامینا هئج بیر شئی یوخ ایدی. دؤولت تشکیلی و وزارت خانه اداره ائتمک بیزیم ها میمیز اوچون سابقه سیز بیر ایش ایدی. من آذربایجاندا دموکراتیک نهضتینده اشتراک ائدنلر دن و خلقیمیزین سعادت یولوندا چالیشان آداملاردان بیر نفر تاپا بیلمه دیم کی، اونون وزیرلیک سابقه سی اولسون، اونا گؤره فرقه نین گؤستریشی ایله جوان آداملاری انتخاب اندیب اولناری وزیر مقامینا یئتیرمک اوچون مجلسه پیشنهاد ائتدیم.

فرقه میزین گئیش و منظم تشکیلاتی و مبارزه میدانیندا آلدیغیمیز تجربه لربیزه امکان وئردی فیکیر ائده ک کی، وزیر اولماق اشرافیتدن و اوزون مدت اداره لرده چالیشماقدان آسیلی دئییل دیر. اونا گؤره ملاحظه و محافظه کارلیغی کنارا قویوب جسورانه قدم گؤتورمکدن پرهیز ائتمه دیک. من وزیرلر هیئتینه دعوت ائتدیگیمیز اشخاصین دموکرا تلینا و آزادخواهلیغینا اینا نمیشدیم. بونا بناء اولناری ایره لی چکیب و مملکتین سرنوشتینی اونلارا تاپیشیرماقدان قورخما دیم. بوگؤرولمه میش بیرایش اولدوغو اوچون تهراندا و باشقا یئرلردن نظره بعید گله بیلردی لاکن بیز بونا اعتنا ائتمه ییب حکومتی تشکیل وئردیک. اونودولمالیدیرکی، بو حکومت معمولی بیر حکومت دئییلدی. او، حقیقتده بیر انقلابی کمیته یه بنزه ییردی. عادتاً انقلاب موقعینده امکان اولمورکی، معمولی بیردؤولت ایش باشینا گل سین، اونا گؤره ده انقلابچیلار ایشی اداره ائتمک و قانونو دؤولت زمینه سی دوزلتمک مقصدیله معمولاً انقلابی بیر کمیته موقتی انتخاب ائده لر اما بیز بونو ائتمه دیک. بونا گؤره میلی حکومتیمیز انقلابی کمیته دئییلدی. او مجلس میلی طرفیندن انتخاب اولوندوغونا گؤره، انقلابی اولدوغو حالدا، قانونو بیر حکومت ایدی.

تاریخین جور – به جور معجزه لری واردیر. بیر وقت اولورکی، تاریخ ائله بیر مؤسسه وجوده گتیریرکی اونون دونیادا هیچ سابقه سی اولابیلیمیر. مثلاً روسیه ده بؤیوک اکتبر انقلابی نین نتیجه سینده ائله بیر حکومت میدانا چیخدی کی، دنیا دا اونون سابقه سی و نظیری یوخ ایدی. اوفعله کندلی اتفاقینی تأمین ائدن بیر حکومت ایدی. آخر زامانلاردا بو رژیم دموکراتیک اصول ایله عوض اولوندو. فرانسه انقلابی دا اؤزونه مخصوص حکومت شکیلین وجوده گتیردی. بیزیم بو میلی حکومتیمیزین نظیری ایسه تاریخده، دئمک اولار کی، چوخ آز دیر، بیزیم حکومتیمیزین گؤردوگو ایشلر و حیاتا کنچیردیگی تدبیرلر قانونو یول ایله اولموشدور. لاکن انقلابی تشکیلاتدا و تحول زامانیندا بو کیمی سازمان چوخ آز گؤرولموشدور. بونا دا سبب فرقه میزین دوزگون رهبر لگیدیر. مجلس داخی فرقه میزین رهبرلیگی آلتیندا تشکیل اولوندوغو اوچون بو ایشی گؤرمک نسبتاً سهولت ایله ممکن اولدو. بوندان علاوه همیشه مجلس ایله فرقه و دؤولت آراسیندا محکم توافق نظر و صمیمیت وارایدی. مثلاً هیئت دؤولت گنجه ساعت دؤرتده اجلاس ائدیردی و مجلس ده بیر ساعت اوندان سونرا او اجلا سین پیشنهاد ائتدیگی لایحه نی تصویبه یئتیریب همان گون اجراء اولونور دو. خلق ایسه بو ایشده بؤیوک احساسات نشان وئیردی. بیزیم ایشلریمیزین سریع بیر صورتده پیشرفت ائتمه سینین اساسی سببلریندن بیریسیده بو دور. بو، منیم هئچ یادیمدان چیخمازکی، ۲۱ آذر گونو من ۲۰ دن زیاده مهم ایشلر حقینده تصمیم توتوب برق آسا صورتده اونلاری انجام وئرمگه موفق اولموشدوم. اوگون آقای بی ریا ایله برابر دولاندیغیم یئرلری اومنه سؤیله دیکده اؤزومده حیرته قالیرام. مجلس میلیمیز آچیلاندان بیرنچه ساعت اول اونون نظامنامه سینی یازیب، سونرا مجلسی افتتاح ائدرک نظامنامه نین تمام ماده لری اطرافیندا ایضاحات وئریب تصویبه یئتیردیکدن سونرا، همین گون مجلسین هیئت رئیسه سینی، نظامنامه اوزره انتخاب ائتدیک. نهایت میلی دؤولتی قوروب اونون برنامه سینی تنظیم ائدرک مجلسه تقدیم ائتمکله ایشه باشلادیق. اوگون هنوز بوتون آذربایجاندا ارتجاعین بارماغیله اوپنایان قووه لر موجود ایدی. مثلاً تبریز، اورمیه،

اردبیل، شاهیندر و غیر یئرلرده قوشون ساخلولاری بیزیم ایله دست و پنجه نرم ائتمگه حاضیر لانیردیلار. اوگون کی، مجلس و دؤولت تشکیل ایله مشغول ایدیک دعوا و جنگ قور خوسو هرآن شدت تاپیردی. و مجلس میلی ائشیکده گورولدویان مسلسل و تفنگ سسلری آلتیندا اؤز فعالیتینه ادامه وئریردی. اگر اونو تمامیش اولساز، سرتیپ درخشانی ایله آپاریلان دانشیقلارین بن بسته یئتیشدیگی جهندن سیزدن، محاربه ائتمک مقصدیله، رأی اعتماد ایستدیم و سیزلر هامینیز آیاغا قالخیب و آزادلیغیمیزدان مدافعه ائتمک اوچون سلاح طلب ائدیز. بونلارین هامیسی داستانلاردا و قهرمانلیق افسانه لرینده یازیلان ایشلردیر. عقل بونا اینانا بیلمز.

من بو سؤزلری آغزیمآلیب دانشانلاردان دئییلیم. لاکین مجلسین آخر دؤره سی اولدوغو اوچون ایسته بیرم گؤردو گوموز ایشلر تاریخده ثبت اولسون. قوی تاریخ یازسین کی، قان تۆکولمه نین قاباغین آلماق اوچون بو قدر آغیر ایشلر گؤردوگوم حالدا، من آلتی ساعت تمام سرتیپ درخشانی ایله دانشیق آپارماغا مجبور اولوب بالاخره خلقین آرزوسونو انجام وئرمگه موفقیت تاپدیم. من اؤزو مدن تعریف ائتمک ایسته میرم. بو منیم شخصیمه عاید دئییل دیر. من بیر نفر فدایی کیمی تاپشیریلان وظیفه لری انجام وئرمیشم. بو، بلکی خلقیمیزین قدرتی و فرقه میزین فعالیتیندن بیر نمونه اولابیلر. بونلار خلقیمیزین و فرقه میزین قدرتی، وحدتینی و فعالیتینی اثبات ائدیر. بوایش کی، آذربایجاندا باشلانیب بوتون ایراندا آزادلیق و دموکراسی اصولونون بر پاسی اوچون محکم بیر پایه اولموشدور. یوزلرجه دلیل لر واردیر کی، بوایش تمام ایراندا توسعه تاپاجاقدیر.

بو ایسه آنجاق اوکیمی قهرمانانه فعالیتین محصولو و نتیجه سیدیر. او گون بوتون فرقه میز آیاغا قالخمیشدی.

اونا گؤره ده بیز اونون آرزولارینی حیاتا کئچیرمک اوچون حیرت آور بیر قدرته مالک اولدوغوموز و حفظ ائدیب معجزه لر یاراتماغا ناغل اولابیلیردیک و بیز بیلدیگینیز کیمی، ۲۱ آذر ده یازدیغیمیز برنامه اوزرینده ایشه باشلادیق. بیر گونون عرضینده کهنه حکومتی بیخدیق ویئنی تشکیلات وجوده گتیردیک. ایندی ایسه او برنامه دن چوخ بؤیوک مسافه ده ایره لی گئتمه گه موفق اولموشوق.

اجرا ائتدیگیمز برنامه دن علاوه، آز زامانین ایچریسینده، بش بؤیوک بنا تیکدیرمه گی قرار آلمیشیق کی، بونلارین داهر بیرسی بیر میلیون تومنه با شا گلجکدیر و اونلار باشلاماقلا تمام ایشسیز لریمیزه ایش تاپیلا بیله جکدیر. اگر یادینیز دادیر سا، بیر وقت آذربایجانا اوچ یوز مین تومن عطیه ملوکانه وئرلمیشدی کی، هئج کس بیلمه دی اوهارایا خرچلندی. اما ایندی ایسه بیز یوخاریدا دئدیگیمیز ساختمانلاری وجوده گتیرمک اوچون ۵ میلیون تومن اونلارا تخصیص وئرمیشیک.

بو پوللاری بیز فرقه میزین فعالیت سایه سینده و خلیقیمیزین اراده سینین گوجو اثرینده توپراقلارین آلتیندان چکیب چیخارمیشیق. بیز هئج بیر کسین نظرینده اولمایان ثروتی اورتایا چیخاردیق، بو فقط خلقیمیزین اراده سینین تولیدی اولان فرقه و حکومتیمیزین گوجو ایدی. بو اثبات ائدیر کی، خلق گره ک اؤز ایشلرینی اؤزو انتخاب ائتدیگی شخصلره تاپیشیرسین.

تهران دؤولتی بیزه پول قویما می شدی. بیز حکومتی اله آلان موقعده بانکدا ایکی میلیون تومن پول وار ایدی. کی، دؤولت اداره لرینین حقوقونو تأمین ائتمک اوچون، همان آذر آییندا، بیزایکی او مقدار دا پول تهیه ائتمک مجبوریتینده قالدیق. او وقت مرتجعلر بیزیم اوستوموزه مطبوعات و اسلحه واسطه سیله حمله ائتمکده ایدیلر. بیز مجبور ایدیک کی، آلدیغیمیز آزادلیغی و قوردوغوموز حکومتی ساخلایاق.

بیز حکومتی مدافعه ائتمکدن اؤتری اوچ آی فقط فدائیلرین قدرتیندن استفاده ائتدیک. بالاخره منظم آرتش مقابلینده تک فدائیلر گوجونه مقاومت ممکن اولمازدی ناچار ایدیک کی میلی قوشون تشکیل وئره ک. بوندان اؤتری ده پول لازم ایدی اوللر مشکلاته تصادف ائتدیک.

ولی چون تنز بیر زاماندا ایشه مسلط اولوب پول تهیه سی اشکالینی دا اورتادان آپاردیق بونلارین هامیسی ایله برابر مبارزه بیزیم اوچون چوخ چتین ایدی. حکومت ایکی تمایلون آراسیندا قالمیشدی. بونلاردان بیر ی ساغلار و اکینجیسی سول لار ایدی. اگر اول طبقه، یعنی متمکن و وارلیلار آرتیق تمایل گؤسترسه ایدیک، او وقت کارگر لر و اکینجیلر بیزدن رنجیده اولاردیلار. برعکس اگر کارگر و اکینجیلرین طرفینی ساخلاسا ایدیک وارلیلار بیزیمله مبارزه یه چیخیب بیر عده یوخسوللار دا اولارلا آلت اولاردیلار. اونا گؤره اورتا بیر خط حرکت انتخاب ائدیب هر ایکی طرفین منافعینی حفظ اولونما سینا چالیشدیق. ساغ و سول حزبی نین هر ایکسیسی بیزیم سیاستیمیزه اینانیب اونو قبول ائتدی و نهایت اولارین هر ایکسیسینه ده ثابت اولدوکی، میلی حکومتین گؤتوردوگو اورتا خط حرکت داها دوزگون ایمیش مخصوصاً کندلی عملده گؤردوکی دموکرات فرقه سینده سونرا اونا یاخین اورگی یانان یوخدور.

میلی حکومت یگانه مؤسسه دیرکی کندلی و زحمتکشلرین ایستکلرینی یئرینه یئتیرمگه چالیشیر. بیز نه زارعین حقینی مالکه و نه ده مالکین حقینی زارعه ساتدیق. بیز فقط خلفین مالی اولان خالصه یئرلرینی، حقیقی صاحبی اولان اکینجیلرین آراسیندا بؤلدوک. بیز مالکیت اساسینی محکم ساخلادیق و مالکلی ایناندیردیک کی، اولارین حقلرینی پایمال ائتمک خیالیندا دئییلیک. بیز بیر دقیقه بئله راحت دورمامیشیق. همیشه ایش گؤروب ایشین پیشرفتی اوچون تشکیلات یاراتمیشیق. هر بیر ساحه ده بؤیوک قدملر گؤتورمگه مخصوصاً خلقیمیزین اخلاقیندا بؤیوک تغییرات عمله گتیرمگه سبب اولموشوق. خلقیمیز مدنی لشمیش و عالیجناب بیر خلق اولموشدور. مثلاً میتینگلر و اجتماعلاردا آنلاقلی و متانتلی بیر انتظام حس اولونور. حتی خیردا اوشا قلا ک، توزون – توپراغین ایچینده بیر – بیر یله ساواشماقلا وقت کئچیریدیلر، اولاردا ایندی اصلاح اولونوب منظم صورتده دسته لر تشکیل ائدیر. مفید ایشلرله مشغول اولورلار.

یوخاریدا دئدیم کی، میلی حکومت بیر موقتی انقلابی کمیته ایدی. لکن آیری نقطه نظردن بو حکومتی تام معنا سیله قانونو رسیم و دموکراتیک بیر حکومت تانیمالیق. چونکو بیز اولینجی قدمده مجلس میللینین وئردیگی قانون اوزره رفتار ائتمگه اهمیت

وئریب بیر قدم ده اونون قانونندان کنارا چیخماق ایستمه دیک و هئچ بیر نفرین ده اولسون حقینین ضایع اولماسینا چالیشمادیق و همیشه سعی ائتدیک کی تدبیر لریمیز صلح و صفا یوليله حیاتا کئچسین. بو نقطه نظرده میلی حکومت انقلابی کمیته دئییل ایدی او فقط قانونو بیر حکومت ایدی.

بئله بیر حکومتین نظیری تاریخده آز اتفاق دوشه بیلر و دئمک اولارکی بو، تاریخین ائله معجزه لریندن دیر کی، فقط انقلاب موقعینده ناگهانی اولراق تاپیلیب خلقی حیرته غرق ائدیر. آذربایجانین خارجینده یاشایان اشخاصه بیزیم ایشلریمیز چوخ تعجبلو گلیردی. بیز اؤزوموز ایشین ایچینده اولدوغو موز اوچون گؤردوگوموز ایشلر گؤزو موزه ائله بؤیوک گؤرسنمیر. لاکن بونلار خارجدن باخانلاری حیرته سالیر.

بیز آزمدت ایچریسینده بوش الیه بؤیوک ایشلر میدانا چیخارمیشیق. مثلاً میلی بانک، دارالفنون رادیو تشکیلاتی شهرین لوله کشلیگی، میلی قوشون و بوکیمی عمومین منفعتینی تأمین ائدن بؤیوک ایشلر فقط خارق العاده شهامت و فداکارلیق نتیجه سینده اولابیلر.

معارف – فلاح و صحیحه خصوصیندا دانشماق ایسته میرم. چونکو وزیرلر بوبارده لازمی قدر ایضاحات وئردیلر. بیزیم ایشلریمیز ابتکار اوزره اولموشدور و اونلارین هئچ بیرى تهران ایشلرینه بنزه میر. بیزیم مجلسیمیز تهران مجلسینه اوخشامیر. من و منیم یولداشلاریم هئچ بیریمیز سابقده وزیر اولمامیشیق. ایندی کی آقای شبستری مجلسه رئیس لیک ائدیر. او، اونون فقط اؤز ابتکار یدیر. بونلار هامیسی خلقیمیزین ابتکاری سایه سینده وجود گلیمیشدیر.

بیزیم گؤردوگوموز ایشلرین نتیجه سینین ایرانین آیری یئرلرینده ده انعکاسی وار ایندی تهران بیزیم ایشلریمیزی تقلید ائدیر. آذربایجان دا یئر بؤلگوسو حیاتا کئچیر یلدیگی اوچون، بوتون ایراندا دا عملی اولاجاقدیر.

ایندی ایرانین آیری نقطه لرینین خلقلری آذربایجاندا گؤرولن ایشلرین آرزو سونو چکیرلر. اگر اونلار ایسته بیرکی بیزیم نائل اولدوغوموز موفقیتلره نائل اولسونلار، گره ک بؤیوک زحمتلر صرف ائتسینلر.

اگر اونلار ایستسه لر آذربایجاندا اولان جریانلا اؤزلرینی هم آهنگ ائتسینلر و بورادا گؤرولن اصلاحاتی اؤز یئرلرینده عملی ائتسینلر گره ک اونلاری احاطه ائدن گندابلاردان کثافتلری مرتفع ائتسینلر یعنی حوضلارینداکی اییلنمیش سویو بوشالیدی یئرینه تمیز، صاف سو بوراخسینلار. من نئجه کی اول دئدیم، حکومت تشکیل اولان گون رأی اعتماد ایستدیم. مجلسده منه رأی اعتماد وئردی.

بیز مسئله نی مسالمت یوليله ده اولماسایدی، سلاح گوجویله حل ائده بیلردیک. بونا شبهه یوخ ایدی چونکو مجلس، بوتون خلق بیزیم دالیمیزدا دوردو. لاکن حسن تدبیریمیز و بیغرض لیگیمیز سایه سینده قان تۆکولمکدن جلوگیر لیک اولدو.

۲۱ آذر نهضتی دنیادا دیپلوماسی کشمکشلرین شدید کورائینا تصادف ائتدی. بیزیم فعالیتیمیز آرتدیقجا، گوندن – گونه شد تلنمکده اولان کوران بیزی چکیب بیرینجی سیرا یا کئچیرتدی. نهایت آذربایجان مسئله سی بین الخلق دیپلوماسی و سیاسی مبارزه لر مرکزیتی تشکیل ائتدی. مستملکه و مستعمره صاحبلری بیر طرفدن فیکیر ائدیردیلر کی، محاربه قورتاراندا سونرا مستملکه خلقلری اؤز آزادلیق و استقلالیتلرینین الده اولونماسی اوچون آیاغا قالدیسالار، اولارین قاباغینی آلا بیلسینلر. اونا گؤره ده آذربایجان نهضتیندن بؤیوک واهمه یه دوشوب اونا آیری بیر آد قویماق ایستدیلر. دیگر طرفدن فاشیزم دگیرمانینا سو باغلایان مرتجعلر بیزیم نهضتیمیزدن سوء استفاده ائدیپ شورا لار علیهینه دسیسه لر قورماق ایستدیلر. بو واسطه ایله دنیا مرتجع دیپلوماتلاری بیزیم ساده داخلی ایشیمیزدن بغرنج بین الخلق بیر ماجرا چیخارماغا چالیشدیلار. داخلی مرتجعلر ایسه بیزیم نهضتیمیزین علیهینه سلاح ایله چیخابیلمزديلر. چونکو اولار قورخاق تولکو ایدیلر. اونا گؤره ده علاء و تقی زاده کیمی دلاللارین واسطه سیله لندنده. واشنگتن دا و باشقا دیپلوماسی ییغینجا قلاردا های کوی سالیب، سویو بولاندیرماق ایستدیلر. اولار اؤز اربابلاری کیمی جد و جهد ائدیردیلر. کی بیزیم نهضتیمیزین بیر اوجونو شورویلرین آياغینا باغلاماقلا اولارین علیهینه سوء استفاده ائتسینلر و ایرانین داخلی ایشلرینه مداخله ائتمک اوچون خارجیلرین اللرینه بهانه وئرسینلر کی، بلکی بو واسطه ایله ایرانا بیر کمیسیون گؤندرمه لریندن قورخان دئییل ایدیک. گلن کمیسیون آذربایجان خلقینین پولاددان محکم ایمان واراده سینه تصادف ائده جک ایدی ولی بو ایش ایرانین استقلالینا بؤیوک ضربه اولاجاق ایدی. بیز چوخ گولمه لی ایشلرین شاهی اولدوق. ایران ایله سوؤتتلر آراسیندا باشلانان قرار اوزره قیزیل اوردو ایرانی ترک ائتمیشدی. ایران حکومتی ده او باره ده رسمی اولراق آمریکا داکی سفیر کبیری و امنیت شوراسینداکی نماینده سی علاء یه دستور وئرمیشدی کی شوروی قوشونلارینین ایرانی تخلیه ائتمک مناسبتیله ایرانین عریضه سین امنیت شوار سیندان دالی آلسین لاکن او ساتقین دلال اؤز دؤولتینین علیهینه چیخیب فتنه و فساد توره تمکله مسئله نین امنیت شوراسیندا قالماسینی طلب ائدیردی. نهایت آذربایجان خلقینین دمیر یومورغو اونون آغزینی سیندیردی. مرکزی دؤولت اونو امنیت شوراسیندان گئری چاغیرماق مجبوریتینده قالدی.

تبریز ده آمریکا مخبرلری منیمله مصاحبه ائدرکن اولارا دندیم کی، اگر منه امکان اولسایدی. من آذربایجان نهضتینین حقیقی ماهیتینی و آذربایجان خلقینین پاک و حرارتلی احساساتینی بوتون اروپا و آمریکا گئدیپ اورانین ساکنلرینه بیلدیره-ردیم. بالاخره شورالار اتفاقینین دوزگون سیاستی سایه سینده مرتجعلرین اوخو داشا دیدی. آذربایجان نهضتینی شورالار اتفاقینین حسابینا یازابیلمه دیلر. من بو آخر وقتلرده تماس ائدیگییم خارجی دیپلوماتلارین حرکات و رفتارین گؤردوکده بو عقیده یه گلدیم کی مستملکه صاحبی اولان دؤولتلر ایچریسینده حقیقت یوخدور. اولار ایسته بیرلر نچه میلیون جماعتی اؤز منفعتلرینین و شوم مقصدلرینین قوربانی ائتسینلر. اولارین مقصدلری فقط قازانماق – قازانماق – قازانماقدیر.

بئله بیر زهرآلود و طوفانی دریا دا میلی حکومت موفق اولدو اؤز خلقینین منافعی و حقیقینی تشخیص وئریب اونو حفظ ائتسین. بیز او فتنه کار تهمترلرین قباغیندا محکم دایانديق خارجی سیاست میدانیندا جدی و اساسلی قدملر گؤتوروب عاقلانه و دوزگون تدبیرلر گؤرمگه موفق اولدوق بیز بورادا بیر آز تند گئتسه ایدیک او توزموش اولاردیق. اونا گؤرودنهایت درجه ده متانت ایله رفتار ائتدیک.

بیزایران استقلالینا خدمت ائدیپ اونو تأمین ائتمیشیک. بیزیم نهضتیمیزین قدرتی چوخ بؤیوکدور. اونا گؤره بیز ائله یه بیلدیک کی، ایستدیکلریمیزی الده ائده ک مرکزی حکومتی قورخودان شئی فقط آذربایجان نهضتی ایران حتی بیزیم علیهمیزه ۹ آی جدی مبارزه آپاران شخصلر ایندی بیزیم دموکراتیک نهضتیمیزی تحسین ائدیرلر و اونون بوتون ایرانا یایلماسینا چالیشیرلار. بو دا بیزیم عاقلانه سیاست و دوزگون اقداماتیمیزین اثرینده اولموشدور.

بیزیم قوردوغوموز حکومت مقدس و پاک سیاست اوزرینده اساسلانمیشدیر. خلقین آسایش و امنیتی ده اونون نتیجه سینده عمله گلیمیشدیر.

ایرانین استقلالینین حفظ اولونماسیندان اؤتری گره ک ایرانین باشقا نقطه لرینده یاشایان خلقلرده آذربایجانلیلارین ایشیندن نمونه گؤتورسونلر. بیزیم نهضتیمیز قورتارماییب بلکی مبارزه میزین شکلی دگیشیلیبدیر. اونا گؤره ده هرکس بو سازشدن سؤاستفاده ائتمک خیالیندا اولوب فیکیر ائدیر. کی گره ک خلقه زور دئسین. بو کیمی اشخاصلا جداً مبارزه اولوناجاقدیر. اونلار قانون و خلق مجازاتیندان قاچا بيلمزلر، بیز بوتون ایران اهالیسینی انقلابا دعوت ائتمک ایسته میریک، بلکی مملکتده دموکراسی اصولونو عملاً اجرا ائتمگه چاغیریریق.

بیرقدردنه ایرانین عمومی وضعیتیندن دانیشماق لازمدیر.

بیزیم میلی نهضتیمیزین باشلانغیجیندا تهران روزنامه لری شیطننت نقطه نظریله یازیر دیلار کی اگر تهران آذربایجانا یاخشی باخسا ایدی و او را عادل حکومت گؤنده رسه ایدی، آذربایجان نهضتی قباغا چیخمازدی. لکن ایشین حقیقتی بئله دئییل: نهضتیمیز فقط آذربایجان خلقینین اراده سی و ایمان اوزرینده و جوده گلیمیشدیر.

آذربایجانلیلارین اؤزلرینه گؤره دیلی، آداب و رسومو، تاریخی، میلیتی و خصوصیتی واردير. آذربایجان خلقینی خوزستانلییا، خراسانلییا و باشقالارینا بنزه تمک اولماز، او عمومیتده ایرانلی خصوصیت ده آذربایجانلیدیر. او سیاست کی، خوزستاندا اجرا ائدیلیر: بورادا اولابیلیمیز: آذربایجانلی قرنلر بویو آزاد یاشاماقتا ییردی. آذربایجان خلقی ایسته ییردی کی اؤز سرنوشتینده دخالتی اولسون. تهران ایرانندان عبارت دئییل. گره ک تهران سیاستینده بوتون ایرانین تأثیری اولا. آذربایجان هر شکل ایله اولورسا اولسون، اؤز خصوصیتینی حفظ ائده جکدیر. آلتی یاشلی آذربایجان بالاسینین آغزینا اؤزگه دیلی جبراً سوخماق اولماز. دعوا چؤره ک و یاخشی حاکم دعواسی دئییلدی. دئمک میلی نهضتیمیز داها درین و عمیق سبیلردن میدانا چیخمیشدیر.

بو نهضت فقط آذربایجانلیلیق تعصبو اثرینده وجوده گلمیشدیر. بونو آیری دونا گیدیرمک و آیری جور تعبیر ائتمک سفاهت دیر. سیز بیلیرسیزکی محاربه نین نتیجه سینده ایراندا استبداد حکومتی ییخیلیدی و اوندان سونرا ظاهرده دموکراسی بیر حکومت عمله گلدی. لاکن اونا هنج دموکراسی دئمک اولمازدی اونون ایش باشینا گلمه سیله دؤولت دستگاهیندا هنج بیردیشیکلیک عمله گلمه دی.

بیز بو ظاهری دموکراسی هیئت حاکمه یه اطمینان ائده بیلیمزدیک. اوندان اؤتری کی ۱۳ نجو مجلس اعضا هامیسی و ۱۴ نجو مجلسه سئچیلنلرین اکثریتی اونلار ایدی. کی رضاخان اؤزو اونلارا قاباقکی مجلسلرده یئر وئرمیشدی. حقیقتده ایراندا رضاشاه دان سونرا هنج بیر تغییرات عمله گلمه میشدی. فقط استبدادین شکلی دییمشمیش ایدی. واقع ده رضاخانین یئرینی اوندان داها کیچیک داها حریص اولان سهیلی لر و تدینلر، حکیمیلر، ساعدلر و صدرالاشرافلار توتوموشدولار. بئله لیکله ده ایراندا خلق آزادلیغی اوچون بؤیوک بیر خطر حس اولونوردو. قورخوگوندن - گونه آرتیردی - چونکو محاربه قورتارانندان سونرا متفقلر ایراندا خارچ اولاجاق ائدیلر. اونلار ایراندا اولارکن مرتجعلر بیر قدر ظاهری گؤزله مگه مجبور اولور دولار. بئله لیکله ایراندا ایکی قوهه آراسیندا کسگین مبارزه گئدیردی. بو ایکی قوهه ده بیر قالمالیدی خلق قوهه لری گونو - گوندن ضعیفلنیردی.

ارتجاعی قوهه لرین الینده حکومت، پول و سلاح اولدوغونا گؤره، اونلار قوق تاپیردیلار. یئر لرده کندلیلری اینجیمگه، آزادیخواه روزنامه لری توقیف ائتمگه، اتحادیه و آزادیخواه تشکیلاتلاری باغلاماغا باشلامیشدیلار بئله بیر زماندا ایران خلقینین آزادلیغین اورتادان گئتمه سی اوچون بیرویول فیکیر ائتمک لازم ایدی آزادلیق مبارزه سی حیات وممات مبارزه سی ایدی. او وقت یولداشلاریمیزلا فیکیرلشیب وهرجوره صحبت ائدیریک نتیجه اله گلمیردی.

نهایت بیز گؤردوک، دانشماق ایله بیر نتیجه اله ائتمک اولماز گرک گوجون قاباغینا گوج ایله چیخماق. اونا گؤره ده ۱۲ شهر یور ده، آزعه ایله، جسورانه قدم گوتوروب قاباغا چیخدیق و آذربایجاندا آزادلیغی حیاتا کئچیرملکه، بوتون ایراندا آزادلیغین تأمین اولونماسینی نظرده توتدوق. او وقت بیز آشکار صورتده یازماسدیق کی بوتون ایران آزادلیغینی تأمین ائتمک اوچون آذربایجاندا بؤیوک بیر نهضت یاراتماق لازمدیر.

ایران ارتجاعی آذربایجان خلقینین ایله ییخیلمالیدیر. اونا گؤره بوگون دئییریک کی. آذربایجان ایران آزادلیغینین ضامن دیر. اگر بوندان سونرا مرتجعلر قوهه تولاییب. امضاء ائتدیگیمیز موافقتنامه نین تک بیرماده سینه آل وور سالار یئنه آیاغا قالخیب اونومدافعه ائده جه ییک.

بیز بیرده ارتجاع بویوندوروغو آلتینا گیرمیه جیک. گره ک ارتجاعین قاباغی آلیسنین. بیزیم اعلامیه میز نشر اولونان گون ارتجاعی تلگراف و اجتماعدان قورخماییب سوزونه اهمیت وئرمیردی. بیزیم اعلامیه میز اول دفعه اولارین کورگوه بیره سالدیسادا، اونا ائله اهمیت وئرمه ییب دئدیله کی، بو اعلامیه ده دئیلین سوزلردن بیری دیر.

بیز بو موقعدن استفاده ائدیپ فرقه تشکیلاتینی برق آسا بیر صورتده وجوده گتیریب، محلی حزب توده تشکیلاتیله بیرله شیب واحد قدرتلی بیر فرقه وجوده گتیردیک. مراغا، سراب، میانا وزنجاندان فداائیلریمیزین سسی ائشیدیلن گونه دهک مرتجع حکومتلر بیزیم اعلامیه میزین حقیقی قدرتینی درک ائده بیلمه میشلردی. او وقتدن بری آذربایجان قدرتلی بیر عامل تانیندی. مرتجعلر اولجه ایسته بیردیله جور- بجور روللارایله بیزیم تشکیلاتیمیزین و نهضتیمیزین قاباغینی آلسینلار اونا گؤره ده آذربایجانا کاتوزیان، زنگنه و ورهرام کیمی ساتقینلاری گوندرمیشدیلر. ولی نتیجه ده اومودلری کسیدلی وثابت اولدوکی خلق نهضتینی آرادان آپارماق اولماز.

تجربه اولار اوچون یاس آور اولدو، ثبوت ائتدی کی، بو نهضت آذربایجان خلقینین قلبیندن قوپان بیر طوفان ایمیش. بیزیم مبارزه میز ارتجاعین ظلم و اسارتیندن قورتارماق مبارزه سی ایدی. بو مبارزه ده میللیت آرخامیز دا دایانمیشدی عین زاماندا ایران آرادیکوخلاری دا آذربایجان نهضتینی دوشوب و اوئوتقویت ائدیله. بورادا ارتجاع آل آیا غینی ایتیریب خارجیلره متویل اولماغا باشلادی و ایستدیکی بیزیم نهضتیمیزین رنگینی دیشدیریب های - کوی ایله اونو آرادان آپارسینلار. لاکن خلقیمیزین محکم ایمان و عقیده سی اولارلا فائق گلدی. اونا گؤره ده مجبور ایدیلر. مرتجعلر بیلیردیله کی آقای قوام السلطنه نین ایش باشینا گلمه- سی بیزیم اوچون موفقیت ایدی. لاکن اونون کابینه سینده یئنه ده اریان مرتجعلری بیر گشمیشدی. اولاری کابینه دعوت ائتمگه آقای قوام مجبور ایدی. بوایشی گؤرمه سه ایدی. اکثریتینین رای بیلیمزدی. بودا آقای قوام السلطنه نین استادلیغینا دلیل اولایلدی. ایران مجلسینده ارتجاعی هدفلردن باشقا بیرده خصوصی هدفلر واردیر کی، هرکس چالیشار اوزاداملارینی ایش باشینا گیترسین.

آقای قوام نماینده ین روحیه سینه بلد اولدوغو اوچون بوندان استفاده ائتمگه موفق اولدو. بوندان باشقا آیری جوربیریول یوخ ایدی.

البته آقای قوام السلطنه گله جکده اوآداملاردان یاخاسینی قورتاراجاقدیر. بوایشی گؤرمزسه تکیه ائتمک ایستدیگی آزادیکوخلارین اعتمادینی جلب ائده بیلمه یه جکدیر. بوکابینه کرپلوفون بالیق اورده ک وخرچنگین عرابه چکمک حکایه سینی خاطره گتیریر. بونولا ائله، کابینه هر کسدن تشکیل اولورسا اولسون، آذربایجان نهضتینین تکاملی اثرینده میدانا چیخمیش و بیزیم ایله حسابلاشماق مجبوریتینده قالمیشدیر. حتی کابینه ده ائله آداملار واردیر کی، آذربایجان دلی اوندان اؤتری اولومدن بدتردیر. با وجود این او، بو دیلین آذربایجاندا تدریس وانتشارینا انگل توره ده بیلمه میشدیر.

ایندی بیز هانکی ابتدائی مکتبلرده، حتی متوسطه و عالی مکتبلریمیزده اوز آنا دیلیمیزده تحصیل ائتمک حاققینی الماغا موفق اولموشوق. بوندان باشقا اساسی مسئله لردن بیرری ده توپراق مسئله سیدیر. بیر ۱۲ شهریور بیاننامه سینده فقط خالصه و خلق دوشمنلری یئرلرینین اکیچیملر آراسیندا بولونمه سینی ایره لی سورموشدوک. ایندی مبارزه نتیجه سینده بو ساحه ده داها آرتیق موفقیت قازانمیشیق و تهران ایسه بیزیم دالیمیزجا گلگه مجبور اولموشدور.

البته اونلاری بو ایشلره واداراندن بیزیم قدرتلی نهضتیمیز و دوزگون سیاستمیزدیر. بونولادا ارتجاعین ارکانینا بویوک رخنه دوشموشدور. بو واسطه ایله ۴۰ ایل تمام مشروطه انقلابی نهالینین اوستونده قالان آغیر داش، بیر آزدا اولسون کنار چکیدلی مشروطه انقلابی اوندان اؤتری ایدی کی، خلق حاکمیتی اوز البته آلسین لاکن داخلی و خارجی مرتجعلر اونو بوغموشدو. حاکمیت مستبد شاهین الندن مستبد آداملارین الینه دوشموشدو. بیزیم نهضتیمیز، ۴۰ ایل راکد قالمیش مشروطه نهضتینی دیریلندی. ایندی البته ارتجاع تمامیه اولوب آرادان گئتمه ییب بلکی اونلار ۱۵ - نجی مجلسده یئنه ده نفوذ تاپماق ایسته ییرلر. اونلار فرقه تشکیلاتیمیزدان قورخورلار.

بیزیم نقضتیمیز ایراندا بؤیوک بیر عاملدیر. ایری بیر عامل گوندن - گونه آزادخواه تشکیلاتلارین گوجلنمه سی و توپراق بؤلگوسو نتیجه سینده ایران کندیلرینین نظرینی جلب ائتمه سی و اونلاری نهضتیمیزه طرفدار حالینا سالماسیدیر. دئدیگیم کیمی تاریخین معجزه لریندن بیرری ده قوام السلطنه حکومتیین تشکیل ایله بیزیم خلق قوشونلاریمیزین تشکیلینین بیر وقته تصادف ائتمه سی ایدی. آقای قوام السلطنه مسکوا گئتمه کله ایسته بیردی کی اوندان قاباق زمام دارلار طرفیندن بولاندیرلمیش خارجی سیاستی دورغوتسون. واقعاً شورالار اتقاقینین اوسازشین عمله گلمه سینده داها آرتیق تاثیر واریدی. اونلار بین الملل سیاستده منتظر اولونمایان بیر دونوش عمله گتیردیلر. بو ایسه قوام السلطنه نین نفوذ و اعتبارینی آریتردی.

بیر نچه کلمه ده موافقتنامه قصینده دئمک لازمدیر:

سیزه تقدیم ائتدیگیمیز موافقتنامه بو ساده لیکله میدانا چیخمامیشدیر. اونون هم بیرماده سینده مکرر حلاجلیق اولونموشدور. میلی حکومت اوزونو خلقین و تاریخین قاباغیندا مسئول گؤروردوکو، ایشی سهل توتمامیش وار قووه سیله خلقین حقوقوندان مدافعه ائتمیشدیر. اجازه وئرن باغلانان موافقتنامه نی اوخوماقدان قاباق اونون ضامن اجرایی باره سینده بیرنچه سوز دئیمز اولا بونو بیلمه لیمیز کی. بیز بو ایشی باشلایان زامان ضامن اجرا اولابیلن هئچ بیر قدرته مالک دئییل دی. او وقت بیز هئچ نوع واهمه یه یول وئرمه ییب ایستدیگیمیزی آماغا موفق اولدوق. ایندی ده اونو ساخلییا بیله جگیمیزه ایمانیمیز واردیر. بیرده بو موافقتنامه نین بیرینچی ضامن اجرایی خلقیمیز و میلی مجلسیمیزدیر. بو مجلسیمیز همیشه آلدیقلاریمیزین ضامن اجرایی اولاجاقدیر. آذربایجان همیشه اوز مجلسینین دالینجا گنده جکدیر.

خلقیمیز و مجلسیمیزین ضامن اجراسی فرقه میزدير. فرقه هئچ وجه ایله مرتجعله امکان وئرمیه جک کی آدیقلاریمیزی اورتادان آپارسینلار. مجلسیمیزی یارادان فرقه میز اونون دا ضامن اجراسیدیر.

دیگر ضامن اجرامیز آذربایجان خارجینده و ایران داخلینده کی آزادیخواه قووه لردیر. اونلار بیلیرلر کی بیز اولماساق اونلاری آرادان آپاراجاقلار. اونلار بیزدن حمایت ائدیپ و بیزدن کمک لیک گؤزله ییرلر. بو ایسه قوتلی بیرضامن اجرادیر.

آذربایجان آزادلیغینین دیگر بیر ضامن اجراسی گلجک مجلس شورای میلی دیر. اونا گؤره گرک بیز ائله نماینده لر انتخاب ائده ک کی اونلار خلق طرفداری اولسونلار. شبهه سیزی، بیر اونادا نائل اولاجاغیز.

بیز گرک ک گلجک مجلسی ائله حالا قویاق کی. او آزادلغین مرکز ثقلی اولایلسین. هر گاه بیز موفق اولاق کی آذربایجاندا و ایرانین باشقا نقطه لریندن آزاد یخواه عنصر لر مجلسه انتخاب اولونسون اوندا ارتجاعین قووه سینی سیندیریپ ایراندا آزادلیغی ابدی صورتده تأمین ائتمیش اولاریق.

ایندی بیزیم قارشیمیزدا ایکی یول وار، یا گرک ک مجلسده اکثریتی وجوده گتیره ک و یا گرک اوز قووه میزله آدیقلاریمیزی حفظ ائده ک. اگرایسته سه لرکی، آدیقلاریمیزا آل اوزادلار، اونا خلقیمیز اؤز گوجو ایله ایسته دیکلرینی آلاجاقدیر.

من اوز فرقه میز و تشکیلاتیمیزین گوجونه اینا نمیشام. بیزیم فرقه میز مشروطه کوتوگو اوستونده گوورمیش بیر نهالدیر. من فیکیر ائده یرهم کی، آذربایجاندا گندن نماینده لرین هامیسی آزادیخواه اولاجاقلار بونا هئچ شبه یوخدورکی فرقه میز ایمانلی آداملاری نامزد ائلییه جک خلقیمیز آرتیق دوشونوب و بیلیرکی، آذربایجانلیلارین منافعینی حفظ ائدن یگانه بیر قووه وارسا اودا آذربایجان دموکرات فرقه سیدیر. گرک ک خلقیمیزین ایچینده اتحاد، ایمان و قارداشلیق اولسون، ارتجاعی فیکیرلرین ضامن اجراسی دا بیزیم بیری — بیرلریمیزه عدم اعتماد وعدم اتحاد یمیز اولابیلر. بیز گرک وارقووه میزله اتحادیمیزین پوز و لماسینا یول وئرمیه ک. هر او آدام کی، آذربایجانلیلارین اتحاد و اتفاقینا ضد اولسا بی رحمانه اولاراق آرادان آپاریلار جاقدیر. بو موافقتنامه بیزیم مبارزه میزین نتیجه سینده اله ائدیلمیشدیر. بونولا دابیزیم مبارزه تاریخیمیزده یئنی بیر صحیفه آچیلیر. نهضتیمیز آدیقلارینی بورا دا ثبت ائدیر و مبارزه میزین ایکینجی دؤره سینده قدم قویور.»

سونر آقای پیشه وری مرکزی دؤولتین ۷ ماده لی ابلاغیه سینی و ۱۵ ماده دن عبارت اولان موافقتنامه نی اوخویاراق هر ماده نین اطرافیندا مفصل صورتده شرح وئریلیر.

میلی حکومتین باش وزیری آقای پیشه ورینین آذربایجان میلی مجلسسینده وئردیگی گزارش حقینده آشاغیدا کی قراری قبول ائدیر.

«قرار»

آقای پیشه وری شخصی فعالیت و تاریخی ایش حقینه هیئت ریاستینین ۲۴ خرداد ۱۳۲۵ تاریخی جلسه سینده چیغاریلان
قراری تاریخی بیرسند اولاراق عمومی اجلاس قرارینه علاوه ائدیلیر.

آذربایجان میلی مجلسیسینین هیئت رئیسه سی آقای پیشه ورینین بایاناتین و اونلارین دؤولتی ایشلردن معاف ائدیلمه سی
تقاضاسینی ائشتیدیکدن سونرا هیئت رئیسه آذربایجان دموکرات فرقه سینین آقای پیشه وری یه محول ائتدیگی آغیر وظیفه
لری نظره آلماقلا اونلارین تقاضاسینی قبول ائتدی و هله لیک موافقت نامه نین قطعی تصویبینه و اداره رئیسیرینین تعیین
ائدیلیب ایشه باشلاماسینا قدر آقای پیشه وری اؤز ایشینده باقی قالسینلار سونرا هیئت رئیسه قراره گلدی کی آذربایجان دموکرات
فرقه سینین مرکزی کمیته سی صدری آقای پیشه ورینین میلی حکومت باش وزیرلیگینین آذربایجان خلقینه تاریخ ده ابدی
اولاراق قید ائدیلن خدماتی و آذربایجان خلقینین دیری و استعدادلی بیر میللت کیمی دونیایه تانیلماسینا سبب اولدوغو اوچون
آذربایجان میللتی آدیندان قدردانلیق ائدیلین.

۲- میلی حکومتین خارجی و داخلی سیاست میدانیندا تعقیب ائتدیگی خط حرکتین متین دودوزگون اولدوغونو قید و علاوه
ائدیرکی بو خط حرکت نه تک آذربایجان خلقینین آزادلیغین قامینی بلکی ایرانین استقلالینی خلال دار ائتمگه چالیشان خارجی
و داخل ارتجاع عنصرلرین خائنانه حرکت لرینین قاباغینی آلماقلا ایران تاریخینده یئنی بیر صحیفه آچیلماسینا امکان
یاراتمیشدیر.

۳- ایرانین داخلی وضعیتینده ایسه میلی حکومتین دوزگون سیاستی دورین و اساسی نتیجه لر باغیشلامیش و اونون تاثیرینده
تک آذربایجان بلکی بوتون ایران خلقینی فلاکت و بیچاره لیک گردابه سوق ائتمکدن اولان ارتجاعی قوه لر مرغوب اولوب
ارتجاعی خط حرکت تعقیب ائدیپ وطنداش محاربه سی یاراتماقلا. میلی نهضتیمیزی بوغماق ایسته یین خائن دؤولت باشچیلاری
اوز مقاملاریندان سرنگون ائدیلمیش ایران دا آزادلیق و دموکراتلیق اصولونون تأمین اویچون قدملر گؤتورمگه زمینه حاضیرلیا
بیلیمیشدیر.

میلی حکومت داخلی و خارجی امنیتیمیزی تأمین ائتمک یولوندا بؤیوک، داها اساسلی ایشلر گؤرمگه موفق اولموش آذربایجان
تشکیل ائتدیگی فدایی و خلق قوشونلار سایه سینده اوز قدرتی آذربایجان خارجینده اولان ارتجاعی مقاماته نشان وئرمگه
اونلاری یئرلرینده اوتورماغا مجبور ائتمیش عین زاماندا داخلده خلقین قانینی سوروب اوز آغالیقلارینی ساخلاماق یولوندا مسلح
بیر صورتده باش قالدیران اشرار و قولدورالاری یئرلرینده اوتور دوپ و یا منکوب و مقهور ائتمیش بو واسطه ایله آذربایجان دا
نظیری گؤرولمه میس بیر امنیت و آرامش وجوده گتیرمیش دیر.

میللی حکومت ۲۱ آذر ده مجلسه تقدیم ائتدیگی ۲۰ ماده دن عبارت اولان برنامه نی شرافت و صداقت و قهرمانلیق ایله اجرا ائتدیکن سونرا اوز فعالیت ادامه وئریب سیاسی - اقتصادی - اجتماعی حیاتییمیزین یاخشیلایش تکامل و ترقیه دوغرو سریع بیر صورتده یورودولماسی وسایلینی تهیه و تأمین ائتمکدن بیر آن بئله غفلت ائلمه میشدیر.

میللی حکومتین گۆردوگون بؤیوک و ان ده یرلی ایشلردن بیرسی ده یئرلرین بؤلونمه سی دیر بو آغیر و مشکل ایشی انجام وئرمک ایله حکومت خلقیمیزین اکثریتینی تشکیل ائدن کند جماعتینی فلاکتدن نجات وئریب ترقی و سعادت یولونا چکمه گه موفق اولموشدور.

معارف ساحه سینده ارتجاعی و فاسد عنصرلرین شدید مقاومتینه باخمایارق میللی حکومت اوز برنامه سینی تمام ایله کئچیرمگه موفق اولموشدور. بو ساحه ده میللی دیلمیزین بوتون مدرسه لرده تدریسی آنادیلینده درس کیتابلارینین تهیه ائدیلمه سی میللی دارالفنون دؤولتی تئاتر و میللی موزه میللی اورکستر هیئتی تاسیسینی خصوصی اولارق قید ائتمک لازمدیر.

بیکارلیق ایله مبارزه داها شدید بیر صورتده آپاریلیمیش یئنی کارخانه تاسیسی و تعطیله معروض اولان کارخانه لرین اساسلی صورتده ایشه سالینماسی یئر بولگوسو خیابان و یوللارین اصلاح و عمرانی گوندن - گونه شدتلنمک ده اولان بیکارلیغین قارشیسینی آلمیش و اونون گئنیشلنه سینه یول وئرمه میش بلکی گوندن - گونه آزالیب اوتادان قالدیریلماسی زمینه سی تهیه ائدیلمیشدیر. بو خصوصیدا میللی مجلس طرفیندن قراره آلینان موزه - دانشگاه - بانک و انجمن ایالتی بناسینین تیکلمه سی داها آرتیق تأثیر باغیشلا یاجاق دیر.

تجارت و مالی ساحه ده داها بؤیوک قدملر گۆتورولدوگونو عمومی اجلاس مخصوصاً قید ائدیر. و آذربایجا بانکینین تاسیسی میللی حکومتین بوساحه ده گۆردوگو ان بؤیوک ایشلردن سایلیر.

اگرچه ولایت و بخش انجمنلرینین ایشلری هنوز محسوس دئییل دیر. و اونلارین وجود و اجتماعی حیاتییمیزدا مؤثر نظره گلمیر ولی فرقه میزین رهبرلیگی سایه سینده بو اساسی قویولموش و بو واسطه ایله خلقی حکومت ایشینده مداخله وئرمگه خلقین اوز سرنوشتینین تعین ائتمک امکانشینی میدانه چیخیش گله جکده دموکراسی اصولونون اجرایی اوچون زمینه یارادیلمیشدیر. میللی حکومتین باشلادیغی اصلاحات نقشه سینی ادامه وئرمک اوچون میللی هیئتی اوزونون هیئت ریاستینده گئنیش اختیار وئریر. و دؤولت اداره رئیس لرینین اشتراکی و هیئت ریاستین مستقیم شرکت و دخالتی ایله تشکیل ائدیلن ایالت شوراسینه بو اصلاحاتین تغییر وئرلمه دن اجراء ائدیلمه سینی مخصوص تاپیشیریق وئریر.

همچنین میللی حکومت اوز میللی تاریخی وظیفه سینی ناموس و شرافتله انجام وئردیگی و آذربایجان ارکان حربی نامیله قیزیل صحیفه لری تشکیل ائدن شانلی انقلاب تاریخیمیزین مهربان آغوشونده تاپیشیریلیر و خلقیمیزین آلتی آی ایکی گونلیک حاکمیت دؤره سینین اونودولماز مجسمه سی اولارق خلقین روحونده و اوره گینده یادگار قالماقلا گله جک نسلیمیزین مشعلی

و یول گؤستریجی سی اولماقله مقدساتییمیزدان تانیلیر ومیللی حکومت ومجلس میلی آدلاری بوتون خلق طرفیندن احترام ایله یاد ائدیلیب و اونلارا نسبت لایقی احترام قائل اولمایانلار خلق دوشمنی حساب ائدیله ک جامعه میزده نفرت انزجار ایله قارشیلانماقا محکوم ائدیله.

مجلس مخصوصاً مرکزی حکومت ایله اولان اختلاف و مبارزه نین صلح و سازش یولوله قورتارماسینه آرتیق درجه اهمیت وئریر و میلی حکومتین بویولدا آپاردیغی خط حرکتین دوز گونلوگونو و بو واسطه ایله خلقیمیزین ایستدیلکربنین الده ائدیلمه سینی و بو آزادلیغین تأمین اوجون نهضتیمیزین بوتون ایرانه گئیش بیر صورتده یول تاپماسینی ان جدی ان اساسلی و ان مفید بیر تدبیر سایماقلا میلی حکومتی و اونون باشچیسینی تقدیر ائدیر.

میلی مجلس طرفیندن آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته صدری آقای پیشه ورینین آذربایجان میلی و دموکراتیک نهضتینده بیر نفر فدایی کیمی چکدیکلری زحمت و فدایی دسته لرین متشکل صورتده سالمق مناسبتیله فدایی لر آقاسی آلاینر و هابئله آذربایجان میلی مجلس رئیسی آقای شبستری و آقای پیشه وری اوز میلی وظیفه لرینی شرافتله انجام وئریر و ها بئله آذربایجان میلی مجلس رئیسی آقای پیشه وری سالمق مناسبتیله فدایی لر آقاسی آلاینر و هابئله آذربایجان میلی مجلس رئیسی آقای شبستری و آقای پیشه وری اوز میلی وظیفه لرینی شرافتله انجام وئریر و صدای و ئریلمه گی تصویب اولوندو. نهایت میلی مجلس ۲۴ خرداد تاریخلی موافقتنامه تصدیق و اونون موجبینجه تمام وضعیتی نی حفظ ائتمگله اوزونو انجمن ایالتی آدلاندیریب یئنی دموکراتیک انجمن ایالتی قانونو مجلس شورای میلی طرفیندن تصویب اولونا قدر اوز ایشلرینی سابقکی قرار اوزه بو عنوان آلتیندا ادامه وئرمه گی قراره آلیر.

آقای دکتر جاویدین تلگرافی آقای شبستری طرفیندن اوخونوب کی آشاغیدا قید اولونور:

«ایالتی انجمنین عمومی جلسه سینده آذربایجان خلقی بؤیوک نهضتده اوزونون اولدوغو کیمی قادر و قابل اولدوغونو بوتون دونیایه اثبات ائتدی. بو خلقین ایران استقلالیه و ایران آزادلیغینا نهایت درجه علاقمند اولماسینی آذربایجان مجلسینین رئیسه سینین طرفیندن تصویب اولموش موافقت نامه ایله بوتون دونیا خلقلری بیلدیر. مرتجعلرین وطن داش محاربه سی یاراتماق و آذربایجان خلقی ایله باشقا ایرانلی قارداشلاریمیز آراییندا قان توکمک فیکیری بوشا چیخدی انجمنین پیشنهادی و جناب آقای قوام السلطنه دؤولتینین موفقتیله تهران دا اولدوغوم اوجون عمومی جلسه ده شرکت ائتمکدن معذورا لوب و متاسفم، بورادا او ایالتین ایشلرینیز پیشرفتی اوجون ایشه مشغولم.

جناب آقای قوام السلطنه کی مصم اولوبدور ایراندا آذربایجان دا یارانمیش آزادلیق اساسلارینی تعمیم بویورسونلار آذربایجان ایشلرینه مخصوص توجه ائدیرلر، بو آنه قدر من محترم نماینده لرین اکثریتینین رأی ینیه تابع اولدوغوم کیمی یئنییه ده انجمنین

پیشنهادهی اوزریله جناب آقای قوام السلطنه طرفیندن تعیین اولموش وظایفی سیزلرین گوجو و دؤولتین مساعدتیه ایفاء ائتمه گه حاضیرم. آذربایجان خلقینین اونوتمایان و ایران خلق ینین استقلاللی اوغروندا دائماً چالیشماغا حاضیر اولان « دکتر جاوید»

یکشنبه گونو تیرآیینین ۹ یندا (۹-۴-۲۵) آقای دکتر جاوید آذربایجان استاندارلیغینا تعیین اولدوغوندان سونرا تهران رادیوسوندان آذربایجان خلقینه خطاب لا بیر نطق آشاغیداکی مضمومدا سؤیلیر.

«عزیز هموطنلر! من چوخ شاد و خوشوقتم کی آذربایجان آزادیخواهلارینی تجزیه طلب و ماجراجو آدلاندیرانلارین رغبینه، دوشمنلرین کورلوغونا اولاراق ایندی تهران رادیوسوندان باشقا ایرانی قارداشلاریملا دانیشییرام.

عزیز هموطنلر! مرتجع عضولر بیزی تجزیه طلب آدلاندیریپ و باره میزده اولمایان تهمت و افترا دییردیلر. خوشبختانه موافقتنامه امضالانماقلا اونلارین اوخی داشه ده ییب و آیدین اولدو. آذربایجان شانلی تاریخ بویو ایراندا آیریلماق ایسته مه ییب و ایستمه یه جکدیر. آذربایجانلی اوزونو ایرانلی بیلیپ و ایران آزادلیغی و آبادلیغی اوغروندا چالیشمیشدیر. دموکراتیک حیاتا کئچیرمک دن باشقا آذربایجانلی نین منظوری اولماییب و یوخدور.

آذربایجانلیلارا کئچمیش دؤولتلر اونلاری وئرمکدن خوددارلیق ائتدیلر، بئله لیکله آذربایجانلیلار حقیرینلی اوزلری اله گتیردیلر، آذربایجان یوزلرجه آذربایجان جوانلاری خصوصیه آذربایجان فدائیلری، ستارخان، باقرخان حیدرعمواوغلو و باشقالارینین خون بهاسی اولان مشروطیتی صدر- ساعد و اونلار کیمی عزیز بی جهتلرین الینده اویونجاق اولماسینی گؤرمک ایسته میردی، آذربایجانلی آزادیخواه محافلین باغلانماسی و آزادیخواه روزنامه لرین توقیف اندیلمه سینده خونسردلیک ایله باخابیلیمزدی، آذربایجان خلقینین مشروع تقاضا لری آذربایجان میلی نهضتینه سبب اولموشدور. اولده آذربایجانلیلار ایالتی ولایتی و بلدییه انجمنلرین آچیلماسینی و مرکزی حکومتین ظلم و تجاوزلرینین قاباغینی آلمای تقاضا اندیردیلر.

آذربایجان میلی نهضتی یراندا یقدا سونرا آز بیر مدته بؤیوک و شانلی موفقیت لرال ده ائتمیشدیر. دارالفنون آچیلیمیش بانک تأسیس اولونموش. شهرده بؤیوک و اهمیتی اصلاحات عمله گلمیش. شهرین خیابانلاری آسفالت اولونلوب و کئچمیش دؤولتلرین سوء نیت لری نتیجه سینده ایشدن دوشموش کارخانه لر ایشه سالینیپ ویئنی کارخانه لر تأسیس اولونموشدور. بو آزمدت ده ایدی کی، آذربایجان خلقی یالنیز اوزونو اداره ائتمگه مستعد اولدوغونو بوخ بلی ایران آزادلیق پرچمداری اولاجاغینا لایق اولدوغونو اثبات ائتدی.

آقای قوام السلطنه ایش باشینا گلدیکدن سونرا آذربایجان خلقیندن دعوت اولوندو آذربایجان خلقی آقای قوامین وطن پرست اولدوغونا اینانیدیغیندان اونون دعوتینی قبول ائتدی زیرا هامیسی بیلیردی کی آقای قوام السلطنه نین اصلاحات و اولکه

آبادلیغیندان باشقا آیری بیر منظوری یوخدور. اونا گۆره آقای مظفر فیروز آقای قوام طرفیندن مذاکرات تکمیل ائتمک اوچون تبریزه مسافرت ائتدی و مذاکرات ایسه موافقت نامه امضالاغا سیله قورتاردی.

عزیز هموطنلر!

آذربایجان آزادخواهالاری آدیندان بوتون آزادخواهالارا خطاب ائدیب دییرهم. حقیقی وطن پرست و آزادخواهالار! ایران خلقی و ایران اؤلکه سینین آزادلیق و سعادتی اوغروندا بیرله شیب چالیشین! چالیشین کی ۱۵ نجی دۆره ده وطن پرست و آزادخواه و کیل لر مجلسه گۆنده ریلسین تا دموکراسی اصول کاری پایدار قالیب و مملکت آبادلاشسین.

بیر آذربایجانلی لارایلر بویو آزادلیق الده ائتمک اوچون بیرینجی صف ده مبارزه ائدیب و ایندی ایسه بیرینجی صف ده قرار توتوموشوق. ایندی کی آقای قوام السلطنه آزادلیقدان پشتیبانلیق ائدیر و دونن گنجه رادیو واسطه سیله «ایران دموکرات حزبینین یارانماسینی بیلدیردی - آقای قوام دموکراسی اصوللارین حیاتا کئچیرمک اوچون چالیشدیغی یعنی تقدیر ده آزادخواهالار و خصوصیه آذربایجانلی لارا تکیه ائتمک مرتجع عنصر و ماجراجولار و میللت منافعینه مخالف اولانلاری ازیب محوئده بیلر».

«یاشاسین آزادخواهالارین حقیقی ائتلافی!»

«یاشاسین ایران استقلالی»

«آزادلیق پرچمداری اولوب و اولان آذربایجان خلقی!»

شنبه گونو تیرآیینین ۱۵ ینده (۱۵-۴-۲۵) سحر ساعت ۹ دا آذربایجان دموکرات جوانلارینین بیرینجی کنگره سی فردوسی سالونوندا. کنگره ده بوتون آذربایجان شهرلرینین ۱۰۷ نماینده لرین اشتراک ایله تشکیل تاپیر.

اونجه آقای شمیده آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی طرفیندن کنفرانسین جریانینا نظارت ائتمک اوچون موظف اولدقلارینی بیلدیریب و مرکزی کمیته طرفیندن جوانلارین بیرینجی کنگره سینی تبریک ائدرک کنگره نی آچیق اعلان ائدیب اوز نطقینده دییرلر:

«ننچه کی ایندی یه قدر آذربایجان خلقی آزادلیق نهضتینده قاباقجیل اولموشدور. بوندان سونرادا سیزجوانلارین فداکارلیغی نتیجه سینه اوز پیشقدملیگینی حفظ ائدیب و سعادته دوغرو گئده جکسیز. سیز جوانلارین آذربایجان میلی نهضتینده سهم میزاولموش اولاجاقدیر. من پیشنهاد ائدیرم کی کنگره نی اداره ائتمک اوچون افتخاری اولاراق هیئت رئیسه انتخاب اولونسون. رأی آلیندی و کاندیدلردن ۵ نفری هیئت رئیسه انتخاب اولدولار. سونرا کنگره نین جریانینی یازماق اوچون ۴ منشی تعیین اولوندو. داها سونرا هیئت رئیسه طرفیندن سوز وئرلیدی.

آذربایجان ایالتی انجمنین رئیسی آقای شبستریه، آقای شبستری سوزه باشلاییب وئله دییر لر. البته بؤیوک بیر اومود دیر کی جوانلاریمیزین بیرینجی کنگره سی تشکیل تاپیب و بیزیم گله جگیمیزی اداره ائدن و آزادلیغیمیز یولوندا چالیشماغا حاضر

اولانلار بو کنگره ده اشتراک ائتدیلر بونو قطعی بیلرم کی آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی و اونون رهبرلری جوانلارمیزا هر جور کمک و رهبرلیک ائتمک اوچون حاضر دیر و جوانلاردا بو کمک و رهبریتیندن لایقینجه استفاده ائده جکدیر.

جوانلارین بیرینجی کنگره سی و گله جک موفقیتینی صمیم قلبدن تبریک ائدیرم. بیزیم مقدس شعارلاریمیزین بیرى گله جک جوانلاریندیر شعاری دیر. اومودواریق کی جوانلار تشکیلاتی همین شعاری عملی صورتده اجراء ائده جکدیر. چونکو بیز بیلیریک کی ایندیه تک جوانلاریمیزی هر جور ترقی دن دالی قویماقلا خلقیمیزی فلاکت و بدبختلیگه سوق ائتمیشلر. لیکن فرقه میز ایش، اوسته گلديکده جوانلاریمیزین مرام و منظورون عملی اولماسی یولوندا هر جور فداکارلیقدان چکینمه ییب. چکینمه یه جکدیر. سونرا آقای بادگانین تبریک نامه سینی کی اوزلری مریض اولدوقلاری اوچون کنگره ده حاضر اولابیلیمه میشدیلر. اوخونودو.

«صادق پادگان آذربایجان دموکرات جوانلارین بیرینجی کنگره سینی یوللادیغی پیام»

«سلام سیزه ای آذربایجان خلقینین شهامتلی قیز و اوغلانلاری! اونا باخمییاراق کی حیاتیتمدا اولان هم آرزولاریمدان بیرسی ده آذربایجان جوان دموکراتلارینین مرکزی کنگره سیندا اشتراک ائتمکله مفتخر اولماغیم ایدی. متاسفانه مریض اولدوغوم اوچون بو فیض عظیما دان بی بهره قالیب ولی اوره گیمین صمیمانه و سونسوز تبریکلرینی مریضخانه اوداسیندان اولسا دا بئله سیزین بیرینجی کنگره نیزه تقدیم و بویو ک موفقیتلریزی آرزو ائدیرم.

سیز بو گونکو گله جک مقدارتین سیز حل ائده جکسیز بیزیم بؤیوک فرقه میزین گله جک ایشچیلری اداره ائدنلری داهی دوغروسو اونون رهبرلری سیزده اولاجاقدیر. بوندان علاوه بیزیم میلی قوشونوموز و یالنیز جوانلار تشکیل وئره جکدیر. پس آذربایجان دموکرات تشکیلاتی ایستر آذربایجان خلقی ایستر فرقه میز اوچون اهمیتی فوق العاده آرتیق دیر.

منجه جوانلار تشکیلاتینی محکم و منظم صورتده محکم لندیرمک. آذربایجانین بوتون محصل وسایر آزادخواه جوانلارینی خصوصیه کندلی بالالارینی تشکیلات سیرا لارینه آلیب و اولناری فرقه روحو ایله تربیه ائتمک گله جکده فرقه میزی و میلی قوشونوموز کادر جهتیجه تأمین ائتمک کیمی مهم مسئله لر بو کنگره نین عهده سینه بوراخیلیر اونا گؤره ده کنگره ایندی دن اوز مقدس وظیفه لرینی دوشونه رک گله جکده خلقین و فرقه نین مقابلنده اوزوآغ و باشی اوجا اولماسی اوچون چالیشان و فداکار بیلگیلی عناصر دن اوز مرکزی کمیته سینی و مرکزی تفتیش کمسیونونو انتخاب ائتمگله برابر گله جک اوچون مفید تدبیرلر اتخاذ ائتمه لیدیر.

«یاشاسین آذربایجان خلقیمیزین دموکرات جوانلاری»

«یاشاسین اولارین محکم تشکیلاتی و بیرینجی کنگره سی»

«جوانلار تشکيلاتين مرکزی کمیته سی و اولارا رهبریت ائدن آذربایجان دموکرات فرقه سی»

«صادق پادگان»

سونرا آقای خشکناهی آذربایجان دموکرات فرقه سینین محترم صدری آقای پیشه ورینین پیامینی اوخودرولار.

«آذربایجان دموکرات جوانلارینین بیرینجی کنگره سینه آقای پیشه ورینین پیامی»

«چوخ متاسفم کی مبارز جوانلاریمیزین بیرینجی کنگره سینده مریض اولدوغوما گؤره شرکت ائده بیلمه دیم. بونولار اوز صمیمی تبریکاتی می کنگره یه گؤندرمه لیک اونون موفقیتینه اوره کدن علاقه مند اولدوغومو بیلدیرمک ایستدیم. دموکرات جوانلارین قارشیسیندا دوران وظیفه اولدقجا آغیر اولدوقجا جدی دیر.

فرقه میز اون آیلیق شدید مبارزه نتیجه سینده بؤیوک موفقیتلره نائل اولوب خلقیمیزی تشکیل ائتمیش و دموکراتیک نهضتیمیزین بوتون ایرانیه یاییلماسینا یول آچمیشدیر.

جوانلارایسه کسب ائللین موفقیتلری وارقووه لری ایله مدافعه اندرک گله جک. نسل لریمیزین سعادتینی تکمیل ائتمه لی دیرلر. دموکرات جوانلار تشکيلاتی سیاسی لیلیک ایله برابر عمومی تعلیم و تربیت ایشینه آرتیق درجه دقت و اعتناء ائتمه لی دیر. معارف و معلوماتسبز بیر میللت بوگونکو دنیاده سعادتیندا اولابیلمز سونرا دا سیاسی دوشونجه - سیاسی هدف مسئله سی میدانیه چیخیر- هر بیر جوان آذربایجانلی گره ک هارا گنده جگینی بیلسین و بیلسین کی نه اوچون مبارزه ائدیر. کورکورانه حرکت ائدن بیر جمعیت آخرده هنج بیرینا چیخا بیلمز و صحرالرده سرگردان اولوب قالار.

بیزیم هدفیمیز ایسه اول آذربایجان خلقینین آزادلیغینی تأمین ائتمک، سونرا بوتون ایراندا دموکراسی رژیم برپا ائتمکله ایرانلیلارین هامیسینی ارتجاع بویوندوروغو آلتیندان نجات وئرمکدیر.

«جوانلار بیزیم گله جگیمیزدیر».

اونلار بیز همیشه اومود گؤزو ایله باخیریق اگر اونلارین تربیه سی دوزگون یولیه گئدرسه بیز هامیمیز خوشبخت اولاریق. اگر خدا نکرده اونلار یانلیش یوللا دوشمه لر اوندا بوتون خلقین زحمتلری هدر گنده جکدیر.

من جوانلاریمیزین آی بیرزاملاندا بؤیوک موفقیتلر، و خصوصاً بیرینجی کنگره نین تشکیل ائدیلمه سینه موفق اولمالارینی فال نیک توتوب اومودارام اونلار هوا و هوسی کنار قویوب دوزگون یول ایله خلقیمیزه رهبرلیک ائده جکلر و بو یولدا داها بؤیوک موفقیتلر قازاناجقلار.

«یاشاسین جوان نسلیمیزه رهبر لیک ائدن دموکرات جوانلار تشکيلاتی»

«یاشاسین خلقیمیزین آزادلیغی تأمین ائدن فرقه میز!»

یاشاسین قهرمان خلقیمیزی آغوشونده پرورش وئره ن شانلی انامیز آذربایجان!

یاشاسین آذربایجان قهرمانلارینین زور بازروسو سایه سینده ارتجاع بویوندوروغوالتیندان نجات تاپان ایران، ایرانیلار.

"آذربایجان دموکرات فرقه سین صدری: پیشه وری"

سونرا اقای قیامی جوانلارین کنگره سیسینی تبریک ائدیپ و جوانلارین دنیا ایشلری و سیاست لریندن بویوک اهمیته مالک اولمالارین اشاره ائدرک آذربایجان جوانلارینا داه بویوک موفقیتلر آرزو ائتدیلر. اقای قیامی دن سونرا اقای صبحی ستارخان بایراقلی تبریز شهر کمیته سی طرفیندن جوانلارین بیرینجی کنگره سینیه تبریک دییب. سونرا آذربایجان رادیو کمیته سی صدری اقای چشم آذر جوانلارین کنگره سینیه تبریک ائدرک بئله دییرلر: آذربایجان رادیو کمیته سی اومود وار دیر کی جوانلار شرفله اوز وظیفه لرینی یثرینه یثتیریب و لیاقتی لرینی اثبات ائدجکلر.

آذربایجان رادیوسونون میکروفونو جوانلارین سسینین بوتون دونیایه یثتیرمک اوچون اچیقیدیر. و عزیز جوانلارین فعالیت و لیاقتلرینی بوتون دونیایه یثتیرجکدیر. سونرا ارمنی جوانلاری طرفیندن اقای بابگین تبریک دییب و اظهار ائدیلر کی ایندییه تک دوشمنلر بیزیم ارامیزدا ایریلیق سالماق اوچون چالیشیردیلارسا فرقه میز ایش اوستونه گلندن سونرا بو تحریکات به کلی ارادان گئدیپ و ارمنی خلقی ده اوز آذربایجانلی قارداشلاريله آل وئریپ و ازادلیغی اله ائتدیلر ایندی دموکرات فرقه سینین توجهاتی سایه سینده اوز انا دیلیمیزده مدرسه لریمیز وار و اوز میللتیمیزی احیا ائتمگه امکان تاپمیشیق بیز سوز وئریریک کی آذربایجانلی قارداشلاریمیزلا بیرلیکده آذربایجانین سعادت ی اوغروندا آخرین قطره قانیمیز قالانا قدر چالیشاجاییق.

سونرا اقای محمدزاده فدائیلر و ژنرال غلام یحیی طرفیندن کنگره نی تبریک دییب سونرا آذربایجان استانداری دکتر سلام الله جاوید اوز تبریک نطقینده بئله دییر: محترم جوان و گله جک اومودلریمیز آذربایجان خلقی چوخ خوشوقت دیر کی اوز بویوک نهضیتله دونیایه اثبات ائتمیشدیر. کی او باجاریب دیر بوتون ایران میللتینه رهبر اولوب و ایران استقلالینی تأمین ائتسین. بیزیم قهرمان فدائیلریمیز و آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبرلری گئچمیش اتالاریمیز خیابانی - حیدر عمو اوغلو - ستارخان - باقرخان کیمی قهرمانلاردان قالان اریته نی الهه ساخلاپ و ازادلیغی نشر ائتمگه موفق اولدوغو کیمی اومود وارم گله جکده سیزده باجارا بیله جکسیز. آذربایجان ادینی همیشه افتخارلی ساخلییاسیز. سونرا ژنرال پناهیان اوز تبریک نطقینی بئله باشلاپ. عزیز قارداشلاریم من خلق قوشونلاری و فدائیلری طرفیندن سیزین بیرینجی کنگره نی تبریک ائدیرم فدایی یولداشلاریمیز اونلار همیشه اوز سنگرلرینده محکم دایانیب و ازادلیغیمیزین مدافعه سی اوچون اماده دیرلر.

اونلار بیزه امکان وئردیلر کی آذربایجانیمیز دا مختلف تشکیلاتلار یاراتسین. خلق قوشونلاری اومود و آرزو ائدیر کی سیز ائلییه بیلجکسیز اوز تشکیلاتیزدان اونلار فعال کادر افسرلر وئره سیز - سربازلار اومودوار دیرلر کی سیز همیشه اونلارلا بیرلیکده وطنمیز اوغروندا چالیشاجاقسیز. سونرا سراب جوانلاری طرفیندن اقای هلال سومائی زاده - اونونجو تبریز شهر حومه سینین صدری اقای مشهدی اصغر و هابئله یئنی تشکیل ائدیلن تربیت ائوینده یاشایانلار طرفیندن اقای ابراهیم رستار و حکم وار

کندیللری طرفیندن آقای حسن مونسى و اومور تشکيلاتى طرفیندن ارام عيسوى – بوستان اباد جوانلارى طرفیندن پاشاپورو دخانيه کارگر و زحمتکشلى نماینده سى و چای کارخاناسینین نماینده سى و کیچیک حربى اوشاقلار دسته سینین باشچيسى اوز تقدیم ائتدیکلری گول دسته لری ایله کنگره تبریک دییب و تبریک دییینلرین عده سى چوخ اولدوغو اوچون رأی الینیب کی کنگره برنامه سى اوخونسون آقای زهتابی کنگره نین برنامه سینى بوقرار اوزره اوخونور.

"برنامه نین متنى"

فرقه نین عمومى سیاستى باره سینده دانیشیق آقای ابراهیمی توسط ایله

عمومى گزارش آقای زهتابی توسط ایله

مرکزی تشکيلات گزارشى

مرکزی تبلیغات گزارشى

کمیسیون تفتیش گزارشى

مالی کمیسیون گزارشى

مرامنامه نین تصویبى

مرکزی کمیته سئچکیلری

مرکزی تفتیش کمیسیونون سئچگیسى

مختلف مسئله

قرار

ختم برنامه

نمایش برنامه اوخوندوقدان سونرا نماینده لرین پیشنهادی اوزه قید اولدو کنگره کمیسیونو اوز گزارشیینی وئرسین.

سونرا آقای صفری کنگره کمیسیونون گزارشیینی اوخویوب بئله دییر لر: بیزیم نماینده لر ۱۸ مختلف شهرلره گئدیپ و کنفرانس

تشکیل ائتدیگدن سونرا التیدا کی قرار اوزره کنگره اوچون نماینده سئچمیشلر.

اورمو: ۶ نفر زنجان: ۵ نفر آذرشهر: ۱ نفر خلخال: ۱ نفر خوی: ۲ نفر سراب: ۲۰ نفر ارونق: ۶ نفر ماکى: ۱ نفر بوستان اباد: ۱۰ نفر

انزاب: ۱ نفر مراغا: ۳ نفر

میانا: ۵ نفر سردرود: ۱ نفر ارسباران: ۵ نفر مرنده: ۶ نفر باسمینج: ۱ نفر اردبیل ۳ نفر اسکو: ۵ نفر رودقات: ۱ نفر

غیر رسمی ۳ نفر کوردستان جووانلاریندان قوناق عنوانیله کنگره دعوت اولوبلار. سونرا گزارشیین بارسینده عموم اشتراک ائدنلر

طرفیندن مباحثه ائدیلب و جلسه ۱۱.۵ دا خاتمه تاپیب. نهاردان سونرا ساعات ۳ دن جلسه نین دوامی قرار الینیر.

شنبه گونو تیرایینین ۱۵ ینده (۱۵/۴/۱۳۲۵) ساعات ۳ گون اورتادان سونرا آذربایجان جوانلارینین بیرینجی کنگره سینین ۲ نجی جلسه سی افتتاح اولوب برنامه فرقه نین اوزره اذربایجان مدعی عمومی آقای فریدون ابراهیمی دنیا سیاستی و هابئله سیاستی باره سینده صحبت به باشلایب بئله دییرلر: هرچند کی بو ۱۰ مدتینده فرقه میز ائلییه بیلیم خلقیمیزی بوتون دنیایه تاندرسین لیکن بیز جوانلار گرک تاریخی اسناد و مدارک واسطه سیله اوز وارلیغیمیزی دنیا اثبات ائدک و اوزموزو بویوک فداکارلیقلار حاضیرلایاق. منه واگذار اولان وظیفه دونیانین عموم سیاستی و فرقه میزین ده سیاستی باره سینده بحث ائتمکدیر. بیز دنیا سیاستینه اهمیت وئریریک. چونکو بیزده دونیانین جزوی یک و دنیا جریانلارینین قاباغیندا سد باغلایا بیلیمیک و باشیمیزی قارادا قویلامامیشیق بیزیم گوزوموز اچیققدیر. هر میللت اوزو اوزونو دنیا عمومی جریانیندان اوزاق ساخلاماق ایستسه زوالا امحکوم اولاجاقدیر و بیز دونیانین مختلف سیلسترلینی و اولارین تصادمی و مختلف دولتلرین مقصدلری و منافعی تشخیص وئریمگه قادریک. بو جریانلار و تصادفلرین اراسیندا اوزوموز اوچون یول اچا بیلیریک.

بیز دونیانین عمومی وضعینی باشا دوشمک اوچون گرک ک بیر ازدالی قایدیب و محاربه دن قاباکی مرحله نی و جنگ دوره سی و ایندیکی دوره نین وضعینی تحلیل ائتمگله اوز وضعیتیمیزی روشن ائده ک امپریالیست دولتلر نه قدر بیر- بیرلری ایله یاخینلاشلار یئنه ده بیر- بیرلری ایله سازش ائده بیلیمیه جکله. چونکو اولارین منافع بیر- بیرینه توخوشوب و اقتصادی رقابتلر ارایا گلیر.

اولار بیرینجی جهان محاربه سیندن سونرا فیکیر ائتدیلر کی بونون اولکه لرده وجوده گلن ازدالیق نهضتینین قاباغینی السینلار. اونا جهته ازدالیق قوه لرینی محاصره ائدیب و اولارین دوره سینه سلامتلیق کمر بندی چکمک ایستدیلر. و اونا گوره ده المان، فنلاند، رومانی، تورکیه و ایران و سایر اولکه لرده فاشیست و مرتجع دولتلر ایش اوسته گئتیردیلر. فاشیزیم قوه سی گون به گون دونیادا ارتماق دا ایدی بیرینجی دفعه اولاراق ۱۹۳۵ نجی ایلهده حبشه واقعه سی و هابئله اسپانیا مسئله سی و ۱۹۳۸ نجی ایلهده اطیش المانا محلق اولماسی گوستردی کی فاشیزیم خطری بوتون دنیا مدنیتینی تهدید ائدیر.

همچنین مونیخ کنگره سینده نجیب چکوسلاواکی میللتینی طعمه عنوانیله المانا وئریدیلر. اولار شوروی دولتی نی دنیا سیاستیندن کنار قویوب و ایستدیلر کی اونیو دنیایا ائاه گوسترسینلر کی اوردا هئج بیر تمدن یوخدور. جامعه ملل ده دنیا مصلحتی برقرار ائتمک اوچون کیچیک بیر قدمده گوتوره بیلیمیب. حتی بویوک دولتلرین التیندا آلت اولوب و اولارین منافعی حفظ ائتمک اوچون چالیشدی فاشیزیم قوه تلندیکجه امپریالیست لر قورخوریا دوشدولر. انلار گوردودولر کی اوز تربیت ائتدیکلری فاشیست جانوری اولارین اوزونو ده تهدید ائتمکدیه دیر. اونا گورده اوز دست پروده لرینین علیهینه قیام ائتدیلر. البته اولار حقیقی فاشیزمی ارادان اپارماق اوچون یوخ بلکی عنادلی جانوری ارادان اپاریب و تازا فاشیزم وجوده گئتیرمک اوچون قالدیلار بو نئو فاشیزمین مثالارینی ایتالیا - یوناندا و ایراندا صدر و حکیمی کابینه لرینی گوسترمک اولار.

هر چند کی محاربه زامانی ایندیکه غالب دوولتترین هدفلری روشن ومشترک ایدی. لیکن جنگ قورتارماقلامپریالیست دوولتترین حقیقی هدفلری ایدینلاشیب و یوگوسلاوی ژنرال میخائیلویچین میدانا سالیمناسی محاربه دن سونرا یوناندا ترور وحشت حکومتی برقرار اندیلیمه سی هابئله بلژیک و فرانسه ده انتخاب زامانین جریاناتی هامیسی نشان وئردی. کی امپریالیست لر ساغ حزبلری تقویت ائدیرلر. اندونزی و چین محاربه لری ده بونون نمونه سی دیر. چینده خلق نه قدر بیرلشمک اوچون چالیشیر امپریالیست لر اونون قاباغینی الیب و داخلی محاربه نی داه دا شدتلندیرلر. ایران مملکتینده ده عشایری مسلح ائدیپ و ژندارمری خلقین مال و جانینه حاکم ائتمک بونون بیر نمونه سی دیر. لیکن ایراندا امپریالیست و مرتجعلر قادر اولایلیمز دیر کی دنیا دا وجوده گلن نهضتین ایرانا سرایت ائتمگنین قاباغینی السینلار. البته هامی دونیانین تحولاتین گوروردو ژندارملرین کندچیلریمیزین دوداغینی تیمک لری و دیلرینی کسمک لری هامی میزین یادیندا دیر.

بیزه گرک اون نسل بوندان سونرا یادمیزدان چیخارمیایق کی آذربایجان خلقینین دیلینی کسردیلر. اونو چکمه التیندا ایقلاییب بوغوردولار و بیزط بو فجایعی هئج وقت یاددان چیخارمیایق. ارتجاعی و دوولتی قووه لر ایراندا آذربایجاندا وجودا گلن دموکراتیک نهضتترین قاباغینی الماق ایسته ییردیلر. لیکن هامیسی محو اولوب ارادان گئتدیلر. تاریخ اونلاری فناویه محکوم ائدیلر.

بالاخره آذربایجان خلقی قیام ائدیپ و التی ای مدتینده اوز ارزولارینی حیاتا گئچیردیگی میلی حکومتی بو جهته گوتوردوگی قدملر افسانه آمیز کیمی بیرقهرمانلیق اولوب و گلجک نسلیمیزتاریخلرده اوخوییاقدیر. کی نئجه آذربایجان خلقی قهرمانلیقلا اوزونو ازاد ائتدی. آذربایجان خلقینین اوز قیامی ایله ایران خلقی ده ازادلیغینی تأمین ائتمیشدیر. اگر آذربایجان خلقی قیام ائتمه سیدی. ایرانین استقلالیتینی اردان گئیردی ایندی ایران خلقلری دوشونوب و بیلیرلرکی اونلاری فقط آذربایجان خلقی نجات وئرمگه قادر دیر. یئنه ده آذربایجان خلقی بوتون ایرانی ازاد ائتدیگی اوچون ایران خلقی آذربایجان آدینه تعظیم ائدیرلر. بیز حتی بوتون دنیا دا قهرمان خلقلر جزوینده حساب اولوروق دنیا بیزه بویوک نظرلر له به اخیر. چونکو بیز عمل اهلی ییق و ثابت ائتمیشیک کی لیاقتیمیز واردیر. هئج بیر میللت التی ای مدتینده بیر بلله موفقیت لره نائل اولایلیمه میشدیر. بیزیم اخیرنجی پارلاق موفقیت میزه تهران ایله باغلادیغیمیز موافقت نامه دیر لکن بعضلری خیال ائدیرلر کی بیز توولانمیشیق بیزیم باشیمیزا بورک گئچمز. اونا گوره بیز همیشه ازادلیغیمیزدان دفاع ائتمگه حاضریق موافقتنامه نین ضامینین اجرایی خلق قوشونلاری و فدائیلر و اذربایجان دموکرات فرقه سی و دموکرات جوانلاری دیر. دفعه لرله دئیگیمیز کیمی هر خائن آل کی بیزیم طرفیمیزه اوزانا بیز فدارکارلیقلا او الی کسمگه قادریق. ایندی ایرانین هر یئرینده تازا حزبلر تشکیل تاپیر و بعضی لری ائتلاف ائدیلر. اونلار هامیسی اوزلرینی ۱۵ نجی مجلس اوچون اماده ائدیلر. بیزیمده تهرانا گوندرجگیمیز دموکرات نماینده لرله بیرلیکده اگر مجلسده

فتح ازادیخواه‌ها را لا اولسا اوزلرینی ساخلیا بیلمه یه جکله چونکو ازادیخواه لار ائتلاف اندیب و واحد بیر جبهه یارانمیشلار ۱۵ نجی دوره نین انتخاباتی ایران خلقی اوچون اولوم دیریم مسئله سی دیر و بوتون گوزلر اونا تیکلمیشدیر. ایندی تک ایراندا یوخ بلکی بوتون دنیا خلقلری اوز یولونو انتخاب اندیب و دمکراتیک قوه لرال اله وئریب معین هدفه دوغرو گئدیله اگریبرعه متشبثلر خلق لری بو یولدان دوندرمک ایسته ییرلرله لیکن اونلار زواله محکوم دیرلار. دموکراسیا غالب گله جکدیر. چونکو دنیا دموکراسی سسی تازا نسل یعنی دنیا جوانلاری دیر. بیز جوانلاردا نئچه ای بوندان قاباق لندن ده تشکیل تاپان جوانلار کنگره سینین مقدس شعارلارینی یئرینه یئتیرمک اوچون سعی اندیب و فاشیزمی محو ائتمک اوچون چالیشاجیق. و دنیا مظلوم خلقلرین ظلم التیندان قورتاماق اوچون فعالیت اندیب و فرقه میزین گوستردیگی وظیفه لری شرفله یئرینه یئتیرجه یک بیز گرک اند ایچه ک کی اوز مقامیمیزی دنیا دموکراتیک تشکیلاتلارینین مقامینا چاتدیراق..

اقای ابراهیمی نین نطق قورتاردیقدان سونرا اطرافدان گلن تبریک تلگرافلاری اوخونوب ۱۵ دقیقه تنفس دن سونرا آذربایجان دموکرات ستارخان بایراقلی تبریز شهر کمیته سینین صدرمعاونی اقای ولایی اوز تبریک نطقینده بئله دیرلر: من ایستدیم جوانلارلا تانیس اولوب و بو کنگره نی صمیم قلبدن تبریک انده م اجازه وئرین بیر نئچه کلمه دانیشیم: بو گون ایران خلقی افتخار ائتمه لیدیر کی آذربایجاندا بویوک بیر کنگره چاغیریلدی و جوان دموکراتلار حاضر اولوب اوز کنگره لرین تشکیل ائتسینلر. بیز بیلیریک کی فرقه میزین گوندن گونه الدهه ائتدیگی موفقیتلر سایه سینده آذربایجان دموکرات جوانلاری دا ایران جوانلارینا ارتیق کمک ائتمک اوچون هنج بیر فداکارلیقدان دالی قالمیاجاقلار من جوانلارین بویوک موفقیتیه چاتماسینا امینم و اونلار ارتیق موفقیت ازرو اندیرم".

اقای ولای نطقیندن سونرا اقای زهتابی طرفیندن عمومی تشکیلات گزارشی وئریلدی. سونرا روبن مختاریان تشکیلات شعبه سی گزارشین، محمدزاده تبلیغات شعبه سی گزارشی، سراج تبریز خانی تفتیش کمیسیونو گزارشین و اقای زنوزی مالی کمیسیون گزارشین وئریلدی. بوجسه اقای صفری نین ریاستی التیندا ساعات ۷ ده خاتمه تاپدی.

یکشنبه گونو تیر اییین ۱۶ سینده ساعات ۸.۵ دا جوانلار تشکیلاتی ۱ ینجی کنگره سینین اوچونجو نوبتی جلسه سی اچیق اعلان اوواب اقای شمیده قئید اندیلر کی دونن کی گزارش لر باره سینده مباحثات ازاد دیر. ساعات ۱۰.۴۵ قدر بحث ادامه تاپیب ۱۵ دقیقه دن سونرا ۱۱ ده جلسه تشکیل تاپیر و اطرافدان گلن تلگرافلار اوخونوب سونرا گزارش لر اطرافیندا اولان سوال لار جواب وئریلیب. سونرا تشکیلات گزارشی باره سینده بو قرار صادر اولونور.

جوانلار ۲۰ سین لرینه قدرائلیه بیلرلر جوانلار تشکیلاتیندا قالیسنلار.

بویوک شهرلرده حومه ایریلین

محصللر اسیندا نفوذ تاپماق اوچون روشنفکر معلملرله سیغی رابطه ساخلانسین

۷ دن ۱۴ یاشینا قدر اولان جوانلار اوچون اوشالار تشکیلاتی قورولوب و جوانلار تشکیلاتینین رهبرلیگی التیندا اداره اولونسون

قرارالیندی کی استارا و ممقان مستقیم صورتده مرکزله رابطه ده اولسون تا اردبیل و آذرشهر تشکیلاتینین وضعی یاخشیشیب و اونلار ایله بیرلشسینلر.

کارتلار ولایتی کمیته لر طرفیندن صادر اولسون

فرقه نین مرکزی کمیته سیندن در خواست اولونسون کی اطرافدا جوانلارین اختیاریندا ارتباط وسایلی قویولسون.

تشکیلات اولمییان یئرلرده تشکیلات قویولسون.

فرقه تمام یئرلره بخشنامه ائتسین کی تمام یئرلرده جوانلارا جدی کمک ائتسینلر.

تبلیغات گزارشی ائشیدیلدیکدن سونرا بو قرارالیندی.

تمام یئرلرده جوانلار تشکیلاتینین کولوبو اوچون مناسب و یاخشی عمارتلر تخصیص وئریلسین.

منتشر اولان دیواری روزنامه لردن بیر نسخه سی مرکزی تبلیغات شعبه سینه گوندریلسین.

جوانلارین سیاسی و اجتماعی معلوماتلارین یوکسلتمک اوچون سیاسی قورسلار تبلیغات کمیسیونونون توسطی ایله تمام یئرلرده تشکیل وئریلسین.

شهرلرده منتشر اولان روزنامه لرده جوانلارین اختیارینا مخصوص ستونلار قویولسون

کندلرده بهداشت وضعیت هروسیله ایله اولورسا اولسون اصلاح ائدیلسین.

سوادسیزلیگی اول ده قالدیرماق منظوری ایله کندلرده مکتب قورولوب و گئجه قورسلاری تشکیل وئریلسین.

بدن ساغلامیلیغینین اهمیتی نظره الاراق عمومی یئرلده جوانلار وسیله سی ایله ورزش درنکلی تشکیل وئریلسین و متقاضی موقعلرده یئرلرین تیمه قویولسون.

معارف اداره سی معارف ایشچیلرین و مدرسه ده ائلان معلملری ازادیخواه اداملاردان معیت ائتسین.

جسله ساعات ۱۲ ده خاتمه تاپیر.

گون اورتادان سونرا ۱۲.۵ دا دوردونجو جسله افتتاح و مالی گزارش خصوصیندا بو قرار صادر اولونور

آذربایجان دموکرات فرقه سینین تعیین ائدیگی یوزده اون لار بوتون فرقه نین کمیته لریندن استئنا سیز و مرتب صورتده الینمالیدیر.

بو تاریخدن استئناسیز عضویت حقلری منظم و مرتب بیر صورتده نظامنامه موجبنجه وصول اولمانلیدیر.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین تعیین ائتدیگی یوزده اون لار جوانلار تشکیلاتینین مرکزی کمیته سی توسط ایله وصول اولوب و تصویب اولموش بودجه لر اوزره خرج اولوناجاقدير.

مالی قسیمتینی تقویت ائتمک اوچون تئاتر و شب نشینی و کیمی اقداملارین عمله گلمه سی بوتون کمیته لرین عهده سینیه قویولاجاقدير.

مرکزی کمیته اطراف کمیته لرین مخارجی اوچون ایلیق بودجه کی لازیم اولدوغو صورته کادر حقوقلارینی علاوه حومه خرجلرینی و باشقا مصارفلی تأمین ائتسین تصویب و تئزلیگله موقع اجرایه قویاجاقدير.

مرکزی کمیته لر مرکزی کمیته گوسترن بودجه دن ارتیق خرج ائتمک اولمایاراق گلیر ری زبودجه دن ازاد اولورسا مرکزده الیب و گلیرلری بودجه دن اولان یئرلر ارتیق پولارینی مرکز گوندرمه لیدرلر بوتون کمیته لر موظف دیرلر کی مالی قسمتی مرکزی کمیته گوسترن مدل لر اوزره منظم انجام وئرسینلر.

تفتیش کمیسیونو اوچون الینان قرار:

تفتیش کمیسیونوندا فعال عضولرسئچیلندن سونرا اولناری لازمی اختیارات وئریلسین تا اطرافلار مرکزین رابطه سی سیغیلاشسین بونون اوچون تبریز ماموریتینه گئتمک و ماموریتین خرجینی اوده مک لازمدیر.

اطرافدان اولان تفتیش کمیسیونلاری لاقول ایدا بیر دفعه کمیسیونون ایشینی و اشکالینی کتبی صورته مرکز گوندرسینلر تا اولنار بورا دا دوزگون اولاراق حل اولوب و ضمناً هر کمیسیونون فعالیتی معلوم اولسون.

تفتیش کمیسیونونون نظامنامه سی اگر تصویب اولارسا دیلن کیمی حیاتا گئچمه لی دیر.

تفتیش کمیسیونو عضو سئچدیکده داها ارتیق دقیق اولمالیق.

تفتیش عضوی مربوط کمیته لرده ناظر صفتی ایله اشتراک انده بیلر.

نظامنامه اوخونوب اکثریت ارا ایله تصویب اولونور. ۱۵ دقیقه تنفس دان سونرا اطرافدان گلن تلگرافلار اوخونوب. جلسه ساعات ۶.۵ دا خاتمه تاپیر.

کنگره نین ۵ نجی جلسه سی دوشنبه گونو تیر اییین ۱۷ سینده (۲۵-۴-۱۷) سحر ساعات ۸.۵ دا اچیق اعلان اولونوب اقای شمیده سوز باشلایب بئله دیرلر: "یولداشلاریمیز کنگره نین چوخ مهم قسمتلرینی قورتارمیشیق و ایندی بیر مهم قیسمتی قالیر. اودا سئچکیلر دیر. نفچه گون عرضینده بوردا دموکراتیک اصولوله مذاکرات و مباحثات تنقیدات اولدو. ایندی قدر فرقه میزین ایشی اغیر اولدوغو اوچون جوانلار ایله یاخیندان تماس تاپایلمه می شدی. لیکن بوندان سونرا مرکزی کمیته سعی ائدجک کی داها دا ارتیق جوانلارلا یاخینلاشیب و اولارلا رهبرلیک ائتسین".

سونرا مرکزی کمیته سئچکیلرینه باشلانیب نتیجه ده اکثریت ارا ایله ادلاری دییلینلر مرکزی کمیته پلنومی عضولیگیینه سئچیلیر.

اقایان: شمیده - زهتابی - صفری - چشم آذر - رحائی - صومائی زاده - محمدزاده - دکتر جهانشاهلو - روبن مختاریان - دیده مکنانی - عطری زاده - غلامرضا زهتابی - نورانور - خانم اقدس مصی زاده - نوایی - اوطمیش - احمدزاده - ارام عیسوی - بهزادی - دایی زاده - خانم زینب صرافی - اشاپور - صبحی - کاتبی - احمدی - اسلام صرافی - ساسان پور کافی - عبدالحسین محمدکاری - نقی زاده - مؤتمن - جهانی

سونرا تفتیش کمیسون سئچگی سی باشلانیب و ادلاری دییلن جوانلار کمیسونون عضولیگیینه اولونولار.

اقایان: تبریزخانی - خانم جمیله - نوذری - آقای پناهی - لائینی - ادام نوه سی - اسکندانی - سهرابی.

15 دقیقه دقیقه دن سونرا اطرافدان گلن تبریک تلگرافلاری اوخونوب سونرا سراب - ارونق - میانا تشکیلاتلاری فعال ایشله دیکلری اوچون و هابئله اورمو جوانلاری سیاسی جهتدن اورمو ده فعالیت ائتدیکلرینه گوره تقدیر اولونمالاری تصویب اولونور. اقای شمیده سئچکلرینین موفقیتله باشاچاندیغی اوچون آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی طرفیندن تبریک بئله دییرلر: " ایندی بوتون ایراندا مظلوم خلقلر، گوزلرینی سیزه تیکیلر. بوگون ازادیخواهلارین هئج بیر قوهه ایله پوزولماز اولان سنگری بیزیم آذربایجانمیز دیر. بیزگرک بو قاباقچیلیق پرچمنی همیشه الده ساخلییاق و بوتون ایراندا دموکراسی اصولونو برقرار ائده ک یولداشلار گرک او قانلار کی فدائیلریمیز بیزیم بو ساعاتده بوجورازادلیقلا کنگره اپارماغیمیز برابر ایراندا مرتجع لر ده فعالیت ائدیرلر. لیکن ازادیخواهلاردا یورولمادان چالیشیرلار و بیلیرلر کی آذربایجان اولارین دایاغیدیر. من اومودوارم کی گلن کنگره تک بیزیم ازادلیغیمیز بوتون ایرانا یایلسین بو کنگره ده اشتراک ائندلرین عده سی داها دا ارتیق اولسون سونرا ۳۱ نفر پلنو عضولری جلسه تشکیل وئریب و ادلاری اشاغیدا دییلنلری مرکزی کمیته نین هئیت رئیسه سی یعنی پویزیدم عضولیگیینه انتخاب ائتدیلر.

اقای شمیده - محمدزاده - اسلام صرافی - چشم آذر - اقدس ممی زاده - زهتابی - دکتر جهانشاهلو - حمید صبری - روبن مختاریان - صبحی تقی زاده

جسله ساعات ۱۲.۵ خاتمه تاپیر.

دوشنبه گونو تیرایینین ۱۷ سینده (۱۷-۴-۲۵) ژنرال کاویان آذربایجان نظمیه رئیسلگیینه تعیین اولونور.

چهارشنبه گون تیرایینین ۱۹ یندا (۱۹-۴-۲۵) آقای دکتر سلام الله جاوید تبریز رادیوسوندا خلق اوچون تهران مسافرتی حاقیندا گزارش وئریر.

"عزیز هموطنلر! من آذربایجان خلقینی تمثیل ائدن ایالت انجمنین منه اولان اعتمادی نتیجه سینده و اونو پیشنه‌ادی و آذربایجان دا یارانان دموکراسی اصول لارینی بوتون ایران ساحه سینده یاییلماسینی قبول ائدن جناب آقای قوام السلطنه نین دوولتی طرفیندن آذربایجان والی لیگینه تعیین اولونماغی می افتخار ایله قبول ائتدیم من بو وظیفه نین نه قدر اغیر اولدوغونو اولجه دن بیلیب و حس ائدیردیم.

فقط آذربایجان خلقینین اراده سینی تمثیل ائدن آذربایجان ایالت انجمنی مساعدتینه اومود ائدیره ک بو اغیر وظیفه نی قبول ائتمیشم و تاکید ائدیرم کی آذربایجان خلقی واره قووه سیله منه کمک ائدجکدیر.

من ۱۸ گون مدتینده تهراندا اولدوغوم زامان آذربایجان خلقینه اولان بویوک حورمت و جوشغون احتراملار بو خلق طرفینده باشلانان و قهرمانجاسینا انجام وئرلمیش ایشین تاثیرنین نه قدر عظمتلی اولماسینی داها ارتیق حس ائدیردیم. بوتون جمعیتلرده حزبلر ده و محفل لرده آذربایجان سوزو و اونون بویوک شرفلی و تاریخی ادی احتراملارلا دانیشیلیر. تهراندا سون دفعه حرکت ائتدیگیم زامان ۲۰-۲۵ مین تهران ازا دیخواه‌لاری و مختلف صنفلرین آذربایجان خلقینه گوندردیکلری صمیمی و آتشین سلاملاری کی بو دئدیگمین تک و جانلی بیر دلیلی دیر. من ایندی اونلارین سلاملارینی رسماً سیزه ابلاغ ائدیرم تهراندا دوولت و میللت طرفیندن منه اولان بو حورمت طبیعی منیم شخصیمه دئییل بلکی آذربایجان خلقینه حقیقی صورته خدمت ائدرسه میللت ده اونو بو گودور. خلاصه دئمک ایسته یریم کی ازا دیخواه‌لا و عموم صنف لر طرفیندن منه نسبت ابراز اولونان بو طنطنه لی حورمت احترام منیم شخصیمه اولماییب بو آذربایجان خلقینه و اونون شانلی و تاریخی نهضتینه دیر.

عزیز هموطنلر! طبیعی دیر کی من ۱۸ گونلیک تهران مسافرتینین جزییاتینی دییه بیلمه یه جگم خلاصه اولاراق تهراندا اولان ایشلری ایکی قسمته بولمک اولار.

بیرینجی دوولت طرفیندن اولان حورمت و گورونن ایشلری آقای قوام السلطنه طرفیندن آقای فرداد استراحت ایشلرینی فراهم ائتمک اوچون مهماندار تعیین ائدیلمیشدیر.

تهران ورود و مون ایکینجی گونو اولین دفعه اولاراق جناب آقای قوام السلطنه ایله رسمی گوروش عمله گلدی بو رسمی گوروشده آذربایجان خلقینین ایرانا اولان احساساتیندان و ایران ازا دیلغی اوغروندا چکدیکلری زحمت لردن صحبت لر ارایا گلدی. بو صحبت لرده جناب آقای قوام السلطنه آذربایجان مسئله سینین مسالمت آمیز یول ایله حل ائدیلمه سیندن چوخ خوشوقت ایدی. و اومود ائدیردیک کی آذربایجان خلقی ایران دموکراتلیغینا داه بویوک خدمت ائده جکلر. بیر مدت عمومی دانیشیق‌لار قورتا دیقدان سونرا من آذربایجانین واجب لی احتیاجلارینی جناب آقای قوام السلطنه یه دییب و اونلارین سریع صورته عملی اولماماسینی تقاضا ائتدیم: میانا دمیر یولونون باشلانماسی آذربایجان شهرلرینین ابادلیغی اوچون شهرلره بورج وئرلمه سی — بانک میلی طرفیندن

خلقین ۱۵ میلیون تومن حدویندا اولان طلبینین تنزیلگه قایتاریلماسی آذربایجان زراعت ایشلرینه کمک ائدیلمه سی قماش - سیگار مصرفینین و بو کیمی عمومی احتیاجلارین رفع ائدیلمه سینی تکرار ائتدیم.

جناب آقای قوام السلطنه نین دستوری ایله صباحکی گون تشکیل تاپمیش مربوط وزیرلر کمیسیونوندا منیم ائتدیگم تقاضالار مطرح اولوب و عملی اولماسینا قول وئردیلر. ذکر اولونان بو احتیاجلاری رفع ائتمک اوچون وزارتخانلارا ائتدیگده اغلب حسن نیت ایله ایشلرین سرعت ایله انجامینه دستور بویوردولار. بومورد ده آقای مظفر فیروز و آقای سرلشگر فیروزون علاقه گوسترمه سی و وزارت بهدارینین تنزیلگه دستور وئرمه سی کاملاً قابل تذکر دیر.

آذربایجان شهرلری و اونون خلقینین صحبتینی تأمین ائتمک اوچون ایکی یوز یئتمیش سگیز (۲۷۸) صندوق داوا الینیپ و سرعت ایله تبریزه گوندریلدی. تلگراف ایشلرینین تئز و جدی بیر شکلیده تعمیر و قورولماسی اوچون ایکی کامیون آذربایجان تلگراف اداره سی اختیاریندا قویلدو فلاح و وزارت طرفیندن فلاح ایشلرینین دوزلمه سی اوچون ایکی تراکتور آذربایجان فلاح اداره سینین اختیارینه قویولماسینین تصویبی ایله نباتی افت لرله اپاریلان مبارزه نین داها جدی لشمه سی اوچون لازم اولان سمی ماده لرین بیر قسمتی فوراً آذربایجانا گوندریلدی.

مالیه وزارت طرفیندن آذربایجانین قماش اولان احتیاجلارینی رفع ائتمکدن اوتری اوچ میلیون متر قماشین گوندریلمه سی قبول اولونوب و بو حسابا ۳۲۰ عدل گوندریلدی. آذربایجانین ایری سیگار مصرف قبول اولونماقلا اون دورت میلیون سیگار آذربایجانا حمل ائدیلدی. آذربایجان شهرلرینین ابادلاشماسینا اوچ میلیون تومن بوج پول ایستیمیشدیم ولی مقررات بونو محدود ائتمه سینه نظره فقط آذربایجان شهرلری بودجه سینین ۳۰٪ میزانیندا بوج الماق ممکن اولدو. بونا گوره سگیز یوزمین تومن آذربایجان شهرلرینه بوج وئریلمه سی ایران بانک میلیسینه حواله وئریلدی داخله وزارت دخی اوزونه مربوط ایشلرده سریع اقداملار ائتمگه جدیت ائدیردی. علاوه اولاراق دئمه لیم کی آقای قوام السلطنه ایله مکررگوروشلریمیزده ایرانین دموکراسی طرفینه سوق اولونماسی و ارتجاعین قایتماماسی اصوللارین ایراندا عملی اولماسینا جدی اقدام ائتمگی مکرر تذکر وئردیلر. بورادا یئرسیز بیلیم کی اولونان اقداملار و دانشیقلا نتیجه سینده تاریخی ۲۱ آذر گونوسیزی عصرلر و دونیا لر بویو هر کسی یانیمدا و هریرده بویوک شانیه خاطرلاردان و میلی نشانیمیز اولان ۲۱ آذر مدالیمیزین رسمی مدال تانیماسینی بویوک آذربایجان خلقینه مؤده وئرمه گه بو گئیش نهضت ده شرکت ائدن آذربایجان خلقینی و اونون وفالی فدائیلرینی اوردکدن تبریک ائدیرم. عزیز هموطنلر: بوتون والی فرمان الدیقدا سونرا اعلیحضرت ایله گوروشمه لری مقررات دان سایلیر. بونا گوره من ده جاری ایشلری قورتاردیقدا سونرا آقای مظفر فیروز واسطه سیله اعلیحضرت حضورینه یئتیشدیم.

اورادا دانشیلان سوزلرین عمده قسمتی روزنامه لرده یازیلدیگی اوچون هامیسینین تکرارینا حاجت گورولمور بو ملاقتین اساسی موضوعلاریندان بیرسی آذربایجان خلقینین ایران ازادلیغینا و اونون تمامیت و استقلالینه نسبت اولان علاقه سینی قید ائتمه

لی/یک. بیزیم فدایی قهرمانلاریمیز ژنرال دانیشیان و ژنرال کلویان، ژنرال کبیری فدارکارلیق نمونه سی اولاراق اوزاقدان اعلیحضرت همایونیه معرفلیک اولوندولار. بونلارین وطنپرست و باجاریقلی اولماسی عرض اولوندو. اعلیحضرت ین توجهینی آذربایجان ابادلیغینه جلب ائتمک نظر ایله تبریزین سویونو ارتیرماق اوچون بیر میلیون تومن تقاضا ائتدیم بو تقاضانی قبول و اجرا ائدیلمه سینی فوراً آقای مظفر فیروزه دستور وئردیلر. ایشرلیمیزین سریع پیشرفتینی شاه حضرت لرینه عرض ائتدیکده اعلیحضرت بو عملین سببی آذربایجاندا قورو مقرراتین کناره قویولماسی اولدوغونو بویوردولار. منده اعلیحضرت توجهی تصویبی ایله قورو مقرراتین ارادان قالدیریلماسی ایرانیندا ترقی سینه سبب اولاجاغینی عرض ائتدیم دوولت طرفیندن اولونان اقداماتی بو سئویله دیکلریمله خلاصه ائتمک اولار.

بو از مدته تهراندا یاشایان مختلف ازادیخواه‌لار و مختلف سلیقه لرله ائتدیگیم گوروشلری حقیقنده بیر نچه کلمه عرض ائدجکم. تهران زحمتکش‌لری، ازادیخواه‌لاری ضیالیلاری و ایری مختلف صنف لری و طبقه لری طرفیندن هر گون سحر ساعات ۶ دان اخشام ساعات ۹ و ۱۰ قدر مختلف طبقه لرگوروشه گلیردیلر. بوگوروشلری دسته جمع ائتمک اوچون بیرینجی دفعه آقای سروش ائوینده ایکی یوزه قدر آذربایجانین مختلف طبقه لری ایله گوروش اولدو بو دسته جمعی گوروشون ایکینجی و رسمی تکراری ایرانین معروف ازادیخواه‌لارینین طرفیندن پارک هتلده وئریلمیش ضیافته عمله گلدی اوچونجو رسمی گوروش روزنامه یازانلار طرفیندن و دورودنچو رسمی دعوت گئیش بیر صورته تهراندا ساکن اولان آذربایجان تاجرلر طرفیندن شیمران دربند هتلینده تشکیل تاپدی. بوتون بو رسمی گوروشلری و اورادا سئویله نن نطق‌لری بوتون تهران روزنامه لری یازمیشدی منیم سئویله دیکلریمین خلاصه مضمونو بو اولموشدو. ایرانین تمام حقیقی ازادیخواه‌لاری بیلدیلر کی آذربایجان ایران استقلالین بیرقداری و همیشه ایران ازادلیغا علمدار اولموشدو. بونو دوشمونمه ییب و یا دوشونه دوشونه تهمت وورانلار همیشه اولموشلار. اونلار همیشه بدبینلیگیله باخیب تهمت وورموشلار اگر خاطرلاساق گوزه لجه سینه بیله بیلریک. همین ماجراجولار بیزیم میلی سرداریمیز اولان ستارخان و اونون اردینجا ایران ازادلیغی اوغروندا جان تاپشیران خیابانی یه نه کیمی تهمت و افترا لار دئدیلر هانسی بو ایکی آذربایجانلی فدایی ایران استقلالینین وفادار طرفدارلاریندان اولوبلار. آذربایجان سون دموکراسی نهضتینده شرکت ائدنلرده بیر چوخو گئچمیش نهضت‌لرینده ده شرکت ائدنلردندیر. او گون ده ک آذربایجان دموکرات فرقه سی دموکراتیانی محکملشدیرمک و ازادلیق اصوللاری تثبیت ائتمک اوچون ایشه باششلامقلا قیام ائتدی. مقصدی تک آذربایجان ارتجاعی و ازادلیق بوغان حکومتلرایله ایشلیه بیلمدی بونا گوره گئچمیشلر کیمی بو دفعه ده ازادلیغی ساخلاماق اوچون قیام ائتدی و او گوندن کی آقای قوام السلطنه نین دوولتی تشکیل اولدو. گوردوق کی اونلار ازادلیغی بوتون ایراندا نشر ائتمک و دموکراسی تمام ایران میللت لری اراسیندا تعمیم ائتمک فیکیرینده جدیت ائدیرلر بیزده سازشه حاضر اولدوق و نجه کی هامیه معلومدور.

بونون سایه سینده آذربایجان خلقی و قوام السلطنه دوولتی اراسیندا سازشه گلیب و قرار داد باغلانمیشدیر. ایندی ده مادامی کی
اقای قوام السلطنه ایران ازادلیغی و دموکراسیا یولوندا چالیشیر. آذربایجان خلقی اونون طرفداری اولاجاقدیر.

عمومیت ایله آذربایجان دموکرات فرقه سی گنجمیش ارتجاعی حکومتلرین انصافسیز جاسینا ایران میللتینه و خصوصی آذربایجان
خلقینه روا گوردوگو ناروا ایشلرایله مبارزه ائتمیشدیر. بویله لیگله ائتدیم نطق لرده منیم مقصدیم آذربایجان نهضتینین اولدوغو
اوزونوگوسترمک ایدی.

تهران ازادیخواهلارینین بیرقسمتی بیزیم مشروع تقاضالاریمیزی باشا دوشدوکلری اوچون ناحق یئره نهضتیمیزدن نگران ائدیلر.
ماجراجولاریندا بیزه ووردیقلاری تهمت اونلار کمک ائتمیشدیر. بونون اوچون من محکم دلیل و منطق ایله بو فیکیرلرین یالان
اولماسینی ثبوت ائتدیم بیزیم ایران ازادلیغینا علاقمند اولماغیمیزی و ایراندا اجرا ائدیلمه سینه بیزیم طرفیمیزدن جدی اقدام
اولونماسینی گوستردیم.

عزیز هموطنلر! بیزیم بوتون ایران ازادیخواهلاری ایچریسینده تأثیرمیزین نه درجه ده اولماسینی فقط سون دقیقه لرده من
تهرانی ترک اندرکن اونلارین طرفیندن بوروز ائدن احساساتی گورنلر بئله بیلرلر و بونو مکرر ذکر ائتمیشم بونون بئله از بیر مقدار
دا آذربایجان خائن لری بعضی تهران مرتعجلی ایه خیانت دن آل چکمک ایسته میرلر، نصرت اسکندری لر اقای بزرگ ابراهیم
لر و اونلارین یالتاقلاری ایله ائدیلر کی ارتجاعی عنصرلردن البنان یوللاری واسیطه سیله تهمت و افترا نشر ائتمک بیزیم عظمتلی
نهضتمیزه مانع اوجالاق و یا اولای بیله جکلر دیر نه تک آذربایجان دموکراسی جریانینا حتی تهراندا اقای قوام السلطنه طرفیندن
گورولن ایشلره ده مخالفت ائدیلر ولی بونو گوزلجه سینه بیلمه لیدیلر کی اونلارین خام خیاللارینا و پوچ فیکیرلرینه آذربایجاندا
یئر یوخدور بیز وفادار فدائیلریمیزین قیزیل باش اوردوموزون خلقیمیزین ایمانینه امین یک بو قدرتلی قوه لرین ارتجاع لرینین
داها آذربایجاندا یثراولابیلمز، اودور کی اوجا سس ایله دیریم یاشاسین بیزیم قهرمان فدائیلریمیز فدارکار شانلی قیزیل باش
اوردوموز و بیرلشمیش آذربایجان خلقی

عزیز هموطنلر! ایندی بیزیم قارشیمیزا دا دوران مسئله قاباق کی ندان داها اغیر و داها بویوک دیر. بو موافقتنامه دن قاباق اگر
آذربایجان ازادلیغی و اونو استحکامینی قاباغا سالمیشدیق ایندی ایه بوتون ایران ازادیخواهلاری و ازادیخواه تشکیلاتلار هابئله
جناب اقای قوام السلطنه ده ازادلیق و دموکراسینی ایران حدودیندا برقرار ائتمگی تعهد ائتمیشلر بیزدن گوزلر بیرلر. من مکرر
دانشیقلا ریما تکرار ائدیب و دئیمشم مادامی کی جناب اقای قوام السلطنه ازادلیق اصوللارینی تعقیب ائدیر و ارتجاعی اردان
قالدیرماق یولوندا چالیشیرلر بیز آذربایجان خلقی اونا پشتیبانیق و گمان ائدیریم بوتون ازادیخواهلار بو به ارده منیم ایله شریک
دییرلر بیز شخص طرفداری دئییل لیک. ایش طرفداریق هر کس ایران میللتینین استقلال و ازادلیغینا صمیمانه چالیشارسا
هرکس اذربایجان خلقینین خصوصیتینی نظره الارسا بیز او شخصه طرفدار اولمالیق سیز و سیزین نوعینیزی تمثیل ائدن

مجلس طرفیندن سئچیلیمیش دوولت اول اوز ادالارلریندان و مقام لاریندان صرف نظر اندیلر و مجلس رئیسی اقای شبستری و باش وزیر اقای پیشه وری دن باشلییاریق ها بئله باشقا وزیرل و مجلس عضولری هئج وقت فیکیر ائتمیرلر. کی فقط وزیرلیک یا رییس لیک ادی ایله میللته خدمت ائتمک اولار بیز حاضیریق میللتمیزین ایشی ترقی ائتسین ایران و آذربایجان خلقی راحت و ازادد یاشاسین، بیز ایسه کچیک وظیفه لریده ایفا ائدک نئجه کی نطقیمین اولینده دئدیم منه محول اولموش آذربایجان والی لیک وظیفه سی میللت پیشنهادی ایله اولدوغو اوچون قابل افتخار دیر و من امنیم کی میللت و اونو تمثیل ائدن ایالت انجمنی دائماً بو ایشده منه کمک ائدجکدیرتا باجارا به لک و ارادا اولان سوی تفاهمی ریشه کن ائدک بونون لاد ا بوتون دونیایه آذربایجان خلقینین هئج وقت ایراندان ایریلماق فیکیرینده اولماماسینی ثبت اندیب و بیلدیریک کی بیز تمام ایران ازادلیغی تضمین ائتمگی اوزوموزه بورج بیلیریک بورادا سوزومو قورتاریب دییرم:

یاشاسین ازادلیغین ضامنی اولان آذربایجان خلقی

یاشاسین ایرانین دموکراسی حکومتی

یاشاسین ایران استقلالی و ازادلیغین مسلح دایانجاغی اولان فدائیلریمیز

یاشاسین آذربایجان دموکرات فرقه سی و اونون رهبری

یاشاسین بوتون ایران ازادیخواهлары.

شنبه گونو تیر اینین ۲۲ سینده (۲۲-۴-۲۵) آذربایجان والیسی اقای دوکتور جاوید طرفیندن اشاغیداکی مضموندا بیر اعلان یایینلانیر:

"محترم آذربایجان خلقینین نظر دقتینه"

آذربایجان قهرمان خلقینین بویوک و عظمتلی نهضتی سایه سینده حورمتلی آذربایجان ایالتی انجمنینین پیشنهادی ایله جناب اقای قوام السلطنه حکومتی طرفیندن آذربایجان والی لیگینه منسوب اولماغیمه افتخار اندیب. اومود اندیرم کی آذربایجان خلقی و اقای قوام السلطنه نین دوولتی مساعدتی ایله بو اغیر وظیفه نی یئرینه یئتیرجکم بونا بناعا:

تمام آذربایجاندا امنیتین دوامی و خلقین اسایشینن تامینی اوچون لازمی توجه اندیله جکدیر. آذربایجان خلقینین مبارزه نتیجه سینده الده اولونان ازادلیغی آذربایجان خلقی و اونو تمثیل ائدن ایالتی انجمنی و اقای قوام السلطنه دوولتینین کمکی ایله محکملمندیرمک.

ایشسیرلیگین قاباغین الماق اوچون تازا ساختمانلار و مخصوصاً میانا — تبریز دمیر یولو ساختمانین باشلانماسینه فوری اقدام ائتمک.

آذربایجاندا محصولون جمع اورلیغی اوچون جدی کمک ائدیب و موجود اولان مقررآت اوزره مالک و اکینجینین حقینی اوزونه وئرمک.

کارگرلرین موجود وضعیتین تثبیت ائدیب و ایش سیزلیگه یول وئرمک اوچون مؤثر اقدام ائتمک.
کارخانا صاحیبلری و تاجرلرین تجارتلرینین ترقیسی یولوندا تسهیلات وجودا گئتیریب و لازمی مساعدتلر ائتمک.
ترباک چکمکی کاملاً ارادان اپاریب و باشقا فسق و فجور عملیاتین قاباغینی الماق اوچون مؤثر ققدملر گوتورمک.
مراجعه اولان شکایتلره رسیده لیک ائتمک مقصدیله ایالتی عمارتده اقای دوکتور مهتاش تبریز فرماندارینین ریاستیله فوق العاده کمیسیون تشکیل اولونوب و مربوطه ایشلره رسیده لیک اولاجاقدیر.

چون آذربایجان والیسینین اساس وظیفه سی تمام امورا رسیده لیک ائدیب و احقاق حق ائتمک دیر. بونا بناغا هنج بیر ناحقلیگه یول وئریلمه یه جکدیر. اساسی پوزانلار جدی تعقیب و مجازات ائدیله جکدیر.

خاتمه ده یوخاردکی ایشلرین انجامی اوچون مربوط اداره لره لازمی تاپیشیریق وئریلیب یقین ائدیرم کی آذربایجانین نجیب میللتی اوز شهامت و نجابتینین اولدوغونجا اثبات ائتمکدن اوتری کاملاً نظم و انتظامی مراعات ائدیب مملکت ده موجود اولان مقررآت و قانونلارین اجراسیندا ساعی اولوب و منه محول اولموش وظیفه لرین انجامینین تسهیلینده مساعدت انده جکلر. وضمننا حورمتلی اهالینین احتیاجات و اظهاراتینه مستقیماً رسیده لیک ائتمک اوچون یکشنبه - سه شنبه - پنج شنبه گونلری ساعات ۹ دان ۱۲ یه قدر شخصاً حاضر ائلییاجاغام.

"آذربایجان ایالت والیسی دوکتور جاوید"

یکشنبه گونو تیرایینین ۲۳ ینئه (۲۳-۴-۲۵) آذربایجان شاعر و یازیچیلار جمعیتی سالونوندا دعوت اولونموش شاعیر و یازیچی و تنقیدچیلرین گئیش اجلاسی تشکیل تاپیر. جمعیتین صدر اقای کامل اجلاسی اچاراق دیر:

فرقه میزین قاراشی سیندا کی مبارزه یوللارینین اارتماسینا بناغا گوروله جک ایش لر یمیزده داهادا جدیلیک، یورولمادان گئجه کوندوز چالیشماغی بیزدن طلب ائدیگی کیمی جمعیتیمیز ینده عهده سینه جدی مسئولیتلر دوشدوگونو و بونا گوره خلقیمیزه یاخیندان مدنی خدمت ائتمک اوچون بیزیم بو یازیچیلار جمعیتی طرفیندن مجموعه یه ۱۱ نفرلیک هیئت تحریریه انتخاب ائدیلب و مسئول مدیرلیک وظیفه سی اقای کاملین عهده سینه قویولور. مجموعه اساساً دورت شعبه یه ایریلیک ادبی - بدیعی - اجتماعی - تاریخی مجموعه نین اساس جمعیتین موجود مرامنامه سی اساسیندا قورولماقلا بوندان عبارت دیر.

۱- آذربایجانین عظمتلی و شانلی تاریخینی نظم ونثر واسطه سیله بوتون خلقلره تانیتمدیرماق.

- ۲- خلقیمیزین ترقی و ازادلیغی اوغروندا، ایستر گئچمیشده ایسترسه بو گونکو مبارزه و ترقیمیز خصوصیندا چالیشان رهبر و قهرمانلارین جانلی اوبازلارینی یارتماق.
- ۳- آذربایجان دیلی نین قدیم و زنگینلیگی باره سینده علمی، تاریخی سندلری اطرافقلی بیر حالدا توپلاماق و نشر ائتمک. ساغلام آذربایجان ادبی دیلی اوغروندا جدی مبارزه ائتمک.
- ۴- آذربایجان خلقینین تاریخی میللی عادت و عنعنه لرینی خلقیمیزه خاطرلتماقلا، چوروک و ضررلی عادتلردن اوزاقلاشدیرماق و یئنی مدنی یاشایش قاعده لرینه آلدیرماق.
- ۵- آذربایجان میللی حکومتی و دموکرات فرقه سینین گوندلیک ایشلرینده و اجتماعی مسئله لرده یاخیندان اشتراک ائتمک.
- ۶- آذربایجان دیل و ادبیاتینی اویرنمک و انکشاف ائتدیرمک.
- ۷- آذربایجانین گئچمیش شاعیر و یازیچیلارینین اثرلرینی توپلاماق و اونلار حقیقده مقاله نشر ائتمک.
- ۸- دونیا ادبیاتی کلاسیک لری ترجمه ائتمک اونلارین اوز معاصره دوره لرینده خلقه و وطنه ائتدیکلری خدمت لرینی ایدینلاشدیرماق یارادیجلیق متودلاریندان استفاده ائتمک.
- ۹- شاعیر و یازیچیلارین استعداد و ادبی فعالیتلرینی انشکاف ائتدیرمک.
- مجموعه "گوش" ادیله ایدا (هله لیک) ایکی دفعه نشر ائدیله جکدیر
- سه شنبه گونو مرداداینینین ۱ ینده (۱-۵-۲۵) آذربایجان ایشچیلرو اتحادیه لرینین عمومی کنگره سی ساعت ۱۰ دا تبریز دوولت تیاتروسو سالونوندا افتتاح اولونوب اقای بی ریا قیساجا تبریک نطق یله مجلسین رسمیتینی اچیق اعلان ائدیپ سونرا دونیا ایشچیلری اتحادیه لرینین عموم دونیا ایشچیلری اتحادیه لرینین اجرائیه کمیته سی باش کاتبی اقای "لووی - سایانی" و عموم دونیا اتحادیه لرینین اجرائیه کمیته سی معاونی "قوزنتسوفی" بو کنگره نین فخری صدراتینه تعیین ائدرک اونلارا فوری تلگراف اولونماسینی قراره الانیب سونرا، ووئرلین پیشنهادلارا گوره آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سی رهبرلریندن: اقای شبستری، اقای پیشه وری، اقای دوکتور جاوید کنگره نین افتخاری ریاست هئتینه انتخاب اولونوب.
- اقای بی ریا دیبرلر: ایندی تقاضا اولونور عملی صورتده کنگره میزین رئیسه تعیین اولوندوقلارینا گوره اوز یئرلرینی توتسونلار سئچیلن هئیت رئیسه عضولرینین ادلاری اوخونوب و معین اولونان یئرینده اوتوربلار. رسمی تبریک نطقلری بیر-بیر دوام ائتمگه باشلانیب آذربایجان دموکرات فرقه سی مرکزی کمیته سی صدری اقای پیشه وری بوتون فرقه عضولری و مرکزی کمیته طرفیندن ایالتی انجمن ریسی اقای شبستری ایالتی انجمن طرفیندن ستارخان بایراقلی شهر کمیته سی صدر اقای ولایی - تبریز شهر کمیته سی طرفیندن اقای رحمانی خلق قوشونلاری طرفیندن تبریک نطقلری سویله ییب. قادینلار تشکیلاتی

طرفیندن آذربایجان ین قهرمان اوغلوستارخان ین قیزی خانم ستاری تبریک نطقلرینی سویله رکن هامی اختیارسیزایاغا قالخیب حق شناس میللت او بویوک قهرمانین خاطره سینی هر زامان ائتدیگی کیمی اونون اولادینا ده بویوک احترام قائل اولماقدادیرلار. شواری متحده طرفیندن آقای جاوید تبریک نطقی سویله دیکدن سونرا تبریز اطراف شهرلرین سایرتشکیلاتلاری طرفیندن یئنی دن اپری ۱۰ نفر تبریک نطقی ائدن سونرا اقایان "لووی سایان- فونزیتسوفی" یه مخابره اولوناجاق تلگرافلار اوخونوب ساعات ۱۱ یاریم دا کنگره نین بیرینجی جلسه سی القیشلار اراسیندا قورتاریر.

ایکینجی جلسه گون اورتادان سونرا ۵ معین اولونور. بو کنگره یه تبریزدن ۱۸۵ نفر اطراف شهرلردن ۱۲۰ نفر جمعا ۳۰۵ نفر نماینده اشتراک ایله گنجیریلیر.

"کنگره نین برنامه سی"

بیرینجی گون "بیرینجی جلسه کنگره نین تشکیلی سه شنبه گونو مردادین بیرینده سحر ساعات ۹ دا شیر خورشید سالونوندا هیئت رئیسه اشاغیداکی قرار اوزره انتخاب اولونور.

الف: دونیا اتحادیه لراتفاقینین روساسیندن لووی سایان - فونزیتسوفی افتخاری ریاسته انتخاب اولونور و فی المجلس تلگراف اولونور.

ب: اقایان پیشه وری- شبستری - دوکتور جاوید مرکزی فرقه کمیته سی طرفیندن افتخاری اولاراق هیئت ریسه انتخاب اولونور.

ج: ۲۵ نفر اکثریت ارای ایله عملی هیئت ریسه انتخاب اولونورلار.

جلسه آقای بی ریانین واسطه سیله اچیلیر.

تبریکلر باشلانیر.

بیرینجی گون ۲ نجی جلسه باشلاپیر ۵ تمامدا ۸ ده قورتاریر.

آقای بی ریا شواری متحدهنین گزارشینی وئیر: بیرساعات"

سؤال لار و جوابلار "۴۵ دقیقه"

بی ریانین گزارشی باره سینده مذاکرات "۴۵ دقیقه"

بی ریا نین سون جوابلاری "۳۰ دقیقه"

ایکینجی گون بیرینجی جلسه: باشلانیر ۸ صبحده

زنجان - اورمو - اردبیل - قوشاچایی تشکیلاتلارینین معروضه سی هر بیرینه ۱۵ دقیقه معروضه ۱۵ دقیقه سوال جواب جمعاً ۲ ساعات

تنفس " ۱۵ دقیقه "

یئرلردن محلی اتحادیه حقینده دانیشیق ۴۵ الی ۱ ساعت.

ایکینجی گون ایکینجی جلسه باشلاییر ساعات ۵ تامدا قورتارییر ساعات ۷ ده

-شورای متحدین معروضه سینه عاید قسمت و عموم قطعنامه نین قرائتی و علاوه پیشنهادلار ۳۰ دقیقه

مرامنامه و نظامنامه اوخونماسی و بوباره ده دانیشیق و تصویب " ۳۰ الی ۱ ساعات " کاظم هاشم نیا

اوچونجوگون بیرینجی جلسه ساعات ۸ ده باشلاییر ساعات ۱ ده قورتارییر.

آذربایجان اتحادیه لرینین گله جک هدفی و اونون خط حرکتی باره سینده سؤاللار ۳۰ الی ۶۰ دقیقه: بادگان

بادگان ین دانیشیغی حقینده قطعنامه و علاوه پیشنهادلار ۳۰ دقیقه

تنفس ۱۵ دقیقه

مرکزی شورانین عضولری انتخابی و مرکزی کمیته تفتیش کمیسیونی انتخابی

اوچونجو گون ایکینجی جلسه ساعات ۵ ده باشلانیر ۷ ده قورتارییر.

هئیت ریسه:صدر - اونون معاونلرینین انتخابی

دوینا سندیکالاری اتحادیه سینین باش کاتبی لووی سایان اوزل منشیسی و سوریه، لبنان کارگرلرینین نماینده سی مصطفی

العرايس و صورت الشعب روزنامه سینین مدیری شاوی ایران حزب توده سینین مرکزی کمیته سینین عضولریندن روستا -

کشاورز پنج شنبه گونو (۳-۵-۲۵) تبریز شهرینه گلیب لووی سایان تبریزگلمه گی اوچون میلی میداندا بویوک میتینگ تشکیل

اولونور. میتینگ آذربایجان همکار اتفاقینین صدری آقای بی ریا اچیق اعلان ائدیپ. سوز آقای لویی سایان وئریر. آقای سایان

میتینگ ده اشتراک ائدن جمع بئله دییر "گله جک دونیانی جوانلار اداره ائتمه لی دیرلربونا گوره من نصحیت و توصیه ائدیرم

کی جوانلار گرک ارتیق فعالیت گوستریب. سیزین اولکه نیزی مادی و معنوی و اجتماعی حیاتییمیزین یوکسلتسینلر کی اونلارین

یاشادیقلاری اجتماع داها تئز تکامل مرحله لرین طی ائتسین"

میتینگ ده اقایان: آقای العریس عربجه آقای رضا روستا اقایان پیشه وری و کشاورز ده دانیشیق اپاریب.

پنج شنبه گونو گون اورتادان سونرا ساعات ۵ ده دونیا همکارلار اتفاقینین باش کاتبی لووی سایان واونون همراه لاری آذربایجان

کارگرلر و زحمتکشلرینین کنگره سینده اشتراک ائتمکدن اوتری دولت تیاترو سالونونا گئدیپ ساعات ۵ ده اوردا اقایان لووی

سایان - روستا - آقای ابطحی (جنوب تشکیلاتلاری طرفیندن دانیشیق اپاریب. جلسه ساعات ۲.۵ دا سونا گلیب.

اقایی لوویی سایان مرداد اینین ۵ ینده تهران رادیوسوندا بیر دانیشیق اپاریب. ۶-۵-۲۵ ده ایراندان بلغارستان یولو ایله فرانسایا حرکت ائدیر.

کارگر کنگره سینین ۳ نجو جلسه سیندن گزارش

چهارشنبه گونو مرداد اینین ۲ سینده سحر ساعات ۸.۵ دا کارگر و زحمتکشلر کنگره سینین ۳ نجو جلسه سی دوولت تیاترو بناسیندا اقای بی ریا طرفیندن اچیلیشی اعلان اولونوب جلسه پروگرامی اوخونوب اشاعیدا ادلاری یازیلان شهرلرین نماینده لری هر بیر سی ۱۵ دقیقه اوز محللرینین اتحادیه لری خصوصیندا معروضه وئریلر. زنجان - اورمو - اردبیل - قوشاچایی - مرند - صوفیان اهر - آذرشهر - سردرود. هر نماینده ۱۵ دقیقه سایر نماینده لرین سؤاللارینا جواب وئرمک مدتی تعیین اولونموشودو. زنجان نماینده سینین وئردیگی پیشنهادا گوره تبریزده نشر اولان بوتون اتحادیه لرین اورگانی اولان ((غنیه)) قرئتسینین هفته ده ایکی گون نشر اولدوغو قبول ائدیلر.

مهندس آذر آیریجا نطق ائدرک خالخال دا اتحادیه تشکیل وئريلمه سینی کندیلرین یوخسول طبقه لرینه یاردیم ائديلمه سینی و عموم کارگرلرده اونیفورم پالتار گیدیريلمه سینی پیشنهاد ائدیلر. علاوه تقاضا ائدیرکی کارگر و زحمتکشلرین استفاده ائده جک بوتون قانونو حقوقدان دوولت اداره ماموری دا استفاده ائتسین لر.

اقای بادگان جوابیندا دییرلر ایندی یه قدر اگر اداره مامورلاری کارگرلر ایله تشریک مساعی ائتسه ایدیلر هم اوز حق لرینی مدافعه ائده ردیلرهمده ایشچیلر تشکیلاتی اساسینی داها دا محکم لشدیردیلر. سونرا کنگره قطعنامه سی تنظیم ائتمک اوچون ۱۵ نفر لیک کمیسیون تعیین ائدیلر. جلسه ساعات ۱۲ ده سونا چاتیر.

جمعه گونو مرداد اینین ۴ ینده (۴-۵-۲۵) سحر ساعات ۸.۵ دا آذربایجان کارگر و زحمت کشلرین ۵ نجی جلسه سینی اقای بی ریا اچیق اعلان ائدیب اقای بادگان قطعنامه اوخویوب سونرا ایش قانونو اوخویوب بو بارده قرارالینیر و جلسه ساعات ۱ ده قورتاریر.

"قطعنامه وقرارین متنی"

۱- جنگ موقعی اولوب زندگانلیقه لازیم اولان اجناسین گوندن گون باهالانما سینین بوتون کارگرلرین حیایتیندا اولان تاثیرینی اتحادیه لرین پیشرفتی یولوندا بیر چوخ مانع لر یاراتدیغینا باخمیاراق شورای متحده ایله بیلیمشدیر. بیر طرفدن کارگرلرین اقتصادی زندگانلیغینی لایقینجه تأمین و دیگر طرفدن تشکیلاتی منظم ائدیب ایستیر ایران مجلس شورای میللیسینین ۱۴ نجی دوره سینده انتخاباتیندا و ایسته بیر آذربایجان مجلس میللیسی انتخابیندا اکتیو اشتراک ائدیب و یاخشی نتیجه الیب دیر. هابئله بویوک و جدی مبارزه یورولمادان چالیمیش و حتی ۲۱ آذر انقلابیندا بویوک بیر رول اوینامیشدیر. و

بوندان علاوه اتحادیه لر شورانین و عموم هئیت ریسه سینین فداکار صدری اقای بی ریا نین دوزگون رهبرلیگی سایه سینده ایسترسه آذربایجان دموکرات فرقه سینین پیرویلیک ادیب بو ازادیخواه و مترقی فرقه لردن یوزده یوز پشتیبانلیق ائتمیش و بوتون صنفلرینی پولاد اداره لی کارگرلر ایله محکملندیرمیشدیر. معظم کنگره شورانین پارلاق عملیاتینین بارز نمونه سیدیر. اونا گوره شورانین و اونون رهبری اقای بی ریانین گنجیمیش فعالیتی کافی حساب اولونور.

۲- شهرلرده اولان ایش سیزلیک ایله مبارزه و ایش سیزلرین ساینی ازاتماق مقصد ایله حکومت یوخسوللوق نتیجه سینده شهرلره گلیب شهر کارگرلرینین ایشلرینی اشغال ائدن و هابئله زحمتین قیمتینی اشاغاسالان کندلیلری اوز یئرلرینه قاریتارمالی و بو کندلیله اربابلار یئروئرمه لیدرلر. هابئله اربابلار و فلاحت بانکی بونلارین زراعت وسایلینی فراهم ائتمه لیدیر.

۳- هنج جوره آل صناعیه مالک اولمایان ولایت و محللرده از سرمایه و چوخ زحمت طلب ائدن گنج و آهک، کرپیچ " کوره لری کیمی استحصالاتلاری اتحادیه لرین اختیاریندا قویماق ایش سیز فعله لردن زحمت شرکتلری تشکیل ائتمک یولو ایله ایش سیزلیک ایله مبارزه ائدیلر.

۴- کندلرده زراعتلری اولوب شهرلرده فعله لیک ائدن کندلیله قدر کی بو موقتی ایش سیزلیک دوام ائدیر ایش وئرلمه مه لیدیر.

۵- میلی ثروتیمیزی حفظ داخل صنایعیمیزدن حمایت و ایش سیز کارگرلرین حقوقوندان دفاع ائتمک مقصدیله آذربایجان انجمن ایالتیندن گنجیمیش آذربایجان داخلینده حاصل اولان امتعه لر آذربایجانا گتیرمک قانونون جدی صورتده اجرا ائدیلمه سینی تقاضا ائتمک.

۶- انتخاب اولوناجاق شوارایش و زحمت بورساسینی اوز کنترلی التینا الیب و او قانونون دوزگون تطبیق اولونماسی نظارت ائتمه لیدیر.

۷- مجلس میلی طرفیندن وضع اولونموش ایش قانونو همین مرداد اینین اونوندان (۱۰-۵) گنج اولماماق شرطیله اجرا اولونمالیدیر. مرکزی شورا بونون اجرا اولمالسینی تعقیب ائتمه لیدیر. آذربایجان ایالتی انجمنیدن تقاضا اولونسون آذربایجانین یئرلی شرایطینه اویقون و عمومی و خصوصاً اشاغی مستخدملرینین نظرده توتماق شرط ایله عادلانه بیر استخدام قانونو وضع اولونماسینا اقدام ائتسین و بو ایشین تعقیبینی انتخاب اولوناجاق شورایا تاپشیرلسین.

۸- ایش سیزلیگی اردان اپارماق مقصدیله و موسسه لرده هر جوره فوق العاده ایش لغو اولونسون مگرانکی متخصص کارگر لازم اولدوقدا مربوط اتحادیه نین اجازه سیله استفاده اولونسون بوایش سیزلیک قورتارانا قدردیر.

۹- مرکز شورا اوز داخلینده بیر اقتصادی صنعتی شعبه یارتمالیدیر. کی بو شعبه ده اشاغیداکي ایشلری گورمه لیدیر.

الف - فعلی کارخانالارین استحصالاتینین یاخشیلاشماسینا امتعه نین چوخ و یاخشی چیخماسینا فیکیر وئرمه لی و هابئله کارخانا داخلینده ایشچی لرین انتظام و نظامی برپا ائتمه لی ثمره لی زحمت اصولوندان استفاده ائتمک یوللارینی کارگرلره اویرتمه لیدیر.

ب- کارگرلرین تنبلیک هابئله مواد خام ایشلنمه سینده قناعت سیزلیقلاری ایله مبارزه ائتمه لیدیر.

خ- کارخانا و موسسه صاحبیین مالینی اوزرینه حددیندن ارتیق منفعت قویماسیندان صلاحیتلی دوولتی مقاماتی مطلع ائتمک یولولایله مبرزه ائتمه لیدیر. کارخانالارین خام مالدان تأمین اولماسینا یاخیندان نظارت ائدیب و کارخانا صاحبیین بو بارده سهواً ویا عمدأ اولان تعلل یندن جلوگیریک ائتمه لیدیر. کارخانالاردا و متخصص فعله لری تشویق ائتمک مقصد ایله بو کیمی فعله و کارگرلرین ابتکار و اختراع باش وئردیکده معین جایزه و امتیازات قائل اولونسون.

۱۰- متخصص لرین ساینی ارتیرماق اوچون کارخانالاردان اولان متخصصلرین الی التیندا استعدادلی و قابلیتلی کارگرلرین تعلیم و تربیه اولونماسینا جدی صورته فیکیر وئریلسین.

"تشکیلات ایشلری"

۱۱- انتخاب اولوناجاق شوار بوتون ایالتلرده ولایتلرده اولان اتحادیه تشکیلاتلاری ایله محکم رابطه ساخلامالی و اونلارا هر جهتجه یاخیندان رهبریت ائتمه لیدیر. هابئله اطراف تشکیلاتلاردا مهم مسئله لرده مرکزی شورایا مراجعت ائدیب لازمی دستور اولمالیدیرلار.

۱۲- شورا ایستر مرکزه و ایستر اطرافدا یئنی اتحادیه کادرلاری حاضیرلاماق اوچون مفید تدبیرلر گورمه لیدیر. او جمله دن یاخین زاماندا تبریز شهرینده بیر اتحادیه فوری تأسیس ائتمه لیدیر.

۱۳- مرکزی شورایا اختیار وئرلیر کی احاطه ائدیگی بوتون اتحادیه لرین دفترچه لرین تجدید و تعویض ائتسین.

تبصره ۱- عضویت دفترچه لری هامیسی بیر شکلیده اولوب ولی هراتحادیه نین صنفی علامتی دفترچه لرین اوزرینه اولمالیدیر.

تبصره ۲- عضویت دفترچه لری بئش ایل اوچون تهیه اولینمالیدیر.

۱۴- بوتون اتحادیه تشکیلاتلاری یئنی عضویت دفترچه لری صادرائتدیکدن نظامنامه موجبینجه کارگر اولماییب. تشکیلاتا یول تاپمیش عناصری اخراج ائتمه لیدیرلر.

۱۵- شورایا تاپیشیریلیر، یئنی عضویت دفترچه لری تهیه اولونوب صادر اولونان موقع سابق عضویت دفترچه لرین اعتباردان ساقط اولماسینی اعلان ائتمه لیدیر.

۱۶- انتخاب اولوناجاق شورا یابانجی عنصرلر و فساد اخلاق ایله مبارزه ائتمه لی و کارگرلرین تعلیم و تربیتی اوچون جدی تدبیرلر گورمه لیدیر.

- ۱۷- آذربایجان کارگرلر و زحمتکشلر اتحادیه لرینین مرکزی شوراسینا تاپیشیریق وئرلیلر کارگر تشکیلاتینین دموکرات و مرکزیت اصوللو ایله اداره اولونماسینا جدی صورتده فیکیر وئرمه لیدیر. یعنی ایستر مرکزده و ایستر اطرافدا اشاگی تشکیلاتلار اوز مافوق تشکیلاتلارینا تابع اولمالی و یوخاری تشکیلاتلارین تصمیم و دستورلارینی اولدوغو کیمی اجرا ائتمه لیدیر.
- ۱۸- شورایا کنگره تاپیشیریق وئریر حق عضویتلر تمبر مصرف اولماق اصولو ایله جمع اولمالیدیر. ایستر مرکزی شورا و ایستر ایسه اطراف تشکیلاتلارین عایدینی مرکزی شورانین تصویب ائدیگی بودجه اوزره خرج اولونمالیدیر.
- ۱۹- آذربایجان کارگرلر و زحمتکشلر اتحادیه لرینین مرکزی شوراسینا وابسته اولان اتحادیه لراشاغیداکي ادلارایله ادلانمالیدیر.

تبصره: آذربایجان توخوچو کارگرلر اتحادیه سی

آذربایجان گون دری کارگری اتحادیه سی

آذربایجان صحیه کارگرلر اتحادیه سی

آذربایجان کیمیایی کارگرلر اتحادیه لر

آذربایجان تنظیفات کارگرلر اتحادیه سی

اندریایجان معارف کارگرلر اتحادیه سی

آذربایجان دوولتی و میلی موسسه کارگرلر اتحادیه سی

آذربایجان نقیله کارگرلری اتحادیه سی

آذربایجان خوابار کارگرلر اتحادیه سی

آذربایجان انشاعات کارگرلر اتحادیه سی

آذربایجان متفرقه کارگرلر اتحادیه سی

آذربایجان مزد روز و زراعت کارگرلر اتحادیه سی

- ۲۰- کنگره زنجان و اردبیل و قوشاچایی تشکیلاتلارینین گوستردیکلری فعالی حاققیندا کی گزارشلرینی کافی حساب ائدیر.
- ۲۱- مرکزی شورانین اورگانی اولان " غلبه " روزنامه سینی تقویت ائتمک مقصدیله آذربایجان انجمن ایالتی سیندن تقاضا اولولونسون کی آذربایجان دا نشر اولونان سایر روزنامه لر کیمی بو روزنامه نین ده صاندیقینا هر ای مین تومن مساعده بابتیندن پرداخت اولونسون.

۲۲- مرکزی شورانین اورگانی اولان غلبه روزنامه سینی هر جهتجه تقویت ائتمک و هفته ده اقلأ ۲ شماره درج اولونمالیدیر.

۲۳- کنگره قرارالیر آذربایجان کارگرلر و زحمت کشلر اتحادیه لرینین مرکزی شوراسی اوز داخلینده مستقیل و ازاد اولماقلا

برابر آذربایجان دموکرات فرقه سیندن پیروی لیک ائتسین.

- ۲۴- انتخاب اولوناجاق شورا ۱۵ نجی انتخاب دوره سی اوچون حاضیرلاشمالی ازادیخواه و کارگرلرین احتیاجینی دوشونن صالح نماینده لرین انتخاب اولونماسی اوچون جدی تدبیرلر گورمه لی و بوبارده مرکزی فرقه کمیته سی ایله تشریک مساعی تبادل افکار ائتمه لیدیر.
- ۲۵- مرکزی شورانین صدری اقای بی ریانین اتحادیه نین پیشرفتینده گوستردیگی فدارکارلیق و فعالیت نظره الیب قیزیل دان تهیه اولونموش زحمت مدالی ایله تلطیف اولونسون.
- ۲۶- آذربایجان دموکرات فرقه سینین فداکار رهبرلریندن اقای بادگانین کارگر تشکیلاتینین ترقی و انکشافی یولوندا چکدیگی زحمت و گوستردیگی نمونه وی خدمتلی نظره الینماقلا تقدیر و تقدیس اولونسون.
- ۲۷- سابق هیئت عامله نین تقدیره شایان فعالیتی نظره الینماقلا عکسیرلی غلبه روزنامه سینین بیرصحیفه سینده درج اولونسون و ایل ده زحمت مدالی ایله تلطیف اولونسون.
- ۲۸- انتخاب اولوناجاق شورا ایش موقعی کارگرلره متوجه اولان خسارتلری جبران و تأمین ائنده بیله جک تکمیل بیر بیمه قانونو لایحه سینی تنظیم و آذربایجان انجمن ایالتینین تصویبینه یتیرمیلی دیر.
- ۲۹- مرکزی شورا انجمن ایالتیندن تقاضا ائتسین کی آذربایجان کارگر تشکیلاتی بیر حقوق شخصیت قایل اولونسون.
- ۳۰- بوندان سونرا مرکزده و اطرافدا فعالیت ائدن یوالداشلارین خدمتترین نظره آلیب تقدیر و تشویق اولونماقلار زحمت مدالی ایله تطف اولونسون .
- ۳۱- ایندیه قدر اداره لرده خدمت ائدن کارمندلرین قابلیت و عدم قابلیتینی تشخیص وئرمک اوچون بیر هیئت تصفیه تشکیل وئریلسین انجمن ایالتی دن بو ماده نین مفادهنین انجامی تقاضا اولسون.
- ۳۲- آذربایجان انجمن ایالتی سیندن تقاضا اولونسون کی خصوصی مستقلاتی اولان اداره ایشچیلر خدمت دن کنار و بونلارین یئرینه بیکار دستگاهیندا نفوذ ائدیپ پول و سرنیزه گوجوله مبارزه یه گیشیریشیرلر اونلارین منظور و یالنیز بین الخلق مستخدملر استخدام اولونسون.

"Azerbaycan ve Türk Tarihi Üzerine Araştırmalar" Uzmanlık Dergi
"Azərbaycan və Türk tarixi araşdırmalar" İxtisaslaşdırılmış Jurnal
"Studies on Azerbaijan and Turk's history" Specialized Journal

yıl 04, sayı 12, Yaz 2026
il 04, nömrə 12, Yay 2026
year 04 ,number 12, Summer 2026

